

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Dimitrov, G
//

КНЯЖЕСТВО
БЪЛГАРИЯ

ВЪ

ИСТОРИЧЕСКО, ГЕОГРАФИЧЕСКО и ЕТНОГРАФИ-
ЧЕСКО ОТНОШЕНИЕ

ОТЪ

Г. ДИМИТРОВЪ.

— — —
ВЪ ТРИ ЧАСТИ.
— — —

THIS ITEM HAS BEEN MICROFILMED BY
STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
REFORMATTING SECTION 1994. CONSULT
SUL CATALOG FOR LOCATION.

— — —
СОФИЯ

Предворна Печатница Б. Шивачекъ

1894.
SPK

DR60

D53

v.1

Съдържание.

	Стр.
Забелѣжка, вѣето предговоръ на книгата	1
По названieto на иѣкои планини	8
По говорътъ въ иѣкои мѣста	24
Администр. раздѣление на княж. въ турско врѣме	27
Данѣка и населението	28
Българе	38
Епархии и владци	51
Священници	54
Постройване църкви въ турско врѣме	60
Обща цифра на българетѣ	62
Турци	70
Румъни	72
Гръци	80
Цыгани	83
Евреи	109
Помаци	112
Бълг.-Католици	119
Татари	121
Гагаузи	122
Арменци	130
Бълг.-Протестанти	144
Цыцари	145
Каракачани	146
Чужденцитѣ	153
По възражданiето	155
Уничтоженiето на Търновската патриаршия	157
Уничтоженiето на Охридската и Илeкската независими иерархии	159
Нови усилия и средства за погрѣчанieto на българскiй народъ	163
Юрий И. Венелинъ и отецъ Неофитъ Бозвелията	168
Старото учение, въвождане на ланкастерската метода и Габр. училище	176
Свищовското училище	177
Казанлъжкото училище	179
Копривчанското училище	180
Търновското училище	182
Софийското училище	184
Ст.-Загорското училище	185
Началото на периодическия печатъ въ насъ	194
Хасковското и други иѣкои училища	201
Начало на вѣстникарството въ насъ	215
Дѣятелността на преселенцитѣ Копривчани и Пловдивското училище	220
Одринското училище	245
Откриване читалница	251
Остановение празднованието на Св. Кирилъ и Методий	254
Окръжни отъ патриарш. противъ успѣхътъ на българскитѣ училища	257
Първата българска книжарница	259
Варненското училище	263
Откриванieto женски дружества	266
Бургас. и Ахилското училища	269
Сварѣствата на грѣцкитѣ владци и прч.	270
Търновскiй владика Иларионъ и отецъ Неофитъ Бозвелията	270

	Стр.
Свалянето на Търновски Панарета и прч.	274
Отриването на дякона Дионисия въ патриаршията	278
Отпечатването Новий Завѣтъ на просто-български языкъ	279
Богословското училище въ Цариградъ	281
Завръщането на отца Неофита Бозведията и четвърт. му заточение	282
Изгонването на Търновски Неофита	286
Удаването на Търновски Атанасия	287
Построяването на българската църква въ Цариградъ	289
Правителств. заповѣдъ за ограничение владишкитъ злодѣйства	291
Ловчански владика Мелетий и гръцката Мариола	291
Първи български владика	297
Поворотното изгонване на Видински Венедикта	300
Извъреднитъ патриаршески коварства и владишки злодѣйства	304
Изгонването на Търновски Неофита	308
Изгонването на Пловдивски Хрисанта	311
Слѣдствия отъ крижката война по църковнонароднитъ управления	313
Отказването на Сливенци отъ владиката Кирила	320
Арговането на свещеницитъ при българската църква въ Цариградъ	322
Образованието на унията	323
Исхвъргане името на патриарха	331
Сажоковски владика Дели-Матей	339
Синодално послание при испращане новъ владика и Пиротски Антигъ	346
Велески Антигъ	350
Шумевски Вениаминъ и едно негово афорезмо	351
Отказването на българетъ по избора на патриарха	357
Пловдивски Паисий и борбата на Пловд. бълг. за четене славянски	360
Новикването народни представители въ Цариградъ	368
Отдаването и заточението на българскитъ владци	371
Пристигането на народнитъ представители	381
Посрещането и изгонването на Софийски Доротеа	386
Отриването на Бр. Милединовъ и българо-гръцката комисия	389
Упорството на българетъ противъ емирването и бълг.-гръцк. комисия	392
Изгонването на Русенски Синесия и великото гръцко събрание	400
Пристигането на владичитъ въ Цариградъ отъ 3 ¹ / ₂ г. заточение	415
Горчивата патриарш. подигравка съ мъртвото тѣло на Авсентия	417
Струмишки Неротей	422
Второ велико събрание и свалянето на патриарха Софрония	423
Новия проект на патриарха Григория по църковния въпросъ	424
Межоартъ отъ централния български комитетъ въ Букурещъ	426
Изгонването на Търновски Григорий	428
Вратчански Паисий	431
Отстраняването на Видински Паисия	438
Дописка отъ Пловд. гръци и любопитна характ. въ в. <i>Епталобосъ</i>	442
Двата правителствени проекти по църковния въпросъ	443
Нови комисии и послѣдния проектъ по църк. въпросъ	448
Велески Антигъ	455
Охридски Мелетий	457
Нишки Калиникъ	458
Кюстендилски Игнатий	459
Рѣшението на църк. въпросъ и упорст. на гръц. въ приемв. фермана	462
Пристигането на народнитъ представители въ Цариградъ	468
Службата на 6-й Януарий отъ българскитъ владци въ Цариградъ	474
Избрането на бълг. ексархъ и буйствата по това на гръцк. патр.	479
Провъзгласяване схизмата отъ гръцкия патриархъ Антима	485
Одрински владика Кириль	490
Моцкия фабрикантинъ въ София	492

Забелѣжка, вмѣето предговоръ на книгата.

Читателю! Като вземете предъ видъ:

1-во. Че слѣдъ като обиходихъ Южна България съ една ограничена программа по събиране сведения, презъ м. Октомврий 1889 год. посѣтихъ столицата София и отъ отпечатанитѣ програми дадохъ въ министерството на народното просвѣщение, съ увѣрение че ще бждѣ насърченъ въ предприятието си и съ надѣжда за нѣкои наставления. Нъ презъ м. Януарий 1890 год. когато се намирахъ въ Търново, застигна ме окръжно съ което се искахъ сжщитѣ точки които бѣхъ изложени въ моята программа. Точкитѣ бѣхъ раздѣлени на двѣ — едни се искахъ отъ общинскитѣ управления а другитѣ отъ духовнитѣ началства, подъ предлогъ за съставяние географически рѣчникъ. Виждахъ, че между точкитѣ има и такива, които несъпадахъ въ материяла за географически рѣчникъ, предчувствовахъ, че може по-рано да се появи нѣщо въ родѣ *алманахъ*, обаче, като бѣхъ опиталъ вече, че по такъвъ начинъ никой пътъ немогътъ се събра точни и вѣрни сведения, не се отчаяхъ, ако да посрещнахъ въ нѣкои градове и спжнки. тѣй като общинскитѣ управления, които били испратили въ министерството такива сведения, неискахъ да си праватъ трудъ повторно.

2-ро. Мнозина, особно нѣкои отъ учителитѣ, като виждахъ какъ старателно събирахъ разнитѣ сведения,

доста ме насърдчавахъ въ предприятието, нъ често пѣти срещахъ и такива личности, които, още вѣрватъ че всичко трѣбва да очакваме отъ чужденцитѣ и доказвахъ, че събирачѣтъ на подобни материяли, трѣбвало да бѣде нѣкой дипломиранъ професоръ, чужденецъ, а пакъ окръжния тогава въ Ломъ прокуроръ, нѣкой си Моневъ, много по далечъ отиваше. Споредъ него, всичко онова което се изработва въ насъ и отъ насъ, било *калпаво*, та трѣбвало, както Руссенското общинско управление, даже и каменѣтъ за постилание улицитѣ, изъ странство да докарваме. Обаче и това неможеше да ме отчае, защото по мое убѣждение, излѣгани ще останемъ ако очакваме отъ чужденеца едно обширно и вѣрно описание за отечеството ни, понеже, чужденеца ако се яви даже и между най-образований народъ съ такава една цѣль, той неще намѣри онзи приемъ, онова довѣрие, които би намѣрилъ туземеца; при това, чужденеца неможе и да вникне въ всичкитѣ тънкости на единъ народъ съ нрави и обичаи съвършено странни за него. Още, чужденеца често пѣти предирва и забелѣзва ислѣдванията си за нашитѣ страни съ по-друга цѣль отъ нашитѣ желаня и надѣжда, подъ по-гледа на интереситѣ на нашето отечество. Често пѣти той излага своето мнение, не отъ силното си убѣждение въ истината, нито отъ нейната ясна очевидность, нъ отъ нѣкоя свѣръзка на интересъ, или пристрастие и представлява нѣщата, не както сжтѣ сами по себе. Тѣй напримѣръ, *Гопчевичъ* казва, че кракѣтъ на сърбина се простиралъ дору до Битоля, Дебръ, Кичево, Тетово, Мелникъ, Сересъ и пр. *Лежанъ* пише че въ Ю.-И. часть на Пловдивския окръгъ се намирали голѣмо число арнаути преселени изъ Албания, и въ картата си представлява градоветѣ Панагюрище, Копривщица и Т.-Пазарджикъ на еднакво разстояние отъ Пловдивъ. Той нарича помацитѣ, османски турци, а пакъ други пишятъ, че тѣ били поляци, заробени отъ турцитѣ въ нѣкоя война съ Полша и преселени тукъ. *Каницъ*, като описва нашитѣ пости, казва: че най-строгитѣ били Великденскитѣ и Петровскитѣ, а за Успѣние Богородици двѣ седмици, за

Кръстовденъ двѣ седмици, за Покровъ Богородици една седмица, за св. Архангелъ една седмица, както и за Рождество Христово, били по-легки и въ тѣхъ се разрѣшавало на риба, млеко и сиренъе. Отъ Въскръсение до Егоровденъ? и отъ Петровденъ до Димитровденъ не се позволявало вѣнчаване. Асанъ (Асѣнь) и братъ му Петръ, които освободили българетѣ отъ игото на Византия, не били българе, нѣ власи. *М. Даченко* пише, че нашитѣ българе по селата скубяли перушинътъ на живигѣ гжски и като пониквалъ, повтаряли това. Още, българетѣ по селата продавали млекото по единъ франкъ оката, и изобщо били безнравствени, безчестни, обичали просията и въ църквата цигаро пушили. Даже и въ съчиненията на *К. Иречка*, който по-внимателно е изучвалъ нашето отечество и безпристрастно е писалъ, често пжти се срещатъ нѣща съвършено криво представени. Той казва, че въ Фере и Факия носили еднакво облѣкло и говорили едно и сжщо нарѣчие, обаче въ Фере носятъ облѣкло, което въ България нигдѣ не се среща и употребляватъ особно нарѣчие. *К. Иречекъ* казва, когато се намиралъ въ К/Агачско, слушалъ че гагазитѣ били наричани *зжлжвици*. Нѣ тѣзи наричани *зжлжвици*, не сж гагаузи, а арнаути, жители на с. Зжлжвъ (Одринско). Сжщо и за сургучитѣ, за р. Стрѣма, за Вѣла Черква и много други, никакъ не сж вѣрни. При това, на Монева ще кажя, че неговия професоръ ще посѣти само народнитѣ библиотеки въ насъ и ще се запознае съ консулитѣ, може би и съ окръжнитѣ управители, нѣ никой пжтъ нѣма да посѣти нашитѣ училища, индустриални заведения, болници, затвори, а пакъ нито се интересува, нито ще приеме да стѣпи въ вонещото жилище на нѣкой слѣпъ или хромъ старецъ и да извлече нѣщо за нашата история.

3-то. Чужденеца, който е обикалялъ нашето отечество съ научна цѣль, било въ турско врѣме било слѣдъ освобождението, всегда е билъ подпомаганъ отъ властѣта въ пжтуванието си, азъ обаче, често пжти съмъ билъ подозранъ и преслѣдванъ. Околийския началникъ въ К/Агачъ, нѣкой си Хр. П. Нотовичъ отъ

Търново, още по далеч отиде. Той казваше че отпечатаната програма събиряхъ сведения, била направена нарочно за по лесно агитиране против правителството, и като ме арестова въ хана, телеграфира на окръжния управител въ Пловдивъ, че съмъ се събиралъ съ кмета който билъ *черна душа*. Незная, по коя причина окръжния управител не му отговаряше и азъ трѣбваше да чакамъ и да губж вѣрмето си напраздно. Нъ за мое щастие, намѣри се въ списъка на спомоществователитѣ за книгата името на Търновския окръженъ управител П. Маноловъ, на когото Нотовичъ, като познавалъ почеркътъ, освободи ме. А пакъ бившия полиц. приставъ на IV участъкъ въ София Тодоръ Тотевъ, на 11-й миналий м. Мартъ, придруженъ отъ нѣколко жандарми, направи обискъ въ жилището ми. Най-първо, той поиска да узнае отъ колко години се занимавамъ съ списанието и какви сумми получавамъ изъ Руссия. Послѣ претърси долапитѣ и сандѣцитѣ за динамитъ. Завдигна всичкитѣ ми книжа на участъка и двѣ малки шишета, които вѣрваше да съдържатъ нѣкоя тайнствена сила, нъ въ сжщность, едното съдържаше лепило (замкъ) а другото ситна соль. Лѣпилото се лесно опита нъ не и сольта, защото отъ нея никой несмѣше да вкуси, ако азъ нѣколко пѣти и да лизвахъ. Въ всичкитѣ ми книжа и писма, които така бидоухъ разбрѣкани, щото единъ мѣсець неможихъ да ги распредѣля, намѣрихъ се двѣ писма изъ Руссия и единъ печатъ написанъ по турски и български. Едното писмо носеше дата 1881 год. испратено отъ единъ мой приятель офицеринъ съ което молеше да му достава една ока тютювъ. Другото изъ Сохумъ-кале отъ единъ българинъ, който, като прочелъ въ в. „Новини“ программата на книгата „Княжество България,“ испратилъ три рубли за да му достава една книга, а пакъ печата бѣше на Бунаръ-Хисарската община, останалъ въ мене още презъ 1871 г. когато се брѣкахъ по народнитѣ работи въ Одринско. Печата, както и двѣтѣ писма се испратихъ въ градоначалството и не ми се повърнахъ, при всичко, че по

адреса на едното ще трѣбва да испрата една книга, на която съмъ получилъ стойността.

4-то. Като съмъ чувствувалъ силитѣ си слаби за да се впусна въ такова едно предприятие, въ което се изисквахъ огромни материални и морални жертви, съ ограничената си програма предполагахъ, въ продължение на шестъ мѣсеци, да обихода цѣлото княжество, обаче, насърченъ изъ послѣ отъ нѣкои приятели, за да съставя едно по обширно списание за нашето отечество, трѣбваше да издиря и нѣкои неоткрити старини, да испитамъ нѣща за които никакъ не е писано до сега, да събера сведения за стари и на изгубване вече приключения, и на много криво и погрѣшено изложени дѣйствия справки да направя, та вмѣсто шестъ мѣсеци, пътуванието ми се продължи цѣли три години, което погълна и значителна сума пари. защото често пѣти попадахъ и на такива разбойници — ханджии, за каквито е спазена и народната българска пѣсенъ :

„Да ходя, мамо, да ходя, — да печала за кираджии,
За кираджии, арабаджии — и прокляти ханджии.“

и дѣйствително, между нашитѣ ханджии се срещатъ и такива хора, които, ако имъ се удаде, на пѣтника и кесията измъкватъ изъ пазвата. Геологътъ Г. Златарски наедно съ единъ професоръ изъ Австрия, пренѣщували на 26-й Май 1890 год. въ г. Добричъ въ хотела *България*, на който съдържателятъ билъ нѣкой грѣкъ. Тѣ си носили вино и хлѣбъ отъ Варна, а само за петъ пилета пържени, три легла и 5—6 кафета, грѣкътъ имъ взелъ 56 лева и въ присѣтствието на околийския началникъ. — Историкътъ Шкорпилъ когото намѣрихъ въ Месемврия на единъ грѣцки ханъ, който при търгованието си заплаќи на момчето, защото ханджията не се случи, нѣ щомъ пристигна, и момчето му каза, че гостътъ си заплатилъ толкозъ колкото било забелѣжено въ теветера, той почна да вика, да се кара и да попържя, защо да му ненадпише и да вземе повече нѣщо, понеже такива хора яли отъ *царска газна* и небили за жаленъе. — Презъ м. Августъ.

1890 год. когато посѣтихъ гръцкото село Каваклий, само за три дни заплатихъ 28 лева, защото било ушъ всичко сѣжпо. — Въ преминаванието си презъ Орхание, останахъ една нѣщъ въ ханътъ на цинцарина Хр. К. Нишковски и само за една супа, една призола, една чаша вино, едно легло и единъ чай трѣбвало да се заплатятъ 10 лева, като опредѣлено. Нѣ нетрѣбва да осѣждамъ само гръцитѣ и цинцаритѣ, защото такива се намиратъ и между българетѣ. Ханджията Георги Валчановъ въ с. Хвойна не се усрами да поиска 16 гроша за 16 оки сено, което коньтъ ми изялъ само за една нѣщъ, нѣ ако кажехъ нѣкому това, знаехъ, че неще хвана вѣра, азъ взехъ и расписка отъ този безчестенъ и безобразенъ българинъ. — Едничкия въ с. Габарево (Казанлъшко) ханджия, за когото казватъ че билъ и протестантинъ, той се показва сѣщински разбойникъ. Презъ 1889 год. когато потеглихъ за Сѣверна България, взехъ отъ Ив. Душковъ изъ Пловдивъ една полица, на която стойността да прибержъ въ Казанлъкъ, нѣ като се побавихъ нѣколко дни въ Хисарскитѣ бани, сѣщо и въ Калоферъ, на 30-й Декемврий се отбихъ въ с. Габарево на едничкия ханъ, гдѣто направихъ 2 лева разноски и помолихъ ханджията да ми посочи нѣкое лице въ Казанлъкъ на което да ги броя. Нѣ като неостана съгласенъ на това, оставяхъ му Иречеквата история, която да ми повърне въ Казанлъкъ съ лицето отъ което ще получи двата лева, обаче, той и на това неостана съгласенъ, защото му се поревналъ часовникътъ ми, когото дръпна безъ никаква церемония, и безъ да му кажа нито дума, азъ си заминахъ, а той се счита и до днесъ притежателъ на единъ часовникъ *дублъ*, отъ стойность три наполеона.

5-то. При нареждане материяла, указа се нужда за нѣкои допълнителни сведения и справки, които поискахъ писмено отъ общ. управления, обаче, освѣнъ отъ Габрово, Пирдопъ, Джумая и Осм.-Пазаръ, отъ другадѣ неотговорихъ, та бѣхъ заставенъ да посѣтжъ поне нѣкои пд-ближни градове и да трупамъ нови

разноски върху старитѣ. Когато една частъ отъ материяла бѣше донегдѣ приготвенъ, отъ средства за отпечатване книгата съвършено се лишихъ, а печатарскитѣ условия които ми се предлагахъ въ такъвъ случай бѣхъ доста тяжки. А пакъ въ минист. на просвѣщението въ което сж предвидени сумми за помагане въ отпечатванието на такива литературни трудове нежелаетъ да се отнесж, нито да дамъ материяла за преглеждане, защото, съ очитѣ си бѣхъ видѣлъ внесени книжки още на 20-й Септ. 1892 г. а повърнати на 7-й Мартъ 1894 г. и не отъ 100 коли материялъ въ ржкописъ, нъ отъ три печатани коли, и защото не бѣхъ забравилъ злоупотрѣблението съ моята програма. Още, мнозина които били внасяли материялъ за преглеждане, прочитали го на откъслечи въ Сборника или другадѣ. При това, министра Живковъ никои пжтъ неотпускалъ помощи на хора, които не били негови приятели, или пакъ извѣстни правителствени партизани, и които даже неприпускалъ при себе. Въ послѣдното това и самъ Живковъ ме увѣри. При обиколката си бѣхъ събралъ нѣкои стари книги и мряморни плочи съ образи, които предадохъ въ народната библиотека, нъ една извънредно голѣма глава съ стрѣчяща отъ 4 сант. на носѣтъ кость, която въ пришествието на секретарѣтъ на околийския началникъ въ Провадия и на други нѣкои любопитни лица бѣхъ ископалъ изъ единъ отъ римскитѣ врѣмена гробъ въ крѣпостъта, и която очуди всички които я видѣхъ въ Провадия, искахъ да я предамъ на Живкова, като на единственното по тѣзи частъ длъжностно лице, а наедно съ това, да му явж за нѣкои мряморни плочи съ надписи, които издирихъ въ много мѣста, особно въ с. Врачешъ (Орханійско) каквито небѣхъ виждалъ други пжтъ, и за два гроба въ Търново, въ които се намирали останкитѣ на двѣ тѣла облечени въ архиерейски одѣжди и корона на главата, който да се распореди за тѣхното изваждане, и повечъ отъ 20 пжти отивахъ, даже и въ домѣтъ му, нъ все билъ *занятъ*. Напослѣдъкъ когато щѣхъ да остава вече София и да замина

пакъ по събиране сведения, предадохъ на расилния една отъ програмитѣ, съ коя вѣрвахъ да привлечя вниманието на Живкова и да ме повика при себе, обаче расилния ми повърна програмата съ слѣдующата забелѣжка: „Министерството дава помощи за книги, които ще се печататъ, и ако бѣдатъ ръкописитѣ предадени на рецензия.“¹⁾

Читателю! Като несъмъ хранилъ никаква надѣжда за помощъ въ Живкова, нетрѣбваше и да се отнасямъ до него, а опитахъ щастнето си въ нѣкои стари приятели, на които обѣщавахъ даже и лихва да заплатѣ, тѣ обаче, подъ разни извинения, а въ сжщность, разумѣва се, че златото е само тѣхния приятель, па и тѣхния Богъ, отказаха да ми помогнатъ. Най-послѣ, излѣзе една благородна душа, единъ добродѣтеленъ мъжъ, комуто единъ день и публично ще благодаря като на благодарителъ, особно че нетолкозъ по приятелство, колкото отъ съчувствие къмъ дѣлото, постави се поржчителъ предъ народната банка въ Пловдивъ, а послѣ и предъ отоманската въ София и първата частъ отъ книгата се отпечата. Нъ при изложенитѣ по-горѣ обстоятелства и при такива неприятни условия, като вземете предъ видъ и друго едно, което, не би пожелалъ даже и на най-върлия си неприятель, моля, недѣйте се показва толкозъ строгъ въ своята критика върху онова което не съмъ добрѣ изучилъ или пропустналъ и недѣйте става подражателъ на оногозъ, който обича само да критикува нъ не и да работи. А пакъ азъ съ благодарение ще посрещна всичко онова което е достойно за допълнение и поправка при едно второ издание.

Да не се увеличава още повече обѣмътъ на книгата, избѣгнахъ титлитѣ: Величество, Височество, Блаженство, Благородие, Господинъ и прч. Изоставихъ за сега и источницитѣ на нѣкои факти, защото, повечето е черпено отъ дѣйци, очевидци, а само по църковния

¹⁾ И до днесъ немогъ да си обясня за тѣзи Живкова забелѣжка, която носи дата 12-й Февруарий 1891 год. защото такава помощъ несъмъ искалъ, нито пакъ можехъ и да искамъ тогава, когато книгата още не бѣше готова за печатъ, а обичахъ по събиране сведения.

въпросъ нѣщо и отъ писаното отъ Т. Бурмова и В. Теплова. Сѣщо и пропустнатитѣ типографически погрѣшки ще бждатъ напечатани въ третата часть.

Книгата „Княжество България,“ при всичко че ще съдържа такива сведения, особно третата часть, и по съдържанието ѝ, нѣкои я нарѣкохъ Българска Библия, обаче, не я озаглавихъ съ *културно, търговско, промишленно, учебно, църковно* и прч. отношение, защото е озаглавенъ Алманахътъ съ тѣхъ.

Нѣма да обѣщавамъ чрезъ вѣстниците: **Най голѣмия и невиденъ до сега подарѣкъ**, на оногозъ който купи книгата ми, нито пакъ ще помисля, а не и да моля нѣкого за да се налага книгата ми, както това ставаше съ Запискитѣ на З. Стояновъ и съ Алманаха.

Петръ Ивановъ, на когото Живковъ бѣше отпущналъ нѣколко стотини лева за отпечатванието на една малка книжка въ преводъ, той извѣстяваше чрезъ вѣстниците, че по тѣзи причина намалява цѣната на книгата. Менъ обаче, ако и да не е отпущнато нищо и никѣй не ми е помогналъ, освѣнъ Н. Ц. В. петъ наполеона, когато заминавахъ повторно да обиходя Южна България, Комуто крайно благодарѣ и Н. В. Преосвященство Търновскій митрополитъ Климентъ единъ наполеонъ, и при всичко че изгубихъ цѣли шесть години врѣме и огромни разноски направихъ, за да не ме осѣди нѣкой, че съмъ вършилъ това, както протестантскитѣ мисионери, които дълго врѣме сѣятъ а отпослѣ жънатъ, цѣната на първата часть, която състои отъ 32 печатни коли, опредѣлихъ само три лева.

Втората часть ще се тури подъ печатъ, щомъ се улеснѣ отъ продажбата на първата.

Най-послѣ да се незлови и да не ме осѣждатъ ония лица, които се изобличаватъ отъ собственитѣ си дѣла като предатели едно врѣме, шпиони, грѣцки мекерета и прч. защото, „Историята е праведенъ и неумолямъ сѣдия.“ Най-славнитѣ народи и най-великитѣ мъже се сѣдатъ предъ свѣта отъ историята. Предъ сѣдовището на историята, побѣдителитѣ слез-

XIV

ватъ отъ тѣхнитѣ побѣдоносни кола: мжчителитѣ не задаватъ вече страхъ; принцовеѣ се явяватъ съблечени отъ суетното величие. Онова само, което е честно, е полезно, а врѣмето раздава равноправно възнагражденията си и наказанията си.

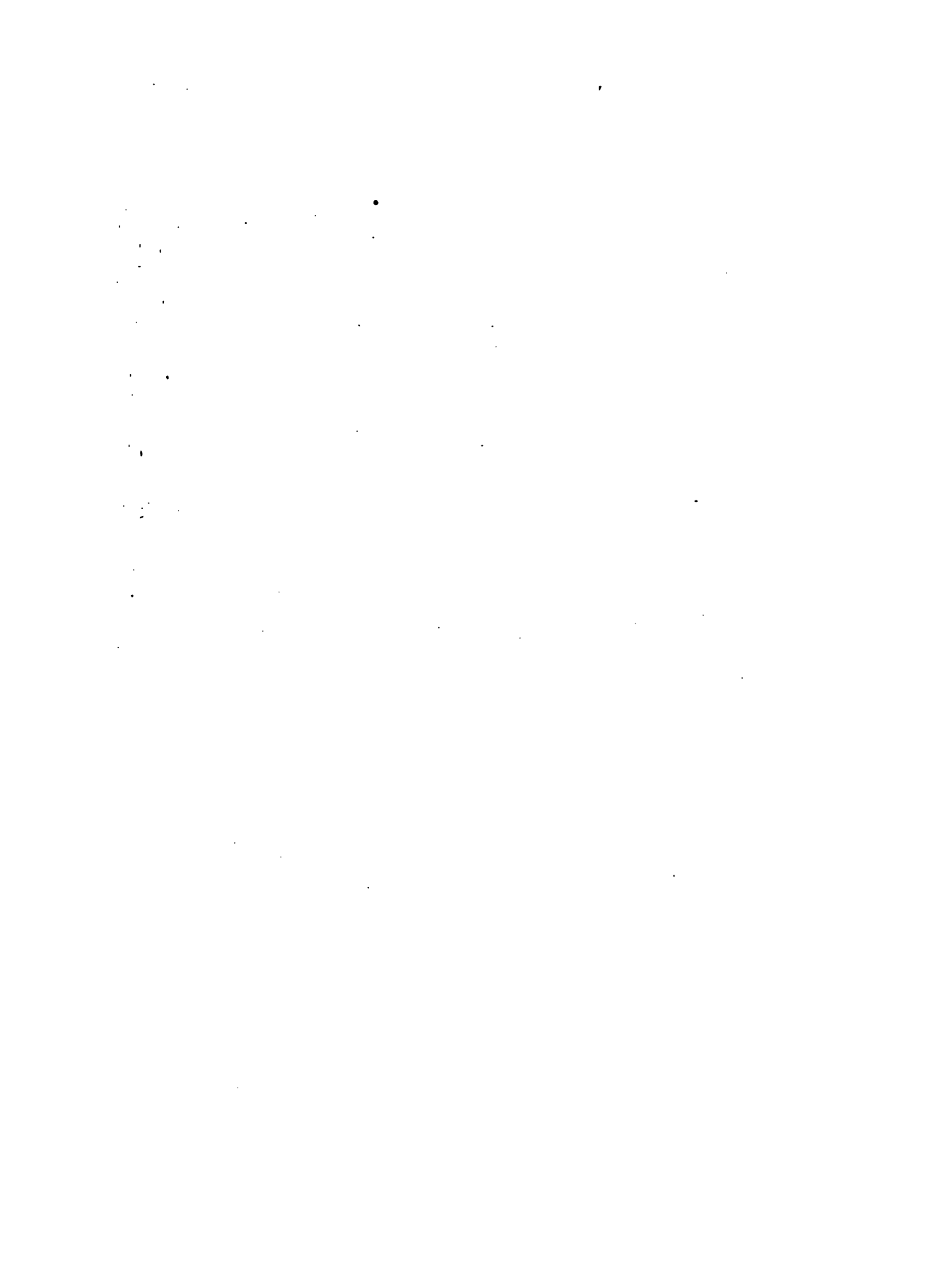
Декемврий 1894 год.
София.

Съчинителтъ.

Забелѣжка. Книгата за минералнитѣ бани, които вече и анализирани и за която съмъ записалъ спомоществатели, ще бжде отпечатана наедно съ третата часть на книгата „Княжество България.“

Часть I.

КНЯЖЕСТВО БЪЛГАРИЯ.

Княжеството се дѣли на двѣ главни части — сѣверна и южна, между които се протека отъ единий до другий край Стара-планина, наричана въ древнитѣ врѣмена Емъ или Хемъ, която Suidas казва, че получила това название отъ Ема, синъ на Борреа и Оритихиа. А за българското название което се среща още въ 1553 г. вѣрва се, да произходи отъ нейния величественъ видъ, понеже, българетѣ, особно въ Тракия на голѣмото нѣщо казватъ и *старо*.

Между населението на Искрецката околия, както и въ други нѣкои мѣста, никой пакъ не се чува думата *Стара*, нъ *Голѣмата планина*. Сжщо и турцитѣ я наричатъ *Коджа балканъ* (Голѣма-планина).

Сѣверната часть на тѣзи планина е повече покрита съ дървета отъ кождото южната; нейнитѣ ребра сж много по-дълги; тя е по-гъсто населена и по ней сж расположени градоветѣ: Кула, Бѣлоградчиѣ, Берковецъ, Вратца, Орхание, Тетивенъ, Троянъ, Ловечъ, Севлиево, Габрово, Трѣвна, Дрѣново, Елена, Търново, Гор.-Орѣховица, Лѣсковецъ, Кесарево, Попово, Джумая, Осм.-Пазаръ, Преславъ, Шуменъ, Н.-Село, Провадия, Варна.

Всякой единъ ближенъ отъ Стара-планина при нѣкои отъ тѣзи градове върхъ, носи прилагателното и на града, а нѣкои мѣстности носятъ и особни названия. Овѣзи часть, която обѣма Джумайската, Поповската и сѣверната страна на Осм.-Пазарската околия, нарича се *Тузлукъ*. Нѣкои казватъ, особно пакъ жителитѣ въ Тузлука, че едно врѣме се намирало солъ въ тѣзи мѣстность, та за това била нарѣчена *Тузлукъ* (солно мѣсто). Други сж писали че произходило отъ *тозъ* (прахъ). А пакъ Иречекъ казва че първобитното название било *дюзлукъ* (равнище). Турцитѣ го произнасятъ и пинатъ *Тузлукъ*; преданието тоже гласи че произходи отъ *тузъ* (солъ). Най-послѣ и мѣстността като не е равнище, по-гъсно може да се приеме първото.

Друга една прелѣстна мѣстность, нарѣчена Герлово, се намира на Ю.-И. отъ Осм.-Пазаръ. Тя била населена само съ българе, нѣ отъ голѣмитѣ притѣсенения, напустнали своитѣ жилища, и мѣстото за нѣколко години останало праздно. Въ 1770 год. султана заселилъ въ него около 20,000 души турци, които дошли изъ Азия съ седмъ войводи. Старшия се именуваъ Гериль, та и мѣстностьта била нарѣчена на негово име *Герилово*. Джорджичъ пише, че въ тѣзи мѣстность едно врѣме имало лозя и добри нивы. До 1875 год. отъ 40-тѣ села, само Върбица било българско.

Едно доста голѣмо пространство отъ планински възвишения, нарѣчено Дели-Орманъ (лудъ, или буенъ лѣсъ), обѣма околитѣ: Балбунарска, Тутроканска, Кеманларска, Силистренска, Аккадъндарска, Куртбунарска, половината отъ Добричка, по една часть отъ Балчикска, Варненска, Провадийска, Н.-Пазарска, Разградска, Руссенска и свършва съ върха Левентъ *табя* при Руссе.

Жителитѣ въ Дели-Орманъ казватъ, че въ тѣзи мѣста такъвъ силенъ вѣтъръ вѣялъ понѣкогашъ, щото, като почне да духа, дърветата се блѣскали едно о друго, гората ставала като луда, и по-силенъ шумъ издавала отъ морскитѣ вълни, та затова било нарѣчено, Дели-Орманъ! ¹⁾

Този Буенъ — лѣсъ, който е изобщо покритъ съ гора, особно околитѣ: Куртбунарска, Аккадъндарска, Кеманларска и Балбунарска, свършено е лишенъ отъ вода; жителитѣ при всяко едно село сж ископали широкъ *золъ* (блато) и когато вали дѣждъ, той се изпълня съ вода, която служи за поение добитѣкъ, и която, отъ дългото стоянье, ако да е покрита и съ зеленъ жабурнякъ, нѣ често пжти служи и за пиенье. Въ нѣкои мѣста жителитѣ носятъ вода за пиенье съ кола отъ 10 километра разстояние. Негдѣ, и то въ по-низкитѣ мѣста сж построили телковъ дълбоки кладенци, щото, водата се изважда съ *чаркѣ* който се върти отъ конь. Тѣзи мѣста сж населени по-рѣдко и исклучително съ турци.

На Западъ отъ Дели-орманъ между политѣ на Ст.-планина и Душава до р. Ломъ се простиратъ почти голи поляни, населени съ българе, помаци и една часть власи край Душава.

¹⁾ Други казватъ, защото се намирали тукъ много луди хора; нѣ това се вижда, доста далечъ отъ истината.

Подъ южнитѣ поли на Ст.-планина сж расположени, само градоветѣ Айтосъ и Сливенъ.

Въ римско врѣме, презъ Ст.-планина имало построенъ пкъ наричанъ *Трояновъ пкъ*, който съединявалъ Пловдивъ съ Дунавскитѣ градове Новас (Стъкленъ) при Свищовъ и Езеусъ при устието на р. Исгъръ. Той минавалъ презъ селата Хисаръ, Анево, Текия за Троянъ и Ловечъ, нъ кога е заустѣлъ, не се знае.

До 1837 г. преминаването съ кола презъ Ст.-планина е било доста трудно. Тогава е построенъ пкъ презъ Шипчанския проходъ отъ Султанъ Махмуда, който на 8-й Май посѣтилъ Габрово и Търново. Въ сжщото врѣме той построилъ пкъ и отъ Карнабатъ за Шуменъ, нъ както единия тѣй и другия скоро били развалени и презъ 1855 год. въ врѣме на кримската война, първия билъ поправенъ отъ султанъ Меджида.

Въ 1863 г. по приказанието на Митхадъ паша е построенъ прохода Св. Никола, който води отъ Пиротъ за Ломъ, а послѣ сж построени и други проходи, за които е споменато въ описанието на градоветѣ.

Подъ южнитѣ поли въ среднята часть на Ст.-планина се протака едно расклонение отъ нея, нарѣчено Средня-гора. Това название е получила, види се, че се намира между Ст.-планина и Родопитѣ. Западный край на Средня-гора захваща почти отъ Софийската кутловина, а источния се свършва до самото селце Мехремъ бей на Ю.-З. отъ Сливенъ.

Рѣкитѣ Стрѣма и Тополница сж пресѣкли и раздѣлили Ср.-гора на три части: Сърнена-гора, Средня-гора и Ихтиманска гора. Собственна Ср.-гора е пд-висока, покрита повечето съ букъ, на много мѣста непроходима, а най-високия ѝ връхъ е *Богданъ* (1572 м.)

Между Средня-гора и Ст.-планина се протака дълбока и плодородна долина, наричана „Розова долина“, и „Райска градина“, въ която сж расположены градоветѣ: Казанджкъ, Калюферъ, Карлово, Сопотъ, Клисуря, Пирдопъ, Златица и много села.

Въ врѣмето на султанъ Мохамеда II-й (1451—1481) най-близния му паша Касабъ огду Мехмедъ, който билъ единъ изъ между пд-ученитѣ на онова врѣме и доста богатъ, той построилъ изново пкътъ отъ Цариградъ до Бѣлградъ, който минавалъ презъ Одринъ, Пловдивъ и прекаралъ го презъ коритото на р. Стрѣма, край селата Войнягово, Джбише, Карачево, Татари, Иганово, Рахмадлари, Клисуря, Златица за София. Отъ остан-

китѣ на този път, които на много мѣста се срещатъ въ коритото на р. Стрѣма, вижда се, че той е билъ като днешнитѣ шосета, само по-корубестъ, съ по-едри камѣни постанъ и съ обкопи отъ странитѣ. Сѣщия паша построилъ една джамия въ с. Мирково и друга съ двѣ кубета въ София.

Подъ южнитѣ поли на Ср-гора лѣжатъ Ст.-Загора, Ст.-Ново-Село и Ихтиманъ, а вътрѣ, градоветѣ: Панагюрище, Копривщица и нѣколко села.

Нѣското сѣдло отъ *стражата* до Калоферъ, което е водораздѣлна чърта между коритата на рѣкитѣ: Стрѣма и Тунджа, свързва Ст.-планина съ Ср.-гора.

Отъ расклоненията на Сърнена-гора сж образовани Чирпанскитѣ възвишения, Свято-Илийскитѣ върхове, Мѣнастирскитѣ върхове и Сакаръ-планина (900 м.) която е около 15 кил. къмъ Югъ отъ Каваклий, въ ъгъла между рѣкитѣ Тунджа и Марица и съпредѣлна между Княжеството и Турция.

Думата *Сакаръ* е турска, която на български значи *листъ*, а за названието на планината Сакаръ, нѣкои казватъ че произошло отъ плѣмето *скарди*, което населявало нѣкога тѣзи мѣста, сѣщо и близкото до планината село *Искюдаръ*, което едно време било градъ, получилъ названието си отъ това плѣме. Ако се вземе това за вѣрно, тогава, иде въпросътъ, отъ гдѣ е получила сѣщото название и онѣзи *Сакаръ-планина*, която се намира на С.-З. отъ Котелъ.

Планината Сакаръ е покрита съ джбъ, габеръ, а въ онѣзи частъ, гдѣто минава р. Тунджа и съ тополи, върби и други дървета. Тя обѣма около 30,000 увр. пространство, и въ турско време се даваше отъ правителството подъ наемъ, заедно съ нивята, ливадитѣ, овцитѣ и другитѣ животни, които се намирахъ въ имѣнието на чифтликътъ на Одринския старъ императорски палатъ.

На Истокъ отъ Бургаския заливъ по крайбрѣжието до Цариградъ се простира планината Странджа, която е тоже отъ южнитѣ расклонения на Ст.-планина и която била получила названието си отъ Византийския градецъ Сергенджионъ, находящъ си едно време на мѣстото на сегашното село Сергенъ. Отъ тѣзи богата съ всякакъвъ видъ дървета, изобилна съ пасбища и води планина, малка една частъ съвпада въ Княжеството, и то въ Бургаската околия и отдѣлитѣ ѣ конусообразни върхове — Голѣмий и Малкий Бакаджикъ въ К.-Агачеко и Ямболско.

Между населението въ тѣзи планина отъ Лозенъ до Черноморе на Истокъ, и до политѣ ѝ на Сѣверъ, нейното название никакъ не е извѣстно. Изобщо, на това пространство казвать, *Хасекията*, и жителитѣ се наричатъ *Хасекийци*. Хасекия е турска дума, която значи *придворенъ човѣкъ на султана*. Разумѣва се, че тѣзи мѣстность е заселена отъ такъвъ нѣкой султански човѣкъ и получила неговото название — *Хасекия*.

Надъ самата столица — София се въздига планината Витоша, или както шопитѣ въ Софийско я наричатъ Видоша, която въ старо врѣме е носила названието *Дунаксъ* и *Донукъ*. Тя е, може да се каже, единственната въ Княжеството, която обѣма твърдѣ малко пространство, а съ височинитѣ си достига и Ст. планина. Средната ѝ височина е 1920 м. а Черний връхъ, който е съсредѣленъ между околнитѣ Софийска и Самоковска, достига 2287 м.

Южната частъ на Витоша се простира до планината Верила (1419 м.), а пакъ послѣдната, чрѣзъ Клисурския проходъ се свързва съ планината Рила. Въ старитѣ врѣмена, Рила е наричана *Сколбросъ*, а презъ деветото столѣтие, когато св. Иванъ живѣлъ въ нея, е наричана Рила, нъ кога е получила това съкратено отъ (Ве)Рила название, не се знае. Тя е най-високата планина въ България. Средната ѝ височина е 2130 м. а връхътъ *Люботренъ* 3050 м. Освѣнъ горния ѝ гребенъ, който е голъ и скалистъ, изобщо е покрита съ високи чамови дървета. Въ ней се намиратъ много останки отъ древно врѣме.

Подъ сѣвернитѣ ѝ поли сж расположены селата Костенецъ, Д.-Баня, градътъ Самоковъ, на С.-З. Дуница а на Ю.-З. Джумай въ Турско.

Успоредно съ Ср.-гора се простиратъ Родопитѣ, които сж спазили и старото си название. Пречекъ казва, че тѣхното название произходило отъ градътъ Мерица, който се намиралъ нѣкогашъ въ тѣзи планини. Други сж писали, че то произходило отъ *рудокопи*, съкратено Рудо(ко)пи, тъй като въ старо врѣме, тѣзи мѣста били богати съ разни рудници, па и сега даже се намиратъ въ селото Карабаа рудници за воденични камъни, въ селото Литица за мряморъ, въ Димотишко и Ахъ-челебийско се намиратъ каменни въглища, рудници за златенъ песькъ и пр. Родопитѣ се раздѣлятъ на источни, западни, южни и собствени Родопи, наричани и Доспатъ или Деспотъ планина.

Родопитѣ се простиратъ на Югъ до Бѣло-море и широчината имъ негдѣ достига до 180 м. нѣ въ Княжеството съвпада малка една продълговата отъ Истокъ къмъ Западъ частъ отъ ребрата ѝ, край която сж расположены градоветѣ: Харманлий, Хасково, Станимака, а въ вътрѣшността лѣжатъ околнитѣ Рупчоска и Пещерска съ града Пещера.¹⁾

Княжеството обѣма 99,000 □ к. м. пространство, отъ които 56,515 съвпадатъ въ Сѣверна и 42,485 въ Южна България.

Въ Берлинския конгресъ, освободената частъ отъ нашето отечество се наименова — България, а полуосвободената — Источна Румелия, като че е наблизю и Западната, та да се различаватъ една отъ друга.

Отъ когато почна да се издава въ Пловдивъ вѣстникѣ „Южна България“, отъ тогава, думата Источна Румелия по-редко се чуваще между населението, а съ съединението, тя съвършено изгасна. Сега, ний казваме, четемъ и пишемъ Сѣвѣрна и Южна България и като да не знаемъ че Ст.-планина е границата между тѣхъ, означаваме ги тѣй, както сж ни показани отъ европейцитѣ, което мнозина сж направили и за Родопитѣ, като казватъ: *Родопитѣ граничатъ България отъ Македония.*

Княжеството се простира отъ Истокъ къмъ Западъ двойно, отъ колкото отъ Сѣверъ къмъ Югъ, а като средоточие, може да се вземе градеца Калоферъ.

Въ турско врѣме пътуванието изъ България, освѣнъ че бѣше доста трудно, нѣ за българина и опасно. Тогава нѣмаше шоссета, а тукъ — тамѣ калдрѣми, и тѣ повечето развалени.

Презъ 1862 год. е почнато шоссе отъ София за Пловдивъ, а презъ 1864 г. отъ Пловдивъ за Одринъ. Въ 1865 г. сж свързани Търново съ Бѣла и отъ тогава постъпенно сж строявани отъ населението, като плащаме всякой единъ жителъ 20 гр. или работеше четири дни въ годината. А пакъ подѣ всяки трѣвъ и разбойникъ се криеше. Ежедневнитѣ новини които се чувахъ въ градове и села, бѣхъ: Ивана обрали, Стояна заклали, Драгана убили и пр. Тогава нѣкои отъ мъжетѣ изъ разни градове се виждахъ единъ други, само по панаиритѣ, а женитѣ — когато отиваха, въ Рилскій мѣнастиръ на поклонение, и като се завръщахъ, разказахъ кои какво облѣкло носили и какъ говорили.

¹⁾ Гори, лѣсове, поляни, езера, рѣки и прч. сж изложени въ описанието на градоветѣ.

Панаирджинѣтъ, както и мѣнастирскитѣ поклонници се придружаваха отъ нѣколко заптии отъ стража до стража, на които се заплащаше по нѣколко гроша.

Сношението на единъ градъ съ други, като е било почти прекъснато и книжнината ни като е била съвършено изгаснала, българетѣ, въ всякой жгълъ на нашето отечество сж спазили нарѣчието, правитѣ, обичаитѣ и облѣклото на своитѣ прадѣди, само, между българетѣ въ Тракийскитѣ полета, тѣзи разлика до толкозъ не се забелѣзва, освѣнъ въ облѣклото на селянина, а за гражданина, ако и да не е още станало общо, нѣ приближава да стане, тѣи сжщо и нарѣчието.

Споредъ нѣкои историци, Тракия била получила това название отъ името на Тирасъ седмий синъ Иафетовъ, на когото, подъ предводителството, едно многочисленно плѣме тръгнало слѣдъ потопа отъ Индия, минало Босфора и заселило се въ тѣзи страна.

Когато римлянитѣ завладѣли Тракия, почнали да я наричатъ и Романия, а послѣ отъ Романия — Ромелия.

Нѣкои искатъ да кажатъ, че турцитѣ я нарѣкли Урумъ — или (Гръцка земя) още когато нахлули въ тѣзи страна, като мислили че тя е населена само съ гръци.

Въ турско врѣме, християнското население въ Тракия е живѣяло до негдѣ пб-свободно, отъ колкото въ другитѣ части на отечеството и за това, види се, често пкти сж ставали преселвания изъ Юго-Западна и Сѣверна България.

Тракийското население изобщо пб-одавна е пригърнало образованието, и въ нравствено отношение пб-високо стои отъ онова на Юго-Западна и Сѣверна България. И днесъ даже, нито въ единъ градъ, човѣкъ не може да срѣщне по хотелитѣ момѣ и жени служанки, нито кръчмарки, готвачки, или пакъ да прибира нѣкой въ къщата си пжтници както въ ханъ.

Облѣклото на Тракийския селянинъ, ако и да е разнообразно, обаче, съвършено различава отъ облѣклото на селянина въ Сѣверна и Юго-Западна България.

Ний, като сме описали нрави, обичаи, както и облѣклото въ описанието на градоветѣ, тукъ ще изложимъ, само нарѣчието, което можиме да изучимъ въ разнитѣ страни на Княжеството.

Въ планинскитѣ села Еркечъ, Голица и Паницово (Анхвалско), жителитѣ, види се, да сж преселени одавна врѣме изъ Рупчоско, които, освѣнъ че сж спазили облѣклото сж, въ

и нарѣчието не сж изгубили. Буквитѣ з, ѝ, и ж, произнасятъ на а: пѣрво, свѣрши, въздѣша, тѣрси, дѣлги, обраща и прч., още, тѣ казватъ :

Клѣпки, обуца на малки дѣца, турски патіци.

Кокорецъ, горделивъ човѣкъ. ¹⁾

Планици, ягоди.

Прочка, малка врата, т. комшулукъ.

Ягоди, черници.

Бѣлгаретѣ, изобщо казватъ дадохъ или взехъ една шѣпа соль. Тукъ въ даванѣето и взиманѣето се прави разлика. Онзи, който дава, за него казватъ, че далъ единъ хватъ соль, а който взима, той приелъ една шѣпа соль.

Въ Бургаската околия, особно въ Хасекията, говорятъ едно нарѣчие, приблизително на онова, което говорятъ въ полскитѣ села около Кюстендилъ и въ единственитѣ сжществителни мжжки имена членътъ не употрѣбляватъ, които и окончаватъ на о: коньо, воло, човеко, мосто и прч. Още, и мжжетѣ носятъ сжщото облѣкло, безъ ни най-малката разлика. Тукъ е спазено предание, че нѣколко села изъ Кюстендилско, отъ турскитѣ свирѣштва били принудени да напустнатъ своитѣ огнища, потеглили къмъ Цариградъ и каго пристигнали въ Одрипъ, султанътъ се случилъ въ послѣдния градъ, отправилъ ги за Хасекията, гдѣто се заселили въ празнитѣ до тогава мѣста.

Въ Айтоско и Карнабатско казватъ :

Ляпъ, хлѣбъ.

Мамули, царевници.

Млого, много.

Планици, ягоди.

Тенко, тънко.

Хухлеши, пължкови ²⁾

Ягоди, черници.

Въ Сливенъ :

Врѣта, врата.

Гуди, турци.

Дай гу, дай го.

Знашь, знаешь.

Кюшата, кюшето.

Мойту, моето.

¹⁾ Въ Юго-Западна Бѣлгария, когато нѣкой върви гордо, казватъ : „я погѣднете тогози какъ се кожори“. Другадѣ казватъ — пѣри се, а негдѣ надува се.

²⁾ Пължковитѣ иматъ разни названия, като: буери, мелчови, охлюви, павли, плужеди, пужови, пължкови, рожкови, хулешки, хухлеши, шаяляги, шаялягови, шолмене, въ ний ще обясняваме тѣзи названия съ думата пължкови, като пб-общепотрѣбителна и произходяща отъ пълзи.

Срищу, срѣщо.
Шишята, шишето.

Шж идж, шж идж.
Юмре, умре.

Тукъ, между мъжкитѣ имена, често се срещатъ Кондю и Миндю.

Въ Хасково, освѣнъ че се употрѣбаватъ много турски и грѣцки думи, нѣ срещатъ се и такива, които, нигдѣ не се говорятъ.

Га дойдж, кога дойдж.
Гламавъ, глупавъ,
Грѣбучъ, ржженъ съ който
тѣглятъ жаръ.
Гошоглавъ, гологлавъ.
Даскалъ учителъ.
Дрѣтъ човѣкъ, старъ чо-
вѣкъ.

Дѣждъ лети, дѣждъ вали.
Дѣтето црика, дѣтето пици.
Жижа, стрина.
Загрѣснатъ, обсаденъ.
Зж дойдж, шж дойдж.
Изуй се, собуй се.
Левтеръ, нежененъ, т. ергенъ.
Месото живо, месото несва-
рено.

Мижо, чичо т. амиджа.
Мрѣсно ястие, блажно ястие.
Надѣни си дрѣхата, облѣчи
си дрѣхата
Отсждѣ, отсамъ.
Оцеда лютъ, оцеда киселъ.
Пипера парливъ, пипера
лютъ.

Планици, Ягоди.
Посталъ, грѣчавъ.
Рабка, Царевнца.
Рукай, викай.
Семзината, тѣхната.
Фирка, гони.
Хуге, повечъ.
Шолмене, пѣлжкови.
Щипки, маши.

Онзи който ходи безъ върхня дрѣха, за него казватъ, че ходи *пожрѣжъ*.

На Ю.-И. селата Чамурлий, Текекюй и др. нѣкои, Хасковци ги наричатъ *кимански* села, защото, жителитѣ казватъ вмѣсто какво — *кинѣ*. Тѣ казватъ още, вмѣсто кое — *кутрѣ* и на кратуната казватъ — делка. Сѣщото това нарѣчие се употрѣбва въ Ферско и Гюмюрджинско.

Въ Чирпанъ, думата фустанъ е изопачена на суфтанъ.

Въ Рупчоската околия, жителитѣ говорятъ особно нарѣчие. Тукъ не казватъ както въобще: *сѣзи, момиче, тѣхни, пѣтли, жеално, хвѣрлехъ* и пр. нѣ *соалзи, момеаче, теахни, пѣтли, жеално, фюарлеаха* и доста привлекателно говорятъ. Тѣ казватъ още:

Каматно, много красиво нѣщо.
Кина, какво.

Кутрѣ, кое.
Оглавъ, т. юларъ на коня.

Павли, пължкови.

Поводило, вжето за водене коня.

Попржгъ, т. коланътъ на коня.

Рукай, викай.

Когато предметътъ, напиримѣръ, книгата е въ ржки, тѣ казватъ — книгаса (сая книга). Когато е наблизо — книгата (тая книга), а когато е отдалеченъ — книгана (оная книга).

Въ Копривщица:

Бигоръ и **цифия**, много солено нѣщо.

Зирка, малка дупчица на вратата или стѣнната, презъ която може да назърне човѣшко око.

Ованъ, Иванъ.

Пролука, тур. аралжкъ, между двѣ дѣски, наричана отъ нѣкои и *междина*.

Пошъ, кърпа за въ пазуха.

Турта, пита.

Тукъ казватъ каша, патъ, дапъ (дѣждъ) и ударението на двосложнитѣ прилагателни думи произнасятъ почти на послѣдния слогъ: белò, чернò, жлътò болнò, младà и пр.

Копривщени казватъ блъгаринъ, блъха, влъкъ, жлътò, нѣ когато говорятъ за вълна, кълне, не казватъ вълна, кълне.

Буквата, *e*, когато е поставена слѣдъ буквата *л*, нейния гласъ въобще се чува като *ъ*, нѣ тукъ се изговаря като *e*: лѣто, лѣдъ, лѣсно.

Като се отдѣли човѣкъ отъ Т-Пазарджикското поле и влезе въ долината на р. Марица, въ Бѣльово още ще чуе да казватъ: кемъ, некемъ, църква, църно, цървено, а като настъпи въ Ю.-З. България, той ще забелѣжи новъ видъ облѣкло, ще срещне хора съ особенъ характеръ и ще чуе съвсѣмъ ново нарѣчие.

Това сжщото, съ малка една разлика ще намѣри и въ С.-З. България.

Въ тѣзи двѣ страни, селянитѣ носятъ бѣли беневреци и едни на други си казватъ *шопи*.

Нѣкои историци казватъ, че шопитѣ били отъ племето на *печенешитѣ*, които се заселили въ 10-й вѣкъ по тѣзи страни; други заключаватъ отъ названието имъ, да сж потомци на старитѣ *сапеи*.

Шопътъ е останалъ въ умственно отношение много надирѣ и нравствено доста отпадналъ. Той е търпѣливъ въ безчестието на женскій полъ и къмъ всичко хладнокрѣвенъ. Освѣнъ че мрази чуждитѣ нрави, обичаи, языкъ, облѣкло, още се и подиг-

рава съ тѣхъ. Шопътъ е жестокъ, грубъ, отмъстителенъ, опоритъ и храбръ, Той много обича да се кара, да се бие, а пакъ неувнитѣ никогашъ не липсватъ изъ устата му.

Когато кара колата си изъ друма, ако ще би и царски пайтонъ да иде срещу него, той не се отбива, а пакъ и гѣни да е, не се отстранява и върви като биволъ. Ако го закачи колелото, обърне се, поизглѣда малко, климне съ глава, испсува и си замине.

Пжтникътъ, който е наближилъ напрімъръ Босиловградъ, като стигне нѣкой шопъ и му каже: „А бе брате, далечъ ли е още Босиловградъ.“

Най-първо, той ще чуе отговорътъ: „Е па ти отдека си та не знаешъ.“

— Отъ Кюстендилъ.

— Е па що тражишъ на наше село.

— Имамъ работа.

— Е та каква работа имашъ.

Нъ ако го попита повторно, той ще му каже: „Е де, дай една дула тутунъ, па че си прикажуваме и че ойдеме.“

Шопътъ, когато продава яйца или друго нѣщо, и го попитатъ за цѣната, той се обръща на страна и не отговаря веднага, а на второто питанье казва: „Е па незнаешъ ли какво минуватъ яйцата, по 10 пѣри едното.“

Шопътъ, ако и да е съвършено простъ, обаче, никой пжтъ не се излжва. Слѣдъ като продаде било яйца, било масло и получи стойността, той непуска изржки продаденото нѣщо, догдѣто не преброи паригѣ поне два пжти и се убѣди самъ, че напълно му е заплатено.

Между шопитѣ неможе да живѣе нито турчинъ, нито гркъ, нито пакъ и евреинъ.

Селата въ Самоковско, Дупнишко, Кюстендилско, Изворско, Радомирско, Софийско, Н.-Селско, Искрецко, Брезнишко, Трънско, Царибродско, сжщо и въ С.-З. България, изобищо носятъ български названия и въ тѣзи мѣста сж спазени най-много чисто-български думи, отъ колкото другагѣ.

Баши, крие.

Бѣстрѣга, когато се казва

нѣкому да отиде негдѣ, а

той като не желае, отговаря:

гдѣ е чакъ бестрѣга, кога

ще отидж. Съ което показва

че е далечъ и мѣстото.

Блюдо, плитка паница.

Бръбре, онзи който говори много, нъ думитѣ му не идатъ въ пхть. За такъвъ негдѣ казватъ бръбори, дръдре и ломоти.

Валя се, тръкаля се.

Верига, синджиръ на който се прикача котела надъ огъня.

Вика, плаче съ високъ гласъ.

Вилица, негдѣ я казватъ видушка, другадѣ пантаруля, фъркулица, а въ Тракия бунелка.

Витосай се, махни се отъ тукъ.

Влакъ, подобенъ на сани нъ отъ тънки и невъскривени дървета, съ когото свалятъ дърва отъ много стръмно мѣсто.

Воня, смрадъ.

Врека, тур. чувалъ.

Връчва, тур. кюпъ. Въ Софийско казватъ връчва на бѣчвата.

Връшникъ, който се поставя върху подницата и натрупва съ жаръ за опичанье хлѣбъ.

Възглавка, която служи за подъ главата, а зглавници, които се турятъ покрай стѣнната въ стаята.

Вързаница, нанизанъ сухъ пиперъ или друго подобно, по т. дизия.

Въстегарка или **помагалка**, тояга която служи при товарене конь съ дърва или съ друго нѣщо на страници отъ самичкъ човѣкъ.

Гадно, мръсно.

Галатно, гнусно.

Глотница, зганъ отъ диви животни.

Гнѣчи, наляга. Думата гнѣчи, види се, да проходи отъ гнѣтъ. „Просяка, каквото намѣри, гнѣте въ торбата.“

Гръчавъ, сухъ човѣкъ или добитѣкъ.

Гумно, гдѣто вършатъ житото, т. харманъ.

Добива, печели.

Докачамъ, достигаамъ.

Доцна, късно. Доцна, види се да произходи отъ докхснѣ.

Дрънчи, тѣзи дума приличя на думата, проси, нъ само на такъвъ човѣкъ се казва че дрънчи, който не е просякъ.

Дувакъ було, съ което се покрива невѣста.

Дуня, дюля.

Еве, ето.

Жабки, мѣди.

Жвакамъ, дѣвчя.

Жега, горѣщина.

Жегло, и т. жегла.

Жешко, топло.

Залуавъ човѣкъ, т. диванѣ.

Зѣлудо, напраздно. Зѣлудо си губа врѣмето.

Запъртокъ и мучокъ, развалено яйце, което е стояло на подогътъ.

Застилка, платъ съ който се застиля пѣлна до върха врека.

Затка, запушалката на шише.

Зафелкува, онзи, който не може да изрича чисто думитѣ, особно, когато произнася буквата *p* на *л*.

Захецнува, онзи който спира на пѣкой слогъ и не може да го произнесе веднага, турски *кекѣ*.

Захлупци, селянитѣ си носятъ въ тѣхъ сирене, а негдѣ ги казватъ гаванки.

Зяѣри се, когато се удивлява човѣкъ надъ нѣщо; негдѣ казватъ чуди се.

Зганъ, многочисленна тълпа.

Зглобява, станъ или друго нѣщо състояще отъ нѣколко части, зглобява се за да служи за цѣлѣта.

Исполица, даване за обработване земя на исполъ, т. ярджилъкъ.

Каклица, сусамъ.

Карта, бѣклица.

Катанецъ, куфаръ гр. който се заключва и виси на вратата.

Кине, къса. Откни една слива.

Костура, ножъ, който никакъ не рѣже.

Крондилъ, пръстенъ ссждъ съ цавка за вино или ракия.

Кръшка, когато нѣкой бѣга п криволичи за да го не уловатъ, казватъ *крѣшка*, и когато пазаруватъ нѣщо, а продавача не остава съгласенъ, купувача му казва:

„Е не дѣй кръшка, дай го за толковъ.“

Куденѣ, лошо препоръчване.

Къопавъ, хромъ, куцъ.

Лапа, лакомо яде.

Ластунка и **ластаръ**, частитѣ надъ кореня на тиква или лубеница, които се дълго протактъ.

Ленгеръ, голѣмъ сахжнъ въ който носатъ коливо на гробищата.

Лисъ, конь или волъ, който има бѣли косми на челото.

Литъ, платъ който не е четворенъ.

Лумти, свѣти.

Маане, вълнена прежда.

Мачка, котка.

Младенци, 40 мъченици.

Модро, синьо.

Мочя, никае.

Мръца, вѣвира.

Надница, т. гюнделикъ.

Надничаръ, гюнделикчия.

Нане, бате.

Нашлякалъ се, добръ се напилъ. Негдѣ казватъ и опопилъ се.

Невѣста, будка.

Огнило, т. чакмакъ.

Озгорѣ, отгорѣ.

Ококолилъ се, отворилъ си очитѣ повечъ отъ обикновенното.

Омърлянъ, омацанъ или оплесканъ.

Онъ, той.

Опинци, цървули.

Опиня, тѣгли съ голѣма сила.

Орѣси, орѣхи.

Отава, вторий пѣтъ косено сено.

Оточка, одева.

Палавъ, немирень, който не сѣди на едно мѣсто.

Панагонъ, слѣдъ като се натовари добитъкътъ, хвърленитъ върху му лежки предмети, наричатъ панагонъ.

Печурка, гжба.

Плавъ, човѣкъ съ блѣдо лице.

Плотъ, плѣтъ.

Повойниче, дѣте пеленаче.

Повеля, заповѣдва.

Поганецъ, мишка.

Поклади, заговелки.

Половячни, дрѣхи които не сж нови, нито пакъ съвършено вехти.

Понуда, ястие, което се носи на болѣвъ човѣкъ отъ сродници или приятели.

Постилци, пелени,

Постружка, желѣзо, съ което се стрѣже тестото въ пѣщитъ.

Потекло, родъ, влака.

По часъ, слѣдъ малко.

Починки, останалия отъ сѣтото жито ечмикъ, дребна слама и др.

Поятъ, пѣятъ.

Прахутка, която расте по полето като гжба и когато искхне прахътъ ѝ се употребява за порѣзано. Въ София казватъ гжба.

Лрѣлазъ, разградено мѣсто

въ плѣтътъ гдѣто преминаватъ хора.

Придъ, когато нѣкои прааватъ замѣна съ нѣщо, о единия дава още и нѣколко, което турцитъ наричатъ юсте.

Прокудилъ се, не се прибира въ кжши.

Простжалникъ, прѣсна пита, която раздаватъ, когато простжали дѣте.

Пречи, бръка на работата.

Псета, кучета.

Пужеле, нѣлжкове.

Ради, труди се,

Разбой, станъ.

Расолъ, кисело зеле (армея).

Расолница, водата на зелето.

Распрѣчкава, расхвърга наредени нѣща.

Ружи, смъррова.

Руча, яде.

Рѣзенъ, отрѣзана частъ отъ хлѣба т. филия.

Сакамъ, искамъ.

Свила, коприна.

Сеца, тѣгли нѣ не толкозъ силно.

Скокотъ, гжделъ.

Скутачка, престилка.

Сланугокъ, т. нохутъ.

Слеска, т. далакъ.

Служи, черпи.

Смѣси, разбръкай.

Смига, пречи.

Снеси, сваля.

Сохà, т. чаталь.

Сплѣки, т. мюзевирлици.

Спрѣма, срѣщо.

Ставяхъ се, виждахъ се.

Стебло, клонъ.

Супрашка, ситна жаръ, раз-
бръкана съ пепелъ, въ която
заравятъ турта за печенье.
Въ Копривщица казватъ
— спуза.

Съкира, брадва.

Такмежъ главезъ и годезъ.

Талогъ, утайка.

Терай, карай.

Тратъ, прахашъ.

Халтавъ, хлабавъ, нестѣг-
нать добръ.

Харно, добро.

Хихикатъ, кикотатъ.

Хока, вика съ силенъ гласъ.

Хърдоква, ряпа.

Цицель, много солено.

Цица, бузаа.

Тукъ не казватъ издой кравата, нъ измузи кравата и на-
дой дѣтето.

Буквитѣ *ѡ*, произнасятъ на *у*: бугаринъ, буха, вукъ,
вуна, пуно и пр.

Единствено казватъ гостъ, гроздъ, цвѣтъ, а въ множест-
венно число госке, грозге, цвѣке.

Въ съществителнитѣ имена отъ мъжкии родъ въ един-
ственно число членътъ не се употрѣблява и думитѣ оконча-
ватъ на *о*: човѣко, коньо, воло и пр.

Още, тукъ казватъ както въ Копривщица: патъ, каша,
лаже и пр.

Въ Самоковско и Софийско само казватъ кемъ, некемъ, кю,
некю, а по другитѣ мѣста чемъ и нечемъ.

Когато има възможность да се извърши нѣщо, шопътъ
казва: може да извършишъ това. Когато позволява да се из-
върши, казва: бива да извършишъ това. Когато заповѣдва,
казва: трѣбва да извършишъ това, а когато принуждава чо-
вѣка, той казва: иска да извършишъ това.

Шопитѣ, освѣнъ мѣстоименнето той и онай, тѣ употрѣ-
баватъ и овай. Когато предметътъ е отдалеченъ, тѣ казватъ:

Цици, бозки и ненки,

Църно, черно.

Църква, черква.

Чворъ, т. будакъ.

Чегърта, стрѣже или дра-
ще — поганеца чегърта.

Челерогъ, мѣрка между рас-
творенитѣ връхове на двата
пърста — палеца и пока-
залеца.

Чепъ, грездей

Чешель, гребенъ

Чутура, т. дибекъ, въ който
се чука кафе, соль, пиперъ.

Шушнѣ, не работи усърдно,
нъ само врѣме прекарва.

Щици, дѣски.

Щуръ, смахнатъ.

Южнина, яденеъто постѣ обѣда

Язъ, бентъ.

онай, оная онова. Когато е наблизо и го сочи съ пръстътъ си, казва: той, тая, това, а когато е до само него или на ржки, казва: овай, овая ова.

Шопътъ никоѣ пътъ не произнася и гръцкото *ф.* нъ *в.* Совия, совра овицеринъ и пр.

Между мъжкитѣ собствени имена се срещатъ, Гоге, Мицо, Велингъ, Вучко.

Въ Брезнишко, Трънско и Царибродско, за Тракийския българинъ ще се представатъ още по странни думи, нъ тукъ, човѣкъ ще намѣри, и български названия, които нигдѣ другдѣ не се срещатъ.

Бабица, т. шерленъ.

Бибица, криво дърво, което придържа ярема посредствомъ тегличя.

Белчугъ, халката на конския коланъ.

Бигоръ, шупливъ камъкъ.

Боботецъ, и **опленъ**, дървото което е поставено между осѣта и стола на колата.

Брезъ, брези биволи, т. сакаръ, които иматъ бѣли косми на челото.

Бреме, **вречя** и **платникъ**, чувалъ.

Бунище, купище отъ торъ.

Виняга, лозница т. асма.

Винтъ, гайка, т. бурма.

Гижа, лоза.

Гнѣзда т. оджаци гдѣто сж насадени царевичи или бобъ.

Гривна, желѣзото, съ което сж облѣчени наплатитѣ на колелото, т. табани.

Гъгнивъ, който говори изъ носѣтъ.

Гъжва, уплетеното отъ леска

колелце което схваща и крѣпи левката и климията; още и пояса който завиватъ турцитѣ на главата си, наричанъ чалма.

Дако, ако.

Джуркало, дръвце което служи за растриване варена коприва, на което въ края сж скачени на кръстъ двѣ дѣсчици.

Дзвона, гр. камбана.

Дробъ, т. джигеръ.

Дънеръ, трушѣтъ на дървото между кореня и стеблата.

Дънь, день.

Жабка.

Жмърци, трѣпки.

Зобница, т. торба.

Ижа, колиба и малка кѣщица.

Изметъ, овци, кожи или друго подобно, което купувачя не одобрява и исхвърга.

Кликай, покани.

Климий, дърветата поставени въ стола на колата да подпиратъ леситѣ.

Кночъ, надвечеръ.
Конопецъ, вѣже.
Куленъ, царевиченъ класъ.
Купую, купуватъ.
Ластовици, леглото на спи-
 цитѣ въ главината.
Левка, извито дърво, вѣврѣно
 въ рѣкава на осѣта и
 скачено съ климнята.
Леси, голѣми плетени отъ ле-
 скови прѣчки леси, т. чнтъ.
Лесици, дърнитѣ двѣ извити
 дървета, които лежатъ подъ
 стола на колата надъ зад-
 нята частъ, схванати съ
 растегътъ.
Манара, брадва.
Мечава, дѣждъ и снѣгъ ко-
 гато вали наедно, което
 казватъ и лапавица.
Мливо и мливаре, турцитѣ
 казватъ на мливаритѣ не-
 бетчи, които чакатъ на
 воденицата редъ, за да
 смелятъ брашно.
Мурузъ, царевици.
Наплати, обцидитѣ на коле-
 лото т. еспитъ.
Направъ, направи.
Некиѣ, вчера.
Нерезъ, нескопенъ шопаръ.
Обга, кора за баница.
Обтока, гайтанъ.
Ова, когато предметътъ е
 близо, казватъ ова, а ко-
 гато е далече, онова.
Овченикъ, есенно кисело
 млѣко.
Оглавъ, т. юларъ на коня.
Онде, тамо.

Килж. България.

Опънци, цървули.
Ораси, орѣхи.
Ось, т. дингилъ на колата.
Пастухъ, неподвитъ конь,
 т. атъ.
Пенюга, т. кютюкъ.
Пловдинъ, грозде-памитъ.
Пловка, т. юрдечка.
Поводило, вѣжето което е
 скачено съ оглава на коня.
Покровецъ, т. чулъ.
Попругъ, т. коланъ на коня.
Породци и пособци, дѣца
 едно слѣдъ друго родени.
Постегъ, ремикътъ който е
 вързанъ на белчуга и служи
 за стеганье попруга на коня.
Потоница, т. дюшеме.
Пою, пѣятъ.
Процепъ, т. аржикътъ на ко-
 лата.
Путь, пѣтъ.
Растегъ, дървото което е ска-
 чено между стола и предня-
 та ось, а дърнята му частъ,
 която стърчи извънъ кола-
 та, нарича се *опашница*.
Ремикъ, т. каишъ.
Рижъ конь, т. кулестъ.
Ритли, т. канати на колата.
Реве, плаче.
Ружи, смѣмрува.
Сборуе, говори.
Свиска, овца съ първо агне.
Свѣчъ, свѣщъ.
Слопци, т. чивии, които схва-
 щатъ стола съ осѣта на колата.
Сочиво, вариво.
Спици, т. пармацитѣ на коле-
 лото.

Стръмена, т. зенгня на сѣдлото на коня.

Стръки, т. колове на талига.

Стуболъ, изворъ обграденъ съ въикашността на гнило дърво.

Съгъ и съга. сегә.

Съкъ, чворъ т. будакъ.

Тегличъ, на процепа чи-

Гостъ, гроздъ, лостъ, — множествно число произнасятъ, госѣе, грозѣе, лосѣе.

Второто лице. множ. число на глагола, окончава на *сте* а третото на *ше*: дойдосте — дойдоше, отидосте — отидоше, земасте — земаше, ядосте — ядоше.

Въ мжж. и сред. родъ се употрѣблява едно мѣстоименне, което се произнася слѣдъ съществителната дума: **Вмѣсто** този мжжъ, този конъ. това дѣте — мужа-тогә, коня-тогә, дѣте-тогә, а въ женский родъ думата и членътъ окончава на *у*, женуту, паруту, водуту, новуту снаху.

Въ София:

Видѣло, газъ за горение въ ламба.

Кликай, вибай,

Въ Брезнишко казватъ вреця и бreme.

Между мжжкитѣ собствени имена се срещатъ Гиго, Сандо, Мада, Кежа.

Въ Царибродско, умалително казватъ мечетин, голубетин, кутретин.

Мжжки собствени имена: Гела, Гига, Гога, Гръга, Джона, Джунка, Еленко, Жика, Иго, Иона, Каменъ, Кеко, Кена, Любица, Мила, Пена, Перча, Пеца, Пота, Ранча, Суса, Тричко.

Фамилиарни: Мадинъ, Перчинъ, Потинъ.

Женски: Агна, Ангя, Ека, Живана.

Въ Берковско:

Биба, т. юрдечка.

Глождавъ, слабъ добитъкъ.

Жулявъ, слабъ човѣкъ. Негдѣ казватъ и на едното и на другото — гръчавъ.

вията. Въ Софийскитѣ полски села я наричатъ *заносъ*, въ планинскитѣ, *тегличъ*. а въ Искрецката околия, *завърня*.

Техме, щѣхме.

Фурна, соба или печка.

Школе, училище.

Щабъ, бастунъ.

Койо, кое.

Копой и **крѣтъ**, крътица.

Сладолѣдъ, т. дондурма.

Лея, бащина сестра, а тетка майчина сестра.

Опинки, цървули.

Чърно, черно.

Въ Вратчанско се срещатъ сжщитѣ думи: доста, люге, човѣко, коньо, онъ, озгорѣ, оточка, сакамъ, бигоръ, нѣ и на оцадка отъ вода казватъ — бигоръ, и вмѣсто плоча — плъоча.

Въ Фердинандовско:

Какалашка , кочанътъ на цареви- ченъ класъ.	Манара , брадва.
Кукурусъ , царевичи.	Мачка , котка.
Куленъ , царевиченъ класъ.	Мѣхурци , пашкули, кукули, които негдѣ се казватъ и финици.
Кърчягъ , стомна.	Ньой , ней.
Лаяса , чини ми се или стру- ва ми се.	Нѣго , него.

Въ Бѣлоградчикско се срещатъ сжщитѣ думи които се употрѣбляватъ и въ Брезнишко: Давона, кночъ, кукалашка, куленъ, кждѣ, манара, направъ, обга, озгорѣ, онде, породци, рове, снеси, техме, че и нече.

Микаилъ, Михаилъ. **Скута**, скри.

Въ Кулско и Видинско се употрѣбляватъ доста отъ думитѣ, които сме споменъли, като: Байко, булка, гижа, гнѣзда, дако, кукурусъ, манара, мачка, направъ, пловка, поганецъ, платникъ, сакамъ, съкъ, пжнь, тутунъ, фурна, чуди се.

Алиго , ето го.	Кладенецъ , чешма.
Гядо , дядо.	Събирахъ се , виждахъ се.
Гиранъ , кладенецъ.	Тиня , каль.

Въ Кулско казватъ, той, одева, ще, нече, а въ Видинско — онъ, оточка, че, нече, нѣму, у нѣихъ.

Както въ Видинско, тъй и въ Кулско, въ сжществителнитѣ имена отъ мжж. род. членътъ не се употрѣблява и думитѣ окончаватъ на о: човѣко, коньо, воло, и проч.

Сжщо и въ Ломско се употрѣбляватъ отъ споменътитѣ думи: гижа, дако, дзвона, дуния, кине, куленъ, кърчягъ, мачка, направъ, обга, озгорѣ, онъ, оточка, очеехме, пловка, псета, пужови, пжнь, разбой, реве, тиня, турта, фурна, харно, цвѣке, школе.

Още, тукъ казватъ:

Асталъ , маса.	Ита , бърза.
Валявасто , валчесто.	Кратко , късо.
Гръбина , грѣбъ.	Кута , крие.
Дробъ , т. джигеръ.	Лаги , ладии.

Лѣпъ, хлѣбъ.

Нанко, мале.

Огърле, т. яка.

Онъ кае, той рѣче.

Пò-болъ, пò-добрѣ.

Поворка, вървъ.

Подвозъ, дърво което се подлага подъ бѣчва.

Пулъ, копче, нѣ не отъ телъ.

Сакуля, врека.

Тумбакъ, т. шкембе.

Шивка, на пòрика или на чешмата чучура.

Чипки, тантели.

Щирка, ко̀ла за гладенѣ ризи.

Когато се предлага нѣкому нѣщо, а той не е съгласенъ, отговаря: макъе.

Гостъ, гроздъ, цвѣтъ, множественно произнасятъ госке, грозге, цвѣке, и изобщо се употребява глагола, чемъ и нечемъ.

Въ Бѣла-Слатина, помацитѣ сж спазили названнето на вснчкитѣ снаряди на колата по български. При това, тѣ говорятъ сжщо както въ Тракия: щж, нещж, сждъ, пжтъ, лжже, котка, мишка, дъска, калъ, гроздъ, грозде, черно, черква, цървули.

Въ Тетивенъ :

Азъ бѣше, азъ бѣхъ.

Ветленикъ, паурче.

Даскалъ, учителъ.

Мехурци, пашкули.

Подлистникъ, харакъ за пиванне.

Плужеци, пължкови.

Раки, раци.

Тумбакъ, шкембе.

Уринати, породци.

Черники, черници.

Още, когато удареннето се чува върху буквитѣ *а, з и ж*: тѣ се произнасятъ на *ѣ*.

Водѣ, вода.

Гѣба, гжба.

Главѣ, глава.

Лѣкъ, лжкъ.

Мѣжъ, мжжъ.

Метлѣ, метла.

Пѣтъ, пжтъ.

Сѣнъ, сѣнъ.

Лозѣ, лоза.

Скѣпъ, скжпъ.

Въ Ловечъ :

Бубонки, черници.

Возилница, бѣденъ.

Възъ него, при него.

Кушка, гугла.

Мамули, царевича.

Мелчови, пължкови.

Мрѣжа, тантела,

Подвалъ, дърво подъ бѣчва.

Ресни, т. сачаци.

Скорбѣла, ко̀ла за гладенѣ ризи.

Табани, смокини.

Чепъ, чворъ.

Школе, училище.

Въ Плъвенъ :

Карелче, макара (конци). **Поставъ**, т. шарапъ-хана за превозване грозде.
Пъжковци, пължкови.

Въ Свищовъ :

Зарзалуйки, зерделин. **Кумбули**, сливи.
Избждна ли, оздравѣ ли. **Тятя**, кака.

Въ Бѣла :

Апали го, ето го. **Орѣ**, орѣхи.
За идж, ще идж. **Рошкови**, пължкови.
Мечи, печка. **Чолѣку**, човѣкътъ.
Млього, много.

Въ Руссе :

Бако, баща. **Мелчови**, пължкови.
Батлакъ, буре. **Млього**, много.
Възъ, при. **Нанчо**, байо.
Гължби, пуканици. **Поятъ**, пѣять.
Донеси коня, доведи коня. **Тенко**, тънко.
Която, който. **Углавихъ**, натѣкмихъ.

Въ Тутроканъ :

Думитѣ : батлакъ, гължби, донеси коня, което, мелчови, млього, и тукъ се употрѣбавать.

Въ Шуменъ сж спазени нѣкои славянски думи, нѣ срещать се и такива, които съвсѣмъ неправилно се говорятъ.

Али го , ето го.	Кадъ и када , каца.
Батлакъ , буре.	Кликай , викай.
Врацата , вратата.	Мъня , мене.
Гнявъ , гнѣвъ.	Написни , натисни.
Гъни , дигни.	Нѣма можемъ , неможъ.
Додѣ , дойде.	Нѣма играмъ , нѣма да играя.
Дѣтетото ѝ иска , дѣтетото го иска.	Нинѣ , сега.
Жерка , воденица.	Ода , вода.
Запри вратата , затвори вратата.	Олъ , волъ.
Зъмни , вземи.	Отколѣ , отъ кога.
Закаци , закачи.	Ощи , вещь и вещи.
Зорѣ у дзру , утрѣ рано.	Пой , пѣй.
Имя , баденъ.	Понца , изба.
Истървахъ , свалихъ.	Презъ денѣ си , преди нѣколко дни.

Пуле, пиле.
Пунне мръкна, вече мръкна.
Сандалжя, столъ (карекла).
Слѣпулилѣкъ, прилѣпъ.
Скоменъ, столъ.
Стракина, паница.

Титъо, чичо.
Хулежки, пѣлжкови.
Цвалъ, врека (чувалъ).
Чеша, чяша.
Чилякъ, човѣкъ.
Чиляку, на човѣка.

Момче, момиче, пиле и прч. множественно произнасятъ — момчевта, момичевта, пулевта, агневта, телевта.

Въ Преславъ, Джумая, Осм.-Пазаръ говорятъ както въ Шуменъ. Още въ Осм.-Пазаръ казватъ:

Матилка, мжтеница.
Планици, ягоди.
Ягоди, черници.

Въ Разградъ:

Бубонци, черници.
Гринда, греда.
Гължби, пуканици.
Джемалъ, печка.
Донеси коня, доведи коня.
Която, който.

Лавица, полица.
Пандаръ, падаръ.
Ходили да ходятъ, отишли да се расхождатъ.
Хулешки, пѣлжкови.

Въ Търновско и Гор.-Орѣховско:

Авѣ, абѣ.
Бозна, Богъ знае.
Встиче, птиче.
Възъ, при.
Гугуци, царевници.
Дваръ, стѣна, т. дуваръ.
Джемалъ и мечи, печка.
Досушъ и съсѣ, съвсѣмъ.
Дечата, дѣцата.
Каци, сѣди, само за мал-

китѣ дѣца се употрѣбыва тѣзи грѣцка дума, другадѣ казватъ *чучи*.
Майни се, махни се.
Мойту, моето.
Моровинки, трънки.
Потиръ и пахаръ, чаша.
Утъ сіло, отъ село.
Хий! да!
Шидж и шейдж, ще идж.

Тукъ казватъ: туй, онуй, тѣй, човѣку, двору, коню, пѣтю, а въ полскитѣ села: удѣ, ѡсакъ, улѡбетѣ, индяме — идемъ.

Негдѣ, както и въ Габрово, казватъ: волгътъ, свѣщатъ, лойтатъ, калтатъ, солтатъ.

Въ Елена:

Бозна, Богъ знае.
Невѣмъ, незная.
Нинѣ, сега.

Сачки, сухи и дребни дървца за подклаждане огнь.

Тукъ се срещатъ и нѣкои Котленски произношения: пжкъ, овцекъ, конекъ, свѣщикъ. Сжщо и въ Дрѣновско казватъ: конекъ, свинекъ, клагенець, оцекъ, прѣскянъ — прѣстенъ.

Въ Котелъ:

Тукъ гражданитѣ, като преселенци изъ Златица, ако и да сж спазили Златишкото нарѣчие напълно, но съ странствованието, види се, по Добруджа, освоили сж и нѣкои чужди думи, които произнасятъ съвършено похабени.

Бакю, бате.

Бачю и бале, тате.

Гиранъ, кладенець.

Гуди, тури.

Зъмни, вземи.

Изуръ, изворъ.

Иоще, още.

Мамули, царевичи.

Меругя, мерудия.

Млого, много.

Нехайте ли, добръ ли сте.

Нише, неще.

Отколи, отдавна.

Параля, софра.

Патъ, кровать.

Патки, пуканиця.

Пиперъ, чушки.

Писачи, ножче съ остръ върхъ.

Плюжкови, пължкови.

Почечулъ, тур. маясилъ.

Протица, малка врата, тур. комшудукъ.

Протка, врата.

Преснакъ, пресно млѣко.

Сапъ, държале.

Скульо, училище.

Таларъ, блюдо.

Тутунъ, тютюнъ.

Угяница, воденица.

Удѣ, вода.

Удеви, преди малко.

Черенъ бобъ, т. бакла.

Ютъ, Отъ.

Ягоди, Черници.

Невѣстата на деверътъ си казва — драгинку, на по-старата отъ мъжътъ ѝ зѣлва — калину а на по-младата — малину.

Въ повечето думи, буквата *д*, когато стои предъ *е*, *ъ*, *ж*, произнася се на *г*: гядо, гяте, гяше, хогятъ, а буквата *т*, на *к*: пекъ, пжкъ, цѣвки, рабокягъ, овцекъ, коньекъ, свѣщикъ и пр.

Котленското *скульо*, Тетивенския *даскалъ*, Хасковския *мижа*, Търновския *джемалъ*, Шуменскитѣ *пулевта* и прч. разумѣва се, не могатъ послужа като материялъ за български рѣчникъ, нѣ ний ги излагаме съ цѣль, щото, такива чужди или пакъ неправилни думи, легка — полегка да се искоренягъ, щомъ имае свои.

Ний, разумѣва се, не сме имали възможность, да изучимъ всичкитѣ думи, защото, за тѣхното изучаване се изисква по-дълго врѣме, нѣ съ това сме искали само поводъ да дадежъ,

за да се завзематъ било учители, било чиновници, които сж се запознали съ нарѣчието на нѣколко градове и тѣ ще иматъ възможность всичко да изучатъ.

Таква думи събрани въ Сѣверна и Южна България, както и въ Македония, а не псковани, ще замѣстатъ чуждитѣ, и язикътъ ни въ непродължително врѣме може да се поправи. Тогава само ще трѣбва да се помисли за едно общо правописание, безъ да се гонятъ невиннитѣ *ерове* и безъ да се харчатъ напраздно съ хиляди левове отъ държавната касса, иначе, нпй за дълго врѣме ще влизаме презъ *антре*, ще изваждаме отъ *нотариусъ крѣпостни актове*, ще чуваме *дебати* и *итермелации*, ще ни препорѣча Кр. Х. Пѣевъ голѣмия си *асортиментъ* и пзящия си *сервисъ*, ще четеме вѣстникъ *Прогрессъ*, вѣстникаритѣ ще подканятъ своитѣ *абонати*, да си внесатъ *абонамента*, Хасковския Окрѣженъ сждъ ще издава рѣшения за исплащанне *креанситъ* на Х. Василя и други, ще минаваме презъ *площадъ църковний*, презъ улицитѣ *Нишки*, *Витоша*, *Солунъ*, *Пиротъ*, Мировитѣ сждилища ще слѣдватъ да ни издаватъ *присяди*, вмѣсто — *пресяди*, а пакъ най-постѣ, може би единъ день да четеме и *пристарѣлъ*, *приминалъ*, *прикрасенъ* и прч.

Като вземе човѣкъ на рѣки нѣкоя книга или вѣстникъ, издавани преди освобождението, когато нѣмаше между нашия народъ всезнающи *докторчета*, той ще забелѣжи, че тогава по-правилно се пишеше и неще да намѣри въ тѣхъ никаква чужда дума. Ако срещне нѣкоя турска, тя не му пречи както сега, щото, цѣли предложения да оставатъ непонятни за него, а пакъ и турскитѣ: *дуваръ*, *пенджера*, *джамъ*, *соба*, *сокакъ* и пр., както и *грыцкитѣ* *скольо*, *даскалъ*, *епитропъ* и др. постепенно се исхвъргатъ.

Преди освобождението, Европейска Турция административно се дѣлеше на четири вилаети (области) — Битолска, Солунска, Одринска и Дунавска. Послѣдната, отъ която се образова собственно *Княжество България*, подраздѣляше се на седмъ санджака (окрѣзи) Руссенский, Варненский, Търновский, Софийский, Видинский, Нишкий и Тулчанский, отъ които Нишкий се отстѣпи на Сърбия а Тулчанский на Ромѣния. А пакъ образованата и нарѣчена *Источна Румелия*, състоеше отъ два изъ петѣтъ окрѣзи на Одринската областъ, т. е. отъ Пловдивский и Сливенский.

Съ съединението на двѣтѣ тѣзи части, княжеството, споредъ тогава, пакъ състои отъ седмь окрѣзи.

Окрѣзитѣ се раздѣляхъ на каймакамлъци (околии) и на мюдирлици.

Руссенския окрѣгъ състоеше отъ деветъ околии: — Руссенска, Джумайска, Никополска, Плѣвенска, Разградска, Свищовска, Силистренска, Тутроканска и Шуменска съ мюдирликъ Н.-Пазарь.

Варненский, отъ петъ околии: — Варненска, (съ мюдирликъ Козлуджа), Балчикска, Добричска, Провадийска и Мангалийска.

Търновский, отъ петъ околии: — Търновска (съ мюдирлици Беброво, Гор.-Орѣховица, Дрѣново, Елена и Трѣвна), Габровска, Ловечска, Осм.-Пазарска (съ мюдирликъ Котелъ) и Севлиевска.

Софийский, отъ осемъ околии: — Софийска, Дупнишка, Златишка, Ихтиманска, Кюстендилска, Орханыйска, Радомирска, Самоковска и отъ мюдирлицитѣ Брезникъ и Джумая.

Видинский, отъ седмь околии: — Видинска, Берковска, Бѣлоградчикска, Вратчанска, Кулека, Ломска и Орѣховска.

Пловдивский, отъ осемъ околии: — Пловдивска (съ мюдирлици Аджарь, Калоферъ, Карлово, — Сопотъ, Конривщица, Прастама, и Станимака), Казанлъкска, Ст.-Загорска, Т.-Пазарджикска (съ мюдирлици Панагюрище и Пещера), Хасковска, Чирпанска, Ахж-Челебийска и Султанъ-Ери.

Сливенский, отъ осемъ околии: — Сливенска, Айтоска, Анхиалска, Бургаска, Карнабатска, Н. Загорска и Ямболска.

Дунавската областъ е обѣмала почти същото пространство, колкото обѣма днесъ и Княжеството, и цифрата на населението е била приблизителна съ днешната, тъй като присъединенитѣ на Княжеството два окрѣга Пловдивский (безъ околицитѣ Ахж-Челебийска, Султанъ-Ерийска, Кръжаллъка) и Сливенский, подпльнатъ отцѣпенитѣ отъ областъта Нишский и Тулчанский, съ околицитѣ Джумайска и Мангалийска.

Областъта се управляваше отъ единъ главенъ управитель и по-високитѣ областни чиновници бѣхъ: девтердара (счетоводителя), мюфетиши-хюкямъ (контрольоръ надъ съдитѣ), мектубчи (главенъ писаръ) и миралаа (колонелъ).

Въ съдалището на главния управитель се намирахъ единъ административенъ съвѣтъ и двѣ съдилища, едното наричано

дивани-темизъ (уголовно) а другото търговско, въ които се разгѣждахъ като въ втора инстанция дѣлата изъ областта.

Председателъ на административния съвѣтъ бѣше главния управитель, а членове по длъжностъ, дефтердара, мюфетишина, главния писаръ, четирма членове избрани отъ народа и двама писари.

Дивани-темизъ състоеше отъ седмъ члена съ единъ писаръ, подъ председателството на мюфетиши-хюкямъ.

Търговското сѣдилище състоеше отъ единъ председателъ, двамина всегдашни членове, четирма врѣмenni и единъ писаръ. Врѣменнитѣ членове не получавахъ заплата.

Окръжитѣ се управлявахъ отъ мюгесарифинъ (окръженъ управитель) и въ всякой единъ окръгъ се намираше единъ административенъ съвѣтъ, едно наказателно сѣдилище и едно търговско.

Околитѣ се управлявахъ отъ каймакаминъ (околийски началникъ). Въ всяка околия имаше и по едно сѣдилище наричано *даави*, подъ председателството на наипина.

Въ нахията се намираше само единъ мюдиринъ съ писарътъ си, слѣдователно, тогава е имало: 7 окръж. управители, 47 окол. началници, 17 мюдири, едно криминално и едно търговско апелативни сѣдилища, 7 наказателни, 7 търговски и 27 наричани *даави*.

А днесъ 22 окръж. управители, 85 окол. началници, единъ касационенъ съдъ съ три отдѣления, три апелативни съ по двѣ отдѣления, 22 окръжни сѣдилища тоже съ по двѣ отдѣления и 127 мирови сѣдилища.

Въ турско врѣме, вижда се, данъкътъ да е билъ много по-лекъ и разноситѣ въ учрѣжденията да сж били много по-малко.

Слѣдъ освобождението, данъкътъ пакъ не бѣше тяжкъ и въ събиранieto му никакви мъчнотии не се срещахъ. Въ началото на 1876 г. Зах. Стояновъ чрѣвъ в. „Борба“ ако и да обѣщаваше на населението, че щомъ стане съединението на Ист.-Румелия съ България, то ще яде съ златни лажици въ сребърни паници, обаче, скоро забрави и лажицитѣ и паницитѣ, защото нѣмаше вече и що да яде. Данъцитѣ, до толкозъ се увеличихъ, щото, по-заможнитѣ хора едвамъ искавахъ да заплататъ данъкътъ си, а продаване на добитъкъ и покъщнина чрѣвъ властта за исплащание данъци, стана почти общо.

Въ турско врѣме, Пловдивския окръгъ, който е ималъ 84,924 къщи, съ 280,144 д. мъжко население, плащаль е:	
вергия (емлякъ), десятъкъ и пр.	гр. 46,461,820
налогъ на спирт. питиета	„ 1,575,885
„ „ тютюна	„ 242,633
	<hr/>
всичко гр.	48,280,338

Разноски отъ бюджета на министер-
ството на вътрѣшнитѣ дѣла . . гр. 2,542,904

Отъ бюджета на минист. на финан. за пенсии на текаютитѣ, на вдовици, сираци на войници, за прехрана на текетата и прч.	„ 1,494,707
Заплати на религ. съдии и прч. „	373,476
Отъ бюдж. на мин. на просвѣщен. „	69,056
„ „ „ „ „ общес. дѣла „	832,851
	<hr/>
	5,312,994
остатъкъ „	42,967,344

Горния данъкъ расхвърленъ по равно, всяка една къща
би трѣбвало да плати около 128 лева, или всяко едно мъжко
лице 39 лева въ годината.

Въ турско врѣме за женското население никакво описание
не ставаше, заради това, неможе и да се опредѣли положи-
телно цифрата на населението изобщо, нъ ако приложимъ 50%
при мъжкото, съ изключение на окръжитѣ Нишкай и Тулчап-
ский, и съ присъединението на Пловдивский и Сливенский,
може да се каже, че тогава е имало около 3,026,000 жители.

Споредъ послѣдното преброявание на населението презъ мина-
лата 1893 г. въ княжеството има 3,310,801 жители, отъ които :

Бълг.-правосл.	2,464,404	Бълг.-катол.	17,481
Турци	558,364	Татари	16,179
Ромъни	62,227	Гагаузи	9,520
Гръци	58,296	Арменци.	6,900
Цигани	51,946	Бълг.-протест.	2,384
Евреи	27,777	Цинцари	733
Бълг.-мохам.	20,974		

Въ княжеството живѣять още 13,616 ж. почти чужденци
отъ разни народности, като: французи, сърби, руси, италианци
а най-много нѣмци. Въ турско врѣме, твърдѣ наредко се сре-
щаше чужденецъ въ нашето отечество, и на такъвъ отъ какъвто

народност и да бѣше, българетѣ му казвахъ — френецъ, а днесъ, какъвто и да бѣде, тѣ му казватъ — нѣмецъ.

Българе.

Българетѣ едно врѣме, които живѣли по брѣгътъ на рѣката Волга, отъ която били приели и своето наименование, въ 5-ий вѣкъ почнали да преминаватъ Дунава, а въ 679 г. Аспарухъ преминалъ съ една чета отъ 50,000 д. и слѣдъ нѣколко ожесточени битки съ славянитѣ, побѣдили и окончателно се установили.

Очѣзи, които се прѣснали изъ между грѣцитѣ, приели и християнството, а въ 861 год. като се покрѣстилъ царъ Борисъ, заповѣдалъ, щото, християнската вѣра да бѣде господствующа въ държавата и цѣлия български народъ се покрѣстилъ.

Византийтѣ се показали ужасни и непримирими врази на българетѣ. Отъ самото начало до паданieto на българското царство, тѣ постоянно сж водили борба съ българетѣ. Въ царствованието на императора Василия, като паднали роби 15,000 души българе въ рѣцѣтѣ на грѣцитѣ, тѣ така немилостиво се отнесли съ тѣхъ, и такова безчеловѣчие направили, каквото, историята не е запомнила. Раздѣлили ги по на сто души и като оставили на всяка сотня по единъ за да ги води, на другитѣ извадили очитѣ. И както се вижда, догдѣто сжществува въ грѣцкитѣ умове *великата грѣцка идея*, враждата въ тѣхъ къмъ българския народъ нѣма да изгасне.

Българина е великодушнень и милостивъ. Въ 5-вѣковното си робство, той ако и да е претѣглилъ много повече отъ грѣцитѣ колкото отъ турцитѣ; ако и да е слушалъ съ ушитѣ си въ врѣмето на послѣдната рус.-турска война грѣцкитѣ коварства и предателства; ако и да е глѣдалъ съ очитѣ си какъ се подигравахъ и поругавахъ грѣцитѣ съ обѣсения неговъ братъ, обаче, той, никой пжтъ не е поискалъ и не е помислилъ за отмъщение.

Българина, който се е опазилъ отъ всяко чуждо влияние, той има здравъ разсѣдъкъ, живо и дѣятелно въображение. Той е непоколебимъ въ своитѣ убѣждения и способенъ за изпълнение на високи цѣли. Въ него подлостъ, лукавство и коварство не сжществува. Той е чисто-сърдеченъ, искренъ, вѣренъ и пълненъ съ любовъ, даже и къмъ неприятельтъ си. Скромнень, тихъ, кроткъ, крайно търпѣливъ и уклончивъ отъ скарвания особно отъ сбивания; нѣ като види че противникътъ му прекалява, той почне да настрѣхва и тогава излиза изъ търпѣние.

Между българетѣ ласкателъ и лицемѣрецъ никакъ не се срещаше и на такъвъ, тѣ съ презрѣние глѣдахъ, когато наричахъ *ики юзлю балта* (брадва която рѣже отъ двѣтъ страни), отвращавахъ се отъ него и отбѣгнувахъ. Слѣдъ освобождението, за лична облага, появихъ се между народа и такива, нѣ тѣ сж твърдѣ малцина.

Българина стои доста високо и въ нравственно отношение; обича жената си, завидва я, никой пакъ не продава нейната честъ и не може да търпи семейството си опозорено. Въ този случай само, той дири отмъщение и това е заставяло въ турско врѣме, щото мнозина да прекарватъ живота си по планинитѣ като хайдути и да си отмъщаватъ. Нито пакъ и българката е толкозъ наклонна да търгува съ тѣлото си.

Българина е честенъ. М. Дянченко, ако и да е казалъ, че между народитѣ които населяватъ България, турчина билъ найчестенъ, ний обаче съ доказателства ще увѣримъ Дянченка, че той не се е запозналъ нито съ турцитѣ нито съ българетѣ, или пакъ пристрастно е писалъ.

Между българетѣ не се срещатъ хора наричани по турски *доландърджии*. Българина не приема да освои чуждото и честно се наплаща. Нѣ ако има нѣкои изъ между чиновничетата, които влагатъ своето жалование въ тунелитѣ или го предаватъ въ блудническитѣ домове, та не могатъ заплати наемтъ на жилищата си и каквото сж яли въ гостилницата, или пакъ нѣкой адвокатинъ не предалъ суммата отъ спечеленото дѣло на опълномоощителтъ си, отъ това не може да се заключи, че българетѣ сж изобищо безчестни, защото и пословицата казва: „Гора безъ вѣлкъ не бива.“

Търговецтъ българинъ ако не успѣва въ търговията си, всевъзможни икономии прави, само да не испадне въ несъстоятелность, да не изгуби честтъ си и да се не каже за него презрителната дума *муклюсъ*. Нѣ грѣка и евреина, освѣнъ че не се плашатъ отъ това, а нѣкои и умишлено го вършатъ.

Отъ 1879 г. отъ когато е основана Българската Народна Банка до днесъ, въ княжеството сж провъзгласени 110 души търговци за несъстоятелни, отъ които 55 д. българе, 41 евреи, 7 турци, 6 грѣци и 1 арменецъ, тѣй щото, единъ несъстоятеленъ се пада:

бълг.	тур.	грѣци.	арм.	евр.
на 44,807, д.	79,766, д.	9,773, д.	6,900, д.	680. д.

Между българетѣ лжката, кражбата, разбойничеството и убийството се срещатъ по-наредко, отъ колкото между другитѣ народи.

Българина почита и варди своята православана *впра*, която е наслѣдилъ отъ баща и дѣди. Религиознитѣ убѣждения сѣ почивали дълбоко въ неговото сърдце, та никоя буря не е можала не само да ги искорени, или поклати, нѣ и да ги досѣгне, даже и въ най-усилнитѣ врѣмена. М. Дянченко е казалъ, че българина, като влизалъ въ църква, освѣтъ че не свалялъ шапката си, нѣ пушилъ и цигара вътрѣ, обаче, при набожността на българина, подобно нѣщо не може и да се помисли, а не и да се пише.

Въ българина самохвалство и фанатизмъ не се среща, съ мечтания не живѣе, а труди се и работи прилѣжно. Българина е веселъ, обича пѣнието, свирнята, играта, нѣ мрази раскошността и пиянството. Той е извънредно гостоприемливъ, нѣ нѣма, както арменецъ и турчина особна страсть за изящни ястия, нито пакъ както грѣка за скъпоцѣнно облѣкло и украшения. Неговата храна е почти едно-образна. Селянина зимно врѣме се храни съ сланина отъ своята свиня и съ сирене отъ овцитѣ си, а презъ поститѣ съ суровъ или варенъ расолъ безъ зейтинъ, пиперки туршия, грахъ, бобъ, леща, често пакъ суровъ прасъ, мерудия и сухъ хлѣбецъ съ солчица. Лѣтно врѣме съ сирене, млѣко, особно бръканица, а въ постнитѣ дни повечето къдцавъ чесенъ съ оцетъ, соль и вода. Селянина само въ празниченъ день купува месо. Той, ако и да храни патки, мисирки и кокошки, нѣ когато му дойде нѣкой гостъ, тогава може да заколи отъ тѣхъ. Сжщо и яйцата имъ събира за проданъ.

Селянина, когато има свое вино, като сѣдне на софрата съ семейството си особно въ празнични дни, всички пиятъ изъ една голѣма паница, въ която, все присипватъ. Тѣ не забравятъ и дѣцата, даже и годиначетата, а когато купува виното, тогава пиятъ изъ бѣклияца; ракия пиятъ изъ плоска, на която гърлото е толкозъ тѣсно, щото, ако не я почукватъ о земята, не испуска нито една капка.

Селянина, освѣтъ че не купува никаква храна за въ къщи, а продава, той още не дава пари и за облѣкло, нито за по-

стилки, покривки или други домашни и излишни украшения, за това и между селянитѣ не се срещатъ такива сиромаси, каквито между гражданитѣ.

При всичкитѣ добри прави на българина, въ него има една особна завистъ, която е твърдѣ опасна за общото добро на народа. Ако Иванъ предложи нѣщо въ полза на отечеството, Стоянъ ще употреѣби всевъзможни средства, само да не се осъществи казаното отъ Ивана.

Въ българетѣ има много народни обичаи, отъ които нѣкои сж общи, а нѣкои частни.

На 1-й Януар. въ зори, дѣцата съ тънка дрѣнова прѣчка посѣщаватъ къщата, повечето на свои роднини и познати, суровакътъ домашнитѣ, като казватъ: „Сурова година, весела година, живо здраво и до година,“ а по селата още по средѣ нѣщъ възрастни момци съ лебели тояги наричани *суровици*, обикалятъ отъ къща въ къща цѣлото село. Въ градоветѣ на дѣцата даватъ по нѣколко стотинки или орѣхи, а по селата разни съестни нѣща, особно свинско и дуканки. Дрѣвнѣтъ, като билъ най-ягкъ между другитѣ дървета, значило, и лицето което се суровака, да бжде тѣй здраво и ягко презъ цѣлата година.

На 6-й Ян. онзи който удрави кръстѣтъ въ рѣката или въ морето, той събира подарѣци въ пари, а по нѣкои градове, като въ Тутробанъ и другадѣ, обикаля всичкитѣ къщи и събира разни нѣща въ полза на църквата, нѣ и нѣму се дава една частъ. Въ Ферскитѣ села, щомъ се свърши водоосвящението при нѣкой кладенецъ край седото или на рѣката, свещеника духне да бѣга колкото може, а народа го гони догдѣто пристигнатъ въ църковния дворъ. Това се правило за да иматъ дѣждъ презъ лѣтото и изобилие.

На 7-й Ян. ожененитѣ презъ миналата година се поливатъ съ една коѣа вода. Въ Бѣла, качватъ младоженеца на кода, която влачатъ на рѣки, закарватъ го на рѣката, оклпватъ го и той ги подарява съ нѣщо. Този день, тѣ наричатъ, *влачуна*. По селата, особно гдѣто има рѣка, мъжетѣ се събиратъ на кръчмата и единъ отъ тѣхъ извиква: „отъ мене 50 оки вино да оклпете Стояна“. Стоянъ отговаря: „Отъ мене 60 оки.“ Това се продължава, окитѣ се вѣскачватъ догдѣто единия спрѣ, когото завождатъ съ гайда или цигулка на рѣката, хвърга се съ дрѣхитѣ, послѣ отива въ домѣтъ си и като се преоблѣче,

почнатъ да пиятъ и да се веселятъ. Въ случай че се свърши виното, захваща се подобно надаване между други.

На 8-й Ян. — Бабинъ день, всяка една жена която е родила презъ миналата година, ще занесе нѣкои подаръци на бабата, между които и единъ калъпъ сапунъ, съ който се омира въ сѣщото време. Нѣкои носятъ и гостба.

На 1-й Февр. мъжетѣ отиватъ по лозята, прѣскаатъ на 4-тѣ страни по малко отъ святената на 5-й Ян. вода и зарѣватъ по нѣколко прѣчки, гѣй като и свети Трифонъ билъ лозаръ. Въ нѣкои мѣста, този день наричатъ, *заръзанъ*.

На 1-й Мартъ въ нѣкои градове хвъргатъ презъ прозорцитѣ всички пукнати презъ годината сѣдници на улицата, особно стомни. Съ това се испаждали бълхитѣ за презъ лѣтото.

На 9-й, въ деньтъ на 40 мжченици, мнозина обикалятъ цѣлъ день къщата безъ да яджтъ хлѣбъ, като се силятъ да испиятъ 40 чапки ракия въ честь на святиѣ мжченици.

На 25-й по нѣкои мѣста къщнитѣ обикалятъ всичкитѣ изъ къщи жгъли, удрятъ съ прѣчка празна тепа и казватъ: „Бѣгайте зми и гущери“.

Въ нѣкои градове отъ сирната недѣля почнатъ маскирани хора да обикалятъ улицитѣ и да посѣщаватъ приятелскитѣ къщи. Тѣ се обличатъ разнo. Единъ се представлява като царъ, други турски молла съ дълъкъ чибукъ, трети се преобразилъ на богато-облѣчена мома, други на калугерица и на всякакви карикатури, предъ които върви музика.

Въ Карловскитѣ, Тутроканскитѣ, Силистренскитѣ, Бургазскитѣ и други нѣкои села, на сирния понедѣльникъ, селянитѣ не отиватъ на работа. Даже овчаритѣ и козаритѣ повѣрватъ стадата си на малки дѣца, а тѣ като завдигнатъ всичкитѣ звънци отъ овцетѣ и козитѣ, прибиратъ се въ селото. Сутренъта рано се събиратъ по 10 — 15 души на едно, предрѣшени съ равни облѣкла, на главитѣ дълги до единъ метъръ и шилести отъ везени кърпи нарочно направени кауци, или пакъ необикновенни гугли, а по грѣба, по шията, по кръста, по коленетѣ обнизани съ звънци, съ дълги тояги въ рѣцѣ и като отидатъ най-първо на кръчмитѣ, напиятъ се добрѣ, по послѣ цѣлъ день обикалятъ изъ селото. Гласътъ на звънциѣ се носи до облацитѣ, като че съ хиляди камли обикалятъ изъ селото. Въ Карловско, тѣ се наричатъ *кукери*, а другадѣ *кукове*. Кукерътъ съ нетърпѣние чака този день за да си от-

мъти на своя неприятелъ. Никакво оплакване отъ страна на увреденото лице не се взима подъ внимание, ако то да е бито даже и до смъртъ. Тѣзи тѣлши щомъ съзрять нѣкого отъ селянитѣ, завождатъ го на кръчмата да ги черпи. А пакъ ако се случи да замине нѣкой пѣтникъ, насилственно взиматъ отъ него не по-малко отъ единъ — два лева, нъ щомъ се откачи отъ едни, залавятъ го други. Тогава само той може да замине презъ селото свободно, ако даде по-голъмо възнаграждение на първитѣ въ които е попадналъ, и тѣ го придружаватъ и испращатъ вънъ отъ селото.

На сирнитѣ заговезни вечерътъ, дѣцата паятъ слама, която прескачатъ, а въ нѣкои мѣста навързватъ сламата на прътъ, когото въртатъ и казватъ: „ората, копата, дай ми чичо момата. . . .“

Въ Софийско преди Тодоровъ-день, женитѣ отиватъ съ жито и колакъ въ църква, а като излѣзатъ, тѣ цвилятъ и се ритатъ една друга за да имъ се ждребятъ кобилитѣ. Това сж правила до преди нѣкой година и въ София. А за да бждатъ ждребцитѣ шарени, палили въ конюшната една шарена и дебела свѣщъ, която цѣла нѣщъ горѣла.

На Тодоровъ-день се изваждатъ коньетѣ извънъ града или селото и ги припускатъ. Това ставало за да се запазатъ коньетѣ отъ краста.

Първия день отъ м. Априлий се нарича *лжжско*. Въ този день, всякой единъ се труди да излже приятельтъ си тѣй хитро, щото да не може да се усѣти и да го препрати поне на три-четири мѣста. Въ София, това става на 1-и Май.

Въ нѣкои мѣста на Лазаровъ-день, малки момичета пѣятъ *Лазарови тѣсни*, а изобщо, това правятъ циганкитѣ. Тѣ почнуватъ 1—2 седмици по-напредъ. Една или двѣ играятъ, а други пѣятъ.

Срецо деньтъ Св. Георги, една мома взима отъ три чешми вода, изливатъ я въ сждлина, въ която едни пускатъ обеща, други претень, ключе, копче и пр. сутренъта се събиратъ и една отъ тѣхъ покрита презъ главата съ платъ, която държи на skutътъ си и оглѣдало, изважда нѣщата едно по едно изъ сждлината, нъ преди всяко изваждане, произнасятъ по единъ стихъ. Тѣзи стихове се отнасятъ до щастieto или нещастieto на лицето, на което се тѣгли — тѣй наречения *мартифалг*. Въ сжция день на св. Георги, още сутренъта вра-

титѣ се окичватъ съ върбови пръчки, и презъ деньтъ се тѣглятъ хората, за да видятъ колко килогр. сж натѣгнали въ растояние на една година. Въ този день всякъ селянинъ ще заколя едно агне и кожата съ една плѣшка и съ единъ рѣвенъ хлѣбъ се даваше на священника.

На 1-й Май, гражданитѣ плизатъ вѣнь изъ града, на сѣдатъ по зелената трѣва, пиятъ млѣко или кафе, пѣятъ и трѣкалятъ се по трѣвата.

Въ Добричъ, въ врѣме на бездѣждие, българе и турци наедно, напѣлновали една врека съ 72,000 дребни камъчета, която хвъргали въ кладенецъ, и слѣдъ това съ пѣлно увѣрение чакали дѣждѣтъ. Нѣ сега вече не правятъ това.

На 4-й Дек. въ деньтъ на св. Варвара, гръцитѣ варатъ пшеница, въ която туратъ царевичи, ятки отъ орѣхи, отъ бадеми, отъ лешняци, нарѣзани абѣлки, сухо грозде, сахаръ, канела и други мирисни и раздаватъ по роднини и съсѣди. Види се, отъ този смѣсъ на разни нѣща, грѣкѣтъ, когато отиде негдѣ, гдѣто сж събрани повечъ хора, между които нѣма никаква разборня, той казва: *страшна варвара*.

На 24 Дек. още въ зорѣ, дѣцата отиватъ по къщата и щомъ влезатъ негдѣ, казватъ: *славите ли Христа Бога, а домакина отговори — сливие*. Послѣ пѣятъ ирмоситѣ: Христосъ раждаеть ся и пр. По селата ходятъ възрастни момци още отъ средѣ нѣщъ, пѣятъ разни пѣсни споредъ званнето и занятието на домакина, събиратъ свинско, брашно, царевичи и пр. Въ нѣкои мѣста се съставятъ дружества, които още отъ вечерьтъ срещо Коледа обличатъ кожуси наопаки, очернятъ си лицата, обикалятъ цѣлата нѣщъ съ цигулки по къщата, събиратъ пари, храна и пр. на другия вечеръ гуляятъ, а отъ останалитѣ пари купуватъ нѣщо за църквата.

Преди коледа, въ всяка една къща готватъ 3—4 вида постни ястия даже и безъ дървено масло, праватъ и зелникъ и една пита (турта), на която въ тестото турятъ парѣ. Вечерьтъ, преди да сѣднатъ на софрата, по-стария изъ между семейството прекадява съ темянъ, другитѣ се кръстатъ и послѣ сѣдѣтъ да ядатъ. Най-първо, начупватъ питата на толкозъ части отъ колкото члена състои семейството. Нѣкои отдѣлятъ части и на къщата, на дюгена, на лозе, нива и прч. и тамо гдѣто се намѣри парѣта, било и щастнето на семейството. Вечерьтъ софрата не се вдига и като дойдѣтъ сутренъта отъ църква,

ще взематъ по една-двѣ хашки отъ постното ястие, което е останало отъ вечерътъ. Този обичай по градоветъ е вече изчезналъ, нъ въ селата още се съхранява.

На 31-й Дек. вечерътъ срещу нова година, гражданитъ се събиратъ по нѣколцина въ една къща, играятъ комаръ да испитатъ ушъ щастнето си за презъ годината. Обаче, нѣкои като се заловятъ, цѣла нѣщъ играятъ и сутренята единъ се оплаква, че изгубилъ 20 лева, други 100, а нѣкои и повече.

Рождение Религиознитъ обряди на православната църква при рождение, кръщение, вѣнчание и прч. като сж извѣстни на всякой единъ българинъ, ний ще споменемъ само за нѣкои обичаи, при такива случаи.

При рождението, гръцитъ неправятъ почти никакви разности, а българина въ нѣкои мѣста е принуденъ безъ да жалае, да похарчи повече отъ 50 лева, само за ядене и пиене.

Гръцитъ въ Анхиало, повикатъ една баба и сродницитъ отъ женския полъ, бабата посолява дѣтето, послѣ се повиква святиника да святи вода и като почерпатъ по едно сладко, всички си отиватъ. Дѣтето се държи три дни насолено и за това, види се, русситъ казватъ „солъонъ грекъ“. На седмия день, бабата окъпва дѣтето, намазва майката съ дървено масло, подвързва я, сваля я отъ кревата, и тя вече шѣта изъ къщи.

Ако живота на дѣтето е въ опасностъ, неговото кръщение се ускорява, иначе, то се кръщава слѣдъ една, двѣ и петъ години, а пакъ нѣкои даже и въ деветата си година. При кръщението се повикватъ сродницитъ, и пакъ се испращатъ както при рождението само съ едно сладко.

Въ нѣкои български градове както и въ Котелъ, когато роди жената, повикватъ едно момиче на *богородникъ*, което ще омеси двѣ — три пресни пити, а слѣдъ като се испечатъ, едната отъ пититъ намазватъ съ медъ, всички я цалуватъ, послѣ я счупватъ на главата на момичето, бабата прекадява съ темянъ, и онези които сж се случили при ражданието ядатъ, пиятъ и си отиватъ. На другия день се събиратъ съсѣдки, роднини, приятели и слѣдъ като се наядатъ и напиятъ, най-първо ще стане отъ софрата онѣзи, която не е раждала. Когато се кръсти дѣтето, пакъ се събиратъ на угощение.

Другадъ както и въ София, още на първия день слѣдъ ражданието, женитъ се събиратъ на *погача*, ядатъ, пиятъ, пѣятъ

и се веселятъ. Негдѣ хващатъ и цигулки. До преди нѣкоя година сж испѣвали и слѣдующата пѣсенъ:

Не е родила кралица до деветъ — десетъ години,
море е вода препила, гора е билки преяла;

Па е газила средъ море, та е нашла,
бѣлъ камъкъ и си го турила на сърдце;

Роди си мъжко дѣтенце, съ пресно го млѣко кжпа,
с'тере яги намаза, с'вилени пелени пови;

У златна люлка го тури, хемъ го люлеше, пѣеше,
нани ми мъжко дѣтенце, голѣмо да ми порастешъ;

Да си претнешъ кралството и банството,
банството дѣдово, кралството ти бащино;

Па си зачули банове, та казали на кралове,
хванали мъжко дѣтенце, та го турили в'тъмница“.

Негдѣ и въ деньтъ на кръщението българина прави голѣми разноски. Кръстника заниса дѣтето въ църква, слѣдъ кръщението, като го донесе и предаде на майката, казва: „Еврейче го взехъ, християнче ти го предавамъ“. Кжщника повиква сродници, приятели и цѣлия день ядатъ, пиятъ, веселятъ се, а нѣкои хващатъ и цигулки, подаряватъ присѣтствующитѣ съ кръпа, а кръстникътъ и кръстницата съ *бохчалъци*.

Свадба. Въ онѣзи мѣста гдѣто се дава зестра или баба-хакж, най-първо се прави условието за тѣхъ, а послѣ годежътъ. Изобщо, свадбата става нѣколко седмици слѣдъ годежа а пакъ негдѣ и слѣдъ три години. Въ това разстояние, годеникътъ занася вълна и памукъ на годеницата си която преде, тѣче и приготвя нуждитѣ постилки и покривки за новитѣ кжщници.

Гръцитѣ почнуватъ свадбата въ сжбота вечерътъ и въ недѣля презъ нѣщъта се свършва. Вечерътъ въ кжщата на момъкътъ се повикватъ сродници и приятели, които пѣятъ, играятъ и слѣдъ като ги почерпатъ по едно сладко, отиватъ въ кжщата на момата наедно съ момъка. Сжщо и тамъ почерпятъ по едно сладко, и всякой си отива у дома както и момъка.

Въ недѣля подиръ обѣдъ, пакъ се събиратъ въ домътъ на момъка и като се свърши вѣнчанието, до средъ нѣщъ прекарватъ съ пѣсни, хора, черпатъ съ вино, нѣ ядене не слагатъ. Въ нѣкои мѣста въ среда се испращатъ бохчалъци по роднинитѣ.

За българина, свадбата не е тѣй легка както за гръкътъ, и повечъ се продължава. А пакъ по селата и цѣла недѣля

По селата свадбитѣ ставатъ въ мѣсецитѣ Ноемвр. Декемвр. Януар. и Февруарий, когато селянина не е занятъ толковъ съ работа и когато му се намиратъ сланина и вино за угощение.

Смъртъ. Въ грѣцитѣ, тѣлото на умрѣлия се омива съ босидѣкъ, който се потопява въ една паница съ вино. Умрѣлия не се закопава съ скъпи дрѣхи, даже и съ вълнени не го обличатъ, нѣ бѣли и прости. На гробищата носятъ само коливо и сухари или колачета. Въ нѣкои мѣста, слѣдъ погрѣбението, еродниците на умрѣлия отиватъ вечерътъ въ домътъ му и всякой занеся по едно хлѣбче, малко ястие и вино колкото да се нахранятъ и напишатъ, защото въ домътъ на умрѣлия не се готви. Цѣлата нѣщъ прекарватъ съ разговоръ безъ да спятъ и сутренята си отиватъ. До три дни, на вѣнъ изъ къщи нищо не се изнася. На 2-й день къщнитѣ ходятъ на гроба съ коливо и кравайчета, също и на 20-й, а послѣ не стѣнватъ вече на гроба. На 40-й день раздаватъ коливо по роднинитѣ. Нѣкои записатъ въ църквата голѣмъ свѣщникъ съ дебела и дълга до половинѣ или единѣ метръ отъ бѣлъ восѣкъ свѣщъ и палятъ я въ врѣме на служба до 1, 3, 7 и повечъ години. Ако умрѣлото лице е младо, свѣщъта се покрива съ бѣлъ *тюлъ* а на по-старото съ чернѣ.

Въ нѣкои мѣста въ Сѣверна България, надъ главата на умрѣлия ако е възрастонъ, палятъ дебела восчена свѣщъ наричана *главна*, която послѣ поставятъ съ едно кандило въ църквата при мапалитѣ и въ врѣме на служба, палятъ до една година.

Както въ грѣцитѣ тѣй и въ българетѣ, щомъ умрѣ нѣкой, извѣстява се чрѣзъ особното удряние на камбаната. Негдѣ както и въ Тетивенѣ, ако умрѣлото лице е дѣте, камбаната удрятъ по единѣ пѣтъ между едно разстояние отъ нѣколко секунди, т. е. като чуватъ гражданитѣ гласѣтъ на камбанатата *данниъ* и слѣдъ нѣколко секунди пакъ същото, тѣ знаятъ вече, че болното дѣте на Стояна е умрѣло. Ако ли чуватъ два гласа единѣ слѣдъ други, *данъ — данниъ*, тѣ знаятъ че е умрѣла болната жена на Драгана, а пакъ ако се чува гласѣтъ три пѣкти наредъ единѣ слѣдъ други, веднага кажатъ помежду си: „Горкия Никола, който отъ нѣколко дни лѣжи, поминалъ се е, Богъ да го прости.“

Преди нѣколко години, надъ умрѣлия се четеше цѣлия псалтиръ отъ нѣколко ученици въ присѣтствието на священника и плащане имъ се по 1—2 гр. На гробищата носехъ два котли съ

ястие, буре вино, ракия, хлѣбъ, и слѣдъ погрѣбението насѣдахъ, ядохъ, пиехъ и си отивахъ.

На 3-й, 6-й и 40-й день, на тритѣ, на шестѣтъ мѣсеци, и на годината отиватъ на гробищата, само съ варено жито наричано — коливо. Ако и твърдѣ рядко, нѣ намиратъ се по градоветѣ хора, които шаратъ коливото, особно когато става парастасъ, съ разно-цвѣтни шекери, варакъ и боя. Отъ такова шарено коливо, на 6-й Декемврий 1874 г. е отровено въ Видинъ едно 6 годишно дѣте, и ако не билъ ускорилъ Д-ръ Енчевъ да му помогне, то щѣло да умрѣ,

По селата и въ нѣкои градове, още носятъ ядене и пиене на гробищата при погрѣбението, особно на възрастень човѣкъ. Сжщо и на задушница.¹⁾

Слѣдъ смъртъта на нѣкой членъ отъ семейството, въ знакъ на жалость, православнитѣ държатъ даже и до половинъ година чернъ платъ надъ уличната врата, и мъжетѣ носятъ до 40 дни чернъ ширитъ на ржкава или на шапката, а женитѣ черна кърпа до една година. Българката вдовица се превързва до самитѣ вежди и ако не се ожжи, тѣй се превързва до смъртъ.

Българската църква. Българската православна църква, подъ име Ексархия се управлява отъ единъ синодъ, на който председателтъ е ексархтъ. Сѣдалището на ексарха е Цариградъ. Настоящия ексархъ Иосифъ е родомъ изъ Калоферъ. Той е човѣкъ съ високъ умъ и чрѣзвичайно образование. Въ начало, той се е училъ въ родний си градъ, послѣ постѣпилъ въ французското училище въ Бебекъ и свършилъ филологическия и юридическия факултетъ въ Парижъ. Слѣдъ завръщанieto му въ Цариградъ, неговото мирско име Лазаръ Пончевъ се среща и украшава страницитѣ и на вѣстници, и на списания, и на съчинения, нѣ отъ както е прпелъ епископския санъ и взелъ броздитѣ на църковното управление, подобно нѣщо вече не се вижда.

Преди години, гръцката патриаршия, види се, за да притѣсняява българския народъ и по-лѣсно да го слѣе съ гръцкия, тя е поставяла епископи въ всякой единъ градецъ, отъ които

¹⁾ Българскитѣ гробища, не само по селата, нѣ и по градоветѣ сж разградени като турскитѣ, гробоветѣ единъ до други неправилно поставени, тѣй щото, човѣкъ безъ да се препия не може да върви изъ гробищата. За сега, само въ Свищовъ сж построени гробищата надъ планъ, разстоянието между единъ гробъ и други еднакво, свободно може да се върви, даже и двѣ лица като се срещнатъ, тѣ се разминаватъ свободно.

и до днесъ сж се задържали въ Анхиало, Месемврия, Созополи, както и въ Димотика, Скеча, Хариополь, Виза, Енесъ, Ортакою (Димотишко село) и въ много други мѣста.

Священникътъ Константинъ въ своята книга отъ 1819 г. пише, че въ Пловдивската епархия имало 10 епископи — Скутарцу, Левкиасъ, Вуковенъ, Иоанитеонъ, Драмитисъ, Лиотичисъ, Влепту, Великиасъ, Константиасъ и Агатоникласъ. Съдалището на послѣдния е билъ градътъ Т.-Назарджикъ. Въ 1827 г. съ смъртта на епископа Дионисия е унищожена и епископята.

Днесъ въ Княжеството има единадесетъ епархии: Софийска, Видинска, Руссенска, Търновска, Преславска, Пловдивска, Сливенска, Ст.-Загорска, Вратчанска, Ловечска и Самоковска, отъ които послѣднитѣ три ще бѣдатъ присъединени къмъ другитѣ слѣдъ като овдовѣятъ.

Софийската епархия състои отъ три окръга: Софийскій, Кюстендилскій и Трънскій съ 6 градове: София, Кюстендѣлъ, Радомиръ, Трънъ, Брезникъ, Царибродъ, отъ 605 села, отъ които 209 съ църкви, 396 безъ църкви и 290 священници.

Духовния началникъ на тѣзи епархия Партений е роденъ въ с. Вайсалъ (Одринско). Неговия баща като священникъ, поискалъ да изучи и синътъ си на книга, а като нѣмало въ селото училище, той го завелъ въ гръцкото първоначално училище въ Одринъ. Слѣдъ като се поизучилъ донегдѣ, условилъ се въ родното си село *даскалъ*, а послѣ въ гръцкото село Гол.-Болякъ съ 600 гр. годишна заплата.¹⁾ Незадоволенъ отъ тѣзи заплата, а пакъ по онова врѣме като не заплащали повече въ таква села, той напусналъ *даскалъка* и заминалъ за Иерусалимъ, гдѣто по едно врѣме можилъ да влезе въ Ставро-мънастирското *теолошко* *схолион*. Послѣ приелъ монашески чинъ, станалъ дяконъ, а въ 1870 г. се завърналъ въ Одринъ и постъпилъ при гръцкия владика дяконъ.²⁾ Слѣдъ

¹⁾ Дядо Партений, въ автобиографията си напечатана презъ я. Февр. 1892 г. въ в. „Свобода“, казва, че по гръцки интриги, той скоро билъ принуденъ да напусне учителството въ родното си село, както и въ Гол.-Болякъ, обаче, за да не пронасяемъ думата *лъже*, понеже сега е владика, ний ще кажемъ че това не е вѣрно, защото, въ селото си той е училъ дѣцата по гръцки, а пакъ Гол.-Болякъ е чисто гръцко село, та не е имало причина да го гонять гръццитѣ, особно, че той е билъ по-ужасенъ гонителъ на българскитѣ, отъ колкото самитѣ гръци.

²⁾ Дядо Партений казва, че движениата по бълг.-гръцката распра, не сж могли да го спратъ за дълго врѣме въ странство. Въ това и ний сме навѣрно съгласни, защото знаемъ, че той се е завърналъ въ своето отечество да защитава елли-

малко време ржкоположенъ въ иеромонахъ, произведенъ въ чинъ архимандритъ и испратенъ въ Мустафа-Паша за архиерейски намѣстникъ, или правото да си кажемъ — за водителъ на партията състояща отъ двама цинцари и три-четирма гръкомани, която бѣше вече на изджхвание.

Архимандритъ Партений имаше братъ священникъ, който се бѣ научилъ да чете по български и крайно мразеше гръцитѣ, нъ Партений съ отвращение произнасяше думата *българинъ*. Той не можеше да откаже че е отъ българско село, нъ не се признаваше за българинъ и бѣше по-ужасенъ гонителъ на българетѣ, даже и отъ началникътъ си — владиката.

Той казваше, че било грѣшно да се чете въ църквата *свѣти Бѣзе, свѣти кръпки, помий насъ*; че българския языкъ билъ варварски; че на кръстътъ Христовъ било надписано само гръцки, римски и латински, а не и български.

Когато обикаляхъ отъ село въ село изъ Одринско да настанявамъ български учители и священници, които изисквахъ отъ дядо Гервасия и Хр. Данова изъ Пловдивъ, въ което обикаляние често пхти ме придружаваше и отецъ Доситей Ковачевъ, ний въ лицето на архимандрита Партения, посрещаме най-голѣмия противникъ въ Мустафа-Пашанско. Въ време на неговото намѣстничество въ този градъ, председателтъ на българската община въ Одринъ отецъ Даниилъ, получи единъ день надвечеръ една сжмнителна телеграмма безъ подписъ, съ която се призоваваше, минутно да тръгне за Мустафа-Паша, нъ той не отиде, а послѣ стана извѣстно, че нѣкои отъ гръкоманитѣ го чакали на пхтя, за да го убиятъ.

Архимандритъ Партений, който бѣше единъ отъ най-силнитѣ защитници на еллинизма, щомъ видѣ че народнитѣ дѣйци слѣдъ дълги страдания и неволи сполучихъ да се отцѣпнатъ отъ гръцката патриаршия, а нейнитѣ подлизурки трѣбваше вѣчно да гладувать, той се явява като *трусеникъ* предъ съотечественника си Антима I българский ексархъ, който го ржкополага въ епископъ и проважда за свой намѣстникъ въ Видинъ. И тѣй онзи, който е ратувалъ противъ българския народъ; онзи, който се е подигравалъ съ неговата народность и

низма. Нъ като се изминахъ цѣли 25 г. отъ тогава, и като мисли, види се, дядо Партений че неговитѣ дѣла сж вече забравени, оце, като знае, че той е единъ изъ между българскитѣ владци, на когото, пакъ — съвсѣмъ незаслужено е даденъ пастирскія жезлъ, сега иска да се препорачи и като народенъ дѣецъ.

съ неговия езикъ, той е поставенъ днесъ за духовенъ началникъ на българския народъ, въ Столицата на Княжество България.

Дядо Партений, както повечето отъ владичитѣ, не държи проповѣдь и, за да не похарчи, види се, нѣщо отъ това което му се дава, не за влагание въ банка, нѣ за посѣщаване, поучаване и наставляване стадото, още и да не разваля спокойствието си, той никакъ не обикалялъ и епархията.

Освѣнъ за три-четирма градски священници, за всички други, дядо Партений е *неприкосновенъ*, и всички сж за него *ничтожни сжщества*. Твърдѣ лоши въспоминания е оставилъ той и между населението въ Видинъ.

Слѣдъ 1854 г. като исхвърлили Карловци гръцкия езикъ изъ църквата, нѣкой си Димитръ цинцаринъ, който живѣлъ въ този градъ, до толкозъ се затжилъ за гръцкый езикъ, щото, единъ день казалъ на икономътъ священника Х. Василия: „дядо икономе, вземи тѣзи двѣ лири турски, та кажи утрѣ евангелието по гръцки, още единъ пхтъ да чуя на нека умрж.“ Икономътъ взелъ двѣтѣ лири, челъ евангелието по гръцки, и народа никакво смущение не направилъ въ църквата, нѣ въ сжщия день, църковнитѣ настоятели съобщили на иконома, че му запрещаватъ да священнодѣйствова, лишаватъ го отъ енорийския приходъ до шесть мѣсеци и налагатъ му 10 турски лири глоба. Сжщо и Софийскый духовенъ началникъ Партений, като се затжилъ за гръцкия езикъ, както цинцарина Димитра, той заставялъ пѣвца Ивана, който е отъ с. Зърново (Неврокопско), да му пѣе по нѣкой пхтъ и по гръцки, въ църквата св. Кразь, комуто и заплащатъ по 10 лева.

Да но по неговия примѣръ и митрополитътъ на гръцката столица Атина, заставеше нѣкой пѣвецъ да каже по славянски поне едно: *Чертогъ твой вижду . . .*

Видинската епархия състои отъ два окръга: Видинскый и Ломскый, съ околитѣ: Видинска, Бѣлоградчикска, Кудска, Ломска, Берковска и Фердинандовска, съ 257 села, 159 църкви, 204 священници и 222,210 православно население.

Видинскый духовенъ началникъ Кирилъ се училъ въ Карловець, учителствувалъ въ Силистра, нѣ не е свършилъ високо образование.

Той, освѣнъ че недържалъ проповѣдь, нѣ не можилъ и да търпи онова подвѣдомствено нему лице което държало. За улучението на епархията си никакъ не се грижилъ, за което и пиян-

ствало между свещениците е доста развито. От всичко друго, за него било най-предпочителното, да носи способието на *свѣтата душица*, и тогава само оставятъ телото си, когато се повдигатъ за освещение на църква.

Той билъ и до такъвъ степенъ сребролюбець, щото, вратитѣ на митрополитята никоѣ пътъ не се отварали за бѣднитѣ.

Въ дядо Кириѣ не се забелѣзва нищо благородно. Той така грубо и еничерски се отнася не само съ слугитѣ си, въ и съ архимандрититѣ си и съ свещеницитѣ, особно съ селскитѣ, отъ които нѣкои и биятъ съ плѣсници въ съвѣта.

Ний, понеже ще издадемъ особна книжка, въ която ще бждатъ описани дѣлата на нашитѣ владци по-пространно, та за сега нѣма да пишемъ, нито за живота на дяда Кириѣ въ Скопѣ, който се помнятъ и отъ малкитѣ дѣца, нито пакъ за хахамбаш. . . . и другитѣ му дѣла въ София, било като частно лице, било като ексархийски делегатъ, които сж вече извѣстни на всякъ занимавающа се съ политика граждани.

Доростол.-Червенската (Руссенската) епархия състои отъ три оржа: Руссенскій, Разградскій и Силитренскій, съ 10 околии: Руссенска, Балбунарска, Бѣленска, Тутроканска, Разградска, Кеманларска, Поповска, Силитренска, Аккадѣнларска и Куртъбунарска, съ 325 села, 145 църкви, и 109 свещеници.

Преди години, сѣдалището на владиката е било въ Червенъ, нѣкогашъ градъ, а сега скромно селце, което се намира на югъ отъ Руссе. Евзевий пише, че въ 1659 год. епископа живѣялъ въ Червенъ, гдѣто имало само 30 къщи българи и двѣ църкви.

Слѣдъ като се увеличилъ градътъ Руссе, въ него била пренесена епископията. Епископа зависялъ отъ Търновскій митрополитъ а въ 1865 г. дала се на епископа титлата *митрополитъ*.

Дорост.-Червенскій духовенъ началникъ Григорий билъ родомъ изъ с. Сорока, което се намирало въ Влашко и било населено съ власи и влашки цигани. Дядо Григорий е свършилъ въ Халкийското богословско училище въ Цариградъ.

Въ 1869 г. когато той билъ архимандритъ, Д. Добровски се жаловалъ противъ него и искалъ наказанието му, защото посѣгналъ и зачернилъ фамилиярната му честь и развалилъ спокойствието на семейния му животъ.

Старецът на Григория Макариополски Иларионъ, молилъ да остане тѣжбата висяща, до разрѣшението на църковния въпросъ. Презъ 1872 г. Д. Добровичъ, подалъ изново заявлението и като доказалъ престѣпното дѣяние чрѣзъ слугината си подложена на клятва отъ двама свѣщенници, искалъ наказанието му, съгласно 25-то и 61-во отъ апостолскитѣ правила, 7-мо и 2-ро на първий вселенски съборъ и 44-то на картагенскій съборъ, обаче, ексархътъ казалъ, че това дѣло било прекратено. (в. „Македония“ бр. 14 1872 г.).

Григорий е ржкоположенъ на 29 Юний 1872 г.

Покойния З. Стояновъ, въ своитѣ записки по възстанията го нарича *народенъ предателъ*. Ний обаче, доста осторожни ще бъдемъ и дълго врѣме ще помислимъ, когато да пишнемъ най-презрителната за единъ българинъ дума *предателъ* или *шпионинъ*, защото, въ нѣкои градове ни посочихъ по десетина души такива, а като испитаме добръ и изучиме отблизо, не се указа нито знакъ отъ подобно нѣщо. Иванъ, ако и да взималъ най-живо участие въ приготвяване на възстанието и, като членъ въ мезлища, ималъ възможность да опровергава всички слухове, които се носили между турското население, нѣ защото билъ ближенъ до властѣта, въ лицето на онѣзи които сж стояли доста далечъ отъ работата, той се представлявалъ като *предателъ*. Петко, защото не вземалъ участие, а отъ друга страна, защото ималъ сношение съ турцитѣ по частнитѣ си работи, той билъ *шпионинъ*. А пакъ никой недоказва, че Иванъ или Петко сж предали и закачили поне едно лице на вжжето.

Ний знаемъ и такива страдалци, които днесъ се наричатъ *предатели* и *шпиони* отъ сжщитѣ онѣзи, които сж ги преслѣждали и гонили тогава, а сега, тѣ се представляватъ за патриоти. Но тѣзи причини, ний, съ голѣмо внимание изучиме и съ доказателства изложиме въ отдѣла по възстанията, сжщинскитѣ народни предатели и шпиони, които, не сж достойни даже да тѣпчатъ искупената съ мъченическа кръвъ земя на нашето отечество, и които съ нищо не могатъ оправда безчестната си постѣпка.

А колкото за писаното отъ покойния З. Стояновъ за дяда Григория, както и отъ онова, което и ний изучиме, читателя, самъ ще оцѣни, да ли несправедливо му е приписана думата *предателъ*, която щѣне ушь съ опровержение да стовари отъ

грѣбътъ си, а за сега само ще кажемъ, че той е билъ предаденъ отъ душа и сърдце на турското правителство, повечъ даже отъ Хюсеина и Османа, и като не е ималъ нужда отъ народна свобода, още, за да прикачи и нѣкой лъскавъ *орденъ* отъ султана, той се е показвалъ най вѣрното чадо на османския престолъ.

Въ м. Ноемврий 1876 г. дядо Григорий заминалъ презъ Одринъ, въ който градъ престоялъ два дни и неговото тѣсно сношение съ Асимъ паша е очудило и българе, и гръци, па и самитѣ турци.

Когато се отвори войната между Руссия и Турция, той въ схщата минута, т. е. на 15-й Апр. даже преди екзарха и св. Синодъ е издалъ окръжно къмъ своето паство, съ което казва: „Всеблагий Богъ, Който промишлява за всичкитѣ свои създания, Който управлява съ съдбината на народитѣ и Царствата и чрезъ премудритѣ Си пхтища всичко води къмъ благополучие и къмъ прославление на своето превѣчно Име, укрѣпилъ е и е възвеличилъ чрезъ многовѣковно същестование славата и могуществото на Османското царство — за благополучие, тишина и преуспѣванне на народитѣ, които се намиратъ подъ неговата благотворна сѣнка.

Но за да опита дълбочината и силата на нашата преданность къмъ себе си, милостивий Богъ много пхти праца тежки испитания на своитѣ избранници. Такива испитания е пращалъ Той не еднократно и на славната Османска Държава, която всѣкогажъ е излизала отъ тѣхъ съ достоинство, съ нови и богати задатоци за усовършенствование, за слава и величие.

И днесъ Всеблагий Богъ, въ промишлението Си, благоволилъ е да прати на тази Славна Държава ново испитание. Въ това врѣме, което Негово Императорско Величество нашиятъ великодушень и обичливъ Царь и баща Султанъ Абдулъ Хамидъ (комуто Богъ да подари здравие и долголѣтие и да укрѣпи царството му), полага всичкитѣ си грижи и старания за да утвърди равенство, братска любовъ, тишина, благополучие и напръдъкъ между всичкитѣ свои поданици — безъ разлика на вѣра и народность, въ туй именно честито врѣме,¹⁾ *Държавата му се заплашва отъ неприятель, който подъ разни благовидни ужъ предлози, но съ прикрити цѣли, иска да турне спѣнка на тѣзи великодушни и благородни старания, за да*

¹⁾ Честито е било, разумѣва се, за дядо Григория, въ не и за населението въ Батакъ, Перущица, както и за цѣль българский народъ.

може въ такъв случай по-лесно да постигне прикритиѣ си и съсипателни за Османската Държава и за *народитѣ ѝ цѣли*.

Но както всякогажъ тѣй и сега Всеблагий Богъ не ще допусне да се потѣпче правдата, а да въсторжествуватъ кривитѣ и неправедни домогвания! Както всякогажъ тѣй и сега Високославното правителство на негово Императорско Величество Султанътъ, съ помощта на всемогущаго Бога, ще излѣзе отъ днешнитѣ мъчни обстоятелства съ по голѣма сила и величие — за славата на цѣлата Османска Държава и за благополучие и радостъ на нейнитѣ народи. Иска се само всицца ние да окружимъ славниятъ престолъ на възлюбениятъ нашъ царь Султанъ Абдулъ Хамида съ дълбока любовь, вѣрность и преданность, които се основаватъ на Държавното могъщество и благополучие, като присъединимъ при тѣзи и твърда рѣшимость да не желѣйме никакви жертви, които сме длѣжни да направимъ за славата и могъществото на този Престолъ. Особенно нашиятъ възлюбленъ български народъ има тази висока и света длѣжность, *защото той никогажъ не е билъ лишаванъ отъ милостята и благоволенieto на Славнитъ Османски Царѣ, които въ дълбокото си правосѣдие всякогажъ милостиво и отечески сѣ удовлетворявали нуждитъ и справедливитъ искания негови*.

Прочее, призоваваме всицца васъ, чада наши о Христѣ възлюбения, именно сега, когато на нашето Високославно правителство предстои испытание и подвигъ, да покажете къмъ Него всичката ваша позната любовь, вѣрность и преданность. И най-първо, като добри Христиени, като вѣрни и послушни чада на Св. наша Православна църква, която чрезъ Апостола Павла ни заповѣда и даже умолѣва „творити молитви, моления, прошения, благодарения, за вся чловѣки, за всѣхъ, иже во власти суть“ (I Тим. 2, 1. 2.), трѣбва да възнасяте сердечни молитви къмъ Престолътъ на всеблагаго Бога за да дарува Той здравие и долголѣтие на Н. И. Величество Султанъ Абдулъ Хамида. Призоваваме ви да се молитѣ Богу и въ кѣщата си и въ църквитѣ да дава Богъ сила и крѣпость на славнитѣ и храбритѣ Османски войски за да можтъ тѣ и сега чрѣвъ славни и рѣшителни побѣди да осуетятъ домогванията на всичкитѣ свои неприятели и съ този начинъ да поддържатъ честа и славата на османското оръжие и да укрѣпи на незилеми уснови тишината и спокойствието въ пространната Османска Държава. При това, понеже неприятелитѣ на Държавата и на спокойствието на народитѣ ѝ

не ще изоставят нито най-малкото средство отъ да не се помъчатъ да произведатъ особено помежду нашия мирнолюбивъ и простодушенъ народъ смущение на духоветъ, да посвятъ сѣмена на раздори, да докарать между насъ и съседитѣ ни мюсюлмани студенина и чрезъ всячко това да поколебаятъ царското кѣмъ насъ благоволение и довѣрие, — призоваваме ви най-убѣдительно да се пазите отъ внушенията на лоши хора и никакъ да не слушате тѣхнитѣ ласкателни но съсипителни за насъ и за отечеството ни съвѣти. Отблъсквайте и всички разлагодствувания, които иматъ за цѣль да ви внушатъ страхъ предъ наступающитѣ сега обстоятелства и неувѣренность въ свършенната ви безопасность. Имайте пълно довѣрие на царското правителство, което не се е отказало и никогашъ не ще се откаже — колко щатъ да бждатъ трудни обстоятелства — отъ да не вземе най-строги мѣрки за запазване на животътъ ви, имотътъ ви и честьта ви. Обичайте се помежду си, живѣйте въ миръ, любовь и съгласие и съ съседитѣ си мюсюлмани, които сж наши братя, които сж синове на едно и също наше отечество. Като вѣрни подданици на Царството, като ревнители за славата и спокойствието на Общото наше отечество не щадете никакви жертви за запазване на тази слава и спокойствие. Чрезъ всячко това ний ще се покажемъ достойни синове на отечеството и Царството си и ще дадемъ възможность на нашето високославно правителство да излѣзе съ по-голяма побѣда, чѣсть и слава отъ сегашнитѣ трудни обстоятелства и да утвърди за винаги въ Държавата си миръ и спокойствие, които сж така необходими за напредъкътъ и благополучието на народитѣ му.

Нека Богъ чуе нашитѣ смиренни молитви и да запази Царятъ ни и Царството Му! да укрѣпи дѣсницата Му! да Му ладе „благословение во вѣкъ вѣка“ (Псал. 20. ст. 7) да приложи „дни на дни цареви“ (Псал. 60. ст. 7) за да „восияеть во днешъ его правда и множество мира“ (Псал. 71 ст. 7), та „да тихое и безмолвное житие поживѣемъ во всякомъ благочестии и чистотѣ“ (1 Том. ст. 2). Аминъ.“

Цариградъ 15 Апр. 1877 г.

Григорий

Митрополитъ Доржстолск. и Червенск. и Управитель на Търновската епархия
Вашъ о Христѣ милитствователъ.

Такова окръжно е издадено на 1-й Май и отъ св. Синодъ,

а на 30-й и отъ ексархътъ Иосифа, нъ въ тѣхъ подобна преданность не се крие, особно пакъ въ послѣдното.

Тригорий е хитъръ, лукавъ, ужасенъ лицеѣрецъ, крайно горделивъ и до висшій степенъ славолубивъ. Презъ 1879 г. въ великото народно събрание въ Търново, той предлагалъ да се остави Македония и Одринско подъ управлението на ексарха, а въ княжеството да се възобнови българска патриаршия, на която, разбира се, той да бѣде назначенъ патриархъ, нъ като се отхвърлило предложението му, презъ 1881—2 год. той употрѣбилъ всички средства за да се назначи ексархъ.

А пакъ както се вижда, и още не се е отказалъ отъ своята идея. Споредъ слухътъ, който се носи изъ София, синодалнитѣ старци, които, подъ негово предсѣдателство почнахъ засѣданията си презъ м. Май н. г. били рѣшили да измѣнятъ ексархийския уставъ и като прокаратъ въ идущето Народно Събрание своя проектъ, да отворатъ пъкъ за едно независимо отъ ексархията управление. Обаче мжно може да се повѣрва, че народа, който е искупилъ съ огромни жертви независимостта си отъ гръцката църква, ще остави да се подиграятъ съ неговитѣ сѣдбини, за частнитѣ си прищѣвки, онѣзи, които освѣтъ че не сж вземали участие въ борбата, нъ може-би и да сж другарували тогава съ гръцитѣ.

Ако Богъ опрости дядо Григория за всичко онова, което се говори за него въ Руссе, нъ българския народъ надали ще му опрости за дѣлата, които е той вършилъ въ турско врѣме и отъ петъ шесть години насамъ.

Търновската епархия състои отъ три окръга: Търновскій, Севлиевскій и Свищовскій съ 11 околии: Търновска, Г.-Орѣховска, Дрѣновска, Еленска, Кесаровска, Паскалевска, Трѣвненска, Севлиевска, Габровска, Свищовска и Никополска, съ 280 общини, 284 църкви, и 354 священници.

Търновскій митрополитъ Климентъ е родомъ изъ Шуменъ и свършилъ въ Киевската академия. Той, може да се каже, съ своето образование и умствени способности, стои по-високо отъ всячки други владци. Той има твърдъ и непоколебимъ характеръ. Въ него има воля да превозда, да списва, да проповѣдва и въ проповѣдта си да спомене пѣщо и за освободителката на българския народъ — Руссия, за което, много пакти е билъ осжжданъ отъ бившето правителство.

Преславската епархия състои отъ два окръга Варнен-

ский и Шуменский, съ 10 околии: Варненска, Балчикска, Добричка, Н.-Селска, Провадийска, Шуменска, Джумайска, Н.-Пазарска, Осм.-Пазарска и Преславска съ 127 священници.

Духовния началникъ на тѣзи епархия дядо Симеонъ е родомъ отъ Бургасъ, и свършилъ въ богословското училище въ Халки.

До колкото можихъ да изуча за дядо Симеона, той не различавалъ въ нищо отъ Видинский, даже въ грубото си отношение по-високо стоялъ.

Пловдивската епархия. Митрополитътъ на тѣзи епархия е носилъ титлата *Драговитийски*, отъ славния нѣкогашъ градъ Драговецъ, който е покривалъ нивята и ливадитѣ на селата Перущица и Кричимъ.

Пловдивската епархия обѣма три окръга: Пловдивский, Т.-Пазарджикский и Хасковский отъ 11 околии: Пловдивска, Карловска, Конушка, Овчехълмска, Рупчоска, Сърнегорска, Т.-Пазарджикска, Ихтиманска, Хасковска, Х.-Елеска, Харманлийска съ 358 села, 318 църкви и параклиси и 328 священници.

Пловдивския митрополитъ Натанаилъ е родомъ изъ Македония и свършилъ академия въ Киевъ. Натанаилъ е доста работилъ по събужданieto на българския народъ, а на послѣдтъкъ, за свободата на отечеството — той е полагалъ и животътъ си въ опасностъ.

Дядо Натанаилъ е човѣкъ дѣятеленъ, нъ старостъта му е вече надвила, та и да желае, не може да обикаля епархията си.

Дядо Натанаилъ, който въ младитѣ си години е доста заслужилъ на своя народъ, можилъ би и въ старостъта си да направи това, ако вземеше при себе нѣкое способно духовно лице, което да обикаля епархията и да искорени поне протестанството, което се е проявило не само въ градоветѣ, нъ и въ много села на тѣзи епархия.

Сливенската епархия състои отъ окръжитѣ — Сливенский и Бургаский, съ околитѣ: Сливенска, Каваклийска, К.-Агачска, Котленска, Ямболска, Бургаска, Айтоска, Анхиялска, Карнабадска, съ 424 села, 114 църкви, и 116 священници.

Сливенския духовенъ началникъ Серафимъ е родомъ изъ Пирдопъ. Той, ако и да не е съ високо образование, обаче, съставилъ и издалъ е нѣколко книги съ духовно съдържание. Той, като човѣкъ съ преминала възраст, има за свой помощникъ дядо Гервасия.

Гервасий е родомъ изъ Габрово, Хиляндарски постриженникъ и на 28 Януарий 1875 г. произведенъ въ епископъ, при Пловдивския митрополитъ Панарета, а слѣдъ смъртта на послѣдния, да остане неговъ замѣстникъ.

Слѣдъ съединението, той биде испратенъ отъ екзархията въ градеца Харманлий за наказание, защото се бѣ отклонилъ отъ направлението, което държеше екзархията, нъ когато се отклони и тя същата, дядо Гервасий се испрати въ Сливенъ. Той е крайно набоженъ човѣкъ и съвършенно привързанъ на църквата и на народа. Той, ако и да е съ домашно образование, нъ неговитѣ услуги къмъ народа стоятъ много пд-високо, отъ колкото на нѣкои, които сж свършили високо образование. Гервасий, преди още да бжде произведенъ въ епископски чинъ, той е работилъ повече отъ силитѣ си за пробужданieto на българския народъ. Взималъ е живо участие и въ политическитѣ движения по освобождението, и билъ е запознатъ съ мнозина отъ апостолитѣ.

Той, и сега не се лѣни и постојанно обикаля епархията, проповѣдва, поучава, наставлява, което, често пѣти е засвидѣтелствувалъ и в. „Пловдивъ“. Презъ 1891 г. синода като е рѣшилъ да не се произвожда въ митрополитъ лице, което не е свършило високо образование, дѣдо Гервасий, при всичкитѣ негови услуги, трѣбва да си остане вѣчно епископъ.

Ст.-Загорската епархия състои отъ околитѣ: Старо-Загорска, Казанлъшка, Н.-Загорска, Чирпанска и Сейменска. Тя нѣма опредѣленъ пастиръ и врѣменно се управлява отъ Сливенскій епископъ дядо Гервасия.

Самоковската епархия състои отъ двѣ околии: Самоковска и Дупнишка съ 102 села.

Самоковскій владика Доситей е родомъ изъ София, възпитанъ въ богословското училище въ Халки, а послѣ е билъ секретаръ въ гръцката патриаршия.

Той е ржкоположенъ на 25 Май 1872 г. и отъ както е стѣпилъ въ Самоковъ, никой не е запомнилъ да си е отворилъ устата и да каже двѣ думи за назидание на църквата, или пакъ да се погрижи за искореняванието на протестанството изъ този градъ.

Тѣзи епархия, може да се каже, одавна е овдовела физически отъ своя пастиръ, и тя прилича на построената въ махалата Гьолъ-Бахче въ гр. Пловдивъ по настояванието на

Цукалата църква. Българетъ въ Пловдивъ като се лишихъ отъ владиката Паисия и неприемахъ вече друго отъ гръцката патриаршия, а пакъ Цукалата, неможеше да търпи ако не вижда предъ очитъ си владика, той поръча, та му направихъ отъ дърво цѣлъ цѣленичккъ владика, съ калимавката му, съ епанокалимавката му, съ мантията му, съ патерицата му, даже и съ обувката, когото постави въ владичкия столъ за утѣшение. Между Самоковския владика и онзи на Цукалата, само тѣзи е разликата, че на послѣдния нищо не се плаща, а на първия доста нѣщо, и ако да е натрупалъ голѣмо богатство, нѣ да се обѣси нѣкой на вратитъ на митрополията за петъ стотинки, нѣма и да го поглѣдне.

Едно врѣме Самоковци пишехъ до патриаршията противъ Дели Матѣя и казвахъ; „Некеме го, ни варентъ ни печентъ“, нѣ сега ненде за оплакване, защото си е *наши*.

Вратчанската епархия състои отъ два окръга: Вратчанскій и Плѣвенскій, съ петъ околии: Вратчанска, Бѣло-Слатинска, Орѣховска, Плѣвенска и Луковитска, съ 207 села и 143 църкви.

Вратчанскій владика Константинъ е изъ Калоферъ и възпитанъ въ Римъ. Той, колкото е вѣжливъ, толкозъ повече е строгъ тамъ гдѣто е нужно. Пиянството измежду священницитъ ако и да не е искоренилъ още, нѣ доста го е ограничилъ. Въ този градъ неможе да види човѣкъ нѣкой священникъ да се расположи въ кръчмата, нѣ съ озъртанье влезе, метне една чашка и бѣга на вѣнь.

Дядо Константинъ, често пѣти държалъ и проповѣдъ и кате управлявалъ дълго врѣме тѣзи епархия преди да бѣде произведенъ въ архиерейски чинъ, съ постоянната обиколка и проповѣди, спечелилъ любовта на населението още тогава.

Ловечката епархия състои отъ петъ околии: Ловечска, Орханійска, Пирдопска, Тетивенска, Троянска, съ 125 села, 62 църкви и 103 священници.

Тя е епархията на ексархътъ Иосифа.

Гръцкитъ владици като не познавахъ языкътъ на българина, тѣ не държехъ и проповѣдъ, нѣ бѣхъ поне силни защитници на православната вѣра.

Имаме живи примѣри, че нѣкои отъ тѣхъ сѣ ставали и жертва за да спасхтъ една душа отъ своето стадо. Освѣнѣ че строго внимавахъ за да не се вмъкне нѣкой еретикъ между тѣхното паство, още, не оставяхъ и съ голѣма рѣшителностъ сваляхъ предъ самата власть облѣченитѣ ханжмски дрѣхѣ на нѣкое християнско момиче, което насилственно сѣ искали да потурчатъ, а момичето испрацахъ въ митрополията или го предавахъ на родителитѣ му.

Сега нашитѣ владици нѣматъ тѣзи неприятностъ да се борятъ съ властѣта 'за подобни случки, и като обезпечени отъ всяка една страна, за тѣхъ не остава, види се, друго да вършатъ, освѣнѣ *яждѣ, пий* и *спи*, а пакъ ако преди три години въ Хасково се намирахъ 60 д. протестанти а сега 134; въ Пловдивъ 124 а днесъ 250; въ Самоковъ 90 а днесъ 170; въ Руссе 5 семейства баптисти, и 2 евангелисти отъ 38 д. а днесъ 170; въ София 78 а сега 415 д. това нищо не значи за нашето висше духовенство, като че друго учреждение е обязано да пази народа отъ тѣзи развалени хора, които лъстятъ и заблуждаватъ простодушното българско население.

Българския народъ, който съ огромни жертви е искушилъ независимостѣта си отъ гръцкото духовенство, съ единственната цѣль, да се избави отъ грабителствата, злодѣйствата на гръцкитѣ владици, да неглѣда безчестнитѣ имъ дѣла и да се здобие съ народни пастрири, които да го поучаватъ, наставляватъ и да му проповѣдватъ словото Божие, нѣ твърдѣ малцина е видѣлъ до днесъ такива.

Споредъ устава, а пакъ даже и уставъ да нѣма, владицата е длъженъ, поне единъ пхтъ въ годината да обиколи епархията си.

Българския народъ твърдѣ голѣма нужда чувствова отъ духовна храна. Освѣнѣ в. „Селянинъ“, който се издава ако се не лжемъ отъ 1879 г. други съ духовно съдържание не се среща. Нашитѣ владици, нито пакъ и ексархията се грижихъ да основатъ поне единъ вѣстникъ съ духовно съдържание, който да бѣде и като ръководство на свещеницитѣ, особно на селскитѣ.

Свещеницитѣ. На свещеника, чрѣзъ святителско ръкополагане се дава власть да извършва църковнитѣ тайнства и да наставлява вѣрующитѣ въ Христа на законъ Божий, бла-

гочестие и добри дѣла. Святото писание, священниците нарича: *ашели църковни, пастири, пресвитери, отци духовни, слуги Божии, стражи, светъ мира, солъ на земята, проповѣдници, апостоли* на които и Христосъ е казалъ: „който васъ приема — мене приема, който васъ слуша — мене слуша, който се отъ васъ отказва — отъ мене се отказва“.

Българския народъ, преди да се отдѣли отъ гръцката патриаршия, никакъ не е ималъ или пакъ на прѣсти е броилъ ония священници, които отговаряхъ поне до негдѣ, на високото това звание, защото, гръцкитѣ владици имахъ за правило, да не ржкополагатъ образовани хора, а такива, които можтъ да прочитатъ само. Нъ и днесъ не може и нече може да се похвали съ своето бѣло духовенство до тогава, до когато владиката К. иска да не види въ епархията си священникъ пд-образованъ отъ себе и съ крайно хладнокръвие глѣда на беззаконията на своитѣ подвѣдомственни священници.

Споредъ ексархийската статистика отъ 1888 г. въ княжеството е имало 2,070 д. священници, отъ които 1,012 д. били учители. нъ и тѣ, разумѣва се, повечето селски и съ слабо образование.

Нашитѣ священници, ако не изобщо, нъ повечето отъ тѣхъ стоятъ доста ниско и ставатъ предметъ за общо поругание и презрѣние отъ страна на народа къмъ священството.

Презъ 1891 год. на 16-й Май, като минавахъ отъ Ямболъ за Русокастро, намѣрихъ священника Атанаса отъ с. Хасбеглий (Сливенска епархия) въ едно цинцарско дюгенче до толкозъ пиянъ, щото не можеше да се задържи на краката си. и въ такава положение, той пакъ написа една *муска* на единъ селянинъ, комуто взе единъ левъ за нея.

Священника Доне Клисуранъ, въ с. Новий-ханъ (Софийска епархия), никой пжтъ не истрѣзнявалъ. Кръчмаритѣ, като отказали да му даватъ вино, той срещалъ нѣкого отъ съседянитѣ си на улицата, давалъ му единъ левъ въ ржката, забиралъ го на кръчмата, испивали за левтъ вино, като че селянина черпи.

Много пжти, нѣкои отъ селянитѣ му давали по половинъ ока вино, за да искара телцитѣ въвъ изъ селото и той взималъ тоягата отъ телчаря и съ обикновенний викъ извършвалъ това. Други му давали по половинъ ока вино да вика като протогеръ. Той се качвалъ на буницето и съ всичката си сила, викалъ: Сбирайте се селяне . . . .

Когато заминавахъ отъ Царибродъ за Искрецъ, като се извѣстихъ че въ с. Годечъ (Соф. епархия), имало и кръчмари свещеници, отбихъ се да видя и това, което въ обиколката си, другадъ не бидохъ щастливъ да срещна. Въ това село намѣрихъ двама стари свещеници — Младенъ Каралевъ и Соколъ, и двама млади, тѣхни синове — Георги М. Каралевъ и Илия Соколовъ. Тѣ били доста богати и занимаватъ се съ търговия и кръчмарство. Свещеника Илия съ баща си прекупували и овни, и препродавали.

Като се отбихъ въ кръчмата на св. Сокола, намѣрихъ едно лице съ бѣли беневреци, кжса черна дрѣха, обвито съ широкъ поясъ презъ кръста, съ дълга около половинъ метръ скуфа на главата, съ рошава брада, съ спусната по плещитѣ коса, което рѣжеше зелени домати за обѣдъ, и то било *свещеникъ Илия*.

Въ сжщото врѣме пристигна единъ селски кметъ съ писарѣтъ си, които отивахъ за София, сѣднахъ и поискахъ 50 др. ракия. Свещеника принесе ракията и една чаша, исправи се срещу тѣхъ, налѣ, даде на кмета, даде на писара и той му мѣтна една. Безъ да остави петдесетника и чашата изържи, повтори и потрети до гдѣто се свърши ракията. Послѣ принесе ястие на пѣтницитѣ, които, слѣдъ като се наядохъ, заминахъ. Въ това врѣме се чу гласѣтъ на една баба, която извънъ кръчмата каза: „А бре попе, дай ми за 5 пари ракия.“ Той ѝ занесе ракия, принесе и менъ обѣдъ, изми паницитѣ, помете кръчмата и азъ си заминахъ.

Нъ защо да говоримъ за селскитѣ свещеници, когато градскитѣ вършатъ по-голъми безобразия и подъ носѣтъ на своя пастиръ.

Въ кръчмарницата „Источнитѣ желѣзници“ въ София, маситѣ, картитѣ и таблитѣ сж заняти повечето отъ свещеници. Кръчмарницата „Станимака“ постоянно се варди отъ единъ свещеникъ като отъ часовой. Пакъ нѣкои посѣщавали и тунелитѣ. Не зная другадъ, нъ въ София има свещеници, които много добръ пѣятъ турски пѣсни и знаятъ да играятъ хоро на свадба, а пиянството считатъ, като обикновенно нѣщо.

Нашитѣ свещеници до 1891 г. не сж имали опредѣлено мѣсячно възнаграждение, а взимали сж каквото имъ се е удавало за кръщение, вѣнчание, опѣвло и пр., а сега е вече всичко опредѣлено.

Преди нѣкоя година, въ началото на всяки мѣсець, священника правеше водосвящение въ всяка къща и плащаше му се годишно 12 гр. Сега, вмѣсто водосвящение, священника ходи само да ржси по къщата и дюгенигѣ, съ наметнатъ на рамото епатрахилъ, съ кръстъ и босилякъ въ ржки, слѣдъ когото върви църковния слуга или друго лице съ котле въ ржки. Священника ржси и въ кръчмитѣ и въ гостилницитѣ и всѣду. А пакъ новоржкоположений священникъ не само въ своята енория, нъ той по цѣлий градъ ржси. Този обичай е останалъ отъ гръцкогo духовенство, нъ азъ бие въ очитѣ на другитѣ народности.

Въ селата, това изглѣжда на чиста *просия*. Священника се придружава отъ селския кехая и отъ други още единъ — двамина, всички взели по една въстегарка и по една врека на рамо и като влезатъ въ къщи всичко дръчатъ, като; вѣлна, жито, брашно, царевица, бобъ, леща и прч. и пълнятъ врекитѣ, а кучетата ги само посрещатъ и испращатъ.

Църкви. Наедно съ приемване на християнството, явила се нова сжществена потребностъ — съграждане църкви, особно въ българетѣ, защото, нашата митология не е успѣла да създаде както въ старитѣ еллина и римляни язически храмъ.

Въ старитѣ врѣмена, какъ сж построявани църквитѣ не се знае, нъ въ турско врѣме, тѣ се правехъ съ султанско разрѣшение (ферманъ). Въ този ферманъ се означаваше дължината, широчината и височината на църквата, нъ за въ онзи градъ гдѣто се намирахъ и турци, и десетъ фермана да имаше, пакъ трѣбваше да бѣде поставена дълбоко въ земята за да не личи отъ вѣнь. Въ очитѣ на турчина и този подземенъ храмъ се виждаше много нѣщо. Често пакти при построяване църква, турцитѣ сж правили разни скандали.

Българетѣ въ Ст.-Загора презъ 1796 г. построили църквата св. Николай, нъ защото личила отъ далечъ че е църква, мѣстнитѣ турци подъ командата на Саджкъ ефенди, който билъ единъ отъ най-влиятелнитѣ между тѣхъ, събрали се въ двора на една джамия и слѣдъ като осждили постѣпката на своитѣ съграждани българе, рѣшили и въ сжщата минута съвършенно разорили църквата, която едвамъ презъ 1834 г. била въздигната.

Въ Ямболъ църквата св. Троица била най-първо скована отъ дѣски, а послѣ извадили новъ ферманъ, построили я по-широка, нъ като била въздигната двѣ педи по-висока отъ означената въ фермана височина, турцитѣ я разорили до половината.

Българетѣ въ Хасково, когато да построятъ най-първо църква въ градътъ си, испратили попъ Кирка и Х. Петра въ Цариградъ за ферманъ, които слѣдъ три мѣсеци се завърнали съ фермана, и почнали да праватъ църквата, нѣ турцитѣ възпрепятствovali. Най-послѣдъ властѣта имъ позволила, въ разстояние на 15 дни да построятъ каквото могатъ. Въ този късъ срокъ, като не било възможно да се построи здание, тѣ сковали една църквица отъ дъски, а когато изсѣхнали дъскитѣ, отворили се зирки, вѣтърътъ гасилъ свѣтитѣ, та дъскитѣ били облѣчени отъ вѣтрѣ съ черги.

Въ Кюстендилъ имало само една църква въ махалата Варошъ, която била построена преди 300 години, а въ другитѣ махали турцитѣ не позволявали да се построи. Тѣзи църква като била твърдѣ малка и поставена съвършено въ земята, българетѣ извадили ферманъ за да я разширатъ. Църквата била поставена на $1\frac{1}{2}$ м. дълбочина и когато въздигнали стѣнитѣ, турцитѣ ги разрушили и българетѣ напуснали построяването. Слѣдъ нѣколко врѣме, по съвѣтитѣ на единъ влиятеленъ бей, тѣ ископали още толкозъ дълбочина, поставили основитѣ и почнали да работятъ нѣщо само. Отъ всяка една махала мъже и жени по редъ отивали да помагатъ, а дюлгеритѣ когато чукади гвоздеи, туряли мешинъ отъ горѣ за да не се издава гласъ. И тѣи българетѣ въ Кюстендилъ построили краденкомъ въ 1816 година църквата Успѣние Богородици която има 3 м. дълбочина.

Презъ 1817 г. българетѣ въ Пирдопъ испратили трима свои съграждани въ Цариградъ да извадятъ ферманъ за църквата св. Богородица, които едвамъ слѣдъ една година се завърнали и отишли въ Видинъ да каитжтъ фермана нѣ и тамо се бавили шестъ мѣсеци. При каитяването фермана далъ имъ се 18-дневенъ срокъ за построяването. Гражданитѣ разгласили по селата и, като въ онова врѣме имало само нѣколко къщи турски въ Пирдопъ, събрало се българското население отъ цѣлата околия и по този начинъ църквата била построена въ опредѣления срокъ.

Въ Вратца се намира една малка църква св. Константинъ и Елена. Тя е въ земята три метра, а само 50 сант. надъ земята. Преди врѣме, тя била още по-малка и срутена. Презъ 1833 г. нѣкой си свещеникъ Раде, боядисалъ кочията (пайтона) на аявина Ферада и за тѣзи услуга, той помолилъ Ферада

да му разрѣши за да поправи църквата. Ферадъ билъ добъръ човѣкъ и разрѣшилъ на священника да поправи църквата въ далъ му срокъ само седмъ дни, и то нѣща да се работи, още, дългетѣ като чукатъ гвоздеитѣ да турятъ отгорѣ мешинъ за да не се чува гласъ, понеже махалата била населена повечето съ турци, които не позволявали да ставатъ никакви поправки. Священникътъ Раде, предложилъ на бакалското съсловие, което се стекло на помощъ и въ опредѣления срокъ църквата била построена. Въ сжщата 1833 г. билъ назначенъ за Вратца епископъ Агания, който почналъ да съвѣтва българското население да си построява църкви и доста помагалъ на селянитѣ, щото всяко едно по-големо село да си има църква. Това се видѣло много противно на турския фанатизмъ и презъ 1849 г. турцитѣ нагласили одного изъ между тѣхъ, който убилъ владиката.

Споредъ духътъ на Хаттихумаюна отъ 1856 г. християнитѣ можеха вече да си построяватъ църкви каквито искатъ. Жителитѣ на махалата св. Троица въ Ст.-Загора като си нѣмали църква, рѣшили да построятъ. Ат. Ивановъ, който се занимавалъ само съ продажба на ябълки, подарилъ 15,000 гроша сжщо и други нѣкои, купили мѣсто, извадили ферманъ, турили основитѣ и въздигнали до негдѣ стѣнитѣ. На 24 Февр. 1863 г. въ Недѣля, почналъ да вика телалинъ изъ улицитѣ всички турци, отъ 7 до 70 — годишна възраст да отидатъ и развалятъ стѣнитѣ. Събрали се до 1000 д. турци, кой съ брадва, кой съ мотика въ ржки и въ нѣколко минути вътрѣ, стѣнитѣ били съвършено срутени. Въ това врѣме, единъ 85-годишенъ турчинъ, съ търнокопъ въ ржки отивалъ въ църквата, който попитанъ отъ нѣкои туркини, гдѣ отива, отговорилъ: „динъ гайретине, (помагане на вѣра) да развалямъ църква“.

Вечертъ се събрали още повече и трѣгнали да развалятъ кубето на църквата св. Димитрий, нѣ властѣта взела мѣрки противъ това. Българетѣ телографирали на Сливенския мюте-серафинъ Нусретъ бей, който още въ сжщата нѣщъ пристигналъ и запрѣлъ нѣколцина отъ виновницитѣ, нѣ по натискътъ на турцитѣ, тѣ били освободени. На другия денъ се повикали въ административния съвѣтъ Х. Славе Х. Пенчовъ, Х. Стойно Желѣзковъ, Стоянчо Матевъ и Петко Т. Часовникаръ и попитани отъ кадията, какво ще праватъ на това мѣсто. Тѣ отговорили, че ще построятъ църква, като представили и фермана. Каймакамина слѣдъ като го прочелъ, казалъ: „Вий имате три църкви

и нѣмате пужда за друга, нѣ излжгали сте правителството, та ви е дало този ферманъ“, и хвърлилъ го на земята. Часовника Петко пристъпилъ, навелъ се, взелъ фермана, цалуналъ го, допрелъ го до челото си, сгъналъ го, турилъ го въ пазвата си и казалъ: „Господъ и царъ не се лжжатъ, нѣ за сега ние се отказваме отъ всичко друго, а ще отидемъ при султана да се оплачемъ, защо тѣпчете царската корона и хвѣргате я подъ краката си.“ Каймакамина и съвѣтниците останали като поразени отъ тѣзи думи. Тѣ отстранили българетѣ въ друга стая и слѣдъ едно съвѣщание, повикали ги и разрѣшили имъ да построятъ църквата. Турцитѣ обаче никакъ не позволявали и властѣта запрѣла нѣколкомина отъ подстрѣкателитѣ, нѣ по ватискѣтъ на турското население, тѣ пакъ били освободени. Каймакамина, като се показалъ безсилевъ и не можилъ да упражни властѣта си надъ турцитѣ, българетѣ испратили часовникара Петка, Ст. Митева, П. Чакъра за Пловдивъ, Бонча Марковъ, Х. Желѣзка Стойновъ за Оливенъ и Лeko Николовъ за Одринъ да се жаловатъ. Къбрѣзлията Мехмедъ паша изъ Одринъ, телеграфиралъ на Пловдивския мютесарифинъ да испрати единъ таборъ конница съ два топа, и заповѣдалъ на Оливенския мютесарифинъ Нусретъ бей, пакъ да отиде въ Ст.-Загора. Той изловилъ 9 д. отъ пострѣкателитѣ, вързалъ ги, събралъ всичкитѣ турци и казалъ: „Никои пхтъ не трѣбва да пречимъ на българетѣ, когато искатъ да праватъ църкви и нѣка си харчатъ паритѣ за подобни нѣща.“ Слѣдъ това прочело се една молитва на турски, Нусретъ бей заповѣдалъ да развържатъ подстрѣкателитѣ, които слѣдъ като занесли по единъ камъкъ на основитѣ, пакъ били вързани и осждени на 6 — мѣсяченъ затворъ въ Пловдивъ, а другитѣ граждани турци на 5,800 гр. обезщетение, обаче, българетѣ не приели обезщетението и за запрѣнитѣ много пхти молили да се освободятъ, та едвамъ слѣдъ 7 мѣсеци ги освободили, отъ които двама били умрѣли въ затвора.

Врѣмето за отивание на църква, днесъ ни извѣстява гласътъ на камбаната, нѣ преди години камбана не е имало. Тогава, за вечерния църковния слуга обикаляше чаршията и на всяки българинъ дюгенджия казваше; „заповѣдайте на вечерня,“ а сутрена хлопаше по вратитѣ на българскитѣ къщи излегко, колкото да чуе семейството. Послѣ се прикачихъ дървени клепала, а слѣдъ малко врѣме и желѣзни. Между турското население, като съществувахе изречението; *нерде езанъ окушуръ,*

чанг чалъмасъ (гдѣто вика ходжа звонъ не се удря), то не оставяше да се прикачатъ и биятъ камбани.

Българетѣ въ Свищовъ, на 23-й Декемвр. 1856 г. поставили въ църковния дворъ диреци, да прикачатъ камбана за коледа. Щомъ се извѣстили турцитѣ за това, въоружили се и подъ предводителството на мюдюринъ, прехвърлили се презъ стѣнитѣ на църковния дворъ, съборили дирецитѣ, и исцупили нѣколко надробни кръстове. Българетѣ се оплакали на Русенския управителъ, който на 3-й Януар. 1857 г. испратилъ единъ ескадронъ конница, а на 7-й пристигналъ отъ Видинъ и Назифъ ефенди, испиталъ работата, забралъ 6 души колкото за очи и пакъ ги пустналъ.

Въ 1860 год. и Видинскитѣ граждани прикачили камбана, нъ като се събрало турското население, извадило язикътъ ѝ и заповѣдало, да не се чуе втори пътъ нейния гласъ, защото, тутакси ще разори църквата и училището. Най-послѣ чрѣзъ съдѣйствието на Австро-Венгрийски консулъ, сподучили да се удари нѣколко пкти за коледа, а послѣ вече започнали безпрепятствено, ако и да негодували турцитѣ.

Въ онѣзи врѣмена, когато на българина не се позволяваше да си построи църква и да се моли Богу свободно, той бѣше много пб-набоженъ отъ колкото днесъ. Не само грѣхъ нъ и срамъ го считаше нѣкой, ако не се намѣреше въ църквата преди четението на шеѣтонсалмитѣ, а пакъ безъ църква никой не оставаше, освѣнъ болния.

На много мѣста се срещатъ останки отъ великолѣпни църкви отъ българскитѣ врѣмена, нъ съ какви средства сѣ построявани, тоже не се знае. Днесъ обаче, особно селянитѣ, когато построяватъ църква, тѣ испращатъ нѣколцина свои съселяни, които носятъ въ рѣки иконата на храма и подлагатъ я когото срещнатъ и стигнатъ, обикалятъ съ нея дюгени, кръчми, събори и каквото падне, половината испиватъ, а често пкти и нищо не занасятъ въ селото.

Съ исключение на протестанската, въ всичкитѣ други християнски църкви сѣ поставени икони, които, разумѣва се, представляватъ образътъ Божий и на неговитѣ угодници — святии. Нъ често пкти, въ православната църква, особно въ гръцката се срещатъ по иконитѣ и подъ иконитѣ разни изображения, като Адамъ и Ева голи, змейове, дяволи, врачки и прч. Такива изображения се срещатъ и въ нашитѣ църкви по

селата, па даже и въ нѣкои градове. Въ Казанлъкъ, въ църквата Успѣние Богородици, човѣкъ ще види подъ иконитѣ създаване мира — голи хора, волъ, лъвъ, сърна, овца, пѣтелъ, змии и прч. На много мѣста се съгледъждатъ нависнали по иконитѣ сребърни крака и очи, прикачени отъ онѣзи които страдатъ отъ крака или очи. Намиратъ се и такива хора по гръцкитѣ мѣнастири, които, чрѣзъ иконата вършатъ и кражба. Тѣ натриватъ иконата съ воскъ, негдѣ по много а негдѣ по-малко и увѣрватъ простото население, че ако се залѣпи жълтицата, или другъ видъ монета, при първото прикоснуване на иконата, Богъ приематъ дарътъ на приносителя. По всичкитѣ почти гръцки мѣнастири, даже и въ праздния св. Константинъ при Варна, човѣкъ ще срещне патѣнена икона съ пари, за подбана, и той да опита ще ли да се приеме дарътъ му.

Когато нѣкое съсловие (еснафъ) купи полиелеѣ за църквата, ако е чехларско, то прикача чехалъ на полиелеѣ, както чехларския еснафъ въ църквата св. Николай въ г. Ломъ. Земледѣлцитѣ прикачватъ направени отъ сребро волове и вирегнати въ орало. Бъчвара прикачва сребърно буренце, дюлгерина — теслица, тривонче и прч.

Както българетѣ, гръцитѣ, тѣй и арменцитѣ паятъ восчени свѣщи въ църквата. Повечето отъ гръцитѣ ушъ за по-ефтино, купуватъ свѣщитѣ отъ пазара или отъ нѣкоя стара гръкица, сѣднала до самитѣ църковни врата и продава. Това се среща и между българетѣ, но по-нарѣдко, а въ арменската църква вписанието свѣщи изъ вѣнь, строго е забранено.

За поддържане църквитѣ, събиратъ се пари отъ народа съ *дискосъ* по 2—5 ст. или кой каквото желае пуска. Това се въведе наскоро и въ протестанската църква. Въ протестантитѣ се събира дискосъ само отъ едно лице, съ малка табла въ ржки, послана съ сукно и паритѣ се оставятъ глухо безъ да се чува гласъ, а нѣкои ги обвиватъ въ хартия. Въ арменцитѣ, дискосътъ е тоже посланъ съ сукно и гласътъ на парѣта никакъ не се чува. Въ българетѣ и гръцитѣ дискосътъ е мѣденъ и нарочно построенъ за тѣзи цѣль. Обикновенно дискосъ се събира отъ трима, а въ тържественъ день отъ 5—6 души. Когато се чете апостола, или евангелието, или се държи проповѣдь, вмѣсто гробно мълчание, слуша се дръканието на пари, единъ казва „на помощъ,“ други, „да ви е на помощъ св. Георги,“ трети, „за сиромаситѣ,“ а слѣдъ тѣхъ върви мълчинкомъ и единъ священникъ.

При всяка една война между Руссия, или между Австрия и Турция, по една частъ отъ българския народъ се е преселявалъ било въ Руссия било въ Австрия или Ромжния, гдѣто постепенно се е сливалъ съ болшинството. Други сж били заставени отъ турцитѣ да приематъ мюсулманското вѣроисповѣданіе, а пакъ на послѣдъкъ въ Берлинския конгресъ, българския народъ като биде раскъсанъ на части, едни останахж подъ Ромжния, други подъ Сърбия, трети подъ Турция, тъй щото общата цифра на българетѣ, не може да се опредѣли точно, особно, че мнозина отъ онѣзи които останахж подъ Турция и днесъ припознаватъ грѣцката патриаршия и представляватъ се за грѣци.

Нѣкои сж писали, че освѣнъ онѣзи които сж изгубили вече своята народностъ и языкъ, цифрата на българетѣ възлиза на . . . . . 6,229,000 души.

Въ Княж. България	2,504,940
„ Македония	1,269,060
„ Одрин. видает. и около	
Цариградъ	800,000
Помаци	500,000
Въ Сърбия	335,000
„ Ромжния	500,000
„ Бассарабия	200,000
Мала-Азия	20,000

Македонцитѣ се дѣлятъ на разни плѣмена, които се различаватъ по нарѣчие и облѣкло, като: Мияци, които живѣятъ въ Битолската околия около Крушево; Полянци, около Гор-Дебъръ; Вабуни, въ Прилѣпско около планината Бабуна; Копановци, около Скопѣ и Куманова; Марваци, около Неврокопъ, Съръ и Валовица; Сираковци, около Медникъ; Пуливаковци, около Мѣгленъ, Острово и въ г. Съръ до 4—6 ж. преселени изъ С.-З. България въ размирицата на Али паша. Тѣ се наричали Пуливаковци, защото, вмѣсто — глѣдай тука, казвали пули вака; Пивянци които сж населени на Югъ отъ Бюстендилската околия до Малешевската планина и тѣхното облѣкло както и нарѣчието е повечъ шопско. За тѣхъ казватъ, че били отъ *пелазгическото* плѣме които отивали на бой съ гѣззи и игри.

Македонцитѣ сж изобщо развити, хитри, лукави и подли хора. Македонецъ обича свободата повечъ и отъ Тракиецъ и отъ българина който живѣе въ Сѣверна България, нѣ

само другъ да му я извоюва а не самъ той. Въ Македонца не сжществува нито искра отъ патриотизмъ. Той за пари и баща си продава. Приказва се, че когато ставали истиями въ нѣкои епархия въ Македония, священниците като съвѣтвали населението да исповѣдва предъ властта своята народностъ, нѣкои казвали: „Ке ни дадете пари ке се чиниме бугари.“ Презъ 1861 год. когато се испратихъ изъ България 28 д. представители въ Цариградъ по църковния въпросъ, отъ Македония не се испрати нито единъ. Тогава, почти цѣла Македония още се гръчеше.

Отъ 60 години насамъ, нашата история брои повече отъ 20 възстания противъ тур. гитъ, станали въ С. и Ю. България, нъ никой не е запомнилъ, нигдѣ нѣма забелѣжено че нѣкой пътъ и Македонскитѣ българи да сж направили подобно нѣщо. Презъ 1874 год. бѣхъ испратенъ въ Македония, да по распространимъ и тамо идеята за едно общо възстание, което се готвеше за слѣдующата година и при всичко че обикалихъ цѣли три мѣсеци, обаче не се намѣрихъ нито двама Македонци които да се жертвовать за свободата на своето отечество. Македонца, не жали и никакъ не милѣе за отечеството си. Щомъ се освободи България, по-заможнитѣ търговци, развититѣ младежи, учители, даже и свещеници, които сж дали клятва предъ Бога, че ще пасатъ стадото въ своята енория за която сж ржкоположени, напуснахъ своитѣ огнища, отказахъ се отъ отечеството на своитѣ прадѣди и попълнихъ България; при това почнахъ да образувать партии, да се биятъ, да се трепатъ и за по-тълсти служби, като че тѣ сж искупили свободата на България.

Единъ състоятеленъ Македонецъ, заселенъ въ Балчикъ на когото въ пктуванието си изъ България бѣхъ слезналъ на страноприемницата, като осжждаше самъ себе, още повече осжждаше образованитѣ Македонци, които, оставяхъ своитѣ съотечественници вѣчно да робувать на турцитѣ. Той казваше че ако би билъ роденъ въ България, щѣлъ да презира таквътъ Македонецъ и правителството не трѣбвало да дава никаква служба на тѣзи предатели на своето отечество.

Македонцитѣ сж прѣснати по градоветѣ на цѣлото княжество, особенно въ онѣзи, въ които търговията е по-развита. Тѣ се занимаватъ съ хлѣбарство, кръчмарство, бакалъкъ и дюлгерликъ, а има и чиновници, и учители, и офицери нъ не и солдати.

Въ нѣкои мѣста изъ Македония говорятъ чисто славянски

языкъ, а изобщо, ударението произнасят на първия слогъ на думата, ако да бъде тя и многосложна.

Македонката е нравствена и честна, нъ не и Македонецъ. Мнозина отъ Македонцитѣ сж оставяли своитѣ жени въ отечеството си и тукъ сж се женили като свободни (ергени).

Турцитѣ.

Турцитѣ сж потомци на Тирасъ, седмия синъ Иафетовъ, а споредъ турската история, първия му синъ който се наричалъ Туркъ, на когото по името и тѣ се нарикли турци; а всички които исповѣдватъ мохамеданското вѣроисповѣданіе, наричатъ се мохамедани, отъ Мохамеда, основателя на тѣхната вѣра. Мохамедъ е роденъ въ 570 год. въ гр. Мекка (Арабия). Баща му билъ язичникъ, а майка му еврейка. Въ младостта си той се заловилъ съ търговия, билъ заставенъ да пжтешествова и всичко наблюдавалъ. Когато станалъ на 25 год. оженилъ се за една богата вдовица, на име Кадие. Наскоро той напусналъ търговията, отстранилъ се въ една пещера, а послѣ се явилъ въ Мекка и почналъ да проповѣдва нова вѣра. Жителитѣ не поглѣднали съ добро око на неговото учение и искали да го убиятъ, за което на 15-й Юлий 622 год. той побѣгналъ въ Медина. Отъ денътъ на това негово бѣгство (хиджретъ), турцитѣ броятъ своето лѣточисление. Чрѣзъ краснорѣчието си и съ обѣщаванитѣ блаженства, Мохамедъ намѣрилъ доста послѣдователи. По-главнитѣ точки ца неговото учение въ Корана сж слѣдующитѣ: 1) Че Богъ е единъ, а Мохамедъ великъ пророкъ испратенъ отъ Бога, и коранътъ му билъ доставенъ чрѣзъ ангела Гавриила отъ небето; 2) Иисусъ е пророкъ роденъ отъ дѣва; 3) Да се отдалечаватъ отъ вино; 4) Да не ядатъ свинско мѣсо, умрѣли животни, кръвъ и др. подобни; 5) Презъ м. рамазанъ въ който е слезналъ корана отъ небето, деня нищо да не ядатъ а само нѣщя; 6) Всякой може да вземе колкото иска жени, и като пожелае да ги напуска; 7) Никой да не взима за жена майка си, сестра си, дъщеря си, леля си и братовчедка си; 8) Да биятъ блудницитѣ и прелюбодѣйцитѣ; 9) Да отсичатъ ржката на крадцитѣ; 10) Да не взиматъ лихва; 11) Че тукашния земни животъ не е нищо друго освѣнъ единъ мостъ, по който се минава въ вѣчния; 12) Че въ рай има великолѣпни градини съ сладки плодове, чешми, къшкове, ху-

бави дрѣхи, вкусни ястия, усладителни питиета, вино което тамъ не опива, хубави конѣе, млади и красни слугини, предѣстни чернооки жени и вѣчна 30 — годишна възраст; нѣ онѣзи само ще отидатъ тамъ и ще се часаждаватъ, които убиятъ или се убиятъ отъ невѣрника.

Мохамедъ ималъ 15 жени. Той умрѣлъ въ 632 година, а ученицитѣ му съ голѣмъ успѣхъ распространявали неговото учение. Около 400 семейства отъ едно турско плѣме, което презъ 1224 год. било преминало въ Армения, подъ предводителството на Ер.-Догру, отправили се къмъ селджукскій султанъ, който билъ тоже отъ турско потекло и господарувалъ въ Мала Азия, комуто поднесли службитѣ си и той ги заселилъ въ окръжието *Султанъ — Огюю*. Слѣдъ съединяването на селджукската държава, Османъ, синъ на Ер.-Догру, обладалъ нѣколко твърдини, (1291 г.) съставилъ една малка държавица, която отпослѣ порастла и станалъ главатаръ на единъ народъ. Отъ името на Османа този народъ билъ нарѣченъ османскій — османли. Османовий синъ Орханъ, първъ стѣпилъ въ Европа, а послѣ наслѣдницитѣ му завладѣхъ България, Сърбия, Византийската империя и пр. Въ бързото и успѣшно завладѣване на тѣзи и други мѣста отъ турцитѣ, най-много е спомогнало учението Мохамедово, който, чрѣзъ корантъ ги е насърдчавалъ да се биятъ срещу невѣрнитѣ и да наслѣдватъ вѣчното блаженство.

Между всичкитѣ други народи на Балканскій-полуостровъ, турцитѣ се отличаватъ съ своята красота, особно пакъ женския полъ.

Като си припомнимъ човѣкъ грубото и отвратителното лице на дивитѣ азиатци, които е виждалъ поне въ послѣдната рус.-турска война, ще дойде до убѣждение, че нашитѣ турци не сж тѣхни съплѣменници. Освѣнъ остановения въ корана фаантизмъ противъ *невернитѣ* (не мусулманитѣ), който е общъ за всички, тѣ въ нищо друго не си приличатъ едни на други. Физиономия особна, нрави и обичаи съвършено различни. Единъ 96 — годишенъ старецъ, на име Абдулъ-Рахманъ въ Кюстендилъ, често пкти казваше: „Ний сме бугарска кръвъ.“ Споредъ единъ лѣтописъ, който ималъ зачатото си отъ превзиманieto на града Кюстендилъ, и въ който най-първо нѣкой си Акъ Кадри, прадѣда на казания Абдулъ-Рахмана описалъ условията за предаването на града, а послѣ неговитѣ потомци забелѣжавали всяко пѣ-важно събитие, турцитѣ, щомъ завладѣли града,

въ който били прибрани и жителитѣ отъ селата Гойдуше и Зло-гошче¹⁾, тѣ нарушили условията и истурчили всичкитѣ красиви жени, моми и млади момчета. Това сжщото трѣбва да сж вършили турцитѣ и по другитѣ градове и села, което се е продължавало дори до издаването на *хатти-хумаюна* презъ 1856 г., а пакъ като си припомнимъ убийството на консулитѣ французскій и германскій презъ 1876 година въ Солунъ, заради момичето отъ с. Богданци, нѣма да сбъркаме, ако кажемъ, че това е вършено до деньтъ на освобождението ни, а въ Турция и до днешенъ день продължава.

Нашитѣ турци сж спазили и гостоприметството което сж наслѣдили отъ своитѣ прародители — българе. Въ всяко едно село, гдѣто се намиратъ турци, единъ двама отъ тѣхъ, построяватъ до самата си къща по една стая и конюшня за пхтници. Тукъ, пхтника ще бжде нахраненъ сжщо и добитъкътъ му безъ да заплати нѣщо, нѣ ако пресѣди повече отъ три дни, тогава може да заплати.

Когато пхтника не е съвсѣмъ отъ долния класа хора, *агата* яде заедно съ него. Въ случай, че стайтѣ сж пълни съ госте, въ която къща и да отиде пхтника, турчина щомъ като има повече отъ една стая, той го приема любезно и нищо не му взима за храна. Въ градоветѣ, пд-богатитѣ турци постоянно хранятъ по 10—15 души бѣдни на софрата си. Турцитѣ сж и щедри. Въ 1870 г. за пострадалитѣ отъ пожарътъ въ Цариградъ, събрахъ се между турското население баснословни сумми. Али-паша и Кямилъ-паша дадохъ по 75,000 гр. Фуадъ-паша 80,000 гр. Фазлж-паша 250,000 гр. тѣй и други. Тѣ иматъ голѣма наклонность и всякой единъ се сгрѣми, да построи за обществото било джамия, чешма, кладенець, мостъ и поправката на построеното остава длъжностъ на наслѣдницитѣ на строителя. Турцитѣ сж още и великодушни; каквото зло и да е сторилъ нѣкой на турчина, даже и брата му да е убилъ, щомъ падне на молба предъ него, той го прощава и има го вече като свой приятель. Най-послѣ, турцитѣ сж крайно увлечени въ религиозна ревность, което ги е заставило да бждатъ ужасни фанатици и да глѣдатъ къмъ *невърнитѣ* като на животни.

Отъ слѣдующий документъ намѣренъ въ с. Дюлгерлий (Бургазско), вижда се съ какво презрѣние глѣдатъ къмъ не мусулманитѣ, особно пакъ къмъ християнитѣ.

¹⁾ Колуша и Слокощица.

Заповѣдъ отъ Евренли мюдюрю — за погрѣбение на единъ българинъ. „Безвѣрникъ старий попе, който си лишенъ отъ божий рай, облѣченъ съ облѣкла катранени и носящъ дяволска корона, увѣдомявамъ, че отъ главнитѣ ви безвѣрници, мръсници, нѣкой си на име Иванъ Михалъ, по тѣлесната си причина е издхналъ и исчезналъ, на когото мръсний лешъ ако и земята да не приемва, то, защото гнилостъта му ще безспокои всякого, за това да ископаете единъ неизвѣстенъ мене трапъ и хвърлите въ него мръсниятъ му лешъ, който да стлпчете и претъпчете и заровите единъ безвѣрникъ.“ 12-й Шабанъ 1100 турско лѣточисленіе, т. е. 1688 г. подд. Евренли-мюдюрю Ессейди Мохамедъ.

Турцитѣ, като господствующе плѣме, присвоили сж неограничена власть надъ християнитѣ и като ги считали ничтожни сжщества предъ Бога, тѣ сж навикнали да се ползватъ и отъ тѣхната работа.

При завоеванието, турцитѣ сж завладѣли и послѣ осваивали, та притежаватъ огромни недвижими имущества, които българетѣ сж били длъжни да обработватъ.

Турчина каквото и да купи отъ българинъ, той не обича да заплаща. Даже и овена купенъ за курбанъ, свѣщи и дървено масло за въ джамията, не се заплащатъ. Турчина когато прави свадба или обрѣзание на дѣцата си ако и да харчи доста голѣми сумми, нъ каквото е взелъ отъ българина, не заплаща. Оня който отиваше за пари, турчина съ дръво го гонеше. ¹⁾

Турцитѣ иматъ обичай да хранятъ уличнитѣ кучета. Турчина отива на фурната, исвири съ устата си, на когото по гласътъ всичкитѣ кучета се затичатъ, обикалятъ го, а той взима отъ фурната хлѣбъ, хвърга на всяко едно, нъ често пѣти и този хлѣбъ не заплаща. ²⁾

Турчина, никакъ не обича работата. Даже и земледѣлеца, който е заставенъ съ това да препитава семейството си, не работи съ такова усърдие както българина. Турчина, обикновенно става отъ сънь доста късно, отива на кафенето гдѣто главния разговоръ бива за добри конѣе, добро оръжие, пехливанлъкъ и авджилтъ. Слѣдъ като испиятъ по нѣколко чаши горчиво кафе,

¹⁾ Днесъ въ София има двама такива чиновници, и въ Пловдивъ единъ адвокатниъ.

²⁾ По тѣзи причина, види се, българетѣ казватъ за турчина *кучишка вѣра*.

и изгрѣе слънцето, всякой отива у дома си, наядатъ се съ попара и тогава отиватъ по работа. На пладнина турчина се клана и ще спи. На иквидия (3 ч. преди да се стъмни) той напуска работата и отива си у дома. Следъ вечера, всички се събиратъ на кафенето и разговаратъ се почти до полунощъ.

Преди Кримската война, само турци бѣхх: бербери, набанти, рогозари, кафеджии, чибукчии, люледжии, кавафи, табаци, хамамджии, талигаджии и падари, а на българина не позволявахъ да се занимава съ тѣзи занятия.

По-богатитѣ изъ между турцитѣ закупувахъ десетъкътъ на цѣль окръгъ или околия, а послѣ препродавахъ селата едно по едно и голѣми сумми печалехъ. Турчина въ друго търговско предприятие не се впуска. Сдружавание за разработване минерални богатства, прекарване желѣзници и какво да било предприятие съприжено съ рискъ, енергия и умъ той отбѣгва.

Чувство за художествено развитие, музика, живописство, ваение въ турчина нѣма.

Турчина съ крайно хладнокрѣвие посреща каквато и да била печална случка, като изговаря: „така било късметъ“ (щастие). Той вѣрва, че всичко което се случва на тоя свѣтъ, е опредѣлено отъ Бога. Ако войника биде убитъ на бойното поле, той и у дома си да е билъ, пакъ щѣлъ да умре въ същото врѣме. По тѣзи съображения, въ врѣме на холера, чума, турчина не бѣга, освѣнъ ако е принжденъ на това и като вѣрва, че когато дойде нѣкому *еджеля* (смъртний часъ), никой не може да му помогне, той не дири и никаква надѣжда нѣма отъ лѣкара.

Турчина, който се занимава съ търговийка, или занаятъ, сѣди на дюгенътъ си, спокойно пуши и хладнокрѣвно глѣда на всичко. Той мющерия не вика и стоката си не препоръчва.

Туркината е неучена, необразована, никаква работа не знае и крайно ленива.

Старейшина на мюсулманската община е: шейх-ул-ислама (началникътъ на вѣрнитѣ), който е равностепененъ съ великия везиръ.

Въ мюсулманското духовенство се срещатъ много дервиши отъ разни секти. Тѣ изобицо сж ужасни фанатици.

Едни отъ тѣхъ се събиратъ въ петъкъ на текето за въртене. Най-първо се покланятъ на началника си поредъ, а послѣ се въртатъ на петитѣ си. Отъ силното въртение съ дѣл-

гитѣ си кауци (капи), въздухътъ като вдига дългитѣ и широкитѣ поли на тѣхнитѣ антерии до поясътъ, тѣ представляватъ фигури подобни на расперенъ чадъръ. Това въртене се продължава повечѣ отъ половина часъ, придружено отъ гласътъ на флаута и малко тъпанче. Когато се завие свѣсъ на оногози, който се върти, той се отъркаля на една страна, началника се приближава до него, растрива му челото, ржцѣтъ, духа въ носътъ му и отърколени се свѣстява слѣдъ малко, удря ржцѣтъ си отъ дѣскитѣ, което като повтори и потрети, връща се отъ онзи свѣтъ и става.

На стѣната висятъ прикачени желѣзни куки, ками, саби, желѣзни топузи, съ шилести дръжки съ които се мушкатъ по тѣлото, други се удрятъ по грждитѣ, трети се хвърлятъ върху остритѣ желѣза за *спасение грѣховъ*.

Турцитѣ сж набоженъ народъ. Тѣ се молятъ петъ пѣти на дѣнь. Ходжата, щомъ се качи на джамията и почне да вика: „Само единъ е Богъ, а Мохамедъ е неговъ пророкъ, дойдете на молитва, дойдете на омивание“, всякой става, стива на чешмата или кладенеца и съ глухо мълчание омива си ржцетѣ до лактитѣ, ногитѣ, побарва ушитѣ и вратътъ си съ мокри ржцѣ, послѣ отива въ джамията, или ако е на полето, прави своя *намазъ* (молитва) подъ нѣкоя сѣнка. Той коленичи, подига ржцѣтъ си къмъ Бога, полага челото си на земята, исправя се и пакъ коленичи.

Турцитѣ иматъ празници: Курбанъ байрамъ, въ който дѣнь по-богатитѣ купуватъ по единъ овецъ, сваряватъ мѣсото и раздаватъ на бѣднитѣ; Нова година; зачатие, рождение и умираието Мохамедово; байрамъ и др. нѣкои, обаче дюгенитѣ отварятъ даже и на първия дѣнь на байрама. Седмичния празникъ е петъкътъ, нъ и тогава работятъ. Въ турцитѣ постъ нѣма, нъ оручъ (говение). Тѣ цѣлия месецъ рамазанъ държатъ оручъ, т. е. дѣня не ядатъ и не пиятъ а нѣщя прѣкарватъ най-раскошно. Дюгенитѣ цѣла нѣщъ биватъ отворени и освѣтлени съ кандила, сжщо и джамиятъ. Тогава по кафенетата играятъ любезната за турчина нъ безп्राветвенна игра *хязилъ* изобщо наричана *Каравозъ* и *хаджи Айватъ*. Въ всяко кафене свирни, пѣсни, улицитѣ пълни съ народъ, особенно турци и туркини.

Турцитѣ когато ядатъ, тѣ се нареждатъ около трапезата съ кръстосани крака, а пакъ ако сж стѣсенени, тѣ коленичатъ. На трапезата нѣма нито пята, нито ножове, нито вилицы, освенъ дървени

лажици. Тѣ казватъ че било грѣхъ да се набожда хлѣба на вилица. Щомъ се каже, *бурорунг* (заповѣдайте), всички изведнѣшъ пхнатъ лажицитѣ въ дълбоката пълна съ супа паница и безъ да говорятъ, съ голѣма бързина лапатъ. Когато се свърши едното ястие, подлага се друго. Залаци пхатъ такива, споредъ размѣрътъ на устата си. Яджтъ съ прѣстигѣ а често пхти и съ цѣлата шѣпа. Тѣ се хранятъ повечето съ сладки ястия, нѣ безъ пилавъ почти не сѣджтъ. Обичатъ и мѣсено т, е. баница. Най-последното имъ ястие бива суровъ расолъ супа, или грозде туршия, мжтеница и др. подобни, които наричатъ *соуклуку* (расхладително). Слѣдъ яденъето измиватъ рѣцѣтъ си, пиятъ горчиво кафе и пушатъ тютюнъ. Рѣдкостъ е между турцитѣ да не пуши нѣкой тютюнъ.

Рождение. При всичко че турцитѣ не лаватъ зестра освѣнъ *чеизг* (вено), обаче родителитѣ никакъ не сж благодарни, когато се роди момиче. Щомъ роденото е момче, сродници и приятели отиватъ на честито, а на другия день, веселитѣ родители разнасятъ по сродници и приятели шербетъ съ шишета.

Обрѣзание. Обрѣзанието става отъ 6—12 годишната възраст и съ голѣмо тържество, което се продължава нѣколко дни. Когато става обрѣзанието на нѣкое богато турче, наедно съ него се обрѣзватъ и нѣколко бѣдни, които въ продължение на тържеството се намиратъ въ домътъ на богатото. Повикватъ се борци даже и отъ по-далечни мѣста, тжпанари, свирци, къчещи, фишещи се хвъргатъ, угощения се правятъ, подаръци се даватъ тѣй щото нѣкои харчатъ по обрѣзанието до 300 т. лири.

Свадба. Турчина се жени безъ да е видѣлъ жената си, тѣй като корана запрещава на туркината да открива своето лице предъ вѣнкашенъ човѣкъ. Онзи момѣкъ, който е рѣшилъ да се жени, той испраща майка си, или сродницата си, или пакъ друга нѣкой туркина въ домътъ на момата, която вѣрва че неще да му откаже, а съгледачката ако ареса момата и останатъ съгласни, тогава както момчето тѣй и момата, испращатъ си единъ на други нѣкои подаръци. Слѣдъ осемъ дни, момака испроважда въ кхщата на момата двамина свои пълномощници, повиква се *имамина* и двамина свидѣтели и най-първо, като станатъ условията за чеиза (веното), ставатъ на крака и единъ извиква официално три пхти, че Ахмедъ иска за жена, Фатма, дъщерята на Хасана. Послѣ *имамина* отива до вратата на стаята, гдѣто е момата и пита изъ вѣнъ три пхти, иска ли и тя

Ахмеда. Слѣдъ като отговори: да! става контрактътъ който се подписва отъ присѣтствующитѣ, почерпатъ по единъ шербетъ и си отиватъ.

Въ деньтъ на свадбата, кѣщата на момата, особно по обѣдъ се изпълня съ жени, свирцитѣ свиратъ и момъкътъ се промѣква презъ множеството, влиза при момата, която стои като неподвижна статуя, съ лице покрито съ червенъ платъ, улавя я за ръка, завожда я въ стаята въ която има приготвенъ престолъ и безъ да ѝ каже нѣщо, покланя се и излиза на двора при приятелитѣ си които го чакатъ.

Слѣдъ 2—3 часа, като си разотидатъ посѣтителитѣ а останатъ само ближнитѣ, женитѣ черпятъ съ шербетъ а мѣжетѣ и съ ракия, а послѣ *имамина* прекъсва увеселението, като покани всички на молитва. Слѣдъ молитвата, момъка се спуска къмъ стаята гдѣто е момата, а приятелитѣ му го застигатъ и удрятъ съ рѣцѣ и ветхи възглавки, за да бжде запазенъ отъ лошо око. Когато влезе въ стаята при момата, която е закрыта съ червенъ тюль, бабата наричана *енге*—*кадѣнѣ*, посочва му съ прѣстѣтъ си момата безъ да му говори и той се приближава при нея, раздира булото, и като види лицето ѝ, бабата съ единъ повелителенъ тонъ му заповѣдва да коленичи на приготвенія килимъ на молитва.

Ако момата е красива, той съ възхищение прави своята молитва, ако е грозна той си мисли до кога ще бжде съ нея, а послѣ го завежда при момата. Той се приближи, хване я за ръка и казва: ханъмъ, бждете тѣй добри да ми кажете името си, и на третия или четвъртия пѣтъ чуе н. п. „Фатма.“ Послѣ, проси дозволение да снесе булото, нъ тя го улавя за двата краища и не дава. Той изважда единъ прѣстень, подава го и казва: „примете *ханъмъ ефенди* цѣвната на вашето лице.“ Тя като вземе прѣстения, позволи да снесе булото ѝ.

На турчина се позволява да има жена българка, нъ на туркиня да вземе българинъ никакъ не е позволено.

Смъртъ. На смъртния часъ имамина не викатъ. Събиратъ се ближни и съ крайно хладнокрѣвие посрещатъ смъртъта. Умиращий ако е богатъ, завѣщава извѣстни сумми за благотворителни цѣли. Всичко се връши тихо и спокойно, нъ щомъ умрѣ лицето, плачѣтъ бива неутѣшимъ; едни си скубятъ коситѣ, други се удрятъ по грждитѣ, трети си съдиратъ дрѣхитѣ. Ако умрѣлото лице е богато, за смъртъта му се извѣстява отъ *муд-*

зина съ една жалостна пѣсенъ на джамията. Мѣжтъ се омива отъ мѣже, а жената отъ жени. Съ голѣма тишина и крайно благоговѣние умрѣлото лице се занася на гробищата. Носилото се държи на рамената, носителитѣ се често промѣняватъ и много скоро вървятъ. На мѣжтъ стои прикаченъ феса или чалмата на носилото, а на жената шамията. Женитѣ не отиватъ на гробищата.

Слѣдъ като зароватъ умрѣлия, ходжата пита присѣтствующитѣ: „кажете какъ живѣше това лице.“ Като отговоратъ: „добродѣтелно,“ той казва, кога е тѣй, нека се помолимъ за него. Имаина се моли тайно за умрѣлия, а присѣтствующитѣ се расхождатъ до свършѣнка на молитвата.

За умрѣлия се молятъ роднинитѣ и имаина два дни.

Вѣнкашни признаци за печаль въ турцитѣ нѣма, освѣнъ молитвата която праватъ.

Въ княжеството, на турцитѣ се праватъ сжществени държавни отстъпки. Дадени имъ сж нѣкои привилегии, като: правото да се откупватъ отъ носението на военната тѣгоба; свобода на многоженството—което въ други държави е забранено; да се сждатъ за нѣкои семейни и други спорове предъ мюхтиитѣ. Въ камарата иматъ народни представители. Приематъ се на общественни или държавни служби. Отпускатъ имъ се сумми за поддържане на училища, за построяване и поправка на молитвени домове; държавнитѣ и общественитѣ власти често пѣти сж се показвали много по-нисходителни къмъ тѣхнитѣ грѣшки, нѣ фанатизма, който се проповѣдва отъ молитѣ, че било противно на корана, турчина да бжде подвластенъ на *безвѣрниците*, повлия, што мнозина напуснахъ своитѣ огнища.

Ромѣни.

Ромѣнитѣ или власитѣ сж потомци на старитѣ *даки*, размѣсени съ латинска и славянска кръвь. Отъ натиска на бояритѣ избѣгнаха изъ Влашко и заселили се по течението на рѣката Дунавъ и при притоцитѣ на рѣкитѣ Ломъ, Цибрица и Огоста. Тѣхнитѣ жилища сж бордели, колиби и кщя. Борделитѣ не сж нищо друго, освѣнъ ископани въ земята покрити съ дѣски или прѣстѣ душки, пълни съ воня, влага и съвършенно тъмни. Повечето отъ власитѣ се хранятъ съ царевично брашно, попарено въ горѣща вода, разбъркано и послѣ нарѣзано, което тѣ наричатъ *мамалга*.

Власитѣ сж въобще по-високи отъ българетѣ. Коса иматъ руса или тъмно-руса, която покрива вратѣтъ имъ. Очи повечето сини, синовати и зеленовати. Съ особена красота хора между тѣхъ не се срещать.

Тѣ говорятъ исхабенъ латински языкъ, размѣсенъ съ гръцки, турски и най-много съ български думи.

Влахтѣ е добродушенъ, чистосърдеченъ, доста наклоненъ къмъ спиртивитѣ питиета и вѣчно помни злото. Когато намѣри противникѣтъ си на самѣ, напада го ненадѣйно, или ако го вижда по-слабъ стиска го за гуната, като му казва: „помнишъ ли кога ми стори еди какво си зло? сега ще ти го извада изъ носѣтъ.“

Псувнига между власитѣ до толкозъ е разпространена, щото и женитѣ сж навикнали да попържатъ. И кражбата е въ голѣмъ размѣръ. Онзи, който отива на лозе, никой пътъ не напълнова кошницата си отъ своето лозе, нѣ отъ чуждото.

Набожността е нѣщо рѣдкость, а суевѣрието до най-високъ степенъ. Когато умрѣ нѣкой, праватъ свѣщъ колкото боятъ му дълга, която палатъ въ църквата до 40 дни и която щѣла да му свѣти при отиванието въ рай божий.

Ако нѣкой умрѣ безъ причащение, праватъ дълга колкото църковнитѣ врата свѣщъ, която на великий четвъртъкъ палатъ прострена на плочитѣ подъ епитафieto, за да му се опрости този грѣхъ.

Тѣ силно вѣрватъ въ врачки, ходжи и много на рѣдко ще се срещне както между мжжетѣ тѣй и между женитѣ да нѣма нѣкой върху си *муска*.

Власитѣ иматъ обичай, когато умира нѣкой, да държатъ свѣщъ надъ главата му и за великъ грѣхъ го считатъ, ако умрѣ безъ това. Щомъ издхне болния окъпватъ го.

Когато умрѣ възрастно момиче, на погрѣбението му при-сѣтствуватъ момци, отъ които единъ носи варакосанъ зеленъ клонъ отъ елха; сжщото става когато умрѣ и момче.

На погрѣбението нѣкои хващатъ и цигулки.

До 7 дни слѣдъ смъртта, отиватъ на гроба, священника чете нѣкой молитва, а въ къщи се слага софра. Въ седмия день ако се блажи, колятъ курбанъ, праватъ и за всякой мъртвецъ отъ къщи колкото се помнятъ, по единъ *Божии колакъ* и толкозъ глави отъ тѣсто.

Презъ нѣщѣта, срещу нова година, впрѣгатъ се въ хомогъ, тѣглятъ орадо, обикалятъ земледѣлчѣскитѣ къщя, събиратъ подаръци и послѣ гуляятъ.

Гръцитѣ.

Гръцкото население въ княжеството, както е казано, възлиза на 58,296 ж. а съ разсѣянитѣ по всички страни на 1,765,420 ж. и въ собствена Гръция 2,000,000 ж. тѣй щото, общата цифра на този горделивъ народъ възлиза на 3,765,420 ж.

Въ 1878 г. нашитѣ съотечественници гръци, испратиха въ Берлинския конгресъ изложение, което бѣ напечатано и въ издавания тогава въ Одринъ в. „Траки“ въ което казвахъ, че Тракия и Македония били населени преди 2000 год. съ гръци. Цифрата на живущитѣ въ Европейска Турция гръци, възлизала на $4\frac{1}{2}$ милиона жители, отъ които 860,000 души живѣли въ Тракия, 750,000 д. въ Македония, а другитѣ въ България, Ипиръ и Тесалия, въ изобщо, на всички разсѣяни по разни страни гръци, възлизала на 25,000,000 жит. А пакъ българе въ Тракия имало 390,000 ж. и въ Македония 300,000 и тѣ били повикани отъ гръцитѣ и турцитѣ за да обработватъ земята имъ и да пасатъ стадата имъ. Въ изложението си между друго, гръцитѣ казвахъ и това: „Ний, никоѣ пжтъ нѣма да оставимъ, щото, орачитѣ и овчаритѣ, които всяки день показватъ своитѣ варварства, и които никога не сж били стопани отсамъ Балкана, да владѣятъ надъ гражданитѣ, банкеритѣ, лѣкаритѣ, ученитѣ“ и пр. А пакъ Пловдивскитѣ гръци, на 13-й Юний 1879 год. испратихъ частно прошение до европейската коммисия, въ което казвахъ, че въ областъта имало 150,000 жители гръци, и като били тѣ най-ученитѣ, най-образованитѣ и най-богатитѣ, не приемали по никоѣ начинъ да иматъ еднакви права съ българетѣ.

Нѣма гркъ, който да не глѣда съ преувеличение на миналото, настоящето и бжджщето. Най-развититѣ гръци сж изложени на тѣзи слабостъ. И въ съчиненията на своята история, и въ разсжденията си по дневнитѣ въпроси, немогатъ се избави отъ таково мечтание.

Гръцитѣ, изобщо се наричатъ *еллини*. Въ Станимака, човѣкъ не може да срещне нито единъ гркъ. Всякоѣ единъ отъ тѣхъ казва: „ἐγὼ ἤμαϊ ἔλλην“ (азъ съмъ еллинъ), даже и

селянина се представлява за такъв, при всичко, че въ житиѣ не само на нашитѣ грѣци, нѣ и на онѣзи въ свободна Гръция, не тече нито една капка чистогрѣцка кръвь.

Мнозина историци сж писали, че словенитѣ сж нахдули въ Гръция много рано, завладѣли всичкото пространство, гдѣто, дълго врѣме се повтаряли думитѣ: „*Εσκληρώθη πάσα ἡ χώρα καὶ γέγονε βαρβαρος*“ (пороби се всичката страна и става варварска). Цѣли вѣкове въ Мореа се е говорило славянски, и мѣстата които населяватъ тѣзи *ελληνι*, и днесъ носятъ славянскитѣ си названия. А. Гилфердинъ описва нѣкои отъ Бератския окръгъ (Ипиръ), населени съ грѣци села, които носятъ чисто славянски названия, като:

Βοδίτσα — Водица	Λυμπόβτσα — Любица
Βερτόπι — Вертопъ	Μοράβα — Морава
Γιαγοντίνα — Ягодина	Μπελίτσα — Бѣлица
Γραδίστας — Градище	Τσελογράτ — Цѣлоградъ
Καπίνοβο — Капиново	

Сжщо и въ Патреския окръгъ въ Мореа:

Γολέμι — Голѣми	Μαρίτσα — Марица
Δραγάνθ — Драгана	Ορλό — Орле
Κάμενητσα — Каменица	Τοπόλοβο — Тополово.

Гръцкото плѣме изново е въдворено въ онѣзи страни чрѣзъ голѣми усилия, както това ставаше преди нѣколко години, па и сега даже въ Тракия и Македония.

Имали сме случай, да обиходимъ всичкитѣ български села въ санджацитѣ Гелиболскій, Текирданскій и въ Одринско, а между това, нѣкои и отъ погрѣченитѣ не преди много врѣме, които още не бѣхж усвоили и языкътъ.

Жителитѣ въ селата Хаварасъ, Марашъ, Демирденъ, Димитрикюй, Арнауткюй, (Одринско); Булгаркюй, Чаушли, Дребишна, (Димотишко); Едига (Кръклисенско); Доганджа (Узункюпрійскъ); Кръка (Гюмюрджинскъ) се представлявахж сждински еднини, нѣ тѣ говорехж такъвъ единъ языкъ, въ който тукъ-тамъ се чуваше по нѣкоя грѣцка дума, особно пакъ въ селата: Дребишна и Кръка.

Въ послѣдното казвахж:

Δελλο μαρι досе *църната бакрачка* презъ *пльта*. Тукъ само непочеркнатата дума „досе“ (дай), е грѣцка, както и на долу, грѣцкитѣ оставяме, непочеркнати.

Катевасе (свали) *панациата* отъ *полицата*.

Ти *жилаво* алеври (що *жилаво* брашно).

То *псомй* епиасе *кора* (хлѣбътъ хвана *кора*).

Дѣсе ти *сита* (дай *ситото*).

Кате *хѡра* ке *законъ* (на *всяко* мѣсто и *законъ*).

Подлѣсъ *молчестъ* (много *молци*).

Миа *жаба* (една *жаба*).

Ена *комати* *сланина* (едно *парче* *сланина*).

Ехи *прѣсопонъ* *грапаво* (има *лице* *грапаво*).

Кали *престижа* (добра *престилка*).

Микро *месаль* (малтъкъ *месаль*).

То *кросно* калѡ, *мотовилка* *кондѣ* (*кросното* *добро*, *мотовилката* *кѡса*).

То *гуцерьъ* трѣи *скакалцестъ* (*гуцера* *яде* *скакалци*).

Апѡ ти *мжла* *мошлестъ* *денъ* *фѣнонде* (отъ *мжлата*, *могилитѣ* *не* *се* *виждатъ*).

Чичо, дѣсе то *остенъ*, на *хайдадисо* то *дѣртѣй* *бивольтъ* (*чичо*, *дай* *остена*, *да* *подкарамъ* *дѣртѣя* *бивольтъ*).

Ти *кали* *жара*, *вѣне* ти *подница* *апѣно* (*каква* *добра* *жѣрава*, *тури* *подницата* *отгорѣ*).

Мѣна, *свинка* *ѣниксе* ти *кочина*, *скрѡписе* ти *ржжаница*, *атладише* ти *вратня*, *пѣи* *катѡ* то *баисъ*, *ке* *та* *верудия* *цвилзунъ*, *катевасе* *булка* *трици* на *та* *тайсо* (*мале*, *свинката* *отвори* *кочината*, *распрѣсна* *ржжаницата*, *прескокна* *вратнята*, *отиде* *къмъ* *баира* и *мжненкитѣ* *цвилятъ*, *свали* *булка* *трици* *да* *ги* *нахраня*).

Изобщо, за *гръцкия* *народъ*, *който* *е* *смѣсъ* *отъ* *арнаути*, *славяни* и *българе*, *никой* *отъ* *историцитѣ* *не* *се* *е* *произнесълъ* *благоприятно* и *никой* *не* *го* *е* *препорѣчилъ*, *въ* *какво* *и* *да* *било* *отношение*, *съ* *което* *и* *той* *да* *се* *гордѣе* *предъ* *другитѣ* *народи*.

Въ *врѣме* *на* *морейската* *акспедиция*, *презъ* *1770* *год.* *графъ* *Орловъ* *гръцитѣ* *очѣртава* *като* *лѣстци*, *крадци*, *интриганти*, *непостоянни*, *дѣрзски*, *дукави*, *лакоми* *за* *пари* и *предадени* *на* *развратъ*.

Вешняковъ, *русский* *посланникъ* *въ* *Цариградъ*, *презъ* *1835* *год.* *като* *писвалъ* *на* *руското* *правителство* *да* *продължава* *войната* *противъ* *татаритѣ*, *очѣртава* и *нравитѣ* *на* *Цариградскитѣ* *гръци*, *като* *казва*, *че* *тѣ* *сж* *повечето* *хора* *бездѣлници*, *вѣра* и *законъ* *не* *почитатъ*, *честь* *нѣматъ*, *сребролюбци* *до* *крайность*, и *повечето* *мразятъ* *русситѣ* *отъ* *колкото* *турцитѣ*.

А пакъ единъ английски професоръ, който билъ попитанъ отъ нѣкой полуобразованъ дивакъ за характерътъ на нѣкои народи, професора за гръцитѣ казалъ: „Гръкътъ е челоуѣкъ който искусно лъже и ласкае, драще и щипе, хапе и рита, трови и дави, бие и убива, и пише.“ Дивакътъ дълго врѣме помислилъ и рѣкътъль какъ е възможно подобно нѣщо, когато тукъ се виждатъ и разни скотски свойства? Да! отговорилъ професорътъ, нѣ грѣкътъ притяжава всичкитѣ и употрѣбѣва ги споредъ случая.

Гръцитѣ, които много пѣти сж доказали, че тѣ ужасно мразятъ руситѣ, а още повече и бѣлгаретѣ, обаче, никакъ не сж искренни и къмъ турцитѣ. Слѣдующата гръцка пѣснь, която, тѣ пѣятъ и въ училищата, и по домоветѣ си, и по кръчмитѣ, даже и по улицитѣ, съ която се пригласяватъ всичкитѣ гръци за да освободатъ Румелия отъ турцитѣ и да си я завладѣятъ — разумѣва се, явно доказва, до колко, тѣ мразятъ и ненавиждатъ турцитѣ;

„Н Ροῦμελη σα̃ς κρα̃ζει μ'αγκάλας ανοικτάς,
„Σα̃ς δου̃δει πλούτον, ἀξίᾱς καὶ τιμᾱς.

(Румелия ви (гръцитѣ) вика съ отворени обятия; дава ви богатство, мѣсто, чинове и титли).

„Γενναῖοι Ροῦμελιῶται,
Μωραῖται καὶ νησιῶται,
Το αἶμα τῶν τυράννων χύστε ποταμηδόν.

(Юнаци Румелийци, Морейци и Островитяне; кръвьта на тиранитѣ пролѣйте на рѣка!).

„Εσεῖς τῶν Τούρκων σφάζατε,
„Τὸν τύραννον σπαράξατε.

(Ви (гръци) турчинътъ заколете; тиранинътъ унищожете).

Νὰ στρώνεται Τούρκικῶν κορμιὰ,
„Αλλάχ! νὰ σκούζουν τὰ σκληλιά.

(Да се търкалятъ турски трунове, аллахъ! да охкатъ псетата).

„Καὶ ἐγὼ τοὺς Τούρκους σφάζω,
Ζήτω Ἑλλάς φωνάζω.

(И я турцитѣ заколвамъ,
Да живѣй Еллада викамъ).

Αἶμα θηρίων, αἶμα Τούρκικῶν,
Χύσται ἀδέλφια! αἶμα ὀσμανικόν.

(Кръвь звѣрска, кръвь турска, пролѣйте, братя, кръвь османска).

Нъ гръцитѣ, като крайни лицежѣрци, съ голѣмо искусство се преструватъ предъ турцитѣ. Когато се отвори въпросъ за турцитѣ предъ нѣкой гръкъ, който, ако тихо и спокойно говори, яде или се весели, веднага се распаля, настряхва, всяка една негова дума се отражава като ударъ, въ всяки слогъ се забелѣжава негодование и презрѣние, очитѣ му пламватъ като огнь и ако би се испречилъ предъ него нѣкой турчинъ, човѣкъ би помислилъ, че гръкътъ е готовъ съ ажби да го раскъса. Нъ щомъ се яви нѣкой турчинъ, особно пакъ ако е чиновникъ, онзи гръкъ стане кроткъ, съ кръстосани ръки, съ преклонена глава, тихо и смиренно говори, рабски до земята се покланя, учтиво посреща всяка една негова дума, и съ клятва утвърдява своята преданность.

Съ това искусно претворство, гръцитѣ сж добили и влиянието предъ турското правителство, та бѣхж станали и като опекуни надъ българския народъ.

Гръкътъ е рѣшителенъ и скоро се разгнѣвява; отъ малко нѣщо се докача и почне да вика, да попържа вѣра и Бога и да застрашава. Нъ ако види че противникътъ му стои хладнокръвенъ, не му се покори и моли, той веднага напада съ револверъ или кама, убива го и бѣга. Гръкътъ е ужасенъ фанатикъ. Презъ 1877 год. въ врѣме на войната, избѣгналитѣ въ Атина българе, все на едно кафене се събирали и като казалъ нѣкой отъ българетѣ, че това кафене е българско, за тѣзи дума само, гръцитѣ исчупили джамоветѣ, съдрали пердетата, катурили маситѣ и българетѣ вече не стѣпили тамо.

Гръкътъ никоѣ пжтъ не може да свѣрже искренно приятелство съ лице отъ друга народность. Даже и жена, която вземе мъжъ българинъ, тя не може да му бжде искрення, вѣрна и преданна.

Гръцитѣ обичатъ да праватъ расходки, да се събиратъ вечеръ роднини или приятели, гдѣто, между другия разговоръ ще споменатъ нѣщо и за политика, и за Еллада, а послѣ прекарватъ врѣмето съ карти.

Гръкътъ се храни нѣ-добрѣ отъ българина, нъ гостѣтъ си никоѣ пжтъ не нахранва. Той като алатаръ, житаръ, или другъ видъ търговецъ, ако и 40 пжти въ годината да е посетилъ домътъ на нѣкой селянинъ българинъ, гдѣто по единъ-два

дни се хранилъ безъ да заплати нѣщо за себе нито за коньтъ си, нѣ когато се случи да му отиде българина на госте, той ще бжде испратенъ само съ едно кафе.

Гръцитѣ обичатъ и салтанатѣтъ много повече отъ българетѣ. И бѣдната гръкина не иска да остане по долу отъ богатата. Тя щомъ види нѣщо по мода въ богатата, нѣма да остави въ спокойствие мъжтъ си, догдѣто не испълни желанието ѿ, а въ краенъ случай и тя сама намира средство.

Гръкината е още, ужасно горделива, и до нѣмай-къдѣ лѣнива. Тя, за годѣма низостъ го счита да вземе мотика на рамо и да се опжти на дозе или на градина.

Въ онѣзи градове, като въ Вратца, Чирпанъ и другадѣ, гдѣто се занимаватъ съ земледѣлие, българката наедно съ мъжтъ си работи. А пакъ въ Лѣсковецъ, гдѣто мъжетѣ странствовать изъ Влашко по градинарство, женитѣ които въ празниченъ день биватъ облѣчени по-богато и отъ Цариградскитѣ кокони, презъ лѣтото изработватъ 7000 годѣми увр. дозя и пожънватъ 13,000 увр. нивя, нѣ гръкината, не се явява помощница на мъжтъ и въ най-легката полска работа.

При това, тя шаякъ и платно не тъче, дрѣхи не шие, а много изъ между тѣхъ и чорапе не плѣтатъ. Не трѣбва да пропуснемъ, че тя и на чешма, и на фурна не отива. Нѣ ако въ нѣкои къщи въ Станимака или другадѣ настоящитѣ гръкини тъчатъ шаякъ и платно, тѣ сж наслѣдили това отъ своитѣ майки или баби — българки.

Въ градѣтъ Анхиало, гдѣто жителитѣ се поминуватъ повечето съ полска работа, мъжтъ като стане сутрень, излива изъ къщи безъ да смѣе да развали спокойствието на своята кокона. А тя когато се насити на сънътъ, става, наконтѣ се, сѣдне до прозореца надъ улицата, слѣдъ малко обиколи съсѣдкитѣ, нахрани се, пакъ си поспи, още една расходка и тѣ се мръкнало. Ако има нѣкой боленъ въ махалата ще го посѣти, само за прекарвание врѣмето. Съ сжщата цѣль тя отива и на вечерня, а когато умрѣ нѣкой, той се испровожда почти отъ жени само.

Клѣтитѣ мъже, които цѣль день сж обикаляли и припкали бося и одрипани отъ дозето до солницата, до нивата или дивадата, надвечерь се поточатъ като ордия. Единъ тѣгли талига, други подбралъ конь, трети магаре и всякой единъ щомъ стигне въ домътъ си, распрѣга или растоваря добитъкътъ, вързва го, подривва и подмита му, а като нѣматъ обичай да държатъ

слугини, самъ той донесе вода за въ къщи, купува каквото е нужно за ядене, напала огънь, слага софрата, като се наядатъ вдига, а нѣкои и дѣгло то постилятъ.

Гръкина, която има мъжъ българинъ, тя още по-далечъ отива и като едно животно го счита въ домътъ. Въ разговорътъ си между други жени, тя никоѣ пътъ не казва мъжътъ ми, нѣ *нашия*, като че говори за конь или волъ. Гръкината, щомъ вземе българинъ, най-първо ще го застави да научи нѣколко гръцки думи и да не споменува вече че е българинъ. Тя не допуска да се праватъ посѣщения въ българска къща. Въ домътъ си, български священникъ не приема, и въ българска църква не стѣпва. Дѣцата трѣбва отъ гръцки священникъ да бѣдатъ кръстени съ имена, Аристиди, Темистокли, Сократъ и пр. и въ гръцко училище да се възпитатъ.

Гръкина, която е вкачила българинъ, тя счита че е уловила робъ, който е длъженъ да се труди за цѣлия нейнъ родъ. Не стига че се подиграва съ неговата честь и сто пѣти въ деньтъ съ презрѣние му казва: *вургарисъ, дебелоглавецъ, варваринъ, мужикъ, простакъ, скотъ* и пр. нѣ още, неговия домъ става общъ като *имаретъ*, за всички нейни роднини и приятели.

Въ нея милость, съжаление, състрадание, почитъ, уважение, любовъ, искренность, преданность и вѣрность не съществува. Не може се намѣри гръкина, която да не краде отъ мъжътъ си, когото тя нарича *нашия* и да го не праща постоянно, както тѣ казватъ за *зеленъ хавяръ*. Най-голѣмата глупость, която би извършилъ единъ българинъ, е, ако той вземе жена гръкина.

Мнозина богати търговци българе, съ такива жени испаднахъ и едни отъ тѣхъ съ по единъ конь талигаджии станахъ, други се пропихъ, трети се самоубихъ.

Ний сме видѣли съ собственитѣ си очи мнозина такива злощастни българе, както и едного священника родомъ отъ Прилѣпъ на име Константинъ, ожененъ въ Одринъ за гръкина, която се подиграваше даже и съ званието му, и когато ѣ поискаше една чаша вода, тя съ грубость отговаряше: „Къоравъ ли си бре, не видишь ли стомната“, нѣ като нежелаемъ да пълнямъ книгата си съ подобни примѣри, ще кажемъ само, че между гръкинитѣ, може да се намиратъ и добри жени, нѣ най-добрата за българина е вѣчно тѣгло.

Гръцитѣ, както казахме, ако и да не сж очертани отъ историцитѣ нито съ едно добро качество, ний обаче, несправедливи ще бждемъ, ако замълчимъ и не кажемъ онова, което сме имали случай да изучимъ за тѣхъ.

Между гръцитѣ, патриотизмътъ е по-развитъ и съгласието е общо. Никакви трудности, никакви препятствия не се срещатъ тамо, гдѣто се касае до общий интересъ.

Аристидъ и Темистокль били двама политически врагове единъ на други, и послѣдния сполучилъ да заточи първия. Въ него врѣме, Персия се повдигнала върху Еллада и еллинския народъ се намиралъ въ крайно отчаяние. Аристидъ, като се извѣстилъ за това, той съ опасностъ на живота си, прешлувалъ морското пространство нѣща между враждебнитѣ Персийски кораби, пристигналъ въ своето отечество, опятилъ се къмъ военний съвѣтъ, извикалъ Темистокля вѣнъ и му казалъ: „Темистокле! Ний можемъ пакъ да се препираме и гонимъ помежду си, нъ въ други врѣмена, а въ тази минута, трѣбва братски да се погрижимъ, за спасение на отечеството“. И дѣйствително, тѣ двамата съединени избавили Гърция на която сѣдбинитѣ на косъмъ висѣли.

Защо да го криемъ, когато българина въ такъвъ случай би се присѣдинилъ съ нападателятѣ и предалъ би отечеството си на огънь, само да отмѣсти на своя неприятель.

Гръцитѣ съ голѣмъ интересъ слѣдватъ текуцитѣ събития и политиката.

Тѣ иматъ много вѣстници, които се получаватъ не само отъ богати и учени, нъ и отъ прости и бѣдни людие. Гръкътъ живущъ въ нѣкое българско село, кръчмаринъ или фурунджия, той ще получава поне единъ гръцки вѣстникъ и съ жадность го прочита.

Гръкътъ е и щедръ, когато се касае за общо добро. Той, ако и да не дава лула тютюнъ нѣкому, нъ въ такъвъ случай голѣми сумми жертвова. Като се бѣха съставили читалища почти въ всяки единъ градъ изъ България, и гръцитѣ на 21 Май 1872 год. съставихъ читалище нарѣчено, *Итирски Силлогосъ*. Въ разстояние на една година този Силлогосъ бройлъ:

1000 редовни члена по 1	т.	л.	1000 л.
33 подарили	"	10 "	330 "
4 благодѣтели	"	100 "	400 "
Григорий преждебившии патриархъ далъ			750 "

К. Запа и Х. Заграфу по 500 л.	1000 л.
На годишния празникъ 21 Май 1873 г. подарили	560 „
Всичко лири турски	4040

Гръкътъ мрази всичко онова което е чуждо. Гръцитѣ въ Еллада никой пжтъ не употрѣбляватъ нито въ псменния нито въ говоримия си языкъ и чужда дума. Тѣ, ако и да сж поправили отдавна своя языкъ. обаче, единъ комитетъ постоянно се занимава съ издирване на коренни еллински думи.

Гръцката православна църква се управлява отъ четирима патриарси: Цариградскій или Вселенскій, Александрийскій (Кахирѣ), Антиохийскій (Дамаскъ) и Иерусалимскій. Въ политическо отношение първенството има Цариградския.

При всяка една патриаршия има синодъ. При Цариградската Патриаршия синода състои отъ 12 души владици.

Въ княжеството се нампратъ петъ души гръцки владици — въ Пловдивъ, Варна, Месемврия, Анхнало и Созополъ, които зависятъ отъ Цариградската гръцка патриаршия.

Цигани.

Циганитѣ сж отъ индийско происхождение. Въ 1471 год. станало едно общо гонение отъ монголитѣ въ Индия противъ не мюсулманскитѣ народи, та и циганитѣ избѣгнади, отъ които, една часть се заселили въ Богданско и Влашко, отъ гдѣто се прѣснали и по други мѣста.

Нѣкои пакъ казватъ, че тѣ се появили тукъ преди паданieto на българското царство и били преселенци изъ Египетъ, за което, гръцитѣ ги нарѣкли още тогава *шфти* (египти), *шопци* (египетци), а по причина че при заминаването имъ презъ Атина, гдѣто живѣли по-дълго врѣме, били нарѣчени и *атингани* (атиняне).

Думата българинъ, турчинъ, евреинъ и циганинъ между циганитѣ никакъ не се чува. Тѣ казватъ на българина *дасъ*, т. е. Дакиецъ, на турчина *Хорохай* или *Орхай* (види се отъ Орхана, който пръвъ стъпилъ въ Европа), на еврейна *джудъ* (жидъ) — нудей, а себе си наричатъ *руми* — римляни.

Едни отъ циганитѣ се именуватъ влашки цигани, защото говорятъ и влашкии языкъ, исповѣдватъ и православно вѣроисповѣданне, а други мюсулманско и наричатъ се турски цигани. Последнитѣ говорятъ едно мидийско нарѣчие, което е *исхабенъ*

санкритски езикъ. Въ тѣхний говоръ се срещатъ и много грѣцки думи, като :

Ангали (ангалиазо) пригрѣщамъ.	Периволи, градина.
Амуни (акмонъ) чукъ.	Ена, едно.
Амакси, кола.	Епта, седмъ.
Графаво (графо). пиша.	Окто, осмъ.
Полипъ (полисъ), градъ.	Иня, деветъ.
Карфи, гвоздей.	Трианда, тридесатъ.
Лулуди, цвѣте.	Саранда, четиридесатъ.
Кокало, костъ.	Пенинта, петдесатъ и прч.
Прагмата, вещи.	

Циганитѣ сж разсѣяни по цѣлото княжество. Едни отъ тѣхъ живѣятъ прибрано въ единъ край на града или селото, а други прекарватъ скитнически животъ.

Султанъ Мухамедъ 4-й, издалъ указъ за да ги ограничи, въ тѣ още повече се расплели.

Тѣ сж изобщо мургави, съ голѣми, свѣтли, черни и живи очи, черна като смола коса, сжщо и вежди, а бѣли като слонова костъ зѣби.

Циганитѣ се считатъ като народъ презрѣнъ и съставляватъ особна секта. Въ бракъ стѣпватъ по между си само и свадбитѣ правятъ съ голѣмъ шумъ. Събиратъ се всички на едно и нѣколко дни прекарватъ общо веселие.

Влашкитѣ цигани сж по-тихи и по-тяжко ходятъ. Едни отъ тѣхъ изработватъ копани, лажици, вретена нъ и просията не напускатъ. Нѣкои ловятъ малки мечета, приучаватъ ги да представляватъ какъ мѣси бабата хлѣбъ, какъ се срамува младата невѣста и др. подобни, съ които ходятъ по градоветѣ и селата, събиратъ брашно, хлѣбъ или по нѣкоя стотинка отъ зрителитѣ и се прехранватъ а заселенитѣ по градоветѣ както въ Сливенъ, Ямболъ и другагдъ, занимаватъ се съко вачество. Между тѣхъ, особно въ женския полъ се срещатъ доста красиви и изобщо съ голѣми ненки.

Турскитѣ цигани освенъ че бързо ходятъ, още и бързо говорятъ, та за това, види се, за опрекавание нѣкого въ циганщина, когато той бърза въ нѣщо, казва му се: „недѣй става като бързитѣ“. Никой пътъ трима цигани немогатъ замина незамятно изъ улицата. Тѣ или ще се каратъ, или пакъ съ високъ гласъ ще се разговарятъ, като че да става отъ 30 души кра-

мола. Циганитѣ сж съвършено безправствени и лѣниви хора. За прѣхраната си отъ нищо не се отказватъ.

Въ турско врѣме младитѣ и по-красивитѣ циганки играеха *кьочекликъ*, особно при обрѣзването на турскитѣ дѣца, и предъ очитѣ на своитѣ мжже, най безсрамнитѣ и безчестни дѣла вършеха.

Тѣ се занимаватъ и съ нѣкои занаяти нѣ предпочитатъ занятието да бжде и презрително даже, стига да е лѣгко, да не ги уморява, да не ги ограничава на едно мѣсто и вечертъ да бждатъ въ колибата си. Отъ тѣхъ има нѣкои, които праватъ сита, решета, кошници: има и калайджи, дръндаре, джамбази, хамали и ковачи, нѣ както ковача работи съ воля, тѣй и хамалина не вдига такъвъ товаръ какъвто вдига *лазетъ*.

Тѣ, като индийци, увардили сж расположението си къмъ свирнята и пѣснитѣ. Преди 40—50 год. единственитѣ свирачи сж били циганитѣ, па и до освобождението, освѣнъ гайдата, на рѣдко е имало българинъ, който да свири съ единчикитѣ тогава инструменти — кеманъ и кларнета.

Нѣкои отъ циганкитѣ врачуватъ, баятъ, гадаятъ и мамятъ проститѣ хора, особно женитѣ по селата. Има и такива, които праватъ цѣрове и лжжатъ яловитѣ жени, че ще имъ помогнатъ да родатъ.

Нѣ отъ всичко друго, най-приятното е за циганина. да се храни съ чужди потъ. Той трѣбва или да открадне или да си испроси. А пакъ лжжата и клятвата сж единственъ неговъ капиталъ. Когато нѣкого отъ друга народность искатъ да осждатъ въ единъ отъ тѣзи пороци, казватъ: краде като циганинъ; проси като циганинъ; лжже като циганинъ; кълне се като циганинъ.

Циганитѣ ако и да обичатъ кражбата повече отъ всичко друго, обаче, тѣ считатъ за най-ничтоженъ оногозъ, който открадне нѣщо отъ тѣхъ.

Циганина яде какъвто нямѣри; месо твърдѣ рѣдко купува и такова, което е престоало 2—3 дена. Той щомъ съзрѣ на месо-продавницата говеждо сърце или овчи дробъ, и има пари купува.

Циганитѣ всегда не пиятъ, нѣ когато отидатъ съ женитѣ си въ кръчмата, испиватъ по нѣколко кила вино, напиятъ се добрѣ, послѣ се скарать и догдѣто не се сбиятъ съ женитѣ си, не си отивать.

Циганитѣ изобщо, даже и дѣцата пушатъ тютюнъ.

Въ тѣхъ религиозно вѣрваніе нѣма. На джаміа не отиватъ, и на турски гробища не се копаатъ.

Много християнски празници и обичаи тачатъ.

На 1-й Май отиватъ въ рѣката ако има такава гдѣто живѣятъ и три пѣти се потопяватъ, и единъ пѣтъ въ годината пиятъ *декоктъ*, приготвяванъ отъ старцитѣ.

Еврейтъ.

Еврейтъ, като происходящи отъ Иуда снѣ Иакововъ, другитѣ народи сж ги нарѣкли *Иудеи*, а тѣ сами се наричатъ *израилтяни*, а пакъ турцитѣ, презрително ги наричатъ, чифути.

Гоненіето противъ еврейтъ въ Палестина, почнова отъ рождението Христова, когато Иродъ изгорилъ въ пещъ 14,000 мъжки дѣца, а слѣдъ распятието Христова и мъчението на святитѣ апостоли, то се още повече усиліло.

Четиридесетъ души еврей, направили съзаклатіе да не яджтъ, до гдѣто не убиятъ и св. апостола Павла, нѣ Римскія началникъ като се извѣстилъ за това, испратилъ го въ Кесарія съ 200 души нѣши войници, 75 конници и 200 стрѣлци.

Въ 67 год. еврейтъ възстанали противъ римлянитѣ, нѣ въ 70 год. Титъ, синѣтъ на самодержца Веспасіяна, изгорилъ града Иерусалимъ, избилъ повече отъ 100,000 души еврей и толкозъ били продадени като роби, а останалитѣ се прѣсвали по римското царство.

Слѣдъ нѣколко години, Адрианъ поискалъ да възобнови градѣтъ Иерусалимъ, да направи храмъ на Діа, и да напѣлни градѣтъ съ преселенци. Това до толкозъ смутило еврейтъ, за което се и повдигнали противъ римлянитѣ. Въ самото начало еврейтъ имали добъръ успѣхъ, нѣ въ продължение на три години, отъ 133—136, тѣ изгубили 580,000 души въ биткитѣ, а при това, мнозина измрѣли отъ гладъ, болѣсть и неволя.

Въ началото на 6-й вѣкъ, еврейството било осждено на распаданіе и еврейтъ били разсѣяни по разни страни.

До царствованието на Юстиниана I, Палестинскитѣ и Византийскитѣ еврей били лишени отъ всички граждански права; а той ги още повече стѣснилъ.

Презъ 614 г. тѣ намѣрили подкрѣпление въ перситѣ и сарацинитѣ, и въ м. Юлій, взели съ пристѣпъ Иерусалимъ, избили 19,000 души християни, изгорили и опустошили всичкитѣ

християнски църкви и манастири и безъ четъ роби продали на перситѣ.

Въ 628 г. императоръ Ираклий повдигналъ силно гонение противъ тѣхъ, и само оцѣзи които приемали християнската вѣра не се преслѣдвали. Тогава били изгонени и изъ Франция. Еврейството е гонено и отъ Мохамедовитѣ послѣдователи.

Императоръ Василий учредилъ религиозни прѣния между християнското и еврейското духовенство и постановилъ, щото, послѣднитѣ или да докажатъ неопровержимо своята религия, или да признаятъ Исуса Христа глава на църквата. Евреитѣ, обаче, нито можали да докажатъ основно своето вѣрвание, нито отстъпвали отъ своята религия и Василий билъ принуденъ да употреби насилствени мѣрки и да ги покрести, нѣ слѣдъ неговата смъртъ (886 г.), тѣ изново приели еврейската вѣра. Това заставило наслѣдника му Лева философа, да се отнесе още по жестоко къмъ тѣхъ. Той не само че не отмѣнилъ постановлението на баща си, нѣ заповѣдалъ, щото, евреитѣ да живѣятъ само по християнскитѣ правила, а отстъпниците да се предаватъ на смъртъ.

Тѣ сж гонени и въ по-послѣднитѣ времена отъ всѣду. Изгоненитѣ изъ Испания отъ Фердинанда и Изабела, а по-сетнѣ отъ Филипа 2-й, намѣрили прибѣжище въ Турция, нѣ и турцитѣ не ги посрещнали и не се обнасяли съ тѣхъ толкозъ добрѣ.

Въ 1811 г. едно арменско отъ благородна фамилия дѣте се изгубило въ Цариградъ, нѣ като било намѣрено отъ полицията въ еврейскитѣ рѣцѣ когато го заклали и събирали кръвта му, едни отъ тѣхъ били строго наказани, а други испратени по нѣкои градове изъ България. За въ Шуменъ били назначени 10 семейства, които, щомъ пристигнали въ града, турцитѣ ги не пускали вътрѣ, като казвали: *писъ, кель чифутъ истемеисъ* (гнуени, келяви евреи нещеме). Тогава евреитѣ носили дълго до земята джубе и антерия, а на краката жълти чехли. Глави бръснати а предъ ушитѣ висѣли косми колкото заяшка опашка, наричани *зулуфи* и всички изобщо били келяви. Еврейскитѣ носили фередже както туркинитѣ, а на главата сжщо като дервишкитѣ кауци, само по-шилестя и обвити въ бѣлъ платъ. Шуменскитѣ турци, при които се съединили и българетѣ, като не пускали и не приемали помежду си евреитѣ, властта ги поставила въ хана на Чаушоглу. Нѣколко врѣме полицията имъ служила, като имъ носила вода и хлѣбъ, понеже тѣ сами не

смѣяли да издѣзатъ на вѣнь. Такова е било положението на евреитѣ и по другитѣ мѣста въ Турция.

Въ 1840 г. Моисеа Монтефиере издѣйствувалъ отъ султанъ Меджита ферманъ, и отъ тогава тѣхното положение се подобрило, не ги гонили толкозъ и не ги подигравали.

Гонението противъ евреитѣ не е исчезнало и до днешенъ день. Често пѣти, то избухва въ нѣкоя държава като огнедишуцъ волканъ.

Въ края на 1881 г. въ Полша се бѣ повдигнало такова гонение противъ евреитѣ, щото, и по улицитѣ се убивали единъ други съ поляцитѣ. Евреитѣ като намирали на самѣ нѣкоя полякъ, тѣ го удушвали, още и по къщата влизали та удушвали хората, нѣ и поляцитѣ имъ правили голѣми злини.

Въ Прусия само, по миренъ начинъ се гонятъ евреитѣ. Никаква служба не се дава на евреина, ако не се покрѣсти.

Евреитѣ се намиратъ разсѣяни почти по цѣлий свѣтъ. Изъ Европа се намиратъ най-много въ Полша, а най-малко въ Сърбия.

Полша	брои	единъ	евреинъ	на	7 души.
Австрия	"	"	"	"	22 "
Влахия	"	"	"	"	30 "
Руссия	"	"	"	"	42 "
Холандия	"	"	"	"	52 "
Турция	"	"	"	"	64 "
Германия	"	"	"	"	105 "
България	"	"	"	"	120 "
Белгия	"	"	"	"	333 "
Италия	"	"	"	"	415 "
Франция	"	"	"	"	433 "
Англия	"	"	"	"	466 "
Норвегия	"	"	"	"	466 "
Дания	"	"	"	"	466 "
Гръция	"	"	"	"	486 "
Швеция	"	"	"	"	595 "
Сърбия	"	"	"	"	837 "

Евреитѣ сѣ почти дребни, сухи, лице жълто, продълговато, повечето руси, съ жълти очи и мнозина изъ между тѣхъ се срещатъ малигави. Никакъ или твърдѣ на редко ще се срещне между другитѣ народи лице, като едничкия Казанлъчанинъ наричанъ „*Бълия Дискалъ*“, на когото косата, мустакитѣ

веждитѣ и клѣначитѣ сж съвършено бѣли, нѣ между еврейтѣ, такива има мнозина, които, най-много отбѣгватъ отъ свѣтлината на слънцето.

Освѣнъ нѣкои изъ между старитѣ евреи, които още носятъ дългитѣ джубета и антери, всички други носятъ тѣсни дрѣхи, а еврейката се вече облича сжщо както гражданката българка, само, еврейката носи на главата *колбашъ*, съ редъ дребни жълтици.

Еврейна, особно пакъ бѣдния се храни твърдѣ оскудно, и никоѣ пъкъ той не яде безъ смѣтка. Когато яйцата се купуватъ по двѣ стотинки, той се храни съ яйца и не яде повече отъ двѣ. Когато марулята която обича повече отъ всичко друго се купува по една двѣ ст. или пакъ краставицитѣ, той се храни съ тѣхъ, и тѣй всегда глѣда да се нахрани наедно съ хлѣба най-много съ 10 стотинки. Еврейтѣ не ядатъ свинско месо, риба безъ дуспи, охлюви, и не пиятъ вино отъ друговѣрецъ. Говедо, овца, даже и кокошката трѣбва да бждатъ заклани отъ хахамна съ особенъ ножъ и месото да бжде *кашеръ* (добро), нѣ ако излезе *гурфа* (не добро), продава се на друговѣрцитѣ.

Еврейна, въ всичко прави икономия. Той никоѣ пъкъ не готви ястие на дърва. Всякоѣ единъ е направилъ оджаче въ една газова тенекия, въ което, като тури половинъ кило кюмюръ, той сварява най-старото говеждо месо.

Еврейна тогава само купува или прави къща за да живѣе, когато капиталтъ му наддѣлее, иначе, той живѣе подъ наемъ и за да не плаща много, той се побира въ една стая съ цѣлото си семейство, състояще често пъкти отъ 8—10 члена. Еврейтѣ не живѣятъ прѣснато изъ града, нѣ вкупъ и въ най-долнитѣ мѣста. Еврейкитѣ постоянно миятъ и чистатъ, нѣ никоѣ пъкъ не може да се види чисто около тѣхъ. Странния човѣкъ безъ да пита въ коя махала живѣятъ еврейтѣ и безъ да срещне еврейнъ въ махлата, помията въ двороветѣ и по улицата ще му посочатъ еврейскитѣ жилища.

Еврейтѣ сж хитри, лукави и крайни сребролюбци. За пари, тѣ принасятъ на човѣка всяка една услуга, даже и честъта си, както пише и Е. Водовозова.

Еврейтѣ се занимаватъ съ банкерство, сарафлъкъ, манифактура, съ колониялни стоки, стьклария, черчиликъ и касаплъкъ. А бѣдния еврейнъ за да се прехрани, предприема всяка една работа, стига да бжде легка. Еврейна никоѣ пъкъ не за-

лава работа, която изисква трудъ и сила. Къмъ земледѣлието съ отвращение глѣда; мотика, брадва, тесла, трионъ въ ржки не взима. Той кокошки и яйца препродава, български книги и вѣстници продава, въ краенъ случай за 50 стотинки тиквени семки на день продава и искарва 40 ст. за да се прехрани, нъ не отива негдѣ да нацѣпи дърва или да стане *реиджесеперинъ* и да спечели 1—2 лева.

Продавачитѣ на вѣстници въ София сж почти евреи. Всеки вечеръ слушашъ да викатъ изъ улицитѣ: *фесникъ сонотай* и *сонотно* слѣо. Други викатъ: *нофи калитарчета* и *суюфникъ*.

Евреитѣ по между си иматъ голѣмо съгласие и ужасно се защищаватъ единъ други. Нѣкой отъ тѣхъ ако се скара или сбие съ друговѣрецъ, веднага се натрупватъ десетина души и като подвалятъ друговѣреца, мушкатъ го само, и вмѣсто да се слуша неговия гласъ, тѣ изедно викатъ, като че ги е испотрѣпалъ нѣкой.

Сега е рѣдкость, а пакъ въ турско врѣме никой не е виждалъ и не е слушалъ, евреинъ да се отнесе въ съдъ срещу ъвреина за зиманье — даване или за друга нѣкоя причина. Еврейски имотъ споредъ шераатътъ никой пжтъ не е описванъ, а всячко това се е вършило отъ хахамбашията. Шиллеръ е казалъ, че еврейтѣ праватъ въ държавата държава.

Евреинъ не пазарува отъ друговѣрецъ, освѣнъ онова което не се нампра въ тѣхъ. Нъ за да нѣматъ вече нужда отъ друговѣреца, на много мѣста както и въ г. Руссе сж съставили каси въ синагога, въ които по-богатитѣ евреи сж задължени да внасятъ всяка седмица една опредѣлена сума за поддържанье ученици при разни художници. Въ Руссе има вече кундураджии, дограмаджии, словослагатели, книговезци, желѣзари и слѣдъ малко врѣме ще излѣзатъ ученици и по други занаяти, и тогава по евтино ще си купуваме всичко каквото ни трѣбва.

Евреитѣ, както циганитѣ не могатъ да говорятъ тихо и освѣнъ че викатъ, тѣ всегда се препиратъ и каратъ.

Едно врѣме, еврейтѣ ако и да сж се били съ римлянитѣ и побѣждавали, сега въ тѣхъ военния духъ съвършено е изгасналъ. Тѣ не сж наклонни вече и къмъ образованието. Нѣкои европейци имъ открийх по уредени училища, обаче, твърдѣ малцина свѣршватъ въ тѣхъ.

Музиката и пѣснитѣ страстно любатъ и въ всѣа почти еврейска къща се намира *даарѣ*.

Еврейския законъ е билъ основанъ само на *стария законъ*, нъ когато Адрианъ разбилъ еврейтѣ въ Палестина, и тѣ се прѣснали всѣду изъ римското царство, появили се между тѣхъ единъ високоученъ и знаменитъ мъжъ на име Ехуда или Юда, когото доста почитали и уважавали и когото, нѣкои наричали *янаси* (князь), а други го имали за *акадоиз* (свѣтецъ). Юда, като глѣдалъ гоненнето и преслѣдваннето на своя народъ, и че мнозина за да избѣгнатъ мъжитѣ и страданията, приемали християнската вѣра, той, да го свърже и предпази отъ погубель, почналъ да съставлява книгата *Талмудъ*, въ която между друго обѣщавалъ и вѣчно блаженство на ония които не отстапватъ отъ праотеческата си вѣра. Талмуда, постоянно билъ допълняванъ до годината 300 слѣдъ Христа.

Въ началото на 4-й вѣкъ, еврейтѣ поставили раввинъ *Иохананъ-Бенъ-Закха*, човѣкъ ученъ, уменъ нъ и лукавъ. Той високо цѣнилъ ползата за еврейския народъ отъ Талмуда, ако въ него се обѣщаваша земно и небесно блаженство на народа и му се вдхнуешо вѣчна омраза противъ християнството.

Отъ 427 година, Иохананъ почналъ да съставлява новъ Талмудъ, който, до годината 500 състоялъ отъ 12 тома въ голѣмъ форматъ и който, освѣнъ че билъ насоченъ къмъ християнството, нъ съдържае още и такива лъжи, глупости, всеуверия у заблудения, които съ отвращение би се чели отъ който и да билъ народъ, а камо ли и да се вѣрватъ. Този Талмудъ билъ нарѣченъ Вавилонски Талмудъ и *Мокарѣ Бебалнѣ*, т. е. законъ подаденъ чрѣзъ уста, за който еврейтѣ вѣрватъ, че той е вторий Моисеовъ законъ предаденъ нѣму устно отъ Бога.

Павелъ Мидийски, често пкти изобличавалъ еврейтѣ за вѣрванията имъ въ тѣзи глупости, и тѣ се червили предъ него, като се обѣщавали да ги пречистятъ отъ Талмуда.

Този Талмудъ учи, че Богъ се занимавалъ всяки день по три часа да учи умрѣлитѣ неучени еврейчета, три часа сѣдилъ свѣтътъ, три часа игралъ съ рибитѣ, прециралъ се съ раввинитѣ и други подобни глупости.

Тамо е казано: „Богу сж по-мили еврейтѣ, отъ колкото ангелитѣ. (Tr. cholen. f. 91.2).

„Ако да не бѣхъ еврейтѣ на този свѣтъ, тó, нито слънцето

би грѣяло, нито дъждъ би падалъ, нито каква годѣ благословия би имало на земята (Tr. Berach. f. 47.2).

„Както човѣкътъ е поставенъ надъ животнитѣ, така сѣщо и евреитѣ сѣ поставени отъ Бога надъ всичкитѣ народи по свѣтътъ“ (Jb. f. 101,2).

Който би дързналъ да удари кого да било отъ евреитѣ съ плѣсница или прѣчка, то, той би направилъ толкозъ голѣмъ грѣхъ, като да е на самага Бога ударилъ една плѣсница“ (Tr. Sanch f. 58.2).

„Както синътъ произхожда отъ тѣлото на баща си, така сѣщо и евреина произхожда отъ тѣлото на Бога; та за това, който не е евреинъ, трѣбва да заплати съ главата си, ако той удари евреина“.

„Всичкитѣ народи които не сѣ евреи, сѣ животни; Блаженнитѣ райски дни сѣ само за евреитѣ, а не за еретицитѣ и животнитѣ“ (Tr. Megilla 7.2).

„Никому, който не е евреинъ, не трѣбва да се дава милостъ и помощъ.“ (Tr. Jebam. f. 12). Евреитѣ считатъ милостинята, като едно отъ най-голѣмитѣ благодѣяния, и чрѣзъ нея се избѣгва Божието наказание, разни бѣди, неволи и премеждия. По тѣзи причина и въ най-малката еврейска община трѣбва да сѣществуватъ три комитети, които сѣ установени още въ старитѣ врѣмена. Единий се грижи за пѣтницитѣ евреи, като имъ опредѣля жилища, дава имъ храна, а на трѣгване и пѣтни разноски. Втория се грижи за бѣднитѣ болни, снабдява ги съ докторска помощъ, цѣрове, храна, покривка и прч. а третий се грижи за сиромаситѣ въ общината. Всяко едно бѣдно семейство получава опредѣлено количество хлѣбъ въ седмицата, и три пѣти презъ зимата дърва. Преди пасхата, бѣднитѣ семейства получаватъ брашно, а отъ 6—17 годишна възраст момчета, по единъ цѣлъ катъ дрѣхи. Сѣществуватъ и женски дружества, които раздаватъ пари на болни и бѣдни вдовици. Всякой евреинъ предъ празникъ; въ врѣме на свадба; когато му се роди дѣте; въ врѣме на болѣсть; при три годишнината на умрѣлъ сродникъ, раздава милостиня на сиромаситѣ споредъ състоянието си. Нъ на друговѣрецъ, милостиня недаватъ. Въ случай че даде нѣкой петъ пари, той трѣбва да ги даде съ лѣвата ржка, а дѣсната да нази за евреина.

„Забранено е да се поздравява безбожникътъ, нъ дозво-

лево е да се преструваме предъ него, за да не би да ни повреди. (Tr. Lota f. 41, 2).

„Когато христианина отива въ еврейски домъ, той трѣбва да бѣде приетъ добръ нѣ на излизане, кѣщникътъ е длъженъ да каже; *Всички болѣсти и неволи да бѣдатъ на главата на този що излиза изъ домътъ ми.*

„Земи животътъ дори и на най-добрия еретикъ, нѣ само ако можешъ.“ (Ven. Soph. 13. 3).

„Свободно е да се убие онзи, който отрича или не исповѣдва еврейската вѣра (Tr. pes f. 122. 2).

„Който пролива кръвта на оногози който не е еврейнъ той принася Богу жертва.“ (Falk. Schin. f. 247. 3).

Нашитѣ евреи, като не сж имали възможность да вършатъ това непосредствено, тѣ всегда сж клѣветили българетѣ предъ турското правителство, както и въ послѣдната русско-турска война, като намѣрихж случай, съ стотини българе избѣсихж. Въ Хасково, Ямболъ и другадѣ избѣсенитѣ българе сж предадени отъ еврейтѣ. Въ Карлово сж ходили преоблѣчени като турци и сж показвали на башибозуцитѣ кого да уловатъ за бѣсенъе; а на 28 Юлий когато покарали за Пловдивъ 91 души отъ гражданитѣ, навързани по четирма въ едно въже, еврейтѣ свалили на нѣкои фесоветѣ и налагали имъ расхвърленитѣ по улицитѣ женски капели, като казвали: „Ти приличашъ за царь, нѣ ти царска корона, а ти за паша“ и прч.

Одринския затворъ, въ който бѣха запрени Ст.-Загорци, Н.-Загорци и други българе, всякой день се посѣщаваше отъ нѣколцина евреи, водяще съ себе по три четирма турци или туркини, на които казвахж: този уби синътъ ти; този мжътъ ти; този баща ти, а въ сжщото врѣме се обрѣщаха къмъ тѣхъ съ молба да опростятъ убийцитѣ, защото, кръвта съ кръвъ не се омивала, нѣ убийцата да заплати 100 лири и да му се опрости. Онзи, зойто бѣше въ състояние, обѣщаваше, даваше, нѣ отъ постѣ пакъ го обѣсвахж, а онзи който нѣмаше, въ сжщото врѣме се испращаше въ сждѣтъ и обѣсваше.

Заповѣдта не убий, има тяжесть само за еврейтѣ, а не и за невѣрниците.“ (Orao majmonudes fad 4. 1. f. 47. 1). Защото, който убие една еврейска душа, за него се мисли като че е убилъ цѣлия свѣтъ, а който спаси поне една еврейска душа, той направя такова богоугодно дѣло, като че е спасилъ цѣлий свѣтъ“. (Tr. sanh. f. 37. 1).

Евреина, ако убие евреинъ, наказва се съ смъртъ, нъ ако убие християнинъ, не подлежи на никакво наказание„. (Кн. Сенхендринъ разд. 7. и 59).

„Ако би да се случи, щото нѣкой евреинъ да има въ сѣдилището распря съ невѣрникъ, трѣбва да извършишъ всичко каквото можешъ, само твоя братъ еврейна да спечели. Всякой е длъженъ лжжливо да свидѣтелствова срещу такъвъ човѣкъ, който казва, че Богъ е приелъ на себе си тѣло човѣческо, защото, такъвъ човѣкъ е лжеецъ и достоенъ за смъртъ“. (Кн. Сенхендр. разд. 7).

„Разрешено е на еврейна да краде, да насилва и оскърбява друговѣреца, а Моисеевата заповѣдь *неукради*, значи да не ограбишъ и да не повредишъ еврейна, а не и невѣрника (Saph. niz 105,2 Орао Majmonide).

„Еврейна трѣбва да измамва и оголва невѣрника, нъ не и своя братъ“. (Tr. Magélla 13,2).

„Евреитѣ, които цѣла недѣля се скитатъ тукъ-тамъ да лжжатъ и мамятъ християнитѣ, то, нека се събиратъ въ сѣбота всички на едно гдѣто и да е, та да си исприказватъ единъ на други, всичкитѣ хитрости и лукавства, а при раздѣлата си, нека кажатъ: *трѣбва да се истъргне изъ грѣдитѣ на невѣрника и сърцето, и най-добрия изъ между християнитѣ да се убие*“. — Разбира се ако е възможно (Кн. dehdalg. ст. 21). Еврейчета, които цѣль день обикалятъ изъ чаршията и продаватъ съ табла конци, игли, кибритъ и прч., всяко едно отъ тѣхъ щомъ се завърне въ домътъ си вечертъ, баща му не го пита какво е продало и колко пари е събрало, а най първо му задава въпросътъ: кого е измамилъ и какъ.

Въ българина се е вкоренило едно криво убѣждение, че еврейна всичко продавалъ по-евтино и всякой тича при него. Често пѣти човѣкъ ще чуе нѣкой господинъ или нѣкоя госпожа да казватъ: „Щѣхъ да отида на пазаръ, нъ еврейтѣ сж днесъ затворили“. Еврейна, който купува кюмюра 10 ст. кил. съ товаръ, никой пѣтъ не може да продава 10 ст. кил. ако не го мокри съ вода. Никой пѣтъ не може да продава на пазара по 5 пари яйцата, когато селянката не ги дава по долу отъ 6 пари, ако не употрѣбеше хитрость и лукавство, на които ний не обръщаме никакво внимание. Той купува яйцата или въ село или край града по 5 пари както ги и продава, нъ още въ купуванетоъ ще откраде нѣколко или въ смѣтката ще

излже селянката. Послѣ ги заниса въ домѣтъ си, отбира едритѣ на страна, които като продаде на еврейтѣ съ тѣгло, дребнитѣ и по четири пари да даде той пакъ печели.

Еврейна двѣ чаши да продаде нѣкому, едната ще му вмкне пукната. Той когато ги представлява на купувача, по десетъ пѣти ги удря една о друга, които като звѣнецъ звѣнятъ, нѣ щомъ се предадатъ на еврейчето да ги обвие въ хартия, едната отива пукната. Въ домѣтъ когато я съгѣдватъ такава, ако купувачътъ я повърне и каже на еврейна че била пукната, еврейна почне да вика съ всичката си сила; „я кога давалъ тебе, они прафили зѣннѣ, ну ти пукналь, жена ти пукнала, дѣте ти пукнало“, и човѣкътъ глѣда часъ поскоро да избѣгне отъ еврейскитѣ викове.

Когато влѣзне човѣкъ въ еврейски дюгенъ и попита цѣната на нѣщо, еврейна отговаря: „Лѣсно де, кажи и друго какво ще вземешъ“. Еврейна, като узнае че лицето ще вземе разни нѣща, той на първия предметъ показва цѣната даже и по-низска отъ колкото коствува нему, за да го залови веднажъ и послѣ знае какъ да го скубе. Еврейна се съобразява споредъ човѣка. Онзи, който неотбира, той му дава евтино, нѣ съвсемъ проста стока. Нѣкого въ смѣтката излжва, други му ексикъ дава и прч.

Една благородна госпожа излезнала съ дѣщеря си на расходъ и отбила се въ дюгена на Ивана, да купятъ нѣколко аршина хасе. Иванъ поискаль 60 ст. на аршина, а тѣ му дали 50 и пазарлъка не станаль. Послѣ отишли при Аврамача, намѣрили същото хасе и като попитали за цѣната, Аврамачо отговориль, че ако взематъ всичкия топъ, който билъ 42 аршина, щѣлъ да имъ го даде по 45 ст. понеже му трѣбвали пари. Тѣ ако и да нѣмали нужда отъ толкозъ хасе, нѣ като намѣрили *келепиръ*, останали съгласни да го взематъ. Аврамачо развилъ тона, почналь да мѣри и да изговаря: единъ, два, три, четири, петъ шесть, а като изрѣкъль седмъ, опулиль очитѣ си въ красивото момиче и казалъ на госпожата; Твое ли е това момиче?

— Мое.

— На колко е години?

— На четиринадесетъ. И Аврамачо като казалъ съ удивление четиринадесетъ! почналь да върти аршина и да продължава 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, нѣ

на 26 той пакъ спрелъ, изгледалъ съ внимание госпожата и казалъ: Вий много млада се виждате, на колко сте години. А тя отговорила на 34. Аврамачо се позамислилъ, извикалъ 34! почналъ пакъ да върти аршина и да казва 35, 36 и прч. догдѣто намѣрилъ края на топа. Послѣ сплатилъ хасето, далъ го на еврейчето да го обвие въ дебела хартия, заплатили му купувачкитѣ и си отишли. Тѣ употребили една часть отъ него. нѣ слѣдъ нѣколко мѣсеци когато да кроятъ и другото, видѣли че 14 аршина липсватъ и обвинявали слугинята, която била избѣгнала преди нѣколко врѣме, че тя го била откраднала.

Евреитѣ, види се, споредъ учението на Талмуда, стрѣмятъ се отъ чуждъ трудъ да живѣятъ. Учения Хердеръ въ своята книга *Идеи за историята на чловѣчеството*, казва: „Ний считаме еврейтѣ като паразитско растение, което се е обѣсило на вратѣтъ почти на всичкитѣ европейски народи, та имъ смучи и пие животната сила, кръвта и сокътъ изъ тѣлото.“ Нѣмскитѣ философи Кантъ и Фихте казватъ за еврейтѣ: „Тѣ сж народъ въ когото гражданска честность не сжществува“ И дѣйствително, ако въ другитѣ народи се намиратъ 5⁰/₀ безчестни, въ еврейския неможе се намѣри нито 1⁰/₀ честенъ.

Талмуда казва: „Който намѣри изгубено нѣщо отъ невѣрника и му го повърне, той грѣши предъ Бога, защото съ това безбожника се усиља. Ако би евреина да намѣри записътъ, когото е далъ на невѣрника, не трѣбва да му го повърне, защото задължението престава; нѣ ако би въ името на Бога иска да му го повърне, тó, раввинътъ е длъженъ да му каже: *Ако искашъ Божието име, тó, тогава прави каквото си длъженъ да правишъ*, т. е. *не увеличавай силата на невѣрника и задържъ онова което ти е отъ Бога определено по законенъ пѣтъ*“. (Babi Jeruham. Seph. mesch. 51, 4).

„Нѣма по грозна и по лоша работа отъ земледѣлието, защото, съ малко пари въ търговийката си човѣкъ може всякой день да има своето месце и винце; нѣ който е вложилъ голѣми сумми за обработване земята, той всякога ще яде само соль и кисело зелье“. (Tr. Jebam. f. 63: 1).

„Ако нѣкой евреинъ приеме християнската вѣра, тó, не само трѣбва да се хвърли въ яма, нѣ и дори да се убива“. (Авойде зуре стр. 26,77). Презъ 1873 г. единъ еврейски учитель въ Кръклия, който живѣлъ въ къщата на хахамина, намѣрилъ ржкописенъ откъслекъ на еврейски языкъ отъ

евангелието и взелъ да го чете. Щомъ го съзрѣлъ хахамина, съ помощта на двама — трима евреи, които се намѣрили въ къщата, затворили учителя въ една стая и отишли да повикатъ още евреи, нъ учителя сполучилъ да избѣгне и отишелъ въ Сливенъ да се покръсти. Евреитѣ отъ Сливенъ извѣстили това телеграфически на Одринскитѣ евреи, послѣднитѣ го изискали чрѣзъ властта въ Одринъ, нъ като немозли по нѣкой начинъ да го убѣдатъ да се откаже отъ намѣрението си, и властта не го предала въ тѣхни рѣцѣ за да не го убиятъ, тѣ събрали 30,000 гр. които му дали, само да не приеме християнската вѣра. Той взелъ паритѣ, предалъ ги на валията и казалъ, че не желае пари нъ християнската вѣра. По настояванието на евреитѣ, той билъ испитванъ нѣколко пкти, най-послѣ валията го испратилъ въ г. Сливенъ, а на 26 Февр. с. г. се покръстилъ въ Ямболъ гдѣто се намиралъ тогава владиката и наименованъ Христо Панайотовъ.

Въ Талмуда, за Мессия е казано: „Мессия ще дойде за да повърне царството пакъ на евреитѣ, а всичкитѣ други народи ще имъ бждатъ покорни слуги — роби. (Tr. sah f. 88,2,92,1).

„Тогава всякой евреинъ ще има по 2,800 слуги и по 310 слугини. (Falk schim). Нъ преди това, ще бжде страшна война която ще съсипе $\frac{2}{3}$ отъ чловѣчеството. Въ нея война евреитѣ ще се сдобиятъ съ толкозъ оржие, щото, за да го изгорятъ и растопятъ, ще имъ трѣбватъ седмь години“. (Abar, b Maschm. I. s. f. 49. 1—3).

„Когато дойде Мессия тогава земята ще произвожда (ражда) колачета и вълнени дрѣхи, а пшеничнитѣ зърна ще ставатъ едри колкото два бубрега отъ най-голѣмъ волъ“. (Schab. 30,2).

„Мессия ще приема дарове отъ всичкитѣ народи, нъ само отъ християнскитѣ не“. (Tr. pes. f. 118,2).

„Евреитѣ тогава ще бждатъ неимовѣрно богати, защото всичкото богатство на свѣтътъ ще бжде въ тѣхни рѣцѣ, и касата ще бжде тѣй огромна, щото, за да се носятъ само ключеветѣ ѝ, ще трѣбватъ 300 магарета. Тогава всичкитѣ народи ще приематъ еврейската вѣра, а само на християнитѣ не ще бжде позволено — тѣ ще бждатъ унищожени, защото сж отъ дяволско потекло“ (Tr. Jebam. 24,2).

Евреитѣ, които се надѣватъ за обѣщаванитѣ въ Талмуда блаженства въ днитѣ на вторий Мессия, когото вѣчно ще очак-

ватъ, твърдѣ лѣсно се довѣряватъ на оногозъ, който се покаже за такъвъ. Въ 1666 г. се появилъ нѣкой си Саветий Севи, който се представилъ за Мессия. Евреитѣ въ Измиръ, Цариградъ и другадѣ до толкозъ се увѣрили въ него, щото почнали да продаватъ движими и не движимитѣ си имущества, да правятъ всичко на злато и всяки се приготвявалъ за Иерусалимъ. Това еврейско заблуждение, заставило турското правителство да испрати казанния *Мессия* въ Одринъ при султанъ Мохамеда 4-й гдѣто се намиралъ тогава, а Мессия отъ страхъ се потурчилъ, нъ заблуденитѣ евреи пакъ го обожавали и му се кланяли, догдѣто най-послѣ билъ испратенъ на заточение въ Корона. Въ 1683 г. се появилъ другъ подобенъ *Мессия* въ Солунъ, когото евреитѣ нарѣкли царь, и по всичкитѣ градове поставили свои князове. Въ него врѣме султанъ Мохамедъ се намиралъ въ Бѣлградъ и Мессия билъ испратенъ тамо, нъ и той се потурчилъ.

Тъзи еврейска книга, нарѣчена Талмудъ, която е довела еврейския народъ въ такова едно заблуждение и всадила въ него вѣчна омраза противъ християнството, посрещнала е ужасно гонение още въ самото начало. Щомъ като се появила на свѣтъ, християнството се повдигнало противъ нея, която се и забранила официално отъ источнитѣ царѣ.

Римскитѣ папи силно гонили тъзи книга. Григорий 9-й (1230) и Инокентий 4-й я осждили и издали рѣшение да се изгори на огънь. Венедиктъ 8-й (1415) издалъ тоже рѣшение въ което казвалъ: „Тъзи книга е заслѣнила Юдея, и е съставена отъ дяволскитѣ синове.“ Папа Юлий 3-й (1554) заповѣдалъ навредъ изъ Италия, да бжде предадена на огънь, отъ която много тѣла били изгорени, нъ и много скрити и занесени въ Кремнонъ, гдѣто евреитѣ живѣли тогава по свободно. Папа Павелъ 5-й (1559) испратилъ Сикста Сиенски въ Кремнонъ да дири скрититѣ отъ евреитѣ книги, който и сполучилъ да намѣри 114,000 тома които изгорилъ.

Отъ единъ вѣкъ насамъ, мнозина сж писали по Талмуда, особно въ книгитѣ „Басни Талмуда“ и „Пхтѣтъ на свѣта,“ изложени сж всичкитѣ безобразия Талмудски.

Неофитъ Монахъ, който е билъ еврейски раввинъ, слѣдъ като прочелъ евангелието и позналъ еврейското заблуждение, приелъ християнската вѣра, станалъ учитель и въ 1803 г. напечаталъ на молдовански языкъ книгата „Служение еврейско,“

която отъ послѣ била преведена на гръцки, а въ 1839 г. тя е напечатана въ Солунъ и на български, въ която Неофитъ, като осжда Талмуда, утвърдява и употрѣблението отъ еврейтѣ християнската кръвъ. Напослѣдъкъ Д-ръ Августъ Ролингъ съ многогодишенъ трудъ успѣлъ да изучи Талмуда, когото превелъ на нѣмски и презъ 1876 год. напечаталъ въ Берлинъ подъ заглавие: *Die Sittenlehre des Talmuds*. Слѣдъ това чрѣзъ обявление обѣщавалъ 1,000 талира на оногозъ, който би намѣрилъ поне единъ текстъ отъ неговия преводъ невѣренъ. Тъзи книга се превела на разни язици и презъ 1885 г. е отпечатана и на български, само въ нѣколко текста преведени отъ сърбски.

Неофитъ казва: Друговѣрецъ ако прочете Талмуда, той билъ достоенъ за смъртъ.

Еврейна, когато преминава край християнска църква, длъженъ е да каже: *Шакъцъ те шѣцине висаевъ десавиники хширилъ иинъ* (скверна надъ сквернитѣ, нечиста надъ нечиститѣ, афоресана е). Ако е заминалъ десетъ раскрача отъ църквата, а забравилъ да каже тѣзи думи, може и да се невѣрне надирѣ, нъ трѣбва да се спрѣ на сжщото мѣсто, гдѣто му е дошло на умъ и да ги изрѣче.

Еврейна като види че посктъ мъртвецъ християнинъ, трѣбва да каже: *саюмъ хадъ лемухоръ трии* (днесъ единъ утрѣ двама).

Еврейтѣ наричатъ християнското дѣте *шейшицъ* (червъ). Християнина *гой* (нечестивъ). Священника *ѣলেখъ* (идолослужителъ). Църквата *тула* (скверна), а раввинитѣ я наричали *мой-хакъ* (заходъ).

Еврейтѣ иматъ религиозни убѣждения и естествена наклонность за да се подиграватъ съ християнската вѣра, съ иконитѣ, съ кръста, особно пакъ съ распятието Христово. На 2-й Юля 1867 г. еврейтѣ въ Цариградъ въ една къща на Балать, направили кръстъ отъ дърво и вѣнецъ отъ тенекия и подигравали се съ него. Християнитѣ като видѣли това, обадили на игумена на Синаитския метохъ, който задължилъ еврейтѣ да му дадатъ кръста, нъ на другия день, тѣ начъртали отъ стари кошове кръстъ, съ който се подигравали, плюли и се ругали. Християнитѣ поискали да махнатъ кошоветѣ, нъ еврейтѣ не ги оставили. Станало силно сблъсквание, отъ двѣтъ страни се ранили по нѣколцина и съ намѣсата на полицията се прекратила борбата.

Въ 1875 год. на великий петъкъ еврейтъ въ Арта, изобразили на платъ распятието Христово и погрѣбението, носили го по улицитѣ, поругавали се и плюли на него. Християнитѣ нападнали на еврейтъ, ранили се по нѣколцина и отъ двѣтъ страни и отъ еврейтъ мнозина били задрѣни, които исповѣдали, че направили това за смѣхъ и укоръ на християнитѣ, защото вѣрвали, че Христосъ билъ въскръсналъ.

Въ 1889 г. въ деньтъ на Врѣбница, около 20 д. отъ Руссенскитѣ евреи закарали едно магаре въ мѣстността *Капландере*, отъ които, единъ го възсѣдналъ, а другитѣ го съпровождали, кланяли се съ подигравки, викали и плювали на магарето.

На распятый петъкъ се събрали въ една еврейска къща, гдѣто било и магарето, на което, като пробии копитата, заковади го и всякой му удрялъ по плѣсница.

На въскръсение, около 11 часътъ предъ пладнѣ, когато българското население се намирало въ църква на втора пасха, еврейтъ облѣкли магарето въ червенъ платъ, положили му английско сѣдло, на вратѣтъ му прекарали вѣнецъ отъ дивъ чимшпръ и отъ тѣрне, окичили го и съ пантелики, на опашката му прикачили дървенъ кръстъ, а на челото бѣла хартия съ надписъ: I. K. T. E. Иисусъ Христосъ и *венеце море* (великий петъкъ). Магарето тѣй окичено, дадено въ рѣцѣтъ на едно татарче и придружено отъ около 20 д. евреи, които вървели предъ и слѣдъ него, съвсѣмъ тихо и издалече. Тѣ преминали презъ най-глухитѣ улици и отишли на Дунава при ромѣнската скаля. Слѣдъ малко, пристигналъ парахода, изъ който излезли нѣколцина евреи иящи отъ Букурещъ, между които билъ и чжания високъ гостъ, който съ шествието си щѣлъ да представлява Иисуса Христа, когато е влезналъ на Врѣбница въ Иерусалимъ.

Щомъ излѣзналъ той изъ парахода, завели при него магарето, поканили го да се качи, нъ той отговорилъ: „Късно е вече, това трѣбваше да стане миналата седмица.“ А като го понитали, защо не дойде тогава; казалъ че си ималъ работа.

Послѣ единъ отъ еврейтъ, повелъ магарето, а отъ двѣтъ му страни вървели по 6 души, които му се кланяли, ревали като него, смѣяли се и викали: „варда! *бу юнгъ ешекъ юнударъ* (днесъ е магарешки день). Тѣ минали покрай гръцката църква и като викали постоянно „днесъ е магарешки день“,

скоро забелѣжили негодованието и на най-проститѣ зрители християни, свели платната отъ магарето, распилели се, а единъ отъ тѣхъ завелъ магарето въ домътъ си.

Българското население като се извѣстило че онѣзи, които до вчера сж били негови предатели, които, мнозина българе на ежже сж прикачили, и които живѣять между него и смучатъ жизненитѣ му сили, а подиграватъ се не само съ неговата вѣра нѣ и съ Главата на църквата, до толкозъ се възмутило, възнегодовало и рѣшило да опустоши всичко еврейско, което му се испрѣчи и, ако властѣта не бѣ прибѣрзала да ограничи съ военна сила гнѣвътъ на християнското население, отмъщението е било неизбѣжно.

Виновницитѣ сж били ладени въ сждъ и на 22-й Дек. сж осждени по на 3 — мѣсеченъ затворъ. Други единъ биде сжденъ на 26-й Апр. 1890 г. Изслушахъ се свидѣтели 8 души българе, 4 д. евреи, единъ турчинъ и единъ нѣмецъ. Турчина каза, че като попиталъ еврейтъ, защо праватъ това, тѣ му отговорили: „Правимъ го за подигравка на българетѣ, че вѣрватъ Въскръсението Христово.“ Това потвърдихъ всичкитѣ свидѣтели. Помощникъ прокурора силно настояваше да се осжди порицателя на християнската вѣра, който е стѣпкалъ и попралъ най-святото за християнитѣ — главата на църквата. Нѣ сждилицето оправда виновника.

Еврейтъ, срещу Рождество Христово и Богоявление не взиматъ въ рѣцѣтъ си книга за четение, а цѣлата нѣщъ играятъ карти, кълнатъ, хулятъ и попрѣжатъ. Тѣзи двѣ нѣщи тѣ наричатъ *слѣти нѣщи*.

Молитва. Еврейтъ се молятъ Богу сутрена, преди мръкване три часа и като изгрѣятъ звѣздитѣ. Молитвата ако се извършва въ хаврата, трѣбва да има поне 10 души. Когато се молятъ сутренъ въ хаврата, тѣ покриватъ главитѣ си съ бѣла кръпа наричана *таленъ* а на челото и на лѣвата ръка турятъ *тафилинъ*, нѣщо подобно на муска. Въ врѣме на молитва, всички викатъ въ единъ гласъ и като че всеки единъ се сили да се чуе неговия гласъ до Бога. Сжщото праватъ и женитѣ, нѣ жена при мжжетѣ не може да влезе.

Праздници. Еврейтъ праздноватъ *Фессагъ* (пасха-хамурсъ-байрамъ).

Хаг-Хасевуотъ (Пятдесятница, Гюль — байрамъ).

Россана (Нова — година).

Хаг — *Хасукотъ* (кжщетворение — Камжшъ байрамъ).

Ханука (освящение на храма — Кандилъ байрамъ).

Пуримъ (избавление — Шекеръ байрамъ) и сѣботата.

Евреитѣ въ празникътъ си освѣнъ че никаква работа не вършатъ, още, нито огънъ паятъ, нито готватъ, даже и чигара не пушатъ. Ако се случи нѣкой на пжтъ, той въ празничентъ день се спира гдѣто е пристигналъ вечерътъ. По улицитѣ на еврейската махла има препрѣчено отъ една стрѣха на друга дърво или телъ наричани *прувз* (затворъ) и въ празничентъ день евреина може до тамъ само да се расходи и да носи въ джобътъ си кутня, чекия, кръпа и др. подобно, нъ ако нѣма този *прувз*, евреина не може да излезе изъ домътъ си даже съ кръпа въ джобътъ.

Между всичкитѣ други народности въ насъ, еврейтѣ сж се отличавали въ почитанието на празничния день, нъ отъ нѣколко години на самъ, като се установи пазарътъ въ нѣкои градове като въ Хасково, Видинъ и другадѣ въ сѣбота, тѣ, почнахж да отварятъ и дюгенитѣ си.

Рождение и обрѣзание. Еврейката когато роди, писватъ на четири страни около нея имената *Санви*, *Сансанви*, *Саманалевъ*, *Адамъ*, *Ева* а изъ вѣнъ стаята *Лилитъ*, което става само по едно просто предание.

Въ 8-й день слѣдъ рождението се извършва обрѣзанието на мъжкото дѣте, нъ ако е болно, трѣбва да се чака догдѣто оздравѣе. Въ случай че умрѣ, тѣ се пакъ обрѣзва. Обрѣзанието се извършва отъ хахамина или отъ друго лице, което знае и да чете. Слѣдъ обрѣзанието, хахамина потопява малкия си пръстъ въ една чаша, въ която има капка кръвъ мъченическа, сжщо и отъ кръвта на обрѣзаното, туря въ устата на дѣтето и казва: „рѣкохъ ти тебе, въ кръвта си ще живѣешъ“. Произнася името което му е казано отъ родителитѣ и което трѣбва да бжде на дѣдото, бабата или на нѣкого отъ сродницитѣ. Слѣдъ това, бащата на дѣтето ако е богатъ, повиква въ домътъ си съседитѣ, гощава ги, дава и милостиня, ако ли е бѣденъ, прави угощение на по-бѣднитѣ отъ него.

Годежъ. Преди нѣколко години, когато евреитѣ годевали дѣцата си на 7 — 8 годишна възраст, представлявали се бащитѣ на сгоденитѣ и предъ двама свидѣтели полагаха клятва, че ще бждатъ вѣрни на обѣщанието си. Сега това става отъ сѣщитѣ лица които се годеватъ, и тѣ немогжтъ вече да се

раздѣлятъ. Ако едното лице по каква и да била причина нека да се раздѣли, а другото неще, не е възможно да се раздѣлятъ, освѣнъ да се убѣди съ пари или съ друго нѣщо лицето и да каже: „оттеглямъ си клятвата“, тогазъ само могатъ се раздѣли.

Вѣнчаваніе. Момчето и момичето отиватъ въ хаврата, гдѣто непрѣменно трѣбва да има 10 души свидѣтели. Хазана (свещеника) взема пръстения или жълтици отъ момчето и като ги покаже на хахаминя и на свидѣлитѣ, за да се увѣржатъ че даденото отъ момчето е злато, пакъ му ги повѣрща. Слѣдъ това, момчето и момичето се доближаватъ единъ до други, момичето простира ржката си, а момчето, като изговори думитѣ: „Ти ми ставашъ жена съ този пръстенъ“ пуска го въ ржката на момичето. Послѣ се четатъ нѣкои молитви, хазана срѣбва вино, дава се и на младоженцитѣ нѣколко пкти, чете се книгата въ която сж написани вещитѣ и паритѣ, които дава момичето, а най-послѣдния пктъ като пиятъ вино, счушатъ чашата, за напомнуване, че и въ най-голѣмата радостъ, трѣбва да се скѣрби за Иерусалимъ.

Въ еврейтѣ, распушанието става доста трудно, а когато се докаже че немогатъ да живѣятъ наедно, мжжътъ повѣрща всичко каквото е взелъ отъ жената си и се раздѣлятъ. Лице, което се улови въ прелюбодѣяние, тó се напуска и свободно могатъ се ожени и двѣтѣ страни, нъ жена уловена повторно въ прелюбодѣяние, тя не може вече да се ожени, никой не я взима и бива презрена отъ обществото.

На жена, на която е умрѣлъ първия и втория мжжъ, други не я взима, защото се вѣрва, че и той ще умре, обаче за мжжъ не е тѣй, той се жени колкото пкти нека като овдовѣе.

Момиче, ако бжде обезчестено слѣдъ годежътъ, момчето го напуска, ако ли е преди годежътъ, не може да го напусне.

Смъртъ. Когато нѣкой падне тяжко боленъ, промѣняватъ му името, като вѣрватъ, че съ това той става другъ човѣкъ, а не този който се е разболѣлъ на умiranje.

Ближнитѣ сродници на болния, отиватъ въ хаврата съ и безъ хазана, молятъ се, плачатъ, въздишатъ за живота на болния, даватъ и милостиня на бѣдни евреи.

Въ еврейтѣ исповѣдъ нѣма, нъ ако се расcae нѣкой че е открадналъ било пари, било друго нѣщо, той предава откраднатата вещь или стойността ѣ на хахаминя, а послѣдния

повиква притежателя при себе, нъ само ако той е евреинъ и му казва: „Ваеми тѣзи пари които сж твои“. Въ случай че откаже лицето и не ги приеме, хахамина му казва още два пѣти, а най-послѣ му каже, че ще ги раздаде на сиромаситѣ. Хахамина никоѣ пѣтъ не открива лицето което е извършило кражбата.

Слѣдъ като умрѣ болния, първородния му синъ туря малко прѣстъ въ очитѣ му, а по-щастливъ се счита умрѣлия, ако има прѣстъ отъ Иерусалимъ и послѣ му затвори очитѣ. Умрѣлия непременно трѣбва да бѣде окъпанъ и облѣченъ съ нова риза, гащи и антерия отъ бѣлъ платъ. Евреитѣ съ скъпа дрѣха никоѣ пѣтъ не закопаватъ мъртвеца. Тѣ като вѣрватъ че всякой единъ евреинъ ще възкрѣсне въ Иерусалимъ а не другадѣ, нъ за да отиде до тамъ, той щѣлъ да копае земята съ ногтитѣ си, тѣ му чистатъ добрѣ и внимателно ногтитѣ. Слѣдъ това повиква се хазана, който чете една молитва на умрѣлия и слѣдъ заходъ слънце занесатъ го на гробищата безъ хазана.

Всякой евреинъ е длъженъ, като види да носятъ мъртвець, да го придружи поне четири крачки, и като се върне да измие рацѣтѣ си на уличната чешма, нъ не трѣбва да ги избръсва.

Когато умрѣ нѣкой, съсѣдитѣ до четвъртата къща разсипватъ водата изъ стовнитѣ, като вѣрватъ, че въ водата на една отъ тѣзи къщи смъртния ангелъ е измилъ своята сабя съ която е заклалъ жертвата.

Въ евреитѣ трауренъ знакъ не съществува. Родителитѣ на умрѣлия като се завърнатъ отъ погрѣбението, ядѣтъ яйца съ пепелъ и скѣсватъ нѣкоя часть отъ дрѣхата си. Първото ядене става съ разноскитѣ на съсѣдитѣ.

До седмъ дни слѣдъ смъртта, родителитѣ на умрѣлия или чадата му нищо не работатъ и вѣнъ отъ къщи не излизатъ. Тѣ постоянно сѣдѣтъ на земята, молятъ Бога за душата на умрѣлия и плачатъ.

Страхъ и суевѣрия. Евреитѣ изобщо, особно женския полъ ужасно се страхуватъ отъ всичко онова, което се рѣдко случва, като: пожаръ, наводнение, землетрясение, силенъ дѣждъ, грѣмъ и прч. Слѣдъ всяко едно подобно явление, тѣ се считатъ въ промеждие и за отстранение на страхътъ, пиятъ малко вода или изядатъ малко сахаръ.

Суевѣрието е доста распространено между тѣхъ и силно убѣждение иматъ въ врачуванieto. Случи ли се нѣкое измѣнение въ характерътъ на нѣкого, вѣрва се, че врачката го е обърнала. Испадне ли нѣкой въ нервна болѣсть, лудостъ и прѣтърси се ходжа да му чете и бае, а докторска помощъ се иска пѣ-късно.

Рѣзанитѣ ногти и космитѣ отъ главата не се хвъргатъ, защото, ногитѣ се считали отъ Адамовото облѣкло и имали щѣгодѣ святостъ. Ако ги настѣпни трудна жена, тя преди врѣме ще роди. А пакъ космитѣ, ако ги намѣри нѣкой на пѣтьтъ, може да направи врѣда на лицето, което ги е имало. Сѣщо и трохи не се хвъргатъ на земята, а онзи който ги тѣпче сѣзнателно, непрѣмѣнно осиромашеватъ.

Не се остави леглото безъ покривка, защото се вѣрва, че зълъ духъ ще легне вътрѣ.

Вечеръ на свѣщята сѣ сѣнката не се играе и на оглѣдало не се оглѣдва.

Евреина се страхува отъ лошо око, и за тѣзи причина, той носи въ дрѣхитѣ си чеснова глава.

За християнската кръвъ. Евреитѣ много пакти сѣ обвинявани въ кражба на християнски дѣца, за употрѣбление кръвьта имъ въ нѣкои таинствени обряди и въ всякой подобенъ случай, скѣпо сѣ заплащали. Тѣ, като посочватъ на нѣколко стихове отъ библията, гдѣто е казано: „да не ядете никаква кръвъ отъ птица или добитѣкъ,“ категорически отказватъ и употрѣблението на човѣшката кръвъ, нѣ Талмуда доказва противното. Въ него е казано: „Кръвъ отъ птица и добитѣкъ не бива да ядете, нѣ кръвъ човѣшка, за наша полза, може.“ Въ книгата Таисъ-Юсѣ, изрично се заповѣдва употрѣбление на християнската кръвъ.

Неофитъ казва, че на 14-й Февр. въ празника *Гурилъ*, евреитѣ непременно трѣбва да убиятъ нѣкой християнинъ и отъ кръвьта му да турятъ въ пититѣ, които праватъ тогава. Тѣзи пити се праватъ сѣ медъ и сахаръ и раздаватъ ги по между си. Тѣ биватъ тригълни, за присмѣхъ на християнитѣ, че вѣрватъ св. Троица. Вечерътъ, ядѣтъ, пиятъ, веселятъ се и всички почти се обезумяватъ отъ пиянство. Въ тѣзи дни най-много крадатъ християнски дѣца и ги държатъ затворени до пасхата. Тогава тѣ биватъ мѣчени като Христа, а после или заклани, или пакъ кръвьта имъ се изважда по другъ начинъ.

Способът за мъчението на дѣцата е описанъ въ книгата Рамбамъ, а молитвитѣ които се четатъ сж описани въ книгитѣ Мангошма и Сейдеръ, които книги се държатъ подъ голѣма тайна, и тѣ сж достъпни само за раввинитѣ.

Християнската кръвъ се употрѣбвява; 1) дава се отъ ней на обрѣзаното еврейче; 2) на 9-й Юлий раввинътъ се помазва съ пепелтъ на единъ платъ потопенъ въ християнска кръвъ и сторенъ, тогава той изяда и едно печено яйце, насолено отъ тѣзи пепель, което ядене се нарича *амафсейжесъ*; 3) на пасхата праватъ пресни пити наричани *азима*, а една особно направена, въ която турятъ отъ пепелтъ и отъ християнската кръвъ. Вечертъ, когато ще почне пасхата, всякой единъ еврейчъ, трѣбва да вкуси отъ питата *азима*, която наричатъ и *ефикаймонгъ*; 4) умрѣлия еврейчъ се помазва отъ хахамбашията по сърцето съ тѣзи кръвъ, размѣсена съ белтъкътъ на яйце. Тѣзи кръвъ се употрѣбвява още и за разни баяния.

За начинътъ на улавянieto християнскитѣ дѣца, за заплащанieto по 30 сребърници, както и за проливанетоъ кръвта, въ Талмуда не е описано нещѣло за да не се узнае отъ друговѣрцитѣ това, а оставени сж праздни мѣста за нѣкои думи, които, слѣдъ дълъгъ опитъ и подъ строга клятва устно се предаватъ.

Покръстения раввинъ Серафимовичъ, който самъ измъчвалъ по най-звѣрски начинъ християнскитѣ дѣца, а послѣ ги клалъ, исповѣдва, че за всяко едно дѣте заплащатъ по 30 жълтици.

Еврейския народъ, изобщо не употрѣбвява християнската кръвъ, нѣ само сектата *хасидими*, която е прѣсната и между насъ.

Често пакти е имало случаи, при които нѣкои евреи сж били осжждани и на смъртно наказание, като Ехимъ, Мошко, Исакъ, Аронъ и др., които, сами сж исповѣдали извършеното отъ тѣхъ престѣпление въ Полша. Такива случаи сж предизвикали да се впише въ Талмуда и слѣдующето: „Християнитѣ, одавна сж вече предпазени, че ний не можемъ да се поминемъ безъ тѣхната кръвъ“. (Кн. Тайсъ-Юсъ).

Безчисленитѣ подобни случаи, извършвани, отъ 5-й вѣкъ насамъ въ Руссия, Англия, Франция и другадѣ, сж описали нѣкои лица, а пакъ Лютестанский въ книгата си „Объ употрѣбление евреяма християнской крови,“ която е издалъ въ два тома и препечаталъ втори пѣтъ презъ 1880 г. въ Санктпетербургъ, описалъ е 142 случаи, съ такива силни доказа-

телства по ходът на съдопроизводството, щото и самитъ евреи не сж могли да откажатъ прѣстъпното дѣяние. Тамо е описанъ и единъ случай въ Цариградъ, въ който, самия султанъ Махмудъ преоблѣченъ като частно лице присѣствовалъ при откритието. Слѣдъ всичкитъ упорства отъ страна на евреитъ, за да не излезе на яве подземното скривалище въ хаврата, най-послѣ употребили оръжие, нъ като се видѣли обградени отъ полицейска сила, която била подъ командата на Силихтаръ паша, тѣ прибѣгнали къмъ подкупничеството. Давали до 10,000,000 гр. на Данила Коккала, за да потуши работата. Тамъ били намѣрени архиерийски одѣжди, корона, кръсть съ които се подигравали, едно дѣте хвърлено въ иглена каца, на което кръвта била истекла и едно 11-годишно, затворено отъ 5 мѣсеци, на което само языкътъ билъ отрѣзанъ. Лютестанский, наскоро ще издаде и третия томъ, въ който били описани случаитъ извършени, само въ нашето отечество, нъ като имаме белѣжки и ний за нѣкои случаи, извършени не отдавна, ще споменемъ и за тѣхъ.

На 29-й Апр. 1823 год. изгубило се въ градъ Вилижъ (Русия) 2 1/2 годишното дѣте на солдата Т. Емилияновъ и на Томина недѣля мъртвото тѣло било намѣрено вънъ отъ града дупчено, рѣзано и обрѣзано. Ислѣдванието на дѣлото се почнало отъ градската полиция, а въ 1825 год. се свършило въ държавния съвѣтъ.

Събранитъ отъ комисията доказателства били толкозъ пълни, щото 42 души евреи мъже и жени, освѣнъ избѣгналитъ и измрѣлитъ, били обвинени и затворени. Тѣ исказали и други подобни убийства, открадванието отъ църквата антимиъ и подиграванието съ него, както и всичкитъ подробности по мъчението и убиванието на дѣтето Емилияново.

Нъ когато по настояванието на богатитъ евреи, дѣлото постъпило въ правителственний сенатъ, то взело съвсѣмъ друго направление. Запренитъ евреи били освобождени, тритъ християнки свидѣтелки се испратили въ Сибиръ а за споменъ по това дѣло, останала между населението поговорката: „Слѣдъ солдатския синъ, не остана нито на една Велижска еврейка, поне едно зърно жемчюгъ на главата“.

Евреитъ, колкото и да сж сребролюбци, обаче въ подобни случаи на жалатъ *мило* за *драго*. Тѣ иматъ съставени три дружества подъ видъ *благодетелни*, отъ които едното сж

нарѣкли „Братство за събуждане умрѣлитѣ“, другото, „Братство за распространение просвѣщението между еврейския народъ“, а третото „Всемирний сюзъ“, нѣ и тритѣ гонятъ държавна цѣль и огромнитѣ имъ капитали се распилѣватъ въ подкупвания сѣди и други висши чиновници.

Когато по височайша заповѣдъ въ Руссия била съставена комисия по еврейския въпросъ, евреитѣ, като глѣдали въ лицето на генералъ-прокуроръ Държавина най-опасния и неприимримъ тѣхенъ гонителъ, еврейското дружество въ Петербургъ му предложило 200,000 рубли, обаче, честния Държавинъ не приелъ и казалъ това на императора. Нѣ евреитѣ не се отчаяли. Тѣ подкупили директора на канцеларията въ министерството на вътрѣшнитѣ дѣла Сперанский и неговитѣ другари графове Зубова, Черторижский и Потоцкий като дали на всякого по 30,000 жълтици и сполучили въ своята цѣль, а честния Държавинъ билъ принхденъ да напусне службата, понеже злѣ билъ препорѣченъ предъ императора, та изгубилъ благоволенieto му. (Русс. архивъ 6-й т. стр. 800). По тѣзи причини, види се, евреитѣ наричатъ другитѣ народи: *животни, скотове* и прч. защото не умѣятъ да вардатъ народнитѣ си интереси.

Въ 1794 г. се появила на полски языкъ книгата „Басни Талмуда, а послѣ и на русски, нѣ еврейскитѣ дружества успѣли съ огромни сумми да уничтожатъ и двѣтѣ издания. По сѣщия начинъ е уничтожена книгата „Кагала“ както и Неофитовата „Служение Еврейско“.

Французский списатель Дрюмонъ, въ своето съчинение „Еврейската Франция“, е описалъ съ необорими доказателства всичкитѣ еврейски измамничества, лжи, кражби, машеничества и прч. за което той е билъ коварно убитъ отъ еврейски ржцѣ, нѣ виновницитѣ, останали ненаказани.

Въ книгата Сенхедринъ гл. 7-ма е казано: „Християнскитѣ дѣца сж незаконно родени и писанието заповѣдва да се мжчатъ и убиватъ, а мъртвитѣ имъ тѣла не трѣбва да се погрѣбватъ, защото, тѣ не сж тѣла човѣшки, нѣ мърша и пукнали животни“. Единственната причина, гдѣто се тѣй лѣсно откриватъ извършенитѣ убийства отъ евреитѣ, е тѣзи, че не погрѣбватъ убититѣ дѣца, нѣ хвъргатъ ги въ рѣка ако има наблизо, или въ нѣкой трапъ и тѣ се намиратъ даже и безъ да се диратъ.

Въ 1852 г. въ г. Скопе, въ единъ съботенъ день, двама отъ по-ученитѣ евреи, уловили три-годишното дѣте на кожухара Живка, и като го дупчили на много мѣста съ *нещеръ* и вадили кръвь отъ него, послѣ му отсѣкли едната буза, ушитѣ, пхпкътъ, заднитѣ части и хвърлили го въ една бара, на 2 километра вѣнь отъ града. То било намѣрено слѣдъ три дни и властѣта всичко открила, обаче въ кратко врѣме златото всичко прекрило.

На 1-й Апр. 1859 год. еврейтѣ въ Галацъ, уловили едно християнско дѣте, нъ като се открило това, всичкитѣ евреи се разбѣгали, и онзи който се уловеше, биваше смазанъ отъ бой. Хаврата имъ съборили и войската въ Галацъ не била въ състояние да смири народа. та и отъ Браила помощъ пристигна.

На 8-й Апр. 1870 год. въ Александрия (Египетъ) единъ еврейнъ съ зембилъ на рамо, минавалъ брѣзешкомъ изъ една улица и находящитѣ ся на улицата християни чули глухъ гласъ изъ зембиля, усхмнили се, уловили евреина и намѣрили вътрѣ едно 6 годишно християнче. На въпросътъ, какво дири това дѣте въ зембиля, евреина отговорилъ, че го намѣрилъ на улицата и го носилъ на полицията. Евреина билъ задрѣнъ, нъ сутренъта се събрали мнозина отъ по първитѣ евреи, отишли при бащата на дѣтето, умолили го и той пузналъ евреина.

Презъ м. Апр. еврейтѣ въ Кюстендилъ, откраднали едно дѣте на име Атанасъ, което се намѣрило мъртво въ барата. При разгледанието, указало се, че то било заклано искусно съ широкия ножъ на хахамина и на много мѣста дупчено за кръвь. Щомъ се намѣри дѣтето, единъ еврейнъ Хаимъ Стамболу се помъчилъ още въ сѣщо врѣме да побѣгне за Самоковъ, съ едни кираджии пиянчени, нъ тѣ като отивали за Солунъ, и той останалъ съгласенъ да отиде за тамо. Далъ имъ много повече кирия и бакшишъ и сутренъта потѣглилъ на пѣтъ. Нѣкои отъ гражданитѣ извѣстни за това, съобщили на владиката Илариона, а пакъ той на каймакамина, и Хаимъ билъ пристигнатъ на 3 километра вѣнь изъ града, уловенъ и повърнатъ. Съставила се комисия за изсѣдване дѣлото, испитали се двѣ български момичета слугини при еврейтѣ, които момичета имали възможность да видатъ мъртвото тѣло на дѣтето, когато било скрито въ една еврейска къща. Сѣщо и една жена имала случай да узнае това, нъ като видѣли еврейтѣ че дѣлото се открива, подкушили каймакамина и други турски чи-

новници, които почнали да поддържатъ страната на евреитѣ. Заплашили слугинитѣ и не дали ходъ на дѣлото, а при това, дало се дързостъ на евреитѣ, които почнали да гонятъ и биятъ българетѣ. Тъзи гнусна постъпка на евреитѣ, направила лошо впечатление на българетѣ въ Радомиръ и по селата, които съ отвращение почнали да глѣдатъ къмъ евреитѣ и престанали да пазаруватъ отъ тѣхъ. Евреитѣ се оплакали на властѣта, която запрѣла 20 души священници, и черквитѣ на Възнесение и св. Константинъ останали безъ служба. По настояване на евреитѣ, властѣта заставила Кюстендилскій владика Илариона, да отиде въ Радомиръ и да даде наставление на българетѣ, да живѣятъ като братия съ евреитѣ.

Въ 1882 год. на 1-й Апр. въ Тиса Исларъ (Унгария) едно християнско момиче не име Естиръ Соломоши, било испратено отъ господарката си да купи вапсилки, и като минало по край къщата на еврейна Носифъ Шварцъ, той казалъ на 14-годишния си синъ Морица, да чака на улицата и на връщане да повика момичето за да угаси свѣщитѣ и вдигне свѣщниците. Естиръ се върнала, повикана, вдигнала свѣщниците, а послѣ заведена и въ синагога да направи това, тѣй като Носифъ Шварцъ билъ служителъ въ синагога и къщата му била до самия синагогъ. Когато влѣзло момичето вътрѣ, било натиснато отъ Аврама Букебаумъ и Леополда Браунъ. Тó извикало, нѣ скоро му запушили устата, прострѣли го на земята, съблѣкли му дрѣхитѣ, а касапина Соломонъ Шварцъ го заклалъ. Морицъ като чулъ гласътъ на момичето, затекълъ се къмъ синагога, нѣ вратитѣ били заключени. Той поглѣдналъ презъ ключалката и видѣлъ че двамината държатъ момичето, а касапина Соломонъ подлагалъ двѣ червени пръстени паница, събиралъ кръвъ и я изливалъ въ една делва. Слѣдъ това, Морицъ се върналъ въ къщи, казалъ на майка си, а тя му заповѣдала да мълчи. Самоилъ, 5-годишното братче на Морицъ и тó имало случай да чуе разговорътъ за Естиръ, и почнало да приказва че касапина заклалъ Естиръ въ синагога. Слѣдъ нѣколко врѣме се намѣрило въ рѣката мъртвото тѣло на момичето. Показали се и други съучастници, и разглѣжданието на дѣлото се протакало два мѣсеца, нѣ като миналъ първия мнистеръ на Унгария Г. Тиса презъ Ниергихаса, гдѣто се глѣдало дѣлото, тó взело съвсѣмъ друго направление.

Презъ 1889 г. въ г. Фагарашъ (Ромъния) нѣкоя баба акушерка еврейка, имала при себе една мома християнка на име Ана Бога. Еврейката не накарвала момата на никаква работа, а хранила я много добръ съ месо, давала ѝ вино, орѣхи, кафе и често пѣти казвала: „Храни се добръ да се огоишъ“. Съсѣдкитѣ се удивлявали, защо баба акушерка храни тъй добръ момата, а не иска отъ нея никаква работа. Единъ день съсѣдкитѣ като не виждали Ана Бога въ къщи, попитали еврейката, нъ тя нищо опредѣлително немогла да каже. Първо казвала, че е отишла на госте, второ, че е болна, а послѣ че била побѣгнала. Съсѣдкитѣ се усъмнили нъ замълчали. Единъ день нѣкои табаци испунали една кожа въ рѣката Фагарашъ и като я дирили, набарали голѣмъ камъкъ, до който имало нѣщо мекко и помислили че е кожата. Преобърнали камъка и намѣрили тѣлото на момата, на която на главата билъ туренъ камъка. Като се направило изслѣдваніе, тѣлото се указало на хиляди мѣста прободено. Щомъ се открило това, еврейтъ отъ страхъ оставили града Фагарашъ, избѣгали, испокрили се и станало голѣмо движение противъ тѣхъ.

Тъзи била третата случка извършена отъ същата баба.

(Писано въ Ромънскій в. „Телеграфуль“, Апр. 1889 година).

На 7-й Апр. 1889 г. въ Бургасъ, часътъ по 4 слѣдъ пладнѣ, Петръ Н. Джоровъ, 15-мѣсечно дѣте, като седѣло на пѣтнитѣ врата, изведнашъ исчезнало. Домашнитѣ му слѣдъ като го дирили насамъ-натамъ по улицитѣ, сестрата на Н. Джоровъ отишла и въ съсѣдната къща на еврейна Ханмача Палу. Тукъ тя чула издълбоко като изъ подъ земята гласътъ на дѣтето, почнала да се услушва, обикаляла, дирила и като доближила къмъ нужникътъ, гласътъ билъ по силенъ. Когато се спрела надъ една дъсчена захлупалка, поставена върху една дупка вънъ отъ заходътъ, която служила за по-лесно чистение, ясно чула гласътъ на дѣтето. Захлупалката била застегната между дъски за да неможе лѣсно да се отваря, нъ възрастното момиче успѣло да отхлупи и намѣрило спуснатото дѣте въ тѣзи до 1 1/2 м. дълбока дупка. Дѣтето стояло право, и подавало рѣцѣ за помощъ. Тя се навела, извадила го и занесла го у домътъ, безъ да каже нѣщо на еврейтъ, които въ него врѣме се били испокрили. Послѣ попитани отъ бащата на дѣтето, и като не бѣ възможно да кажатъ че дѣтето е самичко отворило

захлупалката, тѣ отговаряли: *гормедиикъ, билмешизъ, ишишит.медикъ.*

Киарини, въ своето съчинение казва: „Да залчимъ изъ страницитѣ на лѣтописцитѣ нѣколко стотини събития, или случаи, които въ всичката си подробностъ сж описани и съ всичката основателностъ доказани, тѣ, значило би, да разрушимъ и уничтожимъ нѣколко паметници, които сж ги запазили нѣкои градища, наедно съ преданието на това ужасно престѣпление. Сжщо, значило би да признаемъ, безъ всяко основание, за лажливи свидѣтели хората, които сж живи и видѣли съ очитѣ си, ако не самото изпълнение на дѣлото, тѣ, поне, несжмненнитѣ къмъ това опитвания.“

Евреитѣ, чрѣзъ една брошура издадена преди 2—3 год. се помъчихъ да докажатъ, че не вършили подобно нѣщо, нѣ века оправдаятъ поне Вратчанското дѣло извършено на послѣдно врѣме.

Помаци.

Помацитѣ живѣятъ въ Плѣвенско, Ловечско, Цѣпинско, а въ Турция — въ Солунско, Мъгленско, Гор.-Дебръ, около Преспенското езеро, въ Кочанско, Неврокопско, по Родопитѣ и тѣхната цифра изобщо възлиза на 600,000 жители.

Тѣ сж по народностъ българе, а по вѣроисповѣданіе мохамедани. Мнозина изъ между тѣхъ се именуватъ съ прекори: Панчооглу, Върбаноглу, Недѣлкоглу, Витаноглу и прч.

Въ Луковитѣ помнятъ и приказватъ, че преди 50 год. старитѣ помакини отивали съ коливо на гробищата, палили восчени свѣци и прекадявали съ темянъ. Празновади св. Георги, св. Димитри, св. Никола, св. Власъ, горѣщници, вълчи и миши празници, а нѣкои презъ великитѣ пости и блажно не яли.

Родопскитѣ българе, едно врѣме се предали на турцитѣ съ условие, да не плащатъ никакъвъ данъкъ на султана, освѣнъ десятъкъ, а въ нужно врѣме да помагатъ съ войници и за това били нарѣчени отъ помагачи — *помаци*. Мехмедъ паша, когато да истурчи тѣзи българе, като ги обвинявалъ въ непокорство къмъ султана, и той споменува думата *помаганіе*. Нѣ да ли всички които се наричатъ помаци, сж се предали подъ такива условия, не се знае.

За истурчванието на помацитѣ изобщо, исторически данни още нѣмаме. По предание се само знае, че истурчванието на Плѣвенскитѣ, Ловечскитѣ, Кочанскитѣ е станало по-отдавна. Нѣкои сж писали да е станало въ врѣмето на султанъ Селима I (1512—1520) нъ това не е потвърдено съ доказателства.

Споредъ записаното презъ 1700 год. отъ попъ Методия Драгиновъ изъ с. Корово, на единъ старъ отъ пергаментъ трѣбникъ, когото презъ 1731 год. попъ Илия далъ на Ст. Захариевъ, истурчванието на родопскитѣ българе е станало въ 1657 год. Записаното гласи: „Когато турскій амира царь Мохамедъ наричанъ ловець, подигна сеферъ на Мора, та испрати 105 хиляди войска по море и 150,000 по сухо, тогисъ дохода въ Плоднъ градъ 6 паша та преминаха изъ Пещера и Мохамедъ паша съ много еничари доде въ Цѣпина на Константово и събра вси попове и кметове та ги тури въ вериги и каза бре хаиларъ васъ Али Османъ падишахъ милува та не давате цареве, само кога трѣбе помагате на нашата войска и ние ви милуваме като нашитѣ еничаре, а вие сте искали да вдигате глава на вашия царь. Тогисъ Банъ Велю и протопопъ Константинъ отговориха; честитий Везиро, нашитѣ момчета до скоро сж били съ царските войски по Туносъ по Траболусъ и Мжехръ, че шо видѣхте грозно отъ насъ, и нашата каза, вие лжете, мене обади карабаштъ въ Филибе (Плодивски митрополитъ проклятия Гавриилъ) и тѣ казахъ онъ насъ не заповѣда, та че оти му недаваме веримъ, та ни клевети и пашата отговори, ели сте и вие кауре, оти да не давате, ето че сте асии и повеле на еничарите да ги исколятъ сите, тогисъ нѣкой Кара Имамъ Хасанъ ходжа, умоли нашата да ги прости ако се потурчатъ, и на Гергьовдень се потурчихъ Банъ Велю, протопопъ Константинъ, попъ Георги и попъ Димитръ въ Костандово и сите кметове и попове отъ другитѣ села и като бѣше много гладия пашата остави още четири ходжи да ни турчатъ и кои се потурчатъ да имъ дадатъ жито за яденъе, и онъ отиде презъ Разлога въ Солунъ, нашитѣ се турчиха до Богородица (Августа), които се не истурчиха едни исклаха други бѣгаха по гората и темъ изгориха къщята, и Хасанъ Ходжа пусна много конѣ въ градътъ (Т.-Пазарджикъ) та докараха жито отъ бегликъ ханъ (куршумъ-ханъ) и стовари го въ църквата св. Петка и св. Апостолъ Андрея въ Костантово и раздаде на потурченитѣ къщи по двѣ мѣри рѣжъ и двѣ мѣри просо, та

че на Петковъ-денъ доде ферманъ отъ царотъ, да се събератъ българете та да станатъ рая, да даватъ харачъ и веримъ и да ходатъ на ангария и само турцитѣ да отиватъ на войска и събрахъ се бѣжанцитѣ та съградихъ къщи въ Каменица и Ракиново, повечето бѣжанци отъ страхъ отидохъ при стара рѣка та съградихъ ново селище Батьево; Хасанъ Ходжа за кашмеръ накара потурнацитѣ та разсипаха сите църкви отъ Костенецъ до Станимака 33 манастири и 218 църкви и така Божию попушению разсипаха се българетѣ въ Цѣпина.“

Лѣтописецъ на мѣнастира св. Петръ при Т.-Пазарджикъ по истурчванието на помациѣ гласи: „Презъ 1670 год. султанъ Ахмедъ¹⁾ завоюва противъ Мора и испрати презъ морето 105,000 души войска и по сухо 150,000. Тогава заминаха презъ Пловдивъ 6 паши, отъ които единий отъ тѣхъ се казваше Мехмедъ паша. При минаваннето си застраши Родопскитѣ села че ще ги оплѣни при завръщанието си и ще исколи християнитѣ и ги съвѣтвалъ да се истурчатъ за да останатъ свободни отъ данъци и отъ ангарии. Отъ това като се уплашихъ селата, приехъ ислямизмътъ. Въ онова врѣме се потурчиха и селата въ Цѣпина, гдѣто биде испратенъ нѣкой Хасанъ Ходжа, който придружаваше пашата и обрѣза първо священниците; поплъ Константина, поплъ Георги и поплъ Димитра на день св. Георги, до 15 Августъ потурчихъ всичкитѣ, а ония, които се въспротивиха заклаха ги, за да се уплашатъ и другитѣ. А на потурчениѣ дадоха позволение да опустошатъ мѣнастиритѣ и църквитѣ се опустошиха отъ Станимака до Самоковекото село Баня 218 църкви и 32 мѣнастири, и много още други уношения нанесоха.“

А пакъ Крупничкитѣ помаци, споредъ единъ ржкописъ били потурчени слѣдъ унищожението на Охридската и Ипекската независими архиепископии, и тогава *сегашиното село* Крупничъ било градъ и сѣдалище на архиепископъ. Въ 1665 год. билъ архиепископъ Серафимъ Габровецъ, послѣ Неофитъ, Филотей и жителитѣ плащали по 4 пари на вѣнчило. Нъ щомъ почнали да имъ се испращатъ гръцки владици, на които Крупничани като немозли да търпятъ злодѣйствата и грабителствата и, като било още прѣсно потурчванието на Цѣпинскитѣ помаци, и тѣ се истурчили, а сѣдалището на митрополита се пренесло въ гр. Самоковъ.

¹⁾ Името е погрѣшено, понеже въ онова врѣме е царувалъ Мехмедъ IV.

Помацитѣ, които сж истурчени отъ послѣ, изобщо говорятъ български языкъ, а само добръ день и добръ вечеръ знаятъ по турски. Тѣ не сж имали и училища, защото, турския языкъ е чуждъ за тѣхъ. Ако си бѣхж отваряли български училища, щѣхж да научатъ поне български да четатъ и пишатъ.

Българо-Католици.

На нашия българинъ, турчинъ или евреинъ ако се говори за бѣлг.-католицитѣ, той ще мисли че му се говори за другъ нѣкой народъ, защото, тѣ се наричатъ изобщо отъ всички — павликяни.

Нѣкои казватъ, че тѣ сж преселенци изъ Сирия и потомци на Павла и Иоанна Калиникови, които императоръ Иоанъ Цимисхий заробилъ и заселилъ въ тѣзи страни, а послѣ се съединили съ послѣдователитѣ на богомилската ересъ, която въ дванадесетото столѣтие имала градътъ Пловдивъ за средоточие. Въ него врѣме, тя имала водителъ нѣкой си Василъ, който билъ хитръ, рѣшителенъ и предприемчивъ човѣкъ, когото императоръ Алексий Комнинъ осадилъ и билъ хвърленъ въ огънь презъ 1181 год. въ Цариградъ.

Днесъ, тѣ се наричатъ бѣлг.-католици, защото, по народность сж българе, а по вѣроисповѣданне католици. Тѣ живѣятъ въ Пловдивско, Свищовско и Никополско. Евзевий, който обикалялъ презъ 1643 год. павликянитѣ, казва, че тѣ се намирили въ Сѣв.-България въ селата:

Чипоровци	2140 ж.	Желѣзна	390 ж.
Копиловци	1560 „	Дол.-Лжжене	266 „
Бѣлина	920 „	Калугерица	250 „
Марино-поле	840 „	Трънчовець	200 „
Петокладенци	700 „	Бахчево	200 „
Орѣше	480 „	Брестовець	160 „
Гор.-Лжжене	433 „	Клисура	203 „

Въ селата Даваджово, Хамбарлий, Селджиково и Кжлъчлий въ Южна България имало до 700 жители, а другагдъ не се намирили.

Тогава, тѣ нѣмали свои священници и дотолковъ били прости, щото, когато дошелъ нѣкой си калугеръ изъ Римъ и почналъ да ги прибира и наставлява, тѣ не искали да обърнатъ внимание на думитѣ му, защото, вѣрвали, че отъ Римъ не

може да се дойде тъй лесно, освѣнъ съ тригодишно иштувание. Най-послѣ, той ги убѣдилъ, прибралъ, почналъ да ги обикаля и поучава.

Въ 1659 год. се вдигнало селото Бѣлина, а презъ 1688 год. когато Австрия настѣпила къмъ Нишъ и Видинъ, всичкитѣ бѣлг.-католически села възстанали, нѣ като се оттеглила Австрия, турцитѣ опустошили селата: Чипоровци, Кошиловци, Желѣзна, Клисурса и др. Нѣкои отъ жителитѣ били избити, други избѣгнали, и тогава, види се, заселили сж се въ селата Балтаджий, Геренъ и Дованлий.

Нѣкои сж писали, че заселенитѣ въ Даваджово, Хамбарлий и Дованлий дошли изъ околността на София още слѣдъ паданieto на българското царство, и тѣхното нарѣчие било шопско, а Кълъчлий, Балтаджий и Геренъ били преселени отъ къмъ Никополско.

Ний сме посѣтили всичкитѣ бѣлг.-католически села въ Пловдивско, обаче не сме забелѣжили никаква разлика въ нарѣчието, нито въ облѣклото, и никакво предание не е спазено за Кълъчлий, Балтаджий и Геренъ да сж преселени изъ Никополско.

Въ 1738 год. слѣдъ войната между Австрия и Турция, отъ нетърпимитѣ мжки и теглила, епископа Филипъ Станиславовъ съ 28,000 жители отъ Свищовско и Никополско отъ които половината били православни, преселили се въ Банатъ. Тогава още Станиславовъ издѣйствувалъ нѣкои туземски права за преселенцитѣ, нѣ въ сжщото врѣме всички били заставени отъ Мария Терезия да приематъ римокатолическото вѣроисповѣдание, обаче, языкътъ, обичаитѣ и нравитѣ си спазили, както и облѣклото въ женский полъ.

Гръцкото духовенство ужасно е преследвало и гонило беззащитнитѣ по онова врѣме бѣлг.-католици, за което нѣкои отъ тѣхъ избѣгнали и въ Влашко.

Въ 1830 год. когато турското правителство поцскало отъ религиознитѣ началници, щото, всякой единъ да поржчителствова за своя народъ, и арменцитѣ въ Цариградъ издѣйствували чрѣзъ Казасъ Артина, който ималъ голѣмо влияние предъ султана, та били заточени всички арменокатолици, а послѣ съ съдѣйствието на западнитѣ сили, слѣдъ като дали поржчителство за своята преданность къмъ султанското правителство били повърнати; тогава се поцскало поручителство и отъ Пловдивскитѣ

навликяни, нъ като нѣмали въ онова врѣме постоянни священници, нѣмало кой да поръчителствова за тѣхъ. Тогава, тѣ помолили гръцкия митрополитъ Никифора, да ги приеме въ нѣдрата на православието и да поръчителствова за тѣхъ, той обаче не ги приелъ, че били еретици, а тѣ се отнесли въ Цариградъ, гдѣто представителитѣ на западнитѣ сили ги защитили и слѣдъ нѣколко врѣме имъ се испратили священници изъ Римъ, които имъ открихъ училища, най-послѣ замѣстихъ и българския языкъ съ латинский.

Атанасъ Вълковъ догдѣто да умрѣ, всегда е осеждалъ владиката Никифора, защото не е приелъ навликянитѣ въ нѣдрата на православието.

Между бълг.-католицитѣ се срещатъ доста едри, пълни и красиви хора, особно между женский полъ. Бълг.-католицитѣ въ Пловдивско се отличаватъ отъ православнитѣ българе въ облѣклото и говореньето. Мжжетѣ носятъ черни, опнати потури и салтамарка съ синъ гайтанъ, а женитѣ черни сукмани безъ никакви украшения. Тѣ казватъ: цѣна, врѣме, цѣло, сѣло, мижду, скѣмле, глѣдай, нѣма, тѣй щото гласѣтъ на буквитѣ е и ъ въ средата на двоеложнитѣ думи се чува на ж и џ.

Бълг.-католицитѣ, споредъ Григориянския календаръ, годината почнуватъ 12 дни по-напредъ отъ насъ, та и общитѣ праздници 12 дни по-напредъ праздноватъ.

Въ тѣхъ узаконенитѣ пости сж: четиредесатницата, за Рождество Христово четири седмици, нъ само средата и петъкътъ постатъ; за Петровденъ и Успѣние по единъ день, на 5-й Януарий и въ началото на четиритѣ годишни врѣмена по три дни, още, средата петъкътъ и сѣботата презъ цѣлата година.

Католичката църква, която е отцѣпена отъ православната въ 1052 год. има за основа символътъ, молитвата господня, десетѣтъ заповѣди и седмѣтътъ таинства, отъ които нѣкои се извършватъ не както въ источната църква, сѣщо и въ символътъ, слѣдъ думата, „исходящаго отъ Отца,“ прилагатъ и отъ „Сина.“

Кръщение. По законътъ, дѣтето до 8-й день отъ рождението си трѣбва да бѣде кръстено. То се занася въ църквата отъ кръстника. Въ случай на болѣсть, кръщението може да стане въ домътъ и по-рано, а въ отсъствие на священ-

никъ, то става и отъ мирско лице. Священника чете молитви по кръщенето, кръстника произнася отрицанията, чете *вирю*, казва името на дѣтето, слѣдъ което священника полива вода на главата на дѣтето. Тъзи вода се освящава на великата сѣбота преди педесетницата. При поливане водата казва; „Азъ те кръщавамъ въ името на Отца, Сина и святаго Духа.“ Послѣ го миропомазва по гръдитѣ и по вратѣтъ, нѣ не въ видѣ на миропомазание.

Миропомазание. Миропомазанието се извършва въ седмата година отъ рождението и само отъ владиката или отъ лице на което е дадено това право отъ папата. Владиката всяка година обикаля селата, и онѣзи, които ще бждатъ миропомазани, завождатъ се въ църква, владиката чете нѣкои молитви, възлага ржцѣтъ си върху тѣхъ съ призвание святаго Духа, миропомазва ги по челото, по кръстѣтъ и ги благославя.

Исповѣданіе. Исповѣдникѣтъ, въ името на Исуса Христа отсжда и опрощава всичкитѣ грѣхове на онѣзи, които сж се съвѣстно исповѣдали, и всякой е длъженъ поне единъ нхтъ въ годината да се исповѣда.

Освѣнъ рай, гдѣто отиватъ душитъ на праведнитѣ и ада — на грѣшнитѣ, католичеството учи, че имало още едно мѣсто, въ което отивали душитъ, само на онѣзи които сж се покаjali и исповѣдали, нѣ умрѣли преди да свършатъ окончателно своето покаяние. Това мѣсто се нарича *чистилице*. Въ него душитъ се мъчили 10, 20, 50 и повече години, догдѣто се очистятъ съвършено и удостоятъ за рай; нѣ за да не търпятъ тѣзи мъки, папата, чрѣзъ своитѣ *индулгенции* ималъ власть да ги избавя. Индулгенциитѣ сж единъ видъ записки, чрѣзъ които, грѣшния искупва грѣховетѣ си, като заплати едно опредѣлено количество пари. Тѣзи простителни записки се продавали отъ безбожни или набожни хора, които вършили силна търговия съ тѣхъ и препоръчвали ги като *таня* за рай божий. Чистилицето и индулгенциитѣ сж узаконени отъ папата съ спекулативна цѣль, а въ святото писание не се споменува подобно нѣщо.

Папа Павелъ 4-й е узаконявалъ въ 1558 год. че папата е на земята представител на Бога и царува въ една абсолютна сила надъ всичкитѣ народи и царства; сжди всякого, нѣ него никой не може да сжди. Сжщо и папа Пий 9-й по-

вика на 18-й Юний 1870 год. тъй нарѣченъ „вселенский съборъ“ и биде провъзгласенъ за *непогрѣшимъ*.

Причащение. Всякой е дълженъ поне два пѣти въ годината да се причащава, а онзи, който счита себе достоенъ за това, може да се причащава колкото пѣти иска.

Масло-священіе. Това таинство се извършва на великий четвъртъкъ отъ 12, 6, а въ краенъ случай и отъ по-малко священници, нъ не и безъ владика. Това масло служи за миропомазание. само когато нѣкой е смъртно боленъ.

Священство. Изобщо, духовенството е дължно да живѣе въ оградата на църквата и да не бжде женено.

Облѣклото на духовенството се състои отъ дълга черна дрѣха, или другъ цвѣтъ, нъ само отъ шаякъ или сукно. Презъ кръста препасанъ коланъ, на който сж прикачени дълги броеници съ кръстчета и иконичка. Коса рѣзана и на главата черна капела.

Лице, което приема духовенъ чинъ, трѣбва да бжде на 21 годишна възраст, да е свършило богословско училище, да има добро и примѣрно поведение, чистъ, непороченъ и неопятненъ предъ народа животъ.

Преди да бжде ржкоположено лицето, извѣстява се това въ църквата на народа и ако не се укаже нѣкой неговъ порокъ, ржкополага се.

Священника се намира постоянно при църквата, готовъ за всяка нужда и всяки день служи. Въ среда и петѣкъ както и презъ великитѣ пости държи проповѣдь, а въ недѣленъ день и вечеръ.

Священника, като се извѣсти че нѣкои иматъ помежду си каквато и да била распра, той е дълженъ на минутата да да ги помири, като отдаде правото комуто се стои, и това негово рѣшение има тяжесть за странитѣ.

Священника, никой пѣтъ не може да влезе въ кръчма, не може да търгува или да върши друга нѣкоя работа.

При ржкополаганието си, священника нищо не плаща на владиката, нъ и священника при извършване какъвто и да билъ обрядъ, не получава нищо опредѣлено, освѣнъ когато поиска нѣкой да му служи литургия, заплаща му 8 гр. За кръщение, вѣнчание, огъво и прч. нѣкои подаряватъ священника съ риза, гащи, чорапе, кръпа, а пари твърдѣ рѣдко. За Богоявление священника ржси и даватъ му разни подарѣци.

Бракъ. Слѣдъ като заяватъ на священника онѣзи които ще се годеватъ, той три недѣли наредъ обажда въ църквата за тѣхното годяване, та ако знае нѣкой че иматъ сродство помежду, да извѣсти. Послѣ чете нѣкои молитви и размѣнява пръстенъетѣ имъ.

Вѣнчаванието става въ църквата и като обичай въ вторникъ сутрешната слѣдъ служба, която священника извършва нарочно за тѣхъ, като се исповѣдатъ и причастятъ. Когато се почне вѣнчаванието въ присѣдствието на двама свидѣтели — кумъ и стари сватъ, а може би и по много, священника пита младоженцитѣ, искатъ ли се единъ други; самоволно ли сж се представили предъ него, или сж заставени отъ нѣкого. При отговора, че сж заставени, или едно отъ лицата мълчи и не отговаря, священника не може да пристѣпи къмъ вѣнчаванието, иначе, захваща обряда, който се свършва въ кратко врѣме, защото не се чете апостолъ, евангелие, нѣма запоявание съ вино, нито обикаляние съ *Исусе лужуй*.

Вѣнчавание не става презъ великитѣ пости, свѣтлата седмица, коледнитѣ пости до Богоявление, въ петъкъ и сѣбота презъ цѣлата година.

Разводъ не става по никой начинъ. Въ случай на прелюбодѣяние, лицата се разлжчаватъ, нъ догдѣто не умрѣ едното, другото не може да се ожени. Овдовелото лице е свободно да се жени колкото пъти желае.

Смъртъ При смъртния часъ се призовава священника, исповѣдва, причащава и наставлява болния на тѣрпѣние¹⁾.

Слѣдъ смъртъта, мъртвеца се занася въ църква съ пѣние, гдѣто се извършва опѣлото вкратцѣ.

Като обичай, служи се за умрѣлия на 3-й, 7-й, 14-й, 30-й и 90-й день и на годината, а нѣкои продължаватъ и повечъ.

Гробищата трѣбва да бждатъ обградени съ стѣна и освятени отъ владиката. Въ случай че стане *кървопролитие* или друго нѣкое беззаконие въ тѣхъ, освящаватъ се повторно.

Бълг.-католицитѣ, между другитѣ празници най-тържественно празнуватъ *Шествието на тѣлото Христово*. Въ втория четвъртъкъ слѣдъ петдесетницата, всичкото духовенство

¹⁾ Гръцитѣ особно вѣрватъ, и приказватъ, че слѣдъ причащенето болното лице ако не умрѣ, католическитѣ домини го удущвали. Обаче, това не трѣбва и да се говори.

изъ Пловдивскитѣ села, наедно съ селянитѣ дохождатъ въ града и въ петъ часа слѣдъ пладиѣ, духовенството облѣчено съ най-свѣтли одѣжди, а ученици и ученички съ бѣли дрѣхи, обикалятъ нѣкои улици изъ бълг.-католическата махала. На чело върви музика, послѣ ученици, ученички съ хоругви, байраци, икони, кръстове, послѣ владиката подъ скиния съ тѣлото Христово въ рѣцѣ, а отъ странитѣ народа. Улицитѣ, презъ които се минава биватъ постлани и укичени съ зелени стебла, и по тѣзи причина, види се, другитѣ народи сж нарѣкли този день *Шума Мария*, безъ да има нѣщо, което да се отнася до Мария.

Бълг.-католицитѣ въ църквата не стоятъ прави както православнитѣ, нито пакъ сѣджатъ на столове както католицитѣ. Всякой единъ, който отива въ църква, той носи подъ мишницата си едно чердже. Щомъ влезе въ църквата, потопява прѣтитѣ си въ святена вода, която се намира въ единъ мряморенъ купѣлъ, прекръства се, превива единий си кракъ и се покланя, послѣ постиля черджето върху каменнитѣ плочи, коленичи, захлуци се на плочитѣ, и слѣдъ една кратка молитва, сѣда коленичкомъ на петитѣ си. Въ врѣме на служба, често пѣти свиратъ съ органъ, пѣятъ и калугерки, а службата се павършва на латински языкъ. Тѣ сж изобщо черковници. Въ църквата паятъ свѣщи и събиратъ пари съ дискосъ.

Бълг.-католицитѣ въ образованието стоятъ много ниско. За вѣра и законъ никога не разскаждатъ. Ако попита човѣкъ нѣкого отъ тѣхъ, защо се кръсти на лѣво и съ цѣлата рѣка, защо превива колѣно и прѣ. той отговаря: „така казва доминътъ“.

Въ 1859 год. въ бр. 18-й на в. „България“, единъ бълг.-католикъ нише изъ Пловдивъ, че тѣ били българе, а духовенството имъ, ако и да е испратено отъ Римъ, нѣ то никоѣ пътъ не е помислило да имъ наложи своя чуждъ за тѣхъ языкъ, и по пастирска длъжностъ, то се учило по български.

Ний като незнаемъ до колко се е стрѣмилъ тогава католическото духовенство да изуча българския языкъ, та да може да проповѣдва, поучава и наставлява паството си на законъ Божий, нищо не можемъ каза по това, нѣ твърдѣ добръ помимъ, когато грѣцкото духовенство бѣше стѣпшло на вратѣтъ на българския народъ; когато въ Пловдивъ нигдѣ другадѣ не можеше да срещне човѣкъ български надписъ; въ старитѣ бълг.-

католишки гробница въ града, между надгробнитѣ камъни имаше надписани и съ български букви, а днесъ, освѣнъ че тѣзи надписи ставатъ по латински, нъ и българскитѣ отъ онова врѣме вече не се срещатъ. Бълг.-католицитѣ се намиратъ днесъ въ сѣщото онова положение, въ което се намирахъ православнитѣ българи преди 40 години, когато влизахъ въ църквата и излизахъ безъ да разумѣятъ нѣщо.

Българо-католицитѣ, можтъ пакъ да си държатъ западното вѣроисповѣданіе, нъ да четатъ поне по языкътъ си и да иматъ священници отъ своята народностъ както уніятитѣ. Тогава, нѣма вече да става и такава съблазнь между тѣхния набоженъ народъ, както това често пакти се случва. Кой не помни скандала презъ 1875 г. въ Бѣлина, гдѣто, доминитѣ бѣхъ излгали 30 отъ най-красивитѣ момичета, покалугерили ги и прибрали при себе, а родителитѣ имъ възстанахъ и ги отнехъ, още, отказахъ се и отъ доминитѣ, а като бѣ дошелъ изъ Букурещъ латинския епископъ да ги убѣждава, бълг.-католицитѣ твърдѣ злѣ се отнесохъ съ него и презъ м. Юлій поискаха бълг.-уніятски священници.

Татари.

Татаритѣ сж живѣли въ сѣвернитѣ страни на Иорза и Баргу, нъ нѣмали постоянни жилища, нито свой главатаръ, и биди подчинени на нѣкой князь, който на татарски языкъ се наричалъ *Уиканъ* а по нашему *попъ Иванъ*, комуто давали $\frac{1}{10}$ часть отъ добитъкътъ си. Като искали да бѣдатъ независими, тѣ се преселили къмъ Сѣверъ по широкитѣ степи и до толкозъ се усилили, щото, въ 1238 г. изгорили Москва и Владимиръ, а въ 1240 г. разорили и Киевъ. Отъ 1480 г. тѣхното могущество почвало да отпада. Въ 1552 г. изгубили Казанъ, слѣдъ двѣ години и Астраханъ, а презъ 1783 г. като превзехъ руситѣ и Крымъ, по подбуждението на турското духовенство, въ разстояние на три години, преселихъ се 300,000 д. татари въ Турция, отъ които мнозина измрѣли още тогава.

Въ послѣдната Кримска война, татаритѣ, като взели живо участие противъ руситѣ, слѣдъ свършване войната, тѣ изгубили първата симпатія на руситѣ и въ 1859 год. презъ есента, стана второ преселяване. Цифрата на изселенитѣ възлизала пакъ на 300,000 души, което като причинявало значителна

вреда въ икономическия упадъкъ на руското правителство, презъ 1860 г. билъ испратенъ графъ Е. А. Тотлебенъ да изучи причинитѣ на изселванието. Въ Кримъ, почти всички землевладѣлци били татари, които, питали защо се изселватъ, отговорътъ билъ: „незнаемъ, единъ потеглилъ и нии го слѣдваме.“

Тѣзи татари се засѣлихъ повечето въ Сѣверна България, а най-много въ Добруджа и една часть въ Южна България. Българетѣ имъ построихъ къщи, отстъпихъ имъ отъ своитѣ нива, ливади, дадоха имъ храна за ядене, купихъ имъ и работенъ добитъкъ.

Онѣзи, които се заселихъ по селата, заловихъ земледѣлие, а онѣзи по градоветѣ, заловихъ своитѣ занаяти: — свѣщарство, кожухарство касаплькъ и продажба на дребни работи.

Въ тѣхното отечество, виновника за малка една кражба се наказвалъ съ бой отъ 7, 17, 27, 37, и тѣй нататкъ до 97 пръчки, а за конь, волъ и друго подобно, заплащалъ стойността 9 пати повече или пакъ съ смъртъ.

Тѣ въ начало и тукъ се показахъ честни и трудолюбиви, обаче не въ продължително врѣме, освоихъ характера на турцитѣ и станахъ сѣщо като тѣхъ свирѣпи, грабители и притѣснители къмъ българина. Тѣхнитѣ султани завладѣхъ насилствено нива, ливади, гори, образоваха чифтлицы и доста се обогатиха.

Татаритѣ и до днесъ не сж измѣнили своето облекло. Тѣхнитѣ жени ако и да освоиха яшмака и фереджето на турчинитѣ, нъ лицето не си закриватъ.

Забелѣжително е това, че облѣклото на тѣхнитѣ жени, никакъ не различава отъ облѣклото на българкитѣ, които населяватъ Источната часть и край р. Марица въ Хасковския окръгъ, и бѣлитѣ имъ забрадки сж еднакви.

Татаритѣ иматъ голѣма глава, широко чело, малкъ носъ, испъкнали бузи, тѣй щото, очитѣ оставятъ като въ трапчини. Между тѣхъ се срещатъ красиви твърдѣ на рѣдко.

Тѣ ядѣтъ всякакво месо, и конско, и кучешко, стига да бжде тлъсто. Женитѣ крайно обичатъ мжегѣ си и ги почитатъ. Честността и цѣломъдрието въ женскій полъ е на високъ степенъ. Брачный сюзъ никога не нарушаватъ. Тѣ сж тихи и кротки. Обидни и безнравствени думи никакъ не произнасятъ.

Тѣ, както и турцитѣ взимать по много жени и иматъ много дѣца. Слѣдъ смъртта на бащата, синътъ взима неговата жена, освѣнъ майка си.

Въ княжеството, въ много градове се срещать по нѣколко татарски семейства, нъ най-много въ гр. Добричъ.

Гагаузи.

За происхождението на гагаузитѣ разни мисли се срещать. Нѣкои казвать, че тѣ били отъ онѣзи *Караманлии*, които живѣять въ Азия. Други казвать, че тѣ били *Кримски татари*, преселени тукъ, още преди паданието на българското царство, което се указвало, отъ правитѣ, общаитѣ и домашния имъ животъ, а пакъ нѣкои увѣрять, че тѣ били потомци на *куманитѣ*.

Гагаузитѣ живѣять въ Варненския окръгъ:

Въ гр. Варна	1849 д.	Въ с. Кестричъ	535 д.
„ с. Шабла	1170 „	„ гр. Балчикъ	145 „
„ с. Каварна	641 „	„ с. Каракургъ	102 „
„ с. Гяв.-Суютчикъ	600 „	„ гр. Провадия	13 „

и въ други нѣкои села.

Гагаузитѣ съвършено се отличавать отъ българетѣ и отъ гръцитѣ не само по типъ нъ и по характеръ и по облѣкло. Тѣ иматъ дребна, мисчеста снага, широка и остра глава върху къса шия, дебели и силни рѣцѣ и крака, очи и коса черни, и тъменъ цвѣтъ на кожата. Между момитѣ и младитѣ жени се срещать доста красиви и съ привлекателенъ поглѣдъ, нъ като застарѣять, тѣ ставать ужасно грозни, а широкитѣ шарени шалвари ги представлявать още по-грозни.

Селянина когато отива на пазаръ, върѣга коньетѣ въ талигата, качва семейството си, и слѣдъ като си пазарува, насѣдъть въ кръчмата, ядатъ, пиятъ и когато си пойдать, той едвамъ се крѣпи на краката си.

Гагаузина отъ малко нѣщо се докача и щомъ се скара, сбиванието е почти неизбѣжно.

Селскитѣ гагаузски къщи сж по-чисти и по-уредени отъ българскитѣ. Тѣхнитѣ постилки, покривки и други къщни ствари, приличать до негдѣ на граждански.

Освѣнъ при сродницитѣ си или други нѣкой ближень приятель, гагаузина не оставя жената си да сѣдне на софрата.

Гагаузитѣ говорятъ само турски языкѣ, нѣ много думи се забелѣзватъ и български.

Гагаузи се намиратъ и въ Одринско, също и сургучи, които тоже говорятъ турски.

Арменци.

Арменцитѣ сж единъ отъ старитѣ азиатски народи и когато презъ 14-й вѣкъ Египетскитѣ султани завоевали Армения, тѣ почнали да се преселяватъ въ Европа.

Най-първо, тѣ се заселили въ Цариградъ, гдѣто имъ се позволило да си иматъ и патриархъ, а отъ послѣ се прѣснали и по други градове въ турция.

Между тѣхъ се срещатъ доста красиви и пълни хора, както въ мъжкий тѣй и въ женский полъ. Тѣ иматъ широки плѣщи, широка глава съ гъста и черна коса. Очи тоже черни, покрити съ гъсти и дълги клѣпачи, надъ които лѣжатъ черни и пълни като пиявици вежди, склучени надъ носѣтъ. Пълнитѣ и красиви арменки сж почти мургави (есмерѣ). Тѣй се въспѣватъ и въ турскитѣ пѣсни.

Арменцитѣ въобще сж горделиви. Въ ходенъето, въ сѣденъето, въ говоренъето и въ всичко друго се забелѣзва една особна гордостъ. Тѣ обичатъ и самохвалството. Най-бѣдния изъ между тѣхъ, често пакти повтаря думитѣ: „Недѣйте глѣда че съмъ сиромашъ, азъ съмъ отъ *сой*—внукъ, братовчедъ или сестринецъ на покойния Ованезъ-ага, на когото султанътъ на ерака ставаше“. А пакъ най-голѣмата имъ хвалба е съ яденъето. Когато се събератъ нѣколкомина въ кафенето, или на нѣкой дюгенъ, или нѣколко семейства отидатъ въ една къща на разговоръ, първо ще си исприкажатъ съ преувеличение кой какво е ялъ. Единий ще каже, че взелъ три оки овче месо отъ къмъ опашката и само на бубрека имало една ока масъ. Стотвили четири вида ястие, единъ говечъ на фурна и отъ тлъстина немогло да се яде. Други ще каже, че взелъ четири оки говеждо месо, което приличало на свинско и ястието толкозъ вкусно станало, щото дѣцата немогли да се наситятъ. Нѣ ако каже нѣкой че е ялъ *пача*, и почне да расправа какъ я готвили и какъ била вкусна, другитѣ вече мѣкватъ.

Дѣйствително, арменцитѣ готвятъ изицно и много по добрѣ се хранятъ и отъ турцитѣ, нѣ самохвалството имъ нѣма граница.

Онзи арменецъ който ималъ елмазенъ пръстенъ на показалеца, когато отивалъ за месо, той казвалъ: „Касапъ, отъ тукъ ми отрѣжи нѣколко оки месо“, като посочвалъ съ пръстятъ мѣстото отъ гдѣто да отрѣже, съ цѣль, да покаже на хората пръстенътъ си. Догдѣто касапина да вземе ножа въ ржки, арменецътъ посочвалъ друго мѣсто и казвалъ: „Оттука, оттука отрѣжи, това ми се вижда по-добро“. Когато касапина взималъ ножа въ ржки и замахвалъ да отрѣже, арменецътъ съ насоченъ показалець къмъ него, извиквалъ: „Стой, на оттука да ми отрѣжешъ, защото отъ това ще могатъ направи у дома и супа, и суюшъ, и яхния, и гьовечъ, има и за призоли“. Следъ като претегли касапина месото и каже, че дошло $1\frac{1}{2}$ ока и струвало $4\frac{1}{2}$ гр., арменца му давалъ само 4 гр., въ щомъ касапина поисквалъ още 20 пари, арменца му отговарялъ: „Е халтъ етме (недѣй яждъ трици), стига, ти си нашъ“. Арменца взима месото на малкия си пръстъ, държи го високо и на половина метръ далечъ отъ себе, и догдѣто отиде у дома си, очитѣ му бивали обърнати къмъ пръстения. Онзи, който ималъ златенъ *кордонъ* на часовникътъ си, той удриалъ ржката на грждитѣ си и казвалъ: „Касапъ, тука глѣдай, некамъ да ми отрѣжешъ двѣ оки месо, отъ гдѣто е най-тлѣето“. А пакъ онзи съ новитѣ обуца, вдигалъ кракътъ си къмъ кучето и казвалъ: „Ощъ куче, ще стѣпимъ на краката ми“.

Като вникне човѣкъ въ хвалбитѣ и горделивото отношение на арменцитѣ, той ще намѣри тѣзи поговорки до нѣгдѣ и умѣстни.

Арменцитѣ помежду си никой пхтъ не си казватъ само на име, и на кръпачътъ Бедроза, тѣ казватъ: *Бедрозъ-аѣ*. Сжщо и дѣцата на баща си казватъ: *аѣ бабѣ*.

Арменцитѣ сж доста наклонни да ласкаятъ, да паразитствувать, размивать, развеселявать и да се подправать съ човѣка.

Изобщо, въ Европейска Турция тѣ говорятъ турски, а арменския языкъ се употрѣблява въ училищата само и между поученитѣ.

Въ турско врѣме, преди другитѣ народи, тѣ най-първо почнали своето образование. Тихо и глухо стигнали до единъ степенъ и скоро се вмъкнали въ правителственнитѣ учреждения. Мнозина служехж въ телеграфо-почтенскитѣ отдѣления. Почти въ всякой единъ градъ сандѣкъ-емини (ковчекникътъ)

бѣше арменецъ. Като се отвори желѣзницата, станционнитѣ началници и кондукторитѣ бѣхж повечето арменци. А пакъ нѣкои отъ тѣхъ занимавахж доста високи длѣжности. Въ всичко това не малко имъ е послужилъ и турския языкъ.

Въ Европейска Турция, освѣнъ въ Цариградъ, тѣ живѣять въ Родосто, Малгара и Одринъ, а въ княжеството най-много се намиратъ въ Пловдивъ, Руссе, Варна, Шуменъ и въ други нѣкои градове по нѣколцина. Тѣ, по селата не живѣять и съ земледѣлие не се занимаватъ. Пѣ-богатитѣ занимаватъ търговия, особно житарство а другитѣ златаре, терзии, бербере и искусни готваче.

Догматическото раздѣление на арменската църква отъ православната е станало въ 1449 год. Тѣ приематъ тритѣхъ вселенски събори, нъ по подбуждение на нѣкого си Етония, отхвърлили Халкидонския и, по учението на Евтихия, прибавили на трисвятата пѣсенъ и „распний ся за ни“. Отпослѣ приели отъ западната църква и пресния хлѣбъ, тѣй като безъ квасъ билъ роденъ Христосъ.

Арменцитѣ по между си се дѣлятъ на два класса — *индже* и *калзи* (тънки и дебеди). Първитѣ исповѣдватъ римокатолическо вѣроисповѣдание, които по настоявание на западнитѣ сили, презъ 1830 година, бидоха припознати отъ турското правителство за отдѣлна община, на чело съ арменокатолически патриархъ, а вторитѣ, наричани Григориянци, считатъ се по тѣхному — православни. Църквата на послѣднитѣ е обрната къмъ Истокъ и тѣ се управляватъ духовно отъ патриархъ, който живѣе въ Цариградъ, а пакъ той зависи отъ патриарха, живуцъ въ Ечмиаздинъ у Велика Армения, отъ когото се испраща и мирото.

Григориянитѣ съставляватъ пѣ-голѣмата масса и тѣхната църква е пѣ-ближна до православната, само презъ сирната седмица яджтъ и месо и, срецо Въскрѣсение като четатъ сутренната, извършватъ и службата отечерь, кажатъ *Христосъ възкресе* и яджтъ сирене и яйца още вечерьтъ. За Рождество Христово постятъ първата и послѣдната седмица и тогава отъ вечерьтъ яджтъ яйца и сиренье. Рождество и Богоявление празнуватъ въ единъ день на 6-й Януарий както едно врѣме и православната църква. За Св. Богородица постятъ една седмица и празникътъ става между 12 и 18-й Августъ, въ който день се случи недѣля. За Преображение и за Кръстовъ-день

постятъ по една седмица. Също среда и петъкъ. Армeнската църква празнува наедно съ православната всичкитѣ стари празници, нѣ онези, които се паднатъ въ среда, въ петъкъ, въ недѣля и презъ великата четиредесатница, тѣхното правило се чете други пкть, когато се и празнуватъ. Освѣнъ Рождество Христово и Св. Богородица, никой други празникъ не може да се празнува наедно съ недѣлята.

На Великий четвъртакъ вечертъ, най-високото духовно лице омива краката на священниците, а гдѣто е само единъ священникъ, той извършва това на 12 души пѣвци, облѣчени въ църковни дрѣхи. Четатъ се 12-тѣ евангелія и при изнасяние распятието, всичкитѣ свѣци се изгасятъ, въ знакъ на помрачение солнца.

Съ исключение на маслосвящението, арменската църква изпълнява всичкитѣ други тайнства съ малка разлика.

Кръщение. Кръщението става 10—15 дни послѣ рождението. Дѣтето се занеся въ църква отъ бабата (акушерката), която трѣбва да бжде жена стара и вдовица. Тя се придружава отъ кръстника. На жена и дѣте никой пкть не се позволява да бждатъ кръстници, тѣй като Христосъ е кръстенъ отъ мжжъ. Когато пристигнатъ въ църквата, кръстникътъ направи три поклова (метании), взима дѣтето въ рѣцѣ, произнася отрицанията, священникътъ чете едно евангелие, апостолъ и нѣкои молитви, кръстникътъ изрича на дѣтето името, което трѣбва да бжде на нѣкой святия, а слѣдъ това приближава къмъ священника и послѣдния пита: *Що иска това дѣте?* Кръстникътъ отговаря; *Вѣра, надѣжда и кръщение.* Священникътъ, като каже: *Да има твоята вѣра,* чете второ евангелие надъ водата въ купѣла, гдѣто слѣдъ като капне три капки миро, потопява дѣтето три пкти и казва: „Во имя Отца, Сина, и святаго Духа,“ послѣ чете трето евангелие, миропомазва дѣтето по устата, носътъ, ушитѣ, очитѣ, челото, сърдцето, рѣцѣтѣ, грѣбътъ и нозетѣ, чете нѣкои молитви, а най-послѣ го причащава като християнче. Това тайнство се продължава до единъ часъ. Дѣтето не се постригва и обикаляние съ *Елицы во Христа* около купѣла не се извършва. Слѣдъ кръщението, дѣтето се занеся съ пѣние у домътъ, гдѣто священника чете още една молитва. На третия день, той пакъ отива въ домътъ, измива дѣтето отъ мирото, а бабата испира дрѣхитѣ. Тѣзи вода се излива въ църковния дворъ на особно мѣсто или пакъ въ нѣкой сухъ кладенець.

На 40-й день, майката на дѣтето наедно съ бабата занисятъ дѣтето въ църква. Тукъ майката слѣдъ като направи 40 поклони, взима въ ръцѣтъ дѣтето и свѣщъ и священника чете нѣкои молитви, нъ свята вода (чиста молитва) не праватъ.

Причащение. Причащението става само съ вино, а не и съ вода, защото Христосъ зель чашата съ вино и казалъ: „пийте отъ нея, това е моята кръвь,“ Това вино се приготвява особно, отъ отборъ грозде и не се тълче съ крака. Въ арменцитѣ причащението не се дава съ лажица нъ съ два прѣста, само хлѣбъ.

Бракъ. Онѣзи които сж годени въ присѣтствието на священника, който имъ е челъ нѣкои молитви и размѣнилъ прѣстенитѣ, трудно могатъ се раздѣли и преди вѣнчанието. Вѣнчанието става въ понеделникъ сутрень и въ църквата. Въ недѣля младоженецътъ повиква священника, принасятъ се вѣнчалнитѣ дрѣхи, които е пригответилъ за невѣстата, покадява ги священника, чете нѣкои молитви и испращатъ се въ домътъ на невѣстата. Сутреньта дохожда въ църквата младоженеца съ момата, придружени отъ кумътъ. Деверъ, зълва, старойка и прч. въ арменцитѣ нѣма.

Священника чете нѣкои молитви, два апостола и двѣ евангелія, запоява младоженцитѣ съ вино, сжщо и кумътъ, нъ шекеръ както въ насъ не се дава и обикаляние съ „Исайе лукуй,“ нѣма. Сжщо и жито не се хвърга. Вѣнци за вѣнчаванието се праватъ отъ червена и бѣла плѣтена коприна, въ въспоминание, че отъ Христовото тѣло е истекло кръвь и вода. Тѣзи вѣнци се вардятъ отъ младоженцитѣ за споменъ. Нищо друго не може да оправдае разводътъ, освѣнъ едно прелюбодѣяние, нъ и въ този случай не се позволява на едното лице да стѣпи въ бракъ, догдѣто живѣе другото.

Священство. Строго е забранено отъ патриарха, да се ржкополага лице за священникъ, ако тò не е свършило богословско училище. При това, неговото добро поведение трѣбва да бжде доказано.

Когато се укаже нужда за священникъ, извѣстява се на онѣзи които сж достойни за това звание и които желаятъ да приематъ този чинъ, а колцина се появатъ, тѣ теглятъ жребие.

Лицето, на което се падне жребието, въ сжбота сутреньта се ржкополага въ иподяконъ, а на вечерня дяконъ. Когато да се ржкоположи за священникъ, той отъ църковнитѣ врата до

владичкия столъ съ заключени рѣцѣ държащъ ги подъ носѣтъ си, ще ходи по коленетѣ си и спира се до владиката. Въ това врѣме пристѣпва едно лице като пълномощникъ на дякона, което казва на владиката: „Това лице е вече дяконъ и като достойно църковно и граждански за священникъ, моля да се ржкоположи.“

Владиката пита велегласно: „Достоенъ ли е?“ а пѣвците отговарятъ; „достоенъ.“ Слѣдъ това, дяконътъ отрича Халкидонския и други събори и пристѣпва се къмъ ржкопологанието.

Слѣдъ ржкоположението си, священника жавѣе цѣли 4 мѣсеци въ една църковна стая. Първата четиредесятница той прекарва съ постъ и молитва. Постоянно чете евангелието и псалтирътъ. Освѣнъ че вино и ракия не му се позволява да пие, нѣ и дървено масло не бива да яде, и въ това разстояние, за да не види никакъ и женский образъ, не му се позволява и да служи, а въ врѣме на служба, не може и да поглѣдне отъ вратитѣ на олтаря.

На 40-й день ще служи за пръвъ пѣтъ. Слѣдъ службата, придруженъ било отъ духовни, било отъ мирски лица, съ църковно пѣние отиватъ въ домътъ му, гдѣто сродници, приятели и съсѣди го посѣщаватъ, честитяватъ му, принасятъ му подарѣци и като почерпнатъ кафе или сладко, пакъ придруженъ отива въ новото си постническо жилище. Презъ тѣзи втора четиредесятница, той служи всяка сѣбота и недѣля и въ тѣзи дни му се разрѣшава да яде сиренъе, яйца и масло, а въ другитѣ пакъ постно. Когато встѣпн въ третата четиредесятница, може да яде всяки день сиренъе, яйца и масло, а месо само въ сѣбота и недѣля. Дѣцата му, роднини и приятели отиватъ при него да го посѣщаватъ, нѣ не и съпругата му. Въ Армения, вмѣсто по 40 дни, то се извършва по 4 мѣсеци, тѣй щото, священника цѣла година не може да отиде у дома си.

Службата. Преди да почне священника службата, той се спира предъ дверитѣ, обръща се къмъ народа и казва: „Никой не е безъ грѣхъ, освѣнъ Богъ, за това, моля, простете ми и молете Бога за мене.“ Единъ отъ священникитѣ, или ако нѣма такъвъ, единъ отъ пѣвцитѣ отговаря; „Господь ди ти прости.“ Нѣ когато священника иска тѣзи прошка, съпругата му излиза вънъ отъ църквата, слѣдъ което пакъ се завръща. Това значило, че мъжътъ като глава на жената, не трѣбвало да иска отъ нея прошка. Службата се протака почти колкото и въ нашата

църква. Въ недѣля се чете утренното евангелие по редъ, въ службата се чете апостолъ и евангелие както въ нашата църква, при това священникътъ чете и катихизисъ. Проповѣдъ въ арменската църква твърдѣ нарѣдко се слуша, защото, на мирско лице не се позволява да проповѣдва, а само епископа или священникъ свършивши високо образование. Священника когато служи, той носи корона на главата, подобна на онѣзи които носятъ нашитѣ владици, нъ безъ скъпоцѣнни украшения, а владиката носи съ украшения, която е доста висока и съ два върха.

Въ облѣклото, арменския священникъ се различава отъ православния само въ калимавката, на която сукното отъ горѣ е набърчкано; арменскитѣ священници си рѣжатъ и косата. Тѣ както и нашитѣ сж женени, нъ не е запретиено да стане нѣкой священникъ и безъ да е ожененъ.

Смъртъ. Когато се разболи нѣкой, повиква се священника да го исповѣда и причасти. Болния ако умрѣ, священника отива въ домътъ му, чете нѣкои молитви, апостолъ и едно евангелие. Това сжщото чете и въ църквата, както и на гробищата. Слѣдъ като се зарови мъртвеца, священника направя кръстъ съ евангелието на гроба и казва: „До второ пришествие, този гробъ да не се развали.“ Арменцитѣ се копатъ както еврейтѣ и турцитѣ на новъ гробъ. До осмия день отъ смъртъта, священника отива всяки вечеръ въ домътъ на умрѣлия и чете молитви за душевното му спасение. На осмия день, на четиредесатия и на годишния отива на гроба, гдѣто чете молитва, нъ жито и прч. не носятъ както у насъ.

Слѣдъ захожданието на слънцето, мъртвецъ не се копае.

Арменогригориянитѣ сж първи между другитѣ християнски народи, които презъ 1860 год. стѣснихъ кръгътъ на своето духовенство въ границитѣ, които изискватъ неговото духовно звание и чисто църковнитѣ му длѣжности.

Священника, за да не гуляе до средъ нѣщъ и преспалъ или не преспалъ да влезе въ служба, както правехъ нѣкои гръцки владици и священници, още, за да не ходятъ хората да ги дирятъ за нѣкоя налѣжаща нужда по къщата имъ или по пазарътъ, священниците, ако сж повечъ отъ единъ, дежурний преди да служи, три дни по напредъ отива въ църковната стая, гдѣто живѣе 15 дни безъ да стѣпи въ домътъ си или другадѣ, ако не бжде за извършване нѣкой обрядъ. Той преди да служи

въ първия денъ ще пости, самъ ще овъси просфоритъ за службата, самъ ще ги опече на сачъ въ *тепсия*, които сж пресни и тънки, нъ по напредъ, чете молитва надъ брашното. Той причащава, кръщава, чете на болни и всичко онова каквото би било нужно. А тамо гдѣто е единъ само священникъ, както въ г. София, той не може всяка недѣля да служи, защото, трѣбва да отиде въ църковната стая три дни преди да служи, за да се приготвява, като се въздържа отъ ядене, пиене и прч. а слѣдъ службата, пакъ три дни ще живѣе въ църквата и тогава отива въ домътъ си.

На священника е запретино да пианствова, да живѣе развратно, да влиза въ кръчма, да пѣе мирски пѣсни, да се весели въ събрания, да играе на карти, да търгува или да се занимава съ какъвъ и да билъ занаятъ. Въ случай, че священникъ испадне въ погрѣшка която не е допростима на чинътъ му, той се исключава отъ священството, съ обявление, да не може нигдѣ да священнодѣйствова.

Священника трѣбва да бжде чисто и пѣстро облченъ. Въ кално врѣме по дѣламъ служби пѣши да не ходи и на прости кола да не се качва.

При ркополаганието си священника ако е бѣденъ, нищо не заплаща, а на владиката се даватъ 40—60 лева отъ църковната касса, като подаръкъ.

Населението плаща на священника задължително, само за вѣнчание, а за кръщение, погрѣбение, исповѣдание, четение на болни и прч. нищо не се плаща, освѣнъ онзи който е по-богатъ ако желае подарява нѣщо священника.

Рхсенъе по къщата, по дюгенитъ и по кръчмитѣ е съвсѣмъ запретино и на новъ священникъ. Такъвъ прави водосвящение само въ къщата гдѣто го повикатъ.

Въ арменцитѣ е спазенъ обичая да колятъ курбанъ въ нѣкои случаи; Онзи който е обѣщаль да заколя курбанъ, заниса въ църквата малко соль, на която священника чете молитва, и тѣзи соль се дава на овена, който ще се коли. Слѣдъ като се свари месото, повиква се священника, чете молитва на месото, и послѣ се прави угощение въ домътъ, или се разнася по бѣднитѣ, нъ кожата се дава на священника.

За арменскитѣ священници най-щастливитѣ дни сж Въскрсение и Рождество Христово. Тогава, тѣ ходатъ по къщата, правятъ водоосвящение и всякой имъ дава каквото желае.

Това ограничение на арменскитѣ священници е за подражание и отъ другитѣ християнски священници. Въ арменцитѣ е забранено да се поставя икона въ домоветѣ, освѣнѣ въ особна за това стая, тъй като иконата представлява образъ Божий, не трѣбва да се поставя въ стая, гдѣто се яде, пие, спи и прч.

Арменцитѣ никоѣ пакъ не купуватъ восчени свѣщи отъ дюгенѣ и да ги палятъ въ църквата, освѣнѣ отъ пангалтъ. Когато се внася въ църквата новопостроенѣ кръстѣ, икона, кандило и прч. най-първо се измиватъ отъ священника съ вода, послѣ съ вино, слѣдъ това се миропомазватъ и полагаатъ на мѣстото си.

Арменцитѣ иматъ мѣнастири и калугери както и православнитѣ, нѣ въ тѣхъ не е позволено да се отварятъ дѣвически мѣнастири, нито пакъ мома или жена да се пострива въ монашески чинѣ.

Протестанти.

Основателя на протестанството е Мартинъ Лютеръ. Той е роденъ въ 1483 год. свършилъ наукитѣ си въ Германия, послѣ приелъ священнически чинѣ, станалъ учителъ по богословието, билъ славенъ проповѣдникъ и крайно набоженъ. Нѣ когато прочелъ списанието на Иоанна Хуса, вникналъ добръ и въ злоупотрѣбленията на римската църква и като срещналъ калугерина Тецела съ два ковчега, единия пѣленѣ съ индулгенции, които продавалъ и викалъ: „Дайте пари, купете си, и виѣ ще бждете безгрѣшни“, а въ другия турялъ паритѣ. Лютеръ, слѣдъ като изобличилъ Тецела, въ 1516 год. се явилъ откритъ и ужасенъ гонителъ както на папата тъй и на римската църква. Въ 1520 год. той билъ отлъченъ отъ папа Леона 10-ѣ и осжденъ отъ Парижскитѣ богословци като отетженикъ.

Лютеръ основалъ своето учение само на священното писание, а всичко друго, като: отци святи, събори, литургия, исповѣдъ, пости, спомени, икони и прч. отхвъргалъ и като му се поревнало да се ожени, той отхвърлилъ и калугерството и оженилъ се за една калугерка на име Екатерина. Той, съ своето краснорѣчие, въ кратко врѣме успѣлъ да привлѣче доста послѣдователи, даже нѣкои и измежду европейскитѣ князове.

Протестантитѣ сж имали постоянна борба съ католицитѣ. Въ 17-то столѣтие, въ врѣме на Людика 13-ѣ, въ Франция

се повдигнало ужасно гонение противъ протестантитѣ. Това гонение се распространило и въ Испания, Англия и въ Белгия. Избититѣ протестанти въ него врѣме възлизали до 90,000 души, между които имало 90 князове, 48 графове, 225 борбони и много благородни.

Въ врѣме на Карла 1-й, папицашитѣ въ Ирландия направили съзаклятие да истрѣбятъ всичкитѣ протестанти. Единъ отъ съзаклятниците, ако и да открилъ това единъ день понапредъ, нѣ пакъ били избити до 40,000 души протестанти.

Протестанскитѣ мисионери, които се вмъкнаха въ нашето Отечество, не е била цѣльта имъ распространението на християнството, нѣ на протестанството. Тѣ, като се явили въ Цариградъ, вмѣсто да приведатъ въ Христовата вѣра турцитѣ и евреитѣ, тѣ се заловили за арменцитѣ, отъ които, въ кратко врѣме мнозина привлекли въ протестанство и въ 1840 год. образували армено-протестанска община.

Въ 1845 год. по подбуждението на арменския патриархъ, турското правителство въ Цариградъ, почнало силно да преслѣдва и гони армено-протестанската секта. Едни били хвърлени въ тъмницата, други обковани въ желѣза и турени въ лудницата, трети били испратени на заточение, като се лишили и отъ имотѣтъ си. Нѣ всичко това, не е можало да попречи въ распространението на протестанизма, защото, скоро се явили нѣкои отъ европейскитѣ посланници, защитници и покровители на новата тѣзи вѣра.

Най-послѣ, арменския патриархъ Маттеосъ, афоресалъ всички онѣзи които били приели протестанската вѣра и строго запретилъ на другитѣ арменци всяко сношение и зиманье-даване съ тѣхъ. Слѣдъ това, никой не приближавалъ при афоресанитѣ, дюгенитѣ имъ се затворили, почнали да отпадатъ материално и нѣкои се отказали отъ протестанството. Обаче и това не отишло за дълго врѣме. Въ 1850 год. по силното настоявание на Съръ Стратфордъ Коннингъ, портата била заставена да припознае протестанската църква за самостоятелна, а на 6-й Юний 1853 год. припознаванието станало формално и съ ферманъ.

Отъ това се дало възможность на протестантитѣ, безпрепятствено вече да дѣйствувать, открито да проповѣдватъ и да се пржснатъ между българския народъ.

През 1857 год. когато българетѣ въ Пловдивѣ търпѣли разни гонения отъ грѣцкото духовенство, възникнали протестански мисионери и почнаха да предлагатъ на по-развититѣ българи, да приематъ английското подданство, за да бждатъ покровителствувани и защищавани отъ английското правителство. Неотлъчно съ подданството идеше, разумѣва се, и протестанското вѣроповѣданне. Въ Пловдивскитѣ българи отъказаха на мисионерскитѣ услуги.

Въ 1858 год. градътъ Ст.-Загора, който броеше 5 мъжски училища съ 900 ученици и 13 д. учители, 5 дѣвически съ 500 ученички и 10 учителки, отъ които двѣтѣ бѣха свършили въ Европа, и тѣзи училища стоеха по-високо отъ всички други въ България, а въ много градове часослова още не бѣ изхвърленъ, протестанскитѣ мисионери, вмѣсто да отидатъ въ заглъхналитѣ тѣзи градове, тѣ се вгнѣздиха въ Ст.-Загора, посѣтото отъ други, тѣ да жънатъ. Съ голѣми усилия и огромни материални жертви, основаха двѣ училища — мъжско и дѣвическо, отъ които презъ 1862 год. първото броеше 50 ученици, а послѣдното 90 ученички. Слѣдъ нѣколко врѣме учителитѣ почнаха да запретяватъ на ученицитѣ да отиватъ въ православната църква, защото била приличала на капище, украсено съ идоли. Най-послѣ, ученицитѣ и ученичкитѣ били заставени да се подчинятъ на волята на своитѣ учители, и да се черкуватъ въ протестанския молитвенъ домъ. Гражданитѣ почнаха да негодуватъ и презъ м. Окт. 1867 год. направиха единъ скандалъ, всички прибраха чадата си и училищата били закрити.

Презъ 1859 год. протестанскитѣ мисионери почнаха да дѣйствуватъ въ Пловдивѣ. Въ 1860 год. Баинктонъ обиколилъ Ямболъ, нѣ като видѣлъ, че Ямболци се още грѣчели, той напустналь града.

Въ 1862 год. тѣ открили училище въ Пловдивѣ, което броеше 130 души ученици. Морсѣ се вмъкналь въ София, други въ Тулча, а Робертъ отъ Ню-оркъ, отворилъ прочутото Цариградско училище, въ което сж се въспитавали много българчета.

Въ 1864 год., тѣ се заловили въ Т.-Пазарджикъ, въ 1865 год. въ Панагюрище, въ 1867 г. въ Костенецъ и Сестримо, въ 1868 г. се установили въ Ямболъ, въ 1870 г. въ Ихтиманъ и Долня-Баня, въ 1871 г. въ Хасково.

Пловдивското училище, като не дало плодъ, то, както и закритиѣ въ Ст.-Загора, били пренесени презъ 1871 год. въ Самоковъ, гдѣто основали двѣ по-редовни училища — мъжско и дѣвическо.

Протестантитѣ се бѣхж вмъкнали и въ селото Мерицлери (Чирпанско), което броеше до 200 къщи, построили и църква, която служила и за училище. Въ 1874 год. на Великдень, православнитѣ направили църквата съ земята равна и изиграли едно хоро на мѣстото.

Нѣкои казватъ, че въ протестантството имало 238 секти, отъ които, по-главнитѣ били 16. За сегѣ въ княжеството се намиратъ четири: методисти, конгрешоналисти, квакери (трещущи по английски) и анавантисти (прекръстени).

Методиститѣ вѣрватъ, че човѣкъ въ живота си, често пакти може да попадне въ грѣхъ и да се покайва. Още, тѣ иматъ и тѣй наречени *епископи* между църковнитѣ чиновници.

Конгрешоналиститѣ се отличаватъ отъ методиститѣ въ това, че тѣ нѣматъ епископи и управляватъ се отъ единъ конгресъ.

Квакеритѣ се представляватъ снисходителни и смиренно-мудри, въ молитвения домъ на прости столове сѣдятъ, тихо говорятъ, клятва не приематъ, отъ война се отвращаватъ, хоро не играятъ, вино не пиятъ, даже и тютюнъ не пушатъ. Квакерската секта е основана въ 1647 год.

Анавантиститѣ иматъ за начало: „ако не се роди нѣкой изпово, не може да види Царството Божие.“

Протестантитѣ изобщо, считатъ като тайнства: кръщенето и причащението, нѣ тѣй просто се извършватъ, сяко като народенъ обичай. Родителитѣ занисятъ дѣтето въ молитвения домъ, което, нито се съблича, нито се потопява въ вода, нито се миропомазва, само, като каже пастира: „кръщавамъ те Драгане во имя отца, сына и светаго духа“, поржсва го съ вода, и Драганъ е вече кръстенъ. А пакъ причащението се състои въ по единъ залагъ хлѣбъ, и по глѣтка вино изъ една чаша. При извършванието на тѣзи наречани тайнства, протестантитѣ пѣятъ нѣкои стихове, свиратъ и съ органъ или армоника, а пастира държи и рѣчь, съ която обяснява на родителитѣ какво значение има кръщенето, какви сж тѣхнитѣ длжности къмъ чадата, каква сила има причащението и прч.

Анавантиститѣ обаче, които считатъ *новото рождение*, въ прекръщението, тѣ неприпознаватъ такова кръщение. Онзи,

който стъпва въ анабаптистическата секта, той трѣбва изново да бѣде кръстенъ, и да е на възраст. Той, слѣдъ това кръщение, ушъ не попадалъ вече въ грѣхъ, па и ако да попадне, т. е. ако прелюбодѣйствува, краде и убива, преди смъртта си, щѣлъ да се погнуса отъ своигѣ грѣхове и да се покае, или съ други думи: *Богъ нѣма да го остави да поине*. Тѣ се кръщаватъ въ рѣка или въ нѣкоя вада. Пастира влиза въ водата, слѣдъ него съ по една риза само, и онѣзи които ще се кръщаватъ. Като изрѣче думитѣ: „кръщавамъ те во имя отца, сина, и святаго духа, олава презъ кръста лицето, потопява го грѣбешкомъ въ водата, а частъ въ четири слѣдъ обѣдъ, *новороденитѣ* се причащаватъ. Гнѣздото на анабаптиститѣ е въ градътъ Руссе, нѣ иматъ клонъ и въ София. Тѣ, ужасно се гонятъ съ другитѣ протестанти. Послѣднитѣ наричатъ анабаптиститѣ — шарлатани, а пакъ тѣ наричатъ другитѣ, безвѣрници, защото не били изново кръстени. Анабаптиститѣ въ молитвата си между друго казватъ: „Господи, просвѣти и членоветѣ на онова събрание, за да дойдатъ въ съзнание и да познаятъ истинната вѣра.“ И тѣ се молятъ тоже съ затворени очи, нѣ не ставатъ на крака, а коленичатъ сѣщо като турцитѣ. Между другитѣ протестанти онзи който е кундурадѣия, терзия, или има слуги и слугини, той се труди да приведе чирацитѣ, слугитѣ и слугинитѣ въ протестанство, нѣ анабаптиститѣ и други средства употрѣбляватъ. Тѣхния пастиръ въ София, като неможитъ да привлече повече отъ седмъ души мъже и три жени и тѣ отъ най-долната класа между населението, той почналъ да мами дѣцата изъ улицитѣ съ шекерчета или пакъ съ 5—10 стотинки, които отивали при него да имъ проповѣдва. Майкитѣ на дѣцата като се извѣстили за това, на 19-й Юний п. г. отива една отъ тѣхъ да прибере дѣтето си, нѣ *новороденитѣ християни*, одраскали лицето ѝ, били и прогонили я. Тогавъ се събиратъ женитѣ отъ цѣлата махала гдѣто е свърталището на анабаптиститѣ, нападнхъ съ камънѣ, изчупихъ стѣклата на прозорцитѣ и ако не бѣ пристигнала полицията, разяренитѣ жени, щѣхъ съ камънѣ да ги испотрепатъ.

Всичкитѣ протестантски секти основаватъ своето учение само на святото писание, тълкувано по личний разумъ на всякого. Протестантитѣ нѣматъ нито священство, нито църковно священноначалие. А названието епископъ, пастиръ, дяконъ и прч. сж

голи думи, както и ония коиго ги носят, не сж, освѣнѣ прости миряни.

Протестантския молитвенъ домъ състои отъ четири голи стѣни, една масса предъ проповѣдника и нѣколко столове за сѣдене. Въ дѣлниченъ день женитѣ се сбиратъ въ него на разговоръ, гдѣто нѣкои плетжтъ чорапе, а други преджтъ, Протестантитѣ, ако и да не почитатъ кръстътъ, нѣ отъ нѣкоя година на самъ, почнахъ да поставятъ върху молитвения домъ изъ вѣнъ по единъ кръстъ, за да прилича и той на църква. Редовни събрания протестантитѣ иматъ въ недѣля часътъ 10 до 12 сутрента и въ петъ подиръ обѣдъ, а въ срѣда въ 6 подиръ обѣдъ. Въ събранието се четатъ псалми, пѣятъ стихове и пѣнието всегда се придружава съ органъ. Проповѣдника държи и проповѣдъ отъ нѣкой текстъ евангелски.

Изобицо въ протестантитѣ, при вѣнчаванието, пастира пита пристѣтвующитѣ въ събранието, да ли нѣма нѣкои уважителни причини, които да възбраняватъ брачния съюзъ на пристѣпившитѣ за бракосъчетание, а пакъ тѣхъ сжщитѣ пита, самоволно и съ любовь ли сж пристѣпили за бракосъчетание, послѣ имъ напомнува длѣжноститѣ единъ къмъ други и държи рѣчь отъ евангелието върху женитбата. Въ протестантитѣ не се пазятъ сродствата както въ православнитѣ. Нѣкои отъ тѣхъ взиматъ и баджза си. Съпрузитѣ немогжтъ се распустна, а послѣ да постѣпатъ въ законенъ бракъ освѣнѣ въ случай на прелюбодѣяние. Протестантина ако желае, той е свободенъ да се жени, колкото пжти овдовѣе.

Обрядътъ при погрѣбение се извършва въ църквата, гдѣто пастира чете нѣкои молитви за упокоение душата на мъртвеца, държи рѣчь съ която описва нѣкои отъ добритѣ му дѣла презъ живота, пакъ даже и предсмъртната му расходка и разговоръ. Пастира въ София при едно погрѣбение казваше: „Видите ли тогози господина Ивана, преди една недѣля, ние излезнахме съ него на расходъ и като минавахме презъ градската градина, музиката свиреше и ний сѣднахме. Господинъ Иванъ носеше праметната на ржката си и зимно палто, загърна се и ми каза: *Азъ предчувствозамъ че ще остава този свѣтъ.* При всичко че знаехъ неговата болѣсть е неисцѣрима, пакъ почнахъ да го утѣшавамъ“. Надъ гроба пастира като чете послѣдната молитва на мъртвеца, никой вече нестѣпва тамо.

Ний, като споменахме за простациѣ крѣчмаре — священници Младена, Сокзла, Георгия и Илия, за пияницата Доне Клисуранѣ, за мускаджията Атанаса и пр. несправедливи ще бждемъ, ако премълчимъ и неспоменемъ за нѣкои и отъ образованитѣ протестантски пастири и проповѣдници, на които, американскитѣ учители сж оголили умоветѣ отъ всякакви убѣждения, а като неможли да насадятъ въ тѣхъ законитѣ на чистата вѣра и истинската добродѣтелъ, тѣ се явихъ съвършени лицемерци.

Единъ Американски възпитаникъ, който билъ и протестантски дяконъ, за когото, незнаемъ защо, Пловдивци казватъ че носилъ три имена: Илия Иовчевъ, Дянгий Ахметъ и Узупъ Ахмакъ, и промѣнилъ четири вѣри: православна, протестантска, католическа и пакъ протестантска, когато говореше изъ устата му медъ и масло течеше; отъ черкезинъ по-глухо стѣпяше — кажи го като мравка и въ очитѣ му се представлявахъ за грѣшници даже и касаниятѣ, които клали кроткиѣ агненца.

Най-послѣ маската на лицемерието пада и Иовчевъ се явява сжщински убийца, крадецъ и разбойникъ.

Като му омръзнала жената, защото не била толкозъ красива, той си приготвилъ младо и прелѣстно момиче на което се обѣщаль да отрови жената си, та него да вземе. Два пѣти се опитвалъ, пѣ не сполучилъ да я отрови. Родителитѣ на момичето като се извѣстили за това, прибрали го въ Ямболъ при себе. Слѣдъ нѣколко врѣме жената на Иовчева умрѣла а той намира една католикня, вѣнчава се съ ней въ католическата църква и съ католически священници и протестантския дяконъ — Илия Иовчевъ, става католикъ.

Той когато бѣше още протестантинъ, бѣ назначенъ директоръ на Пловдивската народна библиотека, и за да може свободно да влиза въ домътъ на единъ арменецъ, скрива 20 лири отъ касата, набѣдява разсидния Мечкарова че той ги е открадналъ, предава го въ сждъ, изгонва го, прибира арменеца, пѣ послѣдния като узналъ съ каква цѣль го е прибралъ, отказалъ се отъ неговото благодарѣние.

Иовчевъ, повечето пари отъ глоба за недоставяние у врѣме вземени за прочитъ книги, не вписалъ въ касата. Отъ купенитѣ 18 ламби за библиотеката 6-тѣ изпратилъ въ домътъ си. Сгаритѣ отъ домътъ си карекли замѣстилъ съ нови отъ библиотеката и други подобни вършилъ, даже и джамове прекарани и заплатени по 6 гроша, той ги забелѣжвалъ по 12,

нѣ съ такива дребolini не се задоволявалъ *Божия човѣкъ* Иовчевъ.

Презъ 1883 год. Румелийската дирекция на народното просвѣщение, испросила отъ членовѣтъ на едноврѣмното Цариградско читалище, да подарятъ богатата читалищна библиотека на Пловдивската. Членовѣтъ се съгласили и испратили 22 голѣми санджака съ книги, на които за пренасяннето по желѣзницата, Иовчевъ заплатилъ отъ кассата на библиотеката около 20 лири турски. Дирекцията заповѣдала Иовчеву да впише въ списъкѣтъ на библиотеката тѣзи книги. Той вписалъ по една само отъ всяки видъ, а другитѣ отстранилъ въ една стая и почналъ да ги продава. Между книгитѣ имало много тѣла отъ „Българскитѣ Книжици,“ които продавалъ на книжаритѣ отъ 4—5 лева, само да имъ прибере паритѣ. Когато биде премѣстенъ въ Софийската библиотека, останалитѣ книги предалъ на своя замѣстникъ Ив. Бѣлопитова, като му казалъ, да ги продава за негова смѣтка, понеже били негова собственостъ.

На 16-й Авг. 1887 г. Бѣлопитовъ биде замѣстенъ отъ Ив. Говедарова, комуто Бѣлопитовъ казалъ, да продава тѣзи книги за смѣтка на Илия Иовчева. Говедаровъ се ужмнилъ и кражбата била наскоро открита, почнало се изслѣдване, и при всичко, че книгитѣ продавани съ низка цѣна, доказало се, че той злоупотрѣбилъ повече отъ 10,000 лева. Той открадналъ отъ Пловдивската народна библиотека, единъ златенъ Хрисовулъ отъ Иоана Александра и много златни стари монети. За тѣзи злоупотрѣбления Иовчевъ биде съденъ, пресѣденъ и избѣгна въ Америка.

Другъ подобенъ лицемѣрецъ се яви Иванъ Тонжоровъ. Той е родомъ отъ Самоковъ. Въ начало съ една чантица както М. Гребенарова, обикаляше отъ градъ въ градъ да продава протестантски брошури, като викаше: „Купете си душевна храна.“

Презъ 1876 г. Тонжоровъ отишелъ въ Англия, гдѣто събралъ сумма пари за откриване протестантски църкви и училища въ Разлога, обаче всичко задържалъ за себе. Втори пѣтъ пакъ отишелъ и съ *Божия помощъ*, направи си положение, установи се въ Пловдивъ, построилъ къщи и за всяки случай, той ги преписалъ на жената си. И удостои се съ пастирска длъжностъ на Пловдивскитѣ протестанти.

Онзи, който е слушалъ неговата проповѣдъ, помислилъ би.

че самъ Богъ го е испратилъ на земята да приведе грѣшнитѣ въ пхть покаяния, и не само въ събранието, нъ вскду и всегда поучаваше и наставляваше хората на добродѣтель. Единъ день, талигаджията Ставре, като биелъ коньтъ си, който билъ спрѣлъ при джамията Аладжа-Мечитъ и неможилъ да тегли натоварената талига съ 9 вреки брашно, Тонжоровъ почналъ да го съвѣтва, да не бие животното, като му казалъ: „Грѣшно е де се бие онова, на което е Богъ далъ дихание.“ Нъ презъ м. Мартъ 1881 г. когато докторитѣ Янколовъ и Андонияди бѣхж дали рапортъ, че слугината на Тонжорова Параскева Николова, 13 годишно момиче, което освѣнъ че било затваряно и мъчено отъ Тонжорова, нъ и смъртно наложено съ бой, Ив. Душковъ неволно си припомнилъ Ставревия конь и Тонжоровото лицемѣрие, за които често пхти приказваше.

Тонжоровъ, слѣдъ като посѣгна върху честъта на едно добродушно семейство, той биде отлжченъ отъ чиньтъ си, остана като единъ простъ членъ въ протестантското общество и отъ всички презренъ. Обаче, слѣдъ малко врѣме той се въплоти и основа нова секта — квакерска, на която стана духовенъ началникъ и пакъ проповѣдва и учи другитѣ: *да не прелюбодѣйствоватъ.*

Да предположимъ, че въ квакерската секта се допуска, щото и пролюбодѣйцитѣ да ставатъ пастири и проповѣдници, Тонжоровъ обаче, ако би ималъ капка съвѣсть въ главата, никой пхтъ не би трѣбвало да се рѣши съ опятненото си чело да се яви апостолъ и проповѣдникъ на словото Божие, защото, той не е като Клисуранътъ попъ Доне, който не знае какво съдържа нито 23-та глава отъ Матеа, а е човѣкъ, който знае даже и колко букви съдържа цѣлото евангелие, знае още, че Христосъ е казалъ на такива хора като него: „Горѣ вамъ книжници, лицемѣрци. . . .“

Протестантскитѣ пастири, проповѣдници и дякони, види се, да считатъ вѣрата като дрѣха, която може да се промѣнява споредъ врѣмето. Православния българинъ, ако и да не обръща ни най малко внимание на Тонжорова, Иовчева или на други нѣкои, че тѣ били методисти а станали квакери или пакъ евреи, нъ това ги поставя предъ тѣхнитѣ послѣдователи — на висотата на безобразието.

Между нашитѣ протестанти, на прѣсти се броятъ образованитѣ, състоятелни, сщеврѣменно и честни хора. Съ ис-

включение на нѣколцина само, всички сж такива, които се вардат мравката да не настѣпатъ, а камилата погълщатъ.

Димитръ Назърски, възпитаникъ въ Самоковското протестантско училище, послѣ слѣдвалъ и въ Англия, изучилъ всичкитѣ протестантски секти, завърналъ се въ отечеството си, установилъ се въ София, отворилъ книжарница, убѣдилъ протестантитѣ въ Костенецъ и Д.-Баня за да имъ бѣде същеврѣменно и проповѣдникъ, нѣ американскитѣ мисионери като му попречили въ това, той се опълчилъ срещу тѣхъ, излиза голѣмъ търговецъ, съставя дружество, събира пари отъ търговцитѣ, фалира, избѣгва въ Америка, и като владѣе добръ турския языкъ, показалъ се тамъ покръстенъ турчинъ, почналъ да представлява на американцитѣ какъ се молили турцитѣ, какъ се кланяли, какви чалми носили, съ какви чибуци тютюнъ пушили и прч. събиралъ подарѣци отъ тѣхъ, хранилъ се безъ трудъ и мжа.

Другъ на име Стоянъ Ватралский, родомъ отъ с. Вакарель забѣгналъ отъ военната повинность въ Америка, гдѣто се обличалъ въ священнически църковни одѣжди и съ кадилница въ рѣцѣ, подигравалъ се предъ американцитѣ съ църковнитѣ обряди на православието.

Ний нещемъ да описваме безнравственността на Петра Маневъ, който обезчести и опропасти цѣлото семейство на Митка Бельовски въ с. Вѣтрень, нито безчестността на Йордана Икономовъ протестантски учителъ въ Свищовъ, както и на други мнозина отъ водителитѣ на протестанизма, защото сами сж доказали, че тѣ сж хора безъ никакви протестантски убѣждения, безъ характеръ и пригърнали сж протестантството не за друго, освѣнъ за частна облага. А пакъ такива водители, разумѣва се, немогатъ да иматъ по-добри послѣдователи. Безчестния човѣкъ който си позволи да вземе втората си братовчедка за съпруга, той отива при протестантитѣ и го вѣнчаватъ. Ямболския проповѣдникъ Терзиевъ, вѣнчава и първи братовчеди, защото той взима и балджа си. Петръ Веляновъ, Стоянъ Божковъ (бивши калугери), овдовелитѣ священници Василь Никовъ Македонецъ, Георги П. Стояновъ отъ с. Корията Кръклиясийско, при протестантитѣ намѣрихъ жени и се оженихъ. Като вникне човѣкъ отъ близо въ протестантския лагеръ, ще заключи, че той прилича на казашкия полкъ, който едно врѣме бѣ съставенъ подъ командата на Саджкъ паша отъ хора кой отъ колъ, кой отъ вѣже, тѣй щото едни за пари, други

за жени, а пакъ нѣкои прости кундурадѣи, шивачи, пеце-малдѣи, и тѣ сами не знаятъ, защо сж оставили бащината си православна вѣра.

Учения Тонжоровъ казалъ на Петка, че отъ постѣтъ нѣмало никаква полза; въ църквата иконитѣ не били потрѣбни; излишни били кръстението, свѣщи паленъе и др. подобни, Петко безъ да знае, че Тонжоровъ се труди да го тури въ торбата за да получи награда и безъ да разсѣди че самъ Христосъ, Св. Иванъ, Св. Илия и др. сж постили: че като стои въ църквата предъ иконата на Христа, той си представлява, че си намира предъ самото негово лице; че съ кръстѣтъ си напомнува распятието Христово; че ако пали свѣщъ и прч. не прави нѣкое престѣпление предъ Бога, той се увлича слѣпо и като се представи предъ него голотата на протестантската църква, той изгубва всяко религиозно чувство.

Православната вѣра никой пхтъ неможеше да бѣде подкочана отъ протестанството ако нашето духовенство стоеше на висотата на своето положение. Въ нашата църква, освѣнъ че не се чува проповѣдъ, нъ духовенството съ голѣмо хладнокървие глѣда на протестантскитѣ апостоли, които, неуморимо се трудатъ да разорятъ престола на православната църква, като виждатъ, че нѣма кой да го крѣпи. Не знаемъ, какво ли би коштувало на ексархията и кой ли би попречилъ ако испратеше нѣкое способно лице, което да се грижи за искореняванието на протестанството, тамъ гдѣто е пуснало коренъе.

Протестантския проповѣдникъ се вижда съвършено безсиленъ да се бори съ лице, което дава сжщинското тълкование на святоото писание и бѣга отъ него като злодѣецъ.

Кръсто Паламидовъ, който билъ назначенъ за протестантски проповѣдникъ въ селата Костенецъ и Баня, успѣлъ да привлече доста отъ проститѣ селяни. Нъ като билъ условенъ за учитель Н. Крапчански, въ село Баня, той имъ доказалъ заблудението на протестанизма, мнозина отъ тѣхъ напуснали Паламидова и почнали да се подиграватъ съ него. Паламидовъ скоро се убѣдилъ, че ще бѣде изоставенъ отъ всички, нъ не намиралъ за благоразумно веднага да избѣгне и далъ слѣдующето задължение за борба, въ която, мислилъ, никой пхтъ да не влиза.

„Подписаний се задължавамъ предъ г-нъ Крапчанскій, че ако ми докаже аргументално, че не е протестанизмътъ пхтътъ,

рѣзъ който може да се спаси чловѣкъ а православието, то е отказвамъ отъ досегашнитѣ си протестански убѣждения заодно съ послѣдователитѣ си.

Подписахъ

Кр. Паламидовъ.

с. Долна-Баня, 1883 год. Ноеврий 28-й.

Свидѣтели :

Секретаръ на Ихтим. Мировий Сѣдия, Симеоновъ и Лазаръ Кристовичъ.

Н. Крапчански съ едно писмо, слѣдъ като обрѣща вниманието на Кр. Паламидовъ върху четвъртата глава, ст. 5, и 14 отъ посланието къ Ефесеемъ и върху петата глава въ Матеа ст. 17, задава му и четири писменни въпроси. Съ послѣдния иска отъ Кр. Паламидова да докаже, съществува ли въ протестанската църква единство, споредъ спасителевитѣ думи: Единъ Господъ, една вѣра, едно кръщение . . .“ когато протестантитѣ се дѣлятъ на секти и никакво единство нѣматъ омежду си.

Кръсто Паламидовъ, съ писмо отъ 17 Мартъ 1884 год. ежду друго отговаря. „Приехъ писмото Ви отъ 16 того. То второ писмо що приемамъ отъ васъ. Както е вече извѣстно, азъ останахъ пакъ въ Баня и Костенецъ и за напредъ съ тѣкой нови условия. Азъ не се съгласявамъ за писменна олемика. Нито предпочитамъ да отговарямъ писмено за предстоящитѣ Ви въпроси. Тѣзи въпроси ще Ви ги отговори публично когато искате. Прѣдлагамъ Ви първо да наредимъ програмата за разискванieto или полемиката. Явете ми, вие ли ще наертаете програмата, и да изберемъ комисия, на която ще да я даемъ, или комисията да изберемъ и тя да ни предначъртае програмата. Комисията прѣдлагамъ да е отъ шесть души, избрани трима въ Васъ и трима отъ мене. Комисията между си сама ще избере прѣдатель. Отъ моя страна прѣдлагамъ г-нъ Димитръ Захариевъ отъ Драглище (разложско), Трифона Димитровъ отъ с. Баня и Ангелъ Райчовъ отъ с. Костенецъ. Предлагамъ въ Костенецъ да бжде довопнението въ домътъ ми, като ще призова чрѣзъ извѣстия епени по улицитѣ, доброволна публика. Въ домътъ ми има мѣсто за повечъ отъ 500 души. Вие тоже ще призовете когото щете. Комисията ще се води отъ уставъ, когото ще съставимъ ний вама. Въ заключение ви казвамъ : 1-во, съставете си программа

по която ще ме борите въ два екземпляра, единъ за вашитѣ а други за моитѣ избиратели — комисари; 2-ро отъ страната си изберете трима за членове на комисията; 3-то, да съставимъ уставътъ и 4-то, ще опредѣлимъ врѣмето и мѣстото“.

Слѣдъ това, Кр. Паламидовъ, съставилъ и испратилъ на Н. Крапчански слѣдующия уставъ.

1-во, Този уставъ е за ограничено ръководство на комисията, която ще копира полемиката на г-нъ Н. Д. Крапчански и Кр. Паламидовъ.

2-ро, Цѣльта на полемиката е г-нъ Крапчански да докаже аргументално и фактично на Кр. Паламидовъ че не е протестантизмътъ Богоспасителна религиа нъ православието.

3-то, Условието на полемиката е, че щомъ Крапчански докаже и убѣди аргументално и фактично Паламидова, послѣдний ще приеме православието и ще се отрѣче отъ до сегашнитѣ си религиозни убѣждения.

4-то Полемиката ще бѣде устна, публична, на български языкъ и съ доказателства и факти.

5-то, Аргументитѣ и фактитѣ ще сж отъ здравий разумъ и отъ цитации къмъ каноническитѣ св. писания т. е. библията.

6-то, Цитирания отъ св. списание или отъ другадѣ биватъ само на български языкъ.

7-то, Никой другъ освѣнъ полемицитѣ, не бива да се мѣси въ полемиката.

8-то, Всякой полемикъ има право да си опълномощи равно привилигированъ намѣстникъ въ случай на минутна и извънредна нужда засвидѣтелствована отъ повечето половината на членоветѣ отъ комисията.

9-то, Отъ намѣстникътъ и опълномощителътъ само единъ може да се бори въ едно и сжщо врѣме.

10-то, Намѣстникътъ се утвърдява отъ трима членове на комисията избрани отъ опълномощителътъ.

11-то, Комисията се състои отъ свободно-избрани шести души отъ полемицитѣ по трима отъ всякого.

12-то. На цѣлия този уставъ, изпълнението е задължително на комисията.

13-то. Предсѣдателя ще се избере по вишегласие заедно отъ комисията и полемицитѣ.

14-то. Съгласието на повечето отъ половината рѣши всичко съ явно вишегласие отъ комисията.

15-то. Председателятъ равноправно гласоподава съ членовете на комисията.

16-то. Комисията ще има двама секретари, които ще копиратъ всякой главенъ аргументъ и фактъ изрѣченъ отъ полемичитѣ.

17-то. Полемичитѣ ще избератъ секретаритѣ по единъ отъ всякого, нѣ комисията по вишегласие ще назначи, кой чии думи да копира.

18-то. Предметитѣ за полемиката ще се назначатъ и дадатъ на комисията отъ г на Крапчански.

Нѣ слѣдъ всичко това, като се издали покани, пристигнали повиканитѣ отъ Крапчански комисари, явили се многобройни слушатели, а Кр. Паламидовъ презъ нѣщята избѣгналъ за София, послѣ въ Руссе, гдѣто отъ методистъ, станалъ баптистъ.

Протестанскитѣ мисионери, като говорятъ българския языкъ привлекателно, по свойството, види се, на тѣхното произношение, повечето отъ нашитѣ протестанти се силятъ да ги подражаватъ и въ говорението. Когато книжартъ покани протестантина съ нѣкоя нова книга, ако първия е православенъ, протестантина отговаря: *„о-би-чалъ би да и-мамъ та-я пре-взс-ход-на кни-га, но и-малъ съмъ слу-чай по-на-прѣдъ да я проче т.ж.“* Нѣ ако нѣкой протестантинъ издаде каквато и да била книга, или почне издаванието на вѣстникъ, периодическо списание, тѣ всички се трудатъ за распространението. Протестантитѣ си помагатъ единъ на други като еврейтѣ и между тѣхъ просякъ не се среща. Съ това само и съ почитанието на святата недѣля, мнозина сж привлели въ протестанство.

Празднованието на св. недѣля по законодателенъ актъ въ протестантитѣ е установено въ 1792 год. и отъ тогава, то си остава неизмѣняемо. Никой не може да отвори дюгентъ си каквото и да билъ той — касанинъ, бакалинъ или хлѣбаръ; не може да търгува или занимава нѣкоя работа; не се дозволява да се ходи на ловъ, да се играе на карти или друга игра, запрещаватъ се даже и публичнитѣ увеселения.

Било отъ уважение св. недѣля, било отъ почитание църковнитѣ постановления, и нашитѣ тукъ протестанти ненарушаватъ четвъртата заповѣдь Божия.

Нѣ какво би попречило и на православнитѣ за да направатъ това изобщо, даже за всичкитѣ народности? На основание на тѣзи Божия заповѣдь, ако се распоредеше нашето

висше духовно началство, което ще намѣри и нужното съдѣйствие, то може да запрети отварянieto на какъвъ и да било дюгень както въ официалнитѣ празници тъй и въ недѣля.

Всякой отъ вечертъ ще си купи каквото му е нужно и въ празниченъ день нѣма да глѣда човѣкъ едни дюгени затворени а други отворени, а пакъ въ Бургасъ, Анхиало, Вратца и другадѣ, дюгенитъ изобщо се отварятъ даже и преди да пустне църква. Всежду подъ стрѣхата на църквата въ недѣленъ день се продаватъ сивитѣ, баницы, сладки, халва и прч. Единъ вика *жесики*, други *мекички*, трети *сладка халвица* и тъй се наредили единъ до други, щото, мъчно може да премине човѣкъ. А пакъ въ Чирпанъ, напалили огньове, запържили мекицы, завонѣло, запушило и така задимело, щото, догдѣто да премине човѣкъ, той непременно трѣбова да испустне нѣкоя и друга слъза. Въ Шуменъ само видѣхме, хлѣбарниците въ празниченъ день да не пекатъ, нито пакъ и да отварятъ.

Ако се тури въ изпълнение тѣзи Божия заповѣдь, тогава, вмѣсто да се пълнятъ кръчмитѣ и кафенетата още въ зори, и да глѣдатъ изъ подпердетата кой мъжъ или коя жена излиза изъ църква, всякой ще отиде въ църква, ще посѣти читалището, или библиотеката, или дружеството основано съ благотворителна цѣль.

Това, обаче, неще бжде толкозъ приятно само на еврейтъ, защото, нашия чиновникъ, търговецъ, занаятчия, които въ дълниченъ день не си оставатъ работата, за да си пазаруватъ, сжщо и женитѣ, а въ празникъ, когато българскитѣ дюгени сж затворени, въ еврейскитѣ нѣма игла гдѣ да хвърлишъ.

Товага и протестантинътъ неще може вече да ни осжда въ това, което най-много бие въ очи, и за което, ний сами като християни, трѣбова да признаемъ че сме за осжданье.

Цинцари.

Цинцари или куцовласитѣ живѣятъ въ Пиндъ, въ Тесалия, Кастория, Крушево, и въ други планински и диви мѣста въ Македония. Въ турско врѣме, тѣ бѣхж заловили всичкитѣ осамотени ханчета по пптицата и служехж като *ятаци* и съдружници на разбойницитѣ. Мнозина търговци, които по позволя оставахж да пренѣщуватъ при тѣхъ, не осжмвахж. Слѣдъ

освобождението, като нѣмаше на кого да праватъ *ятакажкѣ*, нѣкои отъ тѣхъ напустнахъ ханчетата, заселихъ се по градоветѣ и заловихъ бакалѣкѣ, ханджилѣкѣ, кръчмарство, а нѣкои и другъ видъ търговия и лихварство. Почти въ всякой единъ градъ въ Сѣверна и Юго-западна Бѣлгария се намиратъ по единъ двамина, негдѣ и повече, а въ София само 186 д. я то повечето мже. Тѣ сж такива лжци, такива експлоататори и безбожни лихвари, щото, всякой който се е заловилъ съ цинцарина въ зиманье даване, той е оставалъ безъ къща.

Цифрата на заселенитѣ въ княжеството цинцари не може да се опредѣли положително, защото едни отъ тѣхъ се казватъ власи, други бѣлгаре, а трети еллини.

Цинцарина има широко испъкнало чело, тѣй щото, то е най-видната часть отъ неговия образъ. Очи черни съ лукавъ поглѣдъ. Глава плоска съ широкъ и дългъ носъ. Тѣ сж пѣргави, опорити и доста хитри. Говоратъ особенъ языкъ, който прилича на ромжнскій.

Каракачани.

Каракачанитѣ не сж постоянни жители на княжеството, нѣ съ премиявананieto си отъ една страна на друга като посѣщаватъ нѣкои градове и села, ний ще запознаемъ читателитѣ си до негдѣ и съ тѣхъ. Думата каракачанъ е турска, и сложна отъ *кара* (суша) и *качанъ* (бѣгающъ), т. е. хора които бѣгатъ на сушата. Каракачанитѣ се занимаватъ исклучително съ овцевѣдство и лѣтно врѣме прекарватъ съ стадата си по високитѣ планини а зимно, по низскитѣ и топли мѣста, повечето край Бѣло море. Въ турско врѣме, разбойницитѣ при тѣхъ намирахъ храна и въ врѣме на *потера*, тѣ сж преобличали нѣкои разбойници въ каракачански дрѣхи, давали имъ кривака въ рѣцѣ и до гдѣто се побере потерата, разбойницитѣ ставали овчари. Каракачанитѣ сж почти чернооки, съ черна коса, грубо лице и съ среденъ ръстъ. Говорятъ исхабенъ грѣцки языкъ и влашки, доста високо и съ дебелъ гласъ приказватъ. Мжетѣ носятъ синя гѣзва на главата, черни и дълги до подколненѣтъ отъ дебело бало дрѣхи, които приличатъ до негдѣ на Македонскитѣ арнаути, а нѣкои и бѣли, червенъ поясъ и силыхлѣкѣ. Женитѣ шамия на главата, дрѣхи до колненѣтъ отъ домашенъ платъ, широкъ и халтавъ поясъ, а пицалкитѣ покрити съ ша-

рени чорапи. Каракачанитѣ нѣматъ построени къщи и живѣять чергарски. Когато се вдигватъ отъ едно мѣсто на друго, вдигатъ всичката си покъщнина, състояща отъ нѣколко кебета и други неизбѣжни дреболии. Тѣхното пътуване съ овцетѣ, често пъти се продължава единъ — два мѣсеци, тъй щото, нѣкои по пътятъ умиратъ и много отъ женитѣ раждатъ. Жената на каракачанина е сжщинска робиня. Всичката работа тя врѣши, особно въ пътуването товари, растоваря, распорезда се съ добитѣка, вода носи, дърва събира, огънь кладе и пр. и когато пътува, тя не губи врѣмето си напраздно. Превара поводника на коньтъ въ ржката си, взима чорапа въ ржцѣ, ходи и плѣте или пакъ преде, а мжжетѣ като се качатъ на своитѣ конье, търгватъ напредъ, отбиватъ се въ ближния градъ или село. слизатъ въ нѣкоя кръчма, ядатъ, пиятъ, пѣятъ, веселятъ се и като се напиять добрѣ, отспать си догдѣто ги пристигнатъ овцетѣ и пакъ тръгватъ напредъ.

Каракачанитѣ сж искусни крадци. Тамъ гдѣто ядатъ, пиятъ, тѣ мислятъ и кроятъ какво да откраднатъ. Единий отъ тѣхъ като влезе въ бакалницата да купи една ока соль, всички го послѣдватъ, и кой каквото докачи: било сапунъ, желѣзо, свѣщи, гнѣте въ дълбокитѣ си джобове.

Чужденцитѣ. Ний сме споменали, че въ княжеството живѣять 13,616 души чужденци: немци, русси, сърби, французи, чехи, италиянци, поляци, римски калугери и калугерки, американски мисновери и други нѣкои.

Немци. Немцитѣ или пришелцитѣ изъ Австрия сж най-много — 3,579 д. Въ София само се намиратъ 1,502 д. отъ тѣхъ, и то повечето отъ женский полъ. Сжщо въ Руссе, Пловдивъ, Варна, Видинъ и въ други нѣкои по-голъми градове. Нѣкои се занимаватъ съ търговия, особно съ продажба на готови дрѣхи и шапки изъ Виенскитѣ фабрики. Срещатъ се много дамски кроячи и кроячки, които иматъ ученици и ученички почти еврейчета. Има нѣколцина доктори, аптекари и чиновници. Между женский полъ се намиратъ перачки, слугини по къщата, служанки по кафенета, тунели, хотели, които сжщеврѣменно и блудствуватъ, а много отъ тѣхъ се срещатъ и въ публичнитѣ домове.

Немцитѣ когато купуватъ нѣщо, особно за яденье, не се пазаруватъ. Тѣ се добрѣ хранятъ и чисто обличатъ, нѣ въ домашната чистота не можтъ се препоржчи.

Русси. Руситѣ сж 1299 д. Мнозина изъ между тѣхъ служатъ въ българската войска като фелдшери, унтеръ-офицери и нѣколцина доктори.

Твърдѣ на рѣдко се среща русинѣ, който да занимава търговия, а пакъ безчестна работа нито единѣ. Руситѣ много приказватъ, повечко пиятъ особно ракия, и въ зимање-даване сж честни.

Сърби. Сърби се намиратъ най-много въ София. Послѣ въ Видинѣ, Руссе, Варна, Ломѣ и въ нѣкои други градове по нѣколцина, всичко 826 души. Между тѣхъ твърдѣ рѣдко ще се срещне нѣкой, който да занимава търговия. Има мнозина занаятчи а повечето сж съдържатели на кафешантани. Отъ живущитѣ въ София 178 сърбкини, по-многого се намиратъ по кафенета, тунели, хотели и въ публичнитѣ домове, нѣ слугини по къщята или перачки отъ тѣхъ не се срещатъ.

Французи. Тѣ възлизатъ на 353 д. Нѣкои отъ тѣхъ занимаватъ инженерство, други доктори по медицината, не-колцина сж построили фабрики за бира и огненни мелници, а съ търговия, може да се каже, почти никой отъ тѣхъ не се занимава, нѣ изобщо сж честни, особно въ зимање-даване.

Чехи. Общата цифра на чехитѣ не е опредѣлена, нѣ въ София само живѣятъ 427 д. Отъ тѣхъ се срещатъ учители въ държавнитѣ гимназии особно по рисуването, инженери, архитекта, аптекари, капелмайстори и музиканти военни и цивилни, механици, пивоварци, нѣколцина търговци, желѣзари, столари и съ други нѣкои занятия, нѣ чехъ бездѣльникъ, пияница и на безчестна работа неможе се намѣри. Чехитѣ въ всяко отношение сж честни.

Италианци. Тѣ сж повечето каменодѣлци, зидари на чистокаменни здания, бояджии, надничари и нѣколцина инженери. Въ италианеца не се забелѣзва чистота нито въ яденето нито въ облѣклото. Той не дири дебела постилка нито пакъ и покривка, а често пхти лѣга на голи дъски джъ и на земята. Въ празниченъ день италианцитѣ се събиратъ и прекарватъ цѣлия день на едно мѣсто—тамъ гдѣто има добро вино. Пиятъ и пушатъ съ въскривени чибучки и на сжщото мѣсто заспиватъ съ чибучката въ уста. Италианеца, при всичко че ходи одърпанъ и оплѣсканъ, обаче честно се наплаща.

Поляци. Поляцитѣ се появиж въ нашето отечество, когато се образова казашки полкъ отъ Саджкѣ паша (Чайковскій),

тъй като почти всичките офицери бѣхъ поляци, а като се уничтожи полкътъ и се освободи България, поляцитѣ се прѣснахъ въ по-главнитѣ градове като инженери безъ да сж виждали инженерски инструментъ.

Ний нищо неможемъ каза за честността на онѣзи поляци които живѣять въ своето отечество, нъ за тѣзи между насъ, смѣло можемъ каза, че съ исключение на Р. Сочински въ Пловдивъ и други още три—четирма, всички изобщо сж най безчестнитѣ хора между чужденцитѣ въ нашето отечество. Никой отъ тѣхъ не е заплатилъ каквото е ялъ и пилъ, нито пакъ наемтъ на жилището си. Ив. Слоневскій въ Пловдивъ и Хасково на стотина хора е завлекълъ по 100—200 лева, сжщо Тадей Д. Жешотарски и др. мнозина. Жешотарскій, който е билъ въ София инженеръ—кондукторъ, живѣялъ въ къщата на Стоянъ Купеновъ и освѣнъ че не заплатилъ наемтъ, нъ измъкналъ презъ прозорцитѣ всичките мобили изъ стаята на домакина и избѣгналъ. Такива примѣри за поляцитѣ има твърдѣ много, нъ некаме да пълнимъ книгата си.

Римскитѣ калугери. Тѣзи калугери които отъ нѣколко години насамъ, особно отъ освобождението, на много мѣста изъ отечеството ни отворихъ училища, за да принесжтъ, види се, и тѣ услугитѣ си къмъ българския народъ, както и американскитѣ мисионери. За тѣхнитѣ училища, тукъ нищо нѣма да споменемъ, защото, тѣ сж описани въ особенъ отдѣлъ.

Римскитѣ калугери съставляватъ разни ордени, отъ които, най-голѣмъ успѣхъ е показалъ изуитския или исуитския. Този орденъ е образованъ въ четиренадесатото столѣтие и нарѣченъ исуитски, защото, калугеритѣ които го съставили, въ разговорътъ си всегда споменували Иисуса. Тѣхната цѣль е била да распространятъ вѣрата и властта на папата по цѣлия свѣтъ, и като се намножили, прѣснали се по всичките страни на земята. Тѣ съ хитростъта си, убѣдили етиопския царъ Сусеона да подчини царството си на папата и да приематъ етиопянитѣ римската вѣра, та едвамъ въ 1632 год. изуититѣ били испждени изъ Етиопия наедно съ патриархътъ си, а останалитѣ претърпѣли смъртно наказание.

Презъ 1609 год. чрѣзъ съдѣйствието на французското правителство, изуититѣ взели позволение отъ турското правителство за да живѣять и въ турската империя. Тѣ веднага отворили въ Цариградъ нѣколко училища, успѣли да подкупатъ все-

ленския патриархъ Рафаила II, послѣ Неофита, Матея, сжщо и нѣкои митрополити и епископи, тѣй щото безпречаственно постигали своитѣ цѣли. Нѣ английския и холандския посланници въ Цариградъ като гледали тѣхния успѣхъ, явили се открити и непримирими врази на Изуититѣ, па и самото турско правителство взело да се опасява отъ тѣхъ и въ 1628 г. почнало да ги гони изъ държавата си. Султанъ Мустафа II издалъ указъ, съ който заповѣдвалъ на своитѣ чиновници да се осжждатъ онѣзи християни, които оставятъ вѣрата си и ставатъ римокатолици, а съблазнителитѣ да се наказватъ съ затворъ и глоба.

Презъ 1688 год. правителството изгонило и францисканскитѣ монаси, които, още по-изуитски работили и били основали доста мѣнастири. Тогава билъ заставенъ и архиепископа живущъ въ София да остави турската държава.

Въ 1707 год. султана издалъ новъ указъ, чрѣзъ който още по-строго се запрецавало проповѣдванието на католицизма въ турско.

Презъ 1709 год. австрийския посланникъ въ Цариградъ, пакъ испросилъ разрѣшение отъ великия везиръ Хюсеинъ Кюпрюлю и дало се право на католическитѣ монаси да живѣятъ въ турско и да се ползуватъ съ сжщитѣ права, нѣ неможихъ вече да напреднатъ както първо.

Освѣнъ въ махалата „Колиби“ на два килом. отъ прочутия по панаирѣтъ си Троянскій мѣнастиръ и въ с. Орѣшекъ на единъ килом. гдѣто сж се завждали и калугерки, та се облекчаватъ едни други, нигдѣ изъ княжеството не срещнахме при мъжеки мѣнастиръ и дѣвически, нѣ римскитѣ калугери, щомъ се установатъ въ нѣкой градъ и построятъ църква и училище, въ съсѣдство ще иматъ едно особно отдѣление и за калугерки, лѣщо, подобно на турски харемликъ.

Тѣзи калугерки се различаватъ отъ нашитѣ по своята красота, облѣкло и по бѣлитѣ върхни покривала на главата. Още, тѣ не работатъ и шаякъ, нито пакъ плетатъ чорани или ржкавици.

Въ турско врѣме, въ нашето отечество чужденци почти не е имало, защото, фанатикътъ турчинъ еднакво глѣдаше както на подчинения нему християнинъ, тѣй и на чужденеца, ако послѣдния, особно отъ 1856 год. насамъ, да е билъ още по-силно покровителствованъ отъ своя консулъ; а при това за чужденеца не е имало и работа тогава.

Българина, който въ 5-вѣковното си робство, бѣ опазилъ честността, нравствеността и религиознитѣ убѣждения на своитѣ прадѣди, слѣдъ освобождението си той почувствова същественна нужда отъ чужденеца и за своята цивилизация, нѣ за жалостъ, изгуби и онова което имаше. Католишкитѣ калугери огромни материални жертви праватъ за да го приведатъ въ католицизмъ; американскитѣ мисионери нищо не щадятъ, всякакви средства употребляватъ да го приведатъ въ протестанство; италиянеца му дава примѣри отъ пиянство; полякътъ го учи въ безчестность; немецъ и сърбина въ безнравственность, а пакъ най-послѣ и онѣзи чужденци, които бидохъ повикани отъ българското правителство, на които се направи ласкавъ приемъ, които бивахъ пребогато възнаграждавани и които, могила злато изядохъ, вмѣсто полза, тѣ голѣма врѣда нанесохъ на отечеството ни.

Въ турско врѣме, както е извѣстно, градоветѣ не се планираха и здания отъ европейски архитекти не се построявахъ. Тогавашнитѣ здания бѣхъ по-прости, нѣ тѣ бѣхъ много по-здрави отъ колкото сегашнитѣ, които ни построяватъ чужденцитѣ. А пакъ и нѣкои здания се срещатъ, на които такива чужденци можтъ само да се поначудатъ. Нѣма да говоримъ за великолѣпнитѣ 4—500 годишни джамии св. София въ Цариградъ. Султанъ Селимъ въ Одринъ и др. подобни, нѣ ще посочимъ нѣкои само, които сж построени почти въ наше врѣме, като църквитѣ св. Преображение въ г. Свищовъ, Успѣние Богородици въ г. Т.-Пазарджикъ и много други такива, построени отъ хора самоуци българе, както и моста надъ р. Янтра при г. Бѣла, построенъ отъ Трѣвненския житељ майсторъ Генча.

Слѣдъ освобождението, трѣбваше вече да се планиратъ градоветѣ, повикаха се нѣкои инженери и архитекти изъ Европа, а слѣдъ тѣхъ нахлуха цѣла върволица чужденци едни отъ други по-гладни, които въ кратко врѣме доказахъ, че тѣ не сж имали предъ видъ интереситѣ на страната, тѣхната цѣль не е била улучшението и напредъка на нашето отечество, тѣхната мисия не е била цивилизаторска, а чисто и просто експлоататорска, и мнозина изъ между българетѣ почнахъ да подозиратъ тѣхната положителна наука въ фалшивость.

Въ Пловдивъ се почна построяването на мъжската гимназия, положихъ се основитѣ и когато вече бѣхъ похарчени повече отъ 1000 лири турски, доказа се, че основитѣ не сж

здрави и частний съвѣтъ презъ м. Февруарий 1882 год. състави една комисія отъ вѣщи люди и нѣкои инжинери, която рѣши да се развалятъ основитѣ, а инжинера Брадо да се даде подъ съдъ. Основитѣ се развалихъ, нѣ инжинера. . . .

Пловдивския окръженъ инжинеръ Богдановичъ, който злоупотрѣби съ Юговския мостъ, тоже биде предаденъ подъ съдъ и на 7-й Августъ 1884 год. се повика въ съдътъ съ призовка подъ № 1497 нѣ и той бѣ изчезналъ.

Построената въ Пловдивъ църква св. Кирилъ и Методий, може да се прибави при 7-тѣ чудеса на свѣта. Шнитеръ, слѣдъ като въздигналъ стѣнитѣ, неможилъ да схване сводоветѣ (кемеритѣ) и прибавилъ още 16 стълпа (диреци), тъй щото, църквата е пълна съ 32 диреци и такива дебели, сѣщо като татарска джамия, а когато църковнитѣ настоятелитѣ му поискали плана, за да се оправдае, той го преправилъ.

А пакъ ако обиколи човѣкъ нѣкои и други отъ планиранитѣ градове, ще се възмути отъ постѣпкитѣ, на тѣзи безсѣвѣстни сѣщества. Въ най-главната улица на Джумалта къмъ станцията въ г. Пловдивъ, новопостроенитѣ три-етажни и четири-етажни каменни здания се затулятъ едно задъ друго и на всяки 20—30 метра се забелѣзва колѣно. Това се среща и въ самата столица София, както и другалѣ, защото, мнозина поляци отъ казанкия полкъ, които и ний лично познаваме а и сами исповѣдватъ че съ инжинеринъ не сѣ и говорили, у насъ се представихъ за инжинери, планирахъ улици, построихъ се здания, а слѣдъ тѣхъ дойдохъ други дипломирани, изново планирахъ, нѣкои здания оставихъ на вѣнь, други на вѣтрѣ, послѣ се явихъ трети, които не одобрявахъ изработеното отъ *шарлатанитѣ*, догдѣто най-послѣ, тъй обезобразихъ улицитѣ, щото, едвамъ слѣдъ два три вѣка можтъ се поправи.

Нѣкои отъ тѣхъ се вцуснахъ като скакалци изъ отечеството ни, съставихъ планове въ много градове като въ Карлово, Ямболъ, Хасково, Айтось и другадѣ. Въ г. Вратца, единъ полякъ краенъ невѣжа е съставилъ за 1400 л. такъвъ планъ, който, като да е съставенъ отъ най-простия македонски зидаръ. Мнозина отъ тѣхъ сѣ подкупували кмета и задружно ограбвали по стотина наполеона отъ населението, а съставенитѣ имъ планове, разумѣва се, не се утвърдявахъ за прилагание въ дѣйствиe. Други пакъ разни средства сѣ употрѣблявали за да събличатъ народа.

Полякътъ Михалскій, който е дошелъ съ съдрани цървули въ България, като инженеръ при Софийското общинско управление, въ кратко време стана банкеринъ. Онзи, който искаше да построи здание, като го повикаше да му размъри мѣстото, което ако да е купилъ или взелъ даже и въ заемъна отъ общинското управление, Михалскій никоѣ пътъ не извършваше това, догдѣто не му се пустнеха 2—3 наполеона въ джоба. Онзи, който се отнесе до други инженеръ, а не до него, за съставяние планъ за здание, този планъ дълго време не се представяше на директора за удобрѣние. Михалскій като инженеръ въ общинското управление, той само съставяше плана, а пакъ съдружника му Францъ Пехачевъ го подписваше, като че ушь отъ него съставенъ.

ПО ВЪЗРАЖДАНИЕТО.

Историята на българския народъ, както въ политическо тѣй и въ църковно отношение, е най-тъмна и най-бѣдна за истински сведения отъ паданieto на България подъ турцитѣ, до края на първата четвъртина отъ настоящия вѣкъ. При оскуднитѣ исторически данни и противорѣчията на писателитѣ, ний ще минемъ повърхностно презъ тѣзи дълга епоха, като правимъ само нѣкои белѣжки тамъ гдѣто намираме за нужно.

Извѣстно е, че турскитѣ орди които почнахъ да преминаватъ на Балканския полуостровъ презъ 1357 год. като завладѣвахъ постепенно и стѣснявахъ българското царство, обсадихъ и укрѣпената му столица — Търново. Слѣдъ дълго-врѣменно упорство, българския царъ Иванъ Шишманъ сподучилъ да избѣгне, а патриарха Ефтимий не се отдѣлилъ отъ своето стадо, и до послѣдната минута го насърдчавалъ да се защитава юнашки; нъ най-послѣ грубата турска сила като преодолѣла, на 17-й Юлий 1393 год. столицата биде превзета и патриарха Ефтимий билъ испратенъ на заточение¹⁾.

Политическата власть като преминала въ рѣцѣтѣ на новитѣ завоеватели, за духовно началство въ ония бурни врѣмена, не е имало възможность и да се мисли.

Въ 1453 год. турцитѣ завладѣхъ и Цариградъ — столицата на византийската империя. Тогава Цариградъ ималъ 278 църкви, 90 мѣнастири и библиотека отъ 120,000 тома, която изгорѣла при превзиманието на града. Благороднитѣ византийци като неможли да търпатъ свирѣпствата на дивитѣ азиатци, напуснали своитѣ жилища и почнали да се преселяватъ въ Мореа, по островитѣ на Архипелага и въ Италия. Завоевателя на града Мохамедъ II невиджалъ за полѣзно това изселявание. Той издалъ указъ, не само да се ограничи изселяванието, нъ и да се

¹⁾ Нѣкои сж писали че билъ испратенъ въ Македония гдѣто и умрѣлъ; други казватъ че е испратенъ въ Бруса, а пакъ трети въ Пловдивъ, и умрѣлъ ушь въ Бачковския мѣнастиръ, нъ най-вѣрно се вижда първото.

пригласятъ всичкитѣ разсѣяни византийци, като общавалъ пълна гражданска и богослужебна свобода на християнското население. За да покаже това и на дѣло, повикалъ останалото въ Цариградъ гръцко духовенство и заповѣдалъ да си избере по стария обичай, за празния престолъ патриархъ, когото си иска. Епископитѣ избрали Георгия Схолария, преименованъ Генадий, и самъ Мохамедъ присѣтствувалъ на церемонията, като подарилъ на новозбрания патриархъ сребренъ жезълъ, голѣмо количество пари, врѣчилъ му царски бератъ за да се ползова съ сѣщитѣ права както при византийскитѣ императори, отстъпилъ му мѣсто за живѣянье — църквата св. Апостоли, въ понеже отъ тѣзи частъ се били изселили християнитѣ, поискалъ и дадена му била църквата св. Богородица, гдѣто се построила и патриаршия.

Слѣдъ това, въ патриаршията се наредилъ синодъ, който да разгѣжда граждански и бракоразводни дѣла, сѣдилъ, наказвалъ виновнитѣ, а турскитѣ власти сж били обязани да съдѣйствуватъ въ изпълнението на тия рѣшения. Сжщото това право се дало и на епархиялнитѣ владици, които съставили съвѣти нарѣчени *политии*, гдѣто се разгѣждали распри между родители и чада, между братя, сестри и други роднини, така щото, гръцкото духовенство съумѣло още тогава, съ тия условия да опредѣли политическото сжществование на гръцкия народъ подъ владичество на турското правителство. Синода ималъ и правото да назначава и сваля патриарситѣ, въ презъ 1467 г. патриархътъ Иосафъ, който не послушалъ царската заповѣдъ и не далъ дозволение на единъ трапезунтининъ да напустне жената си и да вземе друга, Мохамедъ слѣдъ като остригалъ брадата му, свалилъ го и отъ престола. Въ сжщото това врѣме, Синода назначилъ Марка Ксилокаравъ, въ живущитѣ въ Цариградъ трапезунтци, дали на султана 1,000 жълтици и поставили Симеона Трапезунтинина. Между Марка и Симеона възникнала силна борба, която взела доста широкъ размѣръ. Синода, като глѣдалъ това и като считалъ намѣсата на султана въ свалянето на тия патриарси за нарушение на даденитѣ имъ права, презъ 1470 год. свикалъ съборъ, въ който, мненията били раздѣлени на двѣ — едни искали Марка, а други Симеона. Мария, мащеха майка на султана, въсползована отъ обстоятелствата, представила за патриархъ Дионисия Филипополски, дала 2,000 жълтици и той билъ назначенъ. Презъ 1476 год. Симеонъ (не

трапезунтянина), предложилъ по-голяма сума, султана съ готовностъ свадилъ Дионисия и въскачилъ него. Презъ 1479 г. се явилъ Рафаилъ, родомъ сърбинъ, още по-голямъ ревнителъ за патриаршескиятъ прѣстолъ. Той далъ 500 жълтици при ржкоположението си и задължилъ се да плаща всяка една година по 2,000 жълтици, нъ като не можилъ да внесе обѣщаното количество, той билъ запренъ и умрѣлъ въ тъмницата. Въ 1481 год. свикали пакъ съборъ, който рѣшилъ да се ржкоположи Маноилъ за патриархъ. Той обаче слѣдъ като претърпѣлъ едно тѣлесно наказание отъ султана, преименовалъ се Максимъ II и пакъ билъ заставенъ да брой записанитѣ вече въ султанския кодексъ 500 жлт. за ржкоположението си и 2,000 жълтици годишно. Въ 1487 год. Нифонъ II приложилъ още 1000 жлт. Съ това наддавание, патриаршеския берагъ издаденъ отъ султанъ Мохамеда II билъ потъпканъ отъ самитѣ владици и престола служилъ като источникъ на особенъ приходъ за султана, отъ когото е зависѣло вече свалянето и въскачването на патриарситѣ.

Уничтожението на Търновската патриаршия. Въ 1516—1517 год. султанъ Селимъ слѣдъ като завладѣлъ Сирия, Египетъ и Багдагъ, умрѣлъ на скоро, а синътъ му Сюлейманъ, поискалъ да опредѣли положението на патриарсите: александрийскій, антиохийскій и иерусалимскій. Цариградския патриархъ указалъ голѣмо съдѣйствиe въ това и заслужилъ довѣрието на султана, та можилъ да добие исключителното право, щото, берагитѣ на другитѣ патриарси чрѣзъ него да се предаватъ, а самъ той се поставилъ единственния посредственникъ между правителството и подвластнитѣ нѣму православни народи на Балканския полуостровъ. Въсползованъ отъ това завидно положение, той ималъ вече възможность и рѣшилъ да тури подъ кракъ и българския народъ, който тъкмо въ онова врѣме билъ обърналъ своето внимание за възстановлението на Търновската патриаршия.

Презъ 1522 г. Цариградския патриархъ се явилъ предъ младия султанъ Сюлеймана и казалъ му, че ако се възобнови тѣзи патриаршия, тя ще служи не само като изворъ на расколъ и партизанство между църквата, нъ и като расадникъ на политически стремления, тѣй щото и самата власть не ще остане за дълго врѣме въ покой. Православния народъ, казалъ той, за да бѣде цѣлъ и привързанъ на господарствената власть, той трѣбва да има както и другитѣ християнски

народи, едно само духовно началство и единъ общъ центръ въ самата столица на държавата.

Тъзи постъпка на патриарха е описалъ въ историята си и отецъ Паисий, който казва: *Патриархъ нѣкто цариградскій, аду наслѣдникъ, дяволу друзъ, вторий Иуда, новий Арий, отишелъ при царя на поклонение и казалъ му: „Царю многолѣтний! твоитѣ подданици българе сж народъ суровъ, опоритъ и ако не ги смиришъ съвършено, тѣ пакъ ще възстанатъ противъ тебе. . . .“* Тогава султана потеглилъ за Тракия съ годѣма сила, Мурза каймакамъ съ 46,000 души войска испратилъ въ България, а везирьтъ си съ 33,000 души испратилъ въ Македония, гдѣто слѣдъ като наказвали, убивали, най-послѣ се завърнали съ 32,500 души млади момци, които въ еничарство привели и съ много моми и жени които истурчили.

Патриархътъ, по този начинъ сполучилъ да уничтожи съвършено правата на Търновската патриаршия и да подчини цѣла България и Тракия подъ Цариградската¹⁾. Последнѣята

¹⁾ Мнозина руски историци сж писали, че тѣзи патриаршия била подчинена на Цариградския вселенскій престолъ още въ 1393 год. при паданieto на българското царство и, презъ 1394 год., Цариградскій патриархъ се распореджалъ съ нея, който и писалъ на молдовахийскій митрополитъ да мине въ Търново и вземе управленieto на Търновската църква. Въ писмото си той казва: „Нашето ширеише отъгна и позволява на твое преосвященство, когато, съ божията помощъ додешъ въ Търново, да имашъ правдина да извършавашъ тамъ безпретатвенно всичко що се отнася до священодѣйствието. . . . за това, ти грѣбва да вземешъ подъ свое управление сватѣйшата тѣзи църква“. Въ 1395 год. този митрополитъ вече управлявалъ Търновската църква. Въ 1402 год. въ Търново се намиралъ, особено митрополитъ поставенъ отъ Цариградския патриархъ. Нѣкои казватъ, че Търновската патриаршия била уничтожена въ 1431 год. Други казватъ че е уничтожена отъ Митрофана III, презъ 1463 год. А споредъ едно латинско писмо, до тѣзи година Търновския архиерей се наричалъ „патриархъ Търновскій и на воеа Болгарий“. А пакъ Иерусалимскій патриархъ Доситей, въ своята история казва, че едвамъ презъ 1572 год. Цариградския патриархъ завладѣлъ Търновската патриаршия. Нѣ има и такива предания, че тѣзи патриаршия е уничтожена въ 17-й даже и въ 18-й вѣкъ. Обаче, Евзевий, който презъ 1659 год. писѣнилъ Търново, казва, че въ този градъ имало архиепископъ гъркъ, съ титла *екзархъ* и по всичкитѣ български епархии, били поставени гърчки владци които, като изнанизали по селата, имали съ себе турци и елчари. Тѣзи владци били по-свирѣци и отъ самитѣ еничари, заодъ, тѣ сами бияли, мѣчили, наказвали, затваряли, продавали покѣдницата на бѣднитѣ селяни, горѣли българскитѣ стари книги, гонили българскитѣ священници, а налагали гърчки, и всякаквъ видъ безчестия вършили. Още, и отъ гърчкитѣ надписи на построенитѣ презъ 1622 год. въ Гор.-Орѣховаца църкви св. Атанасий и презъ 1632 г. св. Николай може да се заключи, че въ онова вѣкъ е имало въ Търново гърчки владци. А за писаното отъ оца Паисия, и Котлевския гражданинъ Х. Петръ Х. Матеевъ, 92 — годишенъ старецъ, казва, че имало такава белѣжка на една стара книга, която се намирала въ църквата, апостоли Петръ и Павелъ, въ отъ послѣ била изгубена. Най-сетнѣ, ще кажежъ, че всичко онова, що се отнася до уничтоженieto на Търновската патриаршия, ще остане тѣжно за нашата история, додѣто не се удаде случай, да наитрижъ положителни освѣдченія въ турската архива.

почнала вече безпрепятствено да се располага и испраща свои владци, които без милост събличали българското население, като се заловили да искоренят и язъкът му.

Уничтожението на Ипекската и Охридската независими архиепископии. Споредъ гръцката история, Иоанъ Ипсиланти, който ималъ голѣмо влияние предъ турското правителство и който се отличавалъ съ своята хитростъ, лукавство и подлостъ, той пръвъ презъ 1700 год. почналъ да дѣйства за уничтожението на Охридската и Ипекската независими архиепископии, и както се разумѣва, той се е възползвалъ въ това, най-много отъ Търновското въстание, което е станало въ тѣзи година и което въ самото начало се представило доста опасно за турската държава, а презъ 1702 год. подбудилъ Цариградския патриархъ Калиника да издаде окръжно, съ което доказвалъ, че освѣнъ Римския, има само петъ законни патриарси: Константинополския, Александрийския, Антохийския, Иерусалимския и учредения отпослѣ Московския, а Охридския, Ипекския и прч. сж присвоили подобни титли произволно и незаконно, заради това, който дръзне да имъ пише съ титлата патриархъ, да бѣде проклятъ, да се не разсише въ земята и прч.

Догдѣто било още пресно въ ушитѣ на турското правителство Търновското въстание, Великий Петръ въ 1711 год. отворилъ война на Турция, който въ манифестътъ си бѣ казалъ, че той отваря война за да помогне на християнскитѣ народи въ Турция, а каква роля сж играли цариградскитѣ грци, положително не знаемъ, нъ слѣдъ сключването договора въ 1713 год. портата веднага почнала да назначава отъ богатитѣ цариградски фамилии лица на високи служби, и силата на Цариградския патриархъ растеше въ голѣмъ размѣръ.

Презъ 1736—1737 г. въ врѣме на войната между Австрия и Турция, Ипсиланти наедно съ патриарха Неофита VI не изгубили случая да наклѣветатъ предъ турското правителство Охридския и Ипекския архиепископи, че имали ушъ сношение съ австрийцитѣ, поощрявали своето стадо противъ турцитѣ, дѣйствovali за уничтожението на турската държава и огромни сумми се събирали изъ между по-богатитѣ българе за оръжие и прч. Тѣ наклѣветили и Самоковския владика Симеона, който билъ българинъ и зависилъ отъ Ипекската архиепископия.

Турското правителство, което при всяка една война съ нѣкоя европейска държава, като е подозирало своитѣ подданици — българетѣ, бивало е и наклонно да вѣрва всичко онова което се е казвало за тѣхъ. Споменатитѣ архиепископи строго били преслѣдвани, Самоковскій Симеонъ билъ обѣсенъ на 21-й Августъ въ София, а богатитѣ българе жестоко мжчени, наказвани и убивани, а пакъ въ Нишко и Пиротско почти всичкитѣ села опустошени. Страданията и мжкитѣ били нетърпими и всякой дирилъ спасение на живота си. Около 28,000 души отъ Свищовско и Никополско наедно съ владиката Станиславова, успѣли да избѣгнатъ въ Австрия (Банатъ) и да се избаватъ.

Най-послѣ Цариградскія патриархъ Самоилъ, наедно съ И. А. Ипсиланти, внукъ на Ивана Ипсиланти, рѣшили да употребятъ всевъзможни усилия за унищожението на Охридската и Ипекската архиепископии. Тѣ, като подготовили султанъ Мустафа III въ това ¹⁾ сполучили да унищожатъ Ипекската архиепископия, а слѣдъ една година Самоилъ заставилъ и Охридскія архиепископъ Арсения, да подпише приготвената и поднесената му оставка, като самоволно ушь дадена отъ него и която имала слѣдующето съдържание: „Чрѣзъ настоящата си самоволна и не принждителна моя оставка, обявявамъ долуподписанный, че защото несъмъ въ състояние да уредж и поправа нуждитѣ на Охридската архиепископия, които едни слѣдъ други сж се случили и преди насъ и на нашитѣ дни и сж дали не малка уловка на злотворителитѣ на митрополититѣ на Охридската архиепископия и на живушитѣ въ тѣхъ бѣдни рай, и защото не ще може иначе да се отърве отъ ржцѣтѣ имъ тѣзи лоза и всичкия християнски родъ, освѣнъ чрѣзъ унищожението на архиепископията, за това именно азъ си давамъ оставката отъ Охридската архиепископия, нъ не и отъ предишната моя епархия Пелагонийската, която ще имамъ догдѣто съмъ живъ за прехраната си и за удовлетворение на нуждитѣ си. Съ такова условие съ събратията ми святи архиереи, стана настоящата ми самоволна и не принждителна оставка, която трѣбва да се запише и въ священния кодексъ на великата Христова църква и въ този на блаженнѣйшаго патриарха Иерусалимсаго г-на

¹⁾ Нѣкои сж писали, че били дадени на султана 20,000 жълтици и на верива му 10,000.

Партения.“ Въ лѣто 1767. Януарий 16. (М. П.) Охридский Арсений общава.

Охридский архиепископъ е носилъ титлата: „Божиею милостию архиепископъ первсй Иустиниани и патриархъ Бодгарий, Сербий, Македоний, Албаний, Босний и Унговлахий.

Слѣдъ уничтожението на Охридската архиепископия, Арсений отишелъ на епархията си, нъ на 24-й Юний с. г. той билъ заставенъ да си даде оставката и отъ епархията, а послѣ испратенъ отъ сщция патриархъ Самоила въ Зографский манастиръ на заточение и умрѣлъ въ Кареа.

Този патриархъ е наредилъ да бждатъ постоянни членове въ синода митрополититѣ на по-близжитѣ до Цариградъ осемъ епархии: Ираклийската, Халкидонската, Никомидийската, Ефеската, Дерконската Кизикската, Никейската и Кессарийската. Тѣзи владци се наричатъ преимущественни архиереи или *геронти*. Тѣ живѣятъ въ Цариградъ въ великолѣпни палати и въ голѣмъ раскошъ, окръжени отъ млади момци бждщи дякони и владци и отъ прекрасни слугини подъ видъ на роднини.

Нови усилия и средства за погръчванието на Българския народъ. Въ врѣмето на герѣспоменхтия Самоила се почнува най-силното гонение на българския языкъ. Той отпразилъ окръжно до владцитѣ въ българскитѣ епархии, да исхвъргатъ славенобългарския языкъ изъ църквитѣ и училищата, както по градоветѣ така и по селата, като казвалъ: „искоренявайте колкото е възможно по-скоро българския языкъ, защото слѣдъ врѣме, той ще ни искорени.“

Отъ една белѣжка, която сме срещали въ с. Дерменъ-дере (К.-Агачско) на единъ служебникъ печатанъ въ Венеция въ 1554 год. вижда се, че по това врѣме особно сж нахлули гръцки священници и калугери по българскитѣ села въ Тракия, разумѣва се и въ Македония. На този служебникъ е записано: **лето 1784** да се знае кога стана **Асакъ 8** наше село да се сажжи по славенски **адрианополски** владика дигна нашю священникъ **Продана** и прати попъ **Итанаса** грекъ и на други села **дойдоха** попове се греци и книги **болгарски** гори(х)а.

Отъ едно писмо на патриарха Кирила, до Видинския митрополитъ Паисия отъ 1857 год. вижда се, че такива попове сж се намирали и въ тѣзи епархия до скоро врѣме. Патриархътъ еъ писмото си като обръща вниманието на Паисия върху онѣзи лица, които би се появили да проповѣдватъ еретическо учение

или непокорство къмъ властѣта, послѣ казва : а онѣзи гръцки свещеници, които сж приели турското подданство, да сѣдатъ на мѣстата си, и да изпълняватъ длъжността си, а нови споредъ разрѣшението на ланския патриархъ да не се приематъ.

Стари хора слушали и приказватъ, па и писменни белѣжки се намиратъ, че единъ свещеникъ е държалъ нѣколко села, а пакъ негдѣ никакъ не виждали свещеникъ. Въ Пивнеца, който обѣма едно пространство отъ 9 часа дължина и 6 широчина, нигдѣ нѣмало нито църква нито свещеникъ. Нѣкой си дядо Вѣчаръ, човѣкъ съвършено безкниженъ, нѣ като поживѣялъ въ единъ мѣнастиръ, видѣлъ че калугеритѣ се комкаватъ и той почналъ да комкава селянитѣ. На 1-й Февр. турялъ паница подъ отрѣзанитѣ лози, събиралъ капки отъ мѣзгата, които пастрилъ и употрѣбявалъ за комка. Дядо вѣчаръ обикалялъ селата, приглашавалъ хората и въ уречения денъ се събирали на планинския връхъ *Голакъ*, на мѣстото наричано и днесъ църквище, гдѣто се комкавали. Тукъ дядо Вѣчаръ ископавалъ единъ трапъ, наливалъ го съ вода, до трапа протакалъ едно въже, подагалъ и сѣкира, и запалялъ въжето отъ двата края. Онзи, който ще се комка, прескачалъ сѣкирата, въжето и водата и като се приближавалъ, казвалъ: *прерипихъ презъ желязо не се пресъкохъ, прерипихъ презъ огнь не се изгорихъ, прерипихъ презъ вода не се истопихъ*. Като не е имало, разумѣва се, исповѣдникъ, лицето слѣдъ това се е считало достойно за причащение, а причастието състояло отъ вино, трохи и частъ отъ дозовитѣ капки.

Слѣдъ прогонванието на българскитѣ свещеници, владичитѣ сж испращали, въ всяко едно село по единъ, или ако селото е било по-голъмо, по двама и трима гръцки попове, особно въ Тракия и Македония, отъ които повечето бѣхж изъ Ипиръ, Тесалия, и отъ Одринскитѣ гръцки села Каваклий, Гол. и Мал. Боялъкъ. Въ послѣднитѣ тѣзи села, всички изобщо си казвахж единъ на други *папазоглу*, защото нѣмаше къща която да не бѣ родила попъ, даже и говедарския синъ бѣше попъ. Всякому отъ тѣзи попове се даваше една стая въ църковния дворъ, ако ли нѣмаше църква, то другадѣ. Тѣзи стая се наричаше по гръцки *келия*. Попа, който бѣ испратенъ да погръчва българскитѣ чада, събираше ги въ своята килия и учеше ги първо на *пинакида* (написана съ гръцки букви дѣсчица), *алфавитарионъ* (букваръ), *октоихъ* (осмогласникъ), *псалтиръ*, а най-

послѣ *оролошонъ* (часословъ). Тѣзи учители понеже бѣхъ само попове и калугери, за това дѣцата не казвахъ: „хода на училище,“ въ „хода на попа.“ Такова е било учението и въ гръцкитѣ училища до втората половина на 18-й вѣкъ. Тогава калугеритѣ Макарий изъ Патмосъ и Герасимъ изъ Итака, които бѣхъ свършили наукитѣ си на Западъ, отворихъ на островъ Патмосъ училище по европейски образецъ — *иллюдидактиконъ* (взаимноучително). Въ кратко врѣме, такива училища се отворихъ въ по-главнитѣ гръцки градове, а отъ началото на настоящий вѣкъ, почнахъ да се отварятъ и въ българскитѣ. Думата попъ се замѣсти съ *даскалъ* а думата келня съ *школа*. Това врѣме е било най-гибелното за българския народъ. Колко тяжело и да е било материалното му състояние отъ денѣтъ въ който е подпадналъ подъ робство, каквито мъки и неводи да е претѣгдилъ, нѣ е забравялъ, обаче, че и той е единъ отъ народитѣ на свѣта съ минало, съ история, и народното чувство никакъ не е било изгасвало въ него до този степенъ и въ най-усилнитѣ врѣмена. А въ началото на настоящий вѣкъ, българскиятъ народъ съвсѣмъ друго зрѣлище представляваше. Той не съществувахе вече като народъ, а съставляваше единъ купъ отъ разнебитени люде.

Новооткрититѣ гръцки школи, въ които се предавахъ на простогръцки языкъ предметитѣ: катихизисъ, географія, аритметика, грамматицата на Ат. Хрисопуло, издадена за првъ пътъ въ 1805 год. а елински: отъ Плутарха, Сократа, Ксенофонта и прч. пълнехъ се не само съ жаднитѣ за учение български младежи, нъ и съ 30 и 40 — годишни женени мъже. Всякой се сгрѣмеше да достигне върхътъ на учението и да се нарѣче *еллингъ*. Всички онѣзи, които излизахъ изъ тѣзи школя, въ тѣхъ народно съзнание вече не съществувахе, и славното минало за тѣхъ бѣ изгаснало. А пакъ онѣзи, които се удостоихъ да изучатъ и гръцката история, да чуятъ отъ учителя си изрѣчението: „*Пасъ ми иллинъ, варваросъ*, (всякой който не е елинъ, е варваринъ) и че българитѣ били *хондрокефали* (дебелоглави), *ксилотинакя* (дървени паници), тѣй се опоявахъ съ гръцки духъ, щото, между обществото се явяхъ, най-силнитѣ и ужасни гонители на своята народность и матерний си языкъ. По-първитѣ и богатитѣ граждани ставахъ тѣхни подражатели и вмѣсто съществуващата любовь, единопуща и общо съгласие, възникваше вражда, ненависть и гонение.

Котленци, които не искали да останатъ назадъ отъ своитѣ събратия, презъ 1814 год. въ присѣтствието на Преславския епископъ Антима и тѣ отворили подобно училище. Споредъ съществующа кодиксъ, при отварянието му отъ възхищение. Х. Матей Х. Георгиевъ подарилъ 3,600 гр. Х. Райко Х. Жековъ, Х. Матей Х. Стояновъ и Х. Иони подарили по 2,400 гр. сжщо и други споредъ силитѣ си. За учитель билъ условенъ нѣкой си Антонъ отъ Сливенъ. Преди отварянието на това училище, тугъ имало единъ общински съвѣтъ съ богата касса. Съвѣта засѣдавалъ въ църковната стая и сѣдилъ всякакви распри. Отъ кассата се поддържали и обличали хромн, слѣпи и срещу празниченъ день се раздавало хлѣбъ и лѣтне на всички бѣдни, тѣй щото и тѣ празнували весело и приятно, както и богатия. Мнозина завѣщавали и подарявали на църквата и училището отъ своитѣ движими и не движими имоти. Всички живѣли въ миръ, любовъ и съгласие. Нѣ щомъ се отворило гръцкото училище, гражданитѣ се раздѣлили на двѣ партии — гръцка и българска, *благородни и простаци*. Почнали единъ други да се гонягъ, да злоупотребляватъ, догдѣто най-послѣ всичко било опропащено.

Въ това врѣме е отворено подобно училище и въ Свищовъ. Въ него постѣпили синоветѣ на по-богатитѣ и благородни граждани, които сж живѣли почти въ една махла. Жителитѣ на тѣзи махла веднага почнали да се наричатъ гръци и махлата била нарѣчена *гръцката махла*, която и днесъ носи това название.

Новото това учение е било едно отъ най-силнитѣ орждия за претопяванието на българския народъ, който, самоволно и не съзнателно тичалъ къмъ оградата на еднинизма и въ кратко врѣме съвършено изгасналъ предъ лицето на Европа, тѣй щото, било е нужда изново да се открива и възкрѣсява. Ученитѣ ислѣдватели дълго врѣме не можли да постигнатъ удовлетворителни сведения за свойството на българския языкъ.

Въ 1814 год. Добровский не билъ виждалъ образецъ отъ българския языкъ и считалъ го че е само нарѣчие отъ сръбския. Копитаръ въ 1815 год. можилъ да узнае само, че въ българския языкъ имало въ края на думата, членъ. Въ 1821 год. В. С. Караджичъ е указалъ на разликата въ писменността между българския и сръбския языкъ. Въ 1824 год. Шафарикъ казва, че незнаилъ нито една българска книга и билъ на мие-

ние, че българетѣ живѣятъ само между Дунава и Балкана и считатъ ги да възлизатъ до 600,000 жители.

Презъ 1801 год. е напечатана въ Будинъ *Исторія Славено-българскогѣ народа* изъ г. Рача *Исторіе* и нѣкихъ историческихъ книгъ составлена и прѣстимъ ѡзкомъ списана за синоѣ отечества, *Итанасиетъ Нешковичетъ*.

Презъ 1806 год. сж отпечатани на български языкъ двѣ книги: *Кирякодромионъ* (Слова за празнични и недѣлни дни) отъ Врачански епископъ Софрония, който казва, че много се мжчилъ да пише на единъ языкъ полуподивелъ и онѣмелъ въ течението на мжтнитѣ врѣмена, и *Молитвенний Кринъ*, печатана въ Пеща. Въ 1818 год. е напечатанъ отъ Неша Марковичъ *календаръ* или *мѣсецословъ вѣчний*, който билъ съставенъ отъ Панагюрца Цвѣтка Х. Георгиевъ. Въ 1819 год. е напечатана въ Будинъ отъ Х. Иоакима, книгата *Поучителни наставления*, издадена чрѣзъ спомоществования и на чело личи името: Г-даръ Вѣлко градъ Флибе 600 гроша. Въ 1824 год. е напечаталъ П. Беронъ *Рибний букваръ*. Въ 1825 год. В. Ивановъ е издалъ първа свѣщенна история. Нъ при такива условия, въ каквито се е намиралъ тогава българския народъ, издаденитѣ тѣзи книги, или твърдѣ слабо сж били распространени или пакъ никакъ, та и казанитѣ писатели не сж имали извѣстие отъ тѣхъ. Първото извѣстие за българскѣта писменность е далъ Копитаръ въ 1829 год.

Въ продължение на войната между Турция и Гръция отъ 1821 до 1829 год. чрѣзъ която се осигори независимостъта на Гръция и автономията на Сърбия, българския народъ като не бѣ изкупилъ никаква политическа свобода, той можи да се задоволи и съ това, че се събудихъ до негдѣ и въ него народнитѣ чувства, развърза се неговия языкъ, почна да дири захвърленитѣ по жгѣли и тавани стари български книги и съ жадность да ги прочита, или пакъ диреше да си купи нѣкоя новоиздадена.

Юрий И. Венелинъ и отецъ Неофитъ Бозвелията. Ако можемъ зема горнята дата за начало на нашето пробужданіе, тя трѣбва да бжде тѣсно свързана съ свърѣменнитѣ ѣ дѣйци Ю. И. Венелина, особно пакъ съ памята на архимандрита Неофита Петровъ Хиляндарский, наричанъ Бозвелията, които създадохъ новъ живогъ за българскѣта литература и положиохъ основата на възражданіето.

Нъ преди да изложимъ тѣхнитѣ услуги, ний ще кажемъ нѣколко думи и за отца Паисия, който по подбуждението на архимандрита Иоанна Раича, написалъ своята *Исторія славяно-болгарская о народахъ и о царѣхъ и о святихъ болгарскихъ и о всѣхъ дѣланіи болгарскихъ*.

Иоанъ Раичъ е роденъ въ 1720 год. Неговия баща Рая билъ родомъ българинъ изъ Видинъ и преселенъ въ Карловецъ (Хърватско). Иоаннъ Раичъ още въ младинитѣ си ималъ случай да се запознае съ преселенитѣ въ Банатъ българи и около 1750 год. слѣдъ като свършилъ въ Киевъ семинария и духовна академия, завзелъ се да напише история за славянскитѣ народи. Той въ своята *Исторія* разнихъ славянскихъ народовъ, найпаче болгаровъ, хоркатовъ, сербовъ и проч. напечатана презъ 1794 до 1795 год., въ Виена, е писалъ вкратцѣ и за българската история. Архимандритъ Иоаннъ Раичъ, който посѣтилъ св. Гора съ тѣзи цѣль, запозналъ се съ Хилиндарския иеромонахъ Паисия, който билъ родомъ изъ Самоковско, когато подбудилъ да работи по историята на българския народъ.

Отецъ Паисій, усърдно се заловилъ за това дѣло, което, съ голѣмъ трудъ успѣлъ да свърши презъ 1762 год. и когато образованата донегдѣ класса отъ българския народъ считала за срамъ и низостъ да исповѣдва своята народностъ, той се появилъ въ средата на народа съ своята история, която съдържа и образитѣ на 25 български царѣе и архиепископи и 57 разни гербове. Тѣзи история се посрещнала отъ онова българско население, което, още не е било надхвано съ гръцизмъ, съ такова въسخищение и съ такава жадностъ се прочитала и преписвала, щото, отецъ Паисій е билъ заставенъ да обиколи почти всичкитѣ градове въ България и Тракия. Той като се обръща съ пламенни слова противъ отстѣпницитѣ, които се срамували да се кажатъ българи, открива миналото на българския народъ и напомнува имъ, че тоя народъ е първия между славянитѣ който се е покръстилъ. Отецъ Паисій съ своята история е можилъ твърдѣ много да спомогне за пробужданieto на българския народъ, нъ гръцкото духовенство, подъ предлогъ, че училъ народа на богохулство и отстѣпничество отъ православната вѣра и на непокорство къмъ правителственитѣ власти, запретило му да обикаля и проповѣдва, и най-послѣ въ 1765 год. се сирѣлъ въ Котелъ, гдѣто се запозналъ съ Стойка Владиславовъ, отпослѣ Вратчанский Софроній.

Ю. И. Венелинъ, който въ 1829 год. свършилъ курсътъ въ московския университетъ и станалъ медикъ, въ същата година издаде първия томъ, *Древніе и Нынѣшніе болгаре*. Съ това съчинение, той обърна вниманието на цѣлий свѣтъ и произвелъ силно впечатление между заглъхналия български народъ, а въ слѣдующата година биде испратенъ отъ руската императорска академия и обиходи нѣкои мѣста изъ България, събра етнографически и топографически сведения и запозна се съ тѣзи страна.

Венелинъ е карпатски русинъ, роденъ въ 1802 год., а умрѣлъ на 28-й Мартъ 1839 год. въ Москва. Одесскитѣ болгаре му въздигнали паметникъ съ надписъ: *Юрію Ивановичъ Венелинъ, Одесскіа болгаре 1841 год. напомнилъ свѣтъ о завитомъ, но нѣкогда славномъ и могъщественомъ племени болгаръ, и пламенно желалъ видѣтъ его возрожденіе*.

Българския народъ, когато вече съвсѣмъ погиваше, Венелинъ, съ своята история му направилъ такава услуга, която може да се счита една отъ най-голѣмитѣ. Венелинъ, справедливо заслужва почитъта, която отдаватъ болгаретѣ на неговата паметъ. Българетѣ въ Одесса, основали и библиотека въ неговото име. Презъ 1849 год. съ иждивението на Софиянеца *Ив. Н. Денкоглу* е отпечатана въ Москва книгата: *Критическія изслѣдванія объ исторіи болгаръ*. Тя носи печатъ: „Българска Венелинска библиотека въ Одесса, 1867 год.“

Отецъ Неофитъ Бозвелията. Отецъ Неофитъ се появилъ между българския народъ около 1830 год. Той е първия който не само че посочи на своя народъ ямата, къмъ която бѣ отправенъ отъ гръцкото духовенство и указа на гибелнитѣ слѣдствия отъ това, нѣ измъкна и онѣзи които бѣхж потънали въ нея и постави непроходима стѣна около тѣзи пропастъ. Той е първия, който открито и най-ревностно почна да насърчава народа да си търси и придобие по законенъ начинъ църковнитѣ правдини. Той е първия, който се яви най-мжжественъ и доблѣстенъ агитаторъ между българския народъ, срещу злоупотрѣбленіята на гръцкото духовенство. Нашето пробуждание се поклати и подбуди отъ него и, ако единъ день потомството рѣши да въздигне паметникъ на единствения виновникъ на нашето пробуждание, навѣрно, то ще овѣковѣчи паметъта на архимандрита-Неофита Петровъ Хилиндарский, родомъ Котленецъ.

Отецъ Неофитъ, за да може по-лесно да разпространява своята идея, и по-лесно да се приближава къмъ по-учената донегдѣ класса изъ между българския народъ, той напечаталъ въ Бѣлградъ на български языкъ нѣколко книжки, като: священна история, священный катихизисъ, землеописание, почналъ да обикаля изъ градъ въ градъ да ги разпространява между народа, а наедно съ това и да проповѣдва. Неговата пламенна проповѣдь още се помни отъ нѣкои стари хора, въ Свищовъ, Калоферъ и другагдѣ. Тѣ се удивлявали на неговия остръ умъ и не устранимъ духъ.

Дѣйствиата, услуги и страданията на отца Неофита, които можихме да съберемъ, ний ги изложихме въ онѣзи дати въ които сж вършени, а сега ще приповторимъ онова което сме казали въ началото на този отдѣлъ по възражанието, че, *отъ паданieto на българското царство, до края на първата четвъртина отъ настоящий вѣкъ, при оскуднитъ исторически данни, повърхностно ще минемъ.* И като се има предъ видъ, че нито единъ отъ порабощенитѣ въ старо врѣме, па и въ послѣдно, не е испиталъ горѣтната съдба на българския народъ, да подпадне подъ двойно робство — политическо и духовно; подъ два иновродни и другоязични елемента — подъ мъчителното иго на турската власть и грѣцкото владичество, никой пътъ неже може да се събере и състави едно пълно историческо течение за презъ тѣзи дълга епоха, което да се постави въ храма на памятьта и безсмъртието, защото, при такива условия, нашето отечество се е намирало покрито съ гъста и черна нѣтъ невѣжества, а невѣжеството влачеше съ себе всичкитѣ злини и злострадания, които трупахе върху българския народъ. Просвѣщение, образование, духовна свобода, народно съзнание, търговия, богатство, освѣтъ че сж били вече нѣща непонятни за българския народъ, нѣ още, той се бѣ впусналъ въ ямата на вѣчно загивание.

До това врѣме, той не бѣ виждалъ народенъ подвижникъ. И не бѣше слушалъ за народенъ дѣецъ. Сега за првъ пътъ той се поставя като предметъ на борба между една стихия, и онѣзи слаби сили които почнахъ да възникватъ измежду народа. Борбата се подкачи неравна, нѣ грамадна, опорита и отчаяна. Тѣзи слаби сили никакъ не сж се побояли отъ несгоднитѣ и тяжки обстоятелства. Смѣло и неуморимо сж слѣд-

вали пактът на една велика цѣль—*свѣстяванието*, безъ да по-
жалаятъ даже и своя животъ.

Въ свѣстяванието на българския народъ, гръцкото духо-
венство като предвиждаше своята смъртъ, то почна да упраж-
нява всички позволени и не позволени средства, само за да
го задържи въ онова положение, въ което се намираше. То
отиде твърдѣ далечъ. Извърши безчеловѣчни дѣла. Вѣра, законъ
и правда потъпка, страхъ Божий презрѣ, честь и срамъ от-
хвърли. То, български училища затваряше, ученици гонеше,
а учители въ заточение испращаше. Священници безъ причина
аргосваше, брадигѣ имъ рѣжеше и въ Божия храмъ ги биеше.
Български старини на огънь предаваше, славянския языкъ за-
прещаваше а гръцкия налагаше. Народнитѣ дѣйци предъ тур-
скитѣ власти за бунтовници представляваше, преслѣдваше, за-
тваряше, на вѣчно заточение испращаше, съ отрова отъ живо-
тътъ ги лишаваше и съ подкупничество убиваше. При това,
ненаситно на богатство, мъже отъ жени незаконно раздѣляше,
на роднини браченъ съюзъ разрѣшаваше, недостойни и съ тѣ-
лесни недостатъци хора ржкополагаше и, за удовлетворение на
своитѣ плътски страсти, най-красиви момѣ и жени въ митро-
полията държеше, а пакъ ако кажемъ, че и на непразднитѣ
отъ него момѣ цѣрове даваше, вѣрвамъ, позволено ще ни бжде,
защото и такива примѣри имаме.

Нъ за да не би помислилъ нѣкой, че българина е глѣдалъ
къмъ всичко това хладнокръвно, ний за сега съ двѣ думи ще
кажемъ, а послѣ съ живи примѣри ще докажемъ, че българ-
ския народъ съ голѣма рѣшителностъ се е борилъ противъ злоу-
потрѣбленіята и притѣсненіята отъ гръцкото духовенство, ако
послѣдното да е подпомагано и отъ самитѣ власти. А пакъ въ
безчестнитѣ и безнравственитѣ дѣла на това духовенство, бъл-
гарския народъ твърдѣ кжсно е вникналъ, защото, той е хра-
нилъ пълна вѣра въ служителитѣ на християнството, като е
ималъ живи примѣри отъ по-старитѣ врѣмена, че тѣ съ своя
непороченъ животъ, съ своето самоотвержение, любовъ и пре-
данность къмъ своето стадо, успѣли сж, щото, християнството
да пустне дълбоки корень въ сърдцето на человѣчеството, да
распространи своитѣ идеи между него и да принесе благи пло-
дове. Отпослѣ, обаче, ако и да се появихж съвършенно лжж-
ливѣ служители, които, подъ булото на високото си служение,
таили сж низки и подли планове и подъ защитата на висо-

кото си звание, стрѣмили сж се да угаждатъ само на своитѣ желанія и страсти, нѣ това е било за омото на простия и набожния българинъ дълбока тайна, особно, че високото имъ звание е служило и като покривало отъ справедливи подозрѣния.

Въ наше врѣме, когато отъ една страна образованието дало по-голъма смѣлостъ на сжмиѣнията и съглѣждало се вече презъ мантията на духовния чинъ нѣщо не съгласно съ учението Христово, а отъ друга страна, тѣзи служители, въ надежда на първата народна простота и невнимателностъ, първоначалното тѣхно лицемѣрие и привардвание станало по-слабо, забравили всяко благоприличие, злото се откри, веднага се яви между народа негодование, а въ сжщото врѣме се почна една глуха борба между паството и пасомитѣ, която отъ день въ день взимаше по-широкъ размѣръ и която се продѣлжи цѣли 40 години, догдѣто най-послѣ българский народъ възтържествова. Тѣзи 40 годишна борба, въ която българский народъ, слѣдъ огромни жъртви излѣзе побѣдителъ, за насъ е едно велико историческо събитие. Течението на тѣзи борба, дѣйцитѣ, жъртвитѣ и страданията не сж описани и описванието имъ не ще бжде тѣй лесно, защото, тя възникна въ всякой единъ градъ, прояви се въ всяко село, настъпи и въ много домове, като опълчи братъ противъ брата, и баща противъ сина.

Ний, като излагаме всичко онова което сме имали възможность да изучимъ изъ отечеството ни по тѣзи частъ, намѣрихме за добръ, да опишемъ и отварянието училища, читалища и прч. защото, въ всичко това, нашия народъ е срецалъ разни спънки отъ гръцитѣ, особно отъ гръцкитѣ владици, и всичко е искупвалъ съ голѣми или малки жъртви.

Старото учение и въвождане ланкастерската метода. Старото учение състоеше отъ букваръ, часословъ, (наустица), псалтирь, а свършваше съ свѣтчето и всичко се учеше изустъ. Единъ букваръ се купуваше 3 гроша, часословъ 30, а псалтирь 40 гр. Въ Тракия, твърдѣ на рѣдко се помни да е предавано часословъ въ настоящия вѣкъ, защото, по-одавна е наложенъ гръцкия языкъ, както по градоветѣ тѣй и по селата. Тогава особни училища почти нигдѣ нѣмаше, и дѣцата се събирахж въ една стая, насѣдахж около стѣнитѣ кръстато и книгитѣ държеха на скута си. На учителя всяко едно дѣте плащаше по 10 пари въ седмицата. Когато се завождаше новъ ученикъ, занисяше се на учителя половина или една ока кафе

и шекеръ. При свършване буквара, ученика занисаше на учителя кърпа или чорапе подаръкъ, сѣщо и за часослова, а пакъ за псалтира нѣкои давахъ и бохчалъкъ. Ако имаше 50 или 100 ученици въ училището, учителя единъ по единъ ги ислушваше и показваше имъ урокътъ. Буквитѣ се изговаряхъ: *азъ, буки, веди, глаголъ, добро, естъ, живѣте*, и сричанието ставаше доста трудно, н. пр. *жега* се сричаше: живѣте естъ-*же*, глаголъ асъ-*га*—*жега*. Онзи който неможеше да каже урокътъ си, той се наказваше съ нѣколко пръчки по краката като се полагаше въ фалага. Ученикътъ, който свършеше даже и свѣтчето той се научваше само да прочита, а не и да пише, защото писание никакъ не се предаваше, а пакъ и писанието ставаше само съ църковни букви.

Слѣдъ 1830 год. нѣкои отъ учителитѣ, които бѣхъ слѣдвали ланкастерската метода на гръцки, почнахъ да предаватъ въ преводъ на български священна история, катихизисъ, география както и славянската граматика на Мразовича. Нъ това се среща само въ нѣкои градове въ Сѣверна България, а не и въ Южна.

Отецъ Неофитъ Бозвелията, който обикалялъ изъ България, въ своето землеописание отъ 1835 год. пише, че въ градоветѣ: Шуменъ, Елена, Плѣвенъ, Вратца, Етрополе, Троянъ и въ Долня махала въ Свищовъ, имало добропорядочни славено-български училища, въ Дрѣново и Трѣвна прости, а въ Тетивенъ и Ловечъ никакви.

Презъ 1833 год. Габровскитѣ жители В. Априловъ и Н. Палузовъ, живущи въ Одеса, рѣшили да положатъ основата за истинското образование на цѣлъ българскій народъ.

Тѣхното предложение, за да се построи въ Габрово едно училище по планътъ на взаимното учение, било прието и отъ съотечественницитѣ имъ Ив. Х. Бакаловъ, Н. Д. и Хр. Мустакови живущи въ Букурещъ. Огромното училищно здание било въздигнато, нъ като нѣмало на български языкъ нито учебници, нито такива учители, тѣ поискали отъ Търновскій митрополитъ Илариона, отца Неофита Рилскій, който билъ таксидиотинъ въ неговата епархия въ гр. Казанлъкъ, да се приготви за учителъ за въ това училище. Иларионъ не отказалъ на просбата имъ и въ началото на 1834 год. отецъ Неофитъ билъ испратенъ въ Букурещъ да изучи ланкастерската метода, сѣщеврѣменно да преведе и напечати нуждитѣ учебници.

Слѣдъ деветъ мѣсеци отецъ Неофитъ се завърна въ Търново, отъ гдѣто на 10-й Декемврий с. г. Иларионъ го испратилъ съ писмо въ Габрово за да открие училището. Въ писмото си което се съхранява въ учителя Цвѣтка въ Габрово, Иларионъ заповѣдва на гражданитѣ, щото, дѣцата само до дванадесетата си година да учатъ по български, а послѣ гръцки, за да не се лишавали отъ *платото и истинското образование*.

На 2-й Януарий 1835 год. отецъ Неофитъ откри съ голѣмо тържество преподаването на взаимното учение, наричано ланкастерска метода, съ което се откри и новъ животъ за българската литература. Тъзи метода бѣше схщата, която българетѣ бѣхж пригърнали и съ жадность се учехж младежитѣ по нея, съ разликата само, че сега предметитѣ се предавахж на български языкъ а не на гръцки. За преподаването на тъзи метода се изисквахж училища и съ чинове, които бивахж обикновенно осъм и една или двѣ песочници. Ученицитѣ като дойдехж въ училището, насѣдвахж около стѣнитѣ, всякой на определеното си мѣсто. Щомъ влезеше учителя, качваше се на построения за него одръ, тогава наричанъ *анвонъ*, изсвиркваше съ малката си свирчица и веднага се въдворяваше гробно мълчание. Послѣ издрънкваше звонеца и по командата на надзирателя, ученицитѣ ставахж на крака, сваляхж капитѣ си, пружехж ржцѣтѣ си, а учителя съ пръчка въ ржка, обикаляше и преглѣдваше всичкитѣ ученици. Ако намѣреше нѣкого съ несчесана или не чиста коса, той го почукваше съ пръчката по главата. Овзи, който си не бѣ отгрѣзаль ногитѣ, или не му бѣхж чисти ржцѣте, удряше му по една — двѣ пръчки по ржцѣтѣ, схщото ставаше и за ногитѣ. А пакъ ако се намѣреше нѣкой съ оплѣскана или съдрана дрѣха и той понисаше нѣкой и друга пръчка по грѣбѣтъ. По нѣкой пакъ ставахж и претръсвания за да нѣма въ нѣкого овощия или други не нуждни за въ училището нѣща, а за тютюнъ не можеше и да се мисли, защото тогава и учителитѣ не пушехж. Слѣдъ това, учителя почнеше да удря звонеца, по когото ученицитѣ солдатски движехж краката си и съ една училищна пѣсенъ влизахж въ определенитѣ си чинове, гдѣто слѣдъ молитвата насѣдвахж и всички се залавяхж за работа. Предъ песочницитѣ на анвона висеше черна дѣска написана съ азбуката и съ цифритѣ отъ нула до деветъ. Единъ отъ по-голѣмитѣ ученици съ показатецъ въ ржка, казваше: „внимайте — пишете *а*, като посочваше и буквата

съ показалеца. Слѣдъ като я напишихъ всички, теглеше заличката и всякой ученикъ произнасяше написаната буква. Тукъ, като научеше ученикътъ да пише и да распознава буквитѣ, той минаваше на първий чинъ, гдѣто писвахъ на плоча само азбуката. На вторий слокове, на третий думи и тъй на татъкъ, а въ седмий и осмий пишехъ на хартия. Слѣдъ писанието, което се продължаваше два часа, почнуваше се четене. Онѣзи които не бѣхъ свършили таблицитѣ, нареждахъ се кръгомъ около закаченитѣ по стѣнитѣ таблици и показователтъ съ показалець въ ръка, показваше имъ да четатъ. Въ самото начало азбуката, послѣ слокове, двосложни думи, троеложни и прочитѣ. Като свършихъ таблицитѣ, които бѣхъ 56, преподаваше имъ се св. история, катихизисъ, география, а слѣдъ тѣхъ граматика и прч.

Когато се пускахъ ученицитѣ на обѣдъ и вечеръ, учителтъ изсвирваше за мълчание, а щомъ удреше звънеца, табличаретѣ се нареждахъ около стѣната, гдѣто отивахъ и другитѣ. Ученикътъ отъ анвона извикваше: „Надзиратели изидите“ и поставенигѣ за всяка една махала да вардатъ благочиние из улицитѣ, влизахъ и качвахъ се на чиноветѣ. Тогава, пакъ по солдатски, ученицитѣ обиколехъ и всякой влизаше въ чинтъ при своя надзирателъ на редъ по изрѣтъ. Ставаше особна молитва за обѣдъ, особна слѣдъ обѣдъ, сжщо и вечеръ, нъ свадянието капи, кръстене, сѣдене, плочи вадене, обръщане и всичко друго се извършваше въ единъ мигъ като отъ едно лице. Ученикътъ отъ трона щомъ кажеше: „внимайте“, всички обръщахъ погледтъ си къмъ него и слѣдвахъ движенията му. Слѣдъ това прочиташе се каталога. Ученицитѣ отъ песочницата отговаряхъ: *гука—съмъ*. Други казвахъ, *здѣ*. Трети азъ, *внимаю, слушамъ* а онѣзи отъ осмия чинъ, *присѣтствую*. За оногози който отсѣтствуваше, казваше се *иъсть*. Слѣдъ това удряше се единъ пѣтъ звонетъ и надзирателтъ отъ най-далечната махала повеждаше своитѣ съмадени. Когато тѣ излизахъ вънъ изъ училищната врата, тръгвахъ други и тъй на татъкъ. Тѣ вървехъ наредъ единъ слѣдъ други съ кръстосани рѣцѣ, съ голѣмо благочиние и никакъв гласъ не се чуваше отъ тѣхъ. Като срещехъ нѣкое священо лице или старъ човѣкъ, всички се покланяхъ. Когато да дойдатъ въ училището, тѣ се събирахъ на едно мѣсто и пакъ тъй на редъ потеглювахъ.

Въ събота слѣдъ обѣдъ ученицитѣ се разпускахъ за да отидатъ на баня или пакъ у дома да си измиятъ главитѣ; нъ

преди вечерня всички дохождахъ въ училището, нареждахъ се двама по двама и отивахъ въ църква.¹⁾ По нѣколко отъ по първитѣ ученици се намирахъ около пѣвцитѣ, канервахъ, пригласяхъ и обикновеннигѣ тропари, ирмози, тѣ пѣехъ, та вмѣсто да слуша човѣкъ отвратителния гласъ на нѣкой пѣвецъ, той слушаше ангелски гласове и се възхищаваше.²⁾

Слѣдъ отпускъ, пакъ отивахъ въ училището, прочиташе се каталога, испѣвахъ една пѣсень и си отивахъ по обикновенний редъ. Сжщого ставаше и въ праздниченъ день слѣдъ църква. Не е имало случай, щото, учителя да отсъствава отъ църква, освѣнъ по причина на болѣсть. Каталогътъ за отсъствията бѣше мѣсеченъ. За отсъствие било отъ училище било отъ църква, ученикътъ се наказваше споредъ размѣрътъ съ по двѣ — три прѣчки по рѣцѣтъ, или по грѣбътъ, или пакъ по краката въ фалага. Когато нѣкой ученикъ отсъствуваше 4—5 дни наредъ, безъ да предизвѣсти учителя, послѣдний испращаше двама ученици отъ махалата да питатъ родителитѣ му за причината. Въ края на всяки мѣсець, учителя проваждаше по двама ученици отъ всяка махала да питатъ родителитѣ, покоренъ ли е ученикътъ въ всичко, слуша ли у дома, когато си лѣга и става кръсти ли се и прч. Ученикътъ за нѣкои престѣпления се затваряше подъ анвона, който бѣше покритъ и обграденъ съ дъски, а най-строго се наказваше онзи, който се уловеше въ кражба. На такъвъ, лицето се почерноваше съ кюмюръ, прикачваше му се на грѣдитѣ дъсчица съ надписъ „крадецъ“ и всички ученици единъ по единъ го стрѣляхъ съ дѣсната си ржка и го заплювахъ.

Учителя, въ края на учебната година правеше публиченъ испитъ, който ставаше въ училищния дворъ, защото училището не можеше да побере посѣтителитѣ, тъй като цѣлия градъ се стичаше.

Отецъ Неофитъ, който откри преподаването на тѣзи метода въ Габровското училище, той привлече мнозина отъ бившиитѣ по старата метода учители, а нѣкои и отъ онѣзи които се бѣхъхъ възпитавали по грѣцки, отъ които се очакваше распространението на новата метода между българский народъ.

¹⁾ Въ обикловата си, само въ г. Кула видѣхъ учителя, който билъ Коприщанецъ, да нарежда тъй ученицитѣ на въ църква.

²⁾ Сега твърдѣ наредъко се срещатъ ученици около пѣвцитѣ, а пакъ въ нѣкои цѣта, нѣка кой да каже поне *свѣтлий Боже*.

На 8-й Май 1837 год. когато дошелъ султанъ Махмудъ Габрово, той билъ посрещнатъ тържественно отъ народа едно съ ученицитѣ, учителя Захарий П. Княжески казалъ ово на турски языкъ, султана останалъ твърдѣ задоволенъ и дарилъ 14,000 гр. за бѣднитѣ ученици, сжио и за бѣднитѣ ители 16,000 гр.

Историята на Габровското училище, наедно съ живота и деятелността на В. Априлова и Н. Палаузова, понеже е описана и напечатана отъ настоятелството на Габровскитѣ училища, нѣй само ще кажемъ, че основателитѣ на това училище, по-но сж почнали да съвѣтватъ своитѣ съотечественици, да сикатъ и български владика, когато още твърдѣ малцина изъжду българския народъ сж мислили това. Въ едно писмо отъ 1-й Април. 1846 г. което се намира тоже въ учителя Цвѣтка, съвѣтватъ Габровци да сикатъ не само българинъ владика, нѣ и независима иерархия.

В. Априловъ, слѣдъ всички други благодарения къмъ своето ечество, въ 1847 г. е подарилъ 72,000 рубли и богатата библиотека.

Презъ 1870 г. въ Габрово е имало :

дно 4-ре класно мжж. училище съ 127 ученици.	}	10 д. учители.
дѣ основни " " " 150 "		
дѣ приготов. " " " 453 "		
дно 3-то класно дѣвич. " " 132 ученички		
дно начално " " " 187 "	}	6 учителки.

Училищния бюджетъ е състоялъ отъ 89,832 гр. и по-го-матата частъ е харчена за поправки на училищнитѣ помѣще-ния, които сж били частни къщи и метоси.

Учителя отецъ Неофитъ иеромонахъ Рилский, който разсѣя вото учение изъ отечеството ни, като е турилъ това начало въ Габрово, намираме за умѣстно, тукъ да кажемъ двѣ думи за него. Той е роденъ презъ м. Октомврий 1797 г. въ с. Сивия (Разложско). Слѣдвалъ въ гр. Медникъ еллинскитъ языкъ, што тогава се намирало прочуто училище.

Отецъ Неофитъ е живѣялъ умѣренъ животъ. Умрѣлъ на 1-й Януарий 1881 г. на 91 — годишна възраст. Заслужено нарѣченъ отъ К. Иречка: *Патриархъ на българскитѣ книго-вници и педагози.*

Новото учение което отецъ Неофитъ въведе въ нашето ечество на български языкъ, неможи тѣй скоро да озари цѣлъ

български народъ, както преди 20—30 год. онова на гръцкия. Тогава, то не посрещаше толкозъ препятствия, както това сега. Сега, освѣнъ че гръцкото духовенство правеше всякакви спънки въ распространението му, нъ тò посрещаше още по-силни противници и между самитѣ българе, особно между нѣкои отъ по-виднитѣ граждани, които по гръцки говорехъ и взаимно-писанието си по гръцки водехъ. Желѣзко и Драганъ не се признавахъ за българе. Раковски, въ „Горския пѣтникъ“ пише: че въ Темешваръ на гръцката църква имало слѣдующия надписъ: Εὐόστῆτος Ζλάτκος φιλογενής Ἕλληγν ἀπὸ Γάμπρωβον. (Построй Златко родолюбивъ еллинъ отъ Габрово).

Тѣ, до толкозъ бѣхъ заблудени, щото се отвращавахъ и отъ собственното си българско име, каквито се срещатъ и до днешенъ день. Преселения въ Созополи Драго отъ Карнабатъ, синовеѣ му погръчени и преименовани — *Кардоматоглу*. Куртоглу, отъ с. Калово преименованъ — *Куртидисъ*. Цвѣткоглу — *Теодосиадисъ*. Преселения въ Варна Котленецъ Желѣзко Георгиевъ — *Апостолаки Георшу*, а синовеѣ на Стоянъ Георгиевъ — *Мустакидисъ*. Преселения въ Анхиало Бадювъ синъ — *Балазидисъ*; Калофереца — *Калоферидисъ*. Преселения въ Одринъ Атанасъ изъ София — *Софиянидисъ*. Ат. Вълковъ — *Вълкидисъ*. Дядо Станчо отъ Копривщица, преселенъ въ гр. Пловдивъ, който умрѣлъ около 1845 год. оставилъ за Копривщанското училище 40,000 гроша, нъ синѣтъ му ожененъ за гръкиня и самъ той погръченъ и преименованъ *Стан-чи-дисъ*, отказалъ да даде паритѣ за Копривщанското училище, а далъ ги на гръцкото въ Пловдивъ. Той бѣше такъвъ горѣщъ поклонникъ на гръцизма, щото, и слѣдъ освобождението ни, милѣше за червения *фесъ* и не го сваляше. Въ врѣме на съединението отъ нѣмай-къдѣ, наложи шапка, а като жени дъщеритѣ си за офицери, той се отказа официално отъ гръцитѣ. Янко Стефановъ отъ с. Пателеница (Т. Пазардж.) отъ учителя си К. Сантидисъ, преименованъ *Армодиосъ*, а Атанасъ Ангеловъ — *Зосиадисъ*. Този послѣдния е билъ условенъ презъ 1870 год. отъ Хасковскитѣ гръкомани за гръцки учитель, който слѣдъ като исхвърлилъ съвършено българския языкъ изъ училището, запрещавалъ на ученицитѣ и да говорятъ по български. Тѣ обаче, като не знаади нито една дума гръцка, принуждавали се да мълчатъ като нѣма, когато *Зосиадисъ* билъ въ училището, а като излизалъ на вѣнь, намирали врѣме да си погъл-

чатъ. Нъ шомъ се показвалъ той на вратата и слушалъ глъчъ, съ силенъ тонъ извиквалъ: *шомп* (мълчание). Ученицитѣ, които всегда слушали отъ бацитѣ си че тѣ сж гръци, а не българе, удивлявали се, защо учителя да имъ казва *шидни*. Единъ отъ тѣхъ се оплакалъ на баща си, като казалъ: „Тате, ти всяки день приказвашъ че ние сме били ужъ гръци, а пакъ даскала сто пѣти въ деньтъ ни казва *шидни*.“

Въ всяки единъ градъ и въ всяко село се намирахъ по нѣколцина такива, въ онова врѣме наричани *гръци мекерета*, които си имахъ и по единъ главатаръ, като Х. Баньо въ Харманлий, Жеко Карчовъ въ М.-Паша, Керанъ Чорбаджи въ Хебибчево, Попъ Новковци въ Кюстендилъ, Х. Ставре въ Хасково, Х. Стамо въ Чирпанъ, Хицо Чорбаджи въ Плъвенъ, Статаки, Лукаки и Хаджи Димитръ въ Търново и прч. и съ помощта на фенерското духовенство, силно ратувахъ срещу народа си, догдѣто се сплуха.

И отецъ Неофитъ Бозвелията въ землеописанието си печатано въ Крагуевецъ презъ 1835 год. като описва хладнокръвнието на българетѣ къмъ языкътъ си, исказва и своята скръбъ срещу народнитѣ водители, които се възмущавали отъ българския языкъ и запрещавали распространението му. Той казва: „Воистину, весма се съжалихъ и преоскорбихъ — защо когато обикаляхъ по всите своеобразни български села, и градища, за да подканя любороднитѣ чадолюбивѣ бащи; словестнитѣ дѣтководители, благоговѣйнитѣ священници — църковнитѣ настоятели, а най паче народнитѣ началници, благодарованитѣ общеполезни оправители и наставници — на които съ преисполненни плачовно-жалостни слъзи и до лица земли се покланяхъ, смиренно имъ се жалостно молехъ, за да спомогнатъ — една отъ четверта часть спомощъ — преди, за типографическия иживъ (и послѣ да зематъ за чадата си) мнимитѣ отъ насъ и отъ многихъ полезно-просветителни книжки — но най первомъ се сподобяхъ — хайде, посѣди нѣкой и другъ день на хана — да си помислимъ и да се попитаме по между си — нѣкой пакъ мними себе високоучими — превосходителни въ званието — нѣкой църковни и надзирателни: возмущающе — и страшно забраняюще народу“.

Трѣвна. Въ този градецъ, както пише и отецъ Неофитъ Бозвелията, дѣцата сж учили просто учение, нъ въ сжщата 1835 год. слѣдъ откриванието на Габровското училище, Трѣвненския житель Петъръ Сапуновъ въздигна въ този градецъ

училищно здание по образа на Габровското, нъ като немозилъ да намѣри учитель, който да преподава по ланкаст. метода, той испратилъ петъ момчета въ Букурещъ да се приготвятъ за учители.

Свищовското училище. Слѣдъ Габровското, Свищовското училище е първо, въ което е въведена ланкастерската метода презъ 1836 година. Между всичкитѣ други градове въ Сѣверна България, Свищовъ е стоялъ най-високо въ учебно отношение отъ началото на настоящий вѣкъ до освобождението ни.

Въ врѣме на войната презъ 1810 год. между Руссия и Турция, русситѣ изгорили града съвършено, и като билъ по правенъ до негдѣ, въ 1813 год. гражданитѣ построили и училище, въ което се въведе взаимното учение на гръцки.

Въ 1814 год. е съставенъ училищенъ кодексъ, а отъ 1825 год. Хр. К. Денковъ почналъ да води училищнитѣ смѣтки редовно.

Презъ 1830 год. нѣкой си руснакъ преподавалъ славянска граматика, при когото се училъ и Атанасъ Мечевъ, който и днесъ помни врѣмената на глаголитѣ.

Въ 1832 год. Д. Станчевъ отишелъ въ Рилскій манастиръ на поклонение и попиталъ за нѣкой учитель който да знае български. За такъвъ му препоръчили одного отъ манастирскитѣ брата Хр. Павловича, който билъ усъвършенствованъ и еллинския языкъ. Като минавали презъ Самоковъ, Д. Станчевъ условилъ и даскалъ Николая. Послѣдния не се задържалъ за дълго врѣме въ Свищовъ, нъ Хр. Павловичъ, наредилъ до негдѣ българското училище въ Долня махала, въ което преподавалъ предметитѣ по новото учение въ преводъ отъ гръцки.

Презъ 1836 год. Хр. Павловичъ поискалъ отъ отца Неофита Рилски отъ неговитѣ взаимноучителни таблици и учебници и въвелъ взаимното учение.

На 5 Октомврий с. г. умрѣлъ въ Букурещъ Свищовчанина Ив. Х. Ангеловъ, който завѣщалъ за направата на българско училище 20,000 влашки лева, отъ които купили мѣсто, построили училище и презъ м. Май 1840 година Хр. Павловичъ, който до това врѣме преподавалъ въ частна къща, преминалъ въ училището.

К. Фотиновъ, въ землеописанието си отъ 1843 год. като похвалява както еллинското тѣй и българското въ този градъ училища, казва: „Да би подражали и имали всичкитѣ български градове, такива“.

Тукъ, славянския языкъ въ църквитѣ, по-късно е въведенъ, защото, гръчашитѣ ся първенци силно препятствозали, а отъ послѣ и владиката Неофитъ, и когато презъ 1842 год. билъ въведенъ за пръвъ пъкъ въ църквата св. Преображение отъ священника Ив. Недѣлковъ, послѣдния насмалко щѣлъ да бѣде испратенъ на заточение отъ Неофита за този великъ грѣхъ.

Въ 1844 год. първенцитѣ отъ махалата св. Преображение, за водение училищнитѣ дѣла и за управлението общинскитѣ приходи, направили *съгласие*, състояще отъ деветъ члена, отъ които първия гласи: „Заклѣваме се да упазимъ непоколебимо слѣдующитѣ членове, въ нищо да не отстъпимъ нито да търпимъ да отстъпватъ други отъ насъ“. Въ втория казватъ: „Долженствуваме, да имаме съгласие, съединение и братолюбие, безъ да отстъпваме на лукаво и злопамятно мнение“. Въ третия: „Долженствуваме да спомагаме единъ другия въ всяко противно обстоятелство словомъ и дѣломъ“ и прч.

Когато се вече исхвърлилъ гръцкия языкъ, и махалитѣ Горня и Долня си имали особни училища, тѣ се надварвали, коя да има по-добри учители и да покаже по-добъръ успѣхъ. Отпослѣ се съединили училищата и въ 1862 год. числото на всичкитѣ ученици възлизало на 713 души.

Въ 1845 год. священникъ Ив. Недѣлковъ открилъ дѣвическо училище въ къщата си и щѣли десетъ години въ него преподавалъ, а послѣ било построено общо училище.

1837 г. Казанлъжското училище. Нѣкои отъ по-старитѣ граждани казватъ, че тукъ е въведенъ гръцкия языкъ още въ края на миналото столѣтие и, когато презъ 1798 год. преминалъ Хюсеинъ паша презъ Казанлъкъ, нѣкои отъ войницитѣ му отишли въ метохътъ гдѣто се учили дѣцата, уловили учителя който билъ гръцки калугеринъ отъ Святогорскитѣ мѣнастири, мъчили го за пари, послѣ го убили, а дѣцата като се прѣснали, двѣ—три години вече не се събирали. Въ 1820 г. била въведена ланкаст. метода по гръцки, а около 1832 год. Александръ Бесархъ учителствувалъ и пѣялъ въ църквата Св. Богородица, тоже по гръцки.

Презъ 1836 год. по примѣра на Габровци и по предначинанието на Хр. Николовъ (Хината) търговецъ въ Одесса, било въздигнато училището, което днесъ служи за казарма. Той подарилъ и 10,000 гроша за поддръжане учителя, а пакъ аянина Мехмедъ-ага, отъ когото просили разрѣшение за по-

строяване на училището, подарилъ 1,500 гр. и материалъ отъ стойностъ до 4,000 гроша.

Отецъ Неофитъ слѣдъ като бѣше наредилъ вече Габровското училище, той билъ повиканъ въ Казанлъкъ и презъ м. Априль 1837 год. отворилъ училището. Не се изминало дълго врѣме, Вълко Т. Чалковъ му писалъ да отиде въ Пловдивъ. Отецъ Неофитъ като неискалъ да остави Казанлъжкото училище затворено, а пакъ и като не било възможно да откаже на Пловдивскитѣ чорбаджии, които, освѣнъ че правили огромни пожертвования за Рилския манастиръ, нѣ още, тѣ били и единъ видъ като настоятели на манастира, той повикалъ съученикътъ си отца Аверкия Петровичъ изъ Рилскій манастиръ, оставилъ му таблици, учебници и презъ м. Ноемврий отецъ Аверкий почналъ преподаванието.

Отецъ Аверкий, преди да отиде въ Казанлъкъ, той е писалъ на Неврокопския духовникъ слѣдующето: „Понеже, лани отъ Марта останахъ бездѣлникъ и моята служба зема духовникъ Д. възнамѣрихъ да излезна още нѣкоя година да подаскалувамъ; покапиха ме отъ много мѣста, но мене се иска въ Неврокопъ, че по-близо и хавата е приятна. Того ради поменете на нѣкои лица, които връшатъ работа, ако имъ трѣбва таковъ като насъ даскалъ гречески и болгарски, и да се избаватъ отъ тая слѣпота, въ която сж били до сега, сирѣчь болгаре и да не знаятъ на своя языкъ ни да прочитатъ ни да пишатъ“.

Отецъ Аверкий, нито е билъ наклоненъ за въ Казанлъкъ, нито е пакъ останалъ благодаренъ отъ гражданитѣ. Въ едно писмо до отца Неофита отъ м. Октомврий 1838 год. между друго казва и слѣдующето: „А що ме питате за сегашното ми състояние. знайте че отъ онова що ми най-трепереше душата на него съмъ налетель, и отъ онова най що съмъ бѣгалъ, него съмъ стигналъ, и отъ самия край каквото съмъ се захваналъ, се ми е едната нога на зенгия: и ще речете защо; а защо ли не? Человѣците мислимъ, по-добру отъ да ги знаете какви сж добри, но не за мене. Ако и да останахъ слѣдующата година, но ще ми се види като петъ. Да бѣше живъ покойний Грую, на когото ми бѣше всичката надѣжда, негли щѣше да бжде нещо, но като умрѣ той, умрѣ ми и надѣждата. Школата ми весма добро върви, защото е пълна съ овчаре, ораче и копаче, доста имамъ и онакива, щото не можатъ да вдигнатъ мотика която съмъ сячкото лѣто гонилъ по кърать, и сега като се

свърши работата, едвам почнаха да се прибиратъ. Друго ме питате за Христо Колевъ каквъ ми се виде и що направи като дохожда, да ви кажемъ; виде ми се много високъ човѣкъ, сухъ, и съ дълга шия башъ бато хина¹⁾ и отъ това заключавамъ че много е билъ мударъ онай човѣкъ, що му е далъ това име⁴.

Въ този градъ кога е отворено дѣвическо училище не можихъ да узная, нъ въ 1852 год. е имало 350 ученички съ двѣ учителки.

Въ 1871 год. е имало 4 мъжски училища съ 655 ученици и 10 души учители. Едно дѣвическо 4-класно съ 215 ученички и 4 учителки.

Копривчанското училище. Въ тѣзи година е въведена ланкастерската метода и въ градеца Копривщица, въ който, никой пакъ не е въвожданъ гръцкия языкъ нито въ училище нито въ църква, а до това врѣме сж учили часословъ и псалтирь.

Преселения въ Пловдивъ Копривчанецъ Вълко Т. Чалжковъ, който билъ единъ отъ по-влиятелнитѣ българе, като слушалъ за успѣхътъ на Габровското училище, което по онова врѣме се прославило изъ цѣла България, той повикалъ отца Неофита, когото да постави въ елдинското училище да преподава български и да нареди училището по образа на Габровското. Той съобщилъ това и на владиката Никифора. Лукавия Никифоръ като изслушалъ Чалжкова, цѣлъ се растрѣперилъ отъ гнѣвъ, нъ престорилъ се че никакъ не е противенъ, обаче най-първо трѣбвало отецъ Неофитъ да поиска разрѣшение отъ Рилскій мѣнастирь за въ този градъ, послѣ да се извѣсти въ патриаршията, а най-сетнѣ да се яви и на първенцитѣ гръци, инакъ, стѣжванието на Неофита въ Пловдивъ, щѣло да причини голѣма врѣда не само на Чалжкова и на другитѣ първенци българе нъ и на него сжция (Никифора). В. Чалжковъ е ималъ голѣмо влияние предъ турското правителство, та не би трѣбвало да обърне никакво внимание на думитѣ на Никифора, обаче, той, като човѣкъ опытенъ, който одавча билъ вникналъ въ гръцкитѣ подлости и като си припомнилъ предателството на Търновскій Илариона, който, тъкмо преди една година избѣси нѣколцина по-видни българе, той се отказалъ отъ своето намѣрение и въ сжция часъ испратилъ скороходецъ (сюруджия)

¹⁾ Хина, по гръцки ще каже, патва.

съ писмо въ Казанлъкъ, или ако срещне въ някъ отца Неофита, да го отправи за Копривщица, а същевременно писалъ и на Копривщани да го приематъ за учитель, и тъй вмѣсто въ Пловдивъ, отецъ Неофитъ открилъ презъ м. Ноемврий училището въ Копривщица и учителствувалъ до 1839 год. а послѣ заминалъ за Рилскій манастиръ. Копривщица е родила мнозина учители, които сж били прѣснати изъ България като апостоли, нъ не и учителки както Ст.-Загора.

Сопоть. Презъ м. Юний 1838 год. е въведена ланк. метода въ славния тогава градецъ Сопоть отъ Хр. П. Василевъ, а въ 1840 г. е построено ново и по-големо здание за училище.

1839 г. Търновското училище. Кога е исхвърленъ българския языкъ въ този градъ не се помни, нъ до 1830 г. както по околнитѣ манастири тъй и по всичкитѣ църкви въ града се чело само по гръцки, а Светогорскитѣ калугери събирали по нѣколко дѣца въ метоситѣ си и учили ги тоже по гръцки и говоримия языкъ между търговцитѣ билъ гръцки. Евзевий който обикалялъ презъ 1640 год., България, като посѣтилъ този градъ, съ удивление казва: „Гръция далѣчь, а тукъ се говори гръцки, незная какъ да си истълкувамъ това.“ Сжщо и Маршалъ Молтке, който придружавалъ султанъ Махмуда въ обиколката, и на 19-й Май 1837 г. посѣтили този градъ, пише, че неговото гръцко обиталище било много весело. Гражданитѣ изобщо не сж знаили гръцкия языкъ, само думитѣ *калимера* и *калеспера* били общи за всичкитѣ, а когато дохождали селянитѣ на пазаръ, тогава се чували думитѣ добъръ день и добъръ вечеръ.

Въ сжщата тъй година, когато възникналъ отецъ Неофитъ Бозведията между българския народъ, който исполински крачеше къмъ пропастьта на еллинизма, появилъ се въ Търновскій манастиръ Св. Преображение и отецъ Зетикъ. Той щомъ стхпилъ въ манастира, въвелъ и славянския языкъ, а слѣдъ малко врѣме съвършено исхвърлилъ гръцкия.

Презъ 1831 год. той поставилъ въ една къща въ Търново, нѣкого си Димитра Куция отъ Дрѣново който събралъ нѣколко дѣца да ги учи по български и въ кратко врѣме неговитѣ ученици възлизали до сто.

Ученицитѣ отъ калугерскитѣ метоси постоянно напускали. Владиката Иларионъ предвиждалъ, че куция даскалъ съ своя

букваръ ще затвори вратитѣ на калугерскитѣ метоси, нѣ като не намиралъ за добръ да отвори борба съ дѣте и тѣ съ една нога, още, като не искалъ да раздражава и населението, той заставилъ гражданитѣ, които построили едно общо училище, а послѣ писалъ по градоветѣ и селата въ своята епархия, че всякой може да испрати дѣтето си да се учи безплатно.

Планътъ на Илариона излезналъ доста сполучливъ. Училището било открито презъ 1832 год., въ което билъ поставенъ за учителъ Цончо отъ Елена, а послѣ попъ Маринъ отъ Арбанаси. То се изпълнило съ ученици не само отъ градоветѣ: Габрово, Елена, Тръвна, Гор.-Орѣховица, Лѣсковецъ, нѣ и отъ селата, които съ жадность учили новото учение на гръцкый языкъ, даже и момчетата се стекли въ него, а къмъ българския учителъ Димитра, както и къмъ ученицитѣ му съ презрѣние глѣдали и явно се вече подигравали. Въ 1834 год. билъ условенъ за български учителъ абаджията Стойко, нѣ и той не можилъ да успѣе, и цифрата на неговитѣ ученици не възлизала повече отъ 60.

Въ 1839 год. настоятелитѣ на църквата св. Николай, купили една къща и поставили въ нея за учителъ Петка Николовъ, който въвелъ ланкастерската метода.

Въ сѣщото врѣме, Габровеца П. Х. Христовъ, построилъ особно училище, въ което билъ поставенъ за учителъ Захарий Петровичъ. При откриванне училището на 15-й Мартъ, учителя държалъ рѣчь, съ която доказвалъ на гражданитѣ, ползата отъ подобно едно училище и помолилъ всякой единъ да помогне споредъ силитѣ си за поддържане на училището. При сѣтствующитѣ отъ пѣ-първата класса Търновци, на които едвамъ току преди 6—7 години бѣше блѣснала свѣтлата заря на Омировитѣ науки, поглѣднали съ сѣщото хладнокрѣвие и къмъ това училище съ което глѣдали на откритото отъ куция Димитра, и презъ 1834 год. отъ абаджията Стойка училища. До 1846 год. до когато владиката Неофитъ се е намиралъ въ Търново, това училище не е имало добръ успѣхъ. Неофитъ съ своитѣ привърженици като виждали че числото на ученицитѣ въ гръцкото училище постоянно се намалява, а въ българското се умножава, тѣ заставили учителя Николая Златарски замѣстника на З. Петровичъ да исхвърли взаимното учение и да въведе часословъ и псалтирь, а въ противенъ случай щѣли да го испратятъ на заточение, или да го убиятъ.

Златарски презъ 1844 год. писалъ въ Габрово на учителя Цвѣтка Недювъ за това и искалъ неговитѣ съвѣти.

Както българското училище, тъй и гръцкото били изгорѣли отъ единъ пожаръ и презъ 1849 год. Х. Минчо Х. Цачевъ построилъ българското, а гръкоманитѣ построили гръцкото, въ което учителя запретиавалъ да се говори даже и български. Въ 1857 год. гръцкия учитель настроилъ своитѣ ученици и съ камѣне гонили българскитѣ по улицитѣ, тъй щото, не само мжжетѣ, нъ и дѣцата били на двѣ партии — гръцка и българска.

Панагюрското училище. Нѣкои искатъ да кажатъ, че и тукъ не е въвожданъ гръцкия языкъ напълно. Въ една частна кжща се преподавало часословъ и псалтиръ, а послѣ всяка една махала си отворила токова училище, а пакъ по-богатитѣ граждани испращали своитѣ дѣца въ Пловдивъ гдѣто се учили по гръцки. Презъ тѣзи 1839 г. било построено общо училище, въ което на 30-й Октомврий отецъ Геннадий, въвелъ ланкастерската метода. Презъ 1848 год. билъ условенъ за учителъ отецъ Атанасий Чолаковъ, който още по-добрѣ наредилъ училището.

Въ 1843 год. е съградено и дѣвическо училище, а по първо сж учили въ частна кжща. Въ 1865 год. числото на ученицитѣ е било 300 а на ученичкитѣ 130.

Софийското училище. Русския писателъ В. Григоровичъ, който посѣтилъ този градъ презъ 1845 г. пише, че въ всичкитѣ осъмъ църкви се чело по гръцки; а К. Пречекъ казва, че тукъ гръцкый языкъ никой пжтъ не билъ въвожданъ, а пакъ ний ще кажемъ, че не е вѣрно нито едното нито другото.

Около 1831 год. е съградено общо училище, а за учителъ по препоржката на Софиянеца Х. Никита, билъ повиканъ ученикътъ му Стоименъ Рилчанинъ, който преподавалъ букваръ, св. история, катихизисъ, география въ преводъ и църковно пѣние. Той учителствувалъ до 1838 г.

Презъ тѣзи 1839 г. гражданитѣ рѣшили да повикатъ за учителъ Самоковеца Захарий Икономовъ Круша, който се намиралъ въ Копривщица. Това тѣхно рѣшение се одобрило и отъ владиката Мелетия. Захарий пристигналъ въ София и на 2-й Май почналъ преподаванието по ланкастерската метода, като било преправено и училището въ което се събрали до 150 д. ученици и нѣколко ученички.

Владиката Мелетий ако и да се показвалъ предъ първенциѣ че и той желае успѣхътъ на училището, обаче, не можилъ да гледа съ хладнокрѣвие на неговия успѣхъ. Презъ 1841 г. той довелъ изъ Пловдивъ нѣкого си Николаки родомъ грѣкъ който да предава и еллинския языкъ.

Презъ 1845 г. лукавия грѣкъ Николаки, сполучилъ да отстрани отъ училището българския учителъ Захарий Круша, а самъ той останалъ да преподава грѣцки само. Съ едно писмо отъ 9-й Апр. сжщата 1845 г. до учителя си отца Неофита, Зах. Круша пише: „Лани ми свалиха съ моимъ произволениемъ отъ хакътъ 500 гр. та ги приложиха еллинскому истуканному учителю съ вамѣрениемъ и обѣщаниемъ да ми предава ежедневно на единѣ философия и енгиклия матимата, но неполучивъ желаемого ми отъ сего презавистливаго древоучителя и лишихся реченихъ 500 грошовъ. Предложихъ имъ нинѣ да предизберать одинаго отъ насъ двухъ та да оставать въ школата, защото азъ предпочетохъ претерпѣти вся зла мира сего, нежели съ немъ содружествовати въ слѣдующе! — Его же преосвященство милосердъ сий естествомъ, не восхотѣ изгнати ни одинаго отъ насъ, но увѣщаваая ни архирейски пребити намъ и отъ селѣ, акоже до селѣ, азъ несоизволихъ, но явихся преступникъ сего увѣщания, многихъ ради инихъ винъ, яже, аще по единому написана била, неостанетъ ми чернило и хартия вмѣстити ихъ . . . .“ Нъ въ сжщата година като е билъ вдигнатъ владиката Мелетий, Софийнци изгонили и грѣцкия учителъ и пакъ условили Зах. Круша.

Презъ 1849 г. съ пожертвованията на Ив. Н. Денкоглу е въздигнато каменно училищно здание, въ което споредъ казванieto на Мих. Буботинова, учителствovali Сотиръ Анд. Иотовъ, съ съченика си Симеона Антоновъ. Въ 1857 г. Денкоглу довелъ за главенъ учителъ Савва Филаретовъ, и съ средствата на Г. Симеоневича, презъ 1850 г. прибавили още единъ етажъ на училището, въ което се събирали 400 д. ученици. Филаретовъ учителствовалъ до 1861 г. а послѣ до 1866 г. главенъ учителъ е билъ М. Буботиновъ. Въ 1870 г. училището имало 4 отдѣления и 4 класса съ осемъ души учители

Дѣвическо училище е открито презъ 1859 г. въ една църковна къща, гдѣто учителствовала Недѣля, а слѣдъ една година, подъ името на Г. Д. Трайковичъ, а съ помощта на руската императрица Мария Теодоровна, съпруга на освободителя на България, било въздигнато дѣвическо училище и за главна учи-

телка условили нѣкоя немцойка Рахила Баракъ. Тя била мома съ лошо поведение, за което гражданитѣ прибрали момичетата си, изгонили Рахила и училището се затворило. Следъ шесть мѣсеци поставили въ него за учителъ Зах. Круша.

Руссе. Този градъ е стоялъ много назадъ въ учебно отношение. До 1840 год. е предавано по старата метода и то само на гръцки. Въ тѣзи година е условенъ Карловеца Параскева Дамяновъ, който въвелъ взаимното учение на гръцки языкъ. Послѣ почналъ да предава и на български, а около 1860 год. гръцкия языкъ е исхвърленъ съвършено и имало само едно мъжско училище и едно дѣвическо. Последното е посѣщавано отъ 56 ученички. Отъ послѣ, училищата сж били по-наредени и презъ 1870 год. отъ ученицитѣ се съставило пѣвческо дружество, което на 26-й Октомврий за първъ пътъ пѣяло въ църквата.

1841 г. Ст.-Загорското училище. Въ турско врѣме, преди освобождението нѣколко години, може да се каже, тукъ е била основана фабриката за учители и учителки. Въ който градъ и да отидеше човѣкъ, той щѣше да срещне учителъ или учителка изъ Ст.-Загора. Па и сега даже се намиратъ прѣснати не само въ Южна, пъ и въ Сѣверна България доста учители и учителки отъ този градъ. Старо-Загорци сж единтѣ, които сж турили по-рано здрава основа на образованието.

Около 1815 год. само нѣкой си попъ Гьока училъ десетина дѣца въ кжщата си по славянски, а всички други сж учили на гръцки. Въ 1819 год. било въведено новото гръцко учение, нъ не е имало добръ успѣхъ, по причина, на неспособността на учителя. Въ 1827 год. училището било доста добръ уредено и всички ученици се стекли въ него, а за попъ Гьоковото учение, нѣмало вече нужда и да се мисли.

На 1-й Мартъ 1841 г. се въвела ланкаст. метода отъ учителя Атанасъ Ивановъ въ махалата св. Николай, и училищата станали двѣ — едното единогреческо, а другото българско, както пише и Фотиновъ въ землеописанието си. Въ 1846 год. гражданитѣ условили отца Неофита Рилскій за учителъ, обаче, той билъ наклѣветенъ отъ гръцкия учителъ предъ намѣстника на Търновската митрополия и послѣдний го изгонилъ. Въ 1847 год. владиката Атанасій посѣтилъ града и пригответилъ се да служи въ църквата св. Николай. Гражданитѣ скрили гръцкитѣ книги, службата се свършила по славянски и въ тѣзи църква не се

чулъ вече гръцкѣй языкъ. Наскоро се отворили български училища въ махалитѣ: Акарджа, св. Димитрий, св. Троица, а въ 1850 год. се построило общо училище, исхвърлилъ се и гръцкия языкъ както изъ училището тъй и изъ църквитѣ.

Въ 1853 год. имало едно главно мъжско училище, четири взаимни съ 8 учители и 720 ученици. Едно главно дѣвическо, три взаимни съ три учителки и 200 ученички. Заплатата на учители и учителки изобщо е била 26,000 гроша.

Въ 1857 год. се завърнали двѣтъ ученички които бѣхъ свършили наукитѣ си въ Руссия и открили се двѣ систематически училища за дѣвицитѣ. Въ сѣщата тѣзи година въ Ст.-Загора имало 10 училища — двѣ мъжски класни съ 180 ученици и четири взаимни съ 620. Двѣ дѣвически класни съ 65 ученички и двѣ взаимни съ 270.

Въ 1859 г. се съединили всичкитѣ училища и образovali:

1 главно мъжско	съ 175 ученици	и съ 5 учители.
4 основни мъжски	„ 730 „ „ „	8 „
1 главно дѣвическо	„ 151 ученички	„ „ 5 учителки
4 основни дѣвически	„ 389 „ „ „	5 „

Между ученицитѣ имало 30 възкашни, които живѣли въ училището и 14 ученички, живѣли тоже въ училището подъ надзора на една учителка.

Околията, която е състояла отъ 91 села, само въ 11 села имало училища, въ които се преподавало часословъ и ученицитѣ вѣлизали на 300 души. Имало всичко 9 църкви и 19 священници.

Началото на периодическитѣ списания въ насъ.

Въ тѣзи 1842 год. Константинъ Г. Фотиновъ, като е турилъ основата на първото периодическо списание „Любословие“, ний, тукъ ще споменемъ за него, както и за други такива, издавани преди освобождението ни.

Първото периодическо списание носи заглавие: Любословіе или періодическо списаніе разнихъ вѣденіи, издадено трѣдомъ Константина Г. Фотінова. Смирна, въ типографіи Я. Даманова 1842.

Съ предисловието си, Фотиновъ като се обръща къмъ българския народъ, казва: „Народъ болгарский! некои човечи на тоя светъ (дунята) сакатъ да се покажатъ и да се познаятъ сосъ нихното богатство, сосъ нихното величество и сосъ нихната сила и дарованието и толико колкото можатъ и колко

... да угодатъ, или и за друго нещо мало; а
... отъ всяко друго величество и богатство, об-
... и доброто, що бива общо за секи чловѣкъ, богатъ,
... старъ, младъ, ...“ По-надолу, съ съжаление
... Народъ болгарскій! до кога ще спишъ, пробуди се отъ
... съзрѣе и погледни на своитѣ съсѣди! ахъ скорбъ наша
... (сражъ). Горко, горко ти естъ народъ многочисленний,
... своя нечувствителний и нерачителний . . . .“
При това, Фотиновъ указва и на ползата отъ едно повсемесечно
списание на български. „Такова убо повсемѣсечно списание
можатъ битъ предпочтенно отъ много други списания, почто
другитѣ списания издаватсе заведнашъ и отъ веднашъ може
да му земе човекъ сладостта, а това се подновува на секий
месець, и има различни нови и многообразни повѣсти и
разуми, които можатъ да наслаждаватъ чловѣка и да го под-
новуватъ на всегдашно любопитствование и рассмотрение чловѣ-
ческихъ дѣлъ и живѣнии“. Най-послѣ, Фотиновъ белѣжи и
цѣлята на списанието и подканя да се запишатъ спомощество-
ватели: „Ако сакате прочее, да се покажете и вие, каквото
другитѣ хора на свето, со все сърце треба да спомоществувате
и да пристанувате да се собератъ доволно спомоществователи
(Съдѣроцитѣ) да би възмогълъ да отвѣтимъ и да стоимъ на
харчовете, които ищатъ доволно спомоществование. А спомо-
ществованието за дванадесетъ 12 месеци е 2 таларе рижинати,
за ония, които ще зиматъ книгитѣ на Цариградъ, а два таларе
колунати за ония що са вѣнъ отъ Цариградъ, безъ никакво
друго иждивение и харчове, които отъ насъ ще се плащатъ“.

Първата книжка на това „Любословие,“ между друго
съдържа, географическото описание на Азия съ малка карта и
двѣтъ полушария.

Тъзи книжка, която се намираще въ Пловдивската на-
родна библиотека, никой отъ нашитѣ библиографи не е споме-
налъ за нея, и преди да се породи въпросътъ за отпраздно-
ванието 50-годишнината на българската журналистика, тя не
е била извѣстна даже и на онѣзи *всевѣдуши* и *всезнающи*
личности, които, за да не блѣснатъ предъ свѣта съ своята немар-
ливостъ и невнимателностъ, тѣ я арестувахъ и нарѣкохъ *покана*.

Фотиновъ, който е чувствувалъ, както казва и въ преди-
словнето си, че единъ народъ може да намѣри умствена и
нравствена храна само въ печата, той е почналъ издаванието

на своето „Любословие“ за българския народъ въ онова врѣме, когато той се е намиралъ още въ литаргическия сѣнь; когато българетѣ въ по-главнитѣ Тракийски градове: Одринъ, Пловдивъ, Хасково, Т. Пазарджикъ, Сливенъ, Ямболъ и много други, сами сѣ гонили своя матеренъ языкъ; когато едвамъ току само въ четири градове въ Тракия бѣхж отворили български училища, въ Македония никакъ, а въ Сѣверна България твърдѣ рядко уредени, и като нигдѣ въ отечеството ни българска печатница не се намираше, той отишелъ въ Измиръ и тамъ почналъ издаването на своето „Любословие“, което отъ м. Апр. 1844 до м. Юний 1846 г. е излизало редовно, по една книжка отъ 16 страници въ мѣсеца, печатано съ църковни букви.

Съдържанието на двѣ-годишнитѣ течения е повечето поучително. Срещатъ се исторически, етнографически и географически статии преводъ повечето отъ еллински. Писалъ е по образованието на женскій полъ и по филологията.

Като обърне човѣкъ внимание на периодическитѣ списания: *Мирозрѣние*, *Смѣсна Китка*, *Братски Трудъ*, *Духовенъ прочитъ*, *Духовни книжки*, *Абцъ трудъ*, *Пчелица* и много други които сѣ издавани даже 30 год. послѣ „Любословieto“ Фотиново, когато не само по градоветѣ нъ и по всичкитѣ почти села бѣхж открити български училища, а едни отъ тѣзи периодическа списания сѣ спирани на 8-й брой, други на 4-й, както и на първий, трѣбва да исповѣдаме, че Фотиновъ е показалъ голѣмо постоянство и съ търпѣние посрещалъ всички мъчнотии, най-сетнѣ, принуденъ по нѣмание средства да спрѣ издаването, той прави и послѣденъ опитъ за неговото продължаване, като се моли съ скръбъ на читателитѣ, да иматъ „благочувствование, народна ревностъ и любовь“ и да не се извиняватъ така. Да не казватъ „че е мъчно и не можемъ да прочитамъ; защото не можемъ, значи: нещемъ“. Той крайно благодарни на Тхичилеца (Калоферецъ) и Ралля Х. Маврида (Шуменецъ) живущи въ Цариградъ, които най-много го насържавали и поддържали, а послѣдний всяки мѣсець му испращалъ по тридесетъ двастолника (директний таларе, около 720 гр.).

Основателтъ на българскій периодически печатъ, ако и да не е умрѣлъ преди много години, обаче, не трѣбва да го криемъ, че по онова врѣме като не се е оцѣнявалъ неговия трудъ, той е останалъ като една неизвѣстна личность между писателитѣ, та никой не се е интересувалъ да узнае по-подробно за

неговия животъ и дѣятелностъ. До колкото можихми да изучимъ въ Самоковъ отъ по-стари хора, Константинъ Г. Фотиновъ билъ роденъ презъ 1801 год. въ гр. Самоковъ. Ю. Ивановъ, въ юбилейния сборникъ пише, че Фотиновъ билъ внукъ на калугерицата Х. Фота, и че тя основала дѣвическия метохъ въ Самоковъ. А пакъ баба Серафима Х. Даниилова която е днесъ на 105 год. казва, както и други нѣкои стари монахини, че Константинъ Фотиновъ билъ синъ на Георгия и Фота, ималъ и по-голямъ братъ на име Георгий. Последний слѣдъ бащината си смъртъ се оженилъ, а като овдовѣлъ, повторилъ. Въ него врѣме баба Фота имала една слугина, която искала да ожени, нъ слугинята избѣгнала при калугеркитѣ, които били само двѣ кили, гдѣто живѣли дъщеритѣ на Х. Захарий Константиновъ наричани чорбаджискитѣ. Слѣдъ като се покалугерила слугинята ѝ, послѣ и баба Фота приела монашески чинъ, сжщо и дъщеритѣ на синътъ ѝ Георгия, наименовани Архелая, Поливария и Теофания. Баба Фота била много развита жена и много весела. Въ метохъ имало и друга старица като нея, която не оставяла монахинитѣ даже и да се насмѣятъ, а пакъ баба Фота, на противъ, позволявала имъ и да си погѣятъ. Баба Фота умрѣла на 120 годишна възраст.

Положително се знае че Фотиновъ е слѣдвалъ гръцкия языкъ въ Пловдивъ при даскалъ Адама, въ Атина е усъвършенствовалъ еллинския и че дълго врѣме е живѣялъ въ Смирна, а всичко друго което сме слушали за него, вижда ни се доста сжмнително. Той е отпечаталъ въ Смирна презъ 1838 год. една гръцка Грамматика; презъ 1843 год. Всеобща География преведена отъ гръцки и допълнена за нѣкои градове въ България, които е можилъ да посѣти; презъ 1845 год. Греческо-българский разговорникъ; презъ 1852 год. Душесловие за поучение на дѣцата.

За неговата смъртъ се доказва, че е умрѣлъ презъ м. Дек. 1858 год. въ Цариградъ.

Слѣдъ като се разгласи чрѣзъ печата за отпразднованието 50-годишнината на българската журналистика, неизвестното на предназначителитѣ отъ 1842 год. „Любословие“ неможеше вече и не трѣбваше да попречи на отпразднованието, ако и да се породи въпросъ по това. На 5-й Дек. 1893 год. стана едно събрание отъ български журналисти и литератори, което избра комисия за да опредѣли начинътъ, по който да стане отпразд-

ванието. Комисията слѣдъ нѣколко засѣдания по този въпросъ, реши: Праздника да стане на 10-й Юлий 1894 год., когато свободни учители и ученици отъ занятия и вѣжду изъ България да се извърши молебенъ; Да се издаде за споменъ на Фотинова единъ историко-литературенъ сборникъ; Да се свика в столицата единъ съборъ отъ журналисти и литератори за обсъждане нѣкои въпроси; На третия денъ слѣдъ празника, вѣзора да отиде въ Самоковъ и да присѣтствава при полагане мятната плоча на къщата, въ която се е родилъ Фотиновъ.

Така сѣщо и въ Самоковъ се съставила комисия, която распоредила, отпразднованието да стане по слѣдующата програма: Въ сѣбота на 9-й Юлий слѣдъ вечерното Богослужение да има шествие изъ града. Вечерть отъ часа 9—11 литературна вечеринка въ честь на Фотинова.

Въ недѣля слѣдъ църковний отпустъ процесията върви по слѣдующий редъ: Ученици и ученички; лица носящи еснавничѣ знамена; музика; пѣвчески хоръ; духовенство; надомничѣ гости и Г. Г. чиновничѣтѣ, офицеритѣ и гражданитѣ.

Шествието минава отъ митрополийската улица презъ Христовата и Александровата и се спира при новостроящото се училище, гдѣто е поставена паметната плоча съ надписъ за покойния Фотиновъ.

Религиозний обрядъ. Рѣчь по случай на тържеството. Откриване плочата. Молитвословие за упокой души на приспаметний К. Фотиновъ. Многолѣтствие за Господаря и за всички трудящи се на общественото и книжевно поле.

Шествието се отправя къмъ къщата, гдѣто се е родилъ покойния. Откриване надписътъ, поставенъ на къщата и ратка рѣчь.

Вечерть въ 6 часътъ, въ горний салашъ ще се даде банкетъ въ честь на гоститѣ ¹⁾.

Презъ леньтъ и вечерть общо увеселение.

Самоковската комисия се отправила писмено презъ м. Февруарий както и на 7-й и на 9-й Май до председателя на Софийската распоредителна комисия по отпразднованието и предложила да се отпусне за посѣтителитѣ увеселителенъ тренъ до банцията Баня; да вземе мѣрки за издаване лотарийни

¹⁾ Преди да сѣднатъ на столоветѣ нѣкои отъ по-виднитѣ хора, тѣ бѣха изпратени отъ некакви гости, щого, мнозина не взехъ участие въ банкета.

билети и за подписване волни помощи за въздигането на паметникъ Фотинову, обаче писмата билъ задържалъ редактора¹⁾ та нищо подобно не се извърши, даже и посѣтителитѣ изъ вѣнъ бѣхъ твърдѣ малцина, особно, че трѣбваше послѣ да отиватъ въ София на съборието отъ журналисти и писатели което се откри на 12-й Юлий.

Мирозрѣніе. Това второ научно мѣсечно списание почнало да се издава въ Виена презъ м. Августъ 1850 год. отъ Ив. Добровски, нъ на петата книжка спрело. Въ 1870 год. подновено и пакъ спрело още на втора книжка.

Смѣсена Китка. отъ П. Р. Славейкова, 1852 год. Букурещъ, на първата книжка спрело.

Български Книжици. На 1-й Юлий 1856 год. е съставено дружество, което до 31-й Декемврий 1858 год. образувало 142329 $\frac{1}{2}$ гроша капиталъ отъ пожертвованія изъ нѣкои градове по 1000 гр. отъ частни лица по 100, 200 и 500 гр. а само Н. Мироновичъ Тошковъ далъ 3000 гр. и Д. С. С. Алексѣй Н. Бахметиевъ изъ Одесса 7200 гр. Цѣльта на дружеството била да почне издаването на едно поврѣменно списание и това списание е първото което почна да се издава въ нашето отечество отъ началото на 1858 и слѣдвало до 1861 год. То е излизало два пкти въ мѣсеца въ Цариградъ. Въ него се срещатъ статии по българския языкъ, по църковни въпросъ, по унията, по българската история, народни пѣсни, прекрасни повѣсти и прч. Първата година е редактирано отъ Д. Мутева съ сътрудничеството на Д-ръ Ив. А. Богорова, Г. Кръстевича, П. Р. Славейкова, Я. Груева, Архимандрита Партения Зографски и др. Съ редактирането презъ втората година е билъ натоваренъ Г. Кръстевичъ, който, кѣто членъ въ Цариградското сѣдилище, никакъ не е ималъ свободно врѣме, нъ за да не спрѣ списанието, той се нагрѣбилъ и съ него. Презъ третата и четвъртата година е редактирано отъ Т. Бурмова, а двѣ книжки отъ Савва Филаретова.

Това списание е печатано въ 1000 екземпляра, отъ които първата година сѣ испращани на спомоществателитѣ 774 екз. а само 150 заплатили. Втората година имало 620 спомоществатели а 214 заплатили. Презъ 1860 год. освѣнъ въ Пловдивъ, гдѣто сѣ испращани 90 тѣла, всякадѣ е било нама-

¹⁾ Нѣкои казватъ че за такъвъ билъ избранъ Хр. Благоевъ.

лено числото на спомоществователитѣ, а при това и тѣ не заплащали, и списанието сирѣло.

Братски Трудъ. Излезнали само 4 книги въ Москва презъ 1860 год. подъ редакцията на Райка Ив. Жинзифовъ и съ поддръжката на нѣкои българи живущи въ Москва.

Журналъ за наука, занаятъ и търговия, излизалъ въ Бѣлградъ презъ 1861 год. издаванъ отъ Д-ръ Ив. Богорова.

Духовенъ Прочитъ, отъ Р. И. Блъсковъ, излезнали нѣколко броя въ Болградъ презъ 1862 год.

Журналъ за наука, занаятъ и търговия, отъ Д-ръ Ив. Богоровъ. Кн. I № I. 1862 г. стр. 230, издавано въ Пловдивъ, по кожарство, вапцарство, свѣщарство, часовникарство, за правене копринени и вълнени платове, гребени отъ рога и др. подобни.

Зорница, отъ Хр. Д. Ваклидовъ, излизала презъ 1864 год. въ Браила. въ която е напечатана една часть отъ романа „Скитника Евреинъ“, слѣдвала близо една година.

Духовни Книжки, отъ Р. И. Блъсковъ, презъ 1864 год. излезнали осемъ книжки, а въ 1866 год. 12 въ Болградъ.

Зорница, *Евангелско периодическо списание,* почнало да излиза презъ 1864 год. въ Цариградъ, отъ евангелското дружество.

Българска Старина, отъ Г. С. Раковски, излезнала презъ м. Юлий 1865 год. въ Букурещъ, само една книга.

Источникъ Миѣния. Почнало да се издава въ Руссе отъ 1-й Декемврий 1867 год. на турски и български отъ Исмаилъ Кемалъ. Излезнали само три книжки съ съдържание по турската история, описание на Дунава и д. п.

Общъ Трудъ, отъ Тодора Икономовъ, почнало да излиза презъ 1868 год. въ Болградъ. Издѣзвали само три книжки по възпитанието, по историята на Симеона Великий, мисли върху женитбата и д. п.

Периодическо Списание на Българското Книжовно Дружество. Отъ всичкитѣ други периодически списания, които се появихъ между нашия народъ, издавани отъ частни лица или отъ дружества, това е единственното, което е преживѣло единъ дълъгъ периодъ, и споредъ устава, съгласието, единомушието и добрата воля на дружеството, то може да има още по-дълъгъ животъ и да се предаде на поколение. Предначинателитѣ за съставянieto на това дружество сж били В. Д. Стояновъ, В.

Друмевъ (Търновский митрополитъ Климентъ Браницкий) и М. Дриновъ, които почнали да работатъ за неговото основание презъ м. Май 1868 год. и на 1-й Октомврий въ едно събрание, рѣшило да почне своитѣ дѣйствия въ Браила. За основен капиталъ на дружеството били записани до 200,000 лева. По списъкътъ се вижда, че нѣкои лица сж записали и внесли доста голѣми сумми, а едни записали саморжчно нѣ нищо не внесли. Н. Ценовъ внесълъ 12,000 л. Ст. Беронъ 10,000 л. сжщо и други, а пакъ нѣкой си богаташъ записалъ 12,000 л. не внесълъ нито 12 ст. Н. Мироновичъ се задължилъ 20,000 л. отъ които 5-тѣ събралъ отъ други лица, внесялъ до 3—4 год. лихвата само 8⁰/₀ нѣ слѣдъ смъртъта му (1874 г.) главния распоредителъ на неговия имотъ Мина Пашевъ отказалъ да предаде принадлежачитѣ сумми на дружеството, които днесъ наедно съ лихвитѣ възлизатъ до 100,000 лева. Ний щѣхме подробно да изложимъ всички внесени сумми както и онѣзи записани и невнесени, нѣ като виждаме че списъка е пълненъ и съ такива имена които сж внесяли по 5—10 лева помощъ, и като се извѣстихме че самото дружество щѣло да направи това, ненамѣрихме за полѣзно да изпълнимъ нѣколко страници отъ книгата си. Съ малкитѣ тѣзи отъ разни лица помощи, на които за събиранieto В. Д. Стояновъ е доста припикалъ, както и на внесенитѣ отъ нѣкои по-голѣми сумми, които изобщо не сж подпълнили нито $\frac{1}{5}$ часть отъ записанитѣ, Дружеството презъ 1870 год. почнало да издава „Периодическото Списание“ въ Браила, което се уреждало отъ дѣловодителя на Дружеството В. Д. Стоянова и като взимали участие въ него най талангливитѣ книжовни работници, то се посрещна съ въехищение и съ жадноеть се четеше отъ българския народъ, нѣ по причина че се печатеше въ странство, неможеше да се распространи както заслужваше, слѣдователно и своята дѣятелность неможеше да развива.

Слѣдъ свършването на войната, членовеѣ на дружеството въ едно събрание станало въ Браила на 28-й Ноемврий 1878 год. рѣшили, да премѣстятъ дружеството въ София, и когато е пренесено имало 50,000 лева капиталъ. Отпослѣ и Народното Събрание стреди 12,000 лева помощъ и презъ 1882 год. дружеството почна дѣйствията си въ София.

Читалище. Презъ 1866 г. слѣдъ като се основа въ Цариградъ учреждението „Читалище“, отъ 1-й Окт. 1870 год.

почна да издава периодическото списание *Читалище*, което е слѣдвало до 1874 год. То е излизало два пѣти въ мѣсеца подь одговорността на Ив. Найденовъ, а списвано отъ М. Балаба-нова, Л. Иовчева, Т. Икономова, Д. Цанкова, П. Р. Славейкова, С. С. Бобчева. Списанието Читалище въ самото начало е на-мѣрило добъръ приемъ между народа, а и разнообразия му материялъ е доста цѣненъ. Освѣтъ въ Цариградъ и странство, неговитѣ спомоществатели сж били:

	презъ 1870, 1874 г.		1870, 1874 г.	
Въ Търново	120	56	Въ Разградъ	45 12
„ Сливенъ	86	20	„ Шуменъ	40 10
„ Ст. Загора	64	24	„ Видинъ	38 22
„ Руссе	61	13	„ Пловдивъ	36 50
„ Свищовъ	52	50	„ Варна	35 6
„ Габрово	51	30		

Пчелица и Ружица, отъ П. Р. Славейкова. Първата пред-начертана за дѣца, отъ която сж излѣзли седмъ книжки а втората за жени, излѣзли само двѣ книжки презъ 1871 г.

Училище, излизало въ Букурещъ а послѣ въ Руссе два пѣти въ мѣсеца отъ 1871—1876 г. подь редакцията на Р. И. Блъсковъ.

Слава, отъ Т. Х. Станчовъ, почнало да излиза отъ 1-й Авг. 1871 г. въ Руссе, до 15 Юл. 1872 г. излѣзли 24 книжки съ морално и догматическо поучение, християнски размисления, за дължността на священството, разни слова и поучения.

Градинка, отъ И. Р. Блъсковъ, почнало да излиза презъ м. Юлий 1874 г. излѣзли 5 книжки, а презъ 1879 г. под-новено съ название „Градина.“

Книговище, почнало да излиза презъ м. Януарий 1874 г. въ Прага а послѣ въ Виена, подь редакцията на Д-ръ Ив. А. Богоровъ. Излѣзли само 6 книжки.

Ржководитель, отъ Д. Цанкова, почнало да излиза сжщо презъ Януарий 1874 г. въ Цариградъ излѣзли 24 книжки.

Знание. Почнало да излиза отъ 15-й Януарий 1875 г. въ Букурещъ два пѣти въ мѣсеца подь редакцията на Л. Каравелова, съ разнообразно съдържанне. Излезнали 24 броя.

Славянско Братство, *политическо-литературно списание*, почнало да излиза презъ м. Октомврий 1877 г. въ Букурещъ, а послѣ въ Руссе, подь редакцията на Р. И. Блъс-

ковъ. Излъзли 15 книжки. То съдържа сведения и по течението на войната.

1843 г. Хасковското училище. Стари хора приказватъ, че между тѣхнитѣ бащи се намирали нѣкои, които знаили да четатъ *българска книга*, нѣ като билъ въведенъ гръцкия языкъ и бацитѣ имъ измрѣли, забравило се и не се споминало вече за българский. Всяки единъ таксидиотинъ калугеръ, събиралъ по нѣколко дѣца въ метохътъ си и училъ ги по гръцки. Въ 1836 г. било построено общо училище и въвело се новото учение пакъ по гръцки.

Акакий, епископътъ на Пловдивския митрополитъ Никифора, който билъ родомъ отъ Сливенъ, често пати посѣщавалъ Хасково и съвѣтвалъ одного отъ първенцитѣ — Христодула Вълчевъ, да си отворатъ българско училище, за да учатъ дѣцата и матерния си языкъ. Последний, предложилъ това въ едно събрание на първенцитѣ като прибавилъ, че такива училища се вече отворихъ въ Габрово, Копривщица, Панагюрище и прч. Нѣ всички въ единъ гласъ извикали: Мълчи! небива! Ний не живѣмъ по балканитѣ, нѣ между два главни гръцки градове — Едрене и Филибе, а тогава кой ще прочете нашето писмо въ тѣзи градове и кой ще ни прочита тѣхнитѣ. Христодулъ прекъсналъ думата си, нѣ не се отчаялъ. Това вече станало въпросъ. Гражданитѣ отъ по-долната класа се присѣдинили къмъ Христодула и образovali се двѣ партии — гръцка и българска. Първата имала за предводителъ Х. Ставре Примовъ, и нѣколкоцината граждани, които съставлявали тази партия, нарѣкли се гръци, женитѣ имъ гръкани, дѣцата имъ гръчета, а жилищата имъ гръцки кжци. Тѣзи самозванци гръци, намѣрили силна защита въ лицето на Пловдивский владика и на Гююшгердана. Желанието между Хасковското население за да се въведе българский языкъ въ училището, ако и да се усилвало отъ день на день, обаче, при такива обстоятелства, не само че било трудно, нѣ и невъзможно. Презъ тѣзи 1843 г. Х. Ставре наедно съ нѣколкоцината отъ своитѣ привърженици потеглили за Божи гробъ. Хр. Вълчевъ, безъ да губи врѣме, повикалъ отъ Казанлъкъ Стоянча Н. Стамболиева за български учитель. Божигробскитѣ поклонници, когато пристигнали въ Гелиболъ, получили извѣстие че Христодулъ условилъ български учитель, нѣ виждали себе безсилни да попречатъ на престѣпленieto. Слѣдъ завърщанието си, тѣ намѣрили всичкитѣ ученици при

българския учител, а гръцкия, като останалъ празденъ, напустналъ училището. Отворила се силна борба между двѣтъ партии. Гръкоманитѣ искали да испъдатъ българския учителъ изъ училището, нѣ не сполучили. Най-послѣ принхдили се да отворатъ гръцко училище въ частна къща, нѣ като виждали че никой отъ ученицитѣ не се отдѣлявалъ отъ българското училище за да отиде тамо, тѣ отишли въ Пловдивъ при владиката и помолили го да принхди българетѣ да имъ отстъпнатъ мѣсто въ сѣщото училище. Въ това сполучили, обаче гръцкия учителъ и тукъ като неможилъ да привлече при себе нито единъ ученикъ, той напустналъ и ревнителитѣ на гръцизма се откажали отъ своето желание.

Въ сѣщото врѣме се въвелъ въ църквата и славянския языкъ само отъ дѣсната страна, а службата се извършавала на гръцки, защото никой отъ священницитѣ не знаилъ да чете славянски.

Презъ 1850 г. ученицитѣ се доста намножили и гражданитѣ условили Ангела Петровъ отъ Чирпанъ за въ взаимното училище.

Слѣдъ Стоянча Стамболиева, гражданитѣ повикали за учителъ отца Атанасия Чолаковъ, който, щомъ стхпилъ въ града, силно се опѣлчилъ противъ гръкоманитѣ. Когато срещалъ и въ улицата нѣкого отъ тѣхъ, той го съвѣтвалъ а послѣ и изобличавалъ. Отецъ Атанасий билъ като трънъ въ очитѣ на гръкоманитѣ, които всячески се трудили да го премахнатъ изъ градътъ нѣ не имъ се удавало. На 1-й Априль 1852 г. въ третия день на Великденъ, той потѣглилъ за Ст.-Загора да се види съ нѣкои приятели, нѣ на пътьтъ при селото Кюстю-Кюй, билъ застигнатъ отъ нѣкои подкупени отъ гръкоманитѣ арнаути, които го убили. Отецъ Атанасий е родомъ изъ г. Дупница, Хиляндарски постриженникъ, свършилъ въ Херсонската духовна академия.

Презъ 1845 год. тукъ е открито и дѣвическо училище отъ калугерката Анастасия, сестра на Рилския духовникъ Арсения. Тя предавала въ начало на нѣколко момичета въ една стая на метоха само часословъ и псалтирь, нѣ като въвела новото учение, стѣкли се доста ученички, отъ които по първитѣ били: Киряки Христодулова, Евдокия П. Стефанова, Дамяни Ангелова, Теофания Желкова, Ефросина Вълкова, Теофания Петрова, Теодора Бѣлкова, Хаджи Киряки Калинова

и други. Хаджи Ставре, като глѣдалъ че тѣзи момичета по име грѣкнини, а на нѣкои и бацитѣ се гърчели, а пакъ тѣ отиватъ да се учатъ български, сполучилъ чрезъ владиката да изгони учителката, както и брата ѝ. Гражданитѣ условили Марийка Райчева, нъ Х. Ставре успѣлъ да затвори и училището, което едвамъ слѣдъ три години било отворено и пакъ закривано.

Въ 1852 год. тукъ имало едно училище съ 200 ученици и единъ учитель съ 8,000 гроша заплата. Едно дѣвическо съ 50 ученички и една учителка съ 1,600 гр. заплата.

Българетѣ, като били наредили вече както мъжкото тѣй и дѣвическото училище, а Х. Ставре по никой начинъ не можилъ да препятствова на добрия имъ вървежъ, той, за да отдѣли поне момичетата на грѣкоманитѣ отъ дѣвическото училище, предложилъ да си построятъ особно дѣвическо училище, което на 14-й Априль 1858 год. било почнато. Мѣстото за училището подарилъ Х. Теодосий Х. Милковъ и още 5,000 гроша. Х. Ставре подарилъ за покойния си снъ Х. Теодосия 20,000 гроша и за себе 1,000 гроша. Паскаль Х. Райчевъ, Желѣзко Бойчевъ, Кирякъ Тепелиевъ, Георгаки Петровъ, Х. Калинъ Андоновъ, Атанасаки Джартовъ, Кель Паско, Добре Недевъ по 1,000 гроша, и други нѣколцина по нѣщо, та се събрали 37,800 гроша.

Презъ 1860 год. тѣ построили и църква, обаче пакъ нѣмали напредъкъ.

Хаджи Ставре, като глѣдалъ успѣхътъ на българското училище, което презъ 1876 год. се славилъ изъ цѣлия Хасковски окръгъ, той наклѣветилъ предъ властѣта учителя Н. Маркова, че училъ дѣцата на бунтовнически пѣсни. На 10-й Августъ Н. Марковъ билъ закаранъ подъ конвой въ Пловдивъ, а на 23-й въ качество на свидѣтели, били повикани и другитѣ учители — отецъ Хрисантъ, Станчо Кожухаровъ, още и по-главнитѣ ученици Михо Минчевъ, Щ. Вапцаровъ, Ангелъ Костовъ, Х. Василь Х. Тодоровъ, Дѣлчо Коларовъ и други двама. Грѣкоманитѣ, превели на турски языкъ двѣ отъ пѣнитѣ и като ги по изопачили, представили ги въ мезлишиа и поискали, не само изгонванието на учителя изъ Хасково, нъ даже и неговото обѣсване, като най-опасното лице за държавата.

Между българетѣ въ Хасково, станало ужасно вълнение. Испратили се въ Пловдивъ нѣкои отъ първенцитѣ като: Х. Ив. Минчовъ, Паскаль, Дядо Стойчо Чирпанлията и др. които

съ помощта на Георгаки Стояновичъ, силно се борили противъ гръкоманскитѣ клѣветничества. Една отъ пѣснитѣ била протестантска, за която, американския мисионеринъ Кларкъ, като доказалъ, че тя има евангелско съдържание, едвамъ слѣдъ 20 дни Марковъ се оправдалъ и се завърналъ въ Хасково, нѣ Х. Ставре чрѣзъ гръцкия владика въ Одринъ, сполучилъ да го вдигне, и съ една телеграмма до Хасковския каймакаминъ, заповѣдало се на Н. Марковъ, да напусне Хасково и въ Одринския вилаетъ да не учителствова.

Самоковъ. Въ този градъ, българския языкъ никоѣ пътъ не е исхвърлянъ нито отъ църквата нито отъ училището, нѣ предаванъ е и гръцкия, а понѣкога и въ църквата се чувало нѣщо и на гръцки.

Въ 1828 год. епископа Игнатий повикалъ изъ Рилскій мѣнастиръ отца Неофита за дяконъ при себе, поставилъ го и за учителъ.

На 9-й Юний 1829 г. като билъ убитъ епископа Игнатий отъ единъ турчинъ, отецъ Неофитъ, напусналъ училището и заминалъ за въ мѣнастира.

Презъ 1843 год. училището било доста добрѣ уредено по ланкас. метода, преподавали се науки и на еллински языкъ.

Въ 1858 год. имало 400 ученици.

Дѣвическото училище било въ частна кѣща, гдѣто се събирали до 150 ученички. Учителката Недѣля, като показала твърдѣ голѣмъ успѣхъ и ученичкитѣ постоянно се намножавали, Х. Никола Орѣшко подарилъ една кѣща, а Зах. Х. Стамовъ 2,000 гроша и училищното здание се почнало.

1844 год. Севлиево. Тукъ не се помни да сж учили по гръцки. Дѣцата се събирали въ една общинска стая, учили часословъ, псалтиръ, нѣ стаята като била доста тѣсна, църковния настоятелъ Х. Стоянъ, въ 1822 г. преправилъ цѣлата кѣща на училище, а презъ 1825 год. построилъ и чинове, гдѣто се събирали до 100 дѣца. Въ 1844 год. сжция Х. Стоянъ въздигналъ голѣмо училищно здание, въ което П. Р. Славейковъ въвелъ ланкастерската метода, нѣ слѣдъ деветъ мѣсеци напустналъ, а замѣстникътъ му Н. Ивановъ, който билъ и неговъ предшественикъ, пакъ въвелъ часослова. Въ 1856 год. М. Софрониевъ исхвърлилъ часослова, а въ 1857 год. училището било преправено, въ което се построили и стая за по-главнитѣ ученици.

Елена Тукъ по-отдавна е исхвърленъ часослова и гръцкия языкъ. Въ 1832 год. е основана училищна каса, на която капиталътъ до кримската война възлизалъ на 3,000 т. лири. Нъ когато се преселили татаритѣ и черкезитѣ, тѣзи сума била похарчена за построяване къщата имъ при Черна-Вода. Единъ ръкописъ отъ священна история на български языкъ свидѣтелствова, че Тодоръ Радивоевъ е училъ на него въ 1833 г. при учителя Андрея П. Дойновъ Робовский, а презъ 1836 год. е училъ Дичо Марковъ при сѣщия учитель, граматиката на Мразовича въ преписъ. Отецъ Неофитъ Бозвелията, въ своето землеописание казва, че тукъ имало славено-болгарско, добро — порядочно училище. Кога, и отъ кого е въведена ланкастер. метода, неможихме да узнаимъ, обаче, презъ 1844 год. училището било доста добръ уредено, въ което имало ученици отъ Ямболъ. Карнабатъ и отъ другадѣ.

1844 г. Вратца. Презъ 1822 год. тукъ е билъ условенъ за учитель нѣкой си Огняновичъ, сърбинъ изъ г. Панчево. Той билъ развитъ и способенъ човѣкъ. Учителствовалъ до 1829 год. Слѣдъ Одринския миръ, Огняновичъ съ двама Вратчани Х. Василъ и Хано Мазовъ отишли въ Букурещъ а послѣ въ Цариградъ. Тѣ надѣйствиали въ Цариградъ, щото Вратца да се отцѣпи отъ Видинъ и Огняновичъ билъ назначенъ ковчежникъ въ Вратца, нъ слѣдъ шесть мѣсеци наклѣветенъ и испратенъ въ Видинския затворъ, гдѣто Австрийския консулъ сполучилъ да го освободи. Послѣ заминалъ за Цариградъ. Виена и презъ 1858 год. умрѣлъ въ послѣдния градъ.

Вмѣсто Огняновича, кой е билъ условенъ за учитель, не знаемъ, нъ отецъ Неофитъ Бозвелията пише, че въ този градъ се предавало славено-болгарски.

Презъ 1844 год. училищнитѣ настоятели Николаки Х. Марковъ и Коста Х. Димитровъ, съ съдѣйствието на владиката Агапия, повикали за учитель Х. Георгия отъ г. Плъвенъ, който въвелъ ланкаст. метода, а училището е построено съ средствата на архимандрита Гавриила Петровичъ Вратчанецъ, сродникъ на генерала Запбинъ. Презъ 1845 год. имало 130 ученици.

Презъ 1849 год. въ църквитѣ отъ едната страна се чело по гръцки, учителя Иванчо Казанлъчанинъ преподавалъ и гръцки, сѣщо и въ дѣвическото училище билъ въведенъ и гръцкия

языкъ, а на 14-й Септемврий 1857 год. учителя Х. В. Пулковъ направилъ първъ испитъ съ голѣмо тържество.

Евгения, майка на епископа Агапия, имала слугина на име Цвѣта Генова изъ града, която испратила въ Самоковъ при калугеритѣ на учение и като се завърнала, презъ 1844 г. тя отворила за првъ пкъ дѣвическо училище, а понапредъ сж отивали нѣколко момичета въ мъжското училище.

1845 г. Т.-Пазарджикското училище. Епископътъ Дионисий, който билъ отъ Т.-Пазарджикскитѣ села и който, както сме казали, ималъ сѣдалището си въ този градъ, съ доброто си поведение спечелилъ любовта на тогавашнитѣ управители Гаванозовци, та сполучилъ да построи разорената отъ еничаритѣ църква, да отвори и училище. Гаванозовци до толкозъ обичали Дионисия, щото, неоставили и прогонили Пловдивския владика който билъ отишелъ да освяти почнатата презъ 1818 год. въ Панагюрище църква слѣдъ като била свършена, а испратили Дионисия да я освяти.

Построеното отъ Дионисия училище било съ двѣ отдѣления, едното за български а другото за гръцки. За учителя поставилъ двама калугери, които били избѣгнали изъ Свята-Гора отъ свирѣпствата на арнаутитѣ, по поводъ на гръцкото възстание. Слѣдъ смъртта на Дионисия, който умрѣлъ презъ 1827 год. преселениитѣ тукъ нѣколко цинцарски семейства, които били избѣгнали тоже въ врѣмето на гръцкото възстание отъ Ипиръ и Тесалия, помъчили се да премахнатъ българския языкъ съвършенно, обаче гражданитѣ, на чело съ Х. Стояна Веловъ, не оставили да постигнатъ цѣльта си. Въ 1842 год. гражданитѣ построили едно общо училище, въ което да се преподава български и еллинския языкъ, който тогава се считаше необходимъ за всякого, та да не испращатъ дѣцата си въ Пловдивъ да го учатъ. Българския учитель като предавалъ часословъ и псалтиръ, ученицитѣ се трупали при гръцкия, гдѣто се преподавала взаимната метода, тъй щото, може да се каже, по това врѣме, българско училище не е сжществувало, както пише и Фотиновъ, че въ този градъ имало новопостроено, еллиногръческо училище, а българското, виде се, не е заслужвало и да се говори за него. Гражданитѣ виждали че българския учитель не ще може да принесе никаква полза на отечеството съ своето учение, и като слушали за успѣхътъ на Панагюрското, Копривщицанското и други подобни училища, тѣ презъ 1845 год.

повиеали изъ Елена Нисифора П. Константиновъ за учитель, който наедно съ помощника си Ю. Ненова, на 1-й Ноемврий открилъ преподаването по ланкаст. метода въ долния етажъ на училището. Въ кратко време, числото на ученицитѣ възлизало на 6—700 души а гръцкото на горния етажъ, което брѣяло до 300. останали само 30—40 д. и то повечето цинцарчета. Въ същата година е въведенъ и славянския языкъ въ църквата, само отъ лѣвата страна, а често пхти ставало и облъскване за четене апостола.

Цинцаритѣ поразенъ отъ успѣхътъ на това учение, подирили помощта на Г. Цукалата, М. Гюшгердава въ Пловдивъ, даже и на патриарха за затварянието на училището, нъ като не сполучили, тѣ наклѣветили гражданитѣ, че имали испратенъ изъ Руссия печатъ: че единъ изъ между учителитѣ попувалъ въ Руссия 30 год. и прч. По поводъ на тѣзи клѣвета, на 5-й Мартъ 1847 год. Х. М. Константиновъ, Пв. Неновъ, Ст. Атанасовъ, Хр. Х. Тоновъ и учителитѣ Н. П. Константиновъ и Ю. Неновъ бидя закарани въ Пловдивъ при пашата, гдѣто се доказало, че всичко е лъжа и клѣвета, тѣй като учителитѣ били млади момци, а пакъ печата служилъ за училищното настоятелство, който носилъ и надпись: *Т. Пазард. българско училище*, и били оправданъ, а клѣветниците посрамени.

Въ 1848 год. е открито и дѣвическо училище, а въ 1859 год. е исхвърленъ и гръцкия языкъ изъ църквитѣ, за което, презъ 1860 год. цинцаритѣ си построили отдѣлна църква.

Шуменъ. Въ Шуменското училище, въ което, още презъ 1833 год. билъ замѣстенъ часослова съ священна история, катихизисъ, землеописание и прч. нъ презъ 1845 год. като билъ условенъ за учитель С. П. Н. Изворски, той за първъ пхтъ на 11-й Августъ 1846 год. въ присѣтствието на епископа Порфирня направилъ испитъ съ голѣмо тържество. На другата година билъ условенъ и С. Ил. Доброплодний. Тогава имало 4 класса съ 145 ученици, въ взаимното 425, а въ дѣвическото имало 175 ученички. Въ единчката тогава църква Възнесение и Св. Георги, отъ дѣсна страна се чело гръци.

Котель. Ний сме казали, че тукъ е въведено новото гръцко учение презъ 1814 год. нъ и часослова не е билъ исхвърленъ. Презъ 1845 год. българското училище е било по-уредено, въ което е учителствувалъ С. Ил. Доброплодний. За испитътъ презъ 1846 год. билъ поканенъ и епископа Пор-

фирий. Въ това време, въ Котелъ имало едно главно еллинско училище, едно българско което се считало като второстепенно и двѣ взаимни.

Дѣвическото е било построено и поддържано отъ П. Верона.

Котленци сж били такива ревнители къмъ гръцкия языкъ, щото, едвамъ презъ 1867 год. го исхвърлили както отъ училището тъй и отъ църквата.

1845 год. Сливенъ. Въ този градъ, доста одавна е въведено гръцкото учение по новата метода и страстно сж били предадени Сливенскитѣ граждани въ усъвършенствованието на еллинския языкъ. Нито въ единъ отъ чистобългарскитѣ градове, не се срещатъ хора, които да владѣятъ еллинския языкъ както Сливенци. Между старитѣ хора и днесъ се намиратъ мнозина, които говорятъ еллинския языкъ, като сжщи еллини. Българския языкъ е билъ съвършено исхвърленъ и за неговото въвождане, въ начало, Сливенци не сж били толковъ наклонни. Едвамъ, презъ 1844 год. условили Димитра Инчовъ Габровецъ, който почналъ да учи нѣколко дѣца въ една частна къща на часословъ и псалтиръ, а въ 1845 год. Любомиръ Младеновъ въвелъ ланкаст. метода въ общото училище. Въ 1853 год. е исхвърленъ гръцкия языкъ изъ църквитѣ съвършено, а въ 1859 год. и отъ училището, и тогава имало наедно съ Клуцохоръ и Ново-село въ классното училище 220 ученици, въ взаимнитѣ 600 съ 8 души учители. Въ дѣвическото 157 ученички съ двѣ учителки.

1846 год. Османъ Пазаръ. Въ този градецъ въ църквата се чело по славянски, само когато дохождалъ владиката и служилъ чело се и гръцки, а въ училището се е преподавало часословъ и гръцки по ланкаст. метода. Въ 1846 год. нѣкой си Йорданъ отъ Търново въвелъ ланкаст. метода по български и гръцкия языкъ билъ исхвърленъ.

Ломъ. Презъ тѣзи година и тукъ е въведена ланкаст. метода отъ Кръстя Ст. Пишурка въ частна къща, въ която до това време се преподавало часословъ, а въ 1848 год. е построено ново училище.

1846 год. Начало на вѣстникарството въ насъ. Както Фотиновъ се счита основателя на периодическитѣ списания въ насъ, тъй сжщо и Д-ръ Ив. А. Богоровъ, който тогава се казвалъ Иванчо Андрѣевъ, е основателя на нашето вѣстникарство. Той съ помощта на Букурещкитѣ българе почналъ да издава въ Липиска, вѣстникъ подъ заглавие: „Българский

Орелъ“. Първия брой на този вѣстникъ азъ не съмъ виждалъ, нъ споредъ както пише В. Априловъ въ „Любословие“ II стр. 140, той е издѣзвалъ на 20-й Априлий 1846 год. Втория брой, съ измѣнено заглавие: „Българский народенъ извѣстникъ“, изважда Иванчо Андрѣевъ, Липиска, въ тискарницата на Фр. Рюкманна 1846, и който между друго съдържа кратко описание на г. Самоковъ, на Рилский мѣнастиръ, е издѣзвалъ на 20-й Септемврий с. г. Третия съ особна програма и съ първото си заглавие, който е и послѣдния, издѣзвалъ на 1-й Януарий 1847 год. За сждбата на първия този български вѣстникъ, Богоровъ пише въ „Бълг. Книжици“ 1858 год. III кв. 2, че той се посрещналъ съ голѣма драгостъ отъ тамкашнитѣ славянски филолози, които го направили да погърми изъ цѣла Европа, и като желаяли да потикнатъ вървежа му, накачили го съ по-голѣма похвала отъ колкото той струвалъ, а пакъ въ Влашко на които Богоровъ расчиталъ като бждщи спомоществователи, съ такова хладнокрѣвие поглѣднали на вѣстника, щото, единъ отъ тѣхъ си позволилъ да каже Богорову, че негрѣбвало за българетѣ да се издава вѣстникъ отъ Липиска. И самъ Богоровъ трѣбва да е съзналъ, че ако не е близо при народа, за когото е почналъ издаванието на своя вѣстникъ, никаква полза неще може да принесе, нъ той казва, че билъ побуденъ отъ срамъ за несполучванието си, дръпва се та дохажда отъ Липиска, право въ Цариградъ да промѣни мѣстото, а не мисльта си, и слѣдъ годишно затичание можилъ да основе „Цариградский вѣстникъ“.

Богоровъ щомъ пристигналъ въ Цариградъ, почналъ да дѣйствова за издаванието на вѣстника, и при всичко че тогавъ пѣмало нито цензура, нито законъ за печата, нъ за издаванието на вѣстникъ се изисквало разрѣшение, което се добивало или чрѣзъ нѣкое влиятелно лице или чрѣзъ подаръци. Освѣнтъ въ брой 8-й на в. „Дунавский Лебедъ“, гдѣто Раковски е писалъ, нъ и самъ Богоровъ ни е казвалъ, че той слѣдъ голѣми усилия, най-послѣ получилъ разрѣшение чрѣзъ Турко-Василаки ¹⁾ съ когото се условилъ да му плаща всяка година по 500 гр. тѣй като фермана за вѣстника билъ издаденъ на Васидакнево име. Вѣстника подъ заглавие „Цариградски Вѣстникъ“ поч-

¹⁾ Василь е билъ българинъ отъ село Върбица, добръ владѣялъ турския языкъ и всегда говорилъ турски за което грѣхитѣ го нарѣкли Турко-Василаки.

налъ да излиза отъ 3-й Януарий 1848 год. единъ пхтъ въ седмицата, схбота. Година Я четъ 1. „Изважда И. Андрѣевъ. Стамболъ. Въ тискарницата на Тадея Дивичиана“. — Отъ 20-й брой „Издава И. Андреевъ, въ своята книгопечатница“.

Въ продължение на двѣ години, Богоровъ доста задължнелъ съ вѣстника и като не намиралъ вече никакво средство за издаването му, единъ день оставилъ Цариградъ, заминалъ за Влашко и вѣстника спира. Хр. Тъпчилеща и Бр. Кара-Минкови, които били главнитѣ кредитори на Богорова, продали печатницата на Александра Ексархъ, който отъ 18-й Септемврий 1850 год. почналъ да издава вѣстника съ нова нумерация: Година Я, число 1. Типография на Ц. Вѣстникъ ¹⁾. Отъ 65-й брой Александръ Ексархъ е издавалъ вѣстника подъ заглавие „Цариградски Вѣстникъ,“ и вмѣсто „Новини изъ Цариградъ,“ както е писвалъ до сега, той захваналъ да пише „Новини изъ Цариградъ“. Той е продължавалъ до 1862 год. нъ въ послѣдната не толкозъ редовно, а като билъ спрѣнъ на 52-й брой отъ правителството за два мѣсеци, не го подновилъ вече.

II. Черновѣждъ въ своитѣ „Записки отъ сегашний вѣкъ“ (Минист. Сборникъ кн. VI стр. 424), строго осжжда Ексарха, като казва, че той билъ орхдие на гръцката патриаршия, на владичитѣ въ България, на руското посолство и получавалъ субсидия, та се показвалъ май враждебенъ къмъ подигнатото отъ българетѣ искание за черковното самоуправление. Като знаемъ че Богоровъ, първия стопанишъ на вѣстника, въ разстояние на двѣ години потъна въ дългове и побѣгна; като сме виждали че по едно врѣме Ексархътъ е ималъ само 133 спомоществатели, отъ които:

Въ Цариградъ	30	Въ Казанлъкъ	7
„ Свищовъ	12	„ Одринъ	5
„ Габрово	10	„ Ст.-Загора	5

¹⁾ Някои сж писали че вѣстникътъ се издавалъ до 65-й брой 1851 год. 15 Декемврий подъ редакцията на Ив. А. Богоровъ, а отъ тогавъ до 1861 год. съ име *Цариградски Вѣстникъ* подъ редакцията на Александра Ексархъ, обаче това не е вѣрно, защото, самъ Александръ Ексархъ ни е казалъ, че той е почналъ издаването съ нова нумерация, а при това, между 65 и 66-й брой нѣма никакво прекъсване. Още, на 31-й бр. 1851 г. 21 Апрель редакцията умолява спомоществателитѣ да испращатъ писма и пари на право до г-на Стоянча Боювъ Ексарховъ, а пакъ съ известието си въ броеветѣ 41 и 42-й, и редактора като моли спомоществателитѣ да внесатъ спомоществанията си, казва, че единнадесетъ мѣсеци издава вѣстника съ голѣми трудове и загуби. Следователно, Богоровъ е издавалъ вѣстника само двѣ години.

Въ	Сливенъ	5	Въ	Джумая	1
"	Руссе	5	"	Тръвна	1
"	Ловечъ	5	"	Видинъ	1
"	Скопѣ	4	"	Самоковъ	1
"	Котелъ	4	"	Хасково	1
"	Т.-Пазарджикъ	2	"	Шуменъ	1
"	Бѣлоградчикъ	2	"	Разградъ	1
"	М.-Паша	1	"	Ломъ	1
"	Рил. Мънастиръ	1	"	Калоферъ	1
"	Панагюрище	1	"	Плѣвенъ	1
"	Жеравна	1			
"	Търново, Елена, Лѣсковецъ.				12

а нѣкогашъ ако и да сж се по умножавали, нѣ никой пжтъ не сж надминавали цифрата 400, а пакъ споредъ българския обичай, всички не сж и заплащали; а най-послѣ като знаемъ че цѣвната на вѣстника е била 150 гр. за въ странство, 130 гр. изъ провинцията, 100 гр. въ Цариградъ, и освѣнъ отпечатването, плащало се е на пощата за единъ брой до Одринъ 40 пари, до Ст.-Загора 60 пари, до София 100 пари, и при такива условия постоянството на Ексарха въ издаването на вѣстника цѣли 12 години, трѣбва да се нарѣче едно знаменателно дѣло не само за тогавашно нѣ и за сегашното врѣме, а не да се осжда. Редакцията въ едно заявление казва: „Седемъ години се минахъ какъ започнахми това дѣло, трудове неуспшни положихми, на всѣка година по 20,000 грошове губихми; извѣстнихми да се намѣри нѣкой да му дадемъ това дѣло да го издава, да му събира ползата и да печели, никой се не яви“. Вижда се, че Александръ Ексархъ, при всячкитѣ загуби, не е искалъ да лиши своя народъ отъ единичкия тогава български вѣстникъ. Въ самото начало, новинитѣ и допискитѣ въ този вѣстникъ сж били повечето изъ странство, а отпослѣ въ него се срещатъ описания на нѣкои градове особно въ Македония, по ходѣтъ на българскитѣ училища, по борбата съ гръцитѣ, документи по българската история, нравствени повѣсти, притчи, гатанки и разни дописки изъ България.

Дневница. Почналъ да излиза отъ 26-й Юний 1857 год. въ Нови-Садъ. Той е редактиранъ отъ С. Раковскій а издаванъ отъ Д-ръ Дан. Медаковичъ, списванъ на языкъ Сърб.-Български. Неговата программа била между друго, да запознае българския и

сърбския народъ единъ съ други. Той е спрѣнъ отъ тамкашнитѣ власти на 19-й брой.

България, *вѣстникъ за българскитѣ интереси*. Този е втория български политически вѣстникъ, който се появи презъ 1859 год. въ Цариградъ, а въ това врѣме сж излизали на арменски 10, на гръцки 5, на французски 4, на турски 3, на арабски, български и еврейски по единъ. Той почналь да се издава отъ 9-й Апр. и слѣдвалъ до 25-й Мартъ 1863 г. подъ редакцията на Д. Цанкова. *В. България* бѣше органа на възникналитѣ бѣлг.-унити и поддържанъ отъ Римъ. Първата година е излизалъ единъ пхтъ въ седмицата на голѣмъ форматъ и два пхти на малакъ. Цѣна на двата листа (въ кайме) 150 гр. въ Цариградъ а 180 по вѣнъ. Въ втората година, когато отъ една страна българския народъ почна силно да се вълнува по църковния въпросъ, а отъ друга римскитѣ отци се бѣхж увѣрили, че цѣль български народъ ще припознае за духовенъ началникъ *папата*, тѣй като патриаршията отказваше да удовлетвори желанието на българетѣ, вѣстника почна да излиза два пхти въ седмицата и вмѣсто четири — шестнадесетъ страници, нъ въ третята и четвъртата година пакъ по единъ пхтъ. Нѣма страница въ която да не се напада гръцкото духовенство, нъ често пхти той е нападалъ и българекитѣ представители въ Цариградъ. Водилъ опорита препирня съ издаванитѣ тогава „Книжици“ и „Цариградски вѣстникъ.“ Неговата цѣль е била да отдѣли българетѣ отъ гръцката духовна власть, които, да припознаятъ било врѣменно, било за всегда духовната власть на папата и да бждатъ подъ мощната дѣсеница на Наполеона III. Той е заставяль гръцката патриаршия да бжде до негдѣ по устжичива и да непрекалява съ своитѣ интриги. Още въ самото начало той развълнова цѣлия гръцки народъ, па даже и простото българско население, съ писаното за божественний огънь (св. нуръ), като доказваше, че това е лжжа, гръцка измислица и хитрость за събличание и мамене простодушното население.

Дунавский Лебедъ, *граждански, духовенъ и забавенъ вѣстникъ*, почналь да излазя въ Бѣлградъ, единъ пхтъ въ седмицата отъ 1-й Септ. 1860 год. и продължавалъ двѣ години, подъ редакцията на С. Раковски. Между друго, въ него се ерещатъ сведения по църковния въпросъ, дошиски противъ турскитѣ злодѣйства, биографията на Вратчанский епископъ Софроний (г. II бр. 55 — 61) и статии на французски языкъ.

Съвѣтникъ, *народенъ български вѣстникъ*, почналъ да излиза отъ 25-й Мартъ 1863 год. въ Цариградъ, подъ редакцията на Н. Михайловски, а послѣ на Т. С. Бурмова. Той е излизалъ двѣ години единъ пѣтъ въ седмицата и служилъ като органъ на народнитѣ представители въ Цариградъ. Въ него зимали участие и Г. Кръстевичъ, Балабановъ, Славейковъ и др. нѣкои.

Българска Пчела, *политически, любословенъ и Търговски*, почналъ да излиза отъ 31-й Май 1863 г. въ Браила. единъ пѣтъ ва седмицата подъ редакцията на Хр. Ваклидовъ, и спрелъ на 19-й брой отъ второгодишното течение. Този вѣстникъ е билъ като продължение отъ в. *България*. Той е пълненъ съ дописки отъ Цариградъ, Тулча, Букурещъ особно по църковния въпросъ и държалъ доста ожесточено направление спрямо гръцкото духовенство.

Гайда, *сатирически вѣстникъ за съвѣстванне на българетъ*. Издаванъ въ Цариградъ въ мѣсеца два пѣти отъ Ив. Дочковъ, подъ редакцията на П. Р. Славейкова. Отпослѣ вмѣсто сатирически, той е нарѣченъ, вѣстникъ *за наука и забавка*. Излизалъ до 15-й Априлъ 1857 год. нѣ не редовно споредъ программата си. Той съдържа научни и исторически нѣща, дописки по църковно-училищнитѣ работи, хюмор. раскази и сатири.

Турция, *за политика, наука, книжевность, земледѣлие и търговия*, почналъ да излиза въ Цариградъ отъ 25-й Юлий 1864 год. единъ пѣтъ въ седмицата подъ редакцията на Н. Геновичъ, продължавалъ до 20-й Юлий 1875 год. и спрѣлъ на 23-й брой отъ XI-та си година. Той е пълненъ съ дописки, новини, обсъждалъ е нѣкои въпроси, съ политика почти никакъ не се е занимавалъ, водилъ е ожесточена борба съ в. „Македония“ и служилъ е повечето на интереситѣ на своето заглавие — Турция.

Дунавъ, *листъ за вътрѣшни и външни новини и за всякакви разсуждения*. Почналъ да излиза въ Руссе, презъ 1864 год. слѣдъ като се нареди Дунавската областъ и като правителственъ вѣстникъ, защищавалъ е интереситѣ на турската империя. Той е издаванъ на турски и български языкъ, редактиранъ отъ турци, а преводачи на български сж били С. Поповъ и Ив. Чорапчиевъ. Този вѣстникъ е излизалъ до 1876 г.

Бжджщностъ, почналь да излиза презъ 1864 год. въ Букурещъ, единъ пхтъ въ седмицата подъ редакцията на С. Раковски, нъ по нѣманіе средства, спрѣлъ на 23-й брой.

Бранитель, почналь да се издава презъ м. Юлій 1864 год. въ Букурещъ отъ С. Раковски на български и влашки. Въ него до такъвъ степенъ се напададо и осждадо турското правителство, щото, властѣта въ Букурещъ го спрѣла още на първия брой.

Врѣме, *вѣстникъ седмиченъ*, почналь да излазя презъ м. Юлій 1865 год. въ Цариградъ, единъ пхтъ въ седмицата подъ редакцията на Т. С. Бурмова, слѣдвалъ до 21-й брой отъ второгодишното си течение, като е защищавалъ народно-църковнитѣ правдини на българския народъ и той е първия който се отзова противъ съединението на българскитѣ училища съ турскитѣ.

Въстокъ, *политично-забавенъ български вѣстникъ*, почналь да излазя презъ м. Май 1865 г. въ Бѣлградъ подъ редакцията на Н. Първанова, а издатель А. Андричъ, излезнали нѣколко броя само.

Македония, *листь за политика и книжевность*, появилъ се въ Цариградъ на 3-й Декемврий 1866 г. и слѣдвалъ до 18-й бр. 25-й Юлій 1872 г. Той е излизалъ единъ пхтъ въ седмицата а въ 4-та си година два пхти, подъ главната редакция на П. Р. Славейкова. Излазялъ е и единъ малакъ листъ нъ не редовно. Въ първо врѣме сътрудникъ на Славейкова е билъ Г. Нѣмцовъ — сегашний Дорост. Червенский митрополитъ Григорій, който редовно е писалъ статии на гръцки языкъ и излагалъ неоспоримитѣ народно-църковни права на българетѣ и безосновнитѣ противодѣйствія на гръцитѣ. Въ *Македония* сж писвали Г. Кръстевичъ, Л. Иовчевъ, М. Балабановъ, С. Миларовъ, Т. Икономовъ, Д. В. Македонски, Н. Горбановъ и други. Този вѣстникъ освѣнъ че е списванъ доста вѣщо, по просвѣщеніето и образованието на българския народъ, въ него сж превождани и разни статии по между народнитѣ въпроси отъ европейскитѣ и гръцкитѣ вѣстници. Той е взималъ най-живото участие въ бълг.-гръцката распря по църковния въпросъ и слѣдъ разрѣшението на въпроса той е слѣдилъ внимателно и оспоривалъ всичко онова което е изглѣждало да сочи, частна облага. Той съдържа и разни дописки отъ градове и села особно изъ Македония, отъ които нѣкои сж написани съ гръцки букви

български думи, тъй като дописниците още не сж знаили да пишятъ български. Най-послѣ, той е единчкия който често пхти преминаваше границитѣ на строгата тогава цензура, за което и четири пхти е спиранъ, при това и редактора му затваряшъ. Той е спрѣнъ за два мѣсеца на 24-й Августъ 1868 г. че бѣ обнародвалъ II писмо отъ Руссе, въ което се удостовѣряваше съ доказателства какъ въ Дунавската областъ сж събирани пари за пушки и за жѣнското исляхане насилственно, а не доброволно — както бѣ писалъ в. „Дунавъ.“ Още, че чорбаджиитѣ (кметове и членове въ съвѣтитѣ) били избирани отъ властѣта а не отъ народа; нѣмало равенство и прч. Отъ 29-й Августъ 1869 г. се спира за единъ мѣсець че бѣ писалъ за положението, земледѣлието, индустрията и търговията у българетѣ; бивший държавенъ животъ у българетѣ; великата идея на българетѣ и средоточнието на българетѣ. Сжщо и за статията: „Двѣтѣ касти и власти.“

Дунавска Зора, *вѣстникъ за волнитѣ Българе*. Той почналъ да излазя въ Браила отъ 10-й Септемврий 1867 год. единъ пхтъ въ седмицата, подъ редакцията на Д. П. Войниковъ и продължавалъ три години. Въ него има писано по църковния въпросъ, по турскитѣ свирѣпства, за нѣкои отъ миналитѣ въстания и той е държалъ революционно направление.

Едирне. Този вѣстникъ почна да излазя въ г. Одринъ презъ м. Октомврий 1867 год. Той бѣ сжщо както в. *Дунавъ*, само, че се издаваше и на гръцки. Българската частъ въ самото начало е водилъ Х. Г. Паламидовъ, а отпослѣ С. Джансжзовъ. Той е излазялъ до провъзгласяванието на Русско-Турската война.

Народность, *българский всеобщъ вѣстникъ*. Почналъ да излазя въ Букурещъ единъ пхтъ въ седмицата отъ 21-й Октомврий 1867 година подъ редакцията на Д-ръ Ив. Богоровъ и Ив. Касабовъ, и слѣдвалъ до 22-й Юний 1869 год. Този вѣстникъ се явява като защитникъ на народнитѣ ни правдини, съдържа статии по църковния въпросъ и по турскитѣ свирѣпства.

Солунъ, Оса, Хжшъ, Хитъръ — Петъръ. Четиритѣ тѣзи вѣстници сж излѣзли презъ 1868 год. Първия въ г. Солунъ, подобенъ на „в. Едирне“, съ прибавка и на еврейския языкъ, а отъ 1871 год. е издаванъ само на турски и гръцки. Другитѣ три сатирически, сж излазяли въ Браила.

Право, Отечество, Свобода, Тжпанъ, Пжтникъ. Презъ 1869 год. се появили тѣзи петъ вѣстници, отъ които първия почналъ да излазя отъ 4-й Мартъ въ Цариградъ, единъ пжтъ въ седмицата, и като продължение на в. „Гайда“, той носи първъ *М*, а IV година. Въ начало той е редактиранъ отъ Хр. Стоянова, а послѣ отъ Ив. Найденовъ. В. „Право“, може да се каже, държалъ е сжщото направление на „Македония“ и спрѣлъ на 20 Декемврий 1873 год. — Втория почналъ да излазя въ Букурещъ отъ 25-й Юлий, единъ пжтъ въ седмицата, подъ редакцията на П. Кисимовъ и Д. Войниковъ. Въ този вѣстникъ се срещатъ дописки по турските свирѣства отъ разни мѣста, както и по борбата съ гръцкото духовенство, и статии на французски языкъ. Той е спрѣлъ на 17-й Юлий 1871 год. — Третия почналъ да излазя отъ 5-й Ноемврий тоже въ Букурещъ, единъ пжтъ въ седмицата, подъ редакцията на Л. Каравеловъ. Отъ брой, 23-й 1873 год. е преименованъ „Независимость“, а на 12-й Октомврий 1874 год. спрѣлъ. Въ „Свобода“ и „Независимость“ не може се намѣри страница, въ която да не се напада турското правителство за неограниченитѣ злодѣйства на турекитѣ чиновници и за вършенитѣ свирѣства надъ българетѣ. — Четвъртия, *сатирически и юмористически съ картини*, излазятъ въ Букурещъ три пжти въ мѣсеца подъ редакцията на Ив. Мжззовъ и спрѣлъ на 3-й брой отъ второгодишнината си. Между появилитѣ се до това врѣме подобни вѣстници, само той е сключилъ година. — *Петия, книжевенъ, търговски и забавителенъ листъ*, почналъ да излазя презъ м. Декемврий въ Браила единъ пжтъ въ седмицата съ това название, а по-първо е билъ нарѣченъ „Читалище“. Той е редактиранъ отъ Т. Запрѣнова и излѣзли сж по нѣколко броя само отъ единия и отъ другия.

Дума на българскитѣ емигранти, излѣзнали само 6 броя презъ 1871 год. въ Браила подъ редакцията на Д. Чавдаръ (Хр. Ботевъ).

Тараложъ, сатирически и юмористически вѣстникъ, излѣзнали само нѣколко броя подъ редакцията на Л. Каравеловъ въ Букурещъ.

Просвѣщение, Будилникъ, Звънчатий Глумчо, Шутошъ. Първитѣ два отъ тѣзи вѣстници сж се появили въ Букурещъ, а послѣднитѣ въ Цариградъ презъ 1873 год. — *Просвѣщение* не съмъ виждалъ, нѣ споредъ Ю. Иванова, отъ

него били излъзли само 2—3 броя подъ редакцията на П. Сапунова. Другитѣ три сж сатирически — *Будилникъ* почналь да излиза отъ 1-й Май подъ редакцията на Х. Петковъ (Хр. Ботевъ) три пжти въ мѣсеца, излъзли 4 броя само. — *Звнчатий Глумчо*, почналь да излиза единъ пжть въ седмицата съ картини, подъ редакцията на П. Р. Славейковъ. Още на първия брой спрѣнъ, почналь изново да излазя, нъ послѣ самъ спрѣлъ. — *Шутошъ* почналь да излазя презъ м. Октомврий единъ пжть въ седмицата, до 12-й брой подъ редакцията на П. Р. Славейковъ, а послѣ личи името, само на 6 Касаписъ. Той е излизаль до 37-й брой.

Стопанъ, *вѣстникъ домашенъ, за наука, економия и земледѣлие*. Почналь да се издава отъ 1-й Януарий 1874 г. въ Букурещъ подъ редакцията на Д. В. Храновъ. Той е излазяль двѣ години, първата единъ пжть а втората два пжти въ мѣсеца и споредъ съдържанието, може да се каже че той е първия земледѣлчески и стопанско — икономически вѣстникъ у насъ.

Вѣкъ, *политически, книжовенъ и търговски вѣстникъ*, почналь да излазя отъ 4-й Януарий 1874 г. въ Цариградъ единъ пжть въ седмицата подъ редакцията на М. Балабанова и Христо Стоянова. Слѣдъ 2-й брой отъ третата годишнина „Вѣкъ“ е билъ спрѣнъ отъ правителството, а отъ послѣ Балабановъ сполучилъ да го издава подъ заглавие „XIX-ый вѣкъ“, и слѣдвалъ до 19-й брой. Май 8-й 1876 год. Въ „Вѣкъ“ сж взимали участие С. С. Бобчевъ, Вълко Нейчовъ, А. Шоповъ и др. Въ него има обнародвани заявления отъ българското население за реформи и българския языкъ да бжде официаленъ тамъ гдѣто живѣять българе; да се приематъ на правителственна служба българе и др. подобни. Той е силно защищаваль обвиненитѣ по Ст.-Загорското възстание, като казваше, че то било изражение на недоволство противъ турскитѣ свирѣпства, а не възстание.

Источно врѣме. Този вѣстникъ почналь да излазя презъ м. Февруарий 1874 год. въ Цариградъ подъ сжщото заглавие на издавания тогава „Levant Times“, (Источно врѣме), а отъ послѣ, само съ българското. Въ него сж писвали Д. Цанковъ Хр. Ваклидовъ, В. Мачуковски, П. Сандовъ, и Д. П. Минковъ. Той е продължаваль до 29-й брой отъ четвъртата ся година — 16 Юлий 1877 год. На 17-й брой отъ втората година; тъй

е свързанъ съ слѣдующия указъ: „Понеже в. „Источно врѣме“ е хваналъ такъвъ пкътъ гдѣто да разискува безпрѣстанно събития, които иматъ за цѣль да доказватъ непрѣстанно че областитѣ на царството сж изложени на всякакъвъ видъ притѣснения, злоупотребления и мхчителства, и да почерпнатъ съ това царскитѣ началства, и понеже отъ повторителнитѣ напомнювания вѣстника не се поправи, спира се за 3 мѣсеци“. Трѣбва да исповѣдаме, че този вѣстникъ съ голѣма смѣлостъ е защищавалъ българския народъ, и въ най-опаснитѣ врѣмена е искавалъ болкитѣ на населението като му посочваше и пкътъ чрѣзъ койго да иска своето обтѣгчение.

Напрѣдѣкъ, *вѣстникъ за народни, политически и книжовни новини*. Той се появи на 5-й Юний 1874 год. и като продължение отъ в. „Право“, носеше брой 1-й а година IX. Излазялъ единъ пкътъ въ седмицата въ Цариградъ подъ редакцията на Ив. Найденовъ. Той е свързанъ на 135-й брой прѣвъ м. Юний 1877 год. слѣдъ обявяването на войната. И този вѣстникъ съдържа редъ статии по станалитѣ вълнения въ Босна и Херцеговина и по турскитѣ свирѣпства въ България, като излагаше плачевното състояние на българското население, че отъ обиря и убийства очитѣ си неможе да отвори и отъ тяжкитѣ данъци, челядъта си неможе да прехрани и други подобни, които и самото турско правителство признавали.

Гражданинъ, *вѣстникъ сатирически*, почналъ да излазя въ Браила прѣвъ м. Септемврий 1874 год. подъ редакцията на А. Савича, нъ слѣдъ нѣколко броя свързанъ. Преди него той редактиралъ сатирически вѣстникъ **Жаба**.

Знаме, *вѣстникъ политически и книжовенъ*, почналъ да излазя отъ 8-й Декемврий 1874 год. въ Букурещъ, единъ пкътъ въ седмицата подъ редакцията на Хр. Ботевъ, и свързанъ на 27-й брой — Септемврий 14-й 1875 год. Той се е борилъ за народната свобода, независимостъ, съдържа и много дописки.

Костурка и Истурка на вѣстникъ Костурка, *сатирически и юмористически*. Отъ двата тѣзи вѣстници излѣзли по единъ брой презъ 1874 год. въ Цариградъ, отъ П. Р. Славейкова, на малкъ форматъ въ видъ на брошурка. Втория се появилъ да испѣе ушь надгробното слово на първия, нъ и него постигнала сжщата участь.

День, *научно-политическо списание*, почналъ да излазя отъ 12-й Февруарий 1875 год. въ Цариградъ, единъ пкътъ

въ седмицата, а отъ 21-й Априль 1876 год. два пкти, и сирѣчь презъ м. Юний 1876 год. Неговия управитель и издатель билъ Хр. Г. Бъчваровъ а отговорникъ П. Каранетровъ. Редактори С. С. Бобчевъ и Г. Голчевъ.

Михалъ, сатирически и юмористически вѣстникъ, почналь да излазя презъ м. Юний 1875 год. въ Браила, единъ пктъ въ седмицата подъ редакцията на С. Запмовъ. Продължавалъ до три мѣсеци не редовно.

Бжлгарски Гласъ, Нова Бжлгария, Възраждане, Стара-Планина, почнали да излизать презъ 1876 г. Първия политически и книжевени вѣстникъ, появилъ се на 17-й Априль въ Болградъ и слѣдвалъ до 11-й брой отъ второгодишнината си (27-й Августъ 1877 г.) Излизалъ единъ пктъ въ седмицата подъ редакцията на И. Иванова. Въ него сж описани нѣкои отъ миналитѣ възстания, нъ не толкозъ вѣрно. Той е писалъ и по течението на войната. — *Вторин политически и книжевени*, излизалъ въ Гюргево отъ 5-й Май два пкти въ седмицата подъ редакцията на Р. Вѣлобладовъ (Р. И. Блъсковъ), а на 25-й брой спрѣлъ. Този революционенъ вѣстникъ между друго, предсказва и за паданието на турската държава. — Третия почналь да излазя отъ 5-й Юний въ Браила, единъ пктъ въ седмицата, подъ редакцията на С. Миларовъ, Т. Пѣевъ и Ив. Драсовъ. Отъ този вѣстникъ сж излезли до 30 броя съ революционно направление — *Четвъртий, вѣстникъ за политика и за книжевина*, почналь да излазя отъ 7-й Августъ въ Букурещъ два пкти въ седмицата подъ редакцията на С. Бѣжанъ, а на 69-й бр. Май 8-й 1877 год. се явава сжщинското име на редактора С. С. Бобчевъ. Този вѣстникъ на послѣдъкъ е излизалъ и 4 пкти въ седмицата на двѣ страници и продължавалъ до 78-й бр. 21-й Юний. Той е писалъ по турекитѣ звѣрства и съдържа разни дописки. Има и единъ отдѣлъ на французски.

Зорница, седмиченъ вѣстникъ. Въ началото на тѣзи година се появи въ Цариградъ и този седмиченъ вѣстникъ, издаванъ отъ американското библийско общество, който и днесъ продължава. До 1884 год. е излизалъ подъ редакцията на Т. Л. Байнгтона, а послѣ на Р. Томехна

Цариградъ, Сутрина, Сѣкидневний Новинарь, Бжлгаринъ. Първитѣ два се появихъ въ Цариградъ, а послѣднитѣ въ Букурещъ презъ 1877 год. — Цариградъ, за *полити-*

чески, народни и книжевни новини, почналь да излиза отъ 16-й Мартъ три пхти въ седмицата. Неговия редакторъ и притежатель билъ В. Мачуковски, а управитель Хр. Г. Бъчваревъ. Въ онѣзи критически врѣмена, този вѣстникъ е обсъждалъ нѣкои политически въпроси съ голѣма смѣлость. — *Сутрина*, почналь да излиза тоже три пхти въ седмицата, сжщо и на такъвъ малакъ форматъ и съ подобенъ стиль. Той е редактиранъ отъ Д. К. Попова. — *Съжидневний Новинарь*, почналь да излиза презъ м. Септемврий въ Букурещъ подъ редакцията на П. С. Бобековъ. — *Бълмаринъ* се появилъ първо въ Букурещъ, послѣ въ Гюргево, а слѣдъ освобождението въ Руссе. Той е издаванъ отъ Хр. Г. Бъчварова, редактиранъ отъ Д. К. Попова, а на послѣдкъ отъ Д. Ц. Коцева. Излизалъ два пхти въ седмицата и продължавалъ до 1884 год.¹⁾

Вѣстникътъ, този бездушненъ органъ е извоювалъ едно доста високо мѣсто между просвѣтителъ народи и станалъ е единственното оръдие за распространяване чловѣческитъ мисли и за постигане неговитъ желаня. Вѣстникътъ може да бжде най-добрия учитель, наставникъ и пжтеводителъ на единъ народъ, като му дава искрени съвѣти, спомага за умственното и нравственното му развитие, и посочва пхтьтъ къмъ вещественото и сжщественно негово усъвършенствование. За общото благоденствие той бичува господари и голѣмци; гони, напада и изобличава злото, а подкрѣпя и защищава доброто. Нъ често пхти, той се явява и като най-опасенъ вътрѣшенъ врагъ за страната; повдига братъ противъ брата, внушава раздоръ между мирното население, и поставя го въ постоянна омраза и гонение.

Нашитъ вѣстници издавани въ странство или въ Цариградъ до освобождението, изобщо сж гонили една и сжща цѣль — духовното и политическо възраждане на българския народъ.

¹⁾ Въ „Периодическия Печать“ отъ Ю. Иванова се срещатъ и списанията *Педагогически Книжници* отъ П. П. Пярглъ, *Китка* отъ Ив. Р. Зринювъ издавани презъ 1876 год. по една книжка, и вѣстницитъ *Български Лъвъ* 1876 г. Браила, *Остенъ* 1871 год. Виена, които никъкъ не сжм виждали. Въ белѣжкитъ си намирамъ че презъ 1867 год. почналь да се издава сатирически вѣстникъ *Бълмаринъ*, отъ който били излезнали 14 броя подъ редакцията на П. Г. К. обаче нищо повече не сжм можилъ да узная за него, а напъ и такава цѣль не сжм гонилъ, повече Ю. Ивановъ е описалъ както периодическитъ списания, тѣй и вѣстницитъ издавани до послѣдно врѣме, наедно съ тѣхната программа и биографията на редакторитъ. А това кратко описание на издаванитъ до освобождението периодически списания и вѣстници, права, повечето за допълнение и поправка на нѣкои дати и други улущения, които Ю. Ивановъ, при всичкото си старание, види се, не е ималъ възможность да изучи.

Издаванитѣ въ Цариградѣ се опълчиха противъ Фенерското духовенство, нѣ не оставяха на мира и турското правителство, а пакъ онѣзи въ странство, още по свободно воювахъ противъ едното и противъ другото, догдѣто побѣдиха. При това, тѣ като че да сж списвани отъ хора, които, освѣнѣ български, други языкъ не сж знаели и безобразни изражения не сж чували. Нито въ единъ отъ тѣхъ човѣкъ не може да срещне *инстиктъ, експертъ, депутатъ, мотиви, корифеи* и прч. нито пакъ неприлично нападане на личности; а за псувни и по-прѣжни съ каквито се пълнятъ цѣли стълбове въ нѣкои отъ днешнитѣ наши вѣстници, това неможеше и да се помисли. Ако направи човѣкъ едно сравнение между тогавшнитѣ и сегашнитѣ наши вѣстници, послѣднитѣ твърдѣ ниско ще ни поставатъ!

1847 год. Балчикъ. Тѣзи година българетѣ въ Балчикъ построили църквата Св. Николай и почнали да четатъ славянски. Обаче, слѣдъ кратко врѣме, гръцитѣ насилствено освоили църквата и исхвърлили славянскитѣ книги. Презъ 1851 год. българетѣ построили църквата Св. Троица, нѣ и тукъ турили гръцитѣ своя кракъ, като почнали да четатъ отъ едната страна гръцки. Българетѣ се оплакали на владиката Порфирия, който, вмѣсто да ги удовлетвори, той заповѣдалъ да се чете отъ едната страна и гръцки. Тѣзи заповѣдъ била ненарушима за българетѣ, нѣ не и за гръцитѣ, които слѣдъ малко откраднали славянскитѣ книги изъ църквата, продали ги и почнали да четатъ само гръцки. Тукъ сж имали за учитель нѣкого си Стойка Ивановъ, който между гръцкия языкъ предавалъ и български, а въ 1859 год. нѣкой си Константинъ отъ Търново съвършено исхвърлялъ гръцкия языкъ. Въ 1870 год. имало 100 души ученици съ единъ учитель.

1847 год. Кюстендилъ. Въ този градъ имаше само едно училище въ двора на църквата Успѣние Богородици. То бѣше малко и доста ниско здание безъ чинове. Гръцкия языкъ никой пхтъ не е въвожданъ въ него нѣ часословъ и псалтиръ. Около 1847 год. учительтъ Хр. Крантовъ изъ Самоковъ е въвелъ ланкастерската метода. Презъ 1849 год. е построено ново училищно здание на същото мѣсто, въ което е предавано пакъ часословъ, слѣдъ като напусналъ Хр. Крантовъ. Послѣ е дошелъ учителя Николай Тонжоровъ, който въвелъ и гръцкия языкъ, сжщо и въ църквата отъ дѣсна страна се пѣяло по гръцки.

1848 год. Пещера Тукъ се предавало въ училището само гръцки язикъ и въ църквитѣ се чело тоже по гръцки. На 15-й Февруарий т. г. е въведенъ българский язикъ отъ учителя М. П. Кумановъ съ съдѣйствието на Косма Мичевъ, Хр. Георгиевъ, Хр. А. Попче, Ат. Малѣевъ и А. Гаджевъ. Въ начало, учителя е предавалъ въ една частна къща и ималъ само 6 д. ученици, нѣ слѣдъ малко врѣме, като останали въ гръцкото училище 12 ученици, тогава българския учителъ преминалъ въ училището, а гръцкия въ стаята. За да не исчезне съвършено гръцкия язикъ, преселенитѣ тукъ въ врѣме на гръцкото възстание цинцари, слѣдъ една година построили особно училище. За българския учителъ сж испращани отъ Александра Ексархъ, четири години наредъ по 1000 гр.

Въ 1849 год. е въведенъ въ църквитѣ и славянския язикъ нѣ само отъ дѣсната страна. Въ 1850 год. власитѣ като събѣкли нѣколко отъ славянскитѣ книги, повикала се комисия по това изъ Т. Назарджикъ, и отъ тогава гонението между българе и власи, взело по жестокъ характеръ.

Въ 1860 год. българетѣ довели священника Ивана отъ с. Дебращица и гръцкия язикъ изъ църквитѣ се исхвърлилъ. Власитѣ се оплакали въ патриаршията и, въ разстояние на седмъ години, послѣдната испратила три емирнамета (правителственни заповѣди), да се даде едната църква на власитѣ, нѣ постоянството и неотетжичивостъта на българетѣ, принѣдила власитѣ да си построятъ особна църква.

1849 год. Ловечъ. Тукъ сж учили часословъ, а за гръцки не се помни. Презъ 1849 год. билъ условенъ П. Р. Славейковъ, който въвелъ ланкаст. метода, а презъ 1850 год. училищата станали двѣ, едно въ Гор.-махала въ което билъ учителъ Манолъ Лазаровъ Софинецъ, а другото въ Долна-махала съ учителъ Янко Христовъ отъ Дръново.

Дѣятелността на преселенцитѣ Копривщани и Пловдивското училище. Забелѣжено е, че когато пише нѣкой за родното си мѣсто, той тура увеличителни стѣкла на очитѣ си; ако ли пакъ има да се каже нѣщо неприятно, той си затваря очитѣ. Като не съмъ нито отъ Копривщица, нито отъ Пловдивъ, вѣрвамъ, че никой не ще ме обвини въ пристрастие, ако кажа, че преселенцитѣ Копривщани, особно онѣзи въ Пловдивъ, съ крайна самоотвърженностъ сж работили по възражданието на българския народъ, както и по църковния въпросъ. Тѣ подъ патиска на

свѣитѣ съграждани гръци и гръкомани, показали сж най-годѣмото постоянство, неуморимо сж се трудили, огромни жъртви сж дали, и тържественно може да се каже, че църковния въпросъ, въ Пловдивската епархия се е родилъ и порастналъ.

Презъ 1793 год. когато кръжалнитѣ разорили Копривщица, по-заможнитѣ отъ жителитѣ напустнали родното си мѣсто, едни се заселили въ Пловдивъ, други въ Одринъ, Димотика и Баба-Ески. Въ тѣзи градове българско общество, тѣ ненамѣрили; български църкви и училища несрещали; българскиятъ языкъ никакъ не се чувалъ и били обиколени отъ хора, които забравиди даже че сж българе, и които служили като оръдие за претопяването на преселяванитѣ изъ вънъ, тѣхни еднородци. Обаче преселенитѣ Копривщани, щомъ стѣпили въ погръченитѣ тѣзи градове, доказали, че тѣ сж хора съ народна гордостъ и съ патриотически чувства, като се обявили открити защитници на своята народностъ и языкъ. Въ тѣхния разговоръ, първо мѣсто държали думитѣ: „Българи сме родени, българи да умрѣмъ“. Тѣ се занимавали съ джелепликъ (търгувание съ овни) и бегликчиликъ (закупване десятъка на овци). Изобщо всички били богати и като набожни, почнали църкви да построяватъ и разни благодѣяния да праватъ. Преселенитѣ въ Одринъ, още въ 1820 г. построили църквата св. Апостоли въ махалата Киришхана, нѣ забравили че печатътъ трѣбва да бѣде написанъ и на български. Образецъ отъ този: „печать на светиѹхъ апостоли л. 1820 се намира въ А. Гягурова, върху единъ записъ подписанъ отъ епитропитѣ Толе и Недѣлчо. При това и църковнитѣ икони надписали по български. Послѣ, тѣ построили църквата св. Троица въ махалата Кайкъ и на други църкви помагали.

Отъ преселенцитѣ въ Пловдивъ, Малий Вълко Чалжковъ, преди да се открие Габровското училище, той презъ 1833 год. построилъ въ двора на църквата св. Петка българско училище, нѣ като подирилъ тукъ-тамъ нѣкой способенъ учитель и неможилъ да намѣри, условилъ гръцки.

Въ 1836 год. повикалъ Н. Тонжорова Самоковецъ и въ сжщото врѣме съ помощта на нѣколцина свои съотечественници, построилъ и църквата св. Петка, която по напредъ била едно малко отъ дѣски параклисче. За священникъ билъ повиканъ Минчо Велевъ отъ с. Мюселимъ, който дълго врѣме живѣялъ въ Руссия и никакъ незнаилъ гръцки. Слѣдъ малко, тѣ построили *параклисътъ св. Николай*, който и днесъ носи българскя и

гръцки надписъ на мраморна плоча, а въ 1844 год. построили църквата Успѣние Богородици, които се намиратъ въ средата на тѣхнитѣ къщи.

Тѣзи богати и щедри Копривциани при построяването на споменатитѣ църкви, никакво препятствие не сѣ посрещали отъ гръци и гръкомани. Освѣтъ че живѣли въ братска любовь, още и управлението на църкви и училища било повѣрено въ рѣцѣтъ на българетѣ. Мисълта, че тѣзи българи единъ день ще дойдатъ въ съзнание и ще поискатъ отнетитѣ имъ отъ гръцкото духовенство църковни правдини, била е далѣчъ по онова врѣме отъ гръцитѣ, нѣ не и отъ духовенството му. Малий Вълко Чалжковъ, слѣдъ като построилъ училището и църквата Св. Петка въ Пловдивъ, нѣкон отъ първенцитѣ гръци неказали своето удоволствие отъ пожертвованията му предъ владиката Никифора, нѣ протосингела на владиката който билъ родомъ караманлия на минутата възразиль: „Не *шамкнѣ шекери*, не арабхнѣ юзю“ (нито багдатския шекеръ, нито арабското лице). Слѣдъ малко врѣме, гръцитѣ, както въ Пловдивъ, тѣй и въ Одринъ, освоихъ построенитѣ отъ българетѣ църкви, мраморнитѣ плочи съ българскитѣ надписи скрихъ и българскитѣ надписи по иконитѣ залчихъ. Нѣ българетѣ не се отчаяхъ. Одринскитѣ изново си построихъ църкви и училища, а Пловдивскитѣ съ борба надвихъ.

Освѣтъ преселенитѣ въ Баба-Ески нѣколко семейства, на които гласѣтъ никакъ не се чу, венчки дѣруги съ своя подвигъ сѣ украсили страницитѣ на нашата история по възражданieto, а нѣкон отъ тѣхъ сѣ овѣковѣчили и своитѣ имена.

Откритото отъ Малий Вълка училище като нѣмало дълъкъ животъ, и презъ другата година като не сполучилъ Вълко Т. Чалжковъ да доведе отца Неофита Рилский за учителъ въ Пловдивъ, българскитѣ дѣца по гръцкитѣ училища отивали, по църквитѣ на гръцки языкъ се служило и освѣтъ между семействата на Ст. Т. Чалжковъ, Чорбаджи Салча и на Малий Вълка, нигдѣ другадѣ не се чувалъ българскый языкъ. Фотиновъ, въ своето землеописание казва: че въ Пловдивъ имало едно еллинско училище и двѣ взаимни гречески, а българско нито едно. Имало още седмъ църкви, нѣ нито въ една се чувало даже и Господи помилуй, като че господъ не знаилъ български, или пакъ като че се гнусили българетѣ отъ *своя языкъ*.

Презъ 1847 год. българетѣ въ махалата Марашъ отвори хъ българско училище въ което дяконътъ Х. Иларионъ Хилндарець въвелъ ланкаст. метода, а въ 1848 год. българетѣ и въ махалата Каршияка отвори хъ подобно училище въ което учителствовалъ Златанъ (сегашний Серафимъ Сливенский). Презъ 1849 год. и въ двѣтѣ тѣзи махали се построи и по една българска църква. Пловдивскитѣ гръци, почти никакъ не се опасявали отъ това и никакво внимание не обръщали, защото вѣрвали, че на български, нищо повече не може да научи човѣкъ, освѣнъ единъ простъ прочитъ. Нъ хитрия владика Никифоръ, другояче гледатъ на работата. Въ отворенитѣ въ разстояние на 2—3 години двѣ български училища и двѣ църкви, той предвиждалъ нѣщо опасно за гръцизма въ Пловдивъ. Единъ день повикалъ Ст. Т. Чалжкова, и казалъ му: „Азъ се старая всячески да искореня съвършенно богослужението на този варварски языкъ изъ епархията си, а ти се стрѣмишь да се въвожда и въ самия градъ, безъ да смислишь че правишь престъпление предъ Бога.“

Ст. Т. Чалжковъ обиденъ отъ тѣзи думи, събралъ първенцитѣ българе и предложилъ да се отвори едно българско училище въ средоточието на града. Ст. Т. Чалжковъ подарилъ зданието и въ 1849 год. училището било отворено, въ което билъ условенъ за учителъ Вельо Ганчовъ отъ с. Каменица (Цѣпинско).

Слѣдъ една година, Копривщанеца Н. Геровъ, който свършилъ въ Ришелевския лицей въ Одесса и учителствовалъ двѣ години въ Копривщица, билъ повиканъ отъ Пловдивскитѣ българе за учителъ въ това училище. Той, като дошелъ въ Пловдивъ, наедно съ него дошли и нѣколко отъ пб-първитѣ му ученици изъ Копривщица. Училището било отворено на 1-й Септемврий 1850 година. Учителя Н. Геровъ цѣла година работилъ по *руски* съвсемъ тихо и глухо. Ако и да били се стекли доста ученици, както отъ селата тѣи и отъ градътъ, нъ гръцитѣ нито завиждали нито препятствovali дотолкозъ, само съжалявали и окайвали българскитѣ рожби, че губили на праздно драгоцѣнното си врѣме и свѣтвали бацитѣ на нѣкои отъ ученицитѣ, да не оставятъ дѣцата си въ това училище, въ което нищо повече не могли да научатъ, освѣнъ единъ простъ прочитъ отъ съвсѣмъ непотрѣбния български языкъ. За 20-й Юлий, Н. Геровъ пригласилъ гражданитѣ бл-

гаре и гръци на едногодишния испитъ. Училището се испълнило съ народъ. Испитътъ се почналь и свършилъ. Бълг.-католическия владика останалъ очуденъ отъ успѣхътъ на ученицитѣ и публично исказалъ своята благодарностъ къмъ учителя, а пакъ гръцитѣ, които до това врѣме мислили, че само гръцкия языкъ е, языкъ на науката, като видѣли преподаванието науки и на български языкъ, до толкозъ се смутили и развълнували, щото на минутата открили ужасна борба за затваряннето на това училище, като употрѣбили и най-низскитѣ средства. Чрѣзъ печата, тѣ казвахъ че гръцкия языкъ е спазилъ вѣрата, въ него се крие ключътъ на науката и преподаванието науката на единъ грубъ и необработенъ языкъ безъ учението на филологията било съвсемъ безполъзно; а на правителството посочвахъ, въводжанието на българския языкъ като орждие на панславизма. Гръцкия вѣстникъ „О телеграфосъ ту Воспору“ въ броеветѣ си 108, 109, 110 и 111, бѣше посвятиль цѣли страници по този въпросъ. Тѣ се пълнехъ съ хули, клѣвети и най-безобразни пеувни противъ българския народъ, особно противъ учителя, когото наричахъ русски шпионинъ и прч. Отъ всичко писано най-благородното бѣше това: „Нѣкой български учитель, преди нѣколко мѣсеци дошелъ отъ Копривщица въ Пловдивъ, събралъ отъ селата нѣколко дѣца и вмѣсто гръцкый, той имъ преподавалъ българскый языкъ. Нъ да ли не бѣше по добрѣ, гдѣто ще се учатъ на този чуждъ и безобразенъ языкъ, да учатъ еллинския, чрѣзъ който да се облагородятъ и да бждатъ полъзани за себе, за отечеството си и за държавата“. Пловдивскитѣ българе не оставяхъ нищо безъ отговоръ, като си служехъ съ единчкия тогава „Цариградскый Вѣстникъ,“ както и съ нѣкои европейски. Г. Цукалата въ описанието си за Пловдивъ, като спомина, че въ този градъ имало еллински и турски училища, прибавя, че нѣкои отъ малцината живуци българе, поискали и тѣ да отворятъ българско училище и казва: „Дѣло добро и достопохвално, нъ не и нужно въ този градъ“.

Малко врѣме слѣдъ испитътъ, патриаршията испратила до владиката и до първенцитѣ послание, съ което предписвала, да не се нарушава смѣстующия до тогава редъ, т. е. да не се въвода славянския языкъ нито въ училището нито въ църквитѣ.

По-главнитѣ дѣйци по народнитѣ работи въ Пловдивъ сж били Ат. Чалжковъ, Ст. Т. Чалжковъ, Салчо Чомаковъ, Ст. Чомаковъ, Павлаки Куртевъ а отъ послѣ и Иоакимъ Груевъ.

1849 г. Златица. Въ тази година е въведена ланкаст. методъ и въ този градецъ, а въ Х. Елесъ билъ исхвърленъ гръцкия языкъ, както изъ училището тъй и изъ църквата.

1850 год. Гор.-Орѣховица. Въ този градъ твърдѣ отдавна билъ въведенъ гръцкия языкъ, както въ църквата тъй и въ училището, и не се намирала вече никаква българска или славянска книга, нито пакъ и надписъ по иконитѣ. Тукашния жителъ Герасимъ, който живѣялъ дълго врѣме въ Рилскій мѣнастиръ, слѣдъ като се завърналъ около 1827 год. събралъ нѣколко момчета и момичета, на които преподавалъ букваръ, часословъ и псалтиръ. Единъ пътъ като посѣтилъ владиката Иларионъ училището на Герасима, придруженъ съ нѣколцина граждани отъ първенцитѣ, казалъ съ присмивка на Герасима: „Добрѣ учи дѣцата, защото всички ще станатъ български владци“. Таква подигравки слушалъ Герасимъ и отъ по-първитѣ граждани, които тогава се гръчеляли. Въ врѣме на вечерня, единъ отъ Герасимовитѣ ученици се исправилъ въ средата на църквата да каже *отче нашъ . . . . .* нъ щомъ произнелъ първитѣ двѣ думи, икономътъ попъ Велисарий, ударилъ на ученика нѣколко плѣсници и казалъ, че на такъвъ языкъ било грѣхота да се чете въ църквата. Послѣ за дълго врѣме, никой отъ ученицитѣ не се рѣшавалъ вече да повтори това.

Около 1850 год. въвелъ взаимното учение Стефанъ Ив. Поповичъ изъ Елена, а презъ 1855 год. за първъ пътъ е въведенъ и славинския языкъ въ църквата св. Николай.

Въ тази 1850 год. е въведена ланкаст. метода и въ Бѣльово, въ Шипка отъ Х. Неофита и въ Карнабатъ е исхвърленъ гръцкия языкъ изъ църквата.

1851 г. Одринското училище. Преселенитѣ въ Одринъ Копривщани, отъ които изъ послѣ по-видни станали: Найдень Кръстовичъ, Кара-Михалъ, Дядо Кръсто, Либенъ, Нешо Керекъ, Узунъ Никола, Х. Ганчо Чомаковъ, Христо Късра, Тодоръ Керекъ, Пенчо Керекъ и Дядо Брайко. Тѣ притежавали почетната тогава титла *Чорбаджи*, а гръцкитѣ богаташи *Челебии*.

Тъзи българе като слушали че въ много градове изъ България се отворили български училища, и тѣ рѣшили да послѣдватъ примѣрътъ на своитѣ съотечественници. Презъ 1846 год. повикали изъ Сопотъ Неофитовия ученикъ Калиста Лука и отворили българско училище въ средоточието на града —

Калето. Лукавитъ гръци, слѣдъ като употрѣбили всички средства за затварянето на това училище и изгонването на учителя а не сполучили, тѣ запалили кѣщата гдѣто живѣялъ учителя Калистъ. Огънятъ неможилъ да се ограничи и да изгори само тя, нѣ станали жертва на пламъцитѣ и други нѣколко кѣща. Калистъ сполучилъ да се избави само съ нѣщното си облѣкло. Той сѣделъ три мѣсеци скритъ въ една кѣща, а послѣ заминалъ тайно за отечеството си и избѣгналъ гнѣвътъ на разаренитѣ гръци, отъ които едни казвали, че той запалилъ кѣщата, а други увѣрявали че този пожаръ станалъ *Божимъ попущениемъ*, тѣй като и самъ Богъ неможилъ да търпи преподаването на този варварски изикъ въ средоточнето на единъ еллински градъ.

Българетѣ били ужасно подигравани отъ гръцитѣ и дълго врѣме не се рѣшавали и да споменѣтъ даже за българско училище.

Най-послѣ, презъ 1851 год. Найдень Кръстовичъ построилъ особно училище пакъ въ Калето, а за учителъ билъ повиканъ Груйо Н. Маневъ, Копривщанецъ, който тогава учителствувалъ и пѣялъ въ църквата находяща се въ махалата Каикъ, само по гръцки.

Казали сме че Копривщани сж били щедри и правили сж голѣми благодѣяния, и като споменахме че Н. Кръстовичъ е построилъ това училище, ще прибавимъ, че той е оставилъ и 105,000 гр. за неговото поддържане. Подарилъ е още на гръцкитѣ училища 60,000 гр. На църквитѣ въ махалитѣ Илдрѣмъ и Каикъ по 12,000 гр. Въ кодиксътъ на църквитѣ Св. Богородица и Христосъ се намиратъ забелѣжени принасянитѣ въ разни врѣмена спомоществования, както и за църквата св. Апостоли въ махалата Киришхана.

Найдень Кръстовичъ е умрѣлъ на 25-й Януарий 1852 год. и на погрѣбението му присѣтствували архиепископи, епископи, всичкитѣ священници гръцки, арменски, католически и християнското население отъ цѣлий градъ.

Слѣдъ смъртъта му изпълнителитѣ на неговото завѣщание сж предали на гръцкитѣ училища въ Димотика и въ с. Османлий по 1750 гр.; на гръцкото училище въ с. Карагачъ 5,000 гр.; за построяването на една черня въ двора на църквата Христосъ 10,000 гр.; за Иерусалимскитѣ заведения находящи се въ нѣкои градове 40,200 гр.; за болницата въ

махалата Илдръмъ 70,000 гр.: за еллинското въ града училище 35,000 гр.: за построяване на едно дѣвическо българско училище 40,000 гр.*) При това 52,000 гр. на които отъ лихвата да се помага за оженване на бѣдни и сираци момичета, и 20,000 гр. на които *тоже* отъ лихвата да се раздава милостиня по Рождество Христово и по Въскръсение на бѣднитѣ.

Одринското училище е показало най-добъръ успѣхъ презъ 1859 год. когато е учителствувалъ въ него Филипъ Велевъ, който като владѣеше добръ и еллинския языкъ, бѣ привлекълъ всичкитѣ почти българчета отъ гръцкитѣ училища, даже и нѣкои гръчета.

Българетѣ въ Одринъ, които били построили църквата св. Апостоли въ махалата Киришхана, поискали да четатъ отъ едната страна и по славянски, нѣ гръцитѣ, както и владиката Кирилъ, като не позволявали това, българетѣ презъ 1857 год. се оплакали на управителя Моамеръ наша, а той ги съвѣтвалъ да подадатъ едно прошение съ което да искатъ съвършено да се отдѣлятъ отъ гръцката църква. Руския консулъ Н. Ступинъ, убѣдилъ българетѣ да се откажатъ отъ тѣзи мисль, като предложилъ на игумена на божигробската църква св. Петка, да позволи да се чете отъ една страна по славянски и въ службата по нѣщо. Игумена, съ разрѣшението на Иерусалимския патриархъ, изпълни предложенieto на консула. Гръцитѣ обаче, наедно съ Кирила разни скандали правехъ, нѣ най-послѣ като дошло синодално разрѣшение отъ Иерусалимската патриаршия, почна редовно да се чете по славянски. Тѣзи църква като е доста далечъ отъ махалата Киришхана, която е населена почти съ българе, неможехъ всегда и всички да се черкуватъ въ нея, за това почнахъ пакъ да просатъ отъ Кирила, да имъ позволи да четатъ отъ едната страна славянски въ църквата св. Апостоли, която, тѣ сами построили — а гръцитѣ завладѣли. Най-послѣ владиката позволи, и българетѣ се приготвиха за 6-й Януарий 1858 год. като намѣрихъ и българе пѣвци. Сутренъта се стехъ българетѣ отъ всичкитѣ крайща на града, нѣ гръцитѣ като се извѣстили че ще се чете и славянски, затворихъ църквата. Въ сщщата минута, българетѣ се оплакахъ на владиката, който испрати архимандритътъ си да отвори църквата и да се извърши службата, като се чете и славянски. Църквата се

*) Това училище се намира днесъ въ гръцки раѣцъ.

отвори, която се изпълни съ народъ, пѣвцитѣ завзехъ мѣстата си, службата се почна, нъ щомъ българскитѣ пѣвци взехъ да пѣятъ славянски, архимандрита извика: „Мълчете, славянски не бива да се пѣе“. Веднага се чухъ стотина гласове: „И гръцки не бива“. Священникътъ се спотаихъ, първенцитѣ избѣгнахъ, службата се прекъсна, разни викове се чувахъ и всякой взимаше мѣрки за бой или за отбрана. Щомъ се почна боятъ, чу се единъ високъ гласъ: „На митрополията“. Всички вкупомъ българи и гръци се впуснахъ на вѣнъ и съ викове изъ улицитѣ пристигнахъ въ митрополията. Владиката отказа че далъ позволение да се чете славянски. Тъзи горчива подигравка, дълбоко наскърби българетѣ, които искахъ удовлетворение и не си отивахъ. Владиката съобщилъ на Моамеръ наша, че българетѣ искали да го убиятъ и просилъ помощъ, нъ нашата като знаеше отъ по напредъ желанието на българетѣ, помолилъ руския консулъ Ступина, който пристигна въ митрополията и едвамъ можи да убѣди българетѣ да се разотидатъ.

Слѣдъ това, често ихти ставахъ спречквания, само за едно *святый-Боже*, а на 30 Юний въ деньтъ на храма, става нѣщо особно. Българетѣ бѣхъ взели мѣрки, или да четатъ отъ едната страна славянски, или да възнаградатъ оногози който имъ се противи. Службата се почна, а гръцитѣ съ негодование слушахъ славянския языкъ. Нъ когато излезе едно момче да каже апостола славянски, нѣкой си Костиогду се спуствна върху момчето и грабна апостола, обаче въ минутата върху Костиогду се образува грамада. Той вече не се виждаже, а само единъ гласъ се слушаше: „*Аманъ! джанъ куртаранъ йокъ ми*, (душа да спаси нѣма ли кой).

По това врѣме българетѣ отворихъ училище и въ махалата Киришхана, и отъ желанието си, да четатъ славянски въ църквата, не се отказвахъ.

На 26-й Октомврий 1860 год. Мирчо Поповъ, взе да чете апостола по славянски, въ сжщото врѣме почна и други да чете по гръцки — и двамата продължавахъ. Священникътъ се показа на дверитѣ и извика на Мирча да мълкне като каза: „Мълчи бре! не щеме да слушаме цигански“! Това се премина само съ едно смущение безъ бой. Гръцитѣ за да надвиятъ, почнаха да се събиратъ въ тѣзи църква и отъ другитѣ махали, а българетѣ за да нѣматъ постоянни смущения, построихъ си друга църква св. Константинъ и се избавихъ.

Слѣдъ като измрѣхъ по-старитѣ отъ заселенитѣ въ Пловдивъ Копривщани, тѣхнитѣ синове се явихъ още по-силни защитници на своята народностъ и водихъ неуморима борба съ гръци и гръкомани. догдѣто най-послѣ побѣдихъ. Нѣ Одринскитѣ се изродихъ и всичко опова което бѣхъ създали тѣхнитѣ бащи, опростахъ. Оставенитѣ отъ Найдень Кръстевичъ за поддръжанне училището 105,000 гр. се злоупотребихъ. Отъ испращанитѣ ежегодно изъ Руссия 6,000 гр. които Н. Ступинъ бѣ издѣйствувалъ за българското училище, често пати сж заплащани 150—200 гр. въ мѣсець на нѣкое учителче, колкото да не бѣде затворено училището, а другитѣ се тоже злоупотребявахъ. Училищно настоятелство и българска община не съществувахъ. Всичко бѣше съсредоточено въ лицето на единъ горделивъ *чо баджия* Г. Кара-Михалева. По богатитѣ българе, Параско, който бѣше и като касиеръ на училището, Янаки Кереконъ както и други мнозина, дѣцата си испращахъ по гръцкитѣ училища. Чорбаджията, за една слава само, да се отправятъ българетѣ до него за съвѣти и наставления, показваше се българинъ, нѣ духомъ бѣше сжщински гръкъ. Той повечето въ гръцката митрополия се черкуваше и когато се въскачваше владиката по стълбитѣ въ митрополията, за мишцитѣ той го придържаше. Често пати въ митрополията обѣдваше и гръцко събрание безъ него неставаше.

Оубаи селяни, както Бр. Райкови отъ с. Оброклий и други мнозина, които владика заставаше чрѣвъ властѣта да му плащатъ владичината, като се относехъ до Чорбаджията за съвѣти, той ги убѣждаваше да си плащатъ и да не глѣдатъ Сливенци или Ямболци че не били плащали.

Презъ 1869 год. когато вече всички българе бѣхъ отхвърлили гръцкото яго и отъ всжду бѣхъ изгонили гръцкитѣ владици, Чорбаджията бѣ поканилъ гръцкия владика на испитѣтъ въ българското училище, станалъ на 14-й Юлий. При водосвящението, шомъ владиката каза: Благословенъ Богъ нашъ, по гръцки, нѣколцина вънкашни българе, останахъ като съ гръмъ поразени и на минутата излезохъ изъ училището. На 20-й с. м. три чегирма отъ тѣхъ, именно: Василь Х. Ивановъ Чирпанецъ, Ив. Х. Димитровъ Карловець, Ив. Костовъ Ст.-Загорець, събрали въ едно, рѣшихме да се отвори едно българско училище въ махалата Каикътъ, колто е населена почти съ българе и въ което гръцки владика никоѣ пътъ да

не стъжни. Въ същото време първия даде 312 гр. втория 150, третия 100 гр. съ които да се наеме една къща и слѣдъ отваряне на училището, да се прибѣгне за волни помощи, особно до читалищата. Услови се къща за 500 гр. пригответи се тевтеръ и печатъ, и писа се Хр. Данову да испрати нѣкой способенъ учителъ, който да владѣе и гръцкия языкъ.

Презъ м. Октомврий биде испратенъ К. Поменовъ, нъ въ това време взетата подъ наемъ гръцка къща се продаде, и благодарение на турското *правосудие*, предплатения наемъ пропадна. При това В. Х. Иванова постигна нещастие въ търговията, Ив. Х. Димитровъ замина за отечеството си, а Ив. Костовъ за Цариградъ, и къща подъ наемъ неможеше вече да се намѣри, защото, гръцкия владика чрѣзъ священниците бѣ заповѣдалъ, щто, никой да не си дава къщата за българско училище, а и Чорбаджията разни спънки правеше, а пакъ най-послѣ, по внушението на владиката и властта не позволяваше. Английския консулъ Блонтъ, предъ когото имахме достъпъ, който въ онова време се показваше силенъ защитникъ на българетѣ предъ турското правителство спрямо натискътъ на гръцкия владика, и предъ когото отпращавахме или завождахме всички онѣзи селяни отъ които владиката наследствено искаше да събира владичината, даде голѣма надѣжда че ще убѣди управителя да позволи отварянieto на училището, нъ като посрещнатъ спънки и той, направи едно прошение на турски, което слѣдъ като подписахъ, занесохъ го на управителя. Въ прошеието се питаше, защо на протестанти и католици се позволява да си отварятъ училища, а намъ като подданица на султана да не се позволява, и ако не ни се позволи, прошеието да се испрати до *седаретътъ* въ Цариградъ. Управителя, щомъ прочете прошеието, усмихна се подъ мустакъ и каза: „Както гръцитѣ, тѣй също и българетѣ не искатъ отварянieto на това училище, нъ понеже, вий сами ще го издържате безъ да искате нѣщо отъ гражданитѣ, позволява ви се да го отворите, нъ да ми доведешъ 4—5 души отъ настоятелството за наставления.“ Сега пакъ друга неприятность, тѣй като нѣмаше съ кого да се представимъ. Благодарение, намѣри се едно лице отъ града и едно вѣнкашно, съ които се представихме предъ управителя, който даде своитѣ наставления. Слѣдъ нѣкой день се намѣри и една стая надъ дюгенъ, която условихме за 1,100 гроша предплатени и едвамъ на 25-й Януарий 1870 год.

слѣдъ едно водоосвященіе, тѣзи стая се нарѣче „Българско училище“.

К. Поменовъ въ своята автобиографія, помѣстена въ „Свѣтлина“ год. IV. кв. IV отъ м. Априль 1894 год. не вземъ по какви съображенія, тѣй изопачава истината за отваряніето на това училище, щото, ако кажемъ че той дѣже, както се признасятъ нѣкои до *безобразіе*, вѣрвамъ и самъ той нѣма да ни осѣди. При това, Поменовъ, още тогава се е показалъ не дотамъ и честенъ българинъ.

Той казва, че слѣдъ като свършилъ цѣлня курсъ въ Пловдивското училище, презъ 1869 год. заминалъ за учителъ въ Одринъ въ махалата *Каикѣтъ*. *току що отворено съ залъганието и жертвितъ на родолюбивитъ Одрински българе!*

Той не е заминалъ и постѣпилъ въ Одринското училище — *току що отворено*, нъ цѣли четири мѣсеци е живѣялъ въ къщата ми, гдѣто е ялъ и пилъ безъ смѣтка, до отваряніето на училището; нито е пакъ отворено *съ залъганието и жертвितъ на Одринскитъ българе*, което се удостоверява и отъ слѣдующия написанъ отъ него сжщия въ два екземпляра контрактъ.

Сговоръ (контрактъ).

Съ г-нъ Г. Димитровъ, който е българскій книгопродавецъ въ Одринъ, съгласихъ се да учителствувамъ у възнамяреното да ся отвори Българското училище въ Каика една година отъ 1-й Октомврий 1869 год. до 1-й Октомврий 1870 год. подъ слѣдующитъ условия:

I. Годишната ми платка да бжде 6,000 гр. или шесть хыляды гроша, съразмѣрятъж чясть на които да получавамъ всякой мѣсець.

II. Освѣнь горнята заплата да ся отстапятъ на мое расположеніе, мѣсто за живѣяніе, огрѣвъ и други кжщны потрѣбы, както и за послужъ единъ человекъ.

III. Въ случай, ако (недай Боже!) не ся отвори никакъ училището, или ся отвори, нъ не ся посрѣщне съ помощтъж на въикашнитъ съотечественници родолюбци, на които ще бжде ослобено за издрѣжаніето си, щж имамъ право да си земж платятж отъ рѣченый г-нъ до парж.

IV. Задлъживамъ ся да прѣдавамъ рядовно въ училището изискванитъ отъ врѣмято прѣдмѣты по Българскій языкъ, при

това и начало отъ языцитѣ Гръцкый и Турекый, ако позволяватъ силитѣ на ученицитѣ.

V. Още задлъжявамъ ся да дамъ и отчетъ на работхтѣ си т. е. испытаніе, което ще стане въ края на Юлія, или прѣвъ прѣвхтѣ половина на Августа, подырѣ което щѣ имамъ и единѣ мѣсяць свободно врѣме т. е. распусть.

Тѣзи условія, като ся удобрихъ и отъ двѣтѣ страни за обезпеченіе съчинихъ ся двѣ подобни сговорны писма, които снабдени съ потрібнитѣ подписи, размѣнихъ ся помежду ны.

Одринъ, 4-й 8/врія 1869.

К. А. Помяновъ.

Слѣдъ откриваніе училището, мерална и материална помощъ за неговото поддържаніе ний сме намирали особно въ лицето на Хр. Данова, а пакъ Пловдивскитѣ първенци същеврѣменно взехъ грижата за да се нареди въ Одринъ и една българска община.

Отъ 9-й Февруарий 1870 год. Хр. Дановъ пише: „Съ благодареніе приехме и прочетохме писмото Ви отъ 5-й того, радвамъ ся за сполуката Ви въ отваряніе училището. Отъ писмата Ви, които сѣ доходили въ мое отсъствие, гледамъ че сте били изложени на доста голѣми прѣчки и страдания, ала утѣшавайте ся сега съ благополучія Ви успѣхъ. Това Ви струва за много нѣщо и за дълго врѣме да се споменувате за това голѣмо Ваше патриотическо дѣло.

Нашата черк. община тукъ рѣши да проводи на помощъ г-на А. Малеевъ. Той трѣгва сега въ срѣда за въ града Ви.

Наскоро, откакъ дойде и извади положеніето на работитѣ Ви г-нъ Малеевъ, споредъ нуждата, ще Ви се испрати и едно духовно лице, което споредъ вчерашенъ единѣ телеграмъ иде изъ Рилскый мѣнастирь чрѣвъ Самоковъ. . . . .

На г-на Блонда щѣтъ пишатъ едно благодарително за показваніето покровителство въ дѣлата Ви.

Неприятелитѣ ви направо ще се чукнатъ по носъ и отукъ и отъ самитѣ си дѣла ¹⁾.

Завчера писахъ на нѣкои приятели въ Сливенъ да Ви притекатъ на помощъ като Ваши съепархиоти. Надѣвамъ ся да свършатъ нѣщо, въ пакъ можете имъ писа и Ви отъ Ваша страна “

¹⁾ Думата е за Кара-Михалева.

Отъ 16-й Февруарий пише: „Държайте въ подвизанията Ви около възраждането на нашитѣ братя въ града Ви. Вашитѣ трудове и старания, както се види побѣдихъ неприятелити Ви, които Ви сж препятствовали до сега въ предприятото Ви дѣло около отварянието училището въ Калка. Тия дни самъ г-нъ Карамихалевъ е писалъ тукъ до г-на Хр. Гешева за да се постараятъ да имъ испроводятъ поскоро единъ исповѣдникъ и единъ священникъ. Той, види се, да е почюкнатъ за това изъ Цариградъ, нъ какъ да било, Вашето тѣгло се свършва вече като е възприелъ и негова милость да вземе участие въ работѣтъ Ви, за която, споредъ Ваше едно писмо, самъ Ви е билъ противникъ до сега. Тая може би за Васъ, непомисленъ новина брѣзамъ да Ви съобщъ, за да промѣнитѣ политиката прѣдъ г-нъ Кара-Михалева и да гледате да се посближите полегка-легка, та отъ Савель да Ви стане Павелъ за напръдъ въ работѣтъ.

Отецъ Даниилъ, за който Ви извѣстихъ че иде изъ Рилскии мѣнастиръ дойде и задържахъ го тукъ за да дойде слѣдъ г-нъ Малчева. Последний захванатъ съ една чужда давия въ Тиджарета, още неможе да се откъсне да Ви дойде на помощъ, нъ все трѣбва да трѣгне тая недѣля.

Желая Ви добро здравие и благополучно достигание до желаемий край на работата Ви“.

Въ името на нескъществующе настоятелство, ний почнахме да се отправяме за помощи до общини, читалища и частни лица, които ни помагахъ и насърчавахъ.

Отъ 23-й Мартъ Пловдивската черковна община отговаря: „Честното Ви отъ 18-й текущаго приехми и съ благодарение прочетохми, като видѣхми че се трудите чрѣвъ новоотвореното Ви училище да събудитѣ народното чувство, което отъ толкова години подадено отъ гръцизма въ града Ви, почнало е сега чрѣвъ Вашитѣ старания да се възражда. Слава и похвала да бжде Вамъ прѣдъ народа и потомството, което съ голѣма признателность ще произноси честнитѣ имена на Г-ство Ви, който съ родолюбиво сърдце желае да очистите съотечественницитѣ Ви, отъ нагубната за народа ни болѣсть на гръцизма, който отъ толкова години бѣше помрачилъ очитѣ на нашити еднородци въ града Ви за да непознаватъ опасността си за народнитѣ ни интереси“.

Трудете се братя, и не уивайте. Отъ Вашето старание и постоянство зависи благополучието Ви. Да е живъ султанътъ, който отвори пътъ и нашия народъ да се покаже прѣдъ свѣта. че е достоенъ да се счита и гордѣе съ особното си име. Това име, малочисленний гръцкый народъ искаше да слѣе въ своята народна масж и съ такъвъ начинъ да нахлупи на себе чужда кожа и да се покаже прѣдъ свѣта левъ.

Колкото за училището Ви, читалището съ общината ни ся потрудихъ и снабдихъ учителя Ви г-на Поменова съ потрѣбнитѣ за да се нареди учитель въ града Ви. Ний като видимъ че училището Ви напрѣднува съ добъръ рядъ, нешемъ отрѣчемъ помощта си.

Много се радваме за нарѣжданieto въ града Ви черковнж общинж и желаемъ Ви добръ успѣхъ“.

Отъ Церков. Настоятелство:

Архимандритъ Дамаскинъ,	Костаки Икономовъ,
Хр. Ив. Гешовъ,	Атан. Д. Самоковли,
К. Нешовъ,	Михаилъ Р. Торомановъ.

На 2-й Мартъ пристигна и Ат. Малеевъ, който, съ своето благоразумие и опитность надви на всички стѣпки които му се испречвахъ и успѣ да състави община, която за нѣколко врѣме ежедневно засѣдаваше. Ат. Малеевъ, слѣдъ като свърши своята миссия, замина за Пловдивъ, отпослѣ обаче, той е посѣщавалъ Одринъ още 2—3 пкти и всегда е давалъ своитѣ наставления на общинскитѣ членове, за което въ едно гръцко събрание, станало въ домътъ на Ат. Софианиди, на чийто хотелъ живѣеше Ат. Малеевъ, било рѣшено да го удушатъ въ стаята, нѣ слугата на Софианиди, момъкъ българинъ, като зачулъ това, обадилъ Ат. Малееву.

Наскоро пристигна и отецъ Даниилъ който бѣ назначенъ предсѣдателъ на общината.

Чорбаджията Г. Карамихалевъ, който бѣше противенъ на всичко онова което се извършеше отъ другито; който не навиждаше английския консулъ, защото защищавалъ и покровителствувалъ българетѣ; който съ голѣмо хладнокрѣвие се отнесе къмъ Ат. Малеева, защо той да състави община въ Одринъ; който враждебно глѣдаше и къмъ Каицкото училище, защо съ настояванието и грижата на едно само лице да бчде открито и поддържано, и такъвъ успѣхъ да покаже, а ащището въ калето

да бѣде тъй мъртво, той, наедно съ нѣколцина нѣму привържени отъ общинскитѣ членове нѣколко пѣти предложилъ Поменову, да напустне Каикското училище и да заминѣ въ другото, нѣ като му отказалъ Поменовъ, той се опълчи противъ мене съ застрашаванье, за да се оттегля и затворѣ училището.

Това училище, което въ самото начало едни нарѣкохъ протестанско, други католическо, цѣль мѣсець се посвѣщава само отъ единъ нашъ слуга, колкото да не бѣде учителя самичкѣ, нѣ отпослѣ освѣнѣ стаята, и широкия салонъ се изпълни съ ученици. Всички почти българчета напуснахъ грѣцкото училище, па нѣкои и българското въ Калето, тъй щото на Поменова се даде и помощникъ Г. Кочевъ.

На 26-й Юлий се извърши испита съ голѣмо тържество, на който бѣ поканенъ и русскій консулъ Ивановъ, нѣ не и грѣцкия владика.

Въ рѣчьта си която е държалъ Поменовъ при испита, напечатана въ бр. 74-й год. IV на в. „Македония“, още поясно доказва, че той не е отишелъ въ Одринъ, *току що било отворено училището съ залганиято и жьртвита на родолюбивитѣ Одрински българе.*

Поменовъ, като се обръща къмъ Одринскитѣ българе, казва: „Г-да, прѣди една година врѣме благородна мисль се е родила у главитѣ на нѣколцина странни родолюбиви българе, които обитавали (врѣменно, разумѣва се) въ вашия градъ; въ голѣмата ревностъ да принесѣтъ слабитѣ си заслуги, въ полето на народното образование, т. м. наумили да отворатъ едно училище въ това предградие, което до тогава клятата сждба не била благоволила да го снабди съ такъвъ даръ, ако и българския елементъ да е преодолявалъ грѣцкия. За да туратъ въ дѣйствиє плана си, тѣ направили помежду си по възможности частни пожьртования, съгласили кжща подъ наемъ за училище и писали въ Пловдивъ за учителъ. Натоваренъ отъ книжарницата на Г. Данова и тамошното читалищно настоятелство да изпълни това послание, на драго сърдце оставихъ училището Пловдивско, въ което до тогава се учехъ и дойдохъ тука презъ м. Окт. м. г. съ намѣрение да послужи на общото отечество. Обстоятелствата, обаче, тоя случай, който играе голѣма роля въ общежитието, бѣхъ подѣйствували твърдѣ ухрабро и неблагоприятно; прѣдприемачитѣ на дѣлото се распрѣснали, така, щото отъ вслчки тѣхъ останалъ билъ само

гморимия мъжъ Г. Г. Димитровъ. Негова милостъ ако и цененъ, нъ като се осланяше на помощта на вѣнкашнитѣ долюбиви българе, които го и насърдчавахъ, не се отчая, и ме остави да си идъ на задъ, нъ при всичкото си желание види училището единъ день по-напредъ отворено, отваря-то му биде чакъ на 26-й Ян. т. г. по причина че бѣше пенъ и отъ най-малкото съдѣйствиє отъ свонтѣ си, когато григитѣ и противодѣйствията на неприятелитѣ на языка ни сж въ твърдѣ голѣмо количество“ и прч.

Слѣдъ испита, Поменовъ щѣше да заминава за въ Таборъ слѣдва, на когото Хр. Дановъ дѣйствоваше за поддръжка . Евлогий Георгиевъ ¹⁾ а пакъ първенцитѣ българе въ ка, като узнахъ че се взиматъ мѣрки за натъкмявание ги учителъ, тѣ поехъ училището и наскоро Г. Пинтпоглу (ари една къща за училище.

Доброволни помощи за училището бѣхъ дали :

В. Х. Ивановъ	гр.	312
Ив. Х. Димитровъ	”	150
Ив. Костовъ	”	100
Ст.-Загорск. читалище	”	520
Карловск. ”	”	350
Полкътъ на Саджкъ паша.	”	605
Разни лица изъ Калоферъ	”	1023
Царигр. Благод. Братство	”	1040
Георги Золотовичъ	”	1000
Георги Т. Кочевъ	”	100
” Мартиновъ	”	104
Марко Васевъ	”	100
Парас. Ив. Шушулова	”	104
Ст. П. Марковъ	”	104
Кръсто Ивановъ	”	104
Сливен. читалище	”	520
Пловд. ”	”	1520
Всичко гр.		<u>7756</u>

И разни книги подарени отъ Царигр. читалище, отъ П. Славейкова и Янка Т. Кочева.

¹⁾ Въ автобиографията си Поменовъ казва, че той си издѣйствувалъ под-ека, обаче, и това не е истина. Въ Данова се намира копие отъ писмата, съ го е той молилъ Евлогия Георгиевъ за това. Нъ Поменовъ се показалъ толкозъ знателенъ къмъ Данова, колкото и Ганьо Чолаковъ къмъ своя благодѣтель дядо мента.

Испратениятъ отъ Сливенското читалище 520 гр. бѣхъ влѣзли въ рѣцѣтъ на общината въ главѣ Г. Карамихалева и не ги давахъ, а Пловдив. читалище бѣ броило суммата 1520 гр. Поменову още въ Пловдивъ, а пакъ разносикѣтъ бѣхъ:

За наемъ на първото и второто учил. помѣщения гр. 1600

Чинове, карти, книги, дърва и прч. . . . „ 1470

За доплащане Поменову . . . . . „ 4500

тъй шото, разносикѣтъ надминавахъ волнитѣ помощи, та трѣбваше вече и неволно да се дава, особно пакъ и глоба за наказание. Поменовъ, който бѣ получилъ отъ Пловдивското читалище 1520 гр. а другата частъ отъ заплатата си въ Одринъ, той въ мое отсъствие изъ града, забелѣжилъ не въ находящия ся въ мене неговъ контрактъ нѣ въ онзи който се намираше въ него, че получилъ отъ заплатата си 4500 гр. издалъ слѣдующия *бонъ*, взелъ още десетъ лири и заминалъ.

Боно за 1500 гр.

Долуподписаний зимахъ отъ Г. Х. Ганчо и Г. Пинтиоглу горѣпоменхитѣ 1500 гр. срѣщо смѣтката за учителствованието ми въ Кашкото училище въ Одринъ, и ги прѣпорѣчвамъ да ги зематъ отъ Г. Георг. Димитровъ, ланскій настоятелъ на училището, но силата на контракта който съмъ направилъ съ него и спорядъ смѣтката, която преглѣдахме на 10-й 8/ вр. остава да ми плаща.

Одринъ—Кашкъ (подп.) К. Поменовъ.

1870 19-й 8/ вр.

Въ знакъ на благодарность отъ страна на Поменова, че го държахъ както съмъ казалъ безъ смѣтка почти четири мѣсеци въ къщата си, догдѣто се отвори училището, а пакъ отъ страна на общината, въ знакъ на признателность, за усилията които положихъ при отварянието на училището и за поддържанието му, между друго, трѣбваше да заплатя и този *бонъ*, отъ който и общината да се ползова съ 460 гр. или пакъ да се влация по сѣдилища ¹⁾.

¹⁾ Каго не можъ да четъ, съ сжщата приятность писаното отъ автора за себе, както онова кѣто е писано за други, не е било и по волята ми да говорж самъ за себе, нѣ пакъ да не се споменатъ дѣйствиущитѣ лица, или да се прескокинатъ събития които се помнятъ и които ще послужатъ въ историята по възражданieto, въ които често пакти се характеризиратъ и личности, — това би било още по неприятно. Прочее, при желанието си да опиша нѣщо за пробужданieto на българетѣ и въ Одринския кръжъ изобщо, нещъ можъ да избѣгна безъ да спомена пакъ и за себе пове вкратцѣ.

Въ Одринския окръгъ, за който преди 25 — 30 год. мнозинъ учени хора сж питали, да ли се намиратъ и българе въ Одринско, до послѣдната рус.-турска война е имало 306 български села съ 26,672 кщя и 106 гръцки съ 11,714 кщя, именно: ¹⁾

	Бълг. села	кщя	Гръц. села	кщя
Одрин. околия	147	10317	25	3344
К.-Агач. "	32	1934	—	—
Димотик. "	21	3178	32	3820
Узун.-Кюпр. "	8	1818	32	2480
Хавсенс. "	13	796	2	304
Баба-Ескийс. "	11	727	3	228
Кръклис. "	24	3450	—	750
Бунар.-Хисар. "	10	1346	4	508
М.-Пашан. "	40	3106	8	280
	306	26672	106	11714
Визенс. околия	12	3240	9	560
Чорлен. "	17	960	9	370
Люле-Бургаз. "	4	790	5	710
Малгар. "	12	1320	13	560
Ферска "	17	2049	4	430
Гюмюрдж. "	23	1369	2	510
	391	36400	148	14854

До 1867 г. освѣнъ въ М.-Паша, Лозенъ и въ с. Ениджий, нигдѣ другадѣ нѣмаше българско училище, или пакъ славянски да се чете въ църквата. Село безъ училище почти не се срещаше, нѣ само на гръцки. Въ Лозенъ е отворено бълг. училище презъ 1859 г. отъ Г. Калудовъ, който преподавалъ часословъ, а въ с. Ениджий отъ Копривщанеца Лало (сега священникъ). Г. Калудовъ е посрещалъ такива спънки отъ гръцитѣ, щото, даже и съ камъне сж го гонили изъ улицитѣ, а когато българетѣ построихъ църква въ Лозенъ, гръцитѣ ги нападнали, изгонили изъ църквата, били учителя, и послѣ икономътъ го хвърлили въ затвора, а пакъ въ Ениджий българетѣ се раздѣлили веднага на двѣ партии — еднитѣ се наричали отъ гръцката пандера, а дру-

¹⁾ Тѣзи сведения не сме черпили изъ нѣкоя официална статистика, защото въ онова врѣме не е имало такава, а изучвали сме ги отъ самитѣ селяни, тъй като съ исключение на нѣколко отъ гръцкигѣ села, всички други сме посѣщавали. А слѣдъ войната нѣкои отъ българскитѣ села се населихъ съ турци, понеже българетѣ се преселихъ въ освободенигѣ части на България.

гитѣ отъ българската и гоненпето не се ограничавало само между мъжете а прострело се и между женитѣ, които почнали съ кобилици да се биятъ когато отивали за вода съ котлитѣ; даже и воловарчетата се гонили и бияли едни съ други. Одринския Киритѣ запрець дяда Ив. Саржоглу, Конс. Узуновъ, дяда Димитра, дяда Георгаки Кабзималовъ, които лѣжали по единъ мѣсець въ затвора. Послѣдний отишелъ въ Цариградъ, народнитѣ водители го снабдили съ една правителственна заповѣдь, и избавили се вече отъ преслѣдваня.

За да може по-лесно да се агитира между българското население въ Одринско, Хр. Дановъ намѣри за добръ, да откриемъ една книжарница въ Одринъ и испрати К. П. Бошулкова, който да обикала българскитѣ села. Въ една обиколка отъ два мѣсеци по Сливенско и Ямболско продажбата на книгитѣ бѣше такава, щото Бошулковъ се принуди да напустне, като остана да дължи и до днесъ една сума. Никой пѣтъ продажбата на книги не надминаваше 2000 гр. въ годишната, а пакъ наемъ само се плащаше толкозъ, нѣ изискваше се постоянство и силна агитация.

На 2-й Фев. 1867 г. българетѣ въ Лозенъ условихъ Т. М. Милкова за учителъ, който тури въ добъръ редъ училището, въ което се стекохъ ученици не само изъ града нѣ и отъ селата.

Презъ 1868 год. българетѣ въ Узунъ-Кюпрю отворихъ бълг. училище, въ което условихъ за учителъ Г. Сивриева.

Презъ м. Окт. 1859 г. наедно съ Поменова посѣтихме Малко-Търно (Визенско) заставихме първенцитѣ да пагонятъ гръцкия учителъ и условихъ К. Ангелова изъ Одринъ.

Въ 1871 г. въ селото Булгаръ-кюй (Кешанско) условихъ за български учителъ Г. Сивриева.

Въ тѣзи година се настанихъ и въ други нѣкои села български учители, както и въ селата Доганъ-Хисаръ (Ферско) Калайджи-Дере (Гюмюрджинско). Въ първото Чакъра Василъ изъ Одринъ, въ второто Ив. П. Саввовъ, и нѣколцина священници българе. Нигдѣ другадѣ не бѣхъ забелѣжилъ такова стремление къмъ българския языкъ и такова отвращение отъ гръцкия, както въ Ферско и Гюмюрджинско. Въ кѣето село стѣпехъ, неможехъ да излезъ освѣнъ слѣдъ 3—4 дни. Всякой день като въ празникъ удрахъ клепалото, мъже и жени *припкахъ* къмъ църквата и на мнозина изъ устата се чувахъ *думитѣ*: „Тръчете бре да чуете бугарска книга.“ Отъ едно

село за въ друго се съпровождахъ отъ 10—15 души, а по-срещанието ставаше, както въобще се казва *владишко*. Всички селяни събрани край селото и при удряние клепалото, отправяхъ се къмъ църквата, гдѣто съ крайна тишина и съ голѣмо благоговѣние слушахъ държаната рѣчь, а пакъ нѣкои и сълази ронехъ.

Изобщо, въ всяко едно село, най-първо се чувахъ думитѣ: „И намъ да пратишъ бугарско даскале и попъ, нещеме вече гръцко“. Даже и въ с. Дервентъ гдѣто се намираше единъ влиятеленъ гръкоманинъ Маринъ Чорбаджи, селянитѣ поискахъ веднага да имъ се испрати български учителъ. Маронийския владика силно възстана противъ българския езикъ. Доганъ-Хисарския учителъ нѣколко пкти биде каранъ съ жандарми при Ферския каймакаминъ, за разни владишки клѣвети, обаче, дядо Петко Калояновъ който бѣше една знаменита личностъ въ Ферско, всегда е защищавалъ не само тѣхния учителъ, нъ и онѣзи въ цѣлата околия, а пакъ и покровителството на Одринския английски консулъ Блонтъ надъ българетѣ и до тамъ се простираше. Неговия домъ бѣше като *мехеме*. Въ мезлиша, предъ лицето и на владиката откровенно показваше защитата си надъ българетѣ. Той казваше че обичалъ и гръцитѣ, нъ да бждатъ у тѣхъ си. Никакъ не му бѣше приятно, когато нѣкои селяни му кажехъ че священника или учителя имъ билъ гркъ. На минутата отговаряше: „Ето този човѣкъ, сега още да го задължите и той ще ви снабди съ учителъ и священникъ българе, и недѣйте държа вече въ селото си хора, които сж неприятели на езикътъ и на напредкътъ ви.“

Желанието на Блонта за да помага на българетѣ, изгледжаше на една силна страсть въ него. Щомъ се намирахъ въ града и три дни само незаведехъ нѣкои селяни при него, той испращаше гавазина си Хюсеина да пита, да ли нѣма нѣкои оплаквания срецо владиката.

Съ помощта на Блонта и съ постоянното обикаляние, въ разстояние на 3—4 год. почти всичкитѣ български села се очистихъ отъ гръцкитѣ попове и даскали, а въ онова село въ което се намираше нѣкой закоренѣлъ попъ или даскалъ, по десетъ пкти отивахъ догдѣто го изгоня.

За учители се отнасяхъ често пкти и до Хр. Данова, а за священници до дядо Гервасия въ Пловдивъ, които съ

усърдие извършвахъ това. Въ отговорътъ си на едно таково мое писмо дядо Гервасий казва:

„Вашето отъ 1-й того синовне писмо у врѣмя приехме и съ благодарение разумѣхъ съдържанието му.

Телографътъ Ви приехме на врѣмя и причината дѣто не Ви отговорихме до сега, както и на писмото Ви е: че чакахме отговоръ отъ отца пошъ Х. Стефана въ Чирпанъ, за когото ни питате да ли ще дойде, и коумто сте намѣрили и мѣсто даже, нъ понеже до сега нема да ни се отговори нито така нито иначе, види ся не му е било възможно да остави Чирпанъ и да дойде, за това ще Ви помолимъ да ся грижите да намѣрите други священникъ.

Като призвавамъ Божията благодать и милость къмъ Васъ молитвувамъ Ви отечески.

Пловдивъ 10-й Мартъ 1873.

Намѣстникъ Св. Пловдивскій.

Азъ като една часть отъ тѣлото на попечителитѣ на народното ни просвѣщение, не ще прѣстанъ отъ да се попечавамъ за да Ви намѣрѣхъ нѣкои и други способни священници да Ви испращамъ, щото прѣдварително ще са споразумѣвами.

(Подп.) † *Левкийски Гервасий.*

Благоприятния случай често пакти ни е увеличалъ да прескачаме границата на търпѣнието на гръцкитѣ владици. Священникитѣ въ селото Булгаръ-Кюй, състояще отъ 300 къщи, което е на единъ часъ разстояние отъ Кешанъ, като не искаха да се учатъ и четатъ славянски въ църквата, наедно съ отца Доситеа Ковачевъ заключихме църквата и заминахме въ Малгарската околия, а всичкитѣ оплаквания по такива случаи на гръцкитѣ владици предъ властѣта, оставахъ безъ послѣдствие.

Нъ когато Блонтъ биде премѣстенъ въ Солунъ, Одринския владика Кирилъ бѣ замѣстенъ отъ предателя на Критъ Дионисия и като стана Хасковското приключение презъ 1873 г. въ което безъ да имахъ ни най-малко участие, слѣдъ 4-мѣсеченъ затворъ, бидохъ освободенъ чрѣзъ откупъ.

Слѣдъ освобождението си, ако и да не гонехъ вече гръцки попове и учители, защото не бѣхъ и останали такива, обаче на 20-й Май 1874 год. като се намирахъ въ с. Ладжакюй (Ферско), преслѣдванъ отъ единъ гръкъ островитянинъ, който нападна върху ми съ кама и ако не бѣ задържанъ отъ учи-

теля Ив. П. Саввова и священника Тодора, камата бѣ забодена въ кръстътъ ми. Гръкътъ на минутата изчезна.

Въ Одринъ имаше вече три български училища, отъ които, въ едното (въ Калето) бѣ испратенъ П. Р. Славейковъ за учителъ, тъй щото и училищата бѣхъ въ добъръ редъ, и общината донегдѣ дѣйствуваше, и селата помагахъ нарично, и българетѣ бѣхъ взели върхъ надъ гръцитѣ, понеже цифрата на първитѣ възлизаше официално два пѣти повече отъ колкото на послѣднитѣ. Нѣ клятата урисница като че завидѣ на този успѣхъ на Одринскитѣ българи и въ единъ мигъ всичко распилѣ.

Г. Кара-Михалевъ за когото пропустнахъ да кажа, че той е продалъ на гръцитѣ тайно отъ Одринскитѣ българи споменхото на стр. 222 дѣвическо училище, той, за да неплаща и по-голъма сума за учителъ въ Калето, бѣ условилъ едно момче отъ селата. Учителя Стоянъ заловилъ приятелство съ Иванча Неновъ (Младеновъ) съдържателя на Кирковия ханъ, при когото и често пѣти отивалъ. Въ сѣщия ханъ се намираще и единъ турчинъ — Гиритли Мустафа, търговецъ, който изнисяше изъ островъ Критъ зейтинъ, сапунъ и прч. Гиритлията, каквито сумми събиралъ, било отъ продажба, било отъ вѣресни, предавалъ ги, както всяки търговецъ, на съхранение на Иванча. Когато тѣзи сума възликала на 960 лири турски, тя събланила Иванча, който намислилъ да стане нейнъ притежателъ, нѣ не да я забъши (инкяръ да стори) и да се влачи по сѣдилища, а да я предаде на Гиритлията тогава само, когато си я поиска, т. е. на онзи свѣтъ. Иванчо като виждалъ че учителя отъ казаното училище води приятелство и съ Гиритлията, а често пѣти се събирали и въ училището, той убѣдилъ единъ свой приятелъ, който да намѣри още едно лице, да се сближатъ и като имъ се удаде случай въ училището, да налѣгнатъ Гиритлията, да го удушатъ, да го хвърлятъ въ кладенеца, а находящата ся въ кемертъ му сума да раздѣлятъ на четири части, т. е. една часть и на Иванча. Дѣлото се свършило благополучно, нѣ само за Иванча, защото, въ Гиритлията освѣнъ единъ часовникъ почти друго нѣмало. Полицията три мѣсеци дири Гиритлията, много кѣщи

се претърсихъ нѣ на праздно. Слѣдъ дълго врѣме, председателтъ на общината отецъ Даниилъ, повикалъ трима хора (толумбаджии) да очистятъ кладенеца, които намѣрили трупътъ и отъ копринената дрѣха се узнало че е Гиритлията. Отецъ Даниилъ накаралъ толумбаджитѣ да зароватъ трупътъ въ пѣбата и като ги наградилъ щедро, помолилъ, никому да не казватъ и ги испратилъ. Двамата отъ тѣхъ били добри хора и вече не стѣпили въ училището, а другия такъвъ проклятъ грѣкъ, щото, ако не всеки день, то на втория стивалъ при отца Даниила и отъ първо оставялъ задоволенъ отъ единъ бешликъ (5 гроша), послѣ почналъ да иска два, вѣскачилъ на бѣло меджидие, а нѣкой пътъ съ силни заплашвания че ще обади на властѣта измѣквалъ и по $\frac{1}{2}$ лира. Въ това врѣме, отецъ Даниилъ който ималъ да взема отъ общината 5—6 хил. гроша, молилъ общинаритѣ да му заплатятъ, за да си отиде въ Рилскій мѣнастиръ и да се избави отъ тѣзи пиввица — толумбаджията. Общинаритѣ почнали да го гонятъ, да го пѣдатъ и писали въ Рилскій мѣнастиръ да го повикатъ отъ тамо, нѣ паритѣ не му давали, а пакъ толумбаджията единъ день не го оставялъ спокоенъ. Най-послѣ Даниилъ въ гнѣвътъ си, отива при грѣцкия владика Дионисия, на когото всичко подробно обажда, а пакъ той на управителя¹⁾. Въ сѣщото врѣме училището се испълнило съ жандари, трупътъ билъ намѣренъ, ученицитѣ се прѣснали, почнали се запирания, изслѣдвания, убийцитѣ се открили и осѣдили, отъ които Кръсто умрѣлъ въ затвора, Стоянъ претеглилъ наказанието си, а Иванчо съ отказванието си и като не билъ взелъ прямо участие въ убийството, слѣдъ нѣколко врѣме се освободилъ съ рушветъ (подкупъ). Наедно съ тѣхъ били осѣдени отецъ Даниилъ и общинския слуга Стайко защото необадили на властѣта когато намѣрили трупа въ кладенеца. И тѣ тоже умрѣхъ въ затвора, Стайко въ Одринъ а Даниилъ въ Цариградъ.

Отъ тѣзи пари за които Иванчо даде въ жѣртва нѣколкоци-на хора, построилъ единъ хотелъ нарѣченъ „Луна“.²⁾ Нѣ

¹⁾ Отецъ Даниилъ казваше, че на Дионисия билъ извѣстилъ единъ отъ толумбаджитѣ и като узналъ Дионисий че Даниилъ е онеправданъ и наскърбенъ отъ общината, повикалъ го при себе, явилъ му че знае гдѣ се намира трупътъ на Гиритлията и осѣдилъ го защо не билъ обадилъ въ минутата на властѣта.

²⁾ Види се, защото той е станалъ тѣхенъ притежателъ, тогава когато е грезда луната а не сѣлицето, повеже Гиритлията билъ убитъ нѣщо врѣме.

освѣнъ тѣзи жертви, той стана причина П. Р. Славейковъ да напустне училището, да се закрие общината, да се опозоратъ Одринскитѣ българе, да бждатъ изложени на всякакви подигравки отъ страна на гръцитѣ, а на презрѣние отъ турцитѣ и всичко възродено и съживено да се умъртви.

Общината тѣй опозорена, неможеше вече да дѣйствова и гръцкия владика Дионисий почна изново да подчинява българетѣ подъ своята духовна власть, особно пакъ като стана възстанието и възникна войната, българския елементъ въ Одринско съвършено изгасна. Всичкитѣ села които преди 6—7 години се бѣхх отказали отъ гръцкия владика изново го припознахх. Священниците бѣхх заставени да просятъ извинение за отказването си отъ него и той почна да събира владичината си негдѣ и насилствено. Священникътъ Киро П. Атанасовъ отъ с. Дрипчово, Тодоръ П. Полихроновъ отъ М.-Паша, Константинъ отъ с. Каваклий и други нѣкои, които бѣхх ржкоположени отъ архиереи българе, повторно бидохх ржкоположени и двойно заплатихх за ржкопологанието си. Ако се съпротивеше нѣкой на Дионисия, той се предаваше на властѣта като бунтовникъ, хвъргаше се въ затвора или пакъ се пращаше на бѣсилката. Дионисий неоставяше на мира даже и мъртвитѣ български трупове. Хора предадени отъ него като политически престѣпници, обѣсени, закопани въ гробищата на махалата Илдърмъ, слѣдъ три дни той заповѣдавше да се раскопаватъ и пренасятъ въ гробищата на махалата Киришхана. Дионисий се е подигравалъ съ святитѣ тайнства, даже и въ врѣмето на руската окупация. Нѣкой си Ламбре Николовъ, живущъ въ селото Карагачъ, сгоденъ за Анастасия Панайотова отъ сѣщото село, на когото гръцкия попъ поискаль 5 лири за вѣнчанне и той се вѣнчалъ отъ български священникъ въ Одринъ. Нъ гръцкия попъ когато го срещаль изъ селото, подиграваль се съ него, протестантинъ го наричалъ, гониль го изъ църквата и казваль на селянитѣ да нѣматъ сношение съ него. Ламбре се оплакаль на Дионисия, който, освѣнъ че оправдалъ священника, нъ заставиль Ламбре повторно да се вѣнчава слѣдъ 8 мѣсеци, когато и жената му вече щѣла да роди.

Въ врѣме на руската окупация, когато взе да се говори за Берлинския договоръ, Дионисий испратиль двама свои хора по гръцкитѣ села, за да подтвърдяватъ едно прошение напи-

сано на французски. Прошението гласило, че Тракия като била населена изключително съ гръци, тѣхното желание било, пакъ да останатъ подъ турската властъ, а не подъ властѣта на българетѣ и прч. а пакъ пратеницитѣ казвали на населението, че ако се завърнатъ турцитѣ надирѣ, то не ще може вече да живѣе съ тѣхъ и ще бѣде принѣдено да се изсели, нѣ да остави човѣкъ къща и имущества, той се вѣчно опропастява, за това Н. Високопреосвященство наедно съ първенцитѣ, съ подписаното и отъ тѣхъ прошение, ще молятъ европейскитѣ сили, да не позволяватъ завръщанието на турцитѣ. Проститѣ гръци това и желяехъ, още повече че бѣше ги страхъ отъ турцитѣ за грабежа който бѣхъ вършили, та на драга воля подписвали, даже и въ нѣкои български села ударили общинскитѣ печати.

Слѣдъ малко врѣме населението се извѣстило за измамата въ подписване на прошениято и почнало да негодува противъ Дионисия. Нѣ когато на 31-й Януарий 1879 год. дойде въ Одринъ Реуфъ паша, а Дионисий казалъ: „До сега християнитѣ бѣхъ въ робство, нѣ днесъ като влиза изново подъ защитата на турското правителство, вѣчно ще се наслаждава съ пълна свобода и благоденствие,“ негодованието се още повече усилило. На другия день, повече отъ 150 жени, почти отъ гръцка народностъ се явихъ предъ губернатора генералъ Молостова и слѣдъ като изложихъ предателствата на Дионисия, съ сълзи молахъ, ако не е възможно да се спрѣ завръщанието на турцитѣ, да имъ покаже поне мѣсто за изселване. Тѣхнитѣ сълзи, молби, охкания и жалостни въздишания бѣхъ до такъвъ степенъ, щото, всички които се намирахъ около губернатора, заплакахъ и се отстранихъ, а пакъ и той да се избави отъ женитѣ, каза имъ да се яватъ идущия четвъртъкъ т. е. на 8-й Февруарий, като ги увѣри че ще говори на главнокомандующий генерала Тотлебена и просбата имъ ще бѣде взета подъ внимание.

Въ това врѣме нѣкои отъ турцитѣ почнали да се заканватъ че ще колятъ, ще убиватъ, ще грабятъ и като се намѣри въ махалата Идръмъ единъ българинъ обѣсенъ въ дюгенътъ си, една жена въ махалата Каикъ удушена, други въ лозята убити и прч. цѣлия градъ се развълнова, и на 6-й Февруарий правителственния домъ се изпълни отъ около 4—5 хил. души повечето жени, които, слѣдъ като подадохъ на генералъ

губернатора едно прошение отъ 5 точки, силно настоявахъ да видатъ предъ себе оногози който злоупотребили тѣхнитѣ подписи и довѣрие и предадѣ ги въ рѣцѣтѣ на турцитѣ. Въздухътъ се цѣпеше отъ викове. Картина бѣше сърдцераздираща, а когато се извѣсти населението, че повикания Дионисий отказалъ да дойде въ правителствения домъ, вкупомъ потѣгли къмъ митрополията за да го доведе и избличи предъ лицето на губернатора. Той обаче, не само че отказа да отиде, нѣ почна и да проклина. Тогава се впуснахъ женитѣ въ стаята, уловихъ го едни за рѣцѣтѣ, други за ногитѣ и повлекохъ го като мръсна изъ стѣлбитѣ на долу, излекохъ го изъ вратитѣ на митрополията и отпращихъ се къмъ правителствения домъ. Дионисий нѣмаше нито калимавка на главата нито обуца на краката. Клетия, викаше дѣ-Бога, нѣ нѣмаше кой да го чуе. Онѣзи които бѣхъ около него, едни го биехъ, други го ритяхъ, мушкахъ, щипехъ, драскахъ, плювахъ, а пакъ нѣкои и отъ брадата му косми мжкнехъ. Когато Дионисий бѣ завлеченъ до *Абаджиларѣ-Баши* гдѣто ген. майоръ Величковский случайно минавалъ, съ голѣмъ трудъ и съ помощта на нѣколцина полицейски сполучилъ да го измъкне изъ рѣцѣтѣ на разяреното население и въвелъ го въ една близка къща. Слѣдъ възнаграждението което си спечелилъ Дионисий, той се опрости съ Одринъ.

Дионисий бѣ ужасенъ гонителъ на славянството и крѣпънъ туркофилъ, повече даже и отъ дядо Григория Руссенский. Въ врѣме на войната дядо Григорий е казвалъ, че ако завладѣятъ Руситѣ тѣзи страни, ний ще бждемъ вѣчни роби, ако ли побѣди Турция, ний вече ще добруваме. Нѣ когато дойдохъ руситѣ въ Търново и губернатора Щърбински казалъ, че този Григорий трѣбва да се обѣси като турски шпионинъ, той убѣдилъ дядо Антима Видинский да се фотографиратъ наедно и портретитѣ почналъ да раздава по рускитѣ генерали. — Дионисий обаче, още по далѣчь е отивалъ. Той наедно съ Одринския управителъ обикаляше градоветѣ въ своята епархия и правеше молебствие за побѣда на турското орѣжие. Избѣсенитѣ 400 души българи въ Одринъ, М/Паша, Сейменъ и другадѣ, сж жъртва почти на Дионисия. Той като биде опозоренъ тѣй въ Одринъ, замина за Цариградъ, гдѣто наскоро биде избранъ за патриархъ. Слѣдъ смъртта си, той е оставилъ *111,665 лева само готови пари.*

... въ време на окупацията се испрати
... Сивриев. Въ честь на неговото дохождение
... изарвал балъ, въ който се събрали отъ офице-
... които се открихъ три дѣвически учи-
... Карапханата и Илдрѣма.
... Одринъ се намираше складъ отъ разни обтѣкла и
... войници, и когато се приготвявахъ рус-
... за Руссия, дядо Синесий, помолилъ гене-
... да се отстъпнатъ тѣзи вещи въ полза на
... училища. Тотлебенъ писалъ въ Петербургъ, отъ
... разрешение, продали се вещитѣ и като се под-
... училищата една година, останали 1270 полимперпяла
... които прибралъ дядо Синесия, за да се вложатъ
... банка. Чорбаджиата Г. Карамихалевъ, който като че е
... грѣкъ, презъ всичкото време на окупацията не
... отъ главата си червеня фесъ и не стѣпнъ въ нѣкое отъ
... въ града училище, сега се показва тѣхенъ добро-
... попочителъ и благодѣтель, та предложи да се пре-
... въ негови рѣци тѣзи *жълтички*, защото банцитѣ пла-
... твърдѣ ниска лихва. Това негово предложение слѣдъ
... биде отхвърлено отъ дядо Синесия, той подбудилъ П.
... Дмитрова, Янаки Керекова и Ат. Узунова, за да се прибе-
... паритѣ отъ дядо Синесия. Тѣ почнали всяки день да
... обикалятъ митрополита и силно настоявали въ това, а понѣ-
... го и застрашавали съ изгонване, обезчестяване и прч.
... Дядо Синесий прибрзалъ и испратилъ паритѣ въ Одеската
... банка, отъ гдѣто всяки шестъ мѣсеци е вписана лихвата за
... поддржанне училищата.

Ако и да сме казали, че Карамихалевъ е билъ такъвъ
чорбаджия по онова време въ Одринъ, който създаденото отъ
други е разоривалъ и злоупотрѣблявалъ, иъ и сега даже като
кону-каган въ ексархията, отъ едно негово писмо испратено
на 20-й Мартъ 1885 год. до Г. Сивриева въ Одринъ, вижда
се, че той отъ грабежа и отъ рушвета още не се е отказалъ.
Ний извличаме отъ това писмо слѣдующето, на което отъ
стильтъ, вскопъ ще разумѣ какъвъ е българинъ Карамихалевъ,
и отъ съдържанието, до колко е той честенъ:

„На Кесарий не давайтѣ 7-тѣ лири за формата. Казете
му кугато доде суетна ако ги иска тугава сте му ги дайтѣ, азъ
знамъ че ще му прати формата бакенсъ Негово Высочество

священство, така пуснете ена муха на архимандритъ Кесарий, за да пише отъ себе си Кесария тука на господина Синесия, тий сж калугери бираеъ давранмалж онлара, ако дойде господинъ Синесий въ Едрене и да ви иска парите, немамъ казете му, азе сте ви ги прата на Охритъ, но толкова ено малко нещо и да ги неземете бива Васе Високопреосвященство, така да му казете, нема зараръ, гледай си работата. Колата на господина Синесия седили, писи ми за да я зема азъ. Насите българскитѣ владици искатъ епархии бадихева, гръцкитѣ владици даватъ и пари. Това требе да го знаятъ и наситѣ владици да не гледатъ само за тѣхси.

(Подп.) *Г. Карамихалева.*

Въ 7 годишното управление Одринската епархия отъ дядо Синесия, всичкитѣ български села се бѣхж отказали отъ гръцкия владика и бѣхж се сгрупирали като въ едно тѣло, тѣй щото, човѣкъ можеше да каже че тѣзи епархия се намира въ Княжество България.

Презъ 1884 год. епархията се повѣри на дядо Евстатия, който можи да създаде само нѣколко партии. Слѣдъ неговата смъртъ¹⁾ е испратенъ изново дядо Синесий, който успѣлъ да унищожи партиитѣ и да сгрупира населението, нъ слѣдъ една година назначенъ за Охридъ, а ексарха, вопрѣки желанието на народа испратилъ попъ Първана. Въ разстояние на 4 год. постоянно сж испращани заявления до ексарха за неговото сменяване въ интереса на епархията, нъ ексарха вмѣсто да удовлетвори желанието на Одринското население, той е силно настоявалъ да се произведе и въ архиерейски чинъ за тѣзи епархия, обаче синодалнитѣ владици не се съгласили. Попъ Първанъ, освѣнъ за единъ енорийски священникъ, по духовната частъ повечъ за нищо незаслужва, а камо ли пакъ за архиереа и въ такъвъ единъ градъ въ който се намиратъ владици почти отъ всичкитѣ християнски народности, живущи въ Европейска Турция. Ако има епархия къмъ която ексархията трѣбва да обърне най-живо внимание, тя е Одринската! Патриаршията отстрани Кирила отъ тѣзи епархия за неговата неспособностъ и замѣсти го съ Дионисия, а пакъ нашето духовно начадство върши противоположното. Дядо Синесий, който

¹⁾ Епархията прибрала всичко каквото е ималъ, нъ не му е поставила нито една яряжрива плоча на гроба.

е днесъ безъ епархия и който съ своята способностъ би довелъ Одринската епархия пакъ въ онова положение, за когото и Одринскитѣ българи нѣколко пѣти сж писали въ ексархията, нѣ често пѣти за волята на *ближния*, страдатъ общитѣ интереси.

Разградъ. Отъ единъ надгробенъ камъкъ, находящъ ся въ стѣната на църквата св. Николай, съ надписъ: *престави се даскалъ Михаилъ отъ Братца з 10 с т. е. 1666 год.* вижда се, че по това врѣме въ този градъ сж учили по български, нѣ учителя още тогава е билъ наричанъ *даскалъ*.

Стари хора помнятъ че се преподавало и гръцки, постѣ часословъ, и ланкс. метода била въведена презъ 1842 г. обаче презъ 1851 год. училище то било пдуредно, въ което имало двама учителя съ 115 ученици.

Дѣвическо училище било открито презъ 1845 год.

Плѣвенъ. Отецъ Неофитъ Бозвелпята пише, че тукъ преди 1835 година имало славеноболгарско училище, а ланкаст. метода била въведена тоже презъ 1842 год. нѣ нѣмало добръ учитель въ него.

Презъ 1852 год.. Еммануилъ Васкидовичъ, който е билъ главенъ учитель, турилъ училището въ по-добъръ редъ. Въ класното училище имало 70 души ученици, а въ взаимното 300 души съ единъ учитель и съ 2000 гр. заплата. Дѣвическото училище било открито една година слѣдъ Вратчанското. ¹⁾ Презъ 1848 год. е имало 90 ученички, а въ 1852 год. само 40 ученички, една учителка съ 1000 гроша заплата.

Пирдопъ. Въ сжщата 1852 год. тукъ е отворено общо училище, въ което сж учителствovali Хруловъ и Златанъ (сегашний Сливенски митрополитъ), а по-първо дѣцата се събирали въ частна къща, гдѣто учили просто учение — часословъ и псалтиръ.

Видинъ. Училището въ този градъ, презъ 1853 год. е турено въ по-добъръ редъ. А презъ 1860 год. имало двѣ мъжски училища, съ 560 ученици и 6 души учители. Едно дѣвическо, съ 80 ученички и една учителка.

¹⁾ Споредъ писаното отъ Фогинова въ „Любословие“, Вратчанското училище било открито по-послѣ, нѣ споредъ сведенията които сме събрали съ стари хора въ Вратца и които взимаи участие въ наражданieto на училището, испратилъ Евгениева слугиня Цѣта Генова, родомъ изъ Вратца да се учи въ Само, при завърщанieto си отворила училище въ Вратца, а не въ Плѣвенъ.

През 1869 год. въ цѣлата околия, състояща отъ 54 села, имало 8 влашки училища съ 54 ученици и 7 български съ 113 ученици.

1855 год. Силистренското училище. Тукъ въ училището се преподавало и въ църквата се е чело на гръцкѣй и влашкий языкъ. Българския одавна билъ забравенъ. Въ тѣзи година българетъ условили Хр. Ишнековъ Котленецъ, който преподавалъ гръцки, влашки и български. Опитали се да въведатъ въ църквата и славянския языкъ, нъ гръцитъ и власитъ не имъ позволили. Оплакали се на владиката си Дионисия, писали и въ патриаршията, обаче просбата имъ се отхвърлила.

Гръцитъ, като гледали че българския языкъ взима връхъ надъ другитъ, помъчили се да го исхвърлятъ, нъ не имъ се удало и принѣдили се на другата година да условатъ особенъ учителъ за гръцкѣй языкъ въ сѣщото училище. Слѣдъ това, тѣ почнали да поощряватъ своитъ синове, да правятъ разни безчинства, да неуватъ българския учителъ, да биятъ ученицитъ му и прч. Ежедневнитъ скандали нѣмали предѣлъ. Презъ 1858 год. българетъ поискали да се раздѣли училището на двѣ, нъ Дионисий наедно съ гръцитъ никакъ не допускали. Най-послѣ самъ управителя отишелъ и го раздѣлилъ.

Славянския языкъ е въведенъ въ църквата въ 1860 г. слѣдъ като сполучили българетъ да имъ се отстѣпни едната църква.

1856 год. Кисура. Тукъ сѣ предпочитали да учатъ часослова, нежели гръцкия языкъ, за това и гръцкия языкъ не е можилъ да се вкорени, а презъ тѣзи 1856 год. Хр. Г. Дановъ е въвелъ ланкастерската метода.

Въ сѣщата тѣзи година е исхвърленъ гръцкия языкъ изъ църквата въ г. Добричъ, нъ пѣвецътъ Н. Нейковъ, погръченъ българинъ, продължавалъ до 1860 год. да пѣе отъ едната страна по гръцки.

Откривание читалища. Отъ 1856 год. се почнува откриванието читалища, които твърдѣ много спомогнахъ въ нравственото въздигание на нашия народъ, па и въ политическото му развитие. Едни отъ тѣхъ отворихъ училища, други поддържахъ ученици въ странство, трети откривахъ недѣлни училища, и всячки изобщо основахъ библиотеки отъ които всякой се ползуваше. А пакъ когато се появихъ Василь Левски, Ангелъ Кнчевъ и други подобни апостоли, читалищата служехъ като най-безопасно мѣсто за събрания.

Ний незнаемъ, какъ се е породила тѣзи благородна мисль въ умоветъ на нашитъ съотечественници Свищовчани, които, най-първо сж открили читалище, и тѣхния примѣръ скоро биде послѣдванъ изобщо въ цѣла България, нъ както се разумѣва, между друго, и това е плодъ на живущитъ тогава въ странство наши българе.

На 8-й Априль 1852 год. по предназначението на отца Н. Стояновичъ (сега митрополитъ Натанаилъ) и К. Петковичъ, съставилъ се въ Петербургъ проектъ за основание „Българска Матица“, на която цѣльта била — распространение просвѣщенiето между българския народъ. На 13-й Юний този проектъ билъ подписанъ отъ Ив. Шоповъ въ Прага, на 6-й Юний отъ Андона и Драгана Цанкови въ Виена, на 23-й Февруарий 1853 год. отъ архимандрита Партения въ Цариградъ, а на 12-й Юний 1855 год. отъ Н. Хр. Палаузова въ Одесса. Обаче, при всичкия този трудъ, за осществованието на това дѣло, по причина на кримската война неможило да успѣе.

Сжщо и живущитъ въ Одесса българе, испросили презъ м. Февруарий 1854 год. отъ руското правителство разрѣшение за събиране доброволни помощи въ полза на задунавскитъ българе. Съставило се дружество, което избрало за настоятели Н. Д. Тошковъ, Н. М. Тошковъ, Н. Х. Палаузовъ и К. Н. Палаузовъ, на които се възложило управлението. Презъ 1856 г. настоятелството рѣшило да се състави уставъ, щото, да може формално да се работи за увеличление на капитала. А за да распространи още повече своитъ дѣйствия, въ 1860 год. били поставени и други лица въ настоятелството, записали се и нѣкои нови членове на дружеството, които внесли 6000 рубли въ брой и недвижимъ имотъ. Презъ 1868 год. настоятелството издѣйствовало чрѣзъ височайше императорско съизволение отъ попечителя на Одесския учебенъ окръгъ ежегодно по 1500 р. за възпитанието на 5 български дѣвици въ Одесската дѣвическа гимназия. Дружеството поддържало 42 ученика въ Одесската гимназия и семинария и 5 другадѣ.

Подражатели на такова едно свято дѣло, най-първо се явили Свищовскитъ граждани. Споредъ съставения и вписанъ въ кодиксътъ протоколъ, находящъ ся въ общинското управление, на 30-й Януарий 1856 година станало събрание, *основало се читалище и музей, и като се снабдило съ книги и нѣкои европейски вѣстници, отъ м. Юний почнали*

се редовни събрания. При отварянето на това читалище, учителитѣ Еммануилъ Васкидовичъ подарилъ библиотеката си отъ 800 тома разни книги, повече гръцки, а Г. Владикинъ 300 гр. Гражданитѣ: Г. Бошняковъ 4,000 гр. Д. Начовичъ и Ив. Д. Станчовъ по 3,000. Генко Андреевъ 2,200. Кирякъ Атанасовъ 1,650 гр. Г. Стояновъ, Кунчо Ивановъ, Йорданъ И. Тотевъ, М. Николовъ и Н. П. Караджа по 1500 гр. К. Г. Авраамовъ 1,200 гр. Г. Авраамовъ, Ал. Геновъ, Д. Х. Ивановъ, Д. Дашовъ, Ил. Т. Джумуръ, Атанасъ Начовъ, Н. Тодоровъ, А. М. Муцовъ, Ив. Андреевъ, Ил. Тодоровъ, Д. С. Биковъ, А. Т. Биковъ и К. Димитровъ по 1,000 гр., други по 500, по 250 и събрали се 59,026 гр. Цѣльта на читалището била, да се набавя съ разни книги и вѣстници, а като се увеличи капитала, не само да се помага на ученици въ странство нѣ и на писатели. Презъ м. Ноемврий с. г. сърбското книжовно общество испратило за читалището нѣколко сръбски книги подаръкъ. Капитала като билъ похарченъ за опредѣлената цѣль, презъ м. Юний 1866 година принасани били нови пожертвования.

Презъ м. Септем. същата год. е открито читалище и въ гр. Ломъ.¹⁾ Сърбското книжовно дружество и тукъ е подарило 200 екз. сръбски книги. Послѣ Х. Ив. Диноловичъ и други лица подарили и съставили библиотека.

По примѣра на Свищовскитѣ и Ломскитѣ младежи, въ разстояние на десетъ-петнадесетъ години, по всичкитѣ градове даже и въ нѣкои села се открихъ читалища, нѣ за това стрѣмление на младежитѣ трѣбва да се благодари най-много, че тогава нѣмаше кафенета съ билиарди и тавли, кафешантани съ музики и тунели съ по три-четири напудрени кенлерици. Тогава празничния день бѣше най-дългия и най-неприятния за младежитѣ, защото нѣмаше съ какво да го преминатъ. Щомъ се отворихъ читалищата, младежитѣ, па и по-стари хора се трупахъ въ тѣхъ и цѣлия день прекарвахъ съ прочитание разни вѣстници и полѣзни книги.

Презъ 1857 год. по предложението на учителя С. Ил. Доброплодний, открито читалище и въ Шуменъ. То получа-

¹⁾ Д. Мариновъ казва че на 27-й Октомврий 1852 год. учителитѣ въ Ломъ открили читалище въ една стая при училището, гдѣто се получавалъ *Цариградскій Вѣстникъ*, имало и разни книги за прочитъ, въ то било частно само за учителитѣ, затова и ний наричае първо читалище Свищовското.

вало 15 списания на разни язици и вѣстници. Въ този градъ е открито презъ 1869 год. читалище „Архангелъ Михаилъ“. Цѣльта му била, да спомага за умственното и нравственното развитие на своитѣ членове чрѣзъ сказки и прч.: да състави читалищна библиотека, да подкрѣпя бѣдни ученици, като имъ доставя дрѣшки, учебници и училищни потрѣби. Въ библиотеката на това читалище се намиратъ вѣстниците: Источно врѣме, Дунавъ, Български гласъ, Вѣкъ, Напредѣкъ, Македония, Право, Турция и часть отъ Неологосъ. Читалището „Напредѣкъ“ имало 110 члена, които плащали по 2 гр. на мѣсець и 180 чл. по 1 гр. То помагало на 40 бѣдни ученица и 40 ученички.

Въ 1860 год. на 18-й Мартъ е открито читалище въ Ст. Загора съ рѣшението на общината, а на 25-й освячено съ голѣмо тържество. Предначинателитѣ на откриванieto били: Т. Н. Шишковъ, А. Ивановъ, Т. Х. Георгиевъ, Савва Г. Стоевъ, Ив. Х. Пенчовъ, Сл. Х. Пенчовъ, Х. Н. Х. Илиевъ, Х. С. Н. Митевъ, Начо Георгаковъ, Ст. Г. Стоевъ, Колчо Х. Георгиевъ, Петко Тоневъ, П. Стояновъ, Т. С. Тошовъ, Т. Е. Аржшовъ, Хр. Х. Славовъ, Кжньо Димитровъ, Ст. Ивановъ. Въ самото начало Т. Н. Шишковъ подарилъ 50 екз. разни книги, сѣщо и други лица подарили 150 екз. а въ 1870 год. то имало една доста богата библиотека на разни язици особно на руски, и капиталътъ му възлизалъ на 18,000 гр. Поддържало единъ ученикъ въ Таборъ и единъ въ града. Открило празнично училище, помагало и на бѣдни ученици. Въ сѣщата 1860 год. е открито читалище и въ Габрово, което имало капиталъ 25,000 гр. и богата библиотека. Въ този градъ е открито презъ 1869 год. „Братолюбиво общество“ и въ самото начало броило 170 члена. Въ 1870 год. основано „ученическо дружество“ отъ ученици излѣзли изъ училището. То получавало всички вѣстници и периодически списания. Помагало и на бѣдни ученици, а въ 1871 год. основано и „Театрално дружество“ съ 6,000 гр. капиталъ, а въ 1873 г. съставена библиотека на „странни ученици“, отъ 100 члена, съ 400 екз. българ. и руски книги. Въ сѣщата 1860 год. е отворено читалище и въ Сливенъ.

Презъ 1861 год. сж открити въ Казанлъкъ, Карлово и Тулча. Казанлъжското читалище „Просвѣщение“, е освячено презъ м. Февруарий съ голѣмо тържество и при откриванieto сж събрани 30,000 гр. капиталъ. Въ 1870 год. въ този градъ

основано „Куленско Братско Дружество“ съ 40 лири капиталъ, а презъ 1873 год. ученическо дружество „Искра“.

Въ 1862 год. въ Букурещъ, Варна. Въ Шипка читалище „Напрѣдъкъ“, а въ 1870 год. читалище „Братско дружество“ съ 60 лири капиталъ, и въ Хасково читалище „Заря“. Пото отъ 1859 год. пѣдѣятелно работило, имало и капиталъ отъ 25,000 гр. а презъ 1872 год. основано и ученическо дружество „Съгласие“.

Въ 1865 год. на 19-й Мартъ е открито, читалище въ Пазарджикъ. Също и въ Чирпанъ читалище „Пчела“, презъ 1871 год. и учителско дружество „Милосердие“. На 7-й Августъ въ Панагюрище „Видѣлина“. Неговитѣ предназначители били: Ф. Щърбановъ, Кр. И. Гешановъ П. П. Каратетровъ, З. С. Койчевъ, И. С. Джуджовъ, Кр. Д. Х. Кръстевъ, П. Ц. Бояджиевъ, И. Н. Мановъ, Гр. Георгиевъ, Иванъ Янковъ. Имало доста богата библиотека отъ разни книги нъ въ време на възстанието изгорѣла.

Въ 1866 година въ Цариградъ и Царибродъ. Първото е открито на 10-й Априлий подъ предѣдателството на Х. Мина Пашовъ, подпредѣдатель Г. Груевъ, писари: С. Радински и Бръкаловъ, Касиеръ Н. Х. П. Тъпчилещовъ. Цариградското читалище, ако и да се откри по късно, нъ то оказа особна дѣятелность. Почна да издава разни учебници, които испращаше въ даръ на бѣднитѣ общини изъ България. Най-много въ Македония и силно дѣйствоваше противъ еллинската въ онъзи страна пропаганда. То имаше вече сношение съ всичкитѣ читалища изъ отечеството и всяко едно гледаше къмъ него като на ръководителъ, а още повече, когато презъ 1870 год. почна да издава периодическото списание „Читалище“. На 1-й Юний 1871 год. писа се за съвокуплението на читалищата, а на 29-й Августъ слѣдъ като бѣхж отговорили Ст.-Загорското, Котленското, и други нѣкои, че сж готови да помагатъ на Цариградското, което да се бори съ еллинската пропаганда въ Македония, въ едно събрание, Цариградското читалище рѣши, щото, другитѣ читалища да внесатъ отъ своя приходъ въ Цариградското.

Освѣнъ това читалище въ 1867 год. въ Цариградъ е открито „Братско Дружество“, на което до 1872 год. капиталътъ възлизалъ на 700 т. лири. Въ 1870 год. е основано печатарско дружество „Промышленность“, съ капиталъ 400

т. лири. Въ 1871 год. заемателно дружество „Напрѣдъкъ“ съ капиталъ 700 т. лири. Въ сжщата год. дружество „Благачесть“ съ капиталъ 300 т. лири и Лотарийно Дружество съ 100 т. лири капиталъ.

Презъ 1867 год. е открито читалище и въ Клисуря.

Презъ 1868 год. въ Османъ Пазаръ, Н. Пазаръ, Аджаръ и въ Гор. Орѣховица читалище „Напрѣдъкъ“, което поддържа три ученички въ Ст. Загора и Габрово, помагало и на ученици въ странство, а въ 1872 год. открито и ученическо дружество „Любовь.“

Презъ 1769 год. открити въ Копривщица, въ Карнабатъ, въ Кюстендилъ, въ Плевенъ, въ Самоковъ, въ Калоферъ читалище „Напрѣдъкъ“, въ Руссе „Зора“, въ Градецъ „Съгласие“, въ Котелъ, което съставило богата библиотека, а презъ 1871 год. отворило и недѣлно училище. Въ Вратца, което имало 15,000 гр. капиталъ, отворило и недѣлно училище. Въ Търново на 22-й Юлий открито читалище „Надѣжда“ и въ сжщия часъ се събрали 10,000 гр. На другата година основало и недѣлно училище, а въ 1872 год. открито и читалище „Трапезица“. Въ Ямболъ, „Благодѣтелно българ. читалище,“ на другата година открито и недѣлно училище. Въ Ески-Джумая, което събрало 11,000 гроша капиталъ, а презъ 1874 год. Х. Русси подарилъ 10,000 гр. та построили здание. Въ Пловдивъ което на другата година съгради и откри училище въ махалата Св. Петка.

Презъ 1870 год. въ Ловечъ, Силистра, Добричъ, Жеравна, Н. Загора, Душница, Тетевенъ, въ с. Сухиндолъ и въ Видинъ. Въ послѣдния градъ читалището „Цвѣтъ“ имало 17,294 гр. капиталъ. Презъ м. Мартъ на другата година, по предназначението на учителитѣ, били открити и недѣлни училища, които се посѣщавали отъ 250 ученици слуги и чираци, а читалището снабдявало бѣднитѣ съ книги, плочи и др. потрѣби. Въ 1872 год. е открито и ученическо дружество „Надѣжда“, съ цѣль: 1) да основе библиотека, 2) да помага на бѣдни ученици и 3) да поддържа селски ученици въ градскитѣ училища.

Въ 1871 год. сж открити въ Никополь, въ Орѣхово, „Искра“, въ Пиротъ „Напрѣдъкъ“, въ Тръвна „Трудолюбие“
Споредъ напечатания уставъ на послѣдното, неговата цѣль е

била: да поддържа училища въ околията, да помага на бѣдни ученици и да открива недѣлни училища.

Презъ 1872 год. е открито въ Айтосъ читалище „Избавитель“ въ Одринъ читалище „Тракия“ въ Бръцигово „Трендафилъ.“

Въ 1873 год. въ Балчикъ „Развитие,“ въ Пещера „Надѣжда,“ въ Берковецъ „Бъдъщностъ,“ въ Тутроканъ „Възраждане.“

Въ 1874 год. въ Бѣлово читалище „Некра,“ въ Червена-Вода „Начало.“

Гръцитѣ, като виждахъ успѣхътъ на нашитѣ читалища, особно на Цариградското въ Македония, и тѣ на 21-й Май 1872 година открива читалище, подъ название „*Итурский Силлогосъ.*“

1857 г. Остановение празнованието на българскитѣ просвѣтители Св. Кирилъ и Методий. Учителтъ по онова врѣме, въ Пловдивското централно училище Иоакимъ Груевъ, който отпослѣ се причислява при главнитѣ дѣйци по народнитѣ дѣла въ този градъ, и който дълго врѣме е водилъ взаимнописанието и е игралъ най-важната роль, като гледалъ Минча и Станча да испрацатъ своитѣ дѣца въ българското училище, а тѣ сами не се съзнаватъ за българе, тъй като наедно съ гръцитѣ се черкували, гръцки священници посѣщавали домоветѣ имъ, общинскитѣ дѣла наедно съ гръцитѣ разисквали и въ нищо не се различавали отъ гръцитѣ, той намислилъ да се остави празнованието на св. Кирилъ и Методий, чрѣзъ което да можтъ да се привлектъ въ народния лагеръ и заблуденитѣ тѣзи българе. Презъ м. Априлий, тѣзи год. той покани чрѣзъ „Цариградския Вѣстникъ“ всичкитѣ българе изъ отечеството да отпразноватъ на 11-й Май памятьта на своитѣ просвѣтители. Отпразнованието въ Пловдивъ станало съ домашно славословие въ училището, защото гръцитѣ бѣхъ завладѣли всичкитѣ църкви въ града. Въ сжщата година, този день се отпразновалъ въ Цариградъ, въ Ломъ и въ Шуменъ¹⁾.

На 16-й Априль 1858 год. Груевъ, пакъ чрѣзъ „Цариградския Вѣстникъ“ покани българетѣ да се остави празнованието на този день всъду изъ отечеството. Тѣзи година

¹⁾ Ю. Ивановъ белѣжи, че отпразнованието на Св. Кирилъ и Методий станало още на 1849 год. въ Калоферъ, по инициятивата на Х. Д. Паничковъ, обаче това отъ никого не съмъ чувалъ, а пакъ и споредъ И. Груева излиза невярно.

се отпразднова въ Свищовъ, Руссе, Ст. Загора, Копривщица и Сопотъ.

Презъ 1859 год. въ Габрово, Казанлъкъ, Панагюрище, Карлово, Елена, Клисуря. Въ тѣзи година и въ Ямболъ нѣкои поискали да се отпразднова денѣтъ, нѣ священниците и нѣ-колцината грѣкомани не позволили, защото било грѣшно и богопротивно въвожданието на нови празници.

Презъ 1860 год. когато българетѣ въ Пловдивъ бѣха отнели църквата си св. Богородица, отпразднованието стана съ голѣмо тържество. Сега почти всички българи присѣтствоваха, само владиката Паисий който се бѣ общалъ да служи не се яви, а испрати епископѣтъ си Еритрона. Въ онѣзи градове, гдѣто се намирахъ грѣци и грѣкомани, при отпразднованието на този денѣ, българетѣ сж били изложени на разни хули, подигравки, присмивки и гонения. Грѣцитѣ, като гледаха че въ този денѣ, слѣдъ божественната служба която се извършваше съ най-голѣмо тържество, всичкото българско население придружено отъ священниците си облѣчени въ свѣтли одѣжди, съ хоругви, байраци, свѣщи, ученици и ученички премѣнени, всякому по една китка цвѣте въ рѣцѣ и съ пѣние отиваха въ наикеното съ разни цвѣтя училище, гдѣто се извършваше водоосвящението, а българскитѣ дюгени не се отваряхъ и цѣлий денѣ се преминаваше съ веселие, което тържество възбуждаше желание и въ най-заспалия българинъ да вземе участие, тѣ (грѣцитѣ), за да отвращаватъ българетѣ отъ това, разни средства употрѣблявахъ.

Въ тѣзи сжщата година, българетѣ въ Силистра по примѣра на своитѣ съотечественници и тѣ рѣшили да отпраздноватъ паметта на св. Кирила и Методия. Още отъ вечерѣтъ накичили училището съ цвѣта, отишли въ църква, чели вечерня по славянски, а на другия денѣ като дѣлникъ за грѣцитѣ, тѣ се приготвили и да служатъ въ църквата. Язаджи Георги, който се извѣстилъ твърдѣ кжсно за това, отива презъ нѣщѣта въ конака на Х. Ибрахимъ паша, събужда го отъ сънь и му казва, че българетѣ се споразумѣли съ Сърбия и Черна-Гора, приготвили възстание и тѣзи нѣщѣ ще ударатъ на градѣтъ и всичкитѣ турци ще исколятъ. Пашата повѣрвалъ, и въ сжщата минута конакѣтъ се намѣрилъ въ тревога, а слѣдъ малко и цѣлия градъ. Пашата чрѣзъ запититѣ извѣстилъ на *всякитѣ турски кметове*, а послѣднитѣ на турското население,

което се явило предъ конака въоръжено и чакало само заповѣдъ да нападне българскитѣ къщи, да обира и убива. Благоразумния Ибрахимъ паша, распоредилъ въоруженитѣ турци подъ командата на военнитѣ началници, които заловили всичкитѣ градски улици. Той испратилъ нѣколко заптии да обиходятъ и нѣкои близки села. Въ сжщото врѣме испратилъ 15 д. заптии въ къщята на Минча Георгиевъ и Раде Тодоровъ, които въ онова врѣме били народни водители. Между плачъ и ридание на домашнитѣ имъ, тѣ били истързнати по средъ нѣщъ и закарани въ конака като бунтовници. Отъ испититѣ имъ, пашата дошелъ до убѣждение, че тѣ нищо не знаятъ, а пакъ безъ тѣхно знание не било възможно да се извърши подобно нѣщо, обаче, пакъ неможилъ да се успокои, освѣнъ когато се завърнали испратенитѣ по селата заптии и доказали, че подобно нѣщо не се забелѣзва, тѣй като всякадѣ било тихо и мирно. Пашата изново заповѣдалъ да се пази града, да не се нападне нѣкоя българска къща, Минчо и Раде да снхтъ въ конака, и той отишелъ да си легне.

Стуренъта, никой отъ българетѣ не отворилъ дюгена си и всички се стѣкли въ конака. Пашата като се увѣрилъ че българетѣ се готвили да празнуватъ и като узналъ че този день се празнува по всичкитѣ български градове, оставилъ свободни двамата първенци и тогава всякой отишелъ по работата си. За тѣзи грѣшка постѣпка, българетѣ се оплакали на великия везиръ Кѣбржали Мехмедъ паша, който се намиралъ въ Варна и на Русенския валия който заминавалъ отъ Тулча съ парахода. По заповѣдъ на послѣдния, Язаджи Георги билъ испратенъ при великия везиръ, предъ когото, слѣдъ като се призналъ за виновенъ, молилъ се да го опрости, и съ ходатайството на нѣкои гагаузи той билъ опростенъ.

Слѣдъ това, българетѣ съ съдѣйствието на Г. Кръстевича, сполучили да имъ се отстѣпни старата църква, а голѣмата направена съ български пари, останала на гръцитѣ наедно съ капиталата отъ 42,000 гр. Въ сжщото врѣме българетѣ развалили дадената имъ стара църква за да я поправатъ, гдѣто намѣрили много рѣкописни стари книги, нѣкои отъ 1613 год.

Язаджи Георги, като останалъ не наказанъ за престѣпленieto, гръцитѣ слѣдъ малко врѣме се осмѣлили да нападнатъ на българското училище, испхдили учителя, изгонили ученицитѣ, *испочупили джамове, чинове, стрѣляли съ оръжие и въ честь*

на това геройство, направили и единъ гуляй. Преди да се жаловатъ българетѣ, властѣта се извѣстила за нечестната постъпка на гръцитѣ, нъ всички избѣгнаха а само шестъ души били уловени, испратени въ Руссе, осждени, задрѣни, които чрѣзъ ходатайството на патриарха, слѣдъ единъ мѣсець били освобождени.

При всичкитѣ препятствия и горчиви подигравки отъ страна на гръцитѣ и гръкоманитѣ, отпразднованието на този денъ се въвождаше по градове и села, догдѣто най-послѣ стана *празникъ общенароденъ*.

Тетивенъ. Отецъ Неофитъ Бозвелията пише, че около 1835 год. тукъ нѣмало никакво училище, а послѣ било открито въ една частна къща, гдѣто е преподавано часословъ. Презъ 1850 год. се въвела до негдѣ ланкаст. метода, а презъ 1857 год. Симеонъ Подбалкански напълно въвелъ ланкаст. метода, преподавалъ и гръцки.

Въ сѣщата 1857 год. Крачунъ Ивановъ живущъ въ Крайово, построилъ и дѣвическо училище, завѣщалъ и приходъ за неговото издръжане, а за учителка била условена монахиня Гликерия.

Презъ 1859 год. въ мъжкото училище имало 350 ученици, а въ дѣвическото 85 ученички.

Прѣславъ. По настояванието на Вѣлка Велчевъ тѣзи година било построено училищно здание исхвърленъ и гръцкия языкъ както изъ училището, тѣй и изъ църквата. Въ 1874 год. имало 100 души ученици и 20 ученички.

Окръжни отъ патриаршията противъ успѣхътъ на българскитѣ училища. Фенерското духовенство, което виждаше че учението между българетѣ почна да се распространява, народа да се събужда и развива, още презъ 1839 год. издаде окръжно до владичитѣ, за да нержкополагатъ учени хора и по възможности да гонятъ българскитѣ учители. При всичко, че владичитѣ, както е казано вече, разни спънки сѣ правили, обаче, училищата отъ година на година се умножаваха и числото на ученицитѣ се увеличаваше. Откритото презъ 1846 год. въ Одринъ българско училище, и то въ единската махала *Кастро* (Калето), и подъ стрѣхата на гръцката митрополия, толковъ силно растревожило патриаршията, щото, на 11-й Декемврий с. г. издаде второ окръжно съ което заповѣдаше на владичитѣ да взематъ подъ свой надзоръ училищата,

а учителитѣ отъ тѣхъ само да се одобряватъ и назначаватъ, обаче, владицитѣ пакъ неможихъ да упражнятъ патриаршеската заповѣдъ надъ българския народъ, а училищата до такъвъ степенъ достигнахъ, што нѣмаше вече нужда и отъ еллинскитѣ, които почтахъ да се закриватъ вслѣду изъ България. Патриаршията която предвиждаше смъртта на гръцкото духовенство частно и на народната гръцка идея изобщо въ лицето на българскитѣ учители, тя пакъ се помъчи да спрѣ напредъкътъ на просвѣщението, като испрати презъ м. Декемврийъ тѣзи 1857 год. до епархиалнитѣ владици едно дълго окръжно написано на славянски и подписано отъ двама синодални старци, съ което заповѣдваше на владицитѣ по вѣнъ, да не допускатъ условяването на учители безъ тѣхно одобрене, като казваше: „Родители не могатъ поручать чада своя другимъ учителямъ, кромѣ отъ помѣстнаго архиереа опредѣлений и одобренный“. Нъ българския народъ, който бѣше вдигналъ вече своето довѣрие отъ гръцкото духовенство, не обърна внимание и на това запрещение.

1858 год. Мустафа Пашанското училище. Въ Гебранската махала на този градецъ се намираще единъ доста състоятеленъ старецъ на име Х. Стефо Георгиевъ, и като ханджия, отбивали се при него всички Копривщани и Панагюрци, които по онова врѣме пътували за Цариградъ съ белгичиликъ, джелеликъ, и за Мала-Азия съ абаджилъкъ и които отъ гдѣто минавали българщина сѣjali и гдѣто се останавливали, ако да били и трима, отдѣлно общество съставяли. Тѣ успѣли да убѣдатъ и Х. Стефа да настоя, за да си построятъ въ махалата църква и училище и да четатъ по матерний си языкъ, тѣй като въ другата църква се чело само по гръцки и въ училището се преподавало тоже по гръцки. Презъ тѣзи 1858 год. църквата и училището били построени, нъ като нѣмало священникъ българинъ, тѣ условили единъ цинцаринъ, а за учитель повикахъ мене изъ Одринъ. Освѣнъ едно цинцарско семейство, почти никой отъ гражданитѣ не знаеше гръцки. Само думитѣ: кали мѣра (добъръ день), кали спѣра (добъръ вечеръ), ѡра кали (добъръ часъ) и Христосъ анести (Христосъ възкресе) бѣхъ общи за всички, защото, селянитѣ само и шопитѣ били казвали тѣзи думи на български. Въ кратко врѣме, богатото цинцарско семейство баща и синъ образовахъ една *партия отъ хора свои дѣлжници и завихъ че не бивало въ*

самото начало да се учатъ дѣцата на български а отъ послѣ; Нѣ другата партия побѣди, като даде воля, кой каквото желае да учи. Онѣзи които учехъ български по ланкаст. метода, въ 2—3 мѣсеци почнахъ свободно да прочитатъ и въ църквата да пѣятъ, а другитѣ съ гръцкия си октоихъ като не успѣвахъ и нищо не разбирахъ, едно по едно напустнахъ октоихътъ. Училището се изпълни съ ученици и отъ другитѣ махали, които постоянно зарѣзвахъ гръцкото училище и цѣлия градъ почна да се трупа въ църквата, да слуша ангелското пѣние на дѣцата по славянски. Гръцкия учителъ, священници и гръкомани съ помощта на владиката Кирила, възстанахъ да затворатъ училището. Нѣколко пкти бидохме повиквани въ Одринъ и обвинявани, че гръцки книги сме драли, учили сме гражданитѣ да не плащатъ данъкъ на правителството и др. подобни, нѣ руския въ Одринъ консулъ Ступинъ се явяваше нашъ защитникъ предъ управителя. Противникитѣ като виждахъ, че немогатъ постигна цѣльта си по този начинъ, тѣ намѣрили другъ способъ за това. На 7-й Януарий слѣдъ църква, събрали се край рѣката Марица, и испратили едно лице да ми яви че ме викалъ нѣкой си пктникъ на Х. Стефовия ханъ да се видимъ и да ми предаде писмо. Пктътъ който водеше за ханътъ, бѣше този сжщия, тѣ гдѣто чакахъ. Щомъ се доближихъ, единъ отъ тѣхъ извика: „Давамъ сто оки вино да окъпете *даскала*“. Бѣхъ слушалъ, че вирѣтъ който бѣше предъ очитѣ ми, цѣла джамия можилъ да погълне и като узнахъ цѣльта на неприятелитѣ си, а пакъ като нѣмаше кого да повикамъ на помощъ, отговорихъ, че давамъ 200 оки да окъпатъ противникътъ ми. Той даде 300, азъ 400 а когато чухъ единъ гласъ: „и 1,000 оки да дадешъ, ний пакъ ще те хвърлимъ въ рѣката,“ преди да ме зграбчатъ, показахъ готовность да се хвърля, като продължавахъ съ неволенъ смѣхъ, че цѣла зима ще гуляеме до гдѣто испиемъ 1,000 оки вино, и когато се готвехъ да ми кажатъ *послѣдно виждане*, азъ се намѣрихъ въ къщата на Казакътъ дядо Дима. Всички вкупомъ се впуснахъ слѣдъ мене, нѣ като паднахъ първия предъ тѣсната врата, други върху него и когато нахлухъ въ двора, азъ се намѣрихъ въ стаята заключенъ и обиколенъ отъ жени и дѣца на които отъ пискътъ ловцитѣ зарѣзахъ своята жъртва. Като се извѣстиха *гражданитѣ* за това, заявиха на мюдюрина, който запрѣ *гръцкѣ чорбаджи* Златана и други двамина, нѣ на втория денъ по

една телеграфическа заповѣдъ отъ Одринския управитель издѣйствувана отъ владиката Кирила, бидохъ освободени, понеже клпанието въ този день било общъ обичай. На 2-й Февруарий презъ нѣщъта трима отъ тѣхъ съ по една брадва налѣгнахъ да искрѣтатъ вратата на стаята, която бѣше при училището въ църковния дворъ и отстранена до негдѣ отъ събѣди. Крахтътъ Т. П. Полихроновъ, който бѣ останалъ да спи случайно въ другата стая, като чулъ крѣтенето на вратата и гласътъ ми, почна да вика съ всичката си сила: „Аманъ. янигъ варъ“ (пожаръ има). Злодѣйцитѣ неможихъ вече да продължаватъ и избѣгнахъ. Слѣдъ това като се снабдихъ съ два чифта пищови и една пушка, никой вече не се рѣши да наближи.

Слѣдъ нѣколко врѣме условихъ български учителъ и въ другото училище, исхвърлихъ грѣцкия языкъ и отъ църквата, а грѣцитѣ Жеко Карчевъ и други нѣму подобни, построихъ особно училище и параклисъ.

1858 г. Първата българска книжарница. До тѣзи година българска книжарница не е имало, нито пакъ други подвиженъ книжаръ, освѣнъ хаджи Найдена Иоановича Т. Пазарджичанинъ, който си бѣше освоилъ и титлата „Книгопродавецъ всея Болгарий.“ Той обикалише отъ градъ въ градъ, както едно врѣме отецъ Неофитъ Безвелията и распродаваше издаденитѣ отъ него книжки, между които имаше нѣкои съ български букви, а на турски языкъ.

Въ Пловдивъ се намираще единъ грѣцки книгопродавецъ Дмитрій Ангелидисъ, който между грѣцкитѣ книги продаваше и нѣкои български. Презъ 1862 г. той е напечаталъ една *харта про-сра-на на европаческж Турция*.¹⁾ Българскитѣ книги екжпо и пресекжпо продаваше. Единъ простъ букваръ се купуваше за 4 гр.

Христо Г. Дановъ, който учителствувалъ въ Стрѣлча, Перуцица, презъ 1855 год. рѣшилъ да отвори въ Пловдивъ бѣлг. книжарница и да избави учащитѣ ся българчета отъ експлоататора Ангелидиса, нѣ като неуспѣлъ въ самото начало, напустналъ и пакъ заловилъ учителството. Въ тѣзи 1858 год. той се заловилъ по-сериозно за книжарството и съ неуморимъ

¹⁾ Писаното отъ Ангелидиса *про-сра-на* и на слогове, изглежда повечето и на унищелени, отъ колкото на познание.

трудъ и постоянство, първо-откритата негова книжарница, днесъ държи първо мѣсто въ България. До 1892 год. тя е надала 341 видъ книги.

Въ сжщата 1858 год. е отворена книжарница и въ Търново отъ П. Кисимовъ.

Дрѣново. Въ тѣзи 1858 г. е въведена ланкаст. метода и въ градеца Дрѣново отъ Сопотенеца Хр. Максимовъ, а до 1860 год. въ църквата сж чели и по гръцки.

Въ 1872 год. имало 3 мъжски училища, съ 350 ученици и 6 души учители. Едно дѣвическо съ 60 ученички и една учителка.

Охридъ. Едвамъ въ тѣзи 1858 г. е открито българско училище и въ този градъ, а пакъ на 25-й Декемврий 1859 г. за първъ пѣтъ е казано по славянски „Благословено царство...“ въ църквата св. Климентъ и въ сжщия день владиката Иоанкиий умрѣлъ.

1859 г. Лѣсковецъ. И тукъ както въ Гор.-Орѣховица гръцкия языкъ бѣлъ въведенъ въ църквитѣ и въ училището, а българския одавна билъ забравенъ. Гражданитѣ до толковъ били предадени въ гръцизмъ, щото преди 120—130 год. когато се развалило селото Чортовецъ, а нѣкои отъ селянитѣ се преселили въ Лѣсковецъ, съ които билъ и священника Стоянъ Козлевъ, който, като незнаилъ гръцки да чете, не го приели въ Лѣсковецъ да священнодѣйствова, та отишелъ въ Рѣсенъ.

Презъ 1827 год. дошелъ отецъ Максимъ, събралъ нѣколко дѣца и почналъ да имъ предава славянски часословъ и псалтирь.

Въ 1859 год. Н. Жековъ въвелъ ланкастерската метода.

Презъ 1862 год. въ махалата Чортовецъ имало особно училище, въ което учителствувалъ П. В. Оджаконъ. Въ това училище имало 60 ученици и като било по-добрѣ наредено, въ него се стекли и по-главнитѣ ученици изъ Лѣсковецъ.

Болградската българска гимназия. Може би да има негдѣ писано за тѣзи гимназия, обаче несъмъ ималъ случай да срещна подобно нѣщо нито пакъ да изуча повече отъ това. Презъ 1856 год. когато се присъедини Бассарабия къмъ Молдова, и вмѣсто князь врѣменно билъ назначенъ каймакамъ на Молдова князь Н. Ковяки Богориди, при когото отишли Панайотъ Грековъ и Георги Минковъ въ Яшъ за нѣкоя гражданска работа, а между това споменали за отварянието и на едно централно българско училище. Князь Богориди оставалъ

донегдѣ съгласенъ и тѣ съобщили на преселенцитѣ българе това. После се направилъ едно прошение за тѣзи цѣль, което било испратено до князь Богориди чрезъ Панайота Грековъ и Никола Парушевъ. Презъ 1858 год. се разрѣшило и на 3-й Май 1859 год. гимназията била открита, а презъ 1860 год. билъ повиканъ Д. Мутевъ за директоръ. Князь Богориди привързалъ на гимназията и годишенъ приходъ повече отъ 200,000 лева. Освѣтитъ колониститѣ, много българчета и отъ нашето отечество сж получили своето образование въ тѣзи гимназия.

1860 г. Варненското училище. Тукашнитѣ българе отворили за първъ пхтъ българско училище въ частна къща, което било освячено на 12-й Августъ т. г. и за учителъ поставили Константинъ Годоровъ отъ Търново. Въ сжщото врѣме българетѣ поискали и църквата св. Георги за да служатъ по славянски нѣ гагаузитѣ не я отстъпили.

Презъ 1861 год. съ съдѣйствието на рускии консулъ Рачинский съпругата на убития въ боя между Руссия и Турция презъ 1828 — 1829 год. генералъ Воронцовъ, построила параклисъ въ домътъ на консула, въ който се служило по славянски, а за поддържанieto му плащала 30,000 гр. въ годината, и българетѣ почнали въ него да се черкуватъ.

Въ сжщата година, тѣ захванали да построяватъ училище, нѣ гагаузитѣ силно препятствували, тѣй щото българетѣ били принждени да извадатъ ферманъ изъ Цариградъ. Училището се построило и на 25-й Юлий 1862 год. въ присѣствието на управителя Аширъ бея, на владиката Порфирия, на рускии консулъ и множество народъ било освячено съ голѣмо тържество. За учителъ билъ условенъ Савва Ил. Доброплодний, който учебната година свършилъ съ 70 ученици.

Презъ 1863 год. имало 287 ученици, отъ които 147 гагаузчета, 84 българчета, 53 гръчета, 2 арменчета, 1 италианче и 1 владиково, а ученичкитѣ били 63, отъ които 30 гагаузски, 18 гръцки и 15 български.

Тукъ, както и въ Провадия гагаузитѣ сж били по-опасни за българетѣ и отъ самитѣ гръци. На 13-й Декемврий 1860 г. въ гагаузското село Хасанъ Факж, селянитѣ облѣкли едно магаре съ черенъ платъ, развождали го изъ улицитѣ, подигравали се съ него и казвали, че това било български владика.

Митрополийската църква св. Атанасъ, построена отъ българетѣ въ града наедно съ селата, на която иконитѣ били надписани по български а гагаузитѣ ги заличили. Владиката Порфирій, когато служилъ казвалъ и по славянски: „Господи, Господи, призри съ небеси“ и прч. нѣ тѣ му запрѣтили. Презъ 1861 год. умрѣлъ нѣкой си Търновецъ Янко Ракхджията, българетѣ го занесли въ църквата, нѣ за да не би казали нѣщо по славянски на опѣвлото, гагаузитѣ грабнали мъртвеца и прогонили българетѣ. Най-послѣ, презъ 1863 год. българетѣ си построили отъ долу подъ училището и църква, и съвършено се отдѣлили.

По примѣрътъ на гагаузитѣ въ с. Хасанъ - Факх, презъ 1864 г. като се връщали Светогорцитѣ, и жителитѣ на с. Караяхюсеинъ облѣкли едно магаре съ черенъ платъ, вскачили го на едно кафене и казвали, че е българския владика. Нѣкой си Дели Стою Геновъ преселенъ изъ Тракия, като видѣлъ тѣзи безчестна подигравка, хвърлилъ магарето долу и нѣколцина набилъ. За това престъпление го испратили въ Цариградъ, отъ гдѣто едвамъ слѣдъ шесть мѣсеци го избавилъ единъ отъ първенцитѣ турци.

Гагаузи и гръци сж работили задружно за удушванието на българския языкъ въ този градъ, нѣ и българетѣ юнашки сж защищавали своята народность. Под-главнитѣ дѣйци сж били: Стоянчо и Господинъ Иванови, Никола и Савва Георгиеви, А. Недѣлковъ, Величко Христовъ, Х. Р. Мавридовъ, Стойко Влаевъ, Яне Прагматаръ, Х. Стамо Сидеровъ, Киро Паприковъ, Янаки Жековъ, Янко Славчевъ, Андрей Астарджиевъ, Стефанъ Ивановъ, Ив. Давидовъ, Величко Христовъ, Иорданъ Тахчиевъ, Георги Жековъ, Анг. Георгиевъ, Ат. Георгиевъ, Конст. Михаловъ, Ст. Костовъ, Коста Димитровъ.

Берковецъ. Въ този градъ било отворено училище презъ 1810 год. въ което учили нѣколко дѣца букваръ и часословъ. Въ 1840 год. билъ въведенъ и гръцкия языкъ нѣ слѣдъ нѣколко врѣме исхвърленъ, а въ 1860 год. въведена ланкаст. метода.

Попово. Въ тѣзи година е отворено училище и въ градеца Попово.

1862 г. Провадия. Въ този градецъ гагаузитѣ, ако и да сж били твърдѣ малцина, нѣ съ помощта на нѣкои живущи въ Варна гръцки паликарега, които имъ притѣрчавали на помощ, доста врѣме сж притѣснявали българетѣ и не имъ давали да издѣ-

датъ своя гласъ. Презъ тѣзи год. българетѣ си условили за учителъ Г. Шиперкова изъ Шуменъ и священника Ивана отъ с. Кривна, нъ гагаузитѣ не ги оставили даже и да стѣпатъ въ църквата. Когато умрѣла Киряки Тонева дъщеря, българетѣ я занесли въ църквата да се опѣе, нъ щомъ влезли въ двора, гагаузитѣ заключили църквата и тя била опѣяна въ двора, а послѣ гагаузитѣ се подигравали, като казвали *сачакъ алтѣнда*, т. е. опѣяна подъ стрѣхата. Едно дѣте, което тоже не оставили да се кръсти въ църквата, священникътъ го кръстилъ въ къщи, а тѣ казвали *саманлъкъ алтѣнда*, въ (плевнята).

Когато минавали българетѣ, особно българкитѣ, гагаузитѣ чукали по прозорцитѣ и казвали: „цигани минаватъ“ Открила се ужасна борба между българе и гагаузи, а българетѣ цѣли три години не стѣпли въ църквата. Най-послѣ презъ м. Октомври 1865 год. приготвили се да четатъ отъ едната страна славянски, нъ гагаузитѣ взели мѣрки, повикали изъ Варна нѣкои паликарета, прогонили българетѣ, като казвали, че Провадия била земя еллинска. Слѣдъ това, българетѣ подъ предводителството на Ив. Стояновъ, Стефанъ Георгиевъ, Коста и Ивана Димитрови, отишли единъ день въ църквата, искарали священника на вѣнь, заключили и взели ключа. Священника Павле, който билъ отъ Одринското гръцко село Боялъкъ, отишелъ въ стаята си, облѣкълъ стари и съдрани дрѣхи, представилъ се предъ властѣта и оплакалъ се, че българетѣ го били, съдрали и дрѣхитѣ му. Вслѣдствие на тѣзи клѣвета, Ив. Димитровъ, Панайотъ Николовъ, Коста Койчевъ, Ганьо Петковъ и Кара-Иванъ Димитровъ, били закарани въ Варна и слѣдъ 18-дневно ислѣдование се оправдали. Наедно съ това, съдътъ рѣшилъ да се даде църквата на онѣзи, които сж пд-много. Българетѣ завладѣли църквата, махнали и гръцкитѣ книги. Гагаузитѣ обаче, никакъ не мирували. Тѣ наклѣветили Ив. Димитрова като бунтовникъ, който билъ задрѣнъ, ислѣдванъ, посочили и други лица за съучастници и едвамъ слѣдъ три мѣсеци се доказало че е проста клѣвета и билъ освободенъ слѣдъ като му ограбили добитъкътъ отъ 56 конѣе и 12 биволица.

Гагаузитѣ като се виждали безсилни да завладѣятъ повторно църквата, тѣ, презъ м. Февруарий 1867 год. счупили вратитѣ и всичко каквото намѣрили обрали, даже и славянскитѣ книги завдигнали.

Тутроканъ. Въ този градъ сж заселени и нѣколко влашки семейства, които въвели както въ училището тъй и въ църквата ромънскій языкъ. Презъ тѣзи 1862 година българетѣ си отворили особно училище и за учитель условили Ник. Т. Капановъ изъ Трѣвна. Купили и църковни книги, довели и священникъ отъ с. Беброво, нъ власитѣ не оставили да се чете по славянски и слѣдъ нѣколко сириозни сблъсквания въ църквата, българетѣ рѣшили да си купятъ мѣсто и да си построятъ особна църква. Власитѣ обаче, като виждали че самички не можатъ да поддържатъ църквата, не оставили българетѣ да се отдѣлятъ и позволили имъ да четатъ отъ дѣвата страна славянски, както и службата да се извършва по нѣкой път на славянски, нъ не задържали български священникъ, и службата се извършвала почти на ромънски языкъ.

Въ 1869 год. българетѣ настояли да се рѣкоположи учителя Н. Т. Капановъ, съ когото станали четирма священника, и опредѣлили да служатъ по редъ, сир. три седмици на ромънскій и една на славянскій языкъ. Двѣ години послѣ освобождението, при силното упорство на власитѣ, българетѣ почнали да четатъ отъ дѣсната страна славянски, поставили още единъ священникъ и днесъ сж двама священника българе и единъ влахъ.

1863 год. Орѣхово. Въ този градъ дълго врѣме не е имало никакво училище, а въ единчката църква се чело само по ромънски. Въ настоящата година Андрей Лулчовъ Копривщанецъ, който билъ поставенъ църковенъ настоятелъ, купилъ славянски книги, и ромънския языкъ билъ пехвърленъ. А. Лулчовъ е билъ ужасенъ говителъ на гръцкитѣ владци. Той е сега слѣпъ и подучава 20 лева пенсия.

Брезникъ. Нѣкои отъ гражданитѣ казватъ, че тукъ била въведена ланкаст. метода презъ тѣзи 1863 год., а пакъ други увѣряватъ, че до 1868 год. въ училището се преподавало часословъ, нъ никой не помни да е въвожданъ и гръцкия языкъ.

1864 год. Станимака. Въ този градъ самитѣ гръци сж заставили българетѣ да си отворатъ българско училище и да се отдѣлятъ отъ тѣхъ.

Тукашнитѣ гръци, отъ които мнозина сж станали еллински подданници, на всяка стѣпка се подигравали съ българетѣ, като ги наричали варвари, дебелоглавци и прч. Нѣкои отъ българетѣ били заставени да извадатъ и чадата си изъ гръцкитѣ училища и да ги испрататъ въ Пловдивското българско училище,

а тѣ сами всяка година отивали въ Пловдивъ за празника св. Кирилъ и Методий, както и на испита при българското училище и като виждали напредъка на българетѣ въ послѣдния този градъ, и тѣ ришили да си отворатъ българско училище. Предначинателитѣ на дѣлото били Х. Христовъ, Димовъ, Х. Коист. М. Сирака, Х. Никола, Примо Стратиевъ, Дѣлчо Червенли и дядо Тяно Катранджи. Послѣдния е битъ нѣколко пѣти отъ грѣцитѣ и еднашъ съ коршумъ ударенъ, защото ги много нападалъ.

Въ тѣзи година, тѣ повикали Неша П. Брайкова, който билъ учитель въ св. Троицкото училище въ Пловдивъ, поставили го въ една стая на църковния дворъ, събралъ десетина ученици и дълго врѣме съ тѣхъ прекаралъ, понеже всичкитѣ българе не се рѣшавали да испрататъ дѣцата си, тѣй като грѣцкитѣ ученици постоянно хвъргали камъне презъ прозорцитѣ и гонили българскитѣ ученици.

Грѣцитѣ за да препятствуватъ още по-вечъ въ предприятието на българетѣ, тѣ поставили и грѣцки учитель въ същата стая. На скоро била направена църквата св. Троица, искарали стѣнитѣ, нѣ като узнали грѣцитѣ че въ нея ще се чете и български, направили едно смущение, граденето било напуснато, и грѣцитѣ завладѣли църквата.

До края на учебната година числото на българскитѣ ученици се въскачило на 30, нѣ грѣцкитѣ интриги заставили Н. П. Брайкова да напустне Станимака.

1865 год. Никополь. Този градъ, който, презъ 1810 г. въ врѣме на войната между Руссия и Турция билъ изгорѣлъ съвършено и жителитѣ се прѣсели по други мѣста, та едвамъ до 1830 г. се прибрали 28 семейства български, и черкували се въ една стара църква гдѣто се чело по грѣцки, послѣ построили друга, открили и училище, нѣ пакъ по грѣцки чели. Презъ 1865 год. условили български учитель, исхвърлили грѣцкия языкъ и изъ църквата. Въ 1871 год. числото на ученицитѣ възлязло на 60, а на ученичкитѣ 35, а пакъ българскитѣ кѣщи били само 70.

1866 год. Откривание женски дружества. Въ тѣзи година почнахъ да се откриватъ и женски дружества въ нашето отечество България. Тѣхната цѣль бѣше: облагородяването на нашата българка и отстраняване стрѣмленieto ѣ къмъ чуждото.

Въ самото начало не се вѣрваше че тѣзи дружества ще имагъ такава жизненна сила, каквато показахъ и освидѣтелствовахъ; тѣ показахъ най-хубавитѣ и най-скъпоцѣннитѣ плодове въ онова врѣме. Основахъ библиотеки, държехъ сказки, издържахъ способни и развити ученички, а на бѣднитѣ помагахъ. Нѣкои открехъ и пансионѣ; други помагахъ на бѣдни семейства и на болни.

До колкото можихме да изучимъ, най-първо женско дружество „Майчина Любовь“ е открито въ Ст. Загора, което въ уставтъ си опредѣля, да поддържа шестъ вѣнчани ученички, а на бѣднитѣ да подпомага. За предсѣдателка била назначена Ташка Х. Господинова, подпредсѣдатель Ат. Ивановъ, писарка Марийка Иванова, касиерството повѣрено на общинския касиеръ, а за членове въ управителното тѣло 16 отъ по-първитѣ и развити гражданки. Дружеството всяка недѣля слѣдъ църковния отиустъ имало засѣдание, гдѣто се държали сказки. Членовѣтъ на дружеството сж плащали по 20 гр. а послѣ по 10 годишно. Въ 1871 год. капиталтъ на дружеството възлизалъ на 18,336 гроша и освѣнъ че поддържало 7 момичета, помагало на бѣдни ученички, и всички вѣнчани ученички сж били подъ негова грижа.

Въ 1866 год. открито въ Казанлъкъ, на което, въ първитѣ двѣ събрания капиталъ възлизалъ на 17,500 гроша.

Въ 1869 год. открито въ Габрово женско дружество „Майчина Грижа,“ отъ 170 члена. Въ всяка петъкъ държало засѣдание а въ недѣля бесѣда. То отворило и пансионъ за 14 дѣвици, отъ които двѣ издържало а на другитѣ помагало.

Въ Карлово женско дружество „Въспитание,“ което въ първитѣ двѣ събрания съставило 22,358 гр. капиталъ, а презъ 1870 год. Евлогий и Христо Георгиеви подарили 200 лири турски и Елисавета Пулева 100 лири.

Въ Хасково, при първото събрание женското дружество съставило 4093 гр. капиталъ.

Въ Търново е открито на 8-й Септемврий женско благотѣтелно дружество „Радость“ съ цѣль; 1) Да помага на бѣдни ученици въ мѣстнитѣ градски училища и на останалитѣ безъ помощи вдовици и сирачета; 2) Да се труди, щото съ врѣме да отвори една учебна занаятчийница за женский полъ. Дружеството се поддържало отъ редовни членове, доброволни помощи, подаръци, завѣщания, поздравления на именни день, на

ва година, забавления и лотарий. То на 18-й Януарий 1870 г. открило и женска община, и капиталътъ му възлизалъ главно на 53,557 гроша.

Въ тѣзи година сж открити женски дружества въ Ломъ и София. Софийското дружество „Майка“, презъ 1871 год. имало 16,000 гр. капиталъ.

Презъ 1870 год. открито въ Свищовъ женско дружество „Съгласие“. То е построило дѣвическо училище двоетажно и вие въ двора на църквата св. Преображение, Помагало на ученички и на бѣдни и сироти вдовици.

Въ Руссе, женско благотѣтелно дружество „Стопанка.“ Неговия капиталъ въ разстояние на една година възлизалъ на 10,000 гроша.

Въ Сливенъ женско дружество „Майчина Любовь.“ То въ първото начало броело 130 члена и съставило 10,670 гроша капиталъ.

Въ Т.-Назарджикъ женско ученолюбиво дружество.

На 18-й Априлъ въ Разградъ женско дружество „Майка и Грижа.“ На 21-й Ноемврий въ Елена основано женско дружество „Съгласие“. Въ сжщия день се събрали между членовете му 8303 гр. а презъ 1890 год. когато посѣтихме този градъ, неговия капиталъ възлизаше на 36,985 гроша.

На 1-й Априлъ 1871 год. въ Ловечъ основано женско дружество „Постоянство“ и съставило 12,000 гр. капиталъ.

Въ тѣзи година сж открити въ Ямболъ женско дружество „Въспитана Майка“, въ Копривщица „Благовѣщение“, въ Савковъ „Зора.“

Презъ 1872 год. въ Калоферъ открито женско дружество „Просвѣщение“, което въ първото си събрание съставило единъ капиталъ отъ 11,306 гроша.

Въ Шуменъ женско дружество „Родолюбие.“ То помагало бѣдни ученички, на бѣдни семейства и на болни. Съставило библиотека отъ 168 екз. избрани книги и подвързани. На 1-й Априлъ 1890 год. въ недѣля, когато посѣтихъ това дружество, тята бѣ пълна съ госпожи, отъ които една държеше сказка за въспитанието. По това врѣме, дружеството располагаше съ 100 лева капиталъ.

Въ 1873 год. въ Панагюрище е открито благотѣтелно женско дружество „Надѣжда“, дѣвическо дружество „Китка“ и дѣвическо дружество „Въспитание.“

През м. Юний 1875 год. е открито женско дружество и въ Чирпанъ.

1869 год. Бургасъ. Созополскій владика безъ никаква причина изругалъ единъ български священникъ на име Георги, като му казалъ и *паливургаре*. Священника, който билъ доста развитъ и чувствителенъ човѣкъ, видѣлъ се обиденъ и възразилъ на владиката, че не му прави честь да се отнася тъй грубо и безчеловѣчно, особно съ священникъ. Владиката още повече ядосанъ отъ дързостния отговоръ на священника, казалъ: „афоресанъ си“. Слѣдъ това, священника замислялъ по частна работа за Айтосъ, гдѣто видѣлъ че било отворено българско училище и въ църквата се чело по славянки, което до това врѣме не билъ виждалъ и като слушалъ отъ гражданитѣ че нѣма да припознаватъ вече грѣцкия владика, той се доста насърдилъ и въ завършанieto си въ Бургасъ, срещналъ се съ заселенитѣ въ този градъ Д. Бръкалова и Савва Х. Дечева, които се занимавали съ търговия и имали голѣмо влияние между гражданитѣ, предложилъ имъ да остане въ Бургасъ за священникъ. Тѣ останали съгласни, нъ ако се откаже отъ владиката и той склонилъ.

Слѣдъ този разговоръ, били повикани по-първитѣ граждани Яне Русалиевъ, Койчо Райковъ, Василь Ивановъ, съставили българска община и рѣшили да си построятъ църква и училище. Почнали да градятъ, свършили зданието, условили за учителъ Б. Керемидчиева отъ Ямболъ и приготовили се за Врѣбница да отслужатъ. Керемидчиевъ като извѣстилъ че не може да пристигне, тѣ повикали свещ. Димитра изъ Карнабатъ и отслужили. Още въ сщия часъ владиката съобщилъ на Сливенския мютесарифивъ, че българетѣ въ Бургасъ отворили прибѣжище и свѣрталище на възстаници, и като по-миналото лѣто четитѣ на Х. Димитра, на Тодора Харбоглу и разбиванieto пощата, бѣха направили доста неприятно впечатление на турцитѣ, мютесарифина телеграфиралъ на каймакамина да издири, излови и затвори дѣйцитѣ, обаче каймакамина Хамди ефенди татаринъ, билъ доста добръ човѣкъ, повикалъ священника Георгия, попиталъ го какво сж построили българетѣ тайно отъ властѣта, а той му казалъ — училище и *ибидеть ери* (молитвенный домъ). Каймакамина заповѣдалъ да не отваря за нѣколко врѣме църквата, нъ българетѣ като извѣстили на Цариградскитѣ първенци за затварянието на църквата, въ първия день на Въскресење получили телеграмма, че се испратила заповѣдъ до Сливенскитѣ първенци, да не отварятъ църквата.

венския мютесарифинъ за отваряннето на църквата. За втора пасха църквата била отворена и служило се вече безпрепятствено.

Клѣветитѣ противъ свещен. Георгия отъ владичитѣ Созополскии, Анхиялскии и Месемврийски били такива, щото, трѣбвало на минутата да бжде обѣсенъ, нѣ каймакамина като знаилъ причината, давалъ истински обяснения гдѣто трѣбвало.

Когато се отворило училището, като нѣмало нито единъ ученикъ да се испрати въ него, проваждали се три момчета абаджиски чирачета, колкото да не е съвсемъ праздно, послѣ дошли и три селянчета, а испита се свършилъ само съ 15 ученици.

Българетѣ, въ сжщата година поставили си особенъ мухтаринъ и членове въ сждѣтъ българе.

Каварча. Презъ тѣзи година българетѣ въ Каварна при най-силнитѣ препятствия отъ страна на гръци и гагаузи, сполучили да откриятъ българско училище, въ което е учителствувалъ Рилскии священномонахъ Евстратий, родомъ изъ Самоковъ, а въ сжщото врѣме построили и параклисъ.

Радомиръ. Въ тѣзи година първъ испитъ въ Радомиръ е направилъ Захарий Круша, който е въвелъ, види се, и ланкастерската метода.

1871 г. Трънъ. Тукъ е въведена ланкастерската метода презъ тѣзи година отъ учителя Г. Недѣлевъ Копривщанецъ.

1878 год. Анхиялското училище. Съ съдѣйствието на П. Р. Славейкова, който билъ вицегубернаторъ въ г. Сливенъ, както на Д. Бръкалова и Иванова, българетѣ въ този градъ, отворили и българско училище, а за учителъ билъ условенъ Евтимъ Каркадаковъ, който учителствувалъ до 1885 год. Първата година служило за училище турското медресе, понеже турцитѣ били избѣгали. Училището е било подъ управлението на окръжний съвѣтъ, и въ самото начало имало трима ученици отъ града и трима отъ селата, а въ свършънка на учебната година достигнали до 15. На 13-й Септемврий 1879 г. избрано училищно настоятелство съ председателъ В. Ив. Чукановъ, подпредс. Н. С. Поповъ, дѣловодителъ П. Маждраковъ и членове: Н. Увалиевъ, Ив. Христовъ, Г. Драгневъ, Стефанъ Мирчевъ, Кирякъ Щерѣионовъ, което наело частна къща за училище.

На 8-й Юлий 1882 год. било почнато училищно здание. Настоятелството имало на разположение само 4727 гр. нѣ

относлѣ Дирекцията на народното просвѣщение отпуста на два пѣти 300 лири, и отъ лотарий, волни помощи отъ града и отъ околията, построено двоетажно здание, за което сѣ похарчени около 800 лири.

Слѣдъ нѣколко врѣме, българетѣ рѣшили да си построятъ и църква, за което на 14-й Ноемврий 1889 год. избрано църковно настоятелство, съ председателъ П. М. Маждраковъ, подиредс. Е. Енчевъ, каснеръ Н. С. Поповъ, дѣловодителъ Спасъ П. Докторовъ, членове: Кирякъ Щерияновъ, Стефанъ Мирчевъ, Янако Драгневъ, Янаки Радевъ и почнало да събира волни помощи. На 21-й с. м. настоятелството испратило писмо до Сливенскій митрополитъ за священникъ и помощъ. На 4-й Декемврий митрополитята поискала списъка на българскитѣ семейства и на 14-й испратенъ, потвърденъ и отъ общин. управление, въ който се указватъ наедно съ чиновницитѣ 109 български семейства безъ погръченитѣ.

На 22-й Априлий 1890 год. се положилъ основний камѣкъ. Почнала се църквата безъ никакъвъ капиталъ, нѣ съ помощта на правителството, което отпуста на 18,000 лева, окръжната комисия 1,000 лева и съ волни помощи отъ населението изъ околията както и изъ града, е въздигната една не толкозъ голѣма нѣ съ великолѣпенъ изглѣдъ църква. Сжко и гражданинѣ грьци съ готовность сѣ принисали своитѣ помощи, особно кмета Полидоръ Карици, който дѣйствувалъ за мѣстото на църквата, което било стари турски гробища.

Месемврия. Въ 1842 год. по предназначението на Димитра Атанасовъ, Хр. Георгиевъ и още нѣколкоина било отворено българско училище, въ което поставили Добре Саввовъ отъ с. Ичира за учитель съ 1,500 гр. заплата. Той билъ съвършено простъ. Слѣдующата година се наредило училищно настоятелство, което и доплатило на Д. Саввова 600 гроша, условило други учитель, уредило се училището, а по-послѣ отворено и дѣвическо училище.

Въ г. Созополи е отворено тоже българско училище, гдѣто учителя често пѣти е бивалъ изложенъ на опасность.¹⁾

¹⁾ Въ предисловието на книгата сме казали, че тогавашния министръ на просвѣщението Г. Живковъ, доста ни е погрѣчилъ въ събирането на тѣмъ сведения.

Свирѣпствата на гръцкитѣ владци, изгонванието имъ изъ България и очерки по църковния въпросъ.

Слѣдъ унищожението на Търновската патриаршия, на Ипекската и Охридската независими иерархий, обстоятелствата не сж позволявали вече на българския народъ да се оплаче предъ гръцката патриаршия противъ злодѣйствата на испращанитѣ отъ нея по българскитѣ епархий гръцки владци, ако тѣ да сж били и най-развратнитѣ, и най-ужаснитѣ грабители на свѣта. Въ тѣзи епоха, мнозина отъ владцитѣ сж прекарвали своя животъ на първата си епархия. Нѣкой отъ тѣхъ ако е билъ премѣщаванъ, това е ставало по распорѣжданieto на патриаршията, а не и по желанието на народа.

Ф. Каницъ е писалъ, че гонението противъ гръцкото духовенство произлезло най-първо въ Т.-Пазарджикъ, распространило се въ Кирили (Велесъ), Самоковъ, София, Търново, Шуменъ а послѣ и другадѣ. Обаче, до колкото можихме да изучимъ, въ страницитѣ на историята по гонението на гръцкитѣ владци, отъ които, повечето бѣхъ испаднали и въ дълбочинитѣ на безиревственността, първо мѣсто държатъ Самоковци. Тѣ като си припомнували владцитѣ Филотея и Игнатия, отъ които първия между другитѣ си добри дѣла, въ 1800 г. построилъ на свои разноси църква, училище, завѣщаль и едно огромно количество пари, а втория, като истински пастиръ билъ убитъ на 9-й Юний 1829 год. отъ единъ турчинъ, неможли да търпатъ свирѣпствата, грабителствата и безчестнитѣ дѣла на своя пастиръ, особно че за Самоковци тогава нравственността била най-свято нѣщо, тѣ неможли да глѣдатъ владиката си да държи въ митрополията три калугерки. *) Презъ 1833 г. тѣ се оплакали въ патриаршията съ прошение и молили да

*) *Сегашния държл двѣйки само.*

го вдигне и да имъ ржкоположи лице, което сами да си избератъ и което да познава тѣхния языкъ, да знае тѣхнитѣ нрави, обичаи и нужди. Тѣ въ прошеннето ако и да не указвали, че лицето трѣбва да бѣде отъ българска народностъ, нѣ като вѣрвали, че патриаршията неще откаже на справедливата имъ просба, приготвили да представатъ отца Неофита Рилскій, обаче патриаршията имъ испратила пакъ грѣкъ, който, освѣнъ че не зналъ нито една дума българска, нѣ още билъ по-ужасенъ грабителъ и краенъ блудникъ.

Българетѣ въ Скопѣ, които били промѣнили двамина единъ слѣдъ други такива злодѣи, нѣ примѣра на Самоковци, поискали острапяването на владиката си Гавриила и молили патриаршията да имъ ржкоположи иконома отца Димитриа. Патриаршията отстранила Гавриила, защото злодѣянията му не сж имали граница, нѣ вмѣсто него, тя испратила пакъ такъвъ.

1838 год. Търновскій митрополитъ Иларионъ и отецъ Неофитъ Бозвелията. Въ този градъ, при всичко че до преди рѣшението на църковния въпросъ е имало такива грѣкомани чорбаджий, които сж били силни защитници на грѣцкото духовенство, населеннето обаче, ужасно е гонило грѣцкитѣ владици, пакъ и не е имало щастието да се сдобие поне съ единъ що-годѣ добъръ владика. Търновскій владика е носилъ титлата: „Митрополитъ Търновскій и Ексархъ всея Болгарий.“ Слѣдъ обѣсеня презъ 1821 год. въ врѣме на *Завърата*, Иоаникий, билъ назначенъ Дионисий, послѣ Даниилъ, Иларионъ който умрѣлъ въ Търново, Панаретъ сваленъ отъ правителството, Неофитъ изгоненъ отъ народа, Атанасий удавенъ, сжщий Неофитъ пакъ изгоненъ а най-послѣ Григорий. Дионисий, като виждалъ положението си расклатено, испратилъ своя дяконъ въ Габрово съ заповѣдъ до църковнитѣ настоятели, които да свалятъ среброто отъ иконитѣ и сребърнитѣ кандила отъ тритѣ църкви и да ги скриятъ. Настоятелитѣ съ благодарение извършили това, защото и тѣ сами слушали за злодѣйствата на турцитѣ по другитѣ мѣста вслѣдствие *Завърата*. Слѣдъ двѣ седмици, владиката повторно испратилъ дяконътъ си да прибере среброто, тѣй като размирицата щѣла да се продължи, та да се постави на безопасно мѣсто, което той билъ испросилъ отъ Търновския управитель, гдѣто било *прибрано* всичкото сребро не само отъ Търновскитѣ църква

нъ и отъ селскитѣ. Габровци отказали да дадхтъ среброто и дяконътъ се завърналъ празденъ, нъ владиката чрезъ анатели и заплашвания сполучилъ да го прибере и като отишелъ въ Цариградъ, продалъ го на златаритѣ.

Иларионъ. Този владика се описва отъ отца Неофита Рилскій, както и отъ В. Априлова, като единъ отъ най-добритѣ гръцки владиици. Ний не знаемъ по какви съображения сж го представили за такъвъ, или пакъ че той е позволилъ на отца Неофита Рилски да отвори въ Габрово училище и одобрилъ отпечатването на Новий Завѣтъ на просто български языкъ. Нъ ако дѣйствително е билъ най-добрия между тогавашнитѣ владиици, то, отъ неговитѣ дѣла можемъ да заключимъ до какъвъ степенъ сж били злодѣйствата и свирѣпствата на другитѣ.

Той билъ хитъръ, лукавъ и подълъ човѣкъ. Щомъ стѣпилъ въ Търново, за да не бѣде преслѣдванъ отъ властѣта, както мнозина други които били и наказвани по причина на *Завирата* и възстанието въ Гръция, самъ той почналъ да преслѣдва, да клѣвети и предава българетѣ; мнозина испратилъ на заточение, а презъ 1827 год. нѣкои и избѣсилъ. Отъ неговитѣ свирѣпства попъ Якимъ билъ принхденъ да се потурчи, който билъ убитъ презъ 1829 год. при Шуменъ въ битката. Въ 1830 год. испратилъ на заточение Янко Парушевъ, Г. Анагности и Лѣсковчанина Х. Ивана. Първитѣ двама слѣдъ двѣ години били опростени а послѣдния умрѣлъ. Той е уничтожилъ и богатата библиотека въ Търново останала отъ българскитѣ царѣ.

Той за предателствата си, както и за чрезмѣрнитѣ грабителства, билъ намразенъ отъ цѣлото българско население. А пакъ презъ 1836 год. като предалъ приготвяваното въ Плаковския мѣнастиръ възстание, вслѣдствие на което мнозина отъ дѣйцитѣ били избѣсени, други избѣгнали и много кхщя се затворили, населението вече гледало къмъ него съ крайно отвращение, нъ никой не е ималъ дързостѣта да се оплаче и да искаже неговитѣ злодѣяния. Той умрѣлъ на 2-й Февруарий 1838 г. отъ чумата. Въ сщций день умрѣлъ и отецъ Зотикъ. Скрѣбното извѣстие за Иларионовата смъртъ, може да се каже, съ радостъ е посрещнато отъ населението, защото, инакъ, *никой дхтъ не е могло да се избави.*

Той когато е опѣванъ отъ священниците, отъ народа е обсипванъ съ хиляди проклинания. На всякого изъ устата се слушала думата. „Да се не разсипе въ земята,“ и всякой вѣрвалъ, че той за великитѣ си грѣхове, нѣма да се скапе въ земята. При откриванieto гробътъ въ 1841 г. за да извадатъ коститѣ му, народа се стекълъ и съ любопитство чакалъ да се отвори гроба. И за удивление, вмѣсто да се намѣратъ голи кости, показалъ се чернъ като смола трупъ, вълнестъ, съ хлътнали орбити и съ дълги въскривени ногти. Той билъ пакъ затрупанъ съ нови проклинания. Въ 1844 г. при второто откриване, трупътъ се показалъ още по-ужасенъ отъ колкото първия пътъ. Клѣтвитѣ се прострѣли по цѣлия градъ и всякой казвалъ: „да се не стои! кръвта на праведнитѣ не вика ли къмъ Бога за отмъщение“?

Отецъ Неофитъ Бозвелията, слѣдъ като обикалялъ дълго врѣме изъ България като апостолъ и проповѣдникъ, въ конеца на 1837 год. той се явилъ и въ Цариградъ съ същата цѣль, и въ кратко врѣме станалъ извѣстенъ на всички събрани отъ разни страни на отечеството ни българе, а пакъ за царскитѣ шивачи билъ най-любезния. Въ самото начало, той се постаралъ да състави едно общество, което да издава нѣкое списание за пробужданieto на народа, нъ скоро се убѣдилъ, че тѣзи мисль е несвоеврѣменна, и почналъ да указва на нуждата отъ една народна църква. Това се одобрило и всички българе останали съгласни. Патриаршията щомъ се извѣстила, уловила виновника на предприятието отца Неофита и заточила го въ Халки. Нъ царскитѣ шивачи отъ Хамбарѣтъ сполучили да го избаватъ. Отецъ Неофитъ спечелилъ любовта и на такива личности, като князь Богориди, Ст. Чалжковъ, Василаки Вълковъ, които занимавали високи правителствени служби и често се сношавалъ съ тѣхъ. Той като се увѣрилъ положително, че патриаршията пакъ го преслѣдва да го улови и отстрани изъ Цариградъ, взелъ да се предпазва, а за безопасно жилище си избралъ помѣщенieto на царскитѣ шивачи. Тѣзи шивачи сж били до 800 души повечето отъ Копривщица, Калоферъ и една часть отъ Клисуря и Аджаръ. Тѣ работехж дрѣхитѣ за войската и живѣехж около тюлбето на султанъ Махмуда, въ зданието на Фазлж паша, въ Бинъ-биръ дирекъ и въ Елчи-ханъ. *Отъ постѣ*, тѣ носехж военна форма, шапка отъ черно *сукно съ знакъ*. Тѣ си имахж десетници, сотници, а глава-

тарътъ имъ бѣше Ив. Спасовъ отъ Калоферъ, а пакъ началникътъ Махмудъ паша. Вратитѣ на помѣщенieto се вардехх отъ стража и никому не се позволяваше да влезе вътрѣ, освѣнъ на отца Неофита. Въ широката стая която била отсѣжена на отца Неофита за живѣяние, той събиралъ всяки празникъ шивачитѣ и проповѣдвалъ имъ словото Божие.

Когато пристигнало извѣстието за смъртта на Търновскій Илариона, въ Цариградскитѣ българе се съживила мисльта, да се ржкоположи за Търновската епархия отецъ Неофитъ Бозвелията и рѣшили, безъ да се отнасятъ до патриаршията, да испросатъ това направо отъ султанъ Махмуда съ прошение, което да му се поднесе отъ неговитѣ двама кочияши Кара Илия отъ Калоферъ и дели Тодора отъ Свищовъ, които, той за тѣхната храбрость твърдѣ много обичалъ, и само на тѣхъ довѣрвалъ да возятъ харемътъ му въ осмоконни колесници, впрѣгнати отъ силни и буйни арабски конѣе. Прощението се приготвило и предадено на Тодора, който слѣдъ като го врчилъ на самия султанъ, и устно го помолилъ, да удовлетвори желанието на българетѣ. Султана испратилъ прощението до министерството на външнитѣ дѣла съ заповѣдъ да се тури въ дѣйствиe, и Министерството заповѣдало на патриарха да ржкоположи Неофита за Търновската епархия. Въ отговоръ, патриархътъ казалъ, че Неофитъ е единъ безчестенъ човѣкъ и краенъ пианица, та не може тѣй лесно да се рѣши за да го ржкоположи, особно пакъ за Търновски митрополитъ, и възложилъ на министерството да се произнесе върху това. А въ същото врѣме подкупилъ нѣкои и отъ министритѣ, кочияша Тодоръ билъ изгоненъ, за когото на султана се казало че билъ боленъ, и патриархътъ се считалъ вече побѣдителъ, нъ за да бжде още по спокоенъ, той рѣшилъ да улови отца Неофита и да го испрати на заточение. Патриархътъ употрѣбилъ всевъзможни усилия за да го измъкне изъ помѣщенieto на царскитѣ шивачи нъ не му се удало. Обаче, единъ день отецъ Неофитъ излезналъ на вѣнъ, ако и съ предназназливость, нъ патриаршескитѣ ясакий го съзрѣли, уловили и съ насилне закарали на островъ Прингино, гдѣто го обковали съ желѣза и затворили. Слѣдъ това, патриархътъ сполучилъ съ разни лжи, клѣвети и подкупвания да издѣйствова заповѣдъ за неговото заточение, който билъ испратенъ въ Свята-Гора, а за Търновската епархия, патриаршията назначила Панарета.

1840 год. свалянито на Панарета, завръщанието на Бозвелията и ржкополаганието на гръка Неофита за Търновският Митрополитъ. Панаретъ, между друго билъ и краенъ сребролюбець. Той щомъ стапилъ въ Търново, събралъ гражданитѣ и почналъ да иска помощи отъ тѣхъ, защото ималъ тяжки дългове въ Цариградъ. Гражданитѣ неотказали своята помощъ, нъ слѣдъ това, той предложилъ да помогнатъ и за построяваннето патриаршеския палатъ въ Цариградъ. Тѣ и въ този случай не отказали и дали кой 1000, кой 2000, кой 3000 гроша. Постѣ почналъ безъ милость да съблича поповетѣ и калугеретѣ, и въ знакъ на признателность къмъ Търновци, открадналъ мощитѣ на св. Михаилъ Воинъ, и испратилъ ги въ Цариградъ. (Царигр. вѣстн. 1857 год.).

Презъ 1838 год. когато отецъ Аверкий се намиралъ въ Казанлъкъ учитель, като отговаря на едно писмо отъ отца Неофита Рилскій, за Панарета казва: „И друго искате да Ви извѣстимъ за митрополита каква е стока: стока черноока, очите му лъснали като пари, друго нищо не види, споредъ българските глави весма добръ бърсначь, стамболски, тествобашия; да имъ е честитъ и долголѣтенъ.“

Панаретъ билъ съвършено лудъ човѣкъ. Въ църквата псувалъ. кълналъ на и обялъ. Въ митрополията викалъ, съчалъ, пѣялъ а пакъ изъ улицитѣ най-безобразнитѣ думи говорилъ и изъ устата му благородна дума никогашъ неизлизала. Единъ пътъ като служилъ въ Елена, дяконътъ му извикалъ по гръцки: „Священници изидите.“ Священницитѣ обаче, като неразумѣвали що казва дякона, стояли около престола. А Панаретъ съ всичката си сила изрѣвалъ: *чикгнъ бре ешеклеръ, не дурусунусъ* (излезте бре магарета, що стоите). Когато го обличали и прекарвали нараквицитѣ му, казвалъ: *ей сжкжнъ бре ешеклеръ, попадийкаларъ сжктъжжжъз шби* (добрѣ стискайте (стягайте) бре магарета, както що стискате попадийкитѣ.)

Слѣдъ обнародванието Хаттишерифа на 29-й Октомври 1839 год. издаде се заповѣдъ да се испрататъ въ Цариградъ отъ всяки окръгъ по двама представители, които да искажатъ устно своитѣ нужди и желанія. Цариградскитѣ българе, на основание казаното въ Хаттишерифа: „Освѣнъ извѣстниѣ данъкъ, наложенъ всякому споредъ състоянието, нищо друго нѣма да се плаща,“ рѣшили да съвѣтватъ представителитѣ отъ българскитѣ епархій, да се жаловатъ предъ правителството

срещо тяжкитѣ берий и грабителства на грѣцкитѣ владци. Патриаршията се извѣстила за това и направила распореждане, щото, представителитѣ щомъ пристигвали въ Цариградъ, тѣ били завождани при патриарха, който, слѣдъ като имъ давалъ наставления да не се оплакватъ въ нищо предъ правителството, испращаль ги съ свои хора да исказватъ благодарностъ отъ положението си.

Това не малко очудило и самото правителство, което имало вече извѣстие за извършванитѣ по вѣнъ злоупотрѣблениа. Нѣкои отъ Цариградскитѣ българе, узнали тѣзи патриаршеска хитростъ, нѣ твърдѣ кжсно — когато вече случая билъ истекълъ. Само на Търновскитѣ представители се удало да се оплачатъ отъ владиката си Панарета за неговитѣ злодѣйства, и то не предъ правителството, нѣ предъ патриарха. Панаретъ вмѣсто да бжде смъртанъ и наказанъ, той още повече грабилъ и свирѣнствоваль. Търновци, като немощи вече да го търпятъ, испратили въ Цариградъ Ив. Карамариновъ, Никола Кетенджиевъ, Х. Койча Х. Саввовъ и Басмаджията Колча отъ Габрово, съ прошение подписано отъ цѣлата епархия за отстраняването на Панарета, на когото грабителствата, злодѣйствата и безп्राветността като били извѣстни вече и на самото правителство, то принудило патриарха да го отстрани.

Въ това врѣме, отецъ Неофитъ Бозвелията, който, съ съдѣйствието на Цариградскитѣ българе, особно на Васиlaki Великовъ и на царскитѣ шивачи билъ освободенъ отъ заточението си изъ Свята-Гора и се намираль въ Цариградъ, той съвѣтваль Търновскитѣ представители да искать владика българиинъ. Въ същото врѣме той расположилъ въ това нѣкои отъ нашитѣ, както и зетѣтъ на султана, Мехмедъ Али паша. А пакъ Ст. Чалжковъ склонилъ великия везиръ Юсрефъ паша, който му билъ ближенъ приятель, за да бжде ржкоположенъ отецъ Неофитъ. Направило се прошение подписано отъ цѣлата Търновска епархия, че всички желаятъ да се ржкоположи отецъ Неофитъ за тѣхната епархия, и портата освѣнъ че не се въпротивила на това искание, нѣ като познавала отъ близо отца Неофита, който по развитието си, по опитността си и по познанията си е надминаваль мнозина отъ тогавшинитѣ грѣцки владци, заповѣдала на патриарха безъ никакво извинение да ржкоположи *отца Неофита за Търновската епархия и да удовлетвори же-*

ланието на епархиотитѣ. Патриархътъ Григорий VI който билъ далечъ отъ мисълта да се назначаватъ на българскитѣ епархii български владци, а особно такива българе като отца Неофита, които не само че некриели происхожденияето си, нъ излизали и като поборници за потѣпканитѣ правдини на българската народностъ и на българската църква, обаче, той съ притворство отговорилъ, че е готовъ да изпълни заповѣдта на правителството. Българетѣ, като виждали че правителството силно настоявало за ржкополаганието на Неофита, и че патриаршията дала обѣщание, тѣ събрали помежду си пари, приготвили одѣжди и съ нетърпѣвние чакали деньтъ на ржкополаганието. Лукавия Григорий, който по никой начинъ неможеше вече да избѣгне заповѣдта на правителството, той прибѣгналъ до най-низкото средство — подкупничеството. Повикалъ на вечера представителитѣ, почналъ да ги ласкае и да се преструва предъ тѣхъ, че той обичалъ отъ душа и сърдце българския народъ, нъ съжалявалъ гдѣто нѣкои изъ между него, за единъ инатъ само, работатъ противъ интереситѣ на народа си. Той имъ казалъ: „Вий за сега никакъ не сте виновати че искате Неофита Бозвелията за владика, защото така ви е поръчано; нъ когато се ржкоположи и испрати въ епархията, населението като види, че той не е опитенъ, не е пригответъ за този високъ постъ, и не ще може да защитава неговитѣ интереси, тогава, вие ще бждете порицавани и осждани, че не сте си отваряли очитѣ; Св. Синодъ като взе предъ видъ всичко това, одобри за Търновската епархия нашия протосингелъ Неофита, който е надаренъ съ всички изискуеми за единъ архиерей качества; Патриаршията ако и да има нужда отъ него, нъ като не желае да престъпи рѣшението на Св. Синодъ, и като истинска майка на православния народъ, ти е готова да го ржкоположи за Търновски Митрополитъ, а Неофитъ Бозвелията за сега ще бжде неговъ протосингелъ, а послѣ и епископъ.“ Патриаршеската вечера разклатила уметѣ на представителитѣ, които почнали да се колебають; а когато се явилъ и протосингелтъ Неофитъ предъ тѣхъ и патриархътъ имъ казалъ, че ако подпишатъ за лицето което гледатъ предъ себе, ще бждатъ възнаградени съ по 2,500 гроша, тѣ съ готовность подписали. За това подкупничество е писано по-одавна, тѣй като подкупенитѣ сами исповѣдали своя грѣхъ. Отецъ *Неофитъ* въ съчинението си, „Мати Болгария,“ казва: „малая

ни майко, горкитѣ ти рожби, общенародни своеръчно подписани и печатни *елямъ мазари*, съ троица тайно-коварни и народо-продаватели въ Цариградъ на 1840 год. да ги дадатъ на височайшата султанска порта, обще народно проводихме, но они гръкофатрически шпиони ги продали съ пари на патриархата и тя испрати аспидоехидна въ покривало притворности ядоотровна митрополита въ престолния ти нѣкогашъ градъ Търново.“

Гръкътъ Неофитъ билъ ржкоположенъ за Търновскій митрополитъ, а патриархътъ отговорилъ въ министерството, че ржкоположилъ Неофита, *когото народа искалъ*.

Неофитъ, като се произвелъ за Търновскій митрополитъ, чорбаджийтѣ гръкомани отъ Търново го поздравляватъ съ слѣдующето писмо: „Вашему Богопроизведенному . . . . . не можеме преосвященный владико съ рѣчи да представиме неописаната радостъ, която се изли въ нашитѣ души въ който день стигнахъ и до насъ покланяемитѣ ни патриаршески и синодически извѣстителни писма за избранieto и възведенieto ваше на стола святаейшей митрополия Търновская. Блажени сме воистину защото се удостоихме ние, да имаме ваше преосвященство нашъ архiereя и евангелическаго пастиря, понеже разумѣхме многитѣ ваши добри дарования и всажденното Ви любоблагство“ и прч.

Отецъ Неофитъ Бозвелята останалъ въ лошо положение и натоваренъ съ дългове. Новия владика Неофитъ заплатилъ дългътъ му, взелъ го при себе като протосингелъ, нъ той никакъ не се считалъ сигуренъ въ своята безопасностъ, сжщо и Цариградскитѣ българе малко довѣрие имали въ този гръкъ, нъ съ това само се утѣшавали, че Търновци не щхтъ му допусети да поврѣди отца Неофита. Обаче, въ началото на 1842 год. владиката сполучилъ да го испрати въ Свята-Гора на заточение. Споредъ едно писмо отъ отца Неофита съ дата 24-й Априль с. г. до игумена на Соколскій мнѣнастирь отца Иосифа, той билъ обвиняванъ, че на 1-й Августъ 1841 год. наедно съ казаній Иосифа яли месо въ мнѣнастиря; че испратили седмъ души балканджий да убиятъ владиката Неофита, когато се намиралъ въ село Долня Орѣховица; че хранили еллински калугери въ мнѣнастиря и че като ходили въ Троянския мнѣнастирь, *записали 40,000 души възстанници*.

Отровнанието на дякона Дионисия въ патриаршията. Видинския владика Антимъ, който съ лошото си поведение като билъ взе нетърпимъ, българското население отъ тѣзи епархия, съ едно прошение подписано отъ Видинско, Ломско и Бѣлоградчикско помолило управителя си Хюсенъ паша да ходатайствова за ржкополаганието на Дионисия Контаровъ за Видинската епархия, който билъ дяконъ при Антима. Дионисий билъ отъ Котелъ, ималъ високо образование и крайна честностъ. Неговитѣ добри качества били познати и на самия управителъ, за което и той останалъ съгласенъ и се обѣщавалъ да изпълни желанието на просителитѣ, а още повече като и той самъ не можилъ да търпи безчестнитѣ дѣла на Антима. Управители снабдилъ Дионисия съ препоръчителни писма до разни високостоящи лица въ Цариградъ и го испратилъ. Цѣльта на дохожданието си въ Цариградъ, Дионисий никому неоткрилъ. Отивалъ въ патриаршията, всичко внимателно наблюдавалъ, нѣ не се рѣшавалъ да настои за ржкополаганието си, ако Хюсенъ паша често пакти и да му писувалъ. Въ това врѣме умира Антимъ и Хюсенъ паша испратилъ прошение отъ Видинци до високата порта за ржкополаганието на Дионисия, а на сарафина Багдасара писалъ, да му дава пари отъ колкото има нужда.

Дионисий се явилъ въ министерството на външнитѣ дѣла, отъ гдѣто му се дало писмо да го занесе до Н. Аристархи. Последний като приелъ писмото, прочелъ го, написалъ друго до патриарха, предалъ го на Дионисия и му казалъ: „Желанието ви до три дни ще бѣде изпълнено.“ Дионисий отишелъ въ патриаршията, гдѣто патриархътъ го приелъ съ притворна любезностъ, казалъ му да остане въ патриаршията и ще бѣде ржкоположенъ за Видинската епархия. Следъ три дни Дионисий се разболѣва, отишелъ въ кжщата гдѣто живѣлъ понапредъ, повикалъ единъ свой прителъ комуто казалъ, че устата му сж исприщени и сърдцето му се дроби. Сутренята повикали единъ докторъ гркъ, но като му казали че Дионисий се разболѣлъ въ патриаршията, докторътъ си излезналъ безъ да му даде цѣрь или да каже нѣщо. Въ сжщото врѣме извикали отъ Бейоглу единъ европеецъ, който казалъ че Дионисий е отровенъ, нѣ било кжсно вече за помощъ. Языкътъ на Дионисия билъ надебелелъ и ржцѣтъ му се схванали, та не можилъ нито да говори нито да пише. Той умрѣлъ. И тѣй

патриаршията въ тѣзи 1840 год. сполучила чрѣзъ подкупничество да лиши Търновци отъ народенъ пастиръ, а Видинци съ отравянието на Дионисия. Смъртта на Дионисия пропавела ужасно негодование противъ гръцката патриаршия отъ страна на Цариградскитѣ българе, които почнали да гледатъ на тѣзи патриаршия като на вертепъ разбойнически.

Отпечатванието Новия Завѣтъ на прособългарскій языкъ. Новия завѣтъ на български языкъ е отпечатанъ за првъ пѣтъ презъ 1828 г. въ Лондонъ и Букурещъ, а презъ 1833 г. се появило второ издание пакъ въ Букурещъ. Въ Лондонъ били отпечатани 5,000 тѣла, които неспратени въ Петербургъ и до едно унищожени, а отпечатанитѣ въ Букурещъ, никакъ или твърдѣ на редко се срещали изъ България и тѣ били предавани на огънь.

Презъ тѣзи 1840 год. е отпечатанъ въ Смирна, който билъ преведенъ отъ славянския, сравняванъ съ еллинския отъ отца Неофита Рилски и одобренъ отъ Търновскій митрополитъ Плармона. Слѣдъ отпечатванието му, най-първо били неспратени двѣ тѣла на отца Неофита, за което въ едно писмо бърза да се похвали предъ учителя отца Аверкия Петровичъ. Въ писмото си между друго казва: „А за благополучието ми ако питашъ, довольно съмъ благополученъ, защото всичко ми натамамъ, обаче знаешъ че на тоя свѣтъ, истинно благополучието нѣма, спичко да е добре, се нѣщо ще липсува, и ще да мучи чловѣка, като да рѣче че живѣе въ юдолъ плачевна (сега свѣта), а не въ рай Божий . . . . На конецъ вѣдите, защо днесъ, първи путь видехъ съ неизреченною радостию, нащампанъ новий завѣтъ, на нашъ природний языкъ, моѳо двоегодишний преводъ, и благодарихъ создателя, защото ми неотидоха трудове все, трудихся много, обаче сега ми се заплатиха препзобилно трудове съ внутренното мое удовольствие, като видехъ че не погибоха трудове ми. Сега нека го горать грѣците, нека го паять, нека го възбраняватъ да се не чете, немамъ касаветъ за това, две сомати ми пратиха, обаче за една причина нещяхъ да ви пратимъ едното, но они ще боладисатъ, защото са за болгария щампани, причината ще ви каже изусть духовникъ Н.“

Патриаршията, която знаеше че отпечатванието на Новия Завѣтъ като е станало съ одобренieto на едного отъ неговитѣ владци, особно на оногози, който носи титлата „Екзархъ

всѣя болгарий“, той вече не може да се нарѣче еретическа книга и всеки ще го купи безъ никакво сѣмнение, а пакъ като прочетеше българина гл. 14 отъ посланието къмъ Коринтянитѣ, той веднага щеше да вникне въ своето заблуждение и нѣмаше вече да помисли за богослужение на грѣцки языкъ, тя, подъ предлогъ че преводътъ бѣлъ ушъ неточенъ, строго запрѣти распространението му, а колкото тѣла бѣхъ распрѣснати между народа, тѣ презъ 1841 г. бидохъ изгорени. защото патриарха съ едно окръжно, ужасно проклинаяше оно-гози, който вземе въ рѣцѣ тѣзи книга или я държи въ домътъ си.

При всичкитѣ настоявания отъ страна на българетѣ предъ патриаршията за да разрѣши распространението на Новия Завѣтъ, патриархътъ оставаше непреклоненъ. Съ едно писмо отъ 20-й Юлий 1846 год. В. Априловъ и Н. Палаузовъ, като съвѣтватъ своитѣ съотечественици Габровци за да постоянствуватъ противъ натиска на грѣцкото духовенство, подканятъ ги да се стараятъ и за распространението на запрѣтенията отъ патриаршията Новий Завѣтъ.

Слѣдъ окончателното отказване на патриаршията да разрѣши распространението му, било испратено едно лице въ България, което да го распродава, нъ въ сѣщото врѣме, патриаршията отправила едно окръжно до владичитѣ, а пакъ тѣ до народа. Съ окръжното си въ този случай, Велеский митрополитъ и Кюстендилский намѣстникъ Авксентий казва: „Благоговѣнейший священници . . . . Вѣстно буди вѣъмъ вамъ какъ тия дни приехме една епистолия патриаршеска отъ великата църква, която ни възвѣщава, защо ислѣаналъ нѣкой отъ Цариградъ Ипсоматиянинъ, името му Янко, и дошелъ до Филибе, носи еретически книги, и раздава ги даръ по българията: Ако се наяви прочее нѣкой такъвъ или подъ име търговецъ, или хекименъ, или даскалъ и покаже такива книги, веднага да ни обявите, и книгите му нѣкой да не зима, защото има голѣма проклетия отъ велика църква, кой земе такава книга, и прочита я: она е полна сосъ злословие, и съ дяволски прелести, за да прелъщава простите человекъци, да ги развращава и да ги привлича каде своето злочестие съ дяволските свои мудрования. Того ради ви совѣтуваме отечески, на такива человекъци нѣти да давате сличание, нѣти книгите да имъ зимате, нѣти да ги прочитате, защото сѣ полни съ хули и душевредия“.

1844 год. Богословското училище въ Цариградъ.

Патриаршията не можеше да не забелѣжи, че българетѣ, при оплакванията си отъ злодѣйствата на грѣцкитѣ владци, които отъ день на день ставахъ по-чести, неспускахъ случая безъ да споменатъ, че тѣ искатъ владика, който да разбира и отъ язикътъ имъ. Това е било достатъчно да припомни на патриаршията, че тя единъ день ще бѣде заставена да рѣкополага за българскитѣ епархий владци българе, и че тя трѣбваше да вземе предварително мѣрки за това. При откриванieto на това училище, тя, ако и да разгласи че въ него ще се приематъ ученици грѣци и българе безъ разлика, ще се преподава и славянския языкъ, българе обаче не се приехъ. Цѣльта на патриаршията е била, не толкозъ да се даде високо образование на бѣдъшитѣ грѣцки владци, колкото да могатъ изучи поне говоримия български языкъ, за да не се оплакватъ българетѣ, че владцитѣ не разбирали нито дума на български. За учитель на славянския языкъ билъ повиканъ нѣкой си Иоаникий, нъ ученицитѣ фанатици грѣци, не искали и да знаятъ, че тѣ за напредъ могатъ стана владци за въ нѣкой български епархий. Тѣ съ отвращение гледали къмъ славянския языкъ и къмъ неговия преподавателъ, съ когото се явно подигравали и подсвирквали му. За поддържанieto учителя на славянски языкъ сѣ испращани изъ Руссия ежегодно по 2,000 рубли. Всякитѣ мѣнастири, както и Рилския сѣ били задължени да внасятъ една опредѣлена сума, нъ учителя Иоаникий, тѣй ничтожно билъ възнаграждаванъ, щото слѣдъ като продалъ библиотеката си, умрѣлъ въ крайна бѣдность. Той билъ замѣстенъ отъ Отца Неофита Рилскій въ 1848 — 1852 год. Последния тоже билъ подиграванъ отъ ученицитѣ и напусналъ. На негово мѣсто билъ назначенъ Партений, нъ и той търпѣлъ същото отъ ученицитѣ, даже и управителя го ненавиждалъ и като взели за предлогъ источната война, исхвърлили врѣменно българския языкъ, а послѣ назначили Лаксаря, който едвамъ прочиталъ славянски; слѣдъ него Гегоса, а въ 1857 год. Антима, когото патриаршията считала за грѣкъ, нъ като узнала че е българинъ съ измама го извадила. Презъ 1856 год. българетѣ въ Цариградъ, поисквахъ отъ патриарха да се приематъ и българчета въ това училище. Патриархътъ неможи да откаже, писа до владцитѣ по епархийтѣ, да испрататъ ушь българчета, нъ отпослѣ се

извини, че приелъ отъ владичитѣ отговоръ какъ между българския народъ нѣмало *достойни юноши*, които да постапатъ въ него. До 1859 год. въ това училище сж свършили 50 души, отъ които 46 гръци, а само четирма българе изъ Рилския мѣнастирь.

1845 год. Завръщанieto на Отца Неофита Бозвелията и четвъртото му заточение. Освѣнъ Цариградскитѣ българе, и Търновци много пжти подавали прошение до високата порта за завръщанieto на отцъ Неофита отъ заточение, и въ началото на 1845 год. той билъ освободенъ и пристигналъ въ Цариградъ. Сега той намѣрилъ мнозина лични търговци българе, съ които се запозналъ, намѣрилъ още и отца Илариона Стояновичъ, съ когото почнали открито да работятъ за добиванieto църковни правдини. Уреди се и община, която на 25-й Юний снабдила съ пълномощно отца Неофита и Илариона за да се представляватъ предъ правителството и предъ патриаршията по църковнитѣ дѣла и презъ м. Юлий, тѣ подали двѣ прошения до високата порта, съ едното молили да се разрѣши построяванieto на една българска църква въ столицата, а съ другото искали 1) Да обясни патриаршията отъ гдѣ е произлѣзълъ дългътъ възложенъ върху епархийтѣ; кому и защо сж били дадени паритѣ. 2) Да се покаже на всяка епархия колко ѝ се пада да плати отъ този дългъ, за да го исплати, ако го намѣри за справедливъ, а за напредъ никой да нѣма право да прави дългъ за смѣтка на една епархия. 3) Да се испрацатъ въ българскитѣ епархий архиереи българе, които да обясняватъ на народа длъжноститѣ му къмъ Бога, къмъ царя и къмъ ближнитѣ. 4) Да се назначи на архиперентѣ известна заплата и да се опредѣлятъ правдинитѣ имъ при извършванieto разни священнодѣйствиа и трѣби. 5) Да се назначатъ за пришествие въ синода наедно съ гръцкитѣ владичи и трима български. 6) Владичитѣ да се избиратъ отъ народа а да се ржкополагатъ отъ патриархътъ, и да не се промѣнятъ другоаче, освѣнъ по волята пакъ на народа и по заповѣдъ отъ високата порта и 7) Да се назначатъ въ Цариградъ четирма представители българе, които да явяватъ на портата нуждитѣ и желанията на българския народъ и да му съобщаватъ всичкитѣ правителствени рѣшения и повеления безъ посредството на гръцкитѣ.

Еъ сѣщото врѣме отецъ Иларионъ Стояновичъ податъ на великия везиръ Рашидъ паша особно изложение, въ което описалъ по-главнитѣ злоупотрѣбления и свирѣпства на гръцкото духовенство и цѣльта съ която се извършватъ тѣ надъ българскій народъ и молилъ: Да се отдѣли българскія народъ отъ гръцкия; да се построи една българска църква въ Цариградъ; да се дозволи на българетѣ да издаватъ единъ български вѣстникъ въ столицата; да се испращатъ българо владци по българскитѣ епархій; всяка епархия да има по единъ представителъ въ Цариградъ; да се отворатъ български училища въ държавата за да не ходятъ младежитѣ въ странство и да се запрѣти на аянитѣ упражнението на търговия чрезъ съдружници.

Въ това врѣме и султанъ Меджитъ който обикалялъ България и на когото въ много градове се подадоха прошения, съ които българетѣ просехъ народни владци, предложилъ на патриарха да удовлетвори желанието на българскій народъ. Патриарха отговори писмено, че той е испращаль до сега такива владци, на които ималъ пълно довѣрие и които, не само че нѣма да подкопаватъ държавата, нѣ още да я вардатъ отъ вънкашни и вътрѣшни неприятели. При това, прибавилъ, че българетѣ никоѣ пътъ не сж имали свои владци, и патриаршията не виждала за нужно да измѣнява своитѣ стари закони и обичаи; не желае да бѣде и зломпсленища на османската държава. Нѣ ако Ваше Ц. В. казалъ той, искате да изпълните волята на българскія народъ, който се труди всячески да се избави отъ нашия надзоръ, азъ нѣма да се противя, ще имъ ржкополагамъ лицата които ни представляватъ, за които обаче, като неможъ да поржчителствувамъ, прося да ми се даде писмено разрѣшение, за да не подпаднемъ послѣ подъ отговорность.

Патриархътъ е билъ увѣренъ, че слѣдъ този неговъ отговоръ, второ напомиување отъ страна на султана нѣма да му се направи, нѣ той предвиждалъ опасность въ лицето на Неофита и Илариона и дѣрилъ каквото и да било средство за да ги обвини и отстрани отъ Цариградъ.

Двамата тѣзи поборници, които били расположили на своя страна нѣкои отъ по-влиятелнитѣ паша и бейове, влезнали въ сношение и съ нѣкои отъ избѣгналитѣ изъ Русска поляна.

които били на турска служба, особено съ Саджкъ ефенди — Чайковски (послѣ Саджкъ паша), когото често пхти посѣщавали. При това отецъ Неофитъ като се страхувалъ отъ фанариотитѣ за личната си безопасностъ, отивалъ да спава въ католическия мѣнастиръ Санъ-Бенедето на Галата. Патриаршията въсползована отъ това, тя ги представила предъ Руския въ Цариградъ посланникъ за лица подкупени, които, подъ видъ на църковна самостоятелна независимостъ, работили въ полза на римската църква. Русската дипломация, която още не е имала вѣрно понятие за стрѣмленията на грѣцитѣ, тя е гледала съ пълно довѣрие на грѣцката патриаршия, като на единственна защитница на православната църква въ турско и главна опора противъ всяка една пропаганда. Тукъ патриаршията поставила вече своя примка, нѣ наскоро ѝ се представилъ такъвъ случай, щото тя постигнала цѣльта си и безъ съдѣйствието на руския посланникъ. Въ това врѣме шесть души Котленци, между които се намиралъ и Стойко Поповичъ съ синѣтъ си Савва (Раковски) отишли въ Видинъ да се оплачатъ отъ нѣкои тѣхни чорбаджи, които отъ седмь години не предавали смѣтка. Управителтъ Мустафа паша слѣдъ като прочелъ прошениято имъ въ което били изложени голѣми злоупотрѣбления, казалъ, да почакатъ нѣколко дена, и като представилъ работата въ Цариградъ, поискалъ да се испрати особенъ чиновникъ, за изслѣждане. Патриаршията се извѣстила за това и писала до своитѣ привърженици въ Котель, да пуснатъ слухъ между населението, че тѣзи които сж отишли въ Видинъ, не сж отишли да искатъ смѣтка, нѣ да издѣйствуватъ разрѣшение за построяването една правителствена сукнена фабрика въ Котель, на която, тѣ да бждатъ управители. За такава една фабрика, понеже ставало дума и по напредъ, а населението никакъ не искало нейното построяване, сега било подучено да протестира. Тѣ, съ готовность подписвало и подпечатвало три бѣли хартии, които се испратили въ Цариградъ до патриаршията. Тамъ тѣ били написани по турски, че Стойко Поповичъ и синѣтъ му Савва бунтовали бѣлгарския народъ и приготвявали въ Котель възстание. Тѣзи просѣби, слѣдъ като сж испратили до Преславския Порфирий и Търновския Неофита за да ги потвърдятъ, едната отъ тѣхъ била преда-

дена на князь Богориди, другата на Търновския управител Исмаилъ Ефенди, а третата на патриаршията. И тритѣ тѣзи просби били представени на портата, която безъ ни наймалко съмнение, повѣрвала и взела строги мѣрки. Тя свалила Видинския управител Мустафа паша че билъ излъганъ. Стойко и синътъ му Савва, които се били завърнали въ Котелъ и въ единъ празниченъ день като се намирали на хорото, нападнали ги жандарми за да ги уловатъ и арестуватъ. Савва се въспротивилъ и като казалъ че утрѣ самъ ще се представи предъ жандармитѣ, тѣ го оставили нѣ на другия день наедно съ баща си били закарани въ Цариградскій затворъ. Търново се предало подъ управлението на Руссенскій паша Татаръ Саида. Одринскій Таиръ паша испратилъ военна сила за Сливенъ, Казанлъкъ и запретило се на българетѣ да носятъ оружие. Патриаршията имала вече възможността да увѣри великия везиръ стария Реуфъ паша и министра на иностраннитѣ дѣла Рашидъ паша, че тя открила нѣкои зли замисли въ Неофита и Илариона и испросила разрѣшение за тѣхното заточение. Нѣ като знаеше, че тѣ имахъ покровители, зетѣтъ на султана Мехмедъ Али паша, Рашидъ паша, Фуадъ ефенди (послѣ Фуадъ паша), князь Ст. Богороди и ще въспречатъ въ изпълнението на нейния планъ, тя употребила фанариотската си хитрость. Патриархътъ се показалъ до толкозъ любезенъ къмъ своята жертва, щото, на отца Неофита далъ помѣщение въ патриаршията, подъ предлогъ, да доставя ежедневно потребнитѣ сведения за българския народъ, а Иларионъ се приемалъ почти всякой день съ особена любезность. Въ единъ прекрасенъ день, тѣ се грабнуватъ ненадѣйно отъ патриаршескитѣ евтаксии (полицейски) и испращатъ се първо на Принцовитѣ острови, послѣ на Свята-Гора. Стойко Поповичъ и синътъ му Савва били осждени на 7 годишенъ затворъ. Обвинителния имъ актъ гласилъ: „Тѣзи баща и синъ, защото се намирали въ лоши замисли противъ държавата, съ рапортъ на гръцкия патриархъ, докарахъ се въ Цариградъ, и за наказание имъ се наложи 7-годишенъ затворъ въ желѣза.“ Слѣдъ 3¹/₂ год. се доказало, че тѣ сж неправедно наклѣветени, въ което и самото правителство се убѣдило и ги освободило.

Цариградскитѣ българе, както и Търновци, много пхти подавали прошение за освобождението на Неофита и Илариона

нъ безполезно. И тъй отецъ Неофитъ, виновника на нашето пробужданне, който презъ цѣлия си животъ е билъ гоненъ, преслѣдванъ и четири пѣти заточаванъ отъ фанарнотското лукаво духовенство, най-послѣ на 28-й Юлій 1849 г. е умрѣлъ мъченически въ окови, въ тъмната и влажна кула на Хилян-дарскій мѣнастиръ, а другарѣтъ му Иларионъ Стояновичъ е освободенъ въ сѣщата 1849 год. чрѣзъ ходатайството на А. Муравѣва, съ когото се билъ запозналъ при посѣщението му Свята-Гора съ великия князь Константина Николаевича.

1846 год. Изгонванието на Търновскій Неофита.

Неофитъ щомъ стѣпилъ въ Търново, изгонилъ всички пѣ-достойни архимандрити и мѣнастирски игумени, а като заточилъ и отца Неофита Бозвелията, съставилъ силна партия отъ подкупени грѣкомани и почналъ да върши всякакви беззакония. Той, при злодѣйствата, грабителствата и свпрѣпствата които упражнявалъ надъ своето паство, билъ още и ужасенъ гонителъ на българския языкъ. Като се пзвѣстилъ, че священника Ив. Недѣлковъ исхвърлилъ грѣцкия языкъ изъ църквата Св. Преображение, отишелъ нарочно въ Свищовъ, слезналъ въ къщата на Митка Първановъ, повикалъ казаній священникъ, турилъ му на краката желѣза, затворилъ го въ избата на сѣщата къща и готвилъ се да го испрати чрѣзъ Цариградъ на заточение. Нѣкои отъ гражданитѣ още на часѣтъ му отпразвили едно писмо безъ подписъ въ което всячески го застрашавали ако не освободи священника, п той се видѣлъ принжденъ да го освободи. Повикалъ изъ Елена учителя Ив. Н. Момчилова и строго му заповѣдвалъ да не носи тѣсни дрѣхки и да исхвърли изъ училището свирката, звънеца и взаимното учение. Изгонилъ П. Р. Славейкова изъ Търново гдѣто билъ учитель, защото уловилъ една съчинена отъ него пѣсенъ противъ грѣцитѣ. Славейковъ се условилъ въ с. Килифарово, нъ и отъ тамъ го изгонилъ. Послѣ отишелъ въ с. Дебелець, гдѣто учителствувалъ само единъ мѣсець; въ с. Кованлъкъ двѣ седмици; въ с. Цѣрова-Корня единъ мѣсець; въ Лѣсковецъ една седмица; въ Бѣла единъ мѣсець а най-послѣ въ Свищовъ, отъ гдѣто не само че билъ изгоненъ нъ и арестуванъ. Заповѣдалъ на намѣстника си да изгони отца Неофита Рилскій изъ Ст.-Загора, когото били условили за учитель. Заточилъ и игумена на Лѣсковеккия мѣнастиръ отца Максима, за-

щото въвелъ славянския языкъ.¹⁾ Кънчо Генковъ и Райчо Ивановъ отъ Тръвна, които били отишли въ Търново да се оплачатъ на правителството отъ Неофитовитѣ злодѣяния, той ги наклѣветилъ като бунтовници, били хвърлени въ затвора и едвамъ слѣдъ шесть мѣсеци избавени.

Грабительствата, свирѣпствата, предателствата и разни други негови злодѣяния, като били прѣминали всяка граница на търпѣние, българетѣ отъ Търново, Свищовъ, Лѣсковецъ и други градове презъ 1845 год. подали едно общо прошение до патриаршията и всякой единъ градъ по особно до високата порта. Въ прощението си до патриаршията като казватъ: че биялъ, затварялъ, грабилъ, събличалъ, заточавалъ, бунтовници ги наричалъ, най-послѣ молятъ да ги избави отъ това *чудовище*, а не вече архиерей. Въ преминаването презъ Търново на султанъ Меджида, българското население му подало едно прошение, подписано отъ цѣлата епархия, а на 1-й Юний сжщата 1846 год. испратило и петъ души представители въ Цариградъ за неговото отстраняване и да искатъ българинъ владика. Представителитѣ се условили съ нѣкого си Теохаръ Николо, Парижскій въснитаникъ, който ималъ голѣмо влияние предъ турското правителство въ Цариградъ, да му заплататъ 100,000 гр. ако ги избави отъ Неофита. Теохаръ сполучилъ да го изгони и на 1-й Августъ билъ вдигнатъ, а на 3-й пристигналъ ексархъ изъ Цариградъ, който предложилъ на Търновци да приематъ Сърскія митрополитъ Атанасия. Търновци никакъ не останали съгласни за него, едно че билъ гркъвъ, а друго че съ лошото си поведение, той надминавалъ и Неофита. Стѣдъ заминаването на ексарха, Търновци три пѣти писали въ патриаршията и изрично казвали, че искатъ българинъ владика, инакъ нѣма да го иматъ като законенъ пастиръ. Патриаршията не обърнала внимание на просбата имъ и на 22-й Декемврий испрати Атанасия, тогози именно, когато тѣ никакъ не искаха.

1848 год. Търновскій Атанасій удавенъ. Казали сме, че той е дошелъ въ Търново на 22 Декемврий 1846

¹⁾ Стѣдъ заточението на отца Максима, когото Лѣсковчани заради неговитѣ добри дѣла твърдѣ много обичали, молитѣ му съставили пѣсень:

Очи. (отче) очи (отче) Максиме, — Мѣнастиря запусетъ, касабата пагорѣ.
Ахъ! ахъ! голѣвъ страхъ, — Ахъ! ахъ! голѣвъ грѣхъ и прч.

год. Слѣдъ като получилъ братътъ си, на новата 1847 год. той направилъ угощение, на което присѣтствоваха мнозина отъ първенцитѣ изъ града както и отъ селата, които били послушни чада на Фенеръ. На 26 Януарий с. г. той билъ надаренъ отъ султана съ *биншиз* и *орденъ кавалерия* съ елмази.

Теохаръ Николо, който бѣше издѣйствувалъ сваляннето на Неофита, възпитанъ въ роскошность, слѣдъ като опропастилъ стотѣ хиляди гроша, които му бѣхж дали Търновци, помолилъ Рашидъ паша, и билъ назначенъ членъ въ Търновскій съвѣтъ. Той не навиждалъ Атанасия и ужасно се гонили единъ други. Ако и слаби, нѣ имало улики, че Теохаръ билъ отровенъ отъ Атанасия. Търновци, които отъ начало още не искахж Атанасия, сега повечъ го намразили, а пакъ и Неофитъ който не можеше да извади изъ умътъ си Търново, почналъ да пише на свои приятели за да съставатъ партия, която да дѣйствова за неговото завръщанне. Той се общавалъ въ писмата си, че въ всяко едно село ще отвори училище, а въ Търново гимназия; ще помага на училища, на църкви и ще живѣе добръ съ народа. Съ клятва увѣрявалъ Еленчани, че най-първо ще освободи отъ заточение тѣхния съотечественникъ Илариона Стояновичъ, и ще го направи епископъ. Нѣкои съ пари привлекълъ, а пакъ други съ подаръци. Атанасий останалъ осамотенъ, лишенъ и отъ най-ближнитѣ си приятели, и като виждалъ положението си расклатено, за да може да се задържи още нѣколко врѣме на епархията си, той намислилъ да направи същото, което направилъ предшественикътъ му Неофитъ съ Котленци прѣзъ 1845 год. като се надѣвалъ че правителството ще постъпи и сега както тогава. Той писалъ въ патриаршията, че въ Търново се приготвява въстание. Патриархътъ съобщава това на високата порта. Министерството испраща същото Атанасиево писмо наедно съ патриаршеското доложение до Видинския управителъ Хюсеинъ паша. Послѣдний съ особенъ чиновникъ препраща писмата до Търновския управителъ съ заповѣдъ: „Ако дѣйствително се намиратъ такива лица въ Търново, незабавно да се испрататъ въ Цариградъ съ окови; ако ли е лъжа и клѣвета, то, по същия начинъ да се испрати клѣветникътъ“. Щомъ пристигналъ чиновникътъ въ Търново, събралъ съвѣта, прочели се писмата и всички едно-гласно увѣрили чиновника, че това е чиста лъжа и клѣ-

вета. Въ сжщото врѣме билъ повиканъ и Атанасий, който призналъ писмото си и като му се казало да посочи съзакляниците и възстаницитѣ, които споредъ правителствената заповѣдь ще бѣдатъ испратени съ желѣза въ Цариградъ, а въ противенъ случай, той ще претърпи това, Атанасий отговорилъ: че ималъ списъкъ на лицата и щѣлъ да го представи на другия день, защото сега било вече късно, нѣ на другия день 24-й Августъ, той се намѣри удавенъ въ кладенеца, и биде заробенъ въ градината подъ единъ орѣхъ безъ опѣвло. Въ касата му се намѣрили 800,000 гр. готови пари. На 7-й Септемврий пристигнало извѣстие, че Неофитъ пакъ назначенъ.

1849 г. Построяването на българската църква въ Цариградъ. Мисълта вдхната отъ отца Неофита Бозвелията още въ началото на 1838 год. за построяването на една българска църква въ Цариградъ, не бѣ изгаснала между българското население, ако той и да бѣше отдалеченъ отъ Цариградъ и съ истичание на врѣмето, тя още повече се усиляваше, догдѣто най-послѣ стана обща и въ края на 1847 год. въ едно събрание биде пригърната отъ всички живущи въ Цариградъ българе и подкрѣпена отъ князь Стефанъ Богориди.

Нѣ за построяването на храма се изискваше царски ферманъ, който, тогава се добиваше чрѣзъ патриаршията. Последнята обаче, подъ разни извинения, отказваше да издѣйствова нуждия ферманъ. Гавриилъ Морovenовъ Копривщанецъ, който ималъ тѣсно сношение съ патриархътъ Антима, много пжти го убѣждавалъ да издѣйствова фермана за църквата, а пакъ Стефанъ Богориди въ едно посѣщение, не само че молилъ, нѣ силно настоявалъ предъ патриарха върху това, комуто послѣдний съ крайно хладнокрѣвие отговорилъ: „Българетѣ като не сж припознати за особенъ народъ, и сж свързани съ великата църква, никой члвтъ не трѣбва да се дѣлятъ и особна църква да построяватъ“.

Упорството на патриаршията заставило Цариградскитѣ българе да не стжкватъ вече въ грѣцкитѣ църкви и да се жаловатъ на министри, на великия везиръ, на султана и най-послѣ имъ се издалъ фермана непосредствено. Патриаршията, слѣдъ като оскърби българетѣ, подари съ синодално рѣшение 5,000 гр. за построяване на църквата.

Князь Ст. Богориди, желяющъ да види часъ поскоро български храмъ въ столицата, подари обширния си домъ на Фенеръ, за което българетѣ рѣшиха, да се посвети храмътъ на негово име. За построяването на такъвъ единъ храмъ, който да отговаря на мѣстото, като се изискваше дълго врѣме, било одобрѣно да се построи врѣменно единъ параклисъ, и на 17-й Августъ т. г. въ присѣтствието на князь Богориди и на многочисленъ народъ, слѣдъ единъ водосвятъ извършенъ отъ Кесарийски митрополитъ, почна се постройката на параклиса, нарѣченъ св. Архидяконъ Стефанъ, въ когото на 9-й Октомврий се извърши Божествената служба на славянски языкъ отъ Созоагатополски владика. Слѣдъ службата отецъ Неофитъ Рилски, учителъ въ Халкийското училище произнесе съ прилично на обстоятелството слово, а на 23-й Октомврий, служилъ Кесарийския митрополитъ единъ отъ синодалнитѣ владци.

Цѣли 10 год. българетѣ въ Цариградъ прекараха съ този скроменъ параклисъ и презъ 1859 год. тѣ рѣшиха, съ помощта на цѣль българскии народъ, да построятъ такъвъ храмъ, който да отговаря на мѣстото. Опредѣлиха църковни настоятели Г. Кръстевича, Дим. Нв. Гешовъ, Д-ра Зах. Струмскии, Христа и Никола П. Тъпчилещови, които да се грижатъ за построяването на храма и до които да се испращатъ паричнитѣ помощи изъ вънъ, като се опълномошиха и хора да събиратъ помощи. Обаче гръцкитѣ владци по внушението, види се, на патриарха, силно пренятевовахъ на отреденитѣ лица за събиране помощи. Църковното настоятелство, много пжти се отнесе до патриарха съ молба, да пише до владциитѣ за да не препятствуватъ, той обаче отказа да направи това и българетѣ се отнесохъ до В. Порта, която застави патриарха и на 12-й Юний, послѣдния даде едно писмо на настоятелството, въ което се заповѣдваше на владциитѣ да неправатъ никакви спжнки.

На 25-й Октом. се положи основния камъкъ на църквата. Обрядътъ се извърши съ голѣмо тържество отъ патриарха Кирила, епископа при българската църква Илариона Макарнополскии, въ присѣтствието на патриарситѣ: Александрийскии Калиника, Антиохийскии Перотеа, Иерусалимскии Кирилла, на Рускии посланикъ княза Лобонава, представителя на Сърбия Милана Петровича и на всички Цариградскии българе. На-

коро слѣдъ това като биде псхвърлено името на патриарха, падицитѣ по вѣнь изново почнахъ да препятствувать, тъй (ото испратенитѣ помощи не стигнахъ нито за основитѣ, и изданието на храма се спрѣ. Настоятелитѣ Димитръ Ив. Геновъ и Бр. Тѣпчилешови, които бѣхъ похарчили свои пари овецъ отъ единъ милионъ гр. съ надѣжда да си ги задържатъ при пристиганието изъ вѣнь нарични помощи, едвамъ презъ 884 и 1889 г. по рѣшението на пародното събрание, получили коло 225 хил. лева. На 26-й Априлий 1872 год. се положи овъ основенъ камъкъ, защото въздигнатитѣ основи отъ дѣждътъ бѣхъ съвършенно съсипани.

Правителственна заповѣдь до патриаршията за граничение злодѣйствата на владицитѣ. Българетѣ сѣ брвали, че злоупотрѣбленията които ставахъ отъ мѣстнитѣ владици, сѣ ставали частно, а не по една распространена зараза по една предначертана программа, та отправяхъ своитѣ оплаквания, само до великата църква, която, освѣнъ че не обръщаше внимание на тѣхнитѣ оплаквания, още и покровителствуваше владицитѣ. Българетѣ, като познахъ своето заблуждение очнахъ да се отправятъ и до правителството. Високата порта гѣдъ като испита чрѣзъ своитѣ въ държавата чиновници и е увѣри, че оплакванията на българетѣ сѣ напълно справедливи, и като изучи отблизо що се вършеше отъ грѣцкитѣ гоѣмци духовни и миряни на Феверъ; още, слѣдъ прогласяването Хаттишерифа като бѣ напомнила нѣколко ихти на патриаршията да се прекъснатъ грабителствата и злоупотрѣбленията, а да се прекрататъ оплакванията противъ владицитѣ, а патриаршията не взе никакви мѣрки, портата се принуди да испрати въ началото на 1849 год. до патриаршията слѣдующата заповѣдь: „Високата порта по заповѣдь на негово величество сулана, не еднократно е препорѣчвала на патриаршията, да вземе мѣрки да не ставатъ злоупотрѣбления съ паритѣ на каситѣ на патриаршията, на болницитѣ, на училищата и на другитѣ общеполѣзни народни заведения и да се прекъснатъ онеправданията, които нѣкои владици праватъ на населението, нѣ нейнитѣ препорѣчвания останахъ безплодни. Неизбѣжна нужда е да се зематъ мѣрки за тѣзи цѣль, защото, както е извѣстно, архирейтѣ и священниците трѣбва да се грижатъ за доброто на народа, на който сѣ опредѣлени пастири и да му служатъ зато примѣръ съ добритѣ си дѣла, обаче, нѣкои изъ между

тѣхъ вършатъ такива дѣла, каквито не си позволяватъ най-губитѣ и невѣжественни людие, и съ това става причина да изгубва народа приличното уважение къмъ духовния санъ и да страдатъ добритѣ нрави. Необходимо е, да се туратъ въ дѣйствиe нѣкои наредби, щото, занаяредъ да не се назначаватъ духовни началници недостойни людие и да се даде край на обичая за продаванието духовнитѣ санове съ пари, защото, той става причина на разни злоупотрѣбления и грабителства. За всичко това трѣбва да съставите единъ съборъ отъ поизбраниѣ владци и първенци, който съборъ, да изработи подъ вашия надзоръ единъ уставъ върху горѣспоменатия предметъ.

Съ тѣзи заповѣди правителството е искало да ограничи злоупотрѣбленията, за да не изгубва църквата своето достолюбие, нѣ Ферерското духовенство предадено на сребролюбие само, не обръна никакво внимание на заповѣдта.

До какъвъ степенъ е билъ грабежа на грѣцкитѣ владци по онова врѣме, отецъ Неофитъ Бозвелията, като протосингелъ на Търновскій Неофита, въ „Мати Болгария“ е описалъ нѣкои. Той казва: Като излизалъ владиката да обиходи епархията си за *воития*, трѣгвалъ съ нѣколко градски чорбаджий, священници, калугери, селяне, протосингелъ, дякони, граматници, кафеджия, ахчия, чибукчия, сензи, нѣколко сексани (товарни конѣ), 2-3 едека (конѣ въ резерва) съ златни аши, позлатени зенгий, пискюлий нагрѣдници и юзди.

Отъ всяко село взималъ по 550 гр. за водосвятъ. Отъ 1500 до 3000 гр. милостина и по 15 гр. на вѣнчило. За изваждане ферманъ за църква 5000 — 8000 гр.; за антимисъ 350 гр.; за ржкополагание священникъ 2250 гр.; за назначаване новъ игуменъ въ нѣкоя мѣнастирь до 5000 гр.; за разводъ 500 — 2000 гр.; отъ постѣпавшитѣ въ бракъ съ твърдѣ слабо сродство 500 — 2000 гр.

Тѣзи цифри, може би въ очитѣ на читателя да се виждатъ баснословни, обаче, ний сме имали случай, да бждемъ наедно съ покойния Велесскій Авксентий въ такава една обиколка, та слѣдъ като потвърдимъ всичко това, ще прибавимъ, че Авксентий вземаше за освящение на църква 4000 гр. златни. За ржкополагание священникъ 105 минца чарклий и безъ дупка т. е. 5410 гр. златни. Паритѣ се внисахъ два-три дена понапредъ наедно съ единъ бохчалѣкъ отъ коприненъ платъ. Въ градоветѣ Щипъ, Кратово, Кочани занисахъ на двѣ синии

10 — 12 кашаклии сахани съ разни ястия и по двѣ-три тепси баклава, а по селата печени агнета, прасета или патки. При ржкополагание священникъ, той взимаше и 200 гр. за дякона и другитѣ служащи.

До послѣдно врѣме гръцкитѣ владици взимахъ отъ народа като узаконенъ данъкъ: Воития, филотимонъ, ембатикъ, сингелия, фамилиятика, вула, психомеридионъ и др. *Воития* (помощь), събираше ново-назначение владика отъ мѣнастиритѣ, църквитѣ, священниците и отъ народа щомъ сѣхпеше въ епархията си за исплащаніе дългътъ си къмъ патриаршията по закупванието епархията. — *Филотимонъ* (честолюбивъ данъкъ) се събираше ежегодно. — *Ембатикътъ* се събираше чрѣзъ священниците отъ народа по 6, 12, 18, а негдѣ и по 30 гр. на вѣнчило всяка една година. — *Сингелия* е единъ видъ свидѣтелство, което се даваше на священника всяка година, че е закупилъ енорията си, като плащаше 200 — 500 гр. — *Фамилиятика* (семеѣни). При освящение църква, ржкополагание священникъ, въ добавка владиката взимаше 100 — 200 гр. и фамилиятика за своитѣ прислужници и въ края на годината даваше всякому по нѣщо. — *Вула* (позволително за вѣнчание). За вула се плащаше 20, 50, и до 100 гр. а за второ и трето вѣнчание и до 2000 гр. — *Авлика* (придворни). Този данъкъ се събираше особно за патриарха. — *Психомеридионъ* (дѣлъ за душата). Когато умрѣше нѣкой, наследниците му заплащаха на владиката 100 — 500 гр. за разрѣшение да се погрѣбе мъртвеца. Въ нѣкои епархии както и въ Месемврийската, тѣзи глоба е наричана *протошъ парасж*, а расписката която се давала отъ владиката *протошъ кезадъ*. Момче и мома когато да се женхтъ, ако тѣхнитѣ родители сѣ умрѣли, тѣ представлявали въ митрополията расписка че сѣ платили протошъ парасж и давали само 50 гр. за вула; ако ли не сѣ платили протошъ парасж, или пакъ расписката изгубили, тѣ сѣ били длѣжни да заплататъ, не по малко отъ 500 гр. — *Пандигуса* (дозволително), което се даваше отъ владиката на мѣнастирскитѣ духовници и други лица да събиратъ волни помощи отъ населението и за която се плащаше 500 — 2000 гр.

Когато умрѣше священника който имаше конь за да обикаля селата, владиката наследваше коньтъ му.

Когато нѣкой пойдеше на Божигробъ, плащаше на владиката 100 гр. златни.

По поводъ на този владишки грабежъ, съставена е ющата пѣснь, която се среща въ Сѣверна България:

„Царю ле царю честити, честити и доброчестни,
Честито да ти е царството, царството и господарет

„Царувай царю, богувай, до вѣка господарувай,
Смили си царю раята, изядохъ я душмани.“

„Душмани гръцки владици, владици гръцки патри
Що нѣматъ Бога ни вѣра, ни законъ, царю, ни пр

1850 год. Ловечский владика Мелетий и гръци Мариола. Слѣдъ заповѣдта на високата порта, съ която щаше вниманието на патриаршията, че владицитѣ съ да си дѣла трѣбва да служатъ като примѣръ на народа, а ставатъ причина за да страдатъ добритѣ нрави, Ловечски дика Мелетий се отзовалъ на тѣзи висока заповѣдъ, съ една безчестна, безнравствена и съблазнителна постѣпка малко и голѣмо, българе и турци възнегодвали противъ Ловечскитѣ граждани, за споменъ на потомството, със и напечатали позорното това дѣло въ видѣ на комедия, заглавие „Ловченский владика“.

Този владика билъ около 32-годишна възраст и жавалъ всичкитѣ зли качества. Псувалъ, биялъ, затварялъ бявалъ, блудствовалъ и прч. Когато служилъ въ църквата, чувалъ да заплаче нѣкое дѣте, съ всичката си сила извилъ *сусунъ бре кераталаръ, бурада литургия олуйоръ* (м бре кератий, тука се служба извършва). Той дошелъ и вече крайно бѣденъ, нѣ за малко врѣме, огромно богатств трупалъ. Съ гражданитѣ никакъ не се събиралъ и за ни ги зачиталъ. Цѣлия денъ прекарвалъ въ къщата на единаркия отъ Арбанаси на име Мариола, съпруга на Константин часовникара, въ която се билъ влюбилъ. Тѣзи негова д до толкозъ се усилила, толкозъ помрачила чувствата му козъ го заслѣпила, щото, като почналъ да посѣщава дом неговитѣ очи никого не срещали или пакъ отъ нищо в мигали. На съѣдкитѣ било всичко извѣстно, всяка една щила на мжжѣтъ си, владиката и Мариола станали пр на дневенъ разговоръ между гражданитѣ, само Константин не чувалъ и нищо не знаелъ, нѣ забелѣжвалъ че въ Мариола била изгаснала искрата на първата любовъ къмъ него. Тя никога пжтъ, почнала да го осяжда че билъ простакъ, дѣ

говедо, мръсеникъ, мискинъ, и защо не билъ станалъ владика за да го почитатъ и обичатъ хората.

Когато историята на владиката и Мариола била извѣстна и на самитѣ дѣца, тя не можеше вече да бѣде тайна и за Константина, който, като честенъ и почтенъ човѣкъ, неприемалъ да носи този позоръ на своето чело. Той намислилъ да улови владиката въ самото престѣпно дѣяние, да го опозори и да си отмъсти. Въ домътъ му живѣяли освѣнъ Мариола, майка ѝ Кирякица, която ходила да вика владиката щомъ Константинъ отивалъ на дюгенътъ си, още и една слугинка на име Добра. Последниятъ била зрителка на всичко каквото се вършило, нъ не се рѣшавала да обади на господарътъ си. Той, обаче, за постиганне цѣльта си трѣбовало да яви на Добра своето намѣрение. Добра, на драга воля приела да му послужи. Тогава Константинъ казалъ на жената си, да му пригответи дрѣхы за пхтъ, че ще отиде за една седмица до Свищовъ. Кирякица на минутата съобщила радостното извѣстие на владиката, който съ опулени очи гледалъ и съ нетърпѣние чакалъ, кога ще види Константина да потегли и кога ще се яви Кирякица да го повика. Константинъ замислялъ, владиката се намиралъ вече при Мариола, майка ѝ замѣтнала пхтнитѣ врата и почнала да готви обѣдъ за любящитѣ си. Добра отмѣтнала вратитѣ, обърнала очитѣ си къмъ тѣхъ и гледала да се покаже господарътъ ѝ. Константинъ влезналъ и безъ да го съзрѣ Кирякица, той се намѣрилъ въ стаята, гдѣто видѣлъ съ очитѣ си повече нѣщо отъ колкото си предполагалъ. Той отъ гнѣвъ, а другитѣ отъ страхъ, гледали се само безъ да размѣнятъ помежду си нито дума. Константинъ трѣгналъ вратата, заключилъ съ катанецъ и излезналъ на вѣнъ. Владиката взелъ минутно нѣмата Константинова фигура като привидѣние, нъ слѣдъ малко като се окопитилъ, потѣглилъ вратата, която като не му дала ходъ, увѣрилъ се, че той е влезналъ като плѣхъ въ капана. Кирякица била повикана на помощъ, нъ щомъ видѣла катанеца и узнала случката, прострѣла се като мъртва и тя чакала помощъ. Отчаяния владика извикалъ презъ високитѣ прозорци дякона си Григория за да счупи катанеца, който пристигналъ съ брадва въ рѣцѣ и за голѣмо негово щастие, а за господарътъ му по-голѣмо нещастие, той срещналъ въ двора слугинката Добра, на която отъ бѣлото като снѣгъ лице и отъ червентѣ като

божуръ бузи, останалъ омаянъ, захвърлилъ брадвата, почналъ да въздиша, да се милква и да казва: „Ахъ дусице! ахъ галабце! кески насъ двама да бѣхх закличили.“ Добра съ ругание се теглила отъ него, обаче той неискалъ да я испусне. Когато си припомнилъ, че той е дошелъ да спаси господарѣтъ си и потѣглилъ да чюни катанеца, видѣлъ, че двора се изпълнилъ съ хора, между които най-първо вървелъ Константинъ, слѣдъ него аянина, чорбаджитѣ и други за любопытство. Константинъ отключилъ стаята, влезнали вътрѣ, поздравили владиката, честитили му и си излѣзли. Слѣдъ тѣхъ излѣзналъ и владиката и отишелъ въ митрополията си.

Още въ сѣщия день, гражданитѣ направили едно изложение, което испратили въ патриаршията и молили часъ по скоро да се отстрани владиката отъ градѣтъ, защото и друговѣрцитѣ почнали да се подиграватъ съ него. Патриаршията погледнала на това като на обикновенно нѣщо и не обърнала внимание на изложеното. Най-послѣ, тѣ испратили на 12-й Юний въ Цариградъ съгражданитѣ си Николча Стояновъ, Тод. Ив. Кунчовъ, Тод. С. Драсовъ, Бенъ Симеоновъ, Коно Мариновъ, Дико Кечевъ, Константинъ Часовникаря и Х. Петра отъ Троянъ. Патриаршията тогава повикала и Мелетия изъ Ловечъ. Послѣдний билъ оправданъ а горѣспоменатитѣ лица осждени на заточение, защото неправедно обезчестили и опозорили владиката, който отишелъ при грѣкинята не за друго, освѣнъ да му ушине *калѣфъ* за патерицата. Пресждата била произнесена и оставало само да се испрати такрирѣтъ до високата порта. Въ това врѣме, най-влиятелния между представителитѣ Николчо Стояновъ, представилъ въ синода едно писмо, което му било испратено отъ Мелетия преди нѣколко врѣме за изгонване мюдюрината и поискалъ да се произнесе синода за подписа и печатѣтъ въ него. Синода, като прочелъ писмото, призналъ подписа и печатѣтъ че сѣ на Мелетия, нѣ изругалъ ги, че дирили „подъ волѣ теле“, тѣй като сѣ писмото си той въ нищо неможилъ да се обвини. Слѣдъ това, Н. Стояновъ представилъ още двѣ писма, които били испратени отъ Мелетия за Мариола, а Н. Стояновъ можилъ да ги тури на рѣжка, като почерпилъ кираджитѣ въ Цариградъ и далъ имъ нѣкои подарѣци. Както първото писмо, тѣй и тѣзи двѣ били написани по грѣцки. Синода слѣдъ като потвърдилъ че и тѣ сѣ отъ Мелетия, Н. Стояновъ помолилъ да се прочетатъ. Когато се чули

думитѣ : „Душице, гълѣбче, канарче, скоро ще се видимъ, скоро ще се пригърнемъ“ и прч. синода който по-напредъ защищавалъ Мелетия, а представителитѣ наричалъ бунтовници, немирници, фесатчи, обърналъ се къмъ Мелетия, когото осждилъ и испратилъ въ Свята-Гора на заточение, а на представителитѣ се предложило да си избератъ за владика когото си искатъ. Тѣ заявили че искатъ българинъ, обаче синода отхвърлилъ това тѣхно заявление, като имъ казалъ, че българинъ владика не може да стане, защото нѣмало способенъ. Слѣдъ това синодалнитѣ старци почнали да ги викатъ на госте и всякой единъ препоръчалъ кой дяконътъ си, кой протосингелътъ си и когато на 30-й Юлий били повикани въ одного отъ старцитѣ на вечера, при тръгванието имъ, Николчо Стояновъ билъ задържанъ да спи тамо и да се разговарятъ по пространно за нѣкои работи, обаче презъ нѣщта той билъ отровенъ. На другия день умрѣлъ и погрѣбенъ при църквата Бальклий. Въ това врѣме се появила холера въ Цариградъ и представителитѣ се завърнали по домоветѣ си. На 8-й Февруарий 1852 год. патриаршията имъ испратила Илариона, който, ако и българинъ нѣ тогава е минавалъ за гркъ, и при освящението на 29-й Юний с. г. църквата Успѣние Богородици въ Тетивенъ, нито една дума на славянски языкъ не е казалъ.

1851 г. Първия български владика. Между гръцкитѣ владии ако и да имаше нѣколцина българе, нѣ тѣ служехъ на великата църква, за това ний наричаме, ржкоположения на 15-й Августъ т. г. архимандритъ Стефанъ Ковачевичъ за българската църква въ Цариградъ, *първъ български владика*, при всичко, че той не е билъ по народность и българинъ. Той е билъ родомъ сърбинъ, изгоненъ изъ Сърбия като привърженикъ на княза Милоша. Въ 1848 год. отишелъ въ Рилскій мѣнастиръ и като билъ доста развитъ, мѣнастирскитѣ старци го испратили презъ 1849 год. въ Петербургъ до Св. Синодъ, да испроси милостия за построяване изгорѣлия въ 1833 година мѣнастиръ. Ковачевъ се представилъ предъ Св. Синодъ, предалъ прощението, изложилъ и устно състоянието на мѣнастира, най-послѣ изявилъ и горѣщото желание на мѣнастирското братство, за да си има единъ архиерей, тѣй като този мѣнастиръ билъ най славния въ цѣла Европейска Турция, и посѣщавалъ се отъ цѣлъ българскій народъ, а на старцитѣ

писалъ, че Св. Синодъ го приелъ доста любезно, ще принесе своята помощ къмъ мѣнастира и желае да си избере едно лице, което да се произведе въ архиерейскій санъ. По поводъ на това, въ едно дълго писмо, старцитѣ, между друго казватъ: „Присланий нашъ во Христѣ братъ архимандритъ Г. Стефанъ Ковачевъ въ державную Русію ко отеческимъ обаятиямъ Святейшаго Синода, прислалъ намъ братское писаніе, имже возвѣщае, яко сподобился воспріяти святителския Богопріятныя молитви и благословенія, отеческое же и любезное Святейшаго Синода, и о нашемъ смиренномъ общобратственномъ имени, и о имени священника нашея обители предложити ему прошения наша сия въ первыхъ, еже исходатайствовати что, ежегодно къ препитанію нашему и построению священія нашия обители, и еже имѣти намъ невозбранній въ Русію входъ, и еже бити намъ подъ покровителствомъ и защищеніемъ Святейшаго Синода, таже и прочая яже къ составленію училища, типографій и болницъ. . . . . Но что воздаемъ таковымъ премилостивимъ отцемъ и величайшимъ благодѣтелемъ о всѣхъ яже воздаютъ нашему недостоинству. Сердечныя ли нашия благодаренія? Но и сия грубости ради, аще и недостойни суще достойная достойнимъ воздати, то будемъ, якоже и есмь задолжени непрестанно молити Бога, да той . . . . . еще же извѣстихомся, какъ Святейшій Синодъ благоволяетъ, да отъ нашего смиреннаго и худаго братства избереся единъ за посвященіе во архиереа: намъ сущемъ во отоманской непостоянной державѣ, Святейшій Синодъ елика еще признаваетъ бити на ползу священному нашему монастырю, и спасенію нашему, ми вся та любизаемъ нашимъ усердіемъ, и готови послушати, и аще изволяетъ брата нашего архимандрита Г. Стефана Ковачевича сущаго въ Русіи, посвятити во архиереа ми вси на то съ благодареніемъ соизволяемъ и тако вручится святителскимъ благословеніемъ и отеческой промисли“.

Съ тѣзи хитрость, обаче, Ковачевъ несполучилъ да бжде произведенъ въ архиерейски чинъ, нъ надаренъ отъ Св. Синодъ съ богати за Рилскій мѣнастиръ подаръци, той се завърналъ презъ 1850 г. надирѣ и спрѣлъ се въ Цариградъ. Тукъ се запозналъ съ руския посланникъ Титовъ, съ княза Богоряди и съ всички по влиятелни българе. Почналъ да служи въ църквата и станалъ извѣстенъ на цѣлото българско население. На скоро той взелъ да убѣждава българетѣ и тѣ

да си ржкоположатъ при църквата свой владика, както имало при всяка една гръцка църква, за да не имъ служатъ гръцкитѣ владци. Българетѣ, колкото желаяли това, той още повечъ желаялъ за себе и съ съдѣйствието на Богориди, сполучилъ да бѣде ржкоположенъ съ титулъ *Лаодикийскій*.

Ковачевъ, на когото мѣнастирскитѣ старци нѣколко пхти писали за подарѣцитѣ а той не ги испращаль, и на испроводенитѣ въ Цариградъ двама мѣнастирски братия не ги предаваль, тѣ на 22-й Септемврий слѣдъ като билъ ржкоположенъ, писали до русскій посланикъ да го застави да предаде принадлежачитѣ на мѣнастира вещи, и презъ м. Октомврий повторно писали. Въ тѣзи писма между друго, старцитѣ осждадъ Ковачева, че безъ тѣхно знание билъ ржкоположенъ и че освоилъ подаренитѣ за мѣнастира вещи, като казватъ: „Извѣстившеса, что Ковачевъ по горячному его желанію, произведенъ бистъ въ чинъ архiereйство, ми ощутили двѣ весьма неравная и несоотвѣтствующаяся другъ другу чувствованія: перво било что ми чрезвичайно обрадовани стахомъ о исполненіи желаемого ему достоинства, а второе, что тронуты стахомъ велию скорбию и печалию, ибо явно есть нинѣ яко отрицается настъ и уже отречеса. . . . . Сия наша убогая обитель била предметомъ его входа въ державною Россію и съ имя ея онъ испросилъ все то съ которомъ нинѣ славится и предваряемъ биваетъ всѣми. . . . .“

Ковачевъ билъ съвършенно расточителенъ човѣкъ, и като нѣмалъ опредѣленъ приходъ, задължнелъ до 70,000 гроша. Взаимодавцитѣ се оплакали на патриарха, който като дирилъ и причина да го махне, презъ 1854 година го испратилъ въ Трапезунтъ на заточение. Слѣдъ двѣ години се завърналь, нъ билъ поврѣденъ умственно и отправенъ въ нѣкой мѣнастиръ въ Сърбия.

По настояванieto на Ст. Богориди, билъ ржкоположенъ за титулярненъ епископъ при българската църква, Поликарпъ Патарскій, родомъ Котленецъ, който слѣдъ двѣ години отишелъ въ Галацъ да прибере нѣкои свои вещи, гдѣто и умрѣль.

На 5-й Октомврий 1858 г. патриархътъ ржкоположилъ Илариона Стояновичъ Михаиловскій, съ титулъ Макариополекій и съ условия подписани отъ него и отъ Цариградскитѣ първенци, щото, да нѣма право да поиска, а даже и да му се предложи управлението на нѣкой епархія, да не приема и

че неговитѣ покровители се обвързватъ да го не представяватъ ни на една българска епархия която би се открила.

Позорното изгонване на Видинский владика Венедикта. Предшественника на Венедикта Кирилъ, ужасно притѣснявалъ и събличалъ българското население. Управителя Хюсеинъ паша като неможилъ да търпи това, явилъ се защитникъ на българетѣ, а пакъ Кирилъ който ималъ силна защита въ Цариградъ, сполучилъ да представи управителя като грабителъ и послѣдний презъ 1847 г. а споредъ нѣкои презъ 1848 год. билъ повиканъ въ Цариградъ. Хюсеинъ паша се оправдалъ и завърналъ се въ Видинъ. Като се получило извѣстие за неговото пристиганне, Кирилъ безъ да се усрами, отишелъ на парахода да го посрещне, нъ Хюсеинъ паша не му допустналъ да се приближи до него. Кирилъ три пѣти се помъчилъ да падне на нозѣтѣ му, нъ билъ отблъснатъ въ присѣствието на 2—3 хиляди души народъ, и като видѣлъ че неще може да намѣри милость, несмѣилъ да се върне вече въ митрополията, а съ една турска варка тръгналъ за Ломъ. Силната буря която се появила, тласнала го на островчето подъ Видинъ, гдѣто сѣделъ три дни безъ хлѣбъ и само съ расото на грѣбътъ.

Нѣкои си Атанасъ го намѣрилъ, далъ му абата си отъ грѣбътъ, и едвамъ тогава неговата любезна владчица кокона Катерина се извѣстила, умолила стражаритѣ да му занесктъ хлѣбъ, дрѣхы и прч. и тръгналъ за Цариградъ.

Не въ продължително врѣме, той се замѣтилъ отъ владиката Венедикта, който съ своитѣ безчестни дѣла, особно съ грабителствата си скоро станалъ извѣстенъ въ цѣлия Видински санджакъ. До тольозъ се предалъ на грабителство, щото и нафората съ пари раздавалъ. Всяки мѣсець отивалъ по къщата на по богатитѣ граждани вода да святи и по-малко отъ единъ миць не взималъ. Когато се женили нѣкои, той отивалъ въ домътъ имъ да ги благослови за да иматъ щастливъ животъ, за което трѣбвало да му плататъ тоже единъ миць. Когато умирали нѣкое богато лице, привиквалъ сродницитѣ му отъ които взималъ 200—500 гр. за *опрощение грѣховъ*. Видинци, много пѣти се оплаквали на патриаршията и искали замѣстванието му съ друго, нъ не се удостоивали даже и съ отговоръ. Най-послѣ, владишкитѣ грабителства надвели на народното търпѣние и Видинци се принждали да испрататъ

представители въ Цариградъ, които да молятъ правителството, поне да се опредѣли извѣстна заплата на владиката имъ. Както Самоковци сж първи които испадихъ своя владика за безчестнитѣ му дѣла, тъй сжщо и Видинци сж първитѣ, които, съ прошение поискахъ отъ правителството да се опредѣли извѣстна заплата на владиката имъ и да се избаватъ отъ неговитѣ грабителства.

Портата намѣрила основателна и справедлива просбата на Видинци и на 26-й Джемаз. ахъръ 1267 т. л. харджие нахърж издаде заповѣдь до патриарха, да се опредѣли заплата на Видинскитѣ владика, за която да се споразумѣе съ находящитѣ ся тукъ Видинци; на ако е възможно мѣрката да стане обща за всичкитѣ владици.

Патриаршията като не одобрявала тъй мѣрка, бавила отговорътъ си. Нъ отъ честитѣ заявления на Видинскитѣ представители до високата порта, и отъ напомнванията които последната правила на патриаршията, въ едно събрание отъ духовни и миряни се рѣшило, да се даде всякому отъ членоветѣ на събранието преписъ отъ заповѣдта на портата, за изучаване въпроса по основателно.

Въ второто събрание било рѣшено да се отхвърли тъй мѣрка като нецѣлесобразна и неприспособима. Патриаршията въ отговорътъ си до министра на исповѣданията казала: че обичаятъ да събиратъ владицитѣ подаяния отъ паството си, билъ старъ християнски обичай, заповѣданъ отъ самата вѣра, и че тѣзи подаяния ако и да били отъ началото незначителни, отпослѣ обаче, трѣбвало да се увеличатъ, защото всякой единъ владика билъ вече длъженъ да внася ежегодно едно опредѣлено количество: 1) въ народната касса за поддържане църковнитѣ иждивения и лихви; 2) въ кассата на болницата; 3) въ кассата на милостини; 4) въ училищната касса въ която се внасяли ежегодно отъ владицитѣ 1,833,289 гр.; 5) задължението къмъ патриарха; 6) лихвитѣ за епархийскитѣ дългове наричани дворни; 7) опредѣленото количество за сваяние на майката отъ общия дългъ, който възлизалъ на 6,258,989 гр.; 8) за поддържане на богословското училище 9) за извънредни данъци по разни случаи, и най-послѣ, трѣбва да искара и за прехраната си, както и за чиновницитѣ и слугитѣ си, а пакъ отъ самото изложение на Видинскитѣ жители се виждало, че владиката имъ получа-

валъ отъ разнитѣ приходи не повече отъ 80,000 гр. въ годината. При това, патриаршията белѣжила, че въ историята подобенъ примѣръ нѣмало, та ако се опредѣли заплата на владичитѣ, ще се нарушатъ и развалятъ узаконенията и обичаитѣ останали отъ старо врѣме, на които сж привикнали и самитѣ християни и които сж съхранявани непрестъпно до днесъ.

На 27-й Саферъ 1267 т. л.¹⁾ великия везиръ отговори доста строго, на това патриаршеско оправданне, като казваше: „Съ царско повеление се е извѣстило Вамъ, че споредъ прошенieto на Видинскитѣ християни, трѣбва да се опредѣли една благословна заплата на тамошния митрополитъ и да престане вече всяка мълва: Нъ вий между другитѣ извинения, страхувате се че примѣрътъ на Видинци ще бжде послѣдванъ и отъ други. Излишно е да Ви кажемъ, че собственната служба и единственната длъжностъ на архиереитѣ, е, да управляватъ духовнитѣ дѣла на християнитѣ и да се грижатъ за тѣхното образование, а не да се занимаватъ само съ събиране пари отъ сиромаситѣ и да ходятъ отъ село въ село като бирници, което дава причина на народа, не само да нѣма толкозъ почитъ и благоговение къмъ тѣхъ, нъ и да се оплаква и дири помощта на правителството, което неможе да му откаже на справедливитѣ просби. Прочее, призовавате се да съберете единъ смѣсенъ отъ духовни и мирски лица съборъ и да размислите за прекратяванieto на тѣзи насилни и беззаконни и да се даде край на оплакванията.“

Патриархътъ се видѣлъ принуденъ да даде въпроса на ново обсъждане, за което се съставила комисия, която слѣдъ изучаванieto на въпроса, да представи проектъ за разрѣшението му. Съставеното въ патриаршията събрание на 8-й Мартъ 1851 год. прпело проектътъ на комисията по начало, и като били испратени подобни на Видинското прошение и отъ Струмница противъ грабителствата на Антима, отъ Одринската епархия противъ Кирила, както и отъ други епархии, събранието рѣшило да се пригласятъ всичкитѣ епархии, за да испроводатъ точни списъци на вѣнчилата си, та да се опредѣли съразмѣрната съ вѣнчилата сума, която трѣбва да плати епархията отъ общия *дворенъ* дългъ; колко трѣбва да внася ежегодно въ

¹⁾ Между тѣзи турска дата, която означава 20-й Декемврий 1850 г. и първата отъ 26-й Джемаз. Ахъръ т. е. 16-й Априлий 1851 г. вижда се че има погрѣшка.

патриаршията за разноските на централното управление и за бдържане на общеползните народни заведения, така щото, ако поиска някоя епархия владиката ѝ да бжде съ заплатата, а се приеме нейното желание, слѣдъ като се задължи да внесе рипадающата ней частъ отъ дългътъ и да плаща ежегодно ботвѣтственната съ числото на вѣнчилата ѝ сума за разноситѣ на патриаршията и на заведенията въ Цариградъ. На 4-й Априлий патриаршията съ едно окръжно до всичкитѣ патриархални владии, привела въ изпълнение това рѣшение.

Всичко това патриаршията вършила съ цѣль, за да се аплита и протака въпроса, щото, онѣзи които сж го възбудили а се отчаятъ и откажатъ отъ тѣзи мисль.

Портата, която била вникнала въ патриаршескитѣ намѣения, не я оставяла на мира. Тя презъ м. Юний испратила ова заповѣдъ до патриарха за да даде по-скоро край на въпроса. Патриархътъ свика пакъ събрание отъ Синода и първенцитѣ, въ което се избрала една комисия отъ трима владии трима миряни, да издири какви именно дългове има патриаршията и какви доходи, та върху това да се състави проектъ за нова наредба, която трѣбвало да се тури въ дѣйствиe, огато се приеме, *владицитѣ да бждатъ подъ заплатата.*

Въ това врѣме владиката Венедиктъ почналь да върши активна безчестни и съблазнителни дѣла въ Видинъ, щото, наелението немогло вече да го търпи и молило правителството асъ по-скоро да го вдигне. Освѣнъ грабителствата, свирѣгватата и други подобни, той почналь съ съпругата на учителя Георги наричана *зубавата даскалица* и съ арменката Софи Гарнамъ-дуду и по улицитѣ да се расхожда. Презъ м. Октомрий правителството испратило главния надзирателъ на Дунавката областъ Шекибъ ефенди да изучи оплакванията на населението противъ Венедикта. Шекибъ ефенди, като узналь отъ урцитѣ само, за дѣлата на Венедикта, той го вдигналь безъ вызволения на патриаршията. Когато се качилъ владиката а парахода, той водилъ съ себе и любовницата си Софи Марямъ-уду. Той се испратилъ съ голѣмъ позоръ отъ населението. Ъкои лица които се намирали при парахода като го видѣли въ любовницата му, позволили си и да го заплуютъ въ лицето.

При всичко това, патриаршията силно настоявала пакъ да о възвърне въ Видинъ и когато се готвилъ да трѣгне, при-

стигнаха отъ Видинъ представители, които съ голѣми усилия, едвамъ сполучили да се избаватъ отъ него.

Видинци, като се избавиха отъ Венедикта, тѣ напустили и въпроса. Обаче наскоро почнали да пристигатъ силни оплаквания предъ правителството отъ разни мѣста противъ грабителствата на гръцкитѣ владици, особно пакъ презъ 1852 г. Пловдивския Хрисантъ бѣ завдигналъ отъ Хасково 40,000 гр. повече отъ опредѣленото, сжщо и отъ Т.-Пазарджикъ. Одринския Кирилъ завдигналъ отъ М/Паша и Чирменско още по голѣми сумми. Струмнишкий тоже, както и други мнозина. Властѣта взе подъ внимание оплакванията на населението и заповѣда да се повърнатъ надвзетитѣ сумми, и борбата между българе и гръци отъ денъ на денъ по-остъръ характеръ взимаше. Нѣ като възникна въпроса за правдинитѣ на католицитѣ и праславнитѣ въ Божигробскитѣ мѣста, който отвлече вниманието на правителството къмъ друга страна и като отъ този въпросъ се отвори и въпросътъ изобщо за привилегийтѣ на православното духовенство въ турската империя, който докара кримската война, то, мисльта за поправка на системата и редътъ на управлението на Цариградската патриаршия, и за удовлетворение жалбитѣ на подвластнитѣ ѝ християни, трѣбваше да чака врѣмето си.

1857 год. Извънреднитѣ патриаршески коварства и владишки злодѣйства. Кримската война създаде обнародвания на 18-й Февруарий 1856 год. Хатти-Хумаюнъ, състоящъ отъ 38 точки, отъ които въ една гласеше: „Правдинитѣ и привилегийтѣ дадени на разнитѣ общини отъ султанитѣ, изново ще се потвърдатъ и ще се вардатъ, нѣ всяка една християнска община е длъжна, въ единъ опредѣленъ срокъ да преглѣда привилегийтѣ и правдинитѣ си и да представи на високата порта единъ проектъ на преобразования на нейното управление, каквито се изискватъ отъ напредъка на просвѣщението и на врѣмето. Властѣта дадена на патриарситѣ и на владицитѣ на разнитѣ християнски исповѣдания отъ Мохамеда II и неговитѣ приемници, ще се постави въ гармония съ новото положение, което имъ се обезпечава; че началото за назначение патриархъ до животъ ще се приспособи слѣдъ преглежданieto избирателнитѣ правилници; че доброволнитѣ пособия, които се даватъ сега на духовенството, съвсѣмъ се

чтожавать, и вмѣсто тѣхъ ще се отстѣпи опредѣлена за-та на владицитѣ; управлението на народнитѣ дѣла на стиянскитѣ и на другитѣ не мусулмански общини ще се ожи подъ защитата на единъ свѣтъ, на който членоветѣ се избиратъ отъ духовенството и мирянитѣ изъ всяка община“.

Този султански актъ, даде жива надѣжда на българскитѣ одѣ, за възстановление потѣпканитѣ му правдини, тѣй като азъ него се сломяваше дадената отъ завоевателя на Царигдъ Мохамеда II на фенерекото духовенство желѣзна верига, която бѣ свързало и държало подъ робство православнитѣ оди въ турско съ стотини години; а за гръцкото духо-ство не оставаше друго, освѣтъ да се откаже отъ всички употрѣблениа и свирѣпства, които е упражнявало надъ гарекитѣ народъ, да се съобрази съ обстоятелствата и да помири съ положението си.

По поводъ на този актъ, Цариградскитѣ българе презъ 56 год. подадохъ за първъ пкъть прошение до султана, съ то искахъ такива правдини, на каквито се радватъ гръци, енци и други народи.

Въ началото на 1857-та година, когато великиа везиръ и паша се намираше въ Парижъ за подписване договора. венцитѣ българе въ Цариградъ, поискали позволение отъ ѣстникътъ му Кхбрхзли Мехмедъ паша и съ прошение ис-али желанието на българскитѣ народъ: „Да не бжде вече чиненъ на гръцитѣ, нѣ да се ползова съ равни тѣмъ прав-ци по църковното управление и, съ правдината на контролъ ху доходитѣ които се прибиратъ отъ българетѣ и разнасятъ църковното управление.“ Кхбрхзлията отговорилъ, че ще бици желанието имъ на патриарха, и самото правителство се погрижи, да удовлетвори до колкото е възможно бл-ския народъ въ това отношение.

Гръцкото духовенство, вмѣсто да употрѣби средствата, за извлече и въ този случай колкото е възможно повече полза себе, като удовлетворише ничтожнитѣ желаниа на българ-я народъ, та пакъ да има върховната власть надъ него, като че нарочно се постави да распаля ненавистъ и вражда сду едновѣрнитѣ народи — българскитѣ и гръцкитѣ и, като бѣ направило общо съзаклатие помежду си, както едно ме еничаритѣ, да оголватъ и притѣсняватъ българското еление, тѣй щото отъ всѣду се слушахъ оплаквания, а па-

триарха сега се яви още по-силенъ защитникъ и покровителъ на своето духовенство.

Почнатото отъ патриарха Самоила презъ 1767 година слѣдъ унищожението на Охридската независима архиепископия дѣло, патриархътъ Кирилъ въ настоящата 1857 г. се бѣ рѣшилъ да приведе въ изпълнение и да му даде край. Освѣнъ че защитаваше и покровителствуваше владциитѣ, още, той ги поощряваше да грабятъ, да глобяватъ, да свирѣпствуватъ, българскитѣ учители да гонятъ, училищата да затварятъ и всичко позволено и не позволено да вършатъ.

Патриархътъ слѣдъ като получилъ преписъ отъ подаденото на Кѣбрѣзли Мехмедъ паша отъ Цариградскитѣ българе прошение, за равни съ гръцкия народъ правдини, той възрази: 1) че великата църква която сама имала църковната власть, имала и правдинитѣ да държи подъ скиптра си всички православни области, та по това нито единъ народъ не може да си състави особна иерархия; 2) че гръцкото духовенство, духовнитѣ си чада не отдѣля и не припознава по народность, а за всички равно и еднакво се грижи, оправя и просвѣщава по еллинскій языкъ, който има преимущество като языкъ за проповѣданне християнскитѣ истинни и языкъ за просвѣщение и 3) че при всичко това, една *етерия*, съставена отъ човѣци луди и избезумени иска да отдѣли българското стадо отъ подданничеството му къмъ великата църква и да състави българска иерархия.“ (В. Византиецъ бр. 48). А като бѣше прѣсно още въ ушитѣ на турцитѣ дядо Николовото въ Габрово възстание, патриархътъ испрати и едно дълго окръжно до владциитѣ на българскитѣ епархии, ¹⁾ въ което между другитѣ съвѣти които имъ дава, той казва и слѣдующето: „За да имаме и ние по-голяма дързостъ и по-свободно да Ви защитаваме предъ височайшето правителство, трѣбва строго да бдите надъ българетѣ за да сѣдѣтъ мирни, да се не бунтуватъ и възставатъ противъ правителството, а непокорнитѣ, сѣмнителнитѣ, непознатитѣ, чужденцитѣ и лукавитѣ (?) човѣци, на властѣта и намъ да предаватъ.“ Въ сѣщото врѣме той подалъ заявление и на портата, която, за спокойствието на държавата си, на коварния, немщрия и готовия за бунтъ българскій народъ, свобода и правдини да не дава.

¹⁾ Испратеното до Видинскій Паисия и до намѣстника на Кюстендилската епархия Авксентия ний имаме на рѣцѣ.

А пакъ владичитѣ, всякой единъ до по-главнитѣ общини въ епархията си испратихъ увѣщание, въ което казвахъ: „Имамъ отеческа длъжностъ, ясно да Ви докажа, защо, съ издадения *тензиматъ* (*хаттихумаюнъ*) който стана иджра за всичкитѣ подданници въ държавата, придобихме рахатъ и тишина, заради което сме длъжни непрестанно да отправяме велико благодарение Державнейшему, Милосерднѣйшему Человѣколюбивому нашему царю султанъ Абдулъ Меджиду, . . . и ако се появатъ нѣкои човѣци смутители и народобунтовници сѣющи плевели и смуцавающа тишината на държавното царство, обявлявайте ги на азитѣ, а они да извѣстятъ на священния мезлишъ за да се наказватъ такива немирници и хаймани, които учатъ народа на непокорство къмъ отъ Бога опредѣленото намъ държавно царство. . . .“

Слѣдъ окръжното на патриарха, владичитѣ се поставихъ като бичъ Божий надъ българскій народъ. Пловдивскія Хрисантъ наклѣвети предъ турскитѣ власти нѣкои отъ по-виднитѣ българи като бунтовници и поиска тѣхното заточение. Той наклѣветилъ и Н. Герова, който билъ повиканъ повторно за учителъ, че като се билъ училъ въ Руссия, щѣлъ да приготвя пакъ за русситѣ, за което Геровъ неможи да постъпи въ училището и биде назначенъ руски консулъ въ Пловдивъ.

Търновскій Неофитъ сжщо тѣй наклѣвети първенцитѣ, нъ както Пловдивскитѣ така и Търновскитѣ бидохъ оправдани, а двамата тѣзи владичи опозорени и изгонени.

Скопскій Иоакимъ затворилъ българското училище и учителя Иордана Х. Константинова изгонилъ въ Сърбия, като го наричалъ безбожникъ, бунтовникъ и че училъ българетѣ да не плащатъ данъкъ на правителството. Иорданъ е влаченъ по улицитѣ, народа плакалъ слѣдъ него, нъ не било възможно да му помогне.

Нишскій Калининъ, като излѣзналъ по селата да съблича населението, отишелъ въ с. Орѣховица, гдѣто насилственно обезчестилъ една жена, за което нѣкои отъ по рѣшителнитѣ селяни, отрѣзали една частъ отъ брадата му и го испудили.

Одринскій Кирилъ гонилъ българскитѣ учители, клѣветилъ българетѣ като бунтовници, не оставялъ ги да четатъ по славянски въ църквата която тѣ сами построили. При това той издалъ окръжно, чрѣзъ което подъ страхъ на затворъ, всички които били сгодени, трѣбвало да се вѣнчатъ. Само

въ г. М/Паша станали 150 свадби и за всяка вула се плащаше по 50 гр. златни.

Софийский Гедеонъ при другитѣ злодѣяния и насилна афоресалъ Кирия кюркчията, бакалитѣ Панко и Ташо, Андона Найденовъ, Дойчина Ивановъ и механджията Димитра, нъ като взель отъ Кирия 1000 гр. отъ другитѣ двама по 300, и отъ послѣднитѣ трима по 500 гр. вдигналъ афорезмото си.

Шуменский Вениаминъ повечъ отъ други пхть почналь да граби и билъ уловенъ въ блудство. Той се избавиль отъ опозоряванье, като далъ 50 лири турски.

Дионисий, който билъ назначенъ за митрополитъ на Тулча — Силистренската епархия презъ 1854 год. и отъ самото начало се показаль страшенъ грабителъ а сега и ужасенъ гонитель на българский языкъ, при това и краенъ блудникъ. Злоупотрѣбленията, грабителствата и безчестията които вършили, като били преминали всяка граница, повдигнали се противъ него силни оплаквания отъ цѣлото православно Силистренско население. Патриаршията, която всяки пхть е покровителствувала и защищавала своитѣ владици, вмѣсто да уважи оплакванията на населението и да отстрани Дионисия, тя испратила Иерополски Анания да увѣщава населението за да слуша владиката си и да му се покорява като на човѣкъ уменъ, мждръ, ученъ и прч. който билъ единъ отъ рѣдкитѣ владици. При всичкитѣ доказани злодѣяния, патриаршията отказала да го вдигне и той почналь още повечъ да граби. Българетѣ били събрали 150,000 гр. приготвили и вещество за да си построятъ църква, нъ той съ тия пари и съ веществото построилъ митрополия и почналь всяки вечеръ да прави угощения на млади грѣкьини, които цѣла ноцъ пѣяли и играли. Вземалъ за вула на второ и трето вѣнчило 1500—3000 гр. а за пари и незаконни съпружества позволявалъ. Оплакванията се подновили. Испратиль се ексархъ за ислѣдование. Повикали се селяни изъ много села. Неговитѣ грабежи и злодѣяния били доказани, нищо обаче не се взело подъ внимание и той си останаль пакъ на епархията.

Тъзи година, нищо добро, нищо приятно не се чуваше за владицитѣ и като че всякой се надварваше, кой повечъ да граби, да злодѣйствова и свирѣпствова.

Изгонванието на Търновский Неофита. Неофитъ, отъ *когого* Търновци, само съ помощта на 100-тѣ хиляди гроша

бѣхж сполучили да се избаватъ и който съ хитростъта си, пакъ имъ се натрапи, билъ назначенъ презъ мѣсець Мартъ 1849 година, обаче, населението, което неможеше да забрави неговитѣ злодѣяния, никакъ не било съгласно за него. Патриаршията, наедно съ подкупенитѣ отъ Неофита чорбаджии, побѣдили, и Неофитъ на 18-й Май пристигналъ въ Търново. Въ самото начало на злодѣянията си той ималъ граница, нъ съ течение на врѣмето, злодѣянията му взимали по-широкъ размѣръ и станали даже пословични.

За предателствата, които вършилъ презъ 1856 год. въ врѣме на дядо Николовото въстание, билъ възнаграденъ съ орденъ *меджидие*, който му се прикачилъ отъ самия управителъ Галипъ паша. За да искаже върноподданническата си признателностъ, съ орденътъ на шия, отъ конактътъ, той отишелъ право въ църквата и отслужилъ молебенъ за здравието и долгоденствието на султана. На другия денъ по негова заповѣдъ, такъвъ молебенъ се извършилъ по всичкитѣ църкви. А въ деньтъ на св. Апостоли, той държалъ проповѣдъ въ църквата, съ която поставилъ турцитѣ на равно съ християнитѣ предъ Христовата църква. Съ надѣжда за една обща похвала, той далъ да се напечати проповѣдъта въ всичкитѣ Цариградски вѣстници. Нъ като видѣлъ въ сжцитѣ вѣстници че той се осжжда и укорява че проповѣдвалъ ересъ, официално се отказалъ отъ авторството на напечатаната проповѣдъ.

Неофитъ, който не можилъ да се нарадва на орденътъ си, и като желаялъ да се здобие още съ единъ, презъ мѣсець октомврий, той заставилъ попъ Симеона отъ с. Бебрево, да напише тайно едно писмо до Х. Пенча, съ което ушь Аврамъ Тончовъ и Станчо изъ Бебрево го питатъ: „Готови ли сж, има ли мнозина, гдѣ ще се събиратъ“ и като го молятъ по-скоро да имъ отговори, казватъ, че тѣ съ нетърпѣние чакатъ минутата на своята смъртъ за свободата на отечеството. Съ това писмо Неофитъ като не постигналъ цѣльта си, той испратилъ да се подпечататъ три махзари на бѣла хартия, нъ само неговитѣ привърженици подпечатали а населението протестираше.

Въ края на 1856-та година Неофитъ билъ нетърпимъ, не само отъ българското население, нъ и отъ турското. Всички негодували противъ него. Въ това врѣме се появила распря между нѣкои отъ Търновскитѣ чорбаджии и населението. Първитѣ се обвинявали че злоупотрѣбили въ събиране на

беглика. Възбудило се преслѣдване. Населението се раздѣлило на двѣ партии. Неофитъ за да намѣри защита, той се присъединилъ къмъ едната, станалъ нейнъ водителъ, къмъ която расположилъ и управителя Моамеръ паша. Противната партия още по-силно се ожесточила противъ Неофита, нъ той за да я обори по-лесно, въ началото на м. Януарий 1857 год. испратилъ отъ своитѣ привърженици въ Цариградъ за да дѣйствуватъ и тамо, което направила и противната партия. Въ сжщото врѣме безбожникътъ Неофитъ изискалъ отъ патриаршията едно синодално писмо, чрѣзъ което да укаже че въ Търново още се крпятъ дядо Николови послѣдователи и, патриаршията съ това писмо, което се чело по всичкитѣ църкви, съвѣтвала българетѣ да стоятъ мирни и да се не бунтуватъ противъ правителството. Това писмо направило твърдѣ скръбно впечатление на българетѣ особно, когато на 17-й Февруарий били задрѣни Станчо Селвили, Пенчо Раднновъ, Райко Ивановъ, Тодоръ Недѣлковъ и други нѣкои отъ водителитѣ на противната на Неофита партия, които той наклѣветилъ като непокорни и невѣрни на правителството. Неофитъ съ съдѣйствието на управителя хвърлилъ въ затвора нѣкои и отъ турцитѣ, които потвърждавали неговитѣ злодѣяния. Гражданитѣ подавали много пакти прошение на управителя за да освободи задрѣнитѣ, той обаче безъ да прочете прощението имъ раскжсвалъ го предъ тѣхнитѣ очи.

Тъзи борба ако и да имала съвсѣмъ другъ характеръ, нъ Неофитъ като увѣрилъ правителството, че въ Търново се готви ново въстание, което на пролѣтъ щѣло да избухне, испрати се Видинския Валия и Мехмедъ ефенди изъ Цариградъ, почнахахъ се ислѣдваня, едни обвинявахъ задрѣнитѣ като съучастници въ дядо Николовото въстание, други като ненамираха подобно нѣщо, най-послѣ, задрѣнитѣ били освободени. Презъ м. Мартъ Търновци испратили въ Цариградъ хора, които да дѣйствуватъ за изгонванието на Неофита, гдѣто билъ повиканъ и той. Съ съдѣйствието на Нусретъ бея, който знаелъ всичкитѣ злодѣяния Неофитови, той билъ сваленъ. Това извѣстие когато пристигнало въ Търново, неговитѣ привърженици отворили отчаяна борба. Само че кръвъ не се пролѣло, а бой до смъртъ. Чорбаджитѣ по улицитѣ гонили и бияли Неофитовитѣ противници. На 7-й Априлъ билъ сваленъ и управителя Моамеръ паша. Неофитовитѣ привърженици испратили Коля П. Христовъ по селата, за да подпечатва махзари за завръщанието му пакъ

въ Търново. Гражданитѣ като се извѣстили, явили на новия управителъ който билъ човѣкъ честенъ и справедливъ, уловилъ Коля, скъсалъ махзаритѣ, които били подпечатани отъ селянитѣ безъ да знаятъ съдържанieto имъ, Неофитовитѣ привърженици се смирили и борбата се прекратила.

1858 год. Изгонванието на Пловдивскій Хрисантъ.

Хрисантъ е замѣстилъ умрѣлия презъ 1850 год. Никифора. Послѣдния е очертанъ отъ грѣкътъ Г. Цукала като *бичъ Божий* за Пловдивци. Той билъ назначенъ въ 1824 год. и въ разстояние на 26 год. натрупалъ голѣмо богатство. Глобявалъ, наказвалъ, свирѣпствовалъ, отлъчавалъ отъ църквата само за пари и разни други неприлични дѣла вършилъ, а замѣстникътъ му Хрисантъ се силилъ да го надмине въ всичко.

Той щомъ стхпилъ въ епархията, показалъ се ужасенъ гонителъ на българетѣ и краенъ сребролюбецъ. Като обиколилъ всичкитѣ малки и голѣми села, събличалъ безъ милость и събралъ пословични сумми. Презъ 1852 год. задигналъ доста голѣми сумми отъ Т.-Пазарджикъ, за което се появили силни оплаквания предъ Пловдивския управителъ, който заповѣдалъ да се повърнатъ на населението надвзетитѣ сумми. Хрисантъ наклѣветилъ Т.-Пазарджикскитѣ първенци, поискалъ тѣхното заточение, нъ Адиль наша ги защитилъ. Той събралъ и отъ Хасково 40,000 гр. повече отъ колкото ималъ право. Гражданитѣ поискали това количество назадъ като неправедно взето, обаче той отговорилъ да направатъ заявлението си писмено. Щомъ приелъ заявлението, въ което на чело стоялъ подписътъ и печатътъ на Христодула Вълчевъ, той писалъ въ патриаршията, че въ Хасково между българскитѣ първенци се приготвява нѣщо, което той подозрѣлъ и вѣрва че е възстание противъ правителството и за предводителъ билъ назначенъ Христодулъ Вълчевъ. Патриаршията минутно съобщила на високата порта, която опредѣлила една комисия подъ предсѣдателството на Адиль Исмаилъ наша. Почнали се изслѣдания и най-послѣ се указало, че Хрисантъ наклѣветилъ Хасковскитѣ граждани, само, защото му поискали 40-тѣ хил. гроша, които ограбилъ отъ населението. Той се повикалъ въ Цариградъ за тѣзи клѣвета и билъ оскъденъ да повърне взетата неправедно сума.

Хрисантъ като се извѣстиялъ че въ църквата на с. Куручешме се ввѣвелъ славянскій азикъ, испратилъ намѣстникътъ

си съ заповѣдь да исхвърли славянскитѣ книги, въ противенъ случай да затвори църквата. Обаче селянитѣ нито книгитѣ не хвърлили нито оставили църквата да се затвори, за което Хрисантъ ги афоресалъ.

Въ сѣщата година той посѣтилъ и Калоферъ. Единъ денъ като отивалъ при калугерицитѣ на обѣдъ, кметътъ Стойчо Мирчовъ го срещналъ на улицата и го придружилъ. Когато сложили трапезата, принесли отъ мѣнастирския хлѣбъ който билъ чернъ. Хрисантъ казалъ на Мирчева да отиде и намѣри бѣлтъ при отговора, че въ Калоферъ не се намира по-бѣлъ хлѣбъ. Хрисантъ му ударилъ една плесница и почналъ да го кълне и напада като *не послушно чадо*. Мирчевъ станалъ отъ софрата и си отишелъ а Хрисантъ останалъ свободенъ. Тъзи случка предизвикала силно негодование между жителитѣ противъ Хрисанта и отъ тогава почнали да го презиратъ, гонятъ и пари даже не му давали.

Той когато отишелъ въ Батакъ, взелъ отъ Трендафила Юруковъ за вула 620 гр. отъ Никола Балино 420 гр. отъ Благоя Христосковъ 260 гр. отъ Пена Джуруловъ 280 гр. сѣщо и отъ други. Тѣ послѣ се оплакали на Пловдивския управителъ, който заповѣдалъ на Хрисанта да повърне този грабежъ.

На 17-й Януарий 1857 год. като служилъ въ църквата св. Димитрий въ Пловдивъ, въ проповѣдта си казалъ: „човѣкъ, безъ да е еллинъ, не може да е християнинъ и да постигне просвѣщение.“

Презъ сѣщия този мѣсець, при промѣняването членоветѣ на народния съвѣтъ, наречанъ *полития*, Хрисантъ, за да може още повече да граби, успѣлъ да постави въ съвѣта свои привърженици, хора користолюбиви, които никакъ не се ползвали съ довѣрнето на съгражданитѣ си и за да осуetyа всяко едно народно и общеполѣзно българско дѣло, съставилъ и новъ уставъ, и печать съ надписъ: *ἀγαθὴ τὴν ἡ πόλις Φιλίππου*. Българе и гръци не задоволни отъ този съставъ избрали отъ всяка махала по едно честно лице, съставилъ се съвѣтъ, изработили и правилникъ по който да се води а печатътъ билъ надписанъ на турски, български и гръцки съ думитѣ: Пловдивскій съвѣтъ. Хрисантъ придруженъ отъ 5 — 6 души свои приятели гръци, отишелъ при мютезарафина Салихъ паша и казалъ му, че стрѣмленията на българетѣ го турятъ въ голѣмо затруднение, тѣй като тѣ наумили да учредятъ въ митропо-

лията едно отдѣлно *межкеме*, отдѣлно управление, отъ онова което е наредило султанското правителство и за това искатъ да иматъ особенъ печатъ и особенъ правилникъ; и че той съглежда въ тѣхъ духъ на непокорство и съпротивление на поставенитѣ отъ султана власти, на узаконения редъ, и че той ималъ силни сѣмнения за тѣхното вѣрноподанничество.

Тѣзи думи не би имали никаква тежестъ предъ Селихъ паша, ако бѣхъ казани отъ друго лице, защото той познавалъ доста отъ близо Пловдивскитѣ граждани. Нѣ казани отъ тѣхния народенъ началникъ и официалния представителъ предъ гражданската власть, естествено не можехъ да останатъ безъ внимание. Салихъ паша съобщава това на по-висшата власть въ Одринъ, отъ гдѣто на 30-й Януарий пристигна Пемаилъ паша да изслѣдва дѣлото. Между пастиръ и пасоми се отвори официална сѣдба. При всичко че невинността на българетѣ скоро се откри, нѣ тѣ искахъ да се сѣдатъ съ пастирътъ си като съ клѣветникъ и да искатъ неговото изгонване изъ Пловдивската епархия. За слѣдване сѣдбата се испратихъ въ Одринъ а послѣ и въ Цариградъ Павлаки Куртевъ, Цоко Каблешковъ и нѣколкоина отъ вѣнканитѣ общини. На 16-й Юлий Хрисантъ се исправи предъ *Ажями адлие* да отговаря на клѣветитѣ си. Той остана посраменъ и презъ м. Януарий 1858 г. биде вдигнатъ отъ Пловдивъ. Когато потѣлилъ за Цариградъ, той се отбилъ въ Хасково, гдѣто се престорилъ на болѣнъ, и пакъ се завърналъ въ Пловдивъ. Гръцитѣ го посрещнали доста тържественно и като прѣснали слухъ че той си остава пакъ на епархията, нѣкой и други день българетѣ не сж можли да се покажатъ отъ подигравкитѣ на гръцитѣ. Обаче, кажо пристигнала втора заповѣдь за да напустне Пловдивъ, гръцитѣ останали посрамени а българетѣ удовлетворени.

Слѣдствия отъ Кримската война по църковнонароднитѣ управления. За изпълнение предписанията на Хаттихумаюна, портата на 6-й Ноемврий миналата год. испрати до ромейската (румската), арменската и католическата патриаршии, както и до еврейския хахаминъ приказъ, съ който предложи на всяка отъ тѣзи общини да изработи указанитѣ преобразования и, споредъ правилата за съставатъ, който портата предписа, при гръцката патриаршия трѣбваше да се състави единъ съборъ отъ седмь синодални владци, отъ представители избрани отъ всяки *салетъ по единъ* и 20 д. отъ Цариградскитѣ първенци и еснафи,

избрани отъ едно главно събрание, отъ които, портата ще преизбере и назначи само 10-тѣ. При това, въ всяко едно събрание да присѣдствова и едно лице поставено отъ страна на портата за да слуша каквото се говори и рѣшава. Портата испроводи и слѣдующитѣ наставления, които съборътъ при изработване новия уставъ да обсъди и рѣши: 1) Да предвиди въ него за избиранieto на патриарха и на владичитѣ правила, които, като спазватъ не нарушимъ църковния и вѣроисповѣдания редъ, да даватъ и на правителството гаранция; 2) Да обсъди и опредѣли начина на съставянieto смѣсенния отъ владичитѣ и миряни съвѣтъ, който да има да расправя не духовнитѣ дѣла и да разграничи тия не духовни дѣла отъ духовнитѣ, както и ония които може да се гледатъ отъ правителството; 3) Да опредѣли заплатитѣ на патриарха и на владичитѣ, всякому споредъ степенътъ и нуждитѣ му;¹⁾ 4) Да обсъди и рѣши размѣра на налога, който ще трѣбва да се расхвърли за тия заплати върху населенiята находящи се подъ властiята на патриарха, както и начина на събиранieto му; 5) Да обсъди и опредѣли начина, по който ще може да се плати дългътъ на патриаршията нарѣченъ *дворенъ*; и 6) Да покаже какво съдѣйствие ще се иска отъ правителството при събиранieto на налозитѣ за заплатитѣ и за дългътъ.

На 9-й Ноември въ патриаршията станало събрание, което не одобрило рѣшението на портата да преизбере половината отъ 20-тѣ лица и този протоколъ се представи въ съвѣта на тензимата, който, слѣдъ като билъ отхвърленъ, на 1 Януарий 1858 г. станало пакъ събрание въ патриаршията, въ което били избрани 19 души отъ Цариградскитѣ първенци и еснафи. Въ сжщото врѣме, по заповѣдъ на правителството, патриархътъ испрати окръжно до митрополититѣ, за избиране представители отъ еалетитѣ.

Патриаршията понеже бѣше противна на тѣзи мѣрка, сжщеврѣменно съобщила на владичитѣ и на своитѣ привърженици да препятствovatъ до колкото е възможно при изборитѣ, за да се протака поне по за дълго врѣме. Тя прибѣра да испрати владци съ сжщата цѣль и въ овдовелитѣ епархии. На 7-й Мартъ испрати за Пловдивъ Паисия, на другия день за Търново Григория, за Видинъ Паисия и за Кюстендилъ Дю-

¹⁾ Въпросъ повдигнатъ презъ 1860 г. отъ Видинци.

нисия. При такива пренятствия едвамъ слѣдъ 9 мѣсеци, представителитѣ можихъ да пристигнатъ въ Цариградъ и въ началото на м. Октомврий първото засѣдание биде открито. Членоветѣ на съвѣта, нарѣченъ отъ гръцитѣ *великъ съветъ* бѣхъ 38 д. отъ които трима българи Ст. Т. Чалжоглу отъ Пловдивъ, Х. Н. Х. Минчоглу отъ Търново единъ отъ Видинъ¹⁾ и Габро Бошковичъ изъ Босна, а всичкитѣ други бѣхъ гръци, тъй като споредъ правилата на избора не можеше и да се очаква за повече, понеже между синодалнитѣ владици българинъ нѣмаше, а отъ Цариградскитѣ първенци и еснафи главното гръцко събрание естествено трѣбваше да назначи само гръци. Князь Богориди ако и да бѣше туренъ между тѣхъ, нъ той споредъ отношенията си, и положението си спрямо турцитѣ и гръцитѣ не можеше да се счита като членъ отъ българска страна, а пакъ еалетитѣ, които трѣбваше да испрататъ представители, не бѣхъ повече отъ четири за българетѣ.

При откриванieto на това първо засѣдание, патриархътъ като председателъ, произнесе една кратка рѣчь. Той не можѣ да задържи слъзитѣ си и да не искаже дълбоката си сърдечна скръбъ, която вълнуваше неговия духъ, като се виждаше заставенъ по натиска на високата порта да председателствова на единъ съвѣтъ, който трѣбваше да даде край на блаженнитѣ онѣзи врѣмена за сжция този председателъ, както и за неговия клиръ. Слѣдъ рѣчьта, съвѣта опредѣли засѣданията да ставатъ всяки петъкъ и да продължаватъ два часа. Послѣ се отвори въпросътъ за избирание на патриарситѣ и като се предложи и одобри отъ всички, да взиматъ участие и Святогорскитѣ общини, засѣданието се закри.

Слѣдъ първото засѣдание, в. „*Independence Bebche*“ писа, че гръцитѣ се виждатъ много замислени отъ това преобразование, нъ вслѣдствие разнитѣ злоупотрѣбления на духовенството и начинътъ на управлението, тъй трѣбваше и да стане, а за високото духовенство не оставало друго, освѣнъ да се кае за своитѣ грѣхове.

Отъ разискванитѣ въ засѣданията съвѣмъ не съгласни съ цѣльта и духътъ въпроси и отъ протаканието се виждаше, че този съвѣтъ не е ималъ воля да изпълни заповѣдта на високата порта и да удовлетвори желанието на българския

¹⁾ Името на Видинския представителъ, никакъ се не среща.

народъ. Въ нѣколко засѣдания се разисквалъ въпроса за избранieto на патриарситѣ, безъ да се рѣши.

Въ петото засѣдание на 31-й Октомврий свѣта рѣшилъ и писалъ на Дунавския управителъ да съдѣйствова на Търновския Григория въ събиранieto на владичината, който се билъ оплакалъ, че населението не му заплащало. Управителя ако и да не взелъ никакви мѣрки по това, обаче, Григорий самичкъ събралъ до 30,000 гр. отъ населението.

На 7-й Ноемврий въ 6-то засѣдание патриархътъ обявилъ, че князь Богориди дава оставката си по старостъ и немощъ. На негово мѣсто се опредѣлилъ А. Фотияди и пакъ се отворилъ въпроса за избиранието на патриарситѣ. Едни отъ членоветѣ на свѣта настоявали избора да става по старому, а други възражавали, че Хаттихумаюна като дава нови мѣрки, то и начина трѣбва да се измѣни.

Въ седмото засѣдание на 14-й Ноемврий нѣкои отъ членоветѣ които предварително рѣшили този въпросъ, предложили, щото, синода да постави намѣстникътъ на овдовѣлия патриаршески престолъ, а намѣстника ще извѣсти на владицитѣ по епархийтѣ да дойдатъ или чрѣзъ свои пълномощници да гласоподаватъ. Въ това събрание ще взематъ участие; 1) 12-тѣ синодални владици и пребивающитѣ въ Цариградъ, сжщо и опѣзи които сж дошли отъ епархийтѣ си случайно; 2) Мирскитѣ членове на смѣсений свѣтъ при патриаршията; 3) Представителитѣ на 28 отъ по-извѣстнитѣ и по-големитѣ епархий; 4) Агентитѣ на Влашко, Молдова и Сърбия; 5) Самоский князь ако се намира въ столицата; 6) Логотети и още двама патриаршески чиновници; 7) Трима отъ по старитѣ саповници на империята имѣющи първъ и втори чинъ; 8) Двама отъ находящитѣ ся въ военна служба съ полковнически чинъ и трима отъ гражданскитѣ чиновници на държавата; 9) Четирма отъ ученитѣ които сж най-извѣстни; 10) Петима отъ търговцитѣ; 11) Единъ отъ сарафитѣ; 12) Десетъ души отъ еснафитѣ и двама отъ енорийтѣ на Цариградъ и Босфора. А това събрание като избере трима кандидати, единия който получи най-много гласове, ще се назначава за патриархъ.

Споредъ тѣзи мѣрка трѣбваше числото на избирателитѣ да възлиза на около 90 души между които едвамъ ли щѣха да се намиратъ $\frac{1}{10}$ българе.

На 28-й Ноемврий въ деветото засѣданиe съвѣта рѣши, щото, избиранитѣ за владыци лица трѣбва да бждатъ способни и тѣхния изборъ да става отъ патриарха и синода, безъ да се намисятъ мирянитѣ, понеже се касаяло само до лица духовни. Това рѣшение не се одобри отъ българскитѣ представители, които отказахъ да подпишатъ протокола, обаче, съвѣта ги убѣди, та Пловдивския и Босненския подписаха, нъ Търновския отказалъ.

На 11-й Декемврий се появи чрѣзъ печата едно заявление отъ Одринскитѣ българе, въ което казвахъ че въ този съвѣтъ, състоящъ отъ 38 души има само двама българе, които не щятъ има възможността да защитятъ интереситѣ на своя народъ, понеже тѣхния гласъ ще бъде одушенъ. Българскитѣ представители Ст. Т. Чалжоглу, Х. Н. Х. Минчогулду както и Габро Божковичъ, въ едно засѣданиe посочихъ на съвѣта това заявление, придружено съ едно прошение, въ което указвахъ: че архиерейтѣ трѣбва да се избиратъ отъ самитѣ епархиоти; да бждатъ честни и непорочни; да познаватъ языкътъ на паството, а не само да гледатъ както до сега да събличатъ бѣдното население, да гонятъ българскитѣ учители, да затварятъ училищата, да налагатъ гръцкия языкъ и да заточаватъ онѣзи които се противатъ на беззаконнитѣ имъ постѣпки. Най-постѣ, за да се тури и граница на грабежа, трѣбва да се опредѣли съгласно съ хаттихумаюна съразмѣрна заплата на владыцитѣ.

Отъ това прошение се вижда, че исканията на българетѣ до това врѣме сж били съвсѣмъ не значителни. Не се споменува нито за отдѣлно църковно управление, нито пакъ за архиерея отъ българска народностъ, а само се иска прекратяване на злодѣйствата, обаче, съвѣта освѣнъ че не уважи скромнитѣ искания на българскитѣ представители, нъ не позволи да се впишатъ даже и въ протокола.

Въ 13-то засѣданиe на 9-й Януарий 1859 год. съвѣта се занимава съ устройството на синода, който да се съставлява отъ 12 члена подъ предсѣдателството на патриарха и като исклучително духовно учрѣждение, мирски лица да нѣматъ право да се мѣсятъ въ него, а за народнитѣ работи да се учрѣдятъ смѣсени съвѣти, сжщо и въ епархитѣ, и предъ тѣхъ само да ставатъ оплаквания противъ владыцитѣ, а никакъ не и предъ правителството.

До сега всичко се разискваше тихо и мирно, нъ като се отвори въпроса по заплатата на владичитѣ, силни прения се повдигнахъ. Никой отъ владичитѣ, а особно привилегированитѣ *геронти* (старей) не се съгласявахъ на опредѣлена заплата, каквато и да била тя.

Мирянетѣ отъ съвѣта се принудихъ да пзвѣстятъ на Фаудъ наша министра на външнитѣ дѣла и исповѣданията, че владичитѣ се противатъ и не искатъ да бждатъ подѣ опредѣлена заплата, защото било противно на църковнитѣ капони. Фаудъ наша отговорилъ, че правителството желае щото, заплатата на владичитѣ да бжде опредѣлена. Правителството, колкото повече настояваше на това, владичитѣ толкозъ по-силно упорствовахъ и успѣхъ да привлекжтъ на своя страна и нѣкои отъ мирянетѣ.

Владичитѣ като имахъ вече болшинството на своя страна, предложихъ, да се опредѣли размѣрътъ на даждията които ще получава владиката, било отъ цѣлата епархия, било отъ частни лица съ което се прекратяватъ вече злоупотрѣбленията. Това ако и да се прие едногласно въ съвѣта, нъ Фаудъ наша го отхвърли.

На 7-й Априль съвѣта пристъпи да опредѣли заплатитѣ, владичитѣ обаче останахъ непреклонни. За да се рѣши тѣзи точка и да се върви напредъ, нѣкои отъ членоветѣ посочихъ доста високи цифри, щото владичитѣ да бждатъ задоволни и да не упорствуватъ вече. Заплатитѣ се распредѣлихъ на седмъ степеня споредъ численостъта и важностъта на епархийтѣ. Владичитѣ отъ първий степенъ да получаватъ 165,000 гр. отъ вторий 120,000 гр. отъ третий 80,000 гроша, отъ четвъртий 60,000, отъ петий 50,000, отъ шестий 40,000, отъ седмий 30,000 гроша годишна заплата. А пакъ другата частъ отъ членоветѣ на съвѣта, като считали тѣзи заплати твърдѣ високи, неприятели това предложение. Нѣкои отъ владичитѣ оставали до негдѣ съгласни на тѣзи заплата, нъ повечето съвсѣмъ не скланяли и повдигнало се силно прѣние помежду, безъ да се дойде до едно заключение.

Въ засѣданието на 5-й Юлий, владичитѣ изобщо показали такова упорство противъ опредѣлението заплата, каквото никой други пакъ. Тѣ възражавали че не сж слуги, нито пакъ чиновници, а лица духовни, памѣстияци Христови и на святитѣ апостоли, които едно врѣме не сж служили съ опредѣлена

заплата и, опредѣляване заплата на архиерентѣ не било нищо друго, освѣнъ подигравание съ святата православна вѣра.

Членоветѣ на съвѣта като дошли до убѣждение, че владицитѣ никой пѣтъ нѣма да останатъ съгласни, приготвили едно изложение подписано отъ всички освѣнъ отъ владицитѣ, въ което описали упорството на послѣднитѣ и сѣжикитѣ причинявани отъ това. На 7-й Юний, една осмочленна комиссия поднесла изложението на Фуадъ паша, който слѣдъ като искалъ скръбъта си че въпроса за заплатитѣ посреща такива препятствия и че дѣлото се протака, увѣрилъ комиссията, че правителството ще вземе потребнитѣ мѣрки за отстранението на тѣзи препятствия. Той казалъ: „думата *заплата* ако е противна, нека ѝ дадѣтъ друго название, само да не се протака“.

На портата било доложено, кои именно отъ владицитѣ сѣ най-много противни за опредѣление заплатата на архиерентѣ, за това на 6-й Юний Фуадъ паша заповѣда на патриарха, тѣ да бѣдатъ испратени по епархийтѣ си, нѣ тѣзи заповѣдъ като не се взела подъ внимание отъ патриаршията, Фуадъ паша, на 18-й Юний отправи слѣдующето *ираде*: „Между другитѣ митрополити Халкидонския, Никомидийския, Ефесския, Кизикския, Ираклийския и Дерконския сѣдѣтъ отдавна врѣме тукъ, обаче както и В. Святѣйшество твърдѣ добрѣ го знае, че работитѣ въ епархийтѣ имъ оставатъ въ небрѣжение, нѣщо което не може да се търпи, а пакъ тукъ въ съвѣта членоветѣ сѣ доста, едно царско *ираде* заповѣдва, този часъ тѣзи митрополити да си идатъ по епархийтѣ си. Ний препорѣчаме на приятелската грижа на В. Святѣйшество, да извѣсти на рѣченитѣ митрополити това рѣшение и да изпълни завчасъ царската заповѣдъ“.

Фуадъ.

Споменхитѣ владици трѣбваше волею и неволею да се подчинятъ на това *ираде* и да трѣгнатъ за епархийтѣ си, въ преди да напустнатъ съвѣта, гдѣто бѣхъ посветили всичкитѣ си грижи, тѣ протестирахъ противъ правителственното *ираде*, като заявихъ, че всички дѣла които се извършатъ въ св. Синодъ безъ тѣхно съучастие, ще бѣдатъ безосновни и преди да трѣгнатъ, тѣ взехъ отъ патриарха засвидѣтелствования расписки на протеститѣ си.

Слѣдъ тѣхното отдалечаване, Фуадъ паша препорѣчи на съвѣта да вземе по дѣятелни мѣрки. Заплатата на владицитѣ се опредѣли безпрепятствено; нареди се начинътъ за избирание

патриархъ, владци, за съставътъ на Синода и за смѣсвий съвѣтъ. Най послѣ и за патриаршеския дългъ. На 20-й Октомврий патриархътъ отправи едно окръжно до владцитъ по въпъ, съ което имъ даваше наставления, да съвѣтватъ населението да бжде вѣрно и покорно на правителството, заповѣдаваше имъ още, при събиранieto владчината да биватъ по-благоразумни, да не употребяватъ насилие, защото обстоятелствата неблагоприятствовали за подобни нѣща, като казваше: „Лукавия и зломисленния неприятель съ отворени очи гледа да се въсползова; прочее, внимавайте, да не предизвиквате оплаквания и негодования.“

Негодованиеето обаче кипѣше въ сърдцата на българския народъ, като слушаше, че съвѣтътъ въ Цариградъ се подиграва съ неговото име. Презъ м. Ноемврий Пловдивци протестираха предъ високата порта и предъ патриаршията. Наскоро пристигнаха такива протести отъ Търново, Шуменъ, Казанлъкъ, Ст. Загора и прч. Съдържанието на тѣзи протести бѣше едно и сѣщо: че българския народъ не бѣ представенъ въ съвѣта съразмѣрно съ численността си; че съвѣта отхвърли исканието на българетѣ да се избиратъ владци отъ епархиитѣ; че не допустна на българетѣ да си иматъ народни владци и че българския народъ си остава както е билъ и до сега подчиненъ на гръцкитѣ владци. А Пловдивци прибавяха, че неприпознаватъ нищо отъ извършеното до днесъ. Протестътъ на Търновци се представи въ съвѣта отъ представителятъ имъ Х. Н. Х. Минчогу, който прибави и устно, какъ българския народъ никой пътъ нѣма да забрави че гръцитѣ сѣ унищожили неговата патриаршия въ Търново и независимата му архиепископия въ Охридъ и че българския народъ е твърдѣ обиденъ и не може да търпи, щото, гръцкитѣ владци да говаятъ българския языкъ и да налагатъ принждително гръцкия. При това, той заяви, че българския народъ, преди да се убѣди да ли патриаршията е направила дългътъ за нѣкаква полза на православнитѣ християни, нѣма да вземе участие въ исплацанието му.

1859 год. Отказването на Сливенци отъ гръцкия владика Кирила. Владцитъ като предвиждаха че упорството имъ не ще бжде увѣчано съ сполука, тѣ почнаха да обикалятъ епархийтѣ си и да ограбятъ каквото имъ се удаде. Хри-

антъ, епископа на Одринския митрополитъ Кирила, който отъ три години не бѣ посѣщавалъ градътъ Сливенъ, въ началото а. м. Юлий се отправилъ най-първо за този градъ. Гражданитѣ, нито го посрещвали нито му показали както другитѣ къша за да слезе, и той слезналъ въ единъ калугерски етохъ. Когато дохождалъ други пхтъ, тѣ го хранили колкото рѣме и да сѣделъ, нѣ сега му направили тѣзи честъ до три ни само.

Въ сѣбота по обѣдъ Хрисантъ извѣстилъ на трима отъ ваченицитѣ да се приготвятъ за служба наедно съ него за въ недѣля. Младежитѣ като се извѣстили че Хрисантъ ще дужи, събрали се и рѣшили да му извѣстятъ да не чете по гръци. Преди вечерня, тѣ испратили четирма отъ тѣхъ въ етохъ, които отъ страна на Сливенскитѣ граждани, казали на Хрисанта да не чете гръци. Последний, като знаеше добръ български, обѣщалъ се да не каже нито една дума гръцка. Еллинския учителъ Яне Сотировъ извѣстенъ за това, отишелъ при Хрисанта и убѣдилъ го да не слуша тѣзи *дебелоглавици* да не си мръси устата съ този варварски языкъ. Когато ошло врѣме за вечерня, 40 души отъ младежитѣ отишли въ църквата, наредили се отъ двѣтѣ страни, дошелъ и Хрисантъ. Преди да се почне вечерня, единъ отъ младежитѣ влезналъ въ църквата, извѣстилъ и на дякона да не чете гръци и правилото не почвало само по славянски. Слѣдъ *Гръцте тихій*, Хрисантъ кимналъ на дякона да чете ектенията по гръци. Нѣ щомъ казалъ *ети ке ети* (паки и паки), младежитѣ въ единъ гласъ звикали: „мълчи, не щемъ гръци.“ Дяконътъ се подчинилъ на народното желание и вечернята се свършила тихо и мирно по славянски. Слѣдъ отпущкъ, еллинския учителъ, когото Сливенци най-щедро възнаграждавали, нападналъ младежитѣ, като ги наичалъ варвари, безбожници, безвѣрници и прч.

Сутренята, младежитѣ пакъ тѣй сѣщо били наредени, църквата се изпълнила съ народъ особно съ жени и всички паквали владиката. И той пристигналъ, почнала се службата на славянски языкъ, всички се възхищавали, само въ лицето на Хрисанта се забелѣжвало недоволствие и като вѣрвалъ че *глугавитѣ* младежи въ присѣтствието на първенцитѣ не ще иматъ смѣлостта да му кажатъ нѣщо, той почналъ да чете по гръци, ще неизрѣкълъ първата дума, стари, млади, па и дѣцата въ единъ гласъ звикали: „нешемъ гръци, ние не сме гръци,

мълчи.“ Това минутно смущение насочено противъ владиката, силно растревожило женитѣ, особно старитѣ бабички, които скупомъ се спуснали на вѣнъ и почнали да викатъ: „Тичайте, тичайте, че дядо свети владика го убихх! Лѣо, какво ще станемъ сега. Господъ ни убива. Тѣзи младежи съвсѣмъ се изневѣрили. Хората като почитахх владичи и Господъ берекѣтъ даваше; тогазъ бѣхх двѣ пѣти за парѣ и една бадихава. Единъ мжжъ за петъ пари се обржснуваше и повърщахх му една свѣщъ, а сега отъ тѣзи млади тѣглимъ. Учени хх! учатъ се само на дяволий.“ Слѣдъ малко, всичко утихнало и службата се свършила безъ да се спомене грѣцка дума.

Хрисантъ се жаловалъ предъ властѣта отъ младежитѣ и искалъ тѣхното наказаніе, властѣта обаче не намѣрила за нужно даже и да ги повика. Оскърбения Хрисантъ, останалъ задоволенъ на онова което му дали гражданитѣ, напустналъ града и не билъ честитъ вече да го посѣти, нито пакъ пари отъ Сливенскитѣ граждани да влезатъ въ рѣцѣтъ на грѣцки владика.

Аргосванието на священникѣтъ при българската църква въ Цариградъ. При разнитѣ съблазнителни постѣпки на грѣцкитѣ владичи съ които раздражавахх умоветѣ на живущитѣ българе вѣнъ изъ Цариградъ, патриаршията нечаканно наскърби съ една необмислена постѣпка и Цариградскитѣ българе. По причина че българскитѣ священници еднашъ били опѣли въ българската църква едно българско дѣте, а другошъ вѣнчали едно българче безъ присѣтствието и на грѣцкия священникъ отъ енорията имъ? патриаршеския протосингелъ аргосалъ българскитѣ священници и на 12-й Юлій българската църква не се отвори. Тѣзи неблагоприятна постѣпка, възбуди негодование между всичкитѣ българе въ Цариградъ, не само защото нѣмаше гдѣ да се черкуватъ, нѣ още повече че подобни нѣща всегда сж служили на латинската пропаганда, като отровно орѣжие противъ българския народъ. Нейния органъ в. „България“, не се забави и сега да посочи на българския народъ, гдѣ се намира единственното негово спасение. Той се провикна: „Грѣцитѣ опозорихх нашата непорочна вѣра. Грѣцитѣ обезчестихх предъ цѣль свѣтъ нашето народно име. Грѣцитѣ се поругахх съ народната наша въ Цариградъ църква. Грѣцкитѣ владичи, грѣцкѣтъ, грѣцкия патриархъ за да направи *кефа* (волята) на единъ феверски грѣцки попъ, аргосва священнослужителитѣ на българската наша църква. Чухте ли и чувате ли?

братя българе! Горка участь ни е постигнала. Сега вече става явно за насъ, че самовластието на гръцкото духовенство ни е накарало да испиемъ чашата на горѣститѣ и срама. Гръцкото духовенство, види се, че не знае какво трѣбва да се надѣе отъ ожесточението на единъ народъ и тъй безмисленно се обхожда съ насъ! Подиръ това варварско и богохулно поведение на гръцкия патриархъ, какво остава намъ да сторимъ? Нищо друго, освѣнъ да се съберемъ и ние въ църквитѣ си, и всенародно да аргосаме и ние гръцкия патриархъ и гръцкитѣ владици и да прекъснемъ отъ сега всяко сношение съ тѣхъ, ако искаме и народността наша да не бѣде тъй презрѣна и вѣроисповѣданieto наше ненарушавано . . . . .“ (бр. 12-й 1859 год.). „Въ аргосванието на българскитѣ попове има едно обезчестенъе, нашитѣ българе сж длъжни да взематъ безъ да се маятъ приличнитѣ мѣрки и средства, за да неприематъ нови обезчестявания и за да излезхтъ отъ срамното си робство. Кои сж прочее тия средства? Тѣ не сж многочислени. На кжсо, само едно средство има. Това средство е лесно. Нашитѣ българе го познаватъ. Ония, които не го познаватъ, ще го откриятъ безъ мжка. Прочее, ние не ще говоримъ за него. Ние оставаме грижата на нашитѣ бащи, на нашитѣ исторически паметници да говорятъ на всякого отъ нашитѣ съотечественици.“ (Извѣнр. листъ 13-й Юлий 1859 год.).

Образованието на унията. Въ сжщия день, въ който патриаршията аргоса българскитѣ священници въ Цариградъ, представило се прошение отъ жителитѣ на г. Кукушъ, срещу епископътъ имъ Мелетия. Той билъ назначенъ за Полянскій епископъ презъ 1848 год. Вѣра, грѣхъ, срамъ въ него нѣмало. Освѣнъ че билъ ужасенъ сребролюбецъ, още и краенъ блудникъ. Когато отивалъ по къщата на посѣщение, говорилъ най-безобразни и безчестни думи. Въ митрополията държалъ една красива жена, която женитѣ паричали владичица, а нѣкои по причина на скжпоцѣнното ѣ облѣкло и царица. Друга една, която постоянно отивала при него, родила въ митрополията. Неговитѣ безчестни дѣла били неисказани. Въ разстояние на единадесетъ години, Кукушани постоянно се жаловали предъ патриаршията, тя обаче, никакво внимание необръщала. Слѣдъ като билъ назначенъ презъ 1857 г. Търновскія митрополитъ Неофитъ за Солунската епархия, Кукушани се обърнали и къмъ него. Д. Миладиновъ и Нако Станишевъ съ създи го молили

да ги избави отъ този *разбойникъ* и да имъ ржкоположи за епископъ одного отъ тримата кандидати българе които му предлагали. Лукавия Неофитъ всяки пжть одобрявалъ тѣхното желание и обѣщавалъ се да ги удовлетвори, нѣ като узнали че той се подиграва съ тѣхъ, направили едно прошение до патриаршията, подписано отъ цѣлата епархия, въ което изложили всичкитѣ злодѣйства на Мелетия, испратили го до патриарха съ свои представители и молили, да се отстрани Мелетий, защото, освѣтъ че е нетърпимъ отъ българското население, нѣ съ дѣлата си позорилъ и православната вѣра предъ другитѣ народности. Патриаршията за да провѣри писаното, назначила ексархи, които, слѣдъ като открили въ Кукушъ нѣща много повече отъ писанитѣ, Мелетий билъ вдигнатъ, нѣ вмѣсто да се назначи за епископъ единъ отъ тримата кандидати българе, както се обѣщавалъ и Неофитъ, той испратилъ пакъ грѣкъ. Кукушани като отишли въ Солунъ да се жаловатъ предъ Неофита за това онеправдание, той имъ казалъ: „Трѣбваше да изпълня заповѣдта на патриарха.“ Отъ тѣзи думи, тѣ били като съ грѣмъ ударени и щомъ излезли изъ митрополията, нѣкои ги отправили при католическитѣ агенти, а послѣднитѣ ги съвѣтвали да се отнесжтъ до папата отъ когото да поискатъ и той ще имъ ржкоположи българинъ владика.

Увѣрили ги още, че ще иматъ покровителка Франция, и ще имъ се отворятъ добрѣ уредени училища. При такива обѣщания, обиденитѣ и изигранитѣ отъ грѣцкия владика Кукушани, твърдѣ лѣсно склонили на предложенията, подписали приготвеното прошение, съобщило се на папата тѣхното желание, папата на драга воля приелъ и въ края на м. Августъ било испратено и прощението. ¹⁾

Това произвело неприятно впечатление между православното общество въ Цариградъ. Огньтъ, който се подклаждаше чрѣзъ напищашкия органъ в. „България“ въ Цариградъ, пламна другадъ. Солунскій митрополитъ Неофитъ, по длъжностъ, трѣбваше да се яви предъ своето паство и съ съвѣтитѣ си да го истъргне изъ погтетѣ на лѣстцитѣ и да го привлече въ своитѣ обятия. Обаче той, освѣтъ че се ненавиждаше отъ своето паство, което одавна бѣше дигнало довѣрието си отъ него, още, той неможеше и да говори по языкътъ му. Патриаршията, като не

¹⁾ То е напечатано въ в. „България“ отъ 12-й Септември 1859 г. стр. 79

памираше способно лице между архиерейтѣ които имаше за *свои*, тя испрати въ Кукушъ Илариона Макариополскій, когото преди една година бѣ ржкоположила титуляренъ епископъ при българската църква въ Цариградъ, за да отвърне Кукушани отъ униятетвото. Агентитѣ на пропагандата въ Цариградъ щомъ се извѣстяватъ и, за да се даде опоръ на патриаршеския пратеникъ въ Кукушъ, съобщаватъ това въ Солунъ, отъ гдѣто самъ главния началникъ на лазариститѣ Боре, тръгналъ за Кукушъ.

Въ единъ и сщций день и часъ пристигнали въ Кукушъ и двамата пратеници. Иларионъ събралъ първенцитѣ, които слѣдъ като му изложили злинитѣ що претърпѣли отъ гръцкитѣ владици и упорството на патриаршията, склонили да се откажатъ отъ папата, ако патриаршията имъ испрати за епископъ архимандрита Партения, Калоферецъ, който бѣше свършилъ курсъ въ Московската духовна академия и който въ него врѣме бѣше учителъ въ българското на Фенеръ училище. Иларионъ увѣрилъ Кукушанитѣ, че желанието имъ ще бѣде изпълнено и писалъ въ патриаршията. Послѣдната като небѣше правила подобна отстъпка до това врѣме, никакъ не била наклонна да дава поводъ, нѣ имаше що да стори, понеже и русекій въ Цариградъ посланникъ Лабановъ, комуто арх. Партений билъ познатъ, настоявалъ за неговото ржкополагане и испращане въ Кукушъ. Партений биде ржкоположенъ на 29-й Октомврий въ патриаршескій храмъ и слѣдъ два дни испратенъ за Кукушъ, гдѣто пристигналъ на 14-й Ноемврий. Слѣдъ неговото пристигане католишкитѣ калугери и кадугерки, които се били натрунали като орли на трупъ, всички изчезнали. Въ сщщото врѣме и Иларионъ се завърналъ въ Цариградъ, когото патриархътъ нарѣкълъ тогава, *спасителтъ на заблуденитѣ*.

Съ тѣзи несполука, пропагандата не изгуби надѣжда. Тя чрѣвъ органтъ си в. „България,“ проповѣдваше на народа, че патриаршията никоѣ пжтъ нѣма да удовлетвори неговитѣ законни желанія; че правителството като свѣтско нѣма право споредъ Царскитѣ фермани дадени на патриарха да се мѣси въ духовнитѣ му работи и да го принжди въ това: че българетѣ видѣхъ вече какъ свѣта отхвърли всичкитѣ тѣхни претензїи и ги оставя въ бждще роби на гръцитѣ, прочее, тѣ трѣбва да дирятъ своитѣ законни права и независима иерархия, не другадъ, *освѣпъ въ унията*,

Па и гръцката патриаршия като че искаше да потвърди писаното въ този вѣстникъ и да докаже на българетѣ, че дѣйствително, тя никоѣ пъкъ нѣма да удовлетвори тѣхнитѣ желанія. Патриархътъ Кирилъ не изпълни обѣщанието си спрямо Охридчане; многократнитѣ жалби на Самоковци да се отстрани Дели Матея и да имъ се назначи Авксентия, не се взехъ подъ внимание; оплакванията на Шуменци срещу Вениamina и др. подобни оставахъ безъ послѣдствие.

Ржкополаганието на Партения за Полянскій епископъ, освѣнъ че бѣше противъ волята на патриарха, още и Солунскій Неофитъ не можеше да го търпи и като искалъ да ржкоположи дякона си Якова за епископъ на тѣзи епархия, той почналъ открито да гони Партения. Неофитъ, много пкти писалъ въ патриаршията противъ Партения и го обвинявалъ, нъ епархиотитѣ всичко опровергавали. Най-послѣ, Неофитъ повикалъ седмъ души епископи на мѣстенъ съборъ, които обвинили Партения и осъдили го като еретикъ и отетжникъ отъ православната вѣра, а сжщеврѣменно го хвърлили и въ затворъ. Неговия обвинителенъ актъ се състоялъ отъ 22 точки: 1) че не споменувалъ името на своя началникъ Солунскій митрополитъ Неофита; 2) че съ заплашване принуждавалъ да се замѣнява гръцкия языкъ съ българскій; 3) че постригълъ лице въ монашество отъ чужда епархия; 4) че запрещавалъ четението на патриаршескитѣ послания и други подобни. Този обвинителенъ актъ билъ подписанъ отъ 13 души владици и испратенъ въ патриаршията. Партений, сполучилъ да избѣгне изъ затвора, отишелъ въ Цариградъ, гдѣто патриаршията пакъ изново го затворила. Неговия съотечественникъ Панаретъ, издѣйствувалъ да се освободи изъ затвора и испрати на заточение, нъ наскоро билъ повиканъ.

Върху скроения този обвинителенъ актъ, Партений подалъ на патриарха протестъ, който, тѣй искусно билъ написанъ, щото, неоставало никакво сжмнение, че този актъ е съвършено безосновенъ. Народнитѣ представители въ Цариградъ, като се увѣрили, че всичко онова което се приписва на Партения е лжка, за да се опятни неговата честь частно и народната изобщо, тѣ принждали патриарха да се съгласи и испрати Преславскія Антима въ Кукушъ за да ислѣдва дѣлото. Антимъ, който се бѣ завърналъ отъ м. Търново, билъ испратенъ презъ м. Деке-

мврий за Кукушъ, а за негови помощници били назначени Сисонский Мелетий и Неофитъ Кериса.

Тѣ обиколили нѣколко села изъ епархията, населенето всаду се показвало благодарно отъ Партенія и никой нѣмалъ известие отъ скроенитѣ обвинения. Когато отишли въ Енидже, българетѣ се оплакали противъ Воденский Никодима, който ги притѣснявалъ и заставилъ да построятъ една църква, за която похарчили 400,000 гр., наложилъ имъ двамна гръцки учители за 15,000 гр. взималъ владичина колкото искалъ; дъщерята на Божка умрѣла не причастена и не опѣяна защото не били заплатили владичината; изгонилъ изъ църквата иконома попъ Павла и зетѣтъ му Георгия пѣвецъ, защото чели по славянски и други подобни, та българетѣ рѣшили да приематъ унията.

Антимъ, като се завърналъ въ Цариградъ, далъ нужднитѣ обяснения и всички се удивлявали на обвинителния актъ който билъ тѣй хитро изработенъ. Партений се оправдалъ съвършено, нѣ не приелъ да се завърне въ Кукушъ и останалъ въ Цариградъ. Епархията нѣколко врѣме се управлявала, отъ неговъ намѣстникъ, а когато отишелъ той самъ, Нако Станишевъ го видѣлъ не до толкозъ способенъ да управлява тѣзи епархия при тогавашнитѣ обстоятелства и той се завърналъ въ Цариградъ. Наскоро умрѣлъ и Нако, патриаршията пакъ испратила гръкътъ Мелетия, Кукушани приели унията и послѣднитѣ дѣйствиа на патриаршията останали безплодни.

Римската пропаганда въ Цариградъ, както и органътъ ѝ в. *Бълмария*, постоянно проповѣдвахъ, че българетѣ нетрѣбва да диратъ спасение нигдѣ другадѣ освѣнъ въ лицето на папата. А когато въ края на 1860 г. турското правителство се показа противно на българскитѣ искания, за пропагандата настана още по-добъръ случай за дѣйствиа. Тя почна на лѣво и на дѣсно да проповѣдва, че турското правителство никой пътъ неще да припознае независима българска иерархия. Мнозина отъ Цариградскитѣ българе бѣхъ вече наклонни да приематъ унията, а пакъ случката съ священника Димитра отъ с. Хаинето още повече ги насърчи въ това. Този священникъ, когото Варненския владика отказалъ да ржкоположи и той билъ ржкоположенъ отъ Илариона Макариополский въ Цариградъ, нѣ като се завърналъ въ Балчикъ, гагаузитѣ не го оставили да служи. Единъ день намѣрилъ случай, влезналъ въ църквата и направилъ водосвятъ. За това велико престжпление, Варненския

владика презъ м. Ноемврий го испратилъ чръзъ властѣта въ патриаршията гдѣто билъ запрѣнъ. Наскоро сполучилъ да избѣгне въ католическия мѣнастиръ Санъ-Бенедето. А онѣза отъ духовнитѣ лица на които умоветѣ били расклатени и се колебаели, като виждахъ че священника Димитаръ намѣри при-бѣжище при пропагандата и патриаршията не можеше вече нищо да му стори, и тѣ рѣшили да при-бѣгнатъ подъ покровителството на пропагандата. На 18-й Декемврий, Архимандритъ Иосифъ Соколскій игуменъ на Габровския мѣнастиръ съ дяконѣтъ си, арх. Макарий Самоковецъ, священникъ Тодоръ отъ Видинъ служащъ при българската църква, взиматъ отъ църквата книги и одѣжди, придружени отъ водителитѣ на отстѣпниците Д. Цанковичъ изъ Сливенъ, М. Ивановъ изъ Ст. Загора. Ив. Е. Джейковъ изъ Копривщица, Ив. Клинката изъ Калоферъ и около стотина души прости хорица, отиватъ въ домѣтъ на латинския архиепископъ Брюнони и заявяватъ, че въ лицето на българския народъ, просятъ отъ Н. Святѣйшество Папа Пия IX наслѣдника на св. Петра да поднови уничтожената отъ гръцкото духовенство народната българска иерархия.

На 19-й по докладѣтъ на арменокатолическия патриархъ, слѣдъ като бѣше подписанъ актѣтъ за съединението, турското правителство обяви, че е съгласно да припознае и утвърди българо-униятската община въ Цариградъ, вслѣдствие на което, рѣченний патриархъ приготви за нея една приврѣменна църква въ Галата и за приврѣменъ неинъ началникъ се избра архимандритъ Макарий, който на другия день 20-й Декемврий извърши първа униятска служба.

В. „България“ съ извънреденъ листъ извѣсти за станалото съ възклицанието: „Отгдѣ да захванемъ, не знаемъ . . . , . . . какъ да изразимъ всичкитѣ си душевни впечатлѣния! . . . . . , Всичко се извърши . . . . . Деньтъ 18-й Декемврий 1860 г. е най-благополучния день отъ всичкитѣ, които преминахме откакъ нашитѣ майки сж ни донесли на свѣтътъ. Деньтъ 18-й Декемврий ще е първия за насъ народенъ празникъ . . . . . “

Слѣдъ подписванието акта на съединението и изявеното съгласие отъ страна на правителството за припознаванieto българо-униятската община, българетѣ въ Цариградъ така силно се развълновахъ, щото повечето отъ тѣхъ бѣхъ наклонни да

влезатъ въ обятията на папата и да се избаватъ отъ жестокитѣ подигравки на гръцката патриаршия. Обаче, руския посланикъ Лабановъ съ голѣми обѣщания, че ще издѣйствива отъ портата припознаванието на една независима българска перархия, сполучи да ги отвърне отъ това намѣрение. Па и народнитѣ водители на 22-й се събрахъ въ метохътъ на българската църква и слѣдъ като осъдихъ постѣпката на тѣзи единици, испратихъ до народа възвание подписано отъ Илариона, Авксентия, Х. Н. Х. Минчевъ, Д. Ив. Гешоглу, Хр. П. Тъпчилещовъ и отъ всички търговци българе, съ което го съвѣтвахъ да не се дѣли отъ народната си вѣра и да постоянствова въ рѣшимостта, до гдѣто добие по законенъ и честенъ начинъ онова което желае, а пакъ Х. Д. Паничковъ издаде една брошура, съ която наричаше униятската вѣра „калпава вѣра.“

На униятитѣ въ Цариградъ, веднага се нареди при църквата имъ писалище за издаване паспорти — нѣщо което се извършваше доста трудно въ патриаршията и твърдѣ експо коштуваше. Пропагандата имъ откри пансионъ, училище, нареди се съвѣтъ за управление на църковнитѣ работи, състави се и община. Слѣдъ малко се испратихъ момчета по католическитѣ семинарий въ Римъ, Загребъ, Краковъ и другадѣ, да се приготвятъ за свещеници. Нѣ при всичкитѣ тѣзи материялни жертви които правеше пропагандата, никакъвъ успѣхъ не се забелѣжваше въ унията.

Католическата пропаганда, която вѣрваше, щомъ се провъзгласи унията въ Цариградъ, цѣлъ българскій народъ ще се присъедини къмъ нея, скоро се видѣ излхгана въ своитѣ мечтания, защото и онѣзи които се бѣхъ присъединили, едни се отказахъ а други се колебаехъ. Пропагандата, да предвари конечното разорение на унията, тя намисли да ржкоположи и патриархъ чрѣзъ когото може би да има по-добръ успѣхъ. Като нѣмаше друго по-способно лице, испрати се за Римъ архимандритъ Иосифъ Соколскій, човѣкъ съвършено простъ. Той тръгна на 15 Мартъ 1861 год. придруженъ отъ дякона Рафаила, Д. Цанкова и Д-ръ Мирковича. На 7-й Априлъ билъ ржкоположенъ а на 15-й се завърна въ Цариградъ, който почна да се представлява както гръцкия, арменския и другитѣ патриарси и, домътъ гдѣто живѣеше, почна да се нарича *патриаршеска врата*, обаче, никой вече отъ Цариградскитѣ българе не приближаваше къмъ унията.

Униятский патриархъ Иосифъ Соколскій твърдѣ скоро се насити и на корона, и на жезълъ, и на слава, като не можеше да забрави че е станалъ отстъпникъ на своята вѣра и презъ велики пости ялъ месо въ Римъ. Той искалъ предъ приятеля си П. Р. Славейкова, че жалае да се откаже отъ унията, нъ незнаилъ какъ да постъпи. Славейковъ го съвѣтвалъ да замине за Руссия посредствомъ русскія посланникъ въ Цариградъ княза Лабанова. На 6-й Юний Соколскій се качилъ на единъ каикъ, отишелъ на Буюкъ-Дере при посланика, който още въ сщия день го испратилъ за Руссия. Въ разстояние на три дена разни слухове се прѣскаха за Соколскій, а органътъ на пропагандата казваше, че българетѣ го откраднали. Това бѣше тяжкъ ударъ за пропагандата. Всички българе които бѣха на чело въ унията, отказаха се.

Слѣдъ малко врѣме бившия Драмскій епископъ Мелетий и Неополскій Вениаминъ, обидени отъ патриарха, както и Хрисантъ епископа на Одринскій митрополитъ Кирила, на когото послѣдния счюпилъ ковчега и взелъ 14,000 гр. наедно съ нѣкои священници гръци, приеха унията; сщцо и Софийскій Доротей, който живѣше въ Одринъ и по никой начинъ не искаше да отиде въ Цариградъ ако не му се опредѣли епархия — почна да се сношава съ униятитѣ, а пакъ въ Одринската епархия, особно въ малко Търново унията захвана доста да се развива. Патриархътъ испрати Преславскій Антима и архимандрита Пахомия, които на 3-й Априлий 1862 год. пристигнаха въ м. Търново и съ убѣжденията си не оставиха да се распространи, нъ неможиха съвършено и да я искоренятъ. Антимъ се бави три мѣсеци въ Търново а Пахомий още повече. Появиха се и въ Одринъ нѣколко послѣдователи на унията, на които началникътъ бѣше К. Курукафата, сщцо и въ отечеството на Д. Цанкова — Свищовъ.

На 7-й Ноемврий 1865 година биде ржкоположенъ за униятски владика Рафаилъ и на 10-й Декемврий даде му се берата, нъ като не бѣха останали въ Цариградъ послѣдователи на унията, той се испрати на 17-й Августъ 1867 год. въ Одринъ, гдѣто е и умрѣлъ на 16-й Февруарий 1876 год.

Освѣтъ въ града Одринъ, гдѣто се намираха тогава нѣколко семейства унияти, завѣдиха се още и въ селата Гѣоне, Покрованъ, Топузлари и Соуджакъ, нъ както въ Одринъ, тѣй и по селата не можиха да успѣятъ, а пакъ въ Свищовъ и

другадѣ съвършено изгаснахъ и нѣма да сгрѣшимъ като кажемъ, че унията по онова врѣме е била силна опора на българския народъ срещу свирѣствата на гръцкото духовенство. И самата патриаршия почна да съвѣтва своитѣ владци по вѣнъ да бждатъ по-умѣренни особно въ събирание владичината, защото обстоятелствата не позволявали да употрѣбляватъ насилие. Въ окръжното си отъ 20-й Октомврий 1860 год. казва: „Лукавия и зломисленния неприятель, съ отворени очи гледа да се възползова; прочее, внимавайте, да не предизвиквате оплаквания и негодования.“ На 24-й Януарий 1861 год. Варненский Порфирий испратилъ дяконътъ си Агатангела съ емирнаме въ Добричъ да събере владичината по 50 гр. на вѣнчило и властѣта повикала първенцитѣ Бр. Х. Икономови, Иордана, Х. Василя и Бояджи Георги, които прихдила въ разстояние на 24 часа да събератъ паритѣ или ще ги хвърли въ затвора, нѣ тѣ като казали че неприпознаватъ Порфирия а унията, властѣта ги оставила свободни. Повикали се нѣкои отъ селскитѣ кметове нѣ и тѣ същото отговорили. Унията е заставила Солунския Неофитъ, който презъ м. Май 1862 г. поискалъ отъ патриаршията Влатейския мѣнастиръ, за да открие въ него училище и за българский языкъ.

1860 год. Исхвърганіе името на патриарха и изгонванието на четирма владци. Цѣли 30 години се бѣхъ изминали, откакто отецъ Неофитъ Бозвелията бѣ хвърлил искрата и подкладе огъня на нашето пробужданіе, който постоянно се е усилвалъ и разпространявалъ, а въ настоящата година той завзе почти всичкитѣ крайща на нашето отечество. Едно извънредно движение се забелѣжваше между българския народъ и непозна до това врѣме ревностъ за постиганіе народното желаніе. Лукавото Фенерско духовенство предизвика и претърпѣ ужасно поражение. Едни отъ гръцкитѣ владци бидоухъ позорно изгонени изъ епархийтѣ си; други се отказахъ отъ своя началникъ — патриархътъ и съединихъ се съ българския народъ; останалитѣ по епархийтѣ си бидоухъ осждени и афоресани наедно съ патриархътъ отъ българския народъ, а пакъ разискванията по преобразованіето на църковно-народното управление които се протакахъ отъ м. Ноемврий 1857 г. взехъ съвсѣмъ друго направление. Българския народъ, откровенно искаша тѣзи година че желае онова което е ималъ и

което му е отнето отъ гръцкото духовенство — българска независима иерархия, и възникна църковния въпросъ, по който се водѣ ожесточена борба между българе и гръци цѣли десетъ години.

Българетѣ отъ Охридъ, които не можехъ вече да търпятъ злодѣйствата на своя владика Мелетия, нѣколко пѣти се отнесохъ съ просба до патриарха за да го отстрани и да имъ ржкоположи българинъ, особно че този градъ е билъ и сѣдалище на независимъ български архиепископъ. Патриархътъ се обѣщавалъ да изпълни желанието на Охридчане, щомъ овдовѣе нѣкоя епархия въ която да назначи Мелетия, нъ не изпълнялъ своето обѣщание. Охридскій Мелетий умрѣлъ и гражданитѣ испратили прошение до представителитѣ въ Цариградъ за да го предадатъ на патриарха и да настоятъ за ржкопологанияето на епархията имъ българинъ владика. На 4-й Януарий представителитѣ подали прошеннето на патриарха, като припомнили и обѣщанията му. Той ги увѣрилъ че ще ржкоположи онова лице което искатъ епархиотитѣ, нъ нѣмалъ още официално извѣстие за смъртта на Мелетия, при всичко че извѣстието било пристигнало въ патриаршията единъ день понапредъ. Живущитѣ въ Цариградъ Охридчани, явили се на 9-й Януарий въ патриаршията съ прошение и молили да се ржкоположи за епархията имъ българинъ владика, нъ и тѣмъ се отговорило, че нѣмало още извѣстие за смъртта на Мелетия, а въ сѣщото врѣме патриархътъ испратилъ сѣщия гркъкъ който и други пѣтъ злодѣйствувалъ въ Охридъ. Народнитѣ водители въ Цариградъ, скупомъ отишли въ патриаршията, изложили лошитѣ слѣдствия отъ това, нъ патриарха отговорилъ: „Когато българетѣ станатъ униати, тогава църквата ще помисли какви мѣрки да вземе.“ Този патриаршески отговоръ, дълбоко наскърбилъ сърдцата на народнитѣ водители. Тѣ извѣстихъ на народа горчивата патриаршеска подигравка и отъ всѣду се появихъ протести срещу тѣзи патриаршеска постѣпка.

Въ предпослѣдното си засѣдание на 30-й Януарий съвѣта рѣши да се расхвърли патриаршеския дългъ върху православното население зависяще отъ вселенскій престолъ. Търновския представителъ Х. Н. Минчоглу възрази, че той не е опълномощенъ и не може да подпише, щото, българскій народъ да се задължи въ исплащанието на единъ дългъ, отъ който

този народъ нито има извѣстие, нито е правилъ дългъ, обаче, неговия гласъ, естествено трѣбваше да бѣде удушень.

На 16-й Февруарий съвѣта заключи засѣданията си и единъ отъ членовѣтъ му С. Каратодориди държа рѣчь, съ която указа на препятствията отъ страна на *геронтиѣ* и за неприеманието архiereйтѣ Одрински Кирилъ, Димитрийски Доротей и Силиврийски Мелетий да подпишатъ постановленията на съвѣта, което происходило отъ тѣхното непостоянство. Послѣ насочи рѣчьта си исцѣло противъ българетѣ. Той опровергаваше жалбитѣ и притезанията на българетѣ и оплакванията имъ противъ съвѣта, гдѣто не взель подъ внимание тѣхнитѣ безосновни искания, защото съвѣта билъ обязанъ да се занимава само съ посоченитѣ му отъ портата предмети, а споредъ прощението подадено отъ Търновскитѣ жители, че тѣхното духовенство не се ползовало съ иститѣ права въ очитѣ на великата църква, съ каквито и грѣцкото, и че тѣ искали сами да избиратъ митрополититѣ и епископитѣ си, били въпроси вънъ отъ программата на съвѣта. При това, обичая за избирание владичитѣ отъ епархийтѣ имъ, не може да се приеме, защото той по разни смущения е унищоженъ одавна и днесъ на сжществува въ някой патриархатъ, нито въ Руссия, нито въ Гръция. Сжщо и оплакванията на Търновския представител, Каратодориди намираше за безосновни, защото вселенската църква и седьмтѣ вселенски събори, знаели само петъ патриарси, а другитѣ, каквито е могло да има, тя непознава и тѣ вече били упразднени отдавна, защото, освѣнъ че били безполезни, нъ докарвали смущение и безредие въ странитѣ гдѣто сжществували. А колкото за славянския языкъ, той никога не билъ гоненъ отъ архiereйтѣ и за доказателство, Каратодориди посочи, че священното писание било преведено на славянски языкъ по старанието на патриарха Фотия отъ двама святи мже Солунски грѣци (!) Кирила и Методия, и че щомъ се открило богословското училище на островъ Халки, патриаршията поставила въ него особенъ учитель за славянскій языкъ. А че архiereйтѣ настоявали да се преподава въ първоначалнитѣ училища грѣцкый языкъ, тѣ заслужвали не укоръ, а похвала, защото чрѣзъ него, на който има разни книги, просвѣщението може да се постигне по-лесно и той се предавалъ въ най-просвѣтенитѣ страни. Каратодориди не забрави да каже и за дългътъ, че той злѣ или добрѣ направенъ, трѣбва да се исплати отъ всички онѣзи, въ

името на които е билъ направенъ, особно като не е послѣдванъ на врѣме никакъвъ протестъ отъ тѣхна страна срещу това.

Словото на Ст. Каратодориди, насочено противъ българетѣ, съ което гръцитѣ искаха предъ цѣль свѣтъ да докажатъ, че българетѣ нѣматъ никакво право въ своитѣ искания, биде напечатано освѣнъ въ вѣстниците, нъ и въ особна брошура, която се прѣскаше даромъ.

Българетѣ, естествено, трѣбваше да отговорятъ и появи се съ подписътъ на Х. Н. Х. Минчогу брошура подъ заглавие: *Отговоръ на словото на Ст. Каратодориди*, въ която се доказвахъ подробно исканията и оплакванията заявени въ свѣта отъ страна на Търновския представител и опровергаваха се всичкитѣ противъ тѣхъ доводи на Ст. Каратодориди, а на високата порта подадохъ прошение, въ което като излагаха че свѣта състоящъ исклучително отъ гръци, пакъ онеправдалъ българския народъ, просехъ независимо духовно управление, чрѣзъ което само, народа ще се избави отъ злодѣйствата на гръцкото духовенство.

Подобни прошения пристигаха отъ всяки единъ градъ, между които най-първото презъ м. Февруарий бѣше отъ Търново. Търновци, слѣдъ като указвахъ на онеправданията извършени отъ свѣта къмъ българский народъ, молахъ правителството да ги удостои съ равни права на каквито се радва и гръцкия народъ, а пакъ предъ патриаршията протестирахъ за всичко извършено въ свѣта, като казваха че българския народъ нѣма да отстъпи нито една точка отъ сжщественнитѣ си и драгоцѣнни правдини. Патриаршията, обаче, не обръщаше ни най-малкото внимание на тѣзи прошения.

Водителитѣ на българския народъ въ Цариградъ, къмъ които народа имаше обрънати своитѣ очи, при токива обстоятелства, намирахъ се въ трудно положение. Не можеха вече да увѣриватъ народа, че великата църква ще удовлетвори неговитѣ желанія, защото самитѣ дѣла показвахъ противното.

Въ началото на м. Мартъ, трима отъ водителитѣ намѣрили добръ, щото, българския народъ наедно съ своето духовенство да се откаже отъ гръцката патриаршия, чрѣзъ исхвъргание името на патриарха отъ църковната служба, както бѣше писалъ презъ м. Юлий м. г. и в. „България.“ По-развититѣ младежи като: Георги Груевъ, Драганъ Цанковъ, Х. Мина Пашовъ, Стефанъ Стефановъ, Ив. Найденовъ, Стефанъ Плячъ, Хр.

Арнаудовъ, Д. Т. Бръкаловъ, Стоилъ Поповъ, Атанасъ Симовъ, Станчо Брадински и други нѣкои, съ готовность посрещнали това. Нъ като се намирахъ между българския народъ и такива хора, както *Сливенскитѣ бабички*, които считахъ отказването отъ великата църква, равно съ отказването отъ вѣрата си и, за да не стане разсѣпленіе между народа, тримата тѣзи водители напечатахъ една брошура подъ заглавие: *Българетѣ и високото гръцко духовенство*. Тя е съставена както и трѣбваше, толкозъ остро, даже и прекалено. Между друго, въ нея е казано: „Ние имахме патриарси и патриаршия, а това право което сме имали никому не сме го дали, и никой не може да ни го отнеме съ правда. То си е наше и на нашитѣ български владици, които имаме днесъ и тѣхъ само трѣбва да припознаваме, а гръцкия патриархъ и гръцки владици, които сж уничтожили нашата патриаршия и тѣчатъ насъ и вѣрата ни, не трѣбва да ги припознаваме, нито почитаме и да бждатъ исхвърлени отъ духовния чинъ и отъ църквата, по святитѣ църковни правила като еретици и симонисти.“

Плантътъ се откри само на Илариона Макариополскій, на Хр. П. Тѣпчилещовъ и на Х. Н. Х. Минчоглу. Първия ако и да предвиждаше че всичката отговорность ще бжде върху него, обаче остана съгласенъ, също и послѣднитѣ, които, като се явявахъ при всяки случай предъ великия везиръ и предъ другитѣ турски държавници, наехъ се и да отговарятъ предъ правителството. Работата се приготви и тѣй нагласи, щото да нѣма никакво съпротивление отъ страна на Цариградскитѣ българе.

Деньтъ 3-й Априлий на Въскрѣсение билъ опредѣленъ да се тури плантътъ въ дѣйствиe. Сутренъта, българската народна църква бѣше пълна съ народъ отъ всичкитѣ крайща на Цариградъ. Службата се почна отъ народния владика Илариона Макариополскій съ извънредна тишина. Нъ когато дойде редъ да се каже многолѣтствието и дякона произнесе думитѣ: *все-святѣйшему Кириллу*, нѣколко гласове го спрѣхъ съ думата *стой*; и като приложихъ, *не бива вече да се споменува името на патриарха, нъ на султана*, църквата се заглуши отъ виковетѣ на всички приеждетвующи. Българския народъ, на когото законнитѣ права немилостиво се тѣчехъ отъ Фанариотското духовенство, едвамъ чакалъ случая да изрази своето негодование. Едни викахъ: *нешемъ гръцкия патриархъ*; други, *некеме*

църкви патрикъ, а пакъ Македонцитѣ: несакаме, несакаме
 го. Този шумъ се продължи 3 — 4 минути и послѣ, вмѣсто
святѣйшему Кириллу и прч. испѣ се: „Многолѣтна да со-
 вершитъ Господъ Богъ, държавнѣйшаго, тишайшаго и благодѣ-
 телнѣйшаго, нашего царя султанъ Абдулъ Меджидъ ефендимсь,
 Господи сохрани его на многая лѣта.“ А когато Иларионъ
 Макариополскій да произнесе името на патриарха, той споменъ:
 „Всякое епископство православнихъ.“ Слѣдъ службата, пѣвцитѣ
 испѣхъ въ честь на султана и една пѣсень. Въ тѣзи Велик-
 денска служба, на Илариона се даде титлата: *Священнона-*
чалникъ на българската церархия.

По примѣрътъ на Цариградскитѣ българе, въ кратко
 врѣме се исхвърли името на Фенерскитѣ владици почти въ
 всичкитѣ български градове. На 15-й Априль въ София. На
 17-й въ Свищовъ. На 23-й въ Габрово и Дупница. На 8-й
 Май въ Шуменъ и Самоковъ. На 11-й въ Ст.-Загора, Хасково,
 Ямболъ, Ески Джумая, Елена, Трѣвна, Дрѣново, Чирпанъ,
 Н.-Загора, Копривщица, Клисуря и селата Срътъ Кюйлери
 (Шуменско). На 20-й въ Градецъ. На 21-й въ Казанлъкъ.
 На 29-й въ Карлово. На 5-й Юний въ Севлиево. На 19-й
 въ Т.-Пазарджикъ и Кюстендилъ. А презъ м. Юлий въ Тър-
 ново, Ловечъ и прч.

Исхвърганието името на патриарха силно подѣйствова и
 въ изгонванието както на Самоковския дяконъ, тѣй на нѣкои
 отъ владицитѣ. Въ онѣзи градове, гдѣто българетѣ бѣхъ съ-
 гласни и нѣмахъ помежду си подкупени чорбаджии — гръко-
 мани, ако неможехъ да изгонятъ своитѣ владици, тѣ почнахъ
 да се отказватъ отъ тѣхъ, не ги припознавахъ и пари не имъ
 давахъ. Габровци и Ст.-Загорци се отказали отъ Григория и
 владчината не му дали, въ Елена не го пустнали, въ село
 Златарица не го приели. Провадийци, Сливенци, Казанлъчани,
 сѣщо и Силистренскитѣ българе се отказали, селата въ Вар-
 ненско писали на Порфирия че не го припознаватъ. Кюстен-
 дилци рѣшили да испждатъ Дионисия. На 15-й Августъ
 гражданитѣ въ Карнабатъ се събрали и рѣшили, не само името
 на Софрония да исхвърлятъ, нѣ и да не го приематъ вече въ
 градътъ си, което му и съобщили. Сефянци заявили на Ге-
 деона да опраздни митрополията, и той се отказалъ отъ па-
триаршията, подарилъ 7,500 гр. за българската църква въ
Цариградъ, всичкитѣ събрани пари отъ вули предалъ въ об-

щината, съставила се особна касса, задължилъ се за напредъ да припознава за началникъ Илариона Макариополски и въ службата си на 29-й Юний произнесълъ по гръцки: „Илариону священноначалнику всея Болгарий, на многая лѣта.“

Останалитѣ тукъ тамѣ гръкомани, както и Хасковскитѣ, които се черкували наедно съ своитѣ съграждани, при всичко че Хасковци се бѣхх отказали отъ владиката си Хрисанта още презъ 1857 год., сега обаче гръкоманитѣ неможехх да слушатъ да се споменува името на владика, *който не билъ тѣхенъ*, та не стѣпвахх вече въ църква, и съ помощта, пакъ на българското население въ Хасковско, което неправеше още разлика между гръкъ и българинъ построихх особна църква и се отдѣлихх.

Ненадѣйната и немислима отъ страна на гръцитѣ Иларионова постѣпка, силно развълнова тѣхнитѣ умове, особно на патриарха, на когото безъ разрѣшението не се допускаше на православенъ архиерей, не само да служи въ нѣкоя Цариградска църква, нъ и да присѣтствова на богослужението стоящъ въ владичний тронъ намѣтнатъ съ мантия, а Иларионъ освѣнъ че служи, нъ и името му не споменъ.

Въ сѣщия день, Иларионъ се повика въ патриаршията, гдѣто за свое оправдание казалъ, че българския народъ, който се считалъ онеправданъ отъ великата църква и въ незадоволството си отъ нея, за да се невъсползова пропагандата, билъ заставенъ да се съобрази съ народното желание Патриархътъ слѣдъ като изобличилъ Илариона за това негово беззаконие, казалъ му да не допуска вече подобно нѣщо.

На 4-й Априлъ Иларионъ безъ да вземе позволение отъ патриарха, пакъ отиде въ църква и присѣтствова на богослужението съ наметната мантия въ тронътъ.

Въ този день патриархътъ рапортира предъ високата порта, че пѣвцитѣ въ българската църква пѣли многолѣтствие на султана и на руский царь, и 30 души ученици пѣли многолѣтствието и въ руското посолство, още, поиска и съ *такриръ* наказанието Иларионово. Българетѣ протестирахх за голата клѣвета по пѣнието на ученицитѣ, а пакъ и такрирътъ остана безъ дѣйствие, за което българетѣ се видѣхх още повечъ насърдени.

На 9-й патриархътъ събралъ синода, повика и Илариона да даде удовлетворителенъ отговоръ за дѣйствиата си, нъ той

подъ предлогъ че е боленъ не се яви. На 13-й той се повика повторно, отиде и каза същото както и по-първо предъ патриарха, нъ синода отхвърли оправданията му, защото, той като пастиръ на този народъ, можлъ съ съвѣтитѣ си да го вразуми за да не прави такива беззаконни постѣпки, и народа никой пакъ не би престѣпилъ неговитѣ съвѣти, нъ той не билъ направилъ това. Иларионъ възразилъ че той е съвѣтвалъ и пакъ ще съвѣтва народа, нъ билъ убѣденъ, че съвѣтитѣ му ще останатъ тоже безполезни, за това трѣбвало и синодалнитѣ владици да го посъвѣтватъ. Отъ това възражение Иларионово, синода заключилъ, че нѣма надѣжда за исправление на миналото отъ този епископъ.

На 24-й Априль Иларионъ пакъ служи. Патриархътъ, на когото припознатата властъ като се е пазила въ всичката ѣ пълнота и утвърденитѣ му съ множество султански фермани правдини, които, никой пакъ като не сж били нарушавани, той издаде новъ такриръ, съ когото още по-силно настояваше предъ високата порта за наказанието на престѣпника Илариона. Нъ въ отговорътъ си високата порта каза, че тя се вижда да не е въ правото си да се мѣси въ вътрѣшнитѣ распорѣждания на православната църква, а самъ патриарха може да наложи църковно наказание на непокорния нѣму епископъ.

Патриархътъ и безъ това се намираше въ трудно положение, тъй като едни отъ членовѣтъ на съвѣта искаха утвърдението на изработения уставъ, а другитѣ не искаха, а пакъ той държеше една средина, та не се радваше на любовта нито на еднитѣ нито на другитѣ, при това и като виждаше че трудноститѣ съ които имаше да се бори, отъ день на день се увеличавахъ, най-послѣ и такрирѣтъ за Иларионовото наказание като не се взехъ подъ внимание, той заяви че дава оставката си, която биде приета едвамъ на 11-й Май, когато уставътъ за новитѣ наредби бѣше вече прегледанъ до негдѣ, нъ не му се даде по обичая отговоръ съ буюрултия, догдѣто не се допълни главата отъ този уставъ съ нѣкои постановления.

Тъкмо въ онова врѣме, когато Фенерското духовенство диреше и неможеше да намѣри удовлетворение за *противока-ноническата* постѣпка на Илариона, другъ отъ българскитѣ владици, преждебивший Велеский Авксентий, който бѣше онеправданъ отъ патриаршията и намираше се въ Цариградъ, на 22-й Май въ денътъ на пядесятница, служи също безъ поз-

воление и постави се на чело, наедно съ Илариона Макариополски.

Отказването от патриарха, исхвъргане името му както и на подчиненитѣ нѣму владици, провъзгласяване и припознаване всѣду Илариона за священноначалникъ, пѣяние многогѣтствия на султана, бездѣйствието на патриаршескитѣ таκριри, всичко това още повече съживи и насърчи българския народъ. Прощения и благодарителни адреси, съ които народа искаваше своята благодарностъ и преданностъ, отъ всѣду се испращахъ до българската иерархия и до султана.

Ония владици, които се намирахъ по българскитѣ епархii, народа почна още повече да ги ненавижда и по-силно да ги гони, а пакъ Самоковци, Пиротчани, Велешани и Шуменци сполучихъ и да се избаватъ отъ тѣхъ.

Самоковскій Дели-Матей. Българетѣ въ г. Самоковъ, които сж дали поводъ въ пѣдението на безнравственитѣ грѣцки владици още презъ 1833 год. и сега се явихъ най-първи, да очистатъ отъ градътъ си и останкитѣ на омразния тѣмъ владика Дели-Матеа, който бѣ заставенъ преди 5 мѣсеци да избѣгне въ Цариградъ, а остави дякона си Андроника, да се располага въ митрополията, още и разни безобразия да върши.

На 8-й Май, гражданитѣ се събиратъ, отиватъ въ митрополията, изваждатъ дякона на вѣнъ, заключватъ митрополията, а дякона повели като невѣста на свадба, посочили му вратитѣ на Шипочлиския ханъ. послѣ се разотишли, а дякона на другия день напустналъ градътъ.

Самоковци, слѣдъ като се повдигнали презъ 1833 год. срещу владиката си и се избавили отъ него, отнслѣ не сж били щастливи да се сдобиятъ съ по-добръ. Тѣ, най-много сж страдали отъ Неремия и Дели Матеа. За свирѣпствата на първия, който е билъ назначенъ на тѣзи епархия около 1836 год. нищо почти не можихме да изучимъ, защото отъ онова врѣме, хора, които да помнятъ нѣщо, не се намиратъ, па и нѣкои белѣжки не се срещатъ. А послѣдний билъ родомъ изъ Цариградъ, братъ на Аристархи бей и синъ на една вдовица, която е била доилка на Султанъ Меджида. Той види се, природно да е билъ сълудничавъ още отъ дѣте, въспитанъ и въ царския палатъ разглежено, станалъ още по-лудъ. Като братъ на Аристархи бей и *скотъ-кардашъ* на султанъ Меджида, удостоилъ се да стане и владика. Въ

кратко време той промѣнилъ двѣ епархїи отъ които три пкти билъ испращанъ въ Св.-Гора на заточение. Най-послѣ, презъ 1846 година патриаршията рѣшила да го испрати въ Самоковъ, съ надѣжда че Самоковци не сж видѣли по-добрь отъ него за да немогътъ го търпѣ. Той дошелъ въ Самоковъ съ голѣмъ *салтанатъ* (великолѣпие), и щомъ стѣпилъ въ града, почналъ да прави раздоръ, да сѣе плевели и разногласия, да поощрява едного срещу друго и въ кратко време си съставилъ една партия която да го защищава и почналъ да върши обикновеннитѣ си безчестни дѣла — да върлува, свирѣпствова, блудствова, граби, съблича, въ църквата свещеницитѣ да бие и прч. Той никой пктъ не оставялъ да премине хоро безъ него, ако ще би и на другий край на града. Когато отивалъ на хорото предъ и слѣдъ него вървели съ стотини дѣца и всичкитѣ въ града симитчий и халваджий го слѣдвали. Щомъ пристигвалъ на хорото, повиквалъ гайдарѣтъ при себе да свири, хорото се въртело около него, а той често пкти залепялъ пари на челото на гайдарѣтъ. Между това, извиквалъ: *яма* (грабежъ). Дѣцата се спускавали, разграбвали симида и халвата, боричкали се кое по-първо и повече да награби, трѣкаляли се по земята, а слѣдъ всичко това, владиката повиквалъ симитчийтѣ и халваджийтѣ и заплащалъ имъ. Самоковскитѣ дѣца и онѣзи бѣдни моми и жени на които било присърдце да се веселятъ и нахранятъ, както и симитчийтѣ и халваджийтѣ славили Дели Матеа, като го наричали *добрїя владика*.

Самоковци, още въ самото начало почнали да се оплакватъ отъ него, нъ патриаршията не обръщала внимание. А когато изложили неговитѣ безобразия предъ високата порта, патриархѣтъ билъ заставенъ да го вдигне, едвамъ що сключилъ една година, испратила го въ Св.-Гора а послѣ отишелъ въ Цариградъ.

Слѣдъ 1¹/₂ година той сполучилъ пакъ да се завърне въ Самоковъ. Купилъ едно мѣсто до града, построилъ градина, здания и прч. гдѣто всяки вечеръ съ ядене, пиене, свирни, пѣсни и игри прекарвалъ, особно съ циганки. Въ градината държалъ 20 души, а въ митрополията 28 слуги и слугини. Той сега станалъ още повече нетърпимъ, и Самоковци за неговото отстраняване се отнесли до султана съ слѣдующето прошение :

„Державнѣйшему, тишайшему и милосерднѣйшему нашему Али Османъ Девлету рабскимъ подчиненіемъ до лица земли кланяющесе цѣлуемъ смиренно слѣды царскихъ его ногъ.

„Буди держава тишайшаго и милосерднѣйшаго нашего царя Султана Абдулъ Меджитъ ефенди-мисъ отъ Бога непобѣдима, державнѣйша, присно пребывающа, и всегда побѣждающа, и покаяюща подъ нозѣ ея всякаго врага и супостата!

„Показывающесе мы сиромашка, благопокорна, и вѣрна рая крѣпкія и непобѣдимыя Державы вашего самодержавнѣйшаго Величества, мали и велики отъ каза Самоковская дерзаеме да обявиме чрѣзъ сіе наше смиренно жалованіе, колкото злыни претерпѣхме до сега отъ нашего тука обрѣтающагося архіереа Самоковского Матеа, който става три години какво е дошелъ, и туку като дойде, абіе почна да прави таквыя неприличны и безмѣстны дѣла, щото не може да го тѣрни народа ни первата година, но писаха на Патрікъ ефенди-мисъ, и вдигна го, да седи въ Стамболъ, а на епархіята си да остави векълъ, и така като поседе неколко време тамо быдохме рахатъ: после правѣ какво правѣ, уйдуриса сосѣ въ Стамболъ що се намеруватъ Самоковліи, дадоха му крышно отъ тукашните мемлекетліи харзохаль, когото като представи на велика церква даде му се дозволеніе, пакъ да вѣрне тука въ епархіята си, и мы по нашей хрїстіянской должности воспріяхме го съ благодареніемъ, мняще зашто е дошелъ въ себе си, но той вмѣсто да дойде като добѣръ пастырь, дойде като найстрашенъ злодѣя: Предалъ се е на славолюбіе, на сластолюбіе, на грабленіе, на пїянство, на жены, и на всекаквы раскошества: купи едно мѣсто вонъ отъ градъ полъ сахатъ, докле го загради и направи стамболска бина сосѣ одаи, бахчіи, ливади, воденица, тепавица, чомлекчилница, и чаркове за гайтанъ, селата сосѣ забитски сеймене зорле докара да му работатъ, и половина му работиха гаріа, и на кои плати, не исплати имъ почтенно. Поповете и церквите ни оглоби, уреченната имрія вдигна, фѣрли по 6 гр. на кхца по всяквата си епархія, и докле го собра сосѣ забитски сеймене, сиротиня дати ферятъ выкнаха. Вулыте по 4 гр. вдигна на венчило: жены отъ мужѣ и мужѣ отъ жены разлучава за малка причина безъ испитаніе и зема отъ 100 до 200 гроша отъ кого колкуто може да грабне, и разлученыте жены при себе держи, и като прави тыя безбожны дѣла, никой нищо не смѣе да му

съ бой, който на другия денъ избѣгналъ и виновниците се избавили отъ даваджията си.

Владиката се върналъ съ новъ епископъ отъ Съръ. На 13-й Ноемврий се явили въ митрополията Ив. Стойчевъ, Н. Ив. Образописецъ, К. Ивановъ, Н. Х. Дамяновъ, Х. Д. Х. Атанасовъ и Н. Ивановъ, които, отъ страна на народа казали на владиката да не чете гръцки. Владиката се обѣщала да изпълни народното желание. На другия денъ служилъ новия епископъ, нъ като почналъ да чете гръцки, народа извикалъ: „мучи, нѣкеме гръцки, тука не е гръкия“! Въ църквата станалъ такъвъ шумъ, какъвто епископа никоѣ пътъ не билъ виждалъ. Той избѣгналъ на вѣнъ съ клятви, тишината се въдворила и службата се продължила безъ владика.

Въ сѣщия денъ, Дели Матеа отишелъ при каймакамина и казалъ му че въ града се готви възстание, като посочилъ и главнитѣ дѣйци. Каймакамина повикалъ по двамина отъ всичкитѣ еснафи, распиталъ и като узналъ че е клѣвета, съвѣтвалъ гражданитѣ да направатъ едно изложение, което да испрататъ до Софійския мютесарифинъ. Нъ преди да направатъ Самоковци изложението, Дели Матей съобщилъ и на мютесарифина, че въ града се готви възстание, та по-скоро да испрати войска. Мютесарифина подозрѣлъ Дели Матеевото доложение и поискалъ обяснения отъ каймакамина. Последний като явилъ че това е гола лъжа и клѣвета, мютесарифина строго изобличилъ владиката. Самоковци испратили мазари до султана, до патриаршията, до представителитѣ въ Цариградъ и до мютесарифина въ София, покрити всяки единъ съ по 279 печати, въ които излагали злодѣйствата и грабителствата Дели Матееви, искали неговото отстраняване и да имъ се назначи Авксентий за владика. Дели Матей, като се извѣстилъ, че Мелнишкия владика Прокопий билъ назначенъ да му дпри смѣтка за двѣгодишнитѣ злоупотрѣбления, рѣшилъ да избѣгне нѣщя. На 28-й Ноемврий той се приготвилъ за пътъ. Взаимодавцитѣ му ако и да се извѣстили и обикаляли около митрополията, нъ той сполучилъ да се измъкне, на които завлекълъ 30,000 гроша. За намѣстникъ оставилъ бившия Драмски епископъ Антима, когото Самоковци наскоро изгонили.

На Дели Матеа се пакъ поискало да се завърне въ Самоковъ, нъ той и самъ виждалъ, па и отъ хора се извѣстилъ, че този пътъ Самоковци по никакъвъ начинъ нѣма да

го пуснатъ въ митрополията. Заради това, той ржкоположилъ Паисия за епископъ, който като българинъ, вѣрвалъ, че Самоковци ще го приематъ, а пакъ той ще може да подготви пъкъ за завръщанieto и на Дели Матеа. Обаче, Самоковци, като се извѣстили за тѣзи негова хитростъ, презъ мѣсець Февруарий 1860 год. отправили едно прошение до султана и друго до патриаршията. Въ прощението си до султана казватъ: „Излагали сме лошото поведение Дели Матеево, отъ когото теглимъ толкозъ време, а сега се извѣстихме, че патриаршията го оправдала и искала да го остави пакъ за Самоковски владика, който испраща епископа си Паисия максусъ направенъ българинъ, като да наскокнеме отъ дѣждъ на градушката. Матей, преди да избѣгне отъ Самоковъ отъ борчетѣ си, реклъ: *епархията Самоковска мене е арпалѣкъ*. Неговите неопростими погрѣшки, патриаршията му опростила, но тѣ като докачатъ вѣрата и закона, молимъ най покорно да се умилистите и ни избавите отъ това тегло“ и прч. *А до патриаршията пишатъ*: Предварително Ви явихме за Дели Матеа и не е нужда да повтаряме онова, сега на кжсо Ви казваме, че ний искаме господина Авксентия за архипастиръ, който е нашъ съотечественникъ, разбира отъ языка и ще ни поучава на законъ Божий и на царскитѣ усули. А Дели Матеа и неговитѣ векили нещеме ги ни варени ни печени. Того ради умоляваме да ни опредѣлитѣ искания ни Авксентий, ако искате да ни имате за духовни чада и за напредъ, ако ли не, предпочитаме съвсемъ да останеме безъ архиереа и кирнархъ, нежели да кабулимъ Дели Матеа или неговъ векилинъ или друго нѣкого. Стига сме теглили 24 години отъ тия зли вълци като Еремия и Дели Матеа. Негли сме негови илоти или негови роби не заробени, та не можете да ни избавите отъ тоя лудъ и безбожникъ, който освѣтъ че зима паритѣ ни мирѣ парасж, още въ църквата вмѣсто проповѣдъ и наставления, слушаеме ревания, хокания и попържания псалтове и священници“.

Самоковци, ако и да пишехъ до патриаршията че нещѣтъ Матеа и неговитѣ векили нито варени нито печени, патриаршията, обаче, не искаше и да знае отъ това. Тя испрати Паисия, който на 11-й Мартъ пристигна въ Самоковъ. Той не билъ посрещнатъ отъ никого и отишелъ право въ митрополията. Въ сжщия часъ нѣколцина отъ първенцитѣ отишли

при него и му казали: „Приехте Ви въ митрополията като българинъ и гостъ, нъ утрѣ да си вървите“. При всичко че той се обѣщаль на другия денъ да остави града, нъ не направиль това. На 13-й тѣ отишли при него и му казали; да се махне, ако не иска да бѣде изгоненъ съ позоръ и той напустналь града.

На 8-й Май, като испждихъ и архидякона му Андроника на Шипочлиския ханъ, който на 9-й замина за Дупница, Самоковци считахъ че се избавихъ вече отъ тѣгло то на Делл Матеа ¹⁾.

Пиротский Антимъ и синодалното послание, при испращание новъ пастиръ. Когато патриаршията испращаше новъ владика, тя го снабдяваше съ едно дълго писмо; подписано отъ синодалнитѣ владици, което се прочиташе щомъ новия владика се назначеше, или пакъ като пристигнеше въ епархията си. Съ това писмо, синода, само що неказваше че испратения владика е единъ отъ Божийтѣ ангели, инакъ, той го накичваше съ такива качества, каквито не сж притежавали даже и третѣ святители. За любопитство, ний излагаме синодалното на Велеский Антима и на Пиротский Антима, които иматъ слѣдующето едно и сжщо съдържание:

„Кирилъ милостію Божією Патріархъ вселенскій. Пречестнѣйшіи клирици святѣйшіи митрополій велешкія сосъ подлежащая ей мѣста и села, благоговѣйнѣйшіи священници, и преподобнѣйшіи священномонаси, почтеннѣйшіи кметове, и благопотребныи началници, и предизбранныи чорбаджій и прочіи вси купно благословенныи хрїстіаны сея епархій, чада о господѣ наша любезна, буди вамъ всѣмъ благодать и миръ отъ Бога, отъ насъ же молитва, благословеніе и прощеніе. Чрезъ настоящето наше Патріаршеско и соборно писмо извѣщаваме на всички васъ, понеже божественнытѣ и священнытѣ законе и каноне завѣщаватъ, никоя отъ епархїитѣ да не остане вдовствующа и не защищаема на много време, попокохмеса споредъ законите и за тая епархїа, за да не остане лишена отъ таковое духовно управление, което способствува на хрїстіанското исполненіе каквото душата и главата на тѣлото. Прочее като быдоха жребїята (?) законны у нашю патріаршески пречестный

¹⁾ Самоковци, за въспоминание, види се, още държатъ портретътъ му прикаченъ въ вѣнъ на митрополийската църква.

храмъ святаго славнаго великомученика Георгія побѣдоносца нашимъ патриаршескимъ побужденіемъ, и допущеніемъ на овде пребывающее священное братство архіерейско собраніе и священнаго собора за обрѣтеніе и избраніе достойнаго и приличнаго лица, принимающаго архіерейското предстательство и пастирскію жезль святѣйшія ея митрополіи, предпочтесе и предизбрася отъ другитѣ преподобнословеснѣйшіи во іеромонасѣхъ господинъ Антімъ, архідіакона святѣйшія митрополіи Ефескія достопохвално послуживый, мужъ преукрашенъ и тѣлеснимъ направленіемъ и душевнымъ правомъ отъ мягкихъ ногтей съ агтелски чини облеченъ,¹⁾ у Божественныхъ добрѣ обученъ обычаевъ церковныхъ вещей, доволенъ и умедленъ (упражнявшийся) у священныте законе и каноне, сосъ вонкашна и священна наука преукрашенъ, сосъ разумъ и искусство одобренъ, кротокъ, цѣломудръ, поучителенъ, словомъ нѣжный (пріятный), и правый, примирителенъ; способомъ, благочестіемъ, правдою и разсужденіемъ много одобраемъ, и единымъ словомъ, сосъ съте добродѣтели соединенъ, и характеръ нося приличенъ на образо, когото и Божественный апостоль описавъ точно, предаде намъ: щото нема никое сумненіе, щото чрезъ Божественнаго найпаче руководства и помощи, ще да священноначалствува добрѣ у тая епархія, управляя васъ у спасителныте дѣла, и у добываніето небеснаго блаженства, не само сосъ отеческите негови совѣти и поученія, но и сосъ примѣро на безпорочното негово житіе и обхожденіе, споредъ священното званіе на первосвященството, за което и споредъ священныи церковенъ чинъ и каноническое изображеніе (представленіе). Призываніемъ и благодатію пресвятаго и тайноначалника духа, архіереа рукоположихме и митрополіта произведохме (показахме) негово преосвященство святѣйшія сея митрополій и духовнаго предстателя и пастыря всѣхъ васъ истаго канонна и законна. Сего ради пишуще соборно сосъ обрѣтшихся при насъ священныхъ архіереевъ, и пречестнѣйшихъ святимъ духомъ, зѣло любезныхъ и вождѣльничихъ намъ братій и сослужителей, молитвуемъ и благословляемъ всѣхъ васъ отечески иже во епархій сей хрістіаны священны и белцы, мали и велики, млади и стари, мужіе же и жены всякаго чина и степеня, и повеляваме и завещаваме церковно, за да познавате реченнаго Преосвященнѣйшаго Митро-

¹⁾ Каква препорѣка на оноготъ, коѣто е цѣль сатана.

полита и пречестнѣйшаго свѣтымъ духомъ возлюбленнаго нашего брата и сослужителя господина Антіма за отъ сега законна и канонна и каноническа архіереа вашего, и киріарха епархій сея, еваггелскаго пастыря иже въ нея словесному стаду, и отца духовнаго всѣхъ васъ, и старателя (пакровителя) и попечителя душевнаго вашего спасенія, владыка же и властителя сея митрополій, съ всите стяженія, и вещи ея движимыя же и не движимыя и да поменувате каноническото негово имя, како що е законно въ всичките священни уреди и послѣдованія приходящаго же слѣдъ мало за общее ваше наслаждение и духовное посѣщеніе, пречекайте го съ всякою честію и честолубіемъ и дружескимъ воспріятіемъ, като истаго архіереа вашего, хотящаго благословляти и освящати васъ, и совершавати вся архіерейская услуженія споредъ содержаніето на дѣлата му. Но приносите на негово преосвященство и давайте всите приличны ему архіерейски доходи и правицы, цѣлы, и совершенно безъ никоя недостатка, и стичайте ся помагающе на негово преосвященство словомъ же и дѣломъ во всѣхъ нуждахъ его, за да возможе да посреща на архіерейството си належашія ему тягости и должности, дворны же и свои, и тако да пасеть васъ съ тихость и отдохновеніе, молитвуя непрестанно о всѣхъ васъ, егоже моленія приемля чловѣколюбецъ Господь, да воспослетъ вамъ богатыя милости своя отъ неисчерпаемыхъ своихъ сокровищъ, и благословеніе Авраамово, и Исааково, и Иаковово возвеличая и умножая стяжаніята и имуществово ваше, и благословляя трудовете и дѣлата рукъ вашихъ.“

Въ мѣсець Октомврій Индіктіонъ 1 д а м н е.

Ефесу Паисій, Траклиасъ Панареть, Кизику Іоакимъ, Нікомидіасъ Діонисій, Халкидоносъ Герасимъ, Дерконъ Герасимъ, Проедросъ Дідимотиху Мелетій, Амасіасъ Неофитъ, Артисъ Софроній, Хиу Григорій, Візінсъ Агатаггелъ.

Пиротскій Антимъ за когото синода казва: *отъ мякигъ погтей съ анелски чинъ облеченъ*, и който щѣлъ да управлява православното население въ Пиротската епархія, *у добиваніето небесното блаженство не само съ отеческитъ негови свѣти и поученія нъ и съ примѣра на безпорочното негово житие*, щомъ стѣпилъ въ Пиротъ, съ своята Фанариотска хитрость и лукавство, привлекълъ на своя страна нѣколцина отъ първенцитѣ и почналъ да върши всичко онова каквото желае. Никой не се е осмѣлявалъ да се оплаче отъ него и

цѣли петъ години сж били прости зрители на неговитѣ злодѣйства, грабителства и други безчестни дѣла. Нѣ когато се извѣстили че великия везиръ Кжбржзли Мехмедъ паша излезналъ да обиколи България и да ограничи всички злоупотрѣбления, гражданитѣ се рѣшили да подадатъ на 29-й Май въ сждѣтъ единъ общъ махзаръ срещу Антима. Въ сждѣтъ се намирали двама отъ първенцитѣ които били негови привърженици. Тѣ се помжчили да не излиза на яве този махзаръ и го спотаили. Други пакъ, които ненавиждали Антима за безчестнитѣ му дѣла, силно настояли да се прочете махзара въ сждѣтъ, което и станало на 4-й Юний. Слѣдъ прочитанието махзара, нѣколко минути членовѣтъ на сждѣтъ останали като вкаменени — само се гледали единъ други, а никой неможилъ да отвори устата си и да каже дума. Между онлакованията отъ Антима, че той закупвалъ *бегликъ, йошюръ, сърдчелъ*, неправедно освоявалъ, беззаконно глобявалъ, насилственно грабилъ, още, че едно оженено момиче, първата вечеръ исповѣдало че било обезчестено отъ Антима, при това, било и непрадно отъ него който му далъ и цѣръ за да мѣтне. На 14-й Мартъ изнасилилъ единъ 14 годишенъ ученикъ. На 22-й с. м. спалъ съ двѣ момичета, едното Софийнче, а другото отъ града. На друго момиче, което било непрадно отъ него, далъ цѣръ за да мѣтне дѣтето, нѣ цѣрътъ билъ отровителенъ и момичето умрѣло. Друго едно родило и хвърлило дѣтето въ захода, нѣ като се расчуло, на минутата още стекли се българе и турци и извадили дѣтето живо.

За нѣкои отъ злодѣянията на Антима имали въ сждѣтъ извѣстие, нѣ никой пхтъ не сж могли да помислятъ че единъ архиереа ще може да се рѣши и извърши подобни беззакония, каквито най-низката чловѣческа тварь не би си позволила. Въ сжщия день още, сждѣтъ се изпълнилъ съ селяни, които съ гласъ викали, че не можтъ вече да търпатъ този еничеринъ, че ще трѣсятъ отъ него честъта на жени, моми, калугерки и момчета.

Сждѣтъ билъ заставенъ да напустне всички други дѣла и да се занимава само съ прочитание прошения противъ Антима за разни злодѣяния. Дали се на излѣдвания нѣколко дѣла само, защото ако се излѣдвали всички, изисквало повече отъ три години врѣме. Когато да пристигне великия везиръ въ Пиротъ, билъ повиканъ и Софийскій Гѣдеонъ, който да прислѣтствова въ

сѣдението на Антима. Той билъ сѣденъ на 25-й Юлий. Момчето Ката, което обезчестилъ и на което давалъ цѣрве за да мѣтне, искало всичко отъ игла до конецъ, както и другитѣ. Онова, което бѣ хвърлило дѣтето въ захода, като го попитали да каже отъ кого е дѣтето, отговорило, че незнае и неможе да каже положително, защото и владиката ходилъ при него и протосингелтъ му. Антимъ неможилъ нищо да откаже въ сѣдтъ. Той се призналъ че обезчестилъ дѣвицата Ката, че станала трудна отъ него, че ѝ давалъ цѣрве, че взелъ отъ священника Манча изъ с. Камежъ огромно количество пари. сжщо и отъ други священници и мирски лица. че отровилъ неправдното момиче и други подобни. Наедно съ него е билъ осѣденъ и неговия протосингелъ Константинъ, който тожѣ обезчестилъ много момичѣта а на Мика далъ цѣръ която мѣтнала. Осѣдена била и туркинята Елмазъ, която съдѣйствувала въ мѣтанieto дѣцата. Осѣденитѣ се хвърлили въ тъмница, а на 27-й с. м. Антимъ и протосингелтъ Константинъ били испратени за Цариградъ, обковани въ жельза, а на излизанне изъ парахода въ Цариградъ, жельзата имъ извадени. Антимъ билъ испратенъ на заточение въ Св. Гора. Слѣдъ двѣ години —освободенъ и назначенъ на Маронийската епархия.

Самопризнанитѣ престѣпления на Антима, ако бѣхж извършени отъ нѣкое мирско лице, то щѣше споредъ закона да биде осѣдено на смъртъ, или въ краенъ случай на вѣчни окови: а споредъ 25 апостолско правило което гласи: „Епископъ, или священникъ, или дяконъ уловивний си въ блудство да се лиши отъ чинтъ си.“

Антимъ обаче, не само че е билъ уловенъ въ блудство, нъ и въ растлѣние на дѣвици, въ умъртвявание, въ лихоимство, въ насилия и прч. нъ неговото началство всегда е тѣпало тѣзи апостолски правила, за което и то самò биде потѣпкано и смазано на вѣки.

Велеский Антимъ. Антимъ е назначенъ на тѣзи епархия презъ м. Октомврий 1855 г. и при всичко, че въ „Периодическото Списание“ неговия животъ въ Велесъ е описанъ съ твърдѣ черни краски, обаче, до колкото можихме да изучимъ отъ хора, които сж били твърдѣ ближи до него, той не е отивалъ до такива крайности. Отъ благородна и богата фамилия и той самъ богатъ, не е билъ предаденъ на такъвъ грабежъ както други. Нъ не е и можилъ да спечели любовта на своето стадо, за-

щото, тогава именно, когато българетѣ почнахъ да гонятъ гръцкитѣ владци измежду си, отъ Велесъ се вдигна любимия на народа българинъ владика Авксентий, а испрати се омразенъ гръкъ — Антимъ. Той билъ ужасенъ фанатикъ и горѣщъ защитникъ на В. църква. Онова, което българетѣ се стрѣмили да постигнатъ, той билъ противъ него. Не се минало дълго време, българетѣ почнали да го гонятъ и да се оплакватъ противъ него. Гонението се усилило още повече, когато гражданитѣ му предложили по примѣра на Софийскій Гедеопа да се откаже отъ гръцката патриаршия и да бѣде подъ опредѣлена заплата а той отказалъ, съ извинение, че било грѣшно и срамно архиереа да бѣде подъ заплатата. Когато почти по всичкитѣ градове бѣхъ исхвърлили името на патриарха и на владцитѣ, Антимъ още споминаше патриаршеското име, а пакъ священникитѣ неговото. Най-послѣ, гражданитѣ заявихъ на Антима, или да се откаже отъ патриарха или да не стѣпва вече въ църква. Той предпочте да даде оставката си, нежели да се откаже отъ своя господарь. На 22-й Юлій подаде оставка предъ патриаршията, нъ дълго време отговоръ не получилъ. Слѣдъ нѣколко време, той отишелъ въ Солунъ отъ гдѣто пакъ телеграфиралъ и като чакалъ 10 дни безъ да получи отговоръ, презъ м. Септемврий потеглилъ за Цариградъ, а отговора за оставката пристигналъ въ Солунъ слѣдъ неговото замѣнаване. На 22-й Септемврий той служилъ въ църквата св. Фока на Ортакою въ Цариградъ. Послѣ билъ опредѣленъ въ комисията и испратенъ съ Омеръ паша въ Босна по Ерцеговинската распря, нъ съ това Велешани не сж могли да се избаватъ отъ него.

Шуменскій Вениаминъ и едно негово афорезмо.

Вениаминъ злодѣйствувалъ въ тѣзи епархия цѣли деветъ години, а предшественикътъ му Антимъ още по дълго време.

Антимъ билъ ржкоположенъ за тѣзи епархия на 28-годишна възраст и живѣлъ тукъ около 23 години. Той билъ толкозъ развратенъ, безхарактеренъ и безправственъ човѣкъ, што открито вършилъ всички беззакония. Довелъ брата си въ Шуменъ, взелъ му за жена една гагаузка отъ Провадия, която имала майка, сестра и всички живѣли въ митрополията. Държалъ парамани, перачки, готвачки и особни служанки които му постилали, вдигали и чистили, тѣй што митрополията приличала на султански харемъ. Съ всичкитѣ тѣзи жени свободно се събиралъ, та мнозина сж бивали зрители на неговитѣ съблазни-

телни дѣяния. Когато отивала нѣкоя жена да се жалова за нѣщо предъ него, или той отивалъ въ нѣкоя къща гдѣто жената познавала гръцки, той казвалъ: *σκήψε, γονάτισε ἐμπρός σου, το μακρὺ μου εἰς τὸν σχιστὸν σου.*¹⁾

Той билъ и ужасенъ грабителъ. За сродство което законътъ допускалъ, взималъ 500, 1,000 и 1,500 гр. Аргосвалъ безъ никаква причина само да вземе 400—500 гр. Х. Никола Саржоглу, на когото къщата била до самата митрополия, слѣдъ като я поправилъ, отворилъ прозорци отъ къмъ митрополията, отъ гдѣто като се виждало всичко, Антимъ настоялъ да се затворатъ, обаче не билъ послушанъ, а той афересалъ Х. Никола въ църквата. Антимъ ималъ обичай да държи по нѣкоя пхть рѣчь въ църквата, а хората като непроумѣвали отъ гръцкия му языкъ, тѣ си шушукали помежду, а пакъ на Антима никакъ не било приятно че не го слушатъ съ внимание та съ всичката си сила извиквалъ: *Чорбаджиларъ! чорбаджиларъ! чорбаджиларъ! чорбаджиларъ!*

ВенIAMинъ е назначенъ на 26-й Януарий 1851 г. Въ нѣкои отношения той е стоялъ пд-ниско и отъ Антима. Неговото пиянство, блудодѣяние, грабителство и други подобни беззакония не сж имали граница. Вѣра, законъ, честь той гъпчалъ подъ краката си. Нѣколко пхти въ дентъ излизалъ на митрополийската врата съ нѣщното си облѣкло, съ пискюлвия скуфица на главата и везени съ злато чехли на краката, и като минавала нѣкоя жена изъ улицата, той ѝ смигалъ. Прибралъ въ митрополията сестра си, братовчедка съ дъщеря които били ежедневно посѣщавани отъ нѣкои младежи и митрополията приличала повечето на блуднически домъ. Не се задоволявалъ съ харемтъ си, а постоянно ходилъ и да блудствова, особно нѣщя. Презъ 1857 год. билъ се настървилъ и често посѣщавалъ една българка. Учителитѣ Х. Атанасъ и Т. Пахомий като се извѣстили за това, преоблекли се и посредъ нѣщъ, когато излтзали изъ къщата на жената, тѣ го уловили на самата врата, който за да се избави отъ ржцѣтъ ѝмъ, бройлъ 50 лири, като ги молилъ никому да не казватъ.

¹⁾ Тия думи и ако да сж излизали изъ устата на единъ владика, обаче въ българския рѣчникъ като не се срещатъ такива изражения, не ги преведохме на български.

Презъ 1859 год. Вениаминъ почналь да гони българскитѣ учители и да препяствова на добрия вървежъ на училищата. Условиль гръцки учитель, който незнаиль нито една дума българска. Принждиль гражданитѣ да построятъ още една църква за която похарчили 5 — 600 хиляди гроша. Въ сжщата година, той билъ уловенъ въ *Базче-баа* въ блудство, гдѣто щѣли да му отрѣжатъ брадата, нъ съ единъ *боиъ* се избавиль.

На 31-й Май с. г. въ деньтъ на пядесятница посѣтилъ градътъ Котель, гдѣто служиль и казалъ да не носжтъ женитѣ никакви украшения. Слѣдъ служба почналь да раздава нафора на мжжъетѣ, послѣ и на женитѣ, и като се приближила красивага снаха на Х. Петра Х. Матеевъ, той посѣгналь да ѝ распаше златното коланче, нъ тя побѣгнала, отишла у домътъ си и казала на Х. Петра, който отишелъ при владиката, исхукаль го и му казалъ да се махне отъ Котель. Вениаминъ се пригответиль да си върви, нъ като помислиль, че ако си отиде тѣй, втори пжтъ неще може да посѣти Котель, тогава събралъ първенцитѣ и поискаль да го заведатъ при Х. Петра. Но щомъ влезли въ кжщи, той ги испждиль всички и Вениаминъ тозъ часъ оставиль Котель.

Презъ м. Юний Вениаминъ наедно съ единъ духовникъ, съ *харемжтъ си* и още нѣколко други безчестни жени отишли въ Преславъ, гдѣто селянитѣ имъ направили угощение. Когато се наядли и напили добрѣ, духовникътъ предъ очитѣ на простодушнитѣ селяни почналь да туря *мезе* въ устата на женитѣ и да ги залива съ вино, а Вениаминъ го питаль по турски: *ти калуреръ ли си или си пезевенкинъ*; духовникътъ утвърдяваль послѣдното. Слѣдъ разнитѣ съблазнителни дѣла, вършени на трапезата предъ простодушнитѣ селяни, отишли на хорицето, накарали моми и жени да играятъ а послѣ слѣзнали на рѣката Камчия, гдѣто Вениаминъ и духовникътъ сѣднали на брегътъ, а пакъ женитѣ накарали да се кжнятъ голи въ рѣката и тѣ ги замѣрвали съ спренѣе.

Въ сжщия този мѣсець на 19-то число, въ недѣля надвечеръ, нѣкои младежи минавали презъ митрополията, а Вениаминъ взель срецо себе ахчията си и казваль му: „Зито, зито, о барбасъ Николаосъ игемонъ тонъ вулгаронъ (живѣй, живѣй, дядо Николае князь на българетѣ). Младежитѣ съобщили това на първенцитѣ и по съвѣта на послѣднитѣ, младежитѣ отишли

при Вениамина и почнали да го осждаатъ че се подиграватъ съ честъта на онзи народъ, отъ когото се храни. Вениаинъ, ако и да се силилъ за да се оправдава, сутренъта обаче избѣгналъ по селата отъ второ посѣщение. Вениаинъ като се извѣстилъ че двама брата Кръсто и Мано отъ с. Жеравна били ходили въ Сливенъ и се сѣдили за нѣкоя распра, той ги афоресалъ, защото не отишли при него за да имъ вземе по нѣколко гроша. Афорезмото гласило: „Благоговѣйни священници, почтеннородни градоначалници, предизбранный чорбаджии и прочии всички благословени христиани, мали и велики, млади и стари, мужие и жени, които се намѣрувате у богоспасаемата ни епархия Преславска, чада наша о Господѣ възлюбенни и превожделѣнни благодатъ убо буди вамъ и миръ отъ Бога, отъ насъ же молитва благословение и опрощение. Извѣстно да биде всѣмъ вамъ, какво Кръсто и Мано са отлучени отъ църквата, заради това увѣщаваме и заповѣдваме на всички васъ, отъ тука на тамъ да се удалявате и да отдалечавате отъ съобщението и содружеството со съ тѣхъ, като чужди и вонь отъ христовата църква. Това ви заповѣдуваме да послѣдвате нашето увѣщание и даваме ви нашите отечески молитви и благословения. Ако ли нѣкой отъ васъ за каква била да била причина престоупи и не послуша, тая наша архиерейска заповѣдъ, и кога сретне и рѣче добръ день на тия отлучени люде, или прави съ нихъ алъшъ-веръшъ, земе нещо отъ нихъ или даде, или имъ влезе въ къщата за посѣщение, или разговорка, такъвъ да буде афоресанъ, отъ отца, сина и святаго духа, да буде проклятъ и неопрощенъ, и по смерти въ землята да се неразсипе: да наслѣди проказата Гиезиева, и важето Иудино; да се просухне землята и да го погълне като Датана и Авирона; Ангелъ Господенъ да го гони со съ огненна сабя; да стена и да се тресе и да трепери на землята като Каина; гнѣвъ Божий да буде на главата му, да не види хаиръ и берекетъ въ работата си, и да има проклетия отъ всичкитѣ святии, и отъ триста и осмаесе Богоносни отци. Да буде вонь отъ святая Христова църква и отъ соборището христянско и като шугава овца вонь отъ стадото на Архипастиря нашего Исуса Христа; никой священникъ да го неприема въ църквата, ни да го кади, ни да му прави молитва, ни да му дава нафора; и такъвъ да буде осужденъ и на тоя свѣтъ, и на онай. Така направете каквото ви завѣщаваме, а Божията благодатъ и безкрайната негова ми-

лостъ да бъде со веѣми вами.“ Тѣзи клѣтници осѣдени и афоресани тѣй немилостиво, принадлежали на Шуменскитѣ първенци които да молятъ Вениамина да ги опрости, нѣ Вениаминъ останалъ неумолимъ. Въ това врѣме заминалъ презъ градѣтъ общия губернаторъ Х. Кямилъ наша. Афоресанитѣ се отправили и до него, изложили причината на афоресванието и просили милость. Губернаторѣтъ заставилъ Вениамина да ги опрости, който като неможилъ да се противи, написалъ слѣдующето: „Иконоеманъ попъ Тодоръ въ Жеравна. Защото Кръсто и Мано дойдохъ и припаднахъ на назе и се молихъ, за това ги прощаваме да бѣдять вече свободни отъ афорезмото и дава имъ се воля да ходять въ църква и священници да влизать въ домоветѣ имъ. Сѣщо опрощаваме и брата имъ Райна и той да е свободенъ отъ афорезмото.“

Презъ сѣщата 1859 год. Вениаминъ посѣтилъ Градецъ, гдѣто го приели съ почитъ и уважение. Населението възрадовано че владиката ще служи, стекло се малко и голѣмо въ църквата и съ страхъ Божий слушало църковното пѣние. Когато почнали да четхтъ апостола, Вениаминъ извикалъ на учителя Дим. Русковъ, да се каже по грѣцки а не по славянски, обаче чтецѣтъ продължавалъ. Вениаминъ повторилъ и потретилъ, а най послѣ грабналъ апостолѣтъ, скѣсалъ нѣколко листа и го захвърлилъ като почналъ да крещи и проклина. Учителѣтъ Русковъ излезналъ изъ тѣрпѣние, пристѣпилъ къмъ Вениамина и извикалъ: „Мълчи! сега ти смазвамъ главата като на змия.“ Вениаминъ като позналъ че съ тѣзи си неприлична постѣпка е предизвикалъ негодованието на вѣички присѣтствующи, укротилъ гнѣвътъ си и службата се свършила тихо и мирно, нѣ като си отишелъ, не се рѣшавалъ вече да посѣти Градецъ. Священника, когато казвалъ въ службата: „Вонменъ,“ Вениаминъ отговарялъ: „кало води исе“ (добѣръ си волѣ).

Шуменци, които много пѣти се оплаквали отъ Вениамина а патриаршията никогашъ не взела подъ внимание тѣхнитѣ оплаквания, най-послѣ презъ м. Мартъ 1860 г. подали едно прошение подписано отъ цѣлата епархия, съ което молили да отстрани Вениамина и да имъ рукоположи отца Неофита Рилский. Въ случай, че патриаршията не вземе подъ внимание просбата имъ, тѣ за напредъ нѣма да припознаватъ вече Вениамина. Патриаршията обаче оставала хладнокрѣвна, тѣй сѣщо както и по-преди.

Въ началото на м. Юний дошелъ великия везиръ Кѣбрѣли Мехмедъ паша придруженъ отъ Г. Кръстевича и бейоветѣ Константинъ Мусурусъ, Павлаки и Янко Фотиадисъ. Послѣднитѣ двама както другадѣ тѣй и тукъ слѣзнали въ особна къща, повикали първенцитѣ и ги съвѣтвали да не се дѣлятъ отъ великата църква. На другия день се представили предъ великия везиръ по стотина души отъ всяка народность, гдѣто имъ се расправяло едно и друго. Слѣдъ всичко това представили се първенцитѣ отъ българскій народъ и просили отстраняването на Вениамина който билъ вече нетърпимъ отъ населението, като оказали и на нѣкои отъ злодѣянията му. Великия везиръ по внушението на бейоветѣ Мусурусъ и Павлаки и по просбата на сжщия Вениамина, който посрещналъ великия везиръ на голѣмо расстояние отъ града и оплакалъ му се че българетѣ не го оставятъ да служи въ църквата, В. везиръ слѣдъ като съвѣтвалъ първенцитѣ, да потърпятъ още нѣколко врѣме, защото църковния въпросъ билъ вече на рѣшаваніе, позволилъ на Вениамина да служи. Послѣдния повикалъ въ митрополията священниците още отъ вечерьтъ, на които заповѣдалъ да се явятъ рано сутренъта и го взематъ за въ църква. Обаче священниците не отишли и той неможилъ да служи, за което се оплакалъ на великия везиръ. Священниците призовани и попитани отъ великия везиръ, защо не сж изпълнили заповѣдта на Вениамина, тѣ отговорили, че народа неприпознава вече Вениамина за свой пастиръ и не може да го приеме въ църква, нъ великия везиръ силно настоялъ поне единъ пътъ да служи. Щомъ се извѣстили младежитѣ, че по настояванието на великия везиръ, Вениамина ще служи, събрали се и рѣшили да приематъ протестанството, за което се съставило и протоколъ. Священниците за да недопустнатъ разцѣпление между стадото, представили се повторно предъ великия везиръ, явили му рѣшението на младежитѣ нъ отговорьтъ билъ сжщия. Сутренъта Вениамина служилъ само съ трима священници, които били и пѣвци и слушатели, защото, нито пѣвци се явили, нито друга жива душа.

Въ съвѣта, гдѣто се разглеждали разнитѣ жалби противъ Вениамина, явило се едно лице, което искало отъ него законната си жена, която той продалъ на единъ Джумаялия за 800 гр. като мислилъ че мжжътъ ѝ испратенъ презъ 1856 г. въ Влашко съ мекере, е умрѣлъ. Този българинъ питалъ: „въ кой закопъ пише, че единъ владика може да продаде чужда

жена за пари.“ Вениаминъ нѣмало съ какво да се оправдава, освѣнъ съ *валлахи, билляхи, бенъ сатджмъ ама секисъ пара алмаджмъ*.

Вениаминъ, слѣдъ доказанитѣ предъ свѣта безчисленни злодѣйства и беззакония, билъ изгоненъ изъ Шуменъ и намѣрилъ прибѣжище въ Котелъ. Въ този послѣдния градъ старитѣ чорбаджии съ голѣма радостъ го приели и на 6-й Августъ щѣлъ да служи. Но по заповѣдъ на младежитѣ, священникитѣ отслужили твърдѣ рапо и затворили църквата. Старцитѣ се оплакали на мидюриня Етенъ бея въ Осм. Пазаръ, но пенамѣрили доволетворение. Вениаминъ рѣшилъ да отиде и въ Жеравна, а селянитѣ щомъ се извѣстили, тѣ два пѣти едно слѣдъ друго писали да не нѣматъ нужда отъ неговото посѣщение, обаче, той пакъ отишелъ за да имъ служи, нъ тѣ затворили църквата и въ същото врѣме го изгонили, за което момитѣ му съставили и пѣсенъ. Презъ м. Септемврий той билъ изгоненъ и изъ Котелъ, отишелъ при Върбишкия султанъ, а презъ м. Октомврий заминавалъ за Цариградъ.

На младежитѣ въ Шуменъ, които сж гонили Вениамина, най-много помагалъ Х. Стоянъ.

Отказването на българетѣ да взематъ участие въ избора на патриарха, Пловдивскій Паисий и повишването народни представители. Министра на външнитѣ дѣла повика на 6-й Юний една комисия отъ духовни и миряни, на която каза, че събора е доста добрѣ изработилъ устава, само въ члена за избиране патриархъ, трѣбва да се постанови, цето, преди окончателното избиране кандидатитѣ за патриаршескый престолъ, правителството да преглѣдва каталога и да различава имената на онѣзи, които не се ползватъ съ неговото довѣрие. Слѣдъ това на 5-й Юлий високата порта съобщила и на подавший оставката си на 11-й Май Патриарха Кирила, че той е вече свободенъ отъ длъжността си. На 8-й Юлий, владичитѣ се събрали да чуютъ приказа за отстраняването на патриарха и да разгледатъ утвърдената отъ портата глава на устава по изборътъ на патриарха, още и да избератъ патриаршескый намѣстникъ. Слѣдъ дълги прения, намѣстникътъ билъ избранъ, който и испратилъ покана до владичитѣ за да дадѣтъ своитѣ гласове.

Споредъ този уставъ, при избирането патриархъ, владичитѣ по възвъ въ разстояние на 41 дни, ще испрататъ своитѣ гласове.

Събора въ този случай ще състои отъ членоветѣ на синода; находящитѣ ся случайно въ столицата владици; членоветѣ на смѣсеній съвѣтъ; представителитѣ на 28 по-важни епархій; представителитѣ на подунавскитѣ княжества; Самоский князь ако е въ столицата, военни и граждански чиновници; учени четири души; единъ сарафинъ, 10 души еснафи и двама отъ енорийтѣ на града.

Като бѣхъ вече пристигнали прошения отъ градоветѣ Шуменъ, София, Кюстендилъ, Габрово, Сливенъ и прч. съ които молехъ правителството за независима иерархия, ¹⁾ на 9-й Юлій, българетѣ въ Цариградъ дадохъ пълномощно на Илариона, Авксентия, Хр. Тъпчилещова, Х. Н. Х. Д. Минчогулу и Д. Ив. Гешоглу, които да дѣйствуватъ за независима иерархия, а отъ извършеното въ събора нищо да не припознаватъ. Слѣдъ това, почнахъ да пристигатъ прошения, че българетѣ нѣма да взематъ участие и при избиранieto на патриарха.

Патриаршеския намѣстникъ като испрати покани до владицитѣ за избиране патриархъ, наедно съ синода пристѣпихъ въ приспособлението на новия уставъ, отъ когото, тѣ сами не бѣхъ задоволни. Нъ щомъ пристигнахъ и онѣзи владици, които бѣхъ членове на синода по право, и които за упорството имъ въ новитѣ наредби, Фуадъ паша на 18-й Юлій м. г. бѣше отдалечилъ отъ Цариградъ, образовахъ една силна партия, която между друго, настояваше, даже и избора на патриарха да стане по старитѣ наредби, обаче, правителството поддържаше привърженицитѣ на новитѣ наредби, та непостигна партията своята цѣль.

Деньтъ за избиране патриархътъ бѣше опредѣленъ 20-й Септемврий. Отъ 28-тѣ епархій които трѣбваше да испрататъ представители, български бѣхъ само Софийската, Търновската и Видинската. И тѣ отговорихъ, че за избиране патриархъ, принадлежашъ на друго плѣме църковенъ началникъ, не могатъ испрати представители. Така също постѣпихъ и Цариградскитѣ българе — Хр. Тъпчилещовъ, Х. Н. Х. Д. Минчогулу и Д. Ив. Гешовъ, които бѣхъ поканени отъ патриаршеския намѣстникъ за да присѣтствуватъ на избора. Всякой единъ отъ тѣхъ въ отговорътъ си отъ 17-й Септемврий казваше: „Приехъ Вашето отъ 15-й септемврий пригласително писмо съ което ме каните

---

¹⁾ Сливенци бѣхъ прибавили, да се приематъ въ сѣдѣхъ и българе свидѣтели срещу турчина.

по одобряването на св. синодъ и на първенците отъ вашия народъ да присъствавамъ на събирането, което ще стане на 20-й Септемврий за избирането патриархъ. Понеже както Ви е извѣстно, българския народъ се отказа да припознава вселенския патриархъ, и понеже всичко което е извършено и ще се извърши въ патриаршията, неможе да има никаква важностъ за него, защото е чужда за него, то и азъ като членъ отъ българския народъ, който сподѣлямъ тия негови чувства, немогах да присъствавамъ въ това събрание, за да вземъ участие въ избирането.“

Българетѣ ако и да не взехъ участие при избирането на патриарха, гръцитѣ си избрахъ Иоакима II, нъ за да не се обвиняватъ и въ този случай както всеки пжтъ само народнитѣ водители, българетѣ още на 15-й Септемврий испратихъ едно прошение до султана, което се написа въ панаирътъ Узунджово и подписа отъ по-главнитѣ търговци на градоветѣ: Пловдивъ, Търново, Казанлъкъ, Вратца, Плъвепъ, Сливенъ, Карлово, Сопотъ, Хасково, Ст.-Загора, Свищовъ, Пиротъ, Тръвна, Велесъ, Шуменъ, Аджаръ, Котелъ, Охридъ, Руссе, Жеравна, Кукушъ, Самоковъ, Калоферъ, Чирпанъ, Лозенъ, Ловечъ. Татаръ-Пазарджикъ, Панагюрище, Скопѣ, Враня и Неврокопъ, което посеше 734 подписа и въ което се казваше, че възбудения въпросъ е дѣло на цѣль българский народъ, който едногласно моли Н. В. да припознае въ лицето на преосвященнаго Илариона, българска народна иерархия; че народнитѣ водители дѣйствуватъ въ името на народа и че този народъ не припознава нищо отъ онова което е извършено и ще се извърши въ гръцката патриаршия. Подобно прошение се направи на 24-й Септемврий и въ панаирътъ Кара-Су (Черна-Вода) подписано отъ търговцитѣ на градоветѣ Шуменъ, Бабадагъ, Търново, Руссе, Добричъ, Котелъ, Мачинъ и др.

Патриархътъ Иоакимъ щомъ биде назначенъ, той испрати Вратчанскій Доротеа за Пиротскій митрополитъ, а Величкій Пайсея за Вратчанскій епископъ, съ цѣль да уталожи развълнуванитѣ духове на българското население въ тѣзи градове, и почна да употрѣбява всевъзможни средства предъ високата порта, щото, послѣдната да застави Илариона и Авксентия да искатъ прошка и да се подчинятъ на великата църква, въ което не малко настояваше и руския посланникъ князь Лабановъ, който се бѣ застъпилъ за една спогодба между българе и гръци.

Пловдивскии Паисий и борбата за четение по славянски въ Пловдивъ. Българетѣ въ Пловдивъ като се избавихъ отъ злодѣца Хрисанта, който напоследѣкъ ги наклѣвети и като бунтовници, та се влекохъ по сѣдилища, тѣ съ радостъ и голѣмо тържество посрещнахъ Паисия, който пристигна на 22-й Мартъ 1858 год. Нъ и той се показа такъвъ грабителъ както предшественика си, още и гонителъ на българския языкъ. Слѣдъ пристиганieto си не закѣснѣ да заяви че ималъ 450,000 гр. дългъ за епархията. Българетѣ му помогнади нъ и тѣ не закѣснѣли да искатъ позволение отъ него, за да четжтъ въ двѣ отъ църквитѣ по славянски. Паисий отговорилъ, че той не билъ въ състояние самъ да удовлетвори това тѣхно желание, и съвѣтвалъ ги да се отнесжтъ до патриаршията, предъ която и той щѣлъ да ходатайствова. Българетѣ писахъ два пѣти, нъ съ отговоръ не се удостоивахъ.

Слѣдъ малко врѣме Паисий излезе да обиколи епархията и почналъ да събира по $9\frac{1}{2}$ гр. на вѣнчило, 2,000 гр. за освящение църква, 2,500 гр. за ржкопологание священникъ, 15—20 гр. за вуда, 300—500 гр. фамилиятика, ембатыкъ, мирия и др. тѣй щото, споредъ числото на вѣнчилата, ржкоположенитѣ священници, освятенитѣ църкви и прч. въ една обиколка той събралъ отъ населението около 211,000 гроша освѣнъ разносжитѣ които ставали за една цѣла тайфа съ него.

Пловдивскитѣ българе, като неполучихъ никакъвъ отговоръ отъ патриаршията, презъ м. Декемврий сжщата 1858 г. тѣ испратихъ и трето прошение съ което още пѣ-силно настоявахъ да имъ се позволи да четжтъ въ двѣ отъ църквитѣ по славянски. Въ това врѣме се прѣсна слухъ изъ града, че патриаршията щѣла да отстжи съвършено църквата св. Петка на българетѣ, която бѣ построена отъ Малий Вълка. Този слухъ ужасно растревожи гръкоманитѣ отъ тѣзи енория, та на 27-й с. м. Декемврий и тѣ испратихъ прошение до патриаршията, въ което между друго казвахъ, че енорията св. Петка състояща отъ 132 семейства, била изцѣло гръцка, безъ да иманито една българска кжца, и църквата отъ деньтъ на основанието си била гръцка. Между подписанитѣ въ прошенieto лица, Антонъ терзи, Велю Касацъ и Ставре Павлевъ сж подписани по български, за които въ прошенieto е казано, че *ако и да сж се подписали по български, обаче, тѣ сж чисти елмини.*

Това прошение е отправено до *киръ* Владо въ Цариградъ, който да го предаде въ патриаршията предъ която и да дѣйствова за да се отхвърли просбата на българетѣ и да не се удовлетвори тѣхното желание. ¹⁾

Българетѣ, като очаквахъ съ голѣмо нетърпѣние позволенieto отъ патриарха, презъ м. Мартъ 1859 г. се появи една брошура на грѣцки языкъ, въ която Пловдивскитѣ българе се наричахъ *прости селяни, мужици, варзари, дебелоглави, овчари, орачи, слуги* и прч. Тѣзи брошура окрovenно доказваше, че Паисий никой пакъ нѣма да удовлетвори желанието на Пловдивскитѣ българе и че той просто ги залъгва, ласкае и подиграва се съ тѣхъ, за което, тѣ подучили своитѣ съотечественници Копривщани да не даватъ владичина на Паисия, и когато презъ м. Августъ 1859 год. той отишелъ въ Копривщица, не само че пари не му дали нѣ и въ градътъ не го приемали. А пакъ и патриарха като неотговори нито на едно отъ тритѣ прошения, Пловдивскитѣ българе нагласили едного отъ ученицитѣ да чете апостола по славянски и безъ позволение. На 29-й Ноемврий ученикътъ се исправи въ средата на пѣрквата св. Богородица, и щомъ почна да чете, единъ грѣкъ отъ пѣрвенцитѣ се спустна да грабне апостола изъ рѣцѣтѣ на ученика. Послѣдний се опрѣ и българетѣ го защитихъ. Слѣдъ едно слабо облъскване между българе и грѣци, ученикътъ си чете апостола.

Въ сжщия день българетѣ се отнесохъ до властѣта и до Паисия за позволение, или да се затвори цѣрквата до разрѣшението на дѣлото, а пакъ грѣцитѣ казали на Паисия да не позволява вече да се каже нито една дума на славянски. Паисий като не позволи на българетѣ да четатъ и незатвори цѣрквата, на другия день на св. Андреа бигката се поднови. Грѣцитѣ казвахъ че българетѣ сж тѣхни роби и че до единъ ще ги исколятъ, нѣ нѣма да оставатъ да се чете по славянски,

¹⁾ Киръ Владо, като грѣкъ, ималъ е право да защитава интереситѣ на своя народъ, при това, той не е и за осжждане ако дѣйствително по негово подбуждение е унищоженъ и Асѣновия надписъ върху камъка надъ Станимака, нѣ за осжждане сж онѣзи които сж благоволили да му отпуснатъ такава една добра *пенсия*. А пакъ и киръ Владо като докторъ, има си и аптеката, и располага, ако имаше и сълѣсть, никой пакъ не би прострѣлъ рѣка за пенсия и да граби заѣгътъ изъ устата на гладния, особно пакъ като знае че не е заслужилъ за това. Андреа Лудчевъ въ Орѣхово, който се е борилъ противъ свирѣпствата на грѣцкитѣ владци, испадналъ въ крайна бѣдность и съ двѣтъ очи слѣпъ, получава 20 лева пенсия, а киръ Владо, който. . . .

обаче, болшинството преодолѣ и четението стана повечето на славянски.

За да се избѣгнатъ неприятнитѣ слѣдствия отъ едно налѣжаще кръвопролитие между двѣтѣ ожесточени страни, съобща се на правителството въ Цариградъ, също и на патриаршията, отъ гдѣто се вече очакваше разрѣшението на дѣлото.

На 12-й Декемврий пристигна патриаршеския отговоръ, съ който се позволяваше на българетѣ да четатъ по славянски въ църквитѣ св. Богородица и св. Димитрий, нѣ само по извѣстенъ редъ. Паисий покани нѣколцина отъ първенцитѣ българе и гръци за да имъ прочете патриаршеското послание, обаче, гръцитѣ като не се явихъ, Паисий опредѣли да стане прочитанието на 20-й въ църквата св. Богородица. Първенцитѣ гръци рѣшили да не отидагъ въ църква, нѣ да испрататъ отъ другитѣ махали най-бербантитѣ хора и нѣкои странни вагабонти, които да истърсятъ такъвъ бой на българетѣ, щото втори пътъ и да непомислятъ за четение на славянски языкъ. На 20-й сутренъта, българетѣ като влизахъ въ църква, тѣ забелѣзвахъ вмѣсто енориятитѣ гръци, такива сжмнителни личности, които, само съ поглѣдгъ си показвахъ, че тѣ не сж дошли да се черкуватъ, нѣ да биятъ и убиватъ. Българетѣ, които рачитяхъ на своето болшинство, твърдѣ спокойно стоехъ и чакахъ минутата въ която гръцитѣ ще даджъ поводъ за награда. Слѣдъ преносъ, дякона се качи на анвона, почна да чете посланието първо на гръцки и когато казваше, че българетѣ като чада на великата църква, неможе да ги лиши съвършенно и разрѣшава имъ се да четатъ въ двѣтѣ църкви св. Богородица и св. Димитрий отъ части и славянски, единъ измежду гръцитѣ извика: „Никакъ небива.“ Епископътъ Еритронъ му забелѣжи да мълкне и дякона като свърши четеньто, българскитѣ ученици запѣхъ приготвената за султана пѣсенъ, нѣ веднага се чу единъ свирѣцъ гласъ на гръцки: „удрѣте.“ Сега се почна такава една ожесточена битка, тѣй щото службата се прекрати, пѣнието спрѣ, свещеницитѣ се скрихъ, пѣвцитѣ се спотаихъ и нищо вече не се виждаше и не се чуваше, освѣнъ вдигание юмруци, преметание свѣщници, боричкания, викъ, шумъ, тропотъ, охкания и писъци. Свѣщницитѣ служехъ вмѣсто тояги (сопи), а свѣцитѣ вмѣсто прѣчки. Често пжти, тѣ преминавахъ отъ ржцѣтѣ на слабия въ по-силния. Най-послѣ българетѣ излезнахъ побѣдители, а съ пробититѣ глави и съ пробититѣ

цето,“ Между подписитѣ на тѣзи които казватъ въ прошенieto че сж истински *гръци*, срещатъ се: А. Кочияшовичъ, Д. Златевъ, Хр. Желювъ, Н. Неделчовъ, Н. Цвѣтковъ, Г. Панчовъ, Н. Вълковъ, Г. Стояновъ, Г. Спасовъ, П. Тошковъ, Бончо Милевъ, Минчо терзи, Ив. Желювъ, В. Панчовъ, С. Стоевъ, Н. Найденовъ, Петко Найденовичъ и други подобни *еллини*! ¹⁾

Въ това врѣме се появи една брошура печатана въ Атина, подъ заглавие: *Περι του τροπου και των μεσων αι ων προκειται να μεταβληθη η Φιλιππουπολις εις Πλοβδιφ*, отъ пѣкого си въ Пловдивъ пребивающъ *αμερολιπτοι* (безпристрастенъ). Въ тѣзи брошура между друго е казано: „Въ Пловдивъ никогашъ не се е говорилъ българския языкъ, защото не е имало въ него българе. Отъ 25 год. насамъ сж пришли 10—15 семейства, които, като богати, гръцитѣ имъ направиха добъръ приемъ, въ тѣ сега искатъ да въведатъ и славянския языкъ въ църквитѣ имъ. За да се осжществи и утвърди името „Пловдивъ,“ тѣ го полагатъ и на надгробнитѣ плочи, и има вече такива четири. Гръцитѣ иматъ 4 училища първоначални и едно еллинско общо съ 1000 ученици, а българетѣ само едно съ 67 ученици отъ които 50 сж отъ околнитѣ села и предградията, а само 17 на живущитѣ въ Пловдивъ българе“.

Тѣзи брошура, и споменжитѣ прошения, още тогава напечатани въ особна брошура, които се намиратъ въ Пловдивската народна библиотека, ще служатъ или за хвала или за срамъ на гръцкия моралъ, предъ потомството на този горделивъ народъ, който живѣше и днесъ живѣе съ едни мечтания само. Мнозина сж писали че до паданието на българското царство, въ този градъ гръци не е имало. Рыцаръ Берграндонъ пише, че когато презъ 1433 год. преминавалъ презъ Пловдивъ, градътъ билъ населенъ исклучително съ българе. А и въ послѣдно врѣме, когато Фенерското духовенство се силеше да погрѣчи всичкитѣ православни народи, подчинени на неговата духовна власть, въ Пловдивъ е имало само 6—7 гръцки и цинцарски семейства пришли изъ разни страни и тѣ сж били: Пасхалъ и Костаки Пападати, Яне Немцоглу и плѣмницитъ му Георгиадисъ, Д-ръ Владо, Георгаки и Костаки Папа Саулъ, Яне Сжчани, Панаѣотъ чохаджи и синоветѣ му, а другитѣ Пловдив-

¹⁾ Тогавашнитѣ тѣзи истински *гръци*, сега сж частъ българе и въ църквата св. Недѣля се служи по славянски, а не гръцки.

ски еллийци сж като Вълко Метакса, Георги Станчиди и прч. на които бацитѣ сж пришелци изъ Копривница, както и изъ околнитѣ български села. Гръцитѣ обаче, съ други очи гледахж на това. Отъ 50 години насамъ, тѣ свѣтътъ бѣхж проглушили, че Пловдивъ се населявалъ отъ 25,000 ж. гръци, а пакъ гръцкия вѣстникъ О ΗΛΙΟΣ ги въскачваше на 40,000 ж. Онии който желеа да се увѣри, че мечтанията на този народъ нѣматъ граница и че гръцитѣ изобщо страдатъ отъ такава мания, той нека прочете броятъ отъ 23-й Декемврий 1853 г. на сжщия вѣстникъ. Тамо е казано че цифрата на гръцкото население изобщо възлизала на 10,000,000 ж. и 4,000,000 погръчени българе, а слѣдъ 30 години, двѣтъ Еллади (Αι εἰς Ἑλλάδας ἢ ὀρατῆ καὶ ἢ ἀδρατος), ще броятъ 30,000,000 жители гръци.

Движението което стана въ Пловдивъ отъ българетѣ, за четение въ църквитѣ по славянски, въ кръгътъ на еллинизма въ Атина, сматряло се, като да ставало отъ еллийци, по интригитѣ на панславизма. Въ началото на тѣзи 1860 год. въ тамошния сенатъ и въ камарата на представителитѣ, ораторитѣ говорили, че министерството трѣбва да проводи въ българскитѣ мѣста умни и опитни лица консули, за да можтъ успѣшно да препятствуватъ на интригитѣ на панславизма. Дописника изъ Атина на гръцкия вѣстникъ „Имера,“ съ писмото си отъ 7-й Май, като съобщава това, за пояснение мисълъта на ораторитѣ, казва: „Трѣбва да се обърне внимание върху този предметъ, щото жителитѣ на еллинскитѣ мѣста, като иматъ происхождение и стрѣмление еллинско, да не служатъ на чужди цѣли. Нѣка албанеца, българина, говоратъ на языкътъ си, нѣ въ църквитѣ ще се чува винаги онии языкъ, на който |се е проповѣдвало евангелието въ свѣта и на който сж написани съчиненията на богоглаголивитѣ отци. Никой нѣма да завижда на онѣзи които говорятъ языкъ или нарѣчие, които сж приели отъ баща си, нѣ да сж еллийци нѣкои, и да населяватъ еллинска земя, че да се отвращаватъ отъ чувството на народностьта си, е жестоко, безмѣстно. Който се отрича отъ еллинизма бидейки еллинъ, отрича се отъ неговитѣ начала, отрича се отъ историята на вѣщитѣ, отрича се отъ истината — която е сжщия Богъ.“

Гръцитѣ изъ Атина, ако и да осждавахж Пловдивскитѣ българе, че се отказвали отъ *еллинската* си народность, тѣ обаче, силно настоявахж да четжтъ славянски и въ църквитѣ *св. Димитрий, св. Недѣля*, които бѣхж тѣ построили съ по-

моцта и на българското население изъ околията, както и въ построената отъ Малий Вълко църква св. Петка. На 21-й Май една депутация отъ около 200 души, отиде въ митрополията при Паисия и помолѣ да се чете, както се е и чело въ църквата св. Петка по славянски поне отъ едната страна. Паисий повика священникътъ, заповѣда имъ, нъ тѣ се извинихъ че не знаятъ славянски и обѣщахъ се, до три мѣсеци да се научатъ, а въ това разстояние да дохожда по нѣкой път български священникъ и да служи. Нъ щомъ излѣзвахъ священникътъ внѣ отъ митрополията, подучили гръцкото население да не позволява и на 22-й стана облъскване въ църквата, което се прекрати съ намѣса на полицията. Слѣдъ това, около 200 души мъже и 150 жени се отпавихъ въ митрополията, Паисий се скри въ начало, нъ относѣ повика нѣколцина отъ първенциътъ, обѣща се да изпълни желанието имъ, и тѣ убѣдихъ народа да се разотиде. Въ сжщото това врѣме, гръцитѣ свалили отъ стѣната на църквата мряморната плоча съ българския надписъ, на която бѣше написано името на Малий Вълка, като основателъ на църквата.

Пловдивскитѣ гръци слѣдъ като писахъ въ патриаршията, че въ еди-коя си махала нѣма нито една българска къща, еди-коя енория е съвършено гръцка; слѣдъ като представихъ съ отпечатанитѣ си брошури Пловдивскитѣ българе *овчаре, ораче, копаче, слуги* и прч.; слѣдъ като расклатихъ умоветѣ и на Атинскитѣ гръци да мислятъ че Пловдивъ е дѣйствително еллински градъ, българетѣ безъ да пишатъ едно и друго за да отговарятъ, тѣ на дѣло представихъ, че този градъ е населенъ съ българе. Съ тържественното отпразнувание тѣзи година памятьта на св. Кирилъ и Методий въ църквата св. Богородица, гдѣто се извърши божественната служба отъ епископа Еритрона, въ присъствието на консулитѣ руски и еллински, на много священници и представители изъ епархията, и на такава една навалица отъ народъ изъ града, щото българетѣ направихъ своитѣ съграждани гръци да се червятъ и мнозина отъ заблуденитѣ гръкомани да се възвърнатъ въ лагера на своитѣ сънародници, а пакъ свалинието на погръчения българинъ който отъ дълго врѣме бѣше *миллетъ векили* (народенъ пълномощникъ) и замѣстванието му съ Г. Ст. Чалжоглу, Хр. Ст. Аврадалъ, а Искро Чесяковъ ковчезникъ, такъвъ ударъ нанесохъ на Пловдивскитѣ ъци и гръкомани, който се почувствова отъ цѣль гръцки народъ.

Въ същото време, българетѣ отъ абаджискія еснафѣ се гдѣлихъ, съставихъ си особна касса и голотата на Пловдивскитѣ грѣци отъ день на день по-силно блѣщеше.

Пловдивскій Паисій, койго слѣдеше всичкитѣ движения на българетѣ не само въ своята епархія нѣ и по-надалѣчь, ато предвиждаше че отворения отъ българетѣ прелазѣ неше оже вече да бѣде заграденъ и всички ще излезѣтъ изъ оградата, той се впусна на грабежѣ. На 2-й Октомврий епископѣтъ у Еритронѣ освятилъ църквата св. Георги въ Панагюрище, дѣто съделѣ цѣла седмица и завдигналѣ повечѣ отъ 5000 гр. На 14-й с. м. освятилъ църквата св. Архангелѣ въ Чирпанѣ отъ тамо завдигналѣ такава сумма. Паисій взелѣ отъ селата Бурунсусѣ и Тюркмешилѣ по 5000 гр. за ферманѣ и разни други рабежи вършилѣ.

Българетѣ въ Пловдивѣ като забелѣжихъ на Паисія за взи беззаконія, същевременио му подали едно заявленіе подписано и отъ населението на Т.-Пазарджикѣ, Пещера, Панагюрище, Копривщица, Клисурса, Карлово, Сопотѣ, Калоферѣ, Хасково и тѣ нѣкои по-голѣми села, че нѣма вече да го припознава за вой пастирѣ, а пакѣ той за да не изгуби стадото на тѣзи по-идна епархія, отрѣче се отъ патриаршията, и споредѣ в. „Имера“ отрѣче се отъ еллинизма бидейки еллинѣ, отрѣче се отъ начата си, отрѣче се отъ исторіята, отрѣче се отъ истината. Назаното въ този вѣстникѣ, ако се отнасяше само за хора като Паисія, било би доста умѣстно и справедливо, нѣ не и за Пловдивскитѣ българе.

На 9-й Ноемврий когато пристигнало извѣстието въ Цариградѣ, че най-вѣрния и преданния къмъ патриаршеския престолѣ Пловдивскій Паисій писмено се отказалѣ отъ своя господарѣ, съ прошение до високата порта изявилѣ, че Пловдивската епархія е чисто българска, патриарха, синода и всичкитѣ Цариградски грѣци, бидохъ като съ грѣмѣ поразени и споредѣ писаното отъ Макровордатосѣ въ „*Ἀδελφικῆ ἀγάπῃ*“, трѣбваше и тѣ съ кърбѣ да кажятѣ: *Δουστηχῶς ἐματαιώθησαν αἱ ἐλπίδαις τοῦ πανελληνίου δι' ἑλλησίων σχεδίου καὶ κεντρικῆς ἀρχῆς καὶ πειθαρχίας...* По злощастіе, осуетихъ се надѣждитѣ на панеллинизма въ отсъствие начертанѣ планѣ и централно началство и дисциплина).

Копривщани, които миналата 1859 г. се бѣхъ отказали отъ Паисія, сега той испратилѣ Атанасія, дякона на своя епископѣ да имѣ служи за Коледа и да събере владичината.

Атанасиосъ, който ималъ познанство съ Анка съпругата на Герасима, убѣдилъ я да ѝ гостува презъ нѣщъта. Слѣдъ вечера Герасимъ си лѣгналъ и като уморенъ почналъ да хърка, а пакъ Анка отишла да къща месо за наденици. Нѣщъта се превалила, Герасимъ нѣколко пѣти се пробуждалъ, Анка не се вижда нито на сатърътъ гласътъ се чува. Когато взело вече и дѣтето да плаче, и никакъ не мълквало, Герасимъ почналъ да вика: Анке! Анке Мари! Мари Анке! нъ Анка се не обажда нито се вижда, като че у земи потънала. Тогава Герасимъ става, отива въ стаята при брата си Стояна, когото намира заспалъ, нъ Анка нѣма, отива при бабата и тамо я нѣма, а като чулъ че хората се развървели изъ улицата, които отивали въ църква, понеже било малката Коледа (24 Дек.) гдѣто и дякона Атанасиосъ щѣлъ да служи, взелъ да мисли че може би и Анка да е отишла, обаче, щомъ видѣлъ уличнитѣ врата замандалени, още повече се смутилъ и незнаилъ вече какъ да си истолкува нейното изгубване изъ къщи. Въртѣлъ се по двора като лудъ, и когато минавалъ край едно килерче, случайно бутналъ вратата и въ иступление останалъ като видѣлъ че гори свѣщъ а Анка и Атанасиосъ заспали пригърнати. Герасимъ обадилъ на брата си и рѣшили да вържатъ Атанасия, ако ли неуспѣятъ, понеже той билъ доста силенъ, поне да му отрѣжатъ брадата, и тѣй Атанасиосъ останалъ безъ брада, та неможилъ нито да служи по Коледа, нито владчина да събере, а пакъ Анка избѣгнала въ циганската махала, и Герасимъ не я приемаше вече. Работата се отнесе до Пансия, който обвини Герасима, че билъ повикалъ Атанасия, да направи единъ записъ за нѣкой споръ между него и жена му, а послѣ го опозорилъ безъ никаква причина. Нъ и Герасимъ излезълъ хитрецъ. Той увѣрилъ жената си че ще я вземе ако се исповѣда и откаже за напредъ отъ такива работи. Анка всичко исповѣдала. Пансий испратилъ Атанасия въ Бургасъ, а Герасимъ исплдилъ жената си, която, небило възможно да живѣе вече въ Копривщица, отишла въ Пирдопъ гдѣто се и оженила.

Повикванието народни представители въ Цариградъ. Българския народъ, който се управляваше повече отъ едѣмъ мѣсеци независимо отъ гръцката патриаршия и който поредъ подаденото отъ народнитѣ водители презъ м. Мартъ о високата порта прошение, както и онѣзи въ Узунджово и

Черна-Вода до султана, съ нетърпѣние чакаше едно удовлетворение на своитѣ желанія, внезапно биде поразенъ, когато на 13-й Ноемврий министра на външнитѣ дѣла повика Илариона и му съобщи, че българетѣ въ лицето на своитѣ първенци, трѣбва да отидатъ при патриарха и да просятъ извинение за станалото, слѣдъ което и тѣхнитѣ оплаквания противъ патриаршията ще бждатъ разгледани отъ една комисия.

Народнитѣ водители испаднахъ въ таково трудно положение, както никоѣ други пхть. Тѣ виждахъ че патриархътъ Иоакимъ е успѣлъ чрѣзъ високата порта, да повърне българския народъ въ първото му положение и да го тури изново подъ кракътъ на гръцкото духовенство. Тѣ виждахъ че се отваря ожесточена борба и не само съ Фенеръ нъ и съ римската пропаганда, която въ това врѣме бѣ почнала да дѣйствова, за да подчини народа подъ духовната власть на папата, нъ като чувствавахъ силитѣ си слаби за предлѣжащата тѣзи борба, тѣ повикахъ народни представители отъ всяки единъ градъ изъ България, а въ сщцото врѣме подадохъ едно прошение до високата порта, съ което като излагахъ свирѣпствата, грабителствата, злодѣйствата, безнравствеността и безчестнитѣ дѣла на гръцкитѣ владици, молахъ да не заставя българския народъ, изново да се подчинява на гръцкото духовенство. Това прошение, скоро биде подкрѣпено и съ рапортътъ на великия везиръ Кхбржзли Мехмедъ паша, който, току се бѣ завърналъ отъ обиколката си изъ България и комуто, освѣнъ че въ всяки единъ градъ се бѣхъ подали жалби противъ гръцкитѣ владици, нъ и съ собственитѣ си очи бѣ видѣлъ злоупотрѣбленията и безчестнитѣ дѣла на Шуменский Вениамина, Кюстендилский Дионисия, когото, той самъ осжди да повърне по 600 лири на българското население въ Кратовско и Щипско и да се отстрани отъ епархията си; на Тулча-Силистренский Дионисия, на когото злодѣйствата се изложили въ едно прошение и представили на великия везиръ отъ шесть души пълномощници въ Руссе, и на 6-й Юний биде испратенъ Руссенския управитель Кямилъ паша за да изучи немовѣрнитѣ тѣзи злодѣйства; на Търновский Григория, които, на 14-й Юний когато великия везиръ се намираше въ Свищовъ, Търновци представили чрѣзъ свои пълномощници; на Охридский Мелетия, който вдовици безчестилъ, семейни жени мамилъ, моми разгѣвалъ и разни беззакония вършилъ, а когато отишелъ въ с. Влашко-

Бѣлина, взелъ жената на единъ българинъ, която се имену вала Хубавата Катерина, завелъ я въ Рѣсенъ, облѣкълъ : съ граждански дрѣхи, а като отишелъ мжжътъ ѝ да си я иска кавазинътъ на Мелетия го изгонилъ. А пакъ злодѣйстват на Пиротския Антима, особно на Нишския Калиникта бил до такъвъ степенъ, щото, великия везиръ казалъ за послѣд ния, че споредъ безчестнитѣ си дѣла заслужаватъ за обѣ вание. Великия везиръ въ рапортътъ си неизлагаше всичко подробно, нъ той казваше, че между другитѣ злоупотрѣблени забелѣжилъ и такива, които изискватъ бързо и дѣйствителн премахване, а за отдѣляване отъ грѣцитѣ нищо не споминаше като че този въпросъ съвършено да не е повдиганъ, ако въ всяко едно прошение до него, между друго, населениет просеше *Българска независима иерархия*.

Народнитѣ водители, слѣдъ като бѣхъ испратили на 22-Декемврий въззвание и къмъ народа, съ което осждах постѣпката на онѣзи единици, които се отдѣлихъ отъ православната вѣра, въ сѣщото врѣме и патриархътъ издаде едн окръжно, съ което осждаше, както ония които приех унията, сѣщо и ония, наедно съ владицитѣ, които, ако и д бѣхъ вѣрни на православнето, нъ бѣхъ исхвърлили нмето м изъ църквата.

Въ отговоръ на патриаршеското окръжно, народнит водители изложихъ нѣкои отъ нарушенията, които е направил и прави грѣцкото духовенство на църковнитѣ правила и увѣ щавахъ своитѣ еднородци да се вардатъ отъ „Фанариотски квасъ“ и да не подпадатъ на вѣтерътъ който вѣе отъ латинската пропаганда.

Патриаршията съ едно дълго опровержение подъ насловъ *Ἀλέει καὶ μὴ σωπῆσῃς* силеше се да възрази на писанот отъ българетѣ, обаче, то небуше въ състояние да обори факта та никой не обърна внимание на него, като да не се е явил на свѣтъ. А пакъ първия секретаръ въ синода Григорий издаде една брошура, въ която се доказваше, че България от край е била подчинена на Цариградския патриаршески престолъ и че православната българска църква, никой пжтъ не е бил признавана за самостоятелна, нъ и тѣзи брошура остана з *сѣтка* само на грѣцитѣ.

1861 год. Отлъчванието на народнитѣ български владци, 15-тѣ устѣпки, афоресванието на патриарха и заточението на българскигѣ народни владци. Българетѣ, които, за постигане народното желание сѣ имали обърнати своитѣ очи къмъ турското правителство, като видѣхъ и неговитѣ коварства, и се убѣдихъ, че то държи таково поведение, щото да се подклажда огъня не само между българе и гръци, нѣ да се олѣснява и римската пропаганда въ нейнитѣ дѣйствия, а за българска иерархия неискаше вече и да слуша, народнитѣ водители на 13-й Януарий сѣ едно заявление се отнесохъ до клонитѣ на „Евангелическии съюзъ“ въ Цариградъ, на когото, главната цѣль е да защитава на всякадѣ свободата на съвѣстѣта, тѣй като нѣкои отъ членоветѣ му обѣщавали своето съдѣйствие предъ представителитѣ на протестанскитѣ държави въ Цариградъ. Клонътъ на този съюзъ, испрати на 5-й Февруарий изложение отъ 10 точки до посланницитѣ английскій, американскій, прусскій, голандскій, датскій и шведо-норвегскій сѣ молба, да се застъпятъ предъ високата порта, която да не принуждава българетѣ, въпрѣки съвѣстѣта си да се подчиняватъ на гръцкото духовенство, като указахъ и фактитѣ на които се основавахъ българетѣ, обаче, тѣ неприехъ да се застъпятъ за българетѣ. Клонътъ се отнесе до „Евангелскій съюзъ“ и въ Лондонъ, нѣ и тамъ поглѣднахъ сѣ недовѣрие къмъ българскитѣ желания, защото, въображенето, че една българска независима иерархия ще стане оръдие на Руссия, било общо. А пакъ патриаршията като виждаше, че запрещенията, осъжданията и परिцанията ѝ оставахъ безплодни, тя употрѣби хитростѣта, и си достави чрѣзъ находящитѣ ся изъ българскитѣ епархий гръцки владци адреси, сѣ които се искаваше преданностѣта и покорностѣта на българскій народъ къмъ великата църква, за доказателство, че голѣмата и здравата частъ на народа, остава твърда въ праотеческата си преданностъ къмъ великата църква, че слѣдователно, смущенията, които ставатъ тукъ-тамъ, сѣ дѣло на малцина нѣкои миряни и духовни — лица честолюбци, които църквата трѣбва да накаже, съгласно сѣ канонитѣ. Такива адреси се испратихъ само отъ онѣзи градове, гдѣто владцитѣ сѣ имали по нѣколцина привърженици.

Адресетъ отъ Кюстендилъ изражаваше негодование противъ ония граждани, които сѣ се повдигнали срещу владиката

си; обвиняваше народния български владика Авксентия че се опитвалъ да отлъчи отъ православната вѣра Кюстендилската епархия, и обявяваше че гръцкия архiereя на тѣзи епархия билъ канонически неинъ архипастиръ, който ѝ е направилъ много добрини ¹⁾ и нарича великата църква *кърмилница, наставница и покровителка*. Още, да се отстранятъ и онѣзи немирници които сѣяли раздоръ между българетѣ и Кюстендилскитѣ гръци. ²⁾

Отъ Нишъ казвахъ: „Провѣзгласваме всички ония, които се опитватъ да смутатъ мирътъ и спокойствието на общата наша майка църква като мятежници и отстъпници отъ вѣрата, никакъ несподѣляме нововводимитѣ отъ чужбини идеи, на които двигателъ сж страстьта и своекористнето, и удостоверяваме, че като пребиваваме въ отеческитѣ предания, и като отъ край нашитѣ бащи сж били благодарни отъ непрекъсвания редъ на святитѣ архiereи, които сж ни били испращани отъ вселенскій престолъ, така и ние сме благодарни отъ нашия владика.³⁾...“

Бѣлоградчикския адресъ осждаше ония българе които сж приели унията и искаваше признателностъ къмъ великата църква и къмъ владиката си.

Въ Видинския се осждахъ малцината ония българе, които отъ нѣколко врѣме се мъчили по всякакъвъ начинъ да вкаратъ нововведения въ православната църква. При това казваше: „Честъ и слава е за насъ, да се причисляваме до цѣлий православенъ свѣтъ, понеже сме всички братя безъ разлика на плѣме и народъ. Това като исповѣдваме, осждаме лжката и измамата на ония които се провѣзгласятъ самозванни представители на българския народъ, за своитѣ преисподни цѣли, и трѣсятъ предъ високата порта и предъ църквата правдини ушъ отъ страна на всичкия България.“

Патриархътъ Иоакимъ неискаше и да знае, че българското население въ всяки единъ градъ бѣ посрещнало великия везиръ съ просба за отстраняването на гръцкитѣ владици, и че негодование то противъ фенерското духовенство бѣше общо, той

¹⁾ Великия везиръ го осжди да повърне на населението въ Кратовско и Щипско 1200 т. лири и заради свирѣствата си да напусте епархията, а пакъ въ адреса се казва, че голѣми добрини направилъ

²⁾ Ний знаемъ че въ Кюстендилъ имаше само една цинцарска фамилия Дочова а относатъ Симова, въ гръкъ не е имало нито единъ, както се казва за цѣръ.

³⁾ А пакъ великия везиръ го намѣри достоинъ за обѣсване

положи тѣзи адреси за основа на негодование и възмушение на българският народъ противъ *нѣколцина* смутители и отстъпници отъ великата църква, повика патриарсите Александрийски и Антиохийски, преждебившият Цариградски патриарси и находящият се въ Цариградъ владици, между които бѣхъ и Родоският Игнатий, Пиротският Доротей и Вратчанският Паисий по произхождение българи. Въ този великъ съборъ състоящъ отъ петима патриарси и 27 д. владици, който се откри на 24-й Февр. повикахъ се Иларионъ и Авксентий споредъ священнитѣ закони три пѣти на редъ, да даждъ отговоръ, на *противозаконнитѣ* си дѣйствиа, и тѣ известихъ чрѣзъ високата порта че ще се представатъ, нѣ когато испратения отъ портата чиновникъ съобщилъ това въ събора, патриархътъ му отговорилъ, че наказанието било вече произнесено, а слѣдъ заминаването на чиновника, патриарха заставилъ събора да поднесе извержението на Илариона, Авксентия и на находящият се въ епархията си Пловдивският Паисий, което, по стария обичай, като било свързано и съ заточение, тѣ бидохъ осѣдени и на заточение, а ржкоположенитѣ отъ тѣхъ священници и дякони лишени отъ санъ. Щомъ патриархътъ, противъ волята на синодалнитѣ владици произнесе извержението, което се чете по всичкитѣ грѣцки църкви въ Цариградъ, узна се, че патриаршията и портата предварително сж се споразумѣли за това, макаръ послѣдната и да се представляваше, че тя ушь съвѣтвала патриаршията да не бърза съ крайни мѣрки, а пакъ синодалнитѣ владици веднага протестирахъ противъ тѣзи немислена и противозаконна патриаршеска постѣпка.

Патриархътъ Иоакимъ, който въ актътъ за извержението на владицитѣ между друго казваше: „Подъ страхъ на вѣчна и непростена проклятия, никой да не служи съ тѣхъ, нито ржа да имъ цалува, нито да ги приема и почита като архирей или прости священници, нито да ги защити или да се събере съ тѣхъ“, той напълно билъ увѣренъ, че слѣдъ тѣхното извержение и лишавание отъ санъ священницитѣ, тѣ немогътъ вече да священнодѣйствуватъ, църквата ще се затвори и българетѣ неще има гдѣ да се черкуватъ, той още на 15-й Февруарий издаде заповѣдъ да се извършва службата въ грѣцката църква св. Константинъ на Календжи Колдукъ исклучително на славянски, за да се черкуватъ българетѣ въ нея, а пакъ съ заточението на владицитѣ, той се надѣваше, че българетѣ, по необходимостъ,

що се задоволят съ какви и да било устъпки, обаче, той остана горчиво изляганъ въ предположенията си, защото българскѣ споредъ 74-то апостолско правило и 18-то правило отъ Картагенскій съборъ, като счетохъ извержението съвсѣмъ противозаконно, народнитѣ водители въ Цариградъ, призовахъ съ билети за 5-й Мартъ Цариградското бѣлгарско население да присѣтствава на божественната служба въ българската църква, гдѣго се прочете отъ Илариона и Авксентия, също афоресванието и на патриарха. Това постѣдва и по другитѣ градове.

Въ Пловдивъ на 12-й Мартъ въ православна Недѣля, владиката Пансий, въ присѣтствието на 40 д. священници и многочисленъ народъ отъ селата, служи тържественно и чете анатемата противъ гръцкия патриархъ, а въ същото врѣме сѣ чело и по гръцкитѣ църкви противъ българскитѣ владици.

Въ Търново на 19-й с. м. бѣхъ повикани първенцитѣ отъ венчкитѣ села на епархията и слѣдъ като се прочете анатемата противъ гръцкия патриархъ, събранието рѣши да се испрататъ отецъ Нахомий Рилскй, Х. Теодосий игумена на Кашиневскій манастиръ и священника Петко въ Цариградъ, за да унищаватъ църковнитѣ права на българския народъ. Въ това събрание се рѣши и испрати една депутация при владиката Григория, за да прибере църковнитѣ владишки одѣжди, корона и прч. които употрѣбляваше, нъ той отказа да ги предаде.

Гражданитѣ въ Ловечъ не се задоволили съ четението анатемата единъ пѣтъ. Тя била четена на 24, 25 и 26-й Мартъ и държани рѣчи въ присѣтствието на владиката Илариона. Стѣдъ това, тѣ му предложили да подпише актътъ на анатемата, нъ като отказалъ, дали му срокъ една седмица за да напусне града, ако не желае да бѣде изгоненъ съ безчестие. Той отишелъ въ Търново при Григория, а гражданитѣ му писали да не се връща надирѣ.

Афоресванието на патриарха отъ българскитѣ владици въ Цариградъ както и по вънъ, до толкозъ се видѣло противно на синода, също и на високата порта, щото, въ министерскій съвѣтъ било рѣшено, часъ по-скоро да се тури въ изпълнение рѣшдата, като се грабнатъ владицитѣ и се испрататъ въ затворение. Министра на външнитѣ дѣла Али паша който е по-важъ особенно благоволение къмъ българския народъ, съобла на Илариона чрѣвъ Хр. П. Тъччлещовъ и Х. Н. Х.

Минчогу да се отстрани врѣменно отъ българската църква, а на Авксентия, да се въздържа отъ всяко священнодѣйствиe. Иларионъ безъ да губи врѣме, отдалечи се на Принцовитѣ острови, а послѣ въ Ени-махле въ домътъ на единъ чуждъ подданинкъ. Съ заточаваннето на българскитѣ владици, портата имала предъ видъ, да принуди българетѣ, щото, едни да приематъ унията, други протестанството, трети да останатъ подъ властѣта на гръцката патриаршия, та да се гонятъ едни други помежду си.

Народнитѣ водители, за да предпазатъ народа отъ такова едно распѣпление, подадохъ на високата порта заявление, въ смисль, че патриаршията съ изверженнето на българскитѣ народни владици, тя въздигна една стѣна между българския народъ и гръцкия, за което, българския народъ образова една отдѣлна община подъ название: „Българска християнска църква, свободна и независима отъ църквата на православнитѣ гръци“, и просятъ нейното припознавание, нъ високата порта подъ разни извинения отхвърли просбата на българетѣ.

За да се убѣди общественото мнѣние въ Европа, да се вдѣхне и на турското правителство, че една независима българска иерархия ще бѣде органъ на Русия, работехъ не само гръцитѣ нъ и протестантитѣ и латинската пропаганда. Последната сочеше на такава една българска иерархия, за най-опасния врагъ на турската империя. Органътъ на английското посолство въ Цариградъ „Левантъ Хералдъ“ казваше, че ако българетѣ немогатъ се обърна въ протестанство, хиляди пѣти било по-предпочтително да станатъ униици, отколкото да иматъ една народна църква, която би могла лесно да стане орждие и таенъ агентъ на Русия, а пакъ гръцитѣ още по-далечъ отивахъ. Тѣ съ една брошура печатана въ Парижъ, между друго казвахъ, че *мимото народно българско движение* било дѣло на руский посланикъ въ Цариградъ, както и на онѣзи въ Пловдивъ, Одринъ, Варна, Силистра и прч. Нъ самата истина бѣше, че Русия се отнасяше еднакво къмъ българе и гръци и се стараше да ги примири.

Патриархътъ като изверже и осѣди българскитѣ владици на заточение, които се бѣхъ вече и удалили отъ българската църква и не священнодѣйствовахъ, при това като се намираше и патриаршията въ крайно безпаричие, патриархътъ, по едно

мощта и на българското население изъ околната, както и въ построената отъ Малий Вълко църква св. Петка. На 21-й Май една депутация отъ около 200 души, отиде въ митрополията при Паисия и помолѣ да се чете, както се е и чело въ църквата св. Петка по славянски поне отъ едната страна. Паисий повика священниците, заповѣда имъ, въ тѣ се извинихъ че не знаятъ славянски и обѣщахъ се, до три мѣсеци да се научатъ, а въ това разстояние да дохожда по нѣкой път български священникъ и да служи. Въ щомъ излъзнахъ священниците вънъ отъ митрополията, подучили гръцкото население да не позволява и на 22-й стана сблъскване въ църквата, което се прекрати съ намѣса на полицията. Слѣдъ това, около 200 души мъже и 150 жени се отпавихъ въ митрополията, Паисий се скри въ начало, въ отпослѣ повика нѣколцина отъ първенците, обѣща се да изпълни желанието имъ, и тѣ убѣдихъ народа да се разотиде. Въ сжщото това врѣме, гръците свалили отъ стѣната на църквата мраморната плоча съ българския надписъ, на която бѣше написано името на Малий Вълка, като основателъ на църквата.

Пловдивскитѣ гръци слѣдъ като писахъ въ патрваршията, че въ еди-коя си махала нѣма нито една българска къща, еди-коя енория е съвършено гръцка; слѣдъ като представихъ съ отпечатанитѣ си брошури Пловдивскитѣ българе *овчаре, ораче, копаче, слуги* и прч.; слѣдъ като расклатихъ умоветѣ и на Атинскитѣ гръци да мислятъ че Пловдивъ е дѣйствително еллински градъ, българетѣ безъ да пишатъ едно и друго за да отговарятъ, тѣ на дѣло представихъ, че този градъ е населенъ съ българе. Съ тържественното отпразнувание тѣзи година памята на св. Кирилъ и Методий въ църквата св. Богородица, гдѣто се извърши божественната служба отъ епископа Еритрона, въ присжствието на консулитѣ руски и еллински, на много священници и представители изъ епархията, и на такава една навалица отъ народъ изъ града, щото българетѣ направихъ своитѣ съграждани гръци да се червятъ и мнозина отъ заблуденитѣ гръкомани да се възвърнатъ въ лагера на своитѣ сънародници, а пакъ свалянieto на погръчения българинъ който отъ дълго врѣме бѣше *миллетъ векили* (народенъ пълномощникъ) и замѣстванието му съ Г. Ст. Чалжоглу, Хр. Ст. Аврадалъ, а Искро Кесяковъ ковчезникъ, такъвъ ударъ нанесохъ на Пловдивскитѣ гръци и гръкомани, който се почувствова отъ цѣль гръцки народъ.

Въ същото време, българетѣ отъ абаджискія еснафѣ се отдѣлихъ, съставихъ си особна касса и голотата на Пловдивскитѣ гръци отъ день на день по-силно блѣщеше.

Пловдивскій Паисій, койго слѣдеше всичкитѣ движения на българетѣ не само въ своята епархія нѣ и по-надалѣчь, като предвиждаше че отворения отъ българетѣ прелазъ неше може вече да бѣде заграденъ и всички ще излезхъ изъ оградата, той се впусна на грабежъ. На 2-й Октомврий епископътъ му Еритронъ освятилъ църквата св. Георги въ Панагюрище, гдѣто сѣделъ цѣла седмица и завдигналъ повече отъ 5000 гр. На 14-й с. м. освятилъ църквата св. Архангелъ въ Чирпанъ и отъ тамо завдигналъ такава сума. Паисій взелъ отъ селата Бурунсусъ и Тюркменилий по 5000 гр. за ферманъ и разни други грабежи вършилъ.

Българетѣ въ Пловдивъ като забелѣжихъ на Паисія за тѣзи беззаконія, същеврѣменно му подали едно заявление подписано и отъ населението на Т.-Пазарджикъ, Пещера, Панагюрище, Копривщица, Клисурса, Карлово, Сопотъ, Калоферъ, Хасково и отъ нѣкои по-големы села, че нѣма вече да го припознава за свой пастиръ, а пакъ той за да не изгуби стадото на тѣзи по-видна епархія, отрѣче се отъ патриаршията, и споредъ в. „Имера“ отрѣче се отъ еллинизма бидейки еллинъ, отрѣче се отъ началата си, отрѣче се отъ историята, отрѣче се отъ истината. Казаното въ този вѣстникъ, ако се отнасяше само за хора като Паисія, било би доста умѣстно и справедливо, нѣ не и за Пловдивскитѣ българе.

На 9-й Ноемврий когато пристигнало извѣстието въ Цариградъ, че най-вѣрния и преданния къмъ патриаршеския престолъ Пловдивскій Паисій писмено се отказалъ отъ своя господаръ, и съ прошение до високата порта изявилъ, че Пловдивската епархія е чисто българска, патриарха, синода и всичкитѣ Цариградски гръци, бидохъ като съ гръмъ поразени и споредъ писаното отъ Макровордатосъ въ „*Ἀδελφικῆ ἀγάπῃ*“, трѣбваше и тѣ съ скърбъ да кажатъ: *Δυστηχῶς ἐματαιώθησαν αἱ ἐλπίδαις τοῦ πανελληνίου δι' ἑλληφιν σχεδίου καὶ κεντρικῆς ἀρχῆς καὶ πειθαρχίας...* (По злощастие, осуетихъ се надѣждитѣ на панеллинизма въ отсъствие начертанъ планъ и централно началство и дисциплина).

Копривщани, които миналата 1859 г. се бѣхъ отказали отъ Паисія, сега той испратилъ Атанасія, дякона на своя епископъ да имъ служи за Коледа и да събере владчината.

Атанасиосъ, който ималъ познанство съ Анка съпругата на Герасима, убѣдилъ я да ѝ гостува презъ нѣщта. Слѣдъ вечера Герасимъ си лѣгналъ и като уморенъ почналъ да хърка, а пакъ Анка отишла да къца месо за наденици. Нѣщта се превалила, Герасимъ нѣколко пѣти се пробуждалъ, Анка не се вижда нито на сатърътъ гласътъ се чува. Когато взело вече и дѣтето да плаче, и никакъ не мѣлвало, Герасимъ почналъ да вика: Анке! Анке Мари! Мари Анке! нѣ Анка се не обажда нито се вижда, като че у земи потънала. Тогава Герасимъ става, отива въ стаята при брата си Стояна, когото намира заспалъ, нѣ Анка нѣма, отива при бабата и тамо я нѣма, а като чулъ че хората се развѣрвели изъ улицата, които отивали въ църква, понеже било малката Коледа (24 Дек.) гдѣто и дякона Атанасиосъ щѣлъ да служи, взелъ да мисли че може би и Анка да е отишла, обаче, щомъ видѣлъ уличнитѣ врата замандалени, още повече се смутилъ и незнаилъ вече какъ да си истолкува нейното изгубване изъ къщи. Вѣртѣлъ се по двора като лудъ, и когато минавалъ край едно килерче, случайно бутналъ вратата и въ иступление останалъ като видѣлъ че гори свѣщъ а Анка и Атанасиосъ заспали пригърнати. Герасимъ обадилъ на брата си и рѣшили да вържатъ Атанасия, ако ли неуспѣятъ, понеже той билъ доста силенъ, поне да му отрѣжатъ брадата, и тѣй Атанасиосъ останалъ безъ брада, та неможилъ нито да служи по Коледа, нито владичина да събере, а пакъ Анка избѣгнала въ циганската махала, и Герасимъ не я приемаше вече. Работата се отнесе до Паисия, който обвини Герасима, че билъ повикалъ Атанасия, да направи единъ записъ за нѣкой споръ между него и жена му, а послѣ го опозорилъ безъ никаква причина. Нѣ и Герасимъ излезѣлъ хитрецъ. Той увѣрилъ жената си че ще я вземе ако се исповѣда и откаже за напредъ отъ такива работи. Анка венчко исповѣдала. Паисий испратилъ Атанасия въ Бургасъ, а Герасимъ исплдилъ жената си, която, небило възможно да живѣе вече въ Копривщица, отишла въ Пирдопъ гдѣто се и оженила.

Повикванието народни представители въ Цариградъ. Българския народъ, който се управляваше повече отъ седмъ мѣсеци независимо отъ гръцката патриаршия и който споредъ подаденото отъ народнитѣ водители презъ м. Мартъ до високата порта прошение, както и онѣзи въ Узунджово и

Черна-Вода до султана, съ нетърпение чакаше едно удовлетворение на своитѣ желанія, внезапно биде поразенъ, когато на 13-й Ноемврий министра на външнитѣ дѣла повика Илариона и му събщи, че българетѣ въ лицето на своитѣ първенци, трѣбва да отидатъ при патриарха и да просятъ извинение за станалото, слѣдъ което и тѣхнитѣ оплаквания противъ патриаршията ще бждатъ разгледани отъ една комисия.

Народнитѣ водители испаднахъ въ таково трудно положение, както никой други нхъ. Тѣ виждахъ че патриархътъ Иоакимъ е успѣлъ чрѣзъ високата порта, да повърне българския народъ въ първото му положение и да го тури изново подъ кракътъ на гръцкото духовенство. Тѣ виждахъ че се отворя ожесточена борба и не само съ Фенеръ нъ и съ римската пропаганда, която въ това врѣме бѣ почнала да дѣйствова, за да подчини народа подъ духовната власть на папата, нъ като чувствавахъ силитѣ си слаби за предлѣжащата гъзи борба, тѣ повикахъ народни представители отъ всяки единъ градъ изъ България, а въ ещото врѣме подадохъ едно прошение до високата порта, съ което като излагахъ свирѣпствата, грабителствата, злодѣйствата, безнравствеността и безчестнитѣ дѣла на гръцкитѣ владци, молахъ да не заставя българския народъ, изново да се подчинява на гръцкото духовенство. Това прошение, скоро биде подкрѣпено и съ рапортътъ на великия везиръ Кѣбрѣзли Мехмедъ паша, който, току се бѣ завърналъ отъ обиколката си изъ България и комуто, освѣнъ че въ всяки единъ градъ се бѣхъ подали жалби противъ гръцкитѣ владци, нъ и съ собственитѣ си очи бѣ видѣлъ злоупотрѣбленията и безчестнитѣ дѣла на Шуменския Веннамина, Кюстендилския Дионисия, когото, той самъ осъди да повърне по 500 лири на българското население въ Кратовско и Щипско и да се отстрани отъ епархията си; на Тулча-Силистренския Дионисия, на когото злодѣйствата се изложили въ едно прошение и представили на великия везиръ отъ шестъ души пълномощници въ Руссе, и на 6-й Юний биде испратенъ Руссенския управитель Кямилъ паша за да изучи неимовѣрнитѣ тѣзи злодѣйства; на Търновския Григория, който, на 14-й Юний когато великия везиръ се намираше въ Свищовъ, Търновци представили чрѣзъ свои пълномощници; на Охридския Мелетия, който доводици безчестилъ, семейни жени мамилъ, моми растлѣвалъ и разни беззакония вършилъ, а когато отишелъ въ с. Влашко-

Бѣлина, взелъ жената на единъ българинъ, която се именува Хубавата Катерина, завелъ я въ Рѣсенъ, облѣкълъ я съ граждански дрѣхи, а като отишелъ мжжътъ ѝ да си я иска, кавазинътъ на Мелетия го изгонилъ. А пакъ злодѣйствата на Пиротския Антима, особно на Нишския Калиникта били до такъвъ степенъ, щото, великия везиръ казалъ за послѣдния, че споредъ безчестнитѣ си дѣла заслужвалъ за обѣсване. Великия везиръ въ рапортътъ си неизлагаше всичко подробно, нъ той казваше, че между другитѣ злоупотребления, забелѣжилъ и такива, които изискватъ бързо и дѣйствително премахване, а за отдѣляване отъ грѣцитѣ нищо не споминаше, като че този въпросъ съвършено да не е повдиганъ, ако и въ всяко едно прошение до него, между друго, населението просеше *Българска независима иерархия*.

Народнитѣ водители, слѣдъ като бѣхъ испратили на 22-й Декемврий въззвание и къмъ народа, съ което осждаха постѣпката на онѣзи единици, които се отдѣлиха отъ православната вѣра, въ сщщото врѣме и патриархътъ издаде едно окръжно, съ което осждаше, както ония които приеха унията, сщщо и ония, наедно съ владицитѣ, които, ако и да бѣхъ вѣрни на православието, нъ бѣхъ исхвърлили името му изъ църквата.

Въ отговоръ на патриаршеското окръжно, народнитѣ водители изложихъ нѣкои отъ нарушенията, които е направило и прави грѣцкото духовенство на църковнитѣ правила и увѣщавахъ своитѣ еднородци да се вардатъ отъ „Фанариотския квасъ“ и да не подпадатъ на вѣтерътъ който вѣе отъ латинската пропаганда.

Патриаршията съ едно дълго опровержение подъ насловъ: *Αάλει και μή σωτηρίας* силоше се да възрази на писаното отъ българетѣ, обаче, то небѣше въ състояние да обори факти, та никой не обърна внимание на него, като да не се е явило на свѣтъ. А пакъ първия секретаръ въ синода Григорий, издаде една брошура, въ която се доказваше, че България отъ край е била подчинена на Цариградския патриаршески престолъ, и че православната българска църква, никой пжтъ не е била признавана за самостоятелна, нъ и тѣзи брошура остана за смѣтка само на грѣцитѣ.

1861 год. Отлъчванието на народнитѣ български владци, 15-тѣ устѣпки, афоресванието на патриарха и заточението на българскигѣ народни владци. Българетѣ, които, за постигане народното желание сѣ имали обзърнати своитѣ очи къмъ турското правителство, като видѣхъ и неговитѣ коварства, и се убѣдихъ, че то държи таково поведение, щото да се подклажда огъня не само между българе и гръци, нѣ да се олѣснява и римската пропаганда въ нейнитѣ дѣйствиа, а за българска иерархия неискаше вече и да слуша, народнитѣ водители на 13-й Януарий съ едно заявление се отнесохъ до клонитѣ на „Евангелическый съюзъ“ въ Цариградъ, на когото, главната цѣль е да защитава на всякадѣ свободата на съвѣстѣта, тѣй като нѣкои отъ членоветѣ му обѣщавали своето съдѣйствие предъ представителитѣ на протестанскитѣ държави въ Цариградъ. Клонътъ на този съюзъ, испрати на 5-й Февруарий изложение отъ 10 точки до посланицитѣ английскый, американскый, прусскый, голандскый, датскый и шведо-норвегскый съ молба, да се застъпятъ предъ високата порта, която да не принуждава българетѣ, въпрѣки съвѣстѣта си да се подчиняватъ на гръцкото духовенство, като указахъ и фактитѣ на които се основавахъ българетѣ, обаче, тѣ неприехъ да се застъпятъ за българетѣ. Клонътъ се отнесе до „Евангелскый съюзъ“ и въ Лондонъ, нѣ и тамъ поглѣднахъ съ недовѣрие къмъ българскитѣ желаня, защото, въображението, че една българска независима иерархия ще стане орѣдие на Русия, било общо. А пакъ патриаршията като виждаше, че запрещенията, осжжданията и порицанията ѝ оставахъ безплодни, тя употрѣби хитростѣта, и си достави чрѣзъ находящитѣ ся изъ българскитѣ епархий гръцки владци адреси, съ които се искаваше преданностѣта и покорностѣта на българскый народъ къмъ великата църква, за доказателство, че голѣмата и здравата частъ на народа, остава твърда въ праотеческата си преданностъ къмъ великата църква, че слѣдователно, смущенията, които ставатъ тукъ-тамъ, сѣ дѣло на малцина нѣкои миряни и духовни — лица честолюбци, които църквата трѣбва да накаже, съгласно съ канонитѣ. Такива адреси се испратихъ само отъ онѣзи градове, гдѣто владцитѣ сѣ имали по нѣколцина привърженици.

Адресътъ отъ Кюстендилъ изразяваше негодование противъ ония граждани, които сѣ се повдигнали срещу владиката

си; обвиняваше народния български владика Авксентия че се опитвал да отлжи отъ православната вѣра Кюстендилската епархия, и обявяваше че гръцкия архиерея на тѣзи епархия билъ канонически неинъ архипастиръ, който ѝ е направилъ много добрини ¹⁾ и нарича великата църква *кърмилница, наставница и покровителка*. Още, да се отстранятъ и онѣзи немирници които сѣяли раздоръ между българетѣ и Кюстендилскитѣ гръци. ²⁾

Отъ Нишъ казвахъ: „Провѣзгласяваме всички ония, които се опитватъ да смутатъ мирътъ и спокойствието на общата наша майка църква като мятежници и отстъпници отъ вѣрата, никакъ несподѣляме нововводителитѣ отъ чужбини идеи, на които двигателъ сж страстьта и своекористието, и удостовѣряваме, че като пребиваваме въ отеческитѣ предания, и като отъ край нашитѣ бащи сж били благодарни отъ непрекъсвания редъ на святитѣ архиереи, които сж ни били испращани отъ вселенскій престолъ, така и ние сме благодарни отъ нашия владика.³⁾...“

Бѣлоградчикския адресъ осждаше ония българе които сж приели унията и искаваше признателностъ къмъ великата църква и къмъ владиката си.

Въ Видинския се осждахъ малцината ония българе, които отъ нѣколко врѣме се мъчили по всякакъвъ начинъ да вкаратъ нововведения въ православната църква. При това казваше: „Честъ и слава е за насъ, да се причисляваме до цѣлий православонъ свѣтъ, понеже сме всички братя безъ разлика на плѣме и народъ. Това като исповѣдваме, осждаме лжжата и измамата на ония които се провѣзгласятъ самозванни представители на българския народъ, за свонтѣ преисподни цѣли, и трѣсятъ предъ високата порта и предъ църквата правдини ушь отъ страна на всячка България.“

Патриархътъ Иоакимъ неискаше и да знае, че българското население въ всяки единъ градъ бѣ посрещнало великия везиръ съ просба за отстраняванието на гръцкитѣ владици, и че негодованието противъ фенерското духовенство бѣше общо, той

¹⁾ Великия везиръ го осжди да повърне на населението въ Краговско и Щипско 1200 т. лири и заради свирѣпствата си да напусте епархията, а пакъ въ адреса се казва, че голѣми добрини направилъ

²⁾ Ний знаемъ че въ Кюстендилъ имаше само една цинцарска фамилия Дочова а отпослѣ Симова, нъ гръкъ не е имало нито единъ, както се казва за църъ.

³⁾ А пакъ великия везиръ го намѣри достоинъ за обѣсване

положи тѣзи адреси за основа на негодование и възмущение на българский народъ противъ *нѣколцина* смутители и отстъпници отъ великата църква, повика патриарситѣ Александрийски и Антиохийски, предебившитѣ Цариградски патриарси и находящитѣ ся въ Цариградъ владици, между които бѣхъ и Родоский Игнатий, Пиротский Доротей и Вратчанский Паисий по происхождение българе. Въ този великъ съборъ състоящъ отъ петима патриарси и 27 д. владици, който се откри на 24-й Февр. повикахъ се Иларионъ и Авксентий споредъ священнитѣ закони три пхти на редъ, да дадхъ отговоръ, на *противозаконнитѣ* си дѣйствия, и тѣ извѣстихъ чрѣзъ високата порта че ще се представатъ, нъ когато испратения отъ портата чиновникъ съобщилъ това въ събора, патриархътъ му отговорилъ, че наказанието било вече произнесено, а слѣдъ заминаването на чиновника, патриарха заставилъ събора да подпише извержението на Илариона, Авксентия и на находящия ся въ епархията си Пловдивский Паисий, което, по стария обичай, като било свързано и съ заточение, тѣ бидохъ осадени и на заточение, а ржкоположенитѣ отъ тѣхъ священници и дякони лишени отъ санъ. Щомъ патриархътъ, противъ волята на синодалнитѣ владици произнесе извержението, което се чете по всичкитѣ грѣцки църкви въ Цариградъ, узна се, че патриаршията и портата предварително сж се споразумѣли за това, макаръ послѣдната и да се представляваше, че тя ушь съвѣтвала патриаршията да не бърза съ крайни мѣрки, а пакъ синодалнитѣ владици веднага протестирахъ противъ тѣзи необмислена и противозаконна патриаршеска постѣпка.

Патриархътъ Иоакимъ, който въ актътъ за извержението на владицитѣ между друго казваше: „Подъ страхъ на вѣчна и непростена проклятия, никой да не служи съ тѣхъ, нито ржка да имъ цалува, нито да ги приема и почита като архирейи или прости священници, нито да ги защити или да се събере съ тѣхъ“, той напълно билъ увѣренъ, че слѣдъ тѣхното извержение и лишавание отъ санъ священницитѣ, тѣ немогхъ вече да священнодѣйствуватъ, църквата ще се затвори и българетѣ неще има гдѣ да се черкуватъ, той още на 15-й Февруарий издаде заповѣдь да се извършва службата въ грѣцката църква св. Константинъ на Календжи Колдукъ исклучително на славянски, за да се черкуватъ българетѣ въ нея, а пакъ съ заточението на владицитѣ, той се надѣваше, че българетѣ, по необходимость,

ще се задоволят съ какви и да било устъпки, обаче, той остана горчиво излганъ въ предположенията си, защото българетѣ споредъ 74-то апостолско правило и 18-то правило отъ Картагенскій съборъ, като счетохъ извержението съвсѣмъ противозаконно, народнитѣ водители въ Цариградъ, призовахъ съ билети за 5-й Мартъ Цариградското бѣлгарско население да присѣтствова на божественната служба въ българската църква, гдѣто се прочете отъ Илариона и Авксентия, също афоресванието и на патриарха. Това послѣдва и по другитѣ градове.

Въ Пловдивъ на 12-й Мартъ въ православна Недѣля, владиката Паисий, въ присѣтствието на 40 д. священници и многочисленъ народъ отъ селата, служи тържественно и чете анатемата противъ грцкия патриархъ, а въ същото врѣме сѣ чело и по грцкитѣ църкви противъ българскитѣ владици.

Въ Търново на 19-й с. м. бѣхъ повикани първенцитѣ отъ всичкитѣ села на епархията и слѣдъ като се прочете анатемата противъ грцкия патриархъ, събранието рѣши да се испрататъ отецъ Пахомий Рилскп, Х. Теодосий игумена на Капиновскій мѣнастиръ и священника Петко въ Цариградъ, за да зищищаватъ църковнитѣ права на българския народъ. Въ това събрание се рѣши и испрати една депутация при владиката Григория, за да прибере църковнитѣ владишки одѣжди, корона и прч. които употрѣбляваше, нѣ той отказа да ги предаде.

Гражданитѣ въ Ловечъ не се задоволили съ четението анатемата единъ пѣтъ. Тя била четена на 24, 25 и 26-й Мартъ и държани рѣчи въ присѣтствието на владиката Илариона. Слѣдъ това, тѣ му предложили да подпише актътъ на анатемата, нѣ като отказалъ, дали му срокъ една седмица за да напусне града, ако не желае да бѣде изгоненъ съ безчестие. Той отишелъ въ Търново при Григория, а гражданитѣ му писали да не се връща надирѣ.

Афоресванието на патриарха отъ българскитѣ владици въ Цариградъ както и по вѣнъ, до толкозъ се видѣло противно на синода, също и на високата порта, щото, въ министерскій съвѣтъ било рѣшено, частъ по-скоро да се турн въ изпълнение пресждата, като се грабнатъ владицитѣ и се испрататъ въ заточение. Министра на вѣншитѣ дѣла Али паша който е показвалъ особено благоволение къмъ българския народъ, съобщилъ на Илариона чрѣзъ Хр. П. Тъпчилещовъ и Х. Н. Х.

Минчогу да се отстрани врѣменно отъ българската църква, а на Авксентия, да се въздържа отъ всяко священнодѣйствиe. Иларионъ безъ да губи врѣме, отдалечи се на Принцовитѣ острови, а послѣ въ Ени-махле въ домътъ на единъ чуждъ подданиикъ. Съ заточаванieto на българскитѣ владци, портата имала предъ видъ, да принуди българетѣ, щото, едни да приематъ унията, други протестанството, трети да останатъ подъ властѣта на гръцката патриаршия, та да се гонятъ едни други помежду си.

Народнитѣ водители, за да предпазатъ народа отъ такова едно распѣпление, подадохъ на високата порта заявление, въ смисълъ, че патриаршията съ изверженнето на българскитѣ народни владци, тя въздигна една стѣна между българския народъ и гръцкия, за което, българския народъ образува една отдѣлна община подъ название: „Българска християнска църква, свободна и независима отъ църквата на православнитѣ гръци“, и просятъ нейното припознавание, нѣ високата порта подъ разни извинения отхвърли просбата на българетѣ.

За да се убѣди общественото мнѣние въ Европа, да се вдѣхне и на турското правителство, че една независима българска иерархия ще бѣде органъ на Руссия, работехъ не само гръцитѣ нѣ и протестантитѣ и латинската пропаганда. Последнатата сочеше на такава една българска иерархия, за най-опасния врагъ на турската империя. Органътъ на английското посолство въ Цариградъ „Левантъ Хералдъ“ казваше, че ако българетѣ немогатъ се обърна въ протестанство, хиляди пѣти било по-предпочтително да станатъ унии, отколкото да иматъ една народна църква, която би могла лесно да стане орѣдие и таенъ агентъ на Руссия, а пакъ гръцитѣ още по-далечъ отивахъ. Тѣ съ една брошура печатана въ Парижъ, между друго казвахъ, че *мнимото народно българско движение* било дѣло на русскій посланикъ въ Цариградъ, както и на онѣзи въ Пловдивъ, Одринъ, Варна, Силистра и прч. Нѣ самата истина бѣше, че Руссия се отнасяше еднакво къмъ българе и гръци и се стараше да ги примиря.

Патриархътъ като изверже и осѣди българскитѣ владци на заточение, които се бѣхъ вече и удалили отъ българската църква и не священнодѣйствовахъ, при това като се намираше и патриаршията въ крайно безпаричие, патриархътъ, по едно

споразумѣние съ високата порта, състави и въ края на м. Мартъ се издаде въ името на султана единъ докладъ, нарѣченъ „Устѣпки“ на българския народъ, които, ако и да опезпечавахъ нови права на патриаршията, а българетѣ обвързвахъ съ нови задължения къмъ нея, тя обаче вѣрваше че българския народъ при такова едно положение, на драга воля ще приеме тѣзи „Устѣпки“ състоящи отъ 15 точки: 1) За чистобългарскитѣ епархии да се предпочитатъ и назначаватъ владици отъ българско происхождение, тоже и лица които знаятъ добръ българския языкъ; 2) Ако за овдовелата чистобългарска епархия християнитѣ едногласно предложатъ нѣкое духовно лице, извѣстно на патриаршията и испитано по разумътъ и способноститѣ си, такава синовна молба ще се приема отъ патриаршията; 3) Ще се основе едно богословско училище въ съответственено мѣсто за да се изучаватъ въ него българетѣ, желаючи да постѣпнатъ въ духовно звание, което ще се поддържа отъ християнитѣ находящи ся въ чистобългарскитѣ епархии, а преподаванитѣ въ него уроци, за да не съдържатъ нищо противно на вѣсточното християнско вѣроисповѣдание, ще се опредѣлятъ съ программа, съставена отъ патриаршията; 4) Това училище ще бѣде подъ надзорътъ на митрополитътъ въ епархията, гдѣто ще се тѣ намира и върху настоятели избираемн изпомежду испитани духовни лица; 5) Въ всичкитѣ български училища ще се предпочита изучванието на българския языкъ, като се въспретьава всяка книга съ съдържание противно на православната вѣра и на императорското ми правителство; 6) За всяко нарушение на горѣказанитѣ распорѣждания и постановления относително училищата, за всяки недосмотръ при избиранието на учителитѣ и за всяко немаренѣ отъ страна на послѣднитѣ въ изпълнение учителскитѣ имъ обязанности, отговаря митрополита и настоятелитѣ; 7) Единъ или двамина отъ митрополититѣ на България, ще засѣдаватъ както и по-преди (?) въ патриаршеския синодъ, които ще се промѣняватъ и замѣстватъ единъ подиръ други, всяки двѣ години, по каноническо указание отъ патриархътъ; 8) Въ богословското училище на островъ Халки, ще се прибиратъ ученици и измежду българетѣ, както е било и по-преди; 9) Доходитѣ на находящитѣ ся въ България владици, ще се опредѣлятъ съ особенъ званиченъ уставъ; 10) Въ църквитѣ на чистобългарскитѣ митрополити и епископи, църковнитѣ обряди ще се извършватъ на

български; 11) Измежду пребивающитѣ въ Цариградѣ първенци българе, ще се избиратъ и назначаватъ нѣкои за членове въ настоятелствата на патриаршията и на другитѣ нѣйни учрѣждения; 12) За да се образовать дѣцата на находящитѣ ся въ столицата ми православни българе и да изучватъ собственния си языкъ, ще се основе едно първоначално българско училище въ оградата на българската църква подъ надзорѣтъ на патриаршията; 13) Званичитѣ църковни книги, които ще се испращатъ до митрополититѣ и епископитѣ на чистобългарскитѣ епархии ще се пишатъ на гръцки и български; 14) Патриаршията ще се грижи по възможность, да олеснява и расправя относящитѣ ся до нея благословни просби и дѣла на българетѣ; 15) Патриаршията ще испроважда, когато е нужда, надлѣжни духовни лица за издирвание поведението на митрополититѣ, на епископитѣ, както и на всички въобще духовни лица и учители, и за исправление случившитѣ ся отстъпления и недостатки.

Тѣзи *устѣжнѣ*, които се съставихъ отъ свиканія въ патриаршията съборѣ, състоящъ отъ патриарситѣ александрийски, антиохийски, иерусалимски, отъ преждобившитѣ цариградски патриарси и отъ членоветѣ на синода, правителството веднага ги облѣче съ султански ферманѣ, и официозния правителственъ органъ „Journal de Constantinopl“ казваше. „Отъ двѣтѣ нѣща трѣбва да стане едното, или българетѣ ще приематъ католицизма — полетѣ е свободно, пактѣтъ откритъ, привилегитѣ сж дадени — или да останатъ привързани на великата църква съ правдинитѣ които имъ сега тя дава и при които движението на партията, която иска едно църковно самоуправление, не ще си има вече мѣстото и ще се превърне въ единъ видъ *опозиция*, която нѣма нищо общо съ религията. Автономната църква, народната църква, патриархѣтъ я даде съ единъ актъ, който, ако е добъръ въ религиозно отношение, още е по-добъръ въ политическо, защото туря край на положението, въ което ставахъ намѣси отъ страна. Отстъпкитѣ сж голѣми. За напредъ българетѣ нѣматъ три пактѣ, ами само два — да останатъ привързани на патриаршията, или да се върнатъ въ пазвата на римската църква. Да се положи така въпросѣтъ е предпочтително, отколкото друго-яче. Съ този начинъ се отстраняватъ вече политическитѣ влияния и интриги“.

Българетѣ освѣнѣ че не се помамнѣхъ съ тѣзи устѣпки, нѣ тѣи силно вѣстанахъ противъ тѣхъ, щото и самата воля на правителството исказана чрѣзъ този вѣстникъ неможи да се изпълни. Тѣ бидохъ отхвърлени още въ самото начало безъ да се положатъ поне единъ пѣтъ на разискваніе.

Патриаршията като се убѣди че *устѣпкитѣ* ѣ по никоѣ начинѣ неще бждатъ приети отъ българетѣ, тя назначи за Преславската, Пловдивската и Кюстендилската епархїи владци българе, като се обѣщаваше да испрати и други такива за нѣкоя български епархїи. За Преславската епархїя ржкоположи архимандрита Антима (постѣ българскїи ексархъ),¹⁾ за Пловдивската назначи Ксантїйскїи Панарета, а за Кюстендилската Родосскїи Игнатїя. Българетѣ въ Шуменѣ щомъ се извѣстѣхъ за назначаваннето на Антима, тѣ му писахъ, че населенїето отъ тѣзи епархїи по никоѣ начинѣ нѣма да приеме владика испратенъ отъ патриаршията до рѣшенїето на църковнїи въпросъ. Антимъ за да запази своето достолѣнїе не се рѣши да отїде въ епархїята. Също и Пловдивскїи Панаретъ не се рѣши да замїне веднага, а Кюстендилскїи Игнатїи ако и да отїде, нѣ не бїде приетъ и живѣше като натурникъ въ Кюстендилъ.

Дели Матеа като глѣдѣше че се назначихъ тѣзи владци и като неможеше да забравн Самоковската епархїя и той испрати свой ексархъ въ Самоковъ, когото Самоковци за нищо незачетохъ и твърдѣ скоро изгонихъ. Единъ-два дена слѣдъ пристиганїето му въ Самоковъ, излѣзнахъ да се расходи изъ града и като замїнахъ презъ абаджиската чаршїя, питали се единъ други: „А бе каква е тая фара.

— Това е испотнїа (деспотїя).

— Ама виднѣш ли каковъ е голтакъ, наострилъ заби като вукъ, да е кабилъ живнї да ни гѣтне, ама неке вече (неще може).

— Е, ако е дошелъ съ конь, пѣши ке си дїде, глѣдай си работата, и онѣ нѣма да омѣти яйца тука.“

Неприемванїето отъ българетѣ патриаршескитѣ устѣпки, както и назначенїтѣ владци, застави патриарха още по-силно

¹⁾ Нѣкои сѣ писали, също и сестра му баба Гана мисли, че той бїлъ ржкоположенъ за Преславската епархїя презъ м. Мартъ 1860 год. обаче, неще да е вѣрно това, щото Преславскїи Венїаминъ е изгоненъ презъ м. Октомврий 1860 год. а пакъ и белѣжки имаме, че Антимъ е ржкоположенъ за Преславскїи, презъ м. Мартъ 1861 година.

да настоя за заточаването на българскитѣ народни владци. На 15-й Априлий въ сѣбота Лазарева, въ който день пристигна въ Цариградъ униатския патриархъ Иосифъ Соколскій изъ Римъ, въ сѣщия този день се събщи рѣшението отъ министерскій съвѣтъ на низверженитѣ владци съ което се осъждахъ на заточение и Пловдивскій Паисій биде испратенъ за Св.-Гора. Той е испроводенъ отъ цѣлото българско население въ Пловдивъ и раздѣлата между пастиръ и пасоми е станала вѣнъ изъ града съ душевна скърбъ. На 16-й въ деня на Върбица, той билъ испратенъ отъ Т.-Пазарджикъ тоже отъ цѣлото българско население, а пакъ Стефанъ Захариевъ настоялъ да се изгоратъ окржжитѣ отъ патриарха за изверженieto и заточението на българскитѣ владци. Навързали на високи прѣтѣ сено гдѣто поставили и окржжитѣ, и когато минавалъ Паисій покрай църквата, запалили сеното и викали : да живѣе султана и българскитѣ народни владци, а гръцкото духовенство яко димъ да изчезне изъ между българския народъ.

Слѣдъ испращанieto на Паисия въ заточение, за 30-й Априлий въ недѣля Томина бѣхъ повикани и пристигнали изъ епархията 60 д. священници и около 200 д. първенци и състави се община подъ предсѣдателството на священника Златана (сега Сливенски митрополитъ) и дѣловодителя Ат. Малѣевъ. Тъзи община събираше владчината и други приходи които употрѣбляваше за поддържане училища, народенъ представителъ, владиката Паисия и проч. Всяка година на православна недѣля ставаше общо събрание, което преглѣдваше смѣткитѣ на общината. Наскоро се съставихъ такива общини въ всеки единъ градъ, даже и тамо гдѣто се намирахъ владци.

По настояванието и распореджанието на патриарха, Иларионъ се завърна отъ Ени-махле на 20-й Априль, а на 22-й въ деня на великата сѣбота да бждатъ испратени на заточение. Щомъ пристигнахъ Иларионъ и Авксентій на метохъ, църковния дворъ се испълни съ повече отъ 500 д. народъ, а други още толкозъ завардихъ улицата. Когато се яви полицията за да вземе владцитѣ, множеството недопустна да се приближи до тѣхъ, като казваше, че ако се забелѣжи иѣкоя вина въ тѣхъ, тя вина е народна а не на владцитѣ, които еж испълнили народнитѣ желанія. Полицията като се видѣ безсилна да истъргне владцитѣ измежду народа, повика се и пристигна самия министръ на полицията съ войска и жандарми, народа

обаче, пакъ неотстъпи, а въ сѣщото врѣме се направи едно прошение до султана съ много поднеси, което му се подаде на 21-й въ петъкъ, когато отиваше на джамия. Въ това прошение между друго бѣ казано, че грѣцкия патриархъ Иоакимъ непочита нито вѣра нито законъ, тѣй като, въ тѣзи дни именно, въ които цѣль християнски народъ преминава въ бдениe и молитва, а той настоява да се испрацатъ архиереи на заточение. Слѣдъ малко врѣме, министра на полицията извѣсти на народа, че султана заповѣдалъ, да останатъ владицитѣ спокойни презъ празниците.

На 23-й Априль Вѣскрѣсение Иларионъ и Авксентий служихъ и празниците се преминахъ съ радостъ и веселіе.

На 29-й сутренъта, министра на външнитѣ дѣла Кабули ефенди и началника на жандармерията Салихъ паша придружени съ войска и жандарми, отидохъ на метохъ и като се каза на народа че трѣбвало да се испрататъ владицитѣ на 15-дневно заточение за да се изпълни заповѣдта на султана, жандармитѣ извадихъ на вѣнъ ония които пречехъ, поканихъ се владицитѣ отъ министра, преминахъ край наредената въ улицата войска, слезнахъ на скелето, качиха ги на единъ украсенъ каикъ, който ги занесе на парахода. Агентитѣ на католическата пропаганда, които вѣрвахъ, че тѣзи е минутата въ която българекитѣ владици ще потрѣсятъ спасение въ унията, и цѣль българекий народъ ще ги послѣдва, пречакахъ ги на парахода и предложихъ имъ да приематъ унията, тѣ обаче отказахъ и като се обърнахъ къмъ народа, казахъ:

**Възлюбленни о христѣ чяда наши, вси истинни българе!
благодатъ божія да прибѣде съ всичкы
васъ до скончаніе вѣка.**

Знаете всичкы, че досега бѣхмы наедно подвизающися за свято-то дѣло на Върж-тж и на народность-тж. Сега настанхъ врѣмѣ да ся раздѣлимъ тѣлесно, а не душевно. Ные отивамы по высокж-тж заповѣдъ на заточеніе, защото ны прѣдставихъ за бунтовници на народа тогава, когато ные бѣхмы само едни изпълнители на святы-ты заповѣди на нашж-тж Божественна Вѣрж, кождо фанариотскый патрикъ безсрамно тѣпчи, за да притѣснява всичкыятъ нашъ народъ. Свѣсть-та ни е, възлюбленни чяда наши, чиста прѣдъ Всесвятаго Бога, и съ душевнхъ

радость, отивамы да пострадаемъ за правдж-тж и истинж-тж. Намъ не ни е мжно да претръпимъ и самж-тж смъртъ за святость-тж на имя-то Божіе, което се хули чрѣзъ беззаконно-то постъпваніе на фанаріотскы-ты Калугери.

Нъ наша-та душевна радость ще пораснува отъ день на день по-много, ако слушямы, че вие всички, въодушевлени отъ любовь къмъ Православнж-тж нашж Вѣрж, постоянствувате съ твърдостъ, която е прилична на свято-то нейно имя, да добые народъ-тъ ни правдины-ты, които ни тя заповѣда да си искамы, безъ да се уклонявате нито надѣсно, нито налѣво, нито къмъ фанаріоты, нито къмъ напищашы, нито къмъ нѣкож другж странж. За нейно-то имя ные страдаемъ, съ нейно-то имя и васъ увѣщаваме да стоите вѣрни на нейны-ты святы начала.

Това е послѣдне-то наше завѣщаніе, съ тѣйзи мысли ные отивамы, съ тѣйзи желаемъ и васъ да намѣримъ. Надѣжда-та ни е на Бога, и утѣшеніе-то ни е отъ Него. Той да ны закрили, Той да проводи свое-то Божественно утѣшеніе върху всички насъ, като благоволи да излѣе на насъ милость-тж си чрѣзъ избранникъ-тъ си, кроткій-тъ нашъ Самодържець Султана Абдулъ Меджида, за Кого-то всички молитствуваме отъ все сърдце дълги и щастливи години.

1861 Априлія 19,

Цариградъ

† Макаріуполскый Иларионъ.

† Прѣжде бывшіи Велескый Авксентій.

Правителството понеже бѣ казало на българетѣ, че владицитѣ се испращатъ на заточение само за 15 дни, тѣ бидохж пренесени на Принцовитѣ острови и оставени по отдѣлно, нъ отъ послѣ Иларионъ се испрати за Кютаа, а Авксентій за Воло.

Въ сжщия день, въ който се испратихж народнитѣ пастыри на заточение, владиката Доротей, писмено съобщи на священникитѣ при българската църква да не служатъ безъ позволеніе на патриарха, тѣ обаче служихж, па и патриарха неискаше да дразни вече народа, тѣй щото, священникитѣ на българската църква пакъ си останахж независими отъ патриаршията.

Пристиганието на българскитѣ народни представители въ Цариградъ и изработенитѣ отъ тѣхъ осемъ точки. Ония отъ Цариградскитѣ българе, които бѣхж поставени

печати, и потвърдени съ общинския или църковния печатъ, които имахъ слѣдующето съдържаніе: „Вѣрноподаннитѣ българе, жители отъ (еди-коя си епархія), зематъ смѣлостта да поднесатъ настоящата си жалба, която съ покорность подлагатъ предъ високославното правителство на Негово Царско Височество милостивий си господарь и царь султана, за когото непрестанно се молятъ Богу да го поживи и укрѣпи . . . Българскій народъ слѣдъ толкова безполѣзни жалби, отъ какъ се убѣди за неисправимостта на закоренелото въ злини гръцко духовенство, въ желанието си, да си пази чиста вѣрата, която е православната, да предпази отъ съвършенъ гибель народността си и языкътъ си, да бжде както жалае вѣренъ подданикъ на царското правителство, а на рая на гръцкій народъ чрѣзъ гръцката патриаршия, развърза се отъ противохристиянското подчинение на гръцката патриаршия и отхвърли вече несносний нейнъ желѣзенъ яремъ . . . и рѣши, въ името на всичкитѣ брата що живѣятъ въ (еди-коя си епархія), да испрати нарочнó представителъ при царското правителство господина В. за да истолкува и представи опасното положение въ което е докаранъ българекія народъ и неминуемата нужда за удовлетворение на невиннитѣ му желанія, които сж : 1) да се възобнови въ славнитѣ сега дни на премилостивий му царь независимостта на народната му иерархія, която гръцкото духовенство грабна и съ незаконенъ начинъ подчини, отъ когато нѣма даже и единъ вѣкъ; 2) българекія народъ като има свои духовни лица, достойни да изпълняватъ священното назначение на епископи, нѣма никаква нужда да притича до гръцки епископи или до други чужденци, и духовенството на българеката църква припознато вече отъ народа за единствено духовно началство на българетѣ, като добие височайше потвърждение за независимо управление на църковнитѣ работи, ще нареди и духовни заведения, въ които да се приготвятъ и нуждитѣ духовни лица за епархиитѣ . . .“ Пълномощнитѣ сж били придружени съ едно заявленіе написано на турски языкъ и подписано отъ всичкитѣ представители, което тоже гласило, че представителитѣ сж испратени да просятъ отъ правителството припознаването на една независима българска иерархія. Кжбржалията, който е билъ единъ измежду първитѣ противници за възстановленіето независима българска иерархія, и като естествено строгъ и бръзъ човѣкъ, щомъ прочелъ заяв-

лението, почналъ да удря съ краката си, да подрива отъ стола, да подмѣта заявлението и съ всичката си сила да вика, че това е немислимо, невъзможно, и други пътъ подобно нѣщо да не сж споминали. Представителитѣ, огълномощени не за друго, освѣнъ да просятъ независима иерархия, съ която цѣль се и явили предъ него, отъ ненадѣйното и съ такъвъ строгъ тонъ отказване на тѣхнитѣ справедливи желанія, останали крайно наскърбени, спогледнали се единъ други, цалунали полата на Кжбржзлията и излѣзнали съ намѣрение, да не видятъ вече неговото лице. Нъ това не ги отчаяло. Тѣ като били извѣстни за кротостта и вѣжливостта на министра на външнитѣ дѣла Али паша, още въ сжщия день се явили предъ него, който ги приелъ учтиво, нъ между разговорътъ и той имъ забелѣжилъ, че за независима иерархия не трѣбва да настояватъ, а правителството ще вземе грижата да се удовлетворятъ до колкото е възможно желаніята на българския народъ.

По поводъ на тѣзи думи представителитѣ съставихж слѣдующия проектъ състоящъ отъ осемъ точки когото на 16-ий Юлій подадохж на министра на външнитѣ дѣла и исповѣданията: 1) Българския народъ понеже се счята по вѣронсповѣданнето си отъ паството на гръцкия патриархъ, моли, да има право да участвова съответственно съ числеността си и въ избирането му. 2) Половината отъ членоветѣ на св. синодъ да бждатъ българе. 3) Да се състави единъ смѣсенъ съвѣтъ отъ синодалнитѣ български владици и толкозъ още миряне избрани измежду почтенитѣ българе, който да разглежда всичкитѣ работи на българския народъ касающи ся до вѣронсповѣданнето. 4) Най-достойния отъ владицитѣ които ще се намиратъ въ смѣсеня български съвѣтъ и единъ мирянинъ неговъ помощникъ, да иматъ единъ народенъ печатъ, за да извѣщаватъ и молятъ правителството за всяко едно народно дѣло и винаги да се намиратъ при българската църква въ Цариградъ. 5) Свалянието и замѣняванието на двѣтѣ тѣзи лица, когато имъ се намѣри отъ народния съвѣтъ нѣкоя вина да се извършва отъ високото правителство. 6) Архиереи за българскитѣ епархии да се представляватъ отъ овдовелата епархия и да се избиратъ отъ народния български съвѣтъ. 7) Въ онѣзи епархии гдѣто има гръци и българе, владиката да се избира отъ онзи народъ който е по-многочисленъ въ епархията а избрания трѣбва

добрѣ да знае и двата языка и никаква спжика да не става отъ сега нататкъ на жителитѣ на едно село или на една махала да употрѣбляватъ въ църквитѣ или въ училищата материя си языкъ. 8) На всякой архiereа да се опредѣли годишна заплата съобразна съ степенъ му.

Представителитѣ съ този проектъ наименованъ: „Осьмтѣ точки“, дълго време безпокоихъ и патриаршията и онѣзи българе които бѣхъ увѣрени въ скорото постигание независима иерархия, а пакъ и въ очитѣ на правителството, той се видѣ доста опоритѣ, обаче, по дължностъ, то го събощи на патриаршията, като вѣрваше, че послѣдната ще го отхвърли, както и направи съ единъ такриръ до високата порта, въ който казваше, че *тъзи искания на българетъ сж свършено неприемливи.*

Въ края на мѣсець Юлий, Кхбржлията биде замѣстенъ отъ Али паша. Послѣдния ако и да увѣряваше представителитѣ че на въпроса скоро ще се даде край, и тѣхнитѣ желанія ще бждатъ удовлетворени, обаче, тѣ вече бѣхъ вникнали въ всичко и на пълно се бѣхъ увѣрили, че въпросътъ се повече осложнява, особно, като стана извѣстно, че разглежданието му ще се възложи върху една смѣсена отъ гръци и българе комиссия, тѣ рѣшихъ да се завърнатъ, защото и общинитѣ ги бѣхъ испратили само за 2-3 мѣсеци.

Водението на въпроса биде възложено върху три четирма отъ испратенитѣ изъ епархийтѣ представители и нѣколцина отъ Цариградскитѣ, между които Д-ръ Чомаковъ като бѣ представителъ на двѣ епархии и по-развитъ човѣкъ, имать е първенството.

Въ това време възникна раздоръ между патриарха Иоакима и синодалнитѣ владици, тѣй като първия искаше да върши всичко по волята си. Раздорътъ се дотолкозъ усили, щото отвлече вниманието както на патриарха, тѣй на владицитѣ и мирянитѣ гръци, а за българскитѣ работи никой вече немислеше и не искаше да знае. А пакъ изъ България разни слухове се носеха. Въ ония градове гдѣто имаше владици, тѣ увѣряваха населението, че българскитѣ представители въ Цариградъ се споразумѣли съ синодалнитѣ владици да приематъ даденитѣ презъ мѣсець Мартъ *устжпки*, нъ патриархътъ не оставалъ съгласенъ, за което щѣли да го свалятъ и прч. Българетѣ при всичко че невѣрвахъ да извършатъ

представителитѣ подобно нѣщо, нѣ пакъ можехъ да се въздържатъ безъ да протестирагъ. Първия протестъ се отпрати до високата порта на 5-ий Септемврий отъ Софийскитѣ граждани, които, като знаехъ, че представителитѣ не сж извършили нѣщо въ полза на народа, тѣ казвахъ, че нищо не припознаватъ отъ извършеното до днесъ, защото представителитѣ не сж се водили по даденитѣ имъ наставления.

Раздорътъ между патриарха и другата страна взимаше по-широкъ размѣръ и оплакванията противъ гръцкитѣ владци по вѣнъ като почнахъ да се усилватъ, народнитѣ представители подадохъ на 1-ий Декемврий прошение до високата порта, въ което, слѣдъ като излагахъ свирѣпствата на владцитѣ въ България, особно на натурницитѣ Паисия въ Вратца, Игнатия въ Кюстендилъ, Доротеа въ София, молахъ, да се възобнови една независима иерархия, или да се туржтъ въ дѣйствиѣ 8-тѣ точки.

Софийски Доротей, който на 6-й Декемврий отрѣза брадата на священника Тоша Георгиевъ доказа, че владцитѣ съ своитѣ свирѣпства сж отишли много по-далѣчь и сж надминжли всяко търпѣние, за което, самото правителство настоя за неговото отстраняване изъ София.

Посрещанието и изгонванието на Софийски Доротеа. Патриаршията слѣдъ като бѣ назначила Панарета за Пловдивски, Антима за Преславски, Игнатия за Кюстендилски, Паисия за Вратчански, които всички бѣхъ по происхождение българе и отъ които, едни не се рѣшихъ даже и да отидатъ на епархията си, тя назначи и за Софийската епархия Доротеа, тоже българинъ. Софийнци, обаче, щомъ се извѣстили за това, веднага писали на Доротеа, да не би се измамилъ и потѣгли за София, понеже по никой начинъ неще бжде приетъ. Доротеа, като испратилъ отъ Цариградъ нѣкои подаръци на мюесарифина Хасанъ Тахсимъ паша, когото вѣрвалъ и съ способността си да привлече на своя страна за да му бжде защитникъ, а пакъ нѣкои отъ гражданитѣ съ свойственнитѣ си ласкателства да тури на ржцѣ, други да подкупи, и като се намиралъ въ лошо положение въ Цариградъ, той на 6-й миналий Май потеглилъ за София, нѣ за по-добрѣ счель, да отиде първо въ Берковецъ, гдѣто да пресѣди нѣколко дни и да си състави партия въ София, та тогава да тръгне. Софийнци изобщо се показали твърди. Онѣзи които искалъ да подкупи и подмами

и тѣ му отговорили да не дожда въ София, защото, тѣ ако и да искали владика българинъ, нѣ нещжтъ да бжде той испратенъ отъ патриаршията и да я припознава, обаче Доротей за да се откаже отъ нея, било вече невъзможно, защото, затова именно патриаршията бѣше вдигнала Гедеона изъ София и испратила Иларiona, Авксентия и Паисия на заточение, и тѣй Доротей се намиралъ въ крайно отчаяние, нѣ като получилъ писмо отъ мютесарифина, който му обѣщавалъ своето съдѣйствие, той се насърдилъ и явилъ му че е готовъ да потегли. Мютесарифина съобщилъ на Х. Мана, Пеша Желявеца и на Д. Митовичъ които да се распоредатъ за неговото посрещане и настаняване въ митрополията, нѣ до пристиганието му да не обадатъ на гражданитѣ. Софийнци обаче, скоро узнали това и митрополията се вече постоянно вардила отъ стотини граждани. Едни вардили деня а други нѣщя. Това се продължило цѣла недѣля и когато Доротей билъ потеглилъ за София, мютесарифина отишелъ въ митрополията, почналъ да убѣждава народа за да излѣзе изъ митрополията, нѣ никой не го слушалъ и всички въ единъ гласъ викали, че митрополията е построена отъ българетѣ и само тѣ можтъ да се распоредатъ съ нея. Между тѣзи викове, като неможилъ нищо да проумѣ мютесарифина, нито пакъ него да проумѣ нѣкой, той понекалъ да му представатъ нѣкой *услу акъллж* човѣкъ (благоразуменъ) и съ него да се разговори. Нѣ когато гражданитѣ испречили предъ него Тодорча Нешовъ, който билъ около 20-годишенъ момъкъ, той съ гнѣвъ извикалъ: *Бу ми джрѣ услу акъллжизз адамз* (този ли е благоразумния ви човѣкъ), а тѣ отговорили: „той доста добръ ще Ви обясни по турски.“ Т. Нешовъ, слѣдъ като му казалъ, че българетѣ по никой начинъ нѣма да приематъ владика испратенъ отъ гръцката патриаршия и догдѣто слушатъ че Доротей се готви да дойде и да сѣдне въ митрополията, нѣма да излѣзатъ на вѣнь, той извикалъ: *Сикиме чикжиз, сикиме чикмаинз* и си отишелъ.

Доротей пристигналъ на 5-й Юний въ София и билъ посрещнатъ отъ жандармитѣ и между наредена въ улицата войска заведенъ до митрополията която била заключена, счюнили вратитѣ и при голѣмо упорство отъ страна на гражданитѣ той билъ въведенъ вътрѣ. Въ сѣщото врѣме мютесарифина запрѣлъ 44 д. отъ гражданитѣ, между които Кюркчията Пауна, Кечеджи Никола, Стоянчо Мустачковъ, Чизмеджията Найдена, Терзи

Георги, Семерджи Станка и Тодора П. Илиевъ били обковани и въ желѣза. Три-четири дни догдѣто да бждатъ освободени всичкитѣ затворници, дюгенитѣ не сж отвариани. Постоянно се явявали по стотина души въ правителствения домъ и казвали или да се освободатъ запрѣнитѣ или и тѣхъ да затворатъ. До 15-й Юний българетѣ се вълнували и постоянно обикаляли около митрополията. Всичкитѣ църкви били затворени и нито единъ отъ священниците не излизалъ предъ лицето на Доротеа. А пакъ и той не се показвалъ на вѣнь, и станалъ неволно затворникъ, защото гражданитѣ особно пакъ абаджийтѣ и казанджийтѣ не го оставяли на мира, отъ които едни чукали а други викали слѣдъ него.

На 20-й Октомврий, църквитѣ били отворени, въ които редовно се вече служило, нъ Доротей не е можилъ да стѣпи въ тѣхъ. Една частъ отъ митрополията служила и за болница, гдѣто умрѣлъ единъ болникъ, който на 6-й Декемврий щѣлъ да бжде погрѣбенъ. Никой отъ священниците не искалъ да влезе вътрѣ за да чете молитва надъ мъртвеца. Коджабашията Х. Иванчо, убѣдилъ полъ Тоша, завелъ го въ митрополията, гдѣто Доротей това и чакалъ. Той почналъ да принуждава попъ Тоша да му цалува ръка за благословение и тогава да чете надъ мъртвеца. Попъ Тошо като отказалъ, Доротей го подлегналъ и съ помощта на слугитѣ си отрѣзалъ му брадата и косата, взелъ му калмавката, наложилъ на главата му фесътъ на умрѣлия и истикалъ го на вѣнь. Такава една нечута до това врѣме постѣпка, до толкозъ възмутила българското население, щото, щомъ се ударило клѣпалото на тревога, маже, жени и дѣца отъ цѣлия градъ се натрупали около митрополията и ако Доротей не билъ заключилъ вратитѣ, на кхсове щѣли да го направатъ и когато една стѣна отъ оградата на митрополията била вече срутена. пристигнала военна помощ която сполучила да заварди Доротеа и до 20 д. отъ населението били ранени отъ солдатитѣ, ако послѣднитѣ за избѣгване на кровопролитие дѣйствували само съ грѣбътъ на сабитѣ и съ прикладътъ на пушкитѣ. На другия денъ чаршията не се отворила и гражданитѣ настояли предъ управителя да издѣйствова отъ по-висшата власть заповѣдъ за по-скоро отдалечаване на Доротеа изъ София, като му заявили рѣшително че догдѣто се намира фенерския пратеникъ въ градътъ, дюгенитѣ нѣма да бждатъ отворени. Новия управитель Ахмедъ

Расимъ паша, като неможеше по никой начинъ да укроти развълнуваното население, той съобщил на великия везиръ желанието на гражданитѣ, слѣдъ като бѣ съобщилъ и извършеното отъ Доротеа, пристигна заповѣдь за неговото отстраняване. Доротей на 9-й избѣгна изъ митрополията и на 14-й испратенъ за Одринъ. Заповѣдта за неговото отстраняване, по-неже била пристигнала на 7-й Декемврий, гражданитѣ сж празновавали този день три години на редъ съ особно славословие.

1862 год. Отровнанието на Бр. Миладинови, смѣсената българо-грѣцка комисия и разглежданието на осемтъ точки. Миналата 1861 год. бѣ злочеста за българския народъ, че изгуби изъ средата си народнитѣ свои пастири, нъ за патриаршията тя е била още по-злочеста съ афоресванието патриарха, съ отхвърганието патриаршескитѣ *устѣпки*, съ пристиганнето на народнитѣ представители въ Цариградъ, съ закачванието на патриаршеския вратъ 8-тѣ точки, съ неприеманието испратенитѣ ѣ владици и съ позорното изгонване на Доротеа изъ София.

Настоящата 1862 год. още съ настѣживанието си потоци въ скърбъ сърдцата на цѣль български народъ съ звѣрската постѣпка на патриаршията, която лиши отъ животъ Димитрия и Константина Миладинови.

Братя Димитръ и Константинъ сж отъ г. Струга (Македония). Първия е роденъ около 1810 г. а послѣдния въ 1830 г. Тѣ сж учителствovali въ Македония на грѣцки, а отпослѣ се показали върли гонители на този чуждъ языкъ за което сж станали и жертва. Д. Миладиновъ наклѣветенъ отъ грѣцкото духовенство като русски шпионинъ, на 17-й Февруарий 1861 г. билъ уловенъ и задрѣнъ, а на другия день закаранъ въ Охридъ, отъ гдѣто билъ испратенъ за Битола, а послѣ въ Цариградскій затворъ. На 28-й Юлий с. г. братъ му Константинъ отишелъ въ Цариградъ за да види брата си, нъ на другия день и той билъ задрѣнъ въ другъ затворъ. Слѣдъ дълги ислѣдвания като не се указало нѣщо въ което да се обвинхтъ и съ съдѣйствието на народнитѣ представители, било рѣшено да се освободятъ, нъ патриаршията прибѣрзала и както мнозина други българе, тѣй и тѣхъ лишила отъ животъ чрѣзъ отрова, отъ които Димитрий билъ отровенъ на 7-й а Константинъ на 11-й Януарий въ затвора.

Възникналия презъ мѣсець Августъ м. г. между патриарха и другата страна раздоръ, въ началото на настоящата година, той се бѣ преобърналъ на една ожесточена борба. За да се даде край на злото, по-виднитѣ гръци помолихъ патриарха да тури въ дѣйствиѣ новия уставъ, за което съвѣтванъ и отъ портата, на 28-й Януарий свика народно събрание отъ 90 мирски и 20 духовни лица, предъ които, като заяви че приема приспособленieto на новия уставъ безъ никакво измѣнение, назначиха се членовѣтъ на синода, нареди се и смѣсенія гръци съвѣтъ отъ 8 души миряне и 4-ма архиереи и гонението престана. Въ този съвѣтъ, който засѣдаваше въ патриаршията, занимаваше се и съ граждански дѣла, гръцитѣ, съ хитростъ, поставихъ и двама българе Г. Кръстевича и Д. Гешоглу, които, слѣдъ като узнахъ, че тѣ сж поставени за ордие, щото чрѣзъ тѣхъ да се привлечатъ и българетѣ въ случай на нужда къмъ този гръцки съвѣтъ, Д. Гешоглу подаде писмено оставката си на 27-й Августъ 1863 г. Презъ м. Септемврий биде поканенъ на негово мѣсто Х. Н. Х. Минчогу нъ той отказа и Г. Кръстевичъ напусна.

Смѣсената бѣлг.-гръцка комисия, на която щѣше да се възложи разглѣжданieto на българскитѣ искания още презъ м. Юлий м. г. като неможе да се състави по причина на раздора между патриарха и другата страна, сега, министра на външнитѣ дѣла Али паша, събщи на народнитѣ български представители, както и на патриарха, да му яватъ имената на онѣзи лица които ще избержтъ за тѣзи комисия и които да не сж повече отъ петъ за едната страна. Българетѣ избрахъ Полянския епископъ Партения, Г. Кръстевича, Д-ръ Ст. Чомакова, Н. П. Тѣпчилещова и Т. С. Бурмова и доложихъ на Али Паша, нъ отъ гръцка страна патриархътъ самъ искаше да назначи членовѣтъ, а гръцкия народенъ съвѣтъ не оставаше съгласенъ, та дълго врѣме неможихъ да бждатъ назначени. Въ едно събрание на 20-й Септемврий стана силно пренне върху това, най-послѣ странитѣ се отнесохъ до високата порта която даде правото на смѣсенія съвѣтъ и той избра Артскій митрополитъ Софрония и Лариский Стефана; Ст. Каратодориди, Павлаки Мусурусъ и Костаки Адосиади.

Гръцкия народенъ съвѣтъ избра сжщеврѣменно и една комисия отъ владичитѣ Измирски и Мелнишки, Палеологосъ, Анастасиядисъ и Н. П. Тѣпчилещовъ, която да се занимава съ

преглеждането патриаршеския дългъ. Поканенъ Тъпчилецовъ на заседание, той отказалъ, като възразилъ че тя понеже ще се занимава съ въпросъ отъ който българетѣ никакъ не се интересуватъ, той не може да вземе участие. Тъзи комисия се растури безъ да пристъпи въ разглеждането на дългътъ.

На 18-й Юлий бълг.-гръцката комисия почна своитѣ заседания въ оградата на високата порта, при всячко че патриархътъ силно настояваше заседанията да ставатъ въ патриаршията. Следъ като се рѣши да се държатъ заседания всяки вторникъ, българетѣ заявихъ, за да се даде край на распрата възникнала между двата народа, трѣбва да се удовлетворатъ желанията на българския народъ, като се вземе за основа проектътъ състоящъ отъ осемъ точки, подаденъ на високата порта на 16-й Юлий м. г. извѣстенъ вече и на патриаршията. Комисията рѣши да се разгледа проекта точка по точка, та ако е възможно да се съгласятъ и двѣтѣ страни върху него съ нѣкои измѣнения.

На 24-й комисията разгледа първата точка по *избиранието патриарха*, върху която останахъ съгласни и двѣтѣ страни, следъ като направихъ българетѣ нѣкои устѣжки.

Втората точка за *състава на синода* се видѣ още по-остра въ очитѣ на гръцитѣ. Върху нея се повдигнахъ силни прѣния. Тя се разглежда въ нѣколко заседания съ голѣмъ шумъ въ разискванията, нъ като неможихъ да останатъ съгласни нито единтѣ нито другитѣ, възложихъ на високата порта пейното разрѣшение. Комисията, за да не губи врѣме пристъпи въ разискването на 6-та точка, за *избиране владичитѣ*, която се рѣши тоже съ прѣния и съ устѣжки отъ страна на българетѣ, въ преди рѣшението на втората точка отъ високата порта, българетѣ неприехъ да подпишатъ протокола, а гръцитѣ силно настоявахъ въ подписването му. Като се бѣхъ изминали цѣли три мѣсеци и комисията нищо не бѣ извършила, на 22-й Октомврий Али паша казалъ на членоветѣ: „Вий освѣнъ да се карате, нищо друго не вършите, прочее, идете у васъ си и каквото искате правете“. Следъ това, повечъ отъ три мѣсеци, комисията вѣмала заседание.

Нѣкои отъ владичитѣ които се още крѣпехъ по българскитѣ епархия, като не имъ даваше народа пари, тѣ почнаха да искатъ съдѣйствието на патриарха въ събиранието владичивата. Патриархътъ издѣйствова на 8-й Октомврий отъ пра-

вителиството подобна една заповѣдь и испрати окръжно до владичитѣ да събиратъ владичивата си. Българетѣ обаче се въпротивихъ, при всичко че и властта ги заставляваше да платятъ, а пакъ въ нѣкои мѣста и самитѣ гръци отказахъ, съ извинение че православнитѣ българи като незаплашали и тѣ нѣма да плататъ. Това застави патриарха, който на 13-й Ноемврий издѣйствува царско емирнаме (заповѣдь) което гласеше: „Митрополита или епископа ще призове първенцитѣ отъ цѣлата епархия въ единъ опредѣленъ день и ще разхвърлятъ владичивата заплата за отъ 1-й Януарий 1863 г. между народа. Нѣ ако се появатъ нѣкои да упорствуватъ и духовнитѣ началници прибѣгнатъ до властта, да имъ се дава съдѣйствие, тѣй като всякой който принадлежи на православната църква, длъженъ е безъ противорѣчие да заплати на своя пастиръ, която заплата се одобри отъ народа“. Това емирнаме се испрати до управителитѣ, съ заповѣдь да го съобщатъ на подвѣдомственитѣ си чиновници, които да взематъ мѣрки за точното му изпълнение.

1863 год. упорството на българетѣ противъ емирнамето и бѣлг.-грѣцката комисия. Емирнамето отъ 13-й Ноемврий ако и да гласеше че расхвърганieto владичивитѣ заплати почнува отъ 1863 г. владичитѣ обаче, съ силата на това емирнаме поискахъ да събиратъ владичивата си и за миналитѣ години, която населението бѣ отказало да имъ заплати. Нѣ българетѣ освѣнъ въ г. Ямболъ, на всякадѣ показахъ таково упорство, щото и властта се видѣ безсилна да помогне на грѣцкитѣ владичи. Отъ всички най бързъ се показа Одринския Кирилъ, който най-първо се опжти за г. Ямболъ, гдѣто, ако и да нѣмаше нито единъ грѣкъ, нѣ първенцитѣ почти изобщо бѣхъ грѣкомани. Поставения надписъ на църквата св. Георги отъ 1835 г. и днесъ виси на грѣцки. Всичкитѣ надгробни плочи сж надписани тогава по грѣцки. Въ училището и църквата за дълго врѣме се чело по грѣцки. Нѣкои отъ младежитѣ поискали презъ 1859 г. да се кажатъ на великия четвъртъкъ едно двѣ отъ 12-тѣ евангелия по славянски нѣ грѣкоманитѣ не позволили. Едвамъ презъ м. Априлъ 1861 г. нѣкои отъ младежитѣ сполучили да изгоржтъ грѣцкитѣ книги отъ църквата св. Троица, та исхвърлили грѣцкия языкъ, нѣ за този великъ грѣхъ грѣкоманитѣ ги наклѣветили предъ властта и

искали тѣхното наказание. Казали сме, че презъ 1860 г. не оставихъ да се отпразнова и памятьта на св. Кирилъ и Методий, съ една рѣчь, Ямболци до тѣзи година считали себе за Омирови потомци и посрещнали Кирила съ голѣмо тържество, отдали му приличнитѣ почести, заплатили му владичината и го испратили. А пакъ гражданитѣ въ Сливенъ щомъ се извѣстили за пристиганието на Кирила въ Ямболъ, тѣ му писали да не отива въ Сливенъ защото, нито ще го приематъ, нито пари ще му дадатъ и той не се рѣшилъ да отиде, нъ съ едно писмо отъ 29-й Декемврий м. г. между друго имъ пише: „Въ разстояние на 21 день ако не внесете владичината за три години 118,000 гр. самъ ще дойдъ и ще я съберъ чрѣвъ властѣта“. При това той писалъ и на каймакамина да испрати въ Одринъ шесть души отъ първенцитѣ, съ които да се споразумѣе за расхвърганието владичката заплата за въ бѣдѣще. Каймакамина събралъ първенцитѣ и строго имъ заповѣдалъ минутно да отговоратъ на Кирила, че ще изпълнатъ приказанието му. На 31-й въ недѣля, народа се събра слѣдъ цркъва и даде слѣдующия отговоръ на каймакамина: „ако бѣлгарския патриархъ (униятския), който е снабденъ тоже съ царски берагъ или честното правителство поиска нѣщо отъ Сливенци, готови сж да отговорятъ, нъ на лица които народа никакъ не припознава, не може нито да отговаря, нито да пише, нито пакъ и лула тютюнъ да имъ даде.

Презъ м. Януарий Нишкий Калиникъ испратилъ протосингелтъ си изъ епархията за владичина, обаче нигдѣ не му заплатили и всжду отговаряли, че не го припознаватъ.

Презъ сжщия мѣсець Търновский Григорий испратилъ протосингелтъ си въ Казанлъкъ, коумто още презъ 1860 г. Груйогду въспречятствова въ събиранieto на владичината, а сега му казали, че не го и припознаватъ, и че тѣ сж уняти.

На 8-й Февруарий сжщия Григорий писалъ на гражданитѣ въ Лѣсковецъ, да испрататъ двама представители за православна недѣля въ Търново, които да му занесятъ владичината и да получатъ наставления по нейното събиране за въ бѣдѣще. А на 17-й повикалъ писмено двамина отъ Габровскитѣ първенци, които да му представатъ училищнитѣ и црковнитѣ смѣтки, да му предадхтъ паритѣ отъ вулитѣ и да расхвърлятъ между населението владичината. Габровци, въ отговоръ му писали; „Да живѣе папа Пий 9-й и султанъ Азиясь,

а Вий сте за насъ мъртви“, обаче на 24 сутренъта пристигналъ управителя изъ Търново и испратилъ Цоня Пенчовъ и Ив. Андрейчевъ при Григория, които му и устно казали това и се завърнали.

Въ нѣкои градове гдѣто властѣта употрѣби по-голѣми насилия, станахъ силни вълнения и българското население отговаряше, че е готово да приеме унията отколкото да плати на грѣцкѣи владика. По тѣзи причина патриархътъ повика на 19-й Февруарий двамина отъ българскитѣ представители на които предложи да убѣдатъ своитѣ другари както и народа за да стане едно примирие и да се отстрани всяка опасностъ отъ страна на унията. На 22-й стана събрание въ патриаршията, което рѣши да се пише до владичитѣ по вѣнъ, за да бждатъ поумѣрени при събиранieto на владичината. А пакъ българскитѣ представители като знаехъ, че цѣльта на патриархътъ бѣше само да се убѣдатъ българетѣ да даватъ пари на владичитѣ, а не че той скърбеше ако тѣ станехъ унияти, на 23-й въ едно събрание при българската църква, рѣшихъ и испратихъ окръжно до българския народъ, съ което, като го насърдчавахъ да постоанствова, обѣщавахъ му, че желанията му скоро ще бждатъ удовлетворени.

Слѣдъ това окръжно българетѣ показахъ още по-силно упорство. Ксантійски Дионисий писалъ на жителитѣ въ Ахъ-Челебийско да му испрататъ владичината по 20 гр. на вѣнчило, която и събрали, нъ като получили въ това врѣме окръжното отъ народнитѣ представители, тѣ му отговорили на 26-й Февруарий, че немогътъ да му заплататъ до рѣшението на църковния въпросъ.

На 2-й Май Руссенци подадохъ жалба на Силистренския управитель Арифъ паша че немогътъ заплати на владиката Синесия защото не го припознаватъ.

Ловчанския Иларионъ силно настоялъ предъ властѣта за събиране владичината за три години, нъ каймакамина, като видѣлъ упорството на гражданитѣ, отговорилъ, че той не може да употрѣби насилие върху населението, ако то не иска да му заплати доброволно.

Гражданитѣ въ Карнабатъ които били писали на Анхицккия владика Василия че не го припознаватъ и той дълго врѣме не билъ стжнилъ въ Карнабатъ, сега обаче осмѣлили се *и ги посѣти*, нъ тѣ освѣнъ че не го посрещнали нъ и на

хантъ не го приели, та пренощувалъ на едно цинцарско дюкянче. На другия день той отишелъ въ Сливенъ при мюте-сарифина и се оплакалъ. Мютесарифина поискалъ нѣколцина отъ първенцитѣ безъ да окаже на име и гражданитѣ испратили Х. Мина Поповъ, Рача Сивиловъ, Нейча Жечевъ и Тодора Николовъ. Тѣ били хукани, пеувани, заплашвани и съ насилие принуждавани да цалуватъ ръка на владиката и да убѣдатъ населението да му заплати. Х. Мина, който възразилъ че този владика не е тѣхенъ, не го припознаватъ, а срамъ и укоръ ще бѣде за тѣхъ ако му цалуватъ ръка, билъ задържанъ за да се испрати въ Одринъ, а другаритѣ му пу-стнали, обаче и той се освободилъ съ *рушветъ* и владиката нестѣпилъ вече въ Карнабатъ.

Одринский Кирилъ слѣдъ малко врѣме отъ като му бѣхх отказали Сливенци, пакъ настоя за пари, нѣ тѣ съ своето постоянство, направихх и Ямболци да не му даватъ вече владичина.

Въ нѣкои мѣста, гдѣто властѣта употрѣби още по-големи насилия, а българетѣ неможихх да противостоятъ, тѣ заплатихх на владичитѣ. Видинский Паисий събралъ владичината си отъ Видинъ, Ломъ, Бѣлоградчикъ и отъ цѣлата Епархия. Жителиѣ на с. Голецъ, преди двѣ години почнали да четятъ славянски, за което Месемврийския владика затворилъ църквата имъ и тѣ отказали да му плащатъ владичина, сега той испратилъ дякона си съ жандарми, които, щомъ влезли въ селото почнали да грѣматъ съ пушки и да биятъ гдѣ когото стигнатъ. Всичкитѣ мъже избѣгнаха, а тѣ принудили женитѣ да каратъ житото за владичината съ кола на хамбара. И въ Охридъ първенцитѣ Н. Георгиевъ, Г. Мустаковъ, Стефанъ, Коста, Ташко, Хр. Момомче, Ангелъ К. Каука и М. П. Алексневъ, които съвѣтвали населението да не дава пари на владиката Мелетия, слѣдъ като били запрѣни по настояванието на владиката, властѣта събрала отъ тѣхъ 95 лири, като заставила първитѣ трима да заплататъ по 15 лири а другитѣ по 10.

Българо-грцката коммисия, която бѣше възложила разрѣшението на втората точка отъ проектътъ върху високата порта и която на 22-й Октомврий м. г. бѣше прекъснала заседани-ята си, министра на външнитѣ дѣла Али паша, повика на 5-й Февруарий членоветѣ на коммисията въ домътъ си и събщи имъ, че тази точка е вече рѣшена; нѣ преди всичко той

прочете прадето отъ м. Мартъ 1861 год. по *устажикитъ* и заяви, че двѣтъ правдини на българетъ означени въ 1-й членъ: „По българскитѣ епархии да се назначаватъ владци българе“ и въ 2-й, „Онѣзи епархия които покаже кандидатъ съ нужнитѣ качества, той да бжде ржкоположенъ за нея“, като съ дадени по желанието на патриаршията, трѣбва и да се узаконятъ, защото и шестий членъ отъ проекта на осемтъ точки гласи същото. Слѣдъ това той исказа своето рѣшение по втората точка за *сзставтъ на синода*, че и онѣзи владци отъ по-малкитѣ епархии да засѣдаватъ въ синода съразмѣрно съ числото на вѣничлата въ епархиитѣ имъ, когато дойде редътъ. По поводъ на това, въ слѣдующето засѣдание гръцитѣ предложихъ единъ проектъ за раздѣление епархиитѣ въ три разряда, обаче българетъ не го приехъ и двѣтъ страни се отнесохъ пакъ до министра на външнитѣ дѣла. На 30-й Априлий слѣдъ живи и продължителни прения върху втората точка, която на 5-й Февруарий Али паша предложи рѣшена и която българетъ приехъ а гръцитѣ силно отхвъргахъ, като неможихъ по никой начинъ да останатъ съгласни, тѣ се разотидохъ безъ да свършатъ нѣщо. А на 28-й Май въ засѣданието, гръцитѣ не оставихъ нито дума да се изговори за тѣзи точка и българетъ се отнесохъ съ жалба до Али паша. На 2-й Юний той повикалъ комисията въ домътъ си, гдѣто слѣдъ дълги прения между двѣтъ страни, казалъ имъ, че той е вече убѣденъ какво двѣтъ страни неможтъ се съгласи помежду си и распрята имъ ще се разрѣши отъ правителството.

Въ това врѣме патриаршеския ковчегъ билъ съвършено исчерпанъ и патриаршията поискала 60,000 лири въ заемъ отъ правителството, нъ като намѣрилъ синода за по-добрѣ, заемътъ да стане отъ банката, на 3-й Юний испрати една четиричленна комисия съ запечатанъ такриръ до великия везиръ за тѣзи сума, на която исплащанието да се наложи върху народа, срещу патриаршеския дългъ, обаче банката не удовлетвори желанието на синода.

Патриархътъ Иоакимъ ако и да располагалъ огромно богатство, нъ всичко каквото се внасяло въ патриаршията, прибиралъ безъ смѣтка. Синодалнитѣ старци още презъ м. Септемврий 1861 год. поискали да го свалятъ за неговитѣ *безчестни дѣла*, особно за грабежътъ му, нъ той съ хитростта си обвинилъ своитѣ противници и задържалъ се на престола.

Той притежавалъ всичкитѣ зли качества: Най-унизително клѣветничество; лицемерна набожностъ съчетана съ най-истъинчено сладострастие; яростъ и гордостъ толкозъ усилена, щото всичко принасялъ въ жертва; лихоимство съпряжено съ тиранство; кощунство, презрение и на религиознитѣ убѣждения и надъ самата вѣра. Противъ наредбитѣ на священнитѣ правила и безъ знанието на съвѣта, прибиралъ доходитѣ на вдовствуящитѣ епархии; взималъ скритомъ пари отъ всички игумени които заминавали презъ Цариградъ; отъ рукоположенитѣ Визийски, Верийски и други архиереи взелъ тайно по 35,000 гр. взатка: внисанитѣ отъ вънкашнитѣ архиереи сумми ерещо придворнитѣ имъ и други на народната касса дългове, той ги прибиралъ; водилъ преписка съ князь Куза за частна полза а въ вреда на мѣнастирскитѣ интереси и гръцкитѣ калугери изъ Влашко се изгонихъ; поискалъ отъ Иерусалимския патриархъ голѣма сумма жълтици за да му помогне по мѣнастирския въпросъ, а въ противенъ случай щѣлъ да опропасти въпроса. А когато въ едно събрание му било исказано всичко това, той отговорилъ: „Такова ми е поведението, ако не ви се аресва, дайте ме въ съдъ“.

Синода наедно съ смѣсеній съвѣтъ на 20-й Юний подадохъ едно прошение на високата порта, въ което като излагахъ злодѣйствата вършени отъ патриарха Иоакима, молахъ, да се отстрани отъ управлението на църквата. Иоакимъ протестира и поиска да се докажатъ обвиненията му, които, слѣдъ като се доказахъ, на 11-й Юлий портата издаде заповѣдъ за неговото сваляние, който едвамъ на 19-й биде заставенъ да напустне патриаршията.

Българетѣ ако и да помолихъ правителството да отложи избирането на новий патриархъ догдѣто се разгледатъ 8-тѣ точки за да могатъ взе и тѣ участие въ избирането му, нѣ като разгледанието на точкитѣ не можеше да стане скоро и безъ началника на църквата, а пакъ и споредъ новия уставъ избирането на патриарха трѣбваше да се извърши въ разстояние на 40 дни, портата се застъпи за избирането му и за такъвъ биде избранъ Амасийски Софроний който на 24-й Октом. пристигна въ Цариградъ. Въ ауденцията му при султана, напомнило му се за побскорото разрѣшение на църковния въпросъ и той се обѣщавалъ че първата му грижа ще бѣде тѣзи. Нѣ когато съдналъ той на престола, въ патриаршеската касса не

се намирало нито петаче, а новия уставъ като предвиждаше вече определена заплата на патриарха, на служащитѣ въ патриаршията, както и на владичитѣ съ означение на количеството. Софроний най-първо обърна внимание да снабди ако не кассата, да нахрани поне гърлата въ патриаршията. Той презъ м. Ноемврий испрати окръжно до подчиненитѣ на патриаршията владичи, въ което имъ заповѣдваше въ разстояние на 30 дни да внесатъ означеното за патриаршеската заплата количество, а онзи който неможе въ опредѣления срокъ да го събере, той трѣбва да го внесе отъ другитѣ си приходи; да внесатъ също и дългътъ си въ патриаршеската каса. Никакво извинение, казваше, неще бѣде въ сила да оправдае оногози който неиспълни заповѣдта. Прогнвъ него, освѣтъ че ще се употреби насилие, нъ ще бѣде и наказанъ за непокорство. При това, въ окръжното си той общаваше на владичитѣ всичкото си съдѣйствие и покровителство въ събиранieto и на тѣхнитѣ заплати споредъ устава, само по-скоро да изпълнатъ заповѣдта му. Софроний издѣйствова отъ високата порта изново и емирнаме до всичкитѣ валии, които издадохъ строги заповѣди до подчиненитѣ имъ мюлесиарифи за да съдѣйствуватъ въ събиранieto на владическитѣ заплати.

Патриархътъ Софроний който се бѣ заловилъ съ паричния въпросъ а първобния бѣ оставилъ на страна, Али паша го повикалъ на 19-й Ноемвр. и напомнилъ му обѣщанието което бѣше далъ предъ султана въ време на аудиенцията. Патриархътъ го увѣрялъ че тѣзи ще му бѣде вече грижата. На 20-й нѣкои отъ представителитѣ отидохъ при Али паша, който имъ далъ надежда за скорото рѣшение на въпроса. А на 30-й всичкитѣ представители се явихъ предъ него, за да узнаятъ патриаршеския отговоръ върху втората точка, на която комисията спрѣ своитѣ засѣдания. нъ патриархътъ като билъ казалъ, че неще може да се признаесе долгѣто не чуе и другата страна, той помолилъ представителитѣ да отидатъ при патриарха и да му искажатъ желанието на българския народъ.

На 2-й Декемврий една тричленна комисия отиде при патриарха комуто събщи, че по заповѣдъ на Али паша се явява предъ него, като искалъ да чуе желанието на българския народъ. Патриархътъ съжалилъ лошото положение на Църквата и казалъ да почнатъ засѣданията въ патриаршията, и въ кратко време ще се дойде до едно пълно споразумѣние. Нъ

като му възрази комисията, че скорото рѣшение на въпроса независи отъ мѣстото въ което ставатъ засѣданията нѣ отъ волята на лицата които сж обязани да го рѣшжтъ, и че до сега като сж продължавали засѣданията на високата порта, не е нужда да става мѣстение. Между това патриархътъ поиска да му се изложатъ писмено осъмтъ точки и на другия день желанието му се испълни.

На 5-й Декемврий представителитѣ отидохх при Али паша, явихж му че подадохж на патриарха осъмтъ точки писмено и Али паша се обѣщаль да ускори рѣшението на въпроса.

Патриархътъ слѣдъ като разгледаль осъмтъ точки, повикалъ на 20-й Декемврий синода и смѣсения гръцки свѣтъ въ патриаршията, за да изучи и испита въ какво състояние се намира въпроса. Слѣдъ дълги разисквания и обсжждания върху осъмтъ точки, патриархътъ ги намѣрилъ съвършенно несъгласни съ привилегиятъ на църквата, които нарушавали и самитѣ нейни основания; при това и българския народъ като се билъ повелъ по лжливитѣ свѣти на нѣкои отъ своитѣ водители, постоянно вольвалъ да неприпознава великата църква та затова не било възможно да се рѣши нѣщо окончателно по този въпросъ съ св. Синодъ, освѣнъ съ свикването на едно главно събрание. Станалото това рѣшение въ патриаршията, събщи се и на високата порта, която да разрѣши свикването на подобно събрание, нѣ послѣдната никакъ не бѣше наклонна на това, особно че гръцитѣ въ Цариградъ бѣхж съставили разни дружества за распространение на еллинизма по цѣлий Балкански полуостровъ, а въ сжщото врѣме гръцкитѣ вѣстници писахж, че нѣкои си Ялемосъ, представителъ въ Атинската камара, казалъ: „Онова, което се върши отъ нѣколко врѣме въ Тракия и Македония, туря въ опасностъ бжджето на отечеството ни и полага дълга преграда на напредъка и на величието на просвѣтителний еллинизмъ. Еллинския языкъ се изгна и замѣсти се съ варварския. Два часа, господа, далѣчь отъ Солунъ, (гласове: въ сжщий Солунъ, въ сжщий Солунъ!) въ сжщий Цариградъ гръцка църква, гръцки языкъ и гръцка народностъ ставатъ предметъ на поругание и презрѣние.“

По тѣзи съображения, види се, и по други нѣкои, портата не останала съгласна за свикване главно събрание, като казала на патриарха, че опредѣлената българи-гръцка комисия

ще може да дойде до едно споразумѣние върху осемтѣ точки, а въ онѣзи по която се появи силна препирня, тя ще бѣде рѣшена отъ високата порта.

1864 год. Постоянството на Руссенскитѣ граждани особно на гражданкитѣ при исплжданието на владиката Синесия, великото гръцко събрание и завръщанието на народнитѣ български владици отъ 3^{1/2} годишното заточение. Патриархътъ Софроний съ своето окръжно до владицитѣ и съ емирнамето отъ високата порта изново опълчи владицитѣ противъ епархиотитѣ имъ. Владичитѣ чрѣзъ властѣта пакъ почнахъ да привикватъ представители за разхвъргание заплатитѣ. Свищовскитѣ граждани които се призъвавахъ отъ Григория за 12-й Януарий въ епархиялниа градъ Търново, тѣ на 9-й испратили трима свои съграждани и въ пълномощното си казвахъ; „Ний ако и да неприпознаваме гръцката патриаршия и нищо общо нѣмаме съ нея, нъ като всякога покорни на царското правителство, испращаме означенитѣ тука трима съграждани, за да се споразумѣятъ съ представителитѣ отъ другитѣ градове.“ Нѣкои отъ Търновскитѣ *чорбаджии*, които били привърженици на Григория, подписали протокола че го припознаватъ за напредъ и ще му заплащатъ. Тѣ измамили и други отъ представителитѣ да поднишатъ, както и едного отъ Свищовскитѣ Ат. Н. Каракашъ, който безъ знанието на другаритѣ си подписалъ одобрената заплата на Григория. Нъ щомъ се извѣстило населението, отпратило единъ протестъ до народнитѣ представители въ Цариградъ, до високата порта и преписъ отъ него до Григория. Също и гражданитѣ въ Свищовъ отпратихъ протестъ съ 187 подписа до Търновския каймакаминъ, до Руссенския управитель и до високата порта, въ който казвахъ, че владика като Търновския, който ежедневно плѣни, клѣвети и предава на огънь българетѣ, още и Свищовци като сж заявили нѣколко пхти че неприпознаватъ развратното гръцко Фенерско духовенство, за това, лицето което е подписало одобрената заплата, остава за негова смѣтка, а Свищовскитѣ граждани ни най-малко се считатъ отговорни и нищо не признаватъ.

Руссенский Синесий, който цѣли три години живѣлъ въ епископията като афоресанъ, сега и той насърдченъ отъ окръжното на патриарха, отпратилъ се съ прошение до управителя

Арифъ паша, поискалъ да му се събере за три години заплатата 135,000 гр. и да му се предаде управлението на епархията. Синесий е назначенъ Руссенски епископъ презъ 1843 г. Той билъ както повечето негови събратия, човѣкъ развратенъ, блудникъ, грабителъ и ужасенъ гонителъ на българския языкъ. Презъ м. Юлій 1856 г. нагласилъ своитѣ привърженици, които нападнали учителя Параскева Дамяновъ въ църквата, който учителствувалъ цѣли 16 год. и изгонили го на вънъ защото пѣялъ славянски, а вмѣсто него Синесий повикалъ единъ грѣкъ и почналъ да преподава еллински, френски и немски, нѣ не и български. Презъ м. Октомврий 1860 г. гражданитѣ заявили писмено на народния пълномощникъ Ив. Мавриди да съобщи на Синесия да не чете вече по грѣцки, тѣй като твърдѣ добрѣ знаелъ български. Въ отговоръ, Синесий казалъ: „Азъ никоѣ нхтъ нѣма да приема да служа на тоя варварски языкъ, нѣ като не искате да четѣ грѣцки, нѣма вече и да стапа въ църквата Ви.“ Синесий останалъ постояенъ на думата си. Гражданитѣ възползовани отъ случай, подали прошение на управителя, въ което изложили, че Синесий се отказалъ отъ тѣхъ, неше да имъ служи и тѣ си поставили протосингела Нила Д. Изворовъ предсѣдатель на народнообщинския съвѣтъ и молятъ, да бѣде припознатъ и отъ властѣта.

Управителя, преди да испълни желанието на гражданитѣ, единъ день попиталъ Синесия за отношението на паството му къмъ него. Синесий, разумѣва се, не е можилъ да вникне въ цѣлѣта на запитванието, та съ гнѣвъ отговорилъ: „Българетѣ ме заставятъ да служа по языкътъ имъ, за това нѣма вече и да стапа въ църквата имъ, нито пакъ да ги представлявамъ предъ властѣта“. Управителя се убѣдилъ, че българетѣ иматъ право да искатъ припознаванието отъ властѣта на едно лице, което да ръководи духовнитѣ имъ дѣла и призналъ Нила за духовенъ начальникъ на Руссенската епархия. Гражданитѣ веднага извѣстили до общинитѣ по вънъ, че отъ тукъ нататѣкъ да се отнасятъ за всичко до Нила и той билъ вече като владика за народа, а при Синесия никоѣ не стапвалъ. Сега обаче слѣдъ като подалъ прошение до управителя Арифъ паша, послѣдния повикалъ Нила, заповѣдалъ му да отиде при Синесия, да му се поклони и да му предаде всичкитѣ книжи както и събранитѣ пари, било отъ вули, било отъ други приходи, а въ противенъ случай ще бѣде испратенъ на заточе-

ние. Нилъ се обѣщаль да изпълни съ готовность заповѣдта на управителя най-късно до два дни за да нарѣди смѣтките си, а въ сжщото врѣме, той съобщилъ на общинскитѣ членове това. Тѣ прибрали находящитѣ ся въ него 29,000 гр. общински пари, като го и отстранили врѣменно отъ общината, а на негово мѣсто поставили священника Христа. Слѣдъ това, гражданитѣ направили прошение до управителя, въ което го молили да не обръща внимание на Синесиевитѣ думи, защото, по този въпросъ се занимаватъ испратенитѣ въ Цариградъ изъ епархиитѣ представители и до разрѣшеннето на въпроса, българетѣ нито пари могатъ да дадѣтъ на гръцкия владика, нито пакъ да го припознаятъ за свой архиерей. Прощението се подало на 16-й Яннуарий на управителя отъ шесть души първенци. Въ това врѣме имало засѣдание, въ което присягствоваля и Синесия. Прощението се прочело. Синесий възразилъ, че тѣзи шесть души сж които подстрѣкватъ мирнитѣ граждани на подобни отстъпничества и ако тѣ не се испратятъ на заточение, скоро ще се осмѣлятъ да възбунтуватъ населението и противъ самата власть. Управителя, който билъ ужасенъ гонителъ на българския народъ, останалъ съгласенъ на това. Първенцитѣ били запрѣни, пресждата се писвала; двѣ сани (шайни) въ правителствения домъ били докарани и минутата на тѣхното заточение приближавала. Това скръбно извѣстие като молния се прѣснало изъ цѣлия градъ. Всичкитѣ български дюгени въ една минута се затворили, па и другитѣ народности исплашени отъ това внезапно движение, почнали да затварятъ и всякоѣ припкъкъ къмъ правителствения домъ. Въ растоане на петъ минути двора се изпълнилъ съ около 2,000 д. само българе мъжъе, жени и дѣца и въздуха се цѣпилъ отъ виковете. Управителя заповѣдалъ на жандармитѣ да нападнатъ на народа съ шашкитѣ си и при всичко че 5-6 д. бидохъ ранени, нѣ населението вмѣсто да побѣгне или да отстъпи, напротивъ, и онова което бѣше изъ вѣнъ портитѣ, насили, влезе вътрѣ, обгради санитѣ и отрѣза ремицитѣ на коньетѣ. Управителя се виждалъ безсиленъ да умири развълнувания народъ и, като съгледалъ при себе началника на артилерията, поискалъ едно отдѣление войска, нѣ началника не останалъ. съгласенъ да се употреби военна сила.

Когато се вършило това въ правителствения домъ, училищнитѣ настоятели заповѣдали на учителитѣ да распустнатъ

ученицитѣ и да затворатъ училището. Ученицитѣ, като пристигнали въ къщата си, по-възрастнитѣ придружени отъ своитѣ майки отиватъ въ митрополията, почнали да чупатъ врати, долани и кой каквото докачалъ, на улицата* изнасятъ. Въ врѣме на пожаръ, всякой единъ се старае да избави нѣщо отъ огъня, нѣ има и такива хора, които гледатъ *сеирѣ* само, Тука сеирджии нѣмало. Вечки били усърдни работници. Едни завдигали маси, други столове, трети санджаци, постелки, покривки, дрѣхи и разни други вещи, даже и архиерейскитѣ одѣжди, корона, патерица намѣрили улицата, тъй щото въ разстояние на нѣколко само минути, въ митрополията нищо не останало. — Споредъ пословицата, „съ трѣнь да влачишъ, нѣма що да закачишъ“. Нѣкои отъ страхъ, за да не се повърне Синесий пакъ въ епископията, вѣскачили се на покрива и почнали да свалятъ керемидитѣ.

Управителя, като се извѣстилъ за тѣзи случка, той станалъ още по-свирѣпъ и всячески се мжилъ да отстрани народа отъ правителствения домъ, обаче, никой не се помѣствалъ. На обѣщанията му: „Вървете си ще пустна хората Ви“, хиляди гласове се чували: „Не вѣрваме, не вѣрваме и нѣма да се отдѣлимъ отъ тука живи ако не ни се отпустнатъ хората“. Това се продължавало отъ обѣдъ до два часа по турски вечерьтъ. Най-послѣ управителя като видѣлъ, че постоянството на народа се указвало по-силно отъ неговото, той заповѣдалъ да се освободатъ запрѣнитѣ, които щомъ приближили до народа, почналъ да ги пригрѣща, цалува и съ викове *да живѣе султана*, на рѣки занесени въ общинската стая. Въ сѣщия вечерь, Синесий придруженъ отъ четирма жандарми, отишелъ въ епископията, расковали дѣскитѣ на *миндерлика*, извадили четири газови тенекии пълни съ злато около 15,000 лири, оставили единъ жандаринъ да варди другитѣ вещи, а паритѣ, короната и патерицата занесли въ английското консолато.

На 17-й сутренъта, вещитѣ отъ улицата бидохъ вдигнати съ кола въ правителствения домъ. Въ сѣщия день, Синесий протестира срещу една *вандалска чета отъ злодѣйци, сватотатци и бунтовници*, които разорили епископията, оставили го безъ домъ и покривъ, ограбили паритѣ му и залозитѣ отъ 200,000 гр. и моли правителството да се съобщи протестътъ му гдѣто трѣбва. Обаче, този протестъ не можѣ да се съобщи въ сѣщото врѣме, защото до 20-й Януарий цѣлата

чаршия бѣше затворена; членовѣ на общината които бѣхъ обърнали своето внимание да се положатъ повече подписи на прошенето до великий везиръ Фуадъ паша противъ Синесия и управителя, и тѣ не засѣдавахъ. На 20-й Януарий прошенето бѣше покрито съ 367 подписи и 2,000 печати, което слѣдъ като се испрати, дюгенитѣ се отворихъ, общинскитѣ членове се събрахъ на засѣдание и владишкия протестъ имъ се събщи. На 26-й властѣта повика двамина отъ първенцитѣ и въ тѣхно присѣствие се описахъ загубитѣ на Синесия въ епископята и описѣтъ се испрати отъ страна на управителя въ Цариградъ. На 4-й Февруарий гражданитѣ отговорихъ на протеста. Тѣ казвахъ, че женитѣ като се извѣстили, какъ шесть души ще бждатъ испратени въ заточение и като знаятъ че Синесий е причината за това, събрали се и отмѣстили му за безчеловѣчната тѣзи негова постѣпка и прч. Управителя като отказа да приеме този отговоръ, гражданитѣ му го съобщихъ чрѣзъ великия везиръ. Въ сѣщия този день, четирма отъ ученицитѣ 12 — 15 годишни бидохъ грабнати отъ училището, закарани на ислѣдване а послѣ задрѣни въ полюса, нѣ и въ този случай. Руссенскитѣ гражданки показахъ своята храбрость. На 5-й сутренѣта се събрали всичкитѣ жени, избрали една десеточленна депутация, която се представила предъ управителя и казала: „Срамъ и безчестие е за единъ управитель да допуска, щото, такива малки дѣца да се полагатъ въ тъмница, а още повече че тѣ не сѣ и виновати. Ако се диратъ виновници за случката съ владишкитѣ вещи, съ които е запразднилъ общата наша къща, та не оставя да се учятъ момичетата ни въ нея, то, всичкитѣ жени отъ градѣтъ сѣ виновницитѣ, защото, всички взѣхъ участие въ това и всички сѣ противъ този грѣкъ владика, който всеки день клѣвети мжжѣтѣ ни и преслѣдватъ се неправедно. А като не могатъ по никоѣй начинъ да се отърватъ отъ него, ние рѣшихме да развадимъ свѣрталището му, което е нашъ имотъ, да се махне отъ градѣтъ ни.“ Управителя, като изслушалъ всичко, казалъ на женитѣ да си отиджтъ и обѣщаль се да освободи дѣцата, нѣ тѣ отговорили, че имъ било заповѣдано отъ страна на Руссенскитѣ гражданки, да не се отдѣлятъ отъ правителственния домъ безъ дѣцата, и съ постоянството си тѣ ги взехъ. Когато тѣзи депутация се отправи къмъ управителя, гражданитѣ телеграфирахъ чрѣзъ Гюргево на великия везиръ за задрѣнитѣ дѣца.

който заповѣда да се освободятъ. На 6-й сутренъта, жандармитѣ забрали отъ училището други ученици за изслѣдване. Женитѣ се пакъ събиратъ, отиватъ въ училището, заставятъ учителитѣ да распуснатъ ученицитѣ, заключватъ вратитѣ, предаватъ ключевѣтѣ на кмета Ангела Халкалийски за да ги занесе на управителя и да му каже, че ако се искатъ дѣцѣ за изслѣдване, тѣ трѣбва да се взиматъ отъ домоветѣ си наедно съ свойтѣ майки, а не да ги забиратъ отъ училището самички, да ги плашатъ и псуватъ изслѣдователитѣ. Закаранитѣ ученици слѣдъ като бидохъ изслѣдвани испратихъ се по домоветѣ си. На 10-й една депутация отъ най-благороднитѣ жени, отива въ Гюргево при английския консулъ, подава му изложение по дѣлото съ умоление да го испрати до английския посланикъ въ Цариградъ. Консула приелъ депутацията доста учтиво и обѣщаль се да извърши потрѣбното. Въ сѣщия този день и Синесий опраздни епископията, която слѣдъ като се поправѣ, служѣ за дѣвическо училище.

Управителя, ако и да бѣ позволилъ официално на Нила да води общинскитѣ работи, обаче, съ свойтѣ интриги, преиначаваня на случката, изопачаваня и преувеличаваня предъ великия везиръ, очакваше да види общината съвършено съсипана и нѣкои отъ гражданитѣ да бждатъ испратени на заточение, въ Руссенскитѣ граждани предварихъ, като испратихъ Г. Манчова въ Цариградъ, който придруженъ отъ народнитѣ представители, далъ обяснения на великия везиръ за всичко. На 6-й Августъ пристигна изъ Цариградъ Етемъ паша за да изслѣди работата. Наджханъ отъ управителя, той не погледна съ добро ако къмъ българетѣ и въ самото начало доста строго се показа. На 12-й повика двамина отъ първенцитѣ, на които заповѣдалъ, най-първо да намѣратъ къща на Синесия, а послѣ священникитѣ облѣчени съ църковни одѣжди, придружени отъ учители, ученици и народъ, съ хоругви и кръстове да го заведатъ въ църква, да ги благослови, опрости, а отъ тамо да отидатъ на къщата която ще му се посочи. На 13-й първенцитѣ като съобщихъ това на священникитѣ и на народа, тѣ както и священникитѣ се скрихъ, а българското население се трупаше около правителствения домъ и ако му се мѣрнеше на очитѣ Синесий, той щѣше да бжде на части раскъсанъ. Гражданитѣ се жаловахъ телеграфически на великий везиръ, слѣдъ което, Етемъ паша не само че оттегли своята заповѣдъ, нъ

изяви желание да посѣти и главното училище. Той испита нѣколко отъ ученицитѣ на турски и френски языкъ. Остана доста задоволенъ и подари 275 ека. разни книги за училищната библиотека и 1000 гр. за ученицитѣ. На 14-й първенцитѣ се явихъ при Етемъ паша и казахъ, че приготвили кѣща на Синесия. Етемъ паша му заповѣда да отиде на кѣщата, той обаче възразилъ, че не приема да отиде тъй просто, нѣ да бѣде заведенъ тържественно. Народа отказа на това и Синесий биде заведенъ отъ явечина на Етемъ паша и двамина жандарми. Кѣщата като не била добръ постлана, той се пакъ завърна въ правителствения домъ.

Презъ м. Октомврий пристигна новия валия Мидхатъ паша. Той каза на първенцитѣ: „Вии намѣрете кѣща на владиката за да се махне отъ правителствения домъ, а пакъ ако искате недѣйте го пуска въ църква и недѣйте го припознава.“ Синесий който искаше по протеста 200,000 гр. загуби, гражданитѣ се обѣщавъ да му дадѣтъ записъ отъ 200 лири съ условие, ако напустне градътъ. Той като бѣше убѣденъ, че нече може да живѣе вече въ Руссе, остана съгласенъ и презъ м. Ноемврий замина за Цариградъ. Презъ м. Май 1865 год. той билъ замѣстенъ отъ Паисия гркъ, и градътъ Руссе, който до това врѣме е билъ сѣдалище на епископъ, зависящъ отъ Търновскій митрополитъ, станалъ сѣдалище на митрополитъ.

За това приключение, ако и да претърпѣ съвсѣмъ несправедливо наказание Симеонъ С. Златевъ, който се обвини че напхналъ вратитѣ на правителствения домъ, гдѣто вардили жандармитѣ, та нахлуло населението, на 20 Мартъ 1865 год. се испрати въ Цариградъ, а послѣ въ Сивасъ на три годишно заточение, обаче, то направи неприятно впечатление между гръцкото общество въ Цариградъ. Въ патриаршията стана събрание въ което се рѣшило да се доложи незабавно на портата случившето ся въ Руссе и да се иска воля за свикване едно велико събрание, което да рѣши българския въпросъ, защото това състояние на архиерейтѣ въ България, не трѣбвало да се търпи за повече, тъй като тѣхната честь, животъ и имотъ се намирали ежеминутно въ опасностъ. На другия денъ патриархътъ отиде при Али паша и му представи необходимостта на едно велико събрание относително за българския въпросъ. Патриархътъ, който и други пакъ бѣше искалъ воля за свикване велико събрание, като единствено средство за рѣшение на българския въ

просъ, и като въ началото на м. Януарий бѣ заявилъ писмено на високата порта, че синода по никоѣ начинъ не ще може да рѣши втората точка, нито пакъ приема нейното отъ високата порта рѣшение, и за да не указва вече на причини за неговото протаканіе. Али паша остана съгласенъ и на 21-й Февруарий събранието се свика. То се състоеше отъ 33 духовни лица, а мирскитѣ бѣхъ по-много. Между духовнитѣ се намирахъ и трима българи — Пловдивски Панаретъ, Преславски Антимъ и Софійски Доротей, а между мирскитѣ, само Г. Кръстевичъ. Патриархътъ, съ едно невразумително слово при отваряние събранието, можи да искаже само, че българскитѣ исканія въ осемтъ точки се намѣрили отъ него и отъ св. синодъ не съгласни съ дѣйствиущитѣ устави и разрушавали самитѣ основания на църквата. Членовѣтъ на събранието слѣдъ като одобрихъ мнѣнието на патриарха, възразихъ, че тѣ ушъ нѣмали никакво понятие отъ ходѣтъ на въпроса, та да се опредѣли една комисія отъ лица, които сж били по-близо до работата, която да освѣтли събранието. Назначи се комисія отъ петъ духовни и петъ мирски лица да изучи положението на въпроса и въ разстояние на 25 дни да представи своя рапортъ. При всичко, че Али паша бѣ казалъ рапортътъ да бѣде представенъ преди байрама, нъ като дѣльта е била само за протаканіе, комисіята не работеше усърдно, рапортътъ въ опредѣления срокъ не се представи, а патриархътъ никакъ не настояваше, представителитѣ на 27 Мартъ направихъ едно събрание на метохътъ, въ което се избрахъ 11 души за да съставляватъ наедно съ представителитѣ единъ съвѣтъ и да разсждаватъ било по общински работи, било по църковния въпросъ. При това рѣшило се да подадхъ и едно прошение до Али паша, съ което да молятъ да се застави патриархътъ, за да се даде край колкото е възможно по-скоро на църковния въпросъ.

Въ 12 Априлий на Върбница стана второ засѣданіе отъ събранието, въ което най-първо се прочете докладътъ (изложението) на комисіята. То се състоеше отъ петъ глави. Първата съдържаше исторіята на въпроса, въ която се доказва че до 1848 год. между *така нарѣченитѣ* българи не се забелѣжвало никакво незадоволство противъ църковното управление. Всички били отъ архипастыритѣ си благодарни и покорни чада на църквата. Роптанието се почнало отъ тѣзи година, защото се

били вмъкнали тукъ-тамъ нѣкои развратни учители, както и нѣкои политически и религиозни агенти, които развалили умътъ на народа. Първото, което патриаршията била записала, било прощението на Видинскитѣ българе, да иматъ българинъ владика, а слѣдъ него повдиганieto на Пловдивскитѣ българе противъ митрополита си Хрисанта. Църквата, ако и да била напълно убѣдена въ невинността на Хрисанта, нѣ движима отъ матерня любовь къмъ своитѣ чада, отдалечила го отъ епархията му, за да задоволи българетѣ. Водима отъ истата любовь, позволила да си съградатъ църква въ Цариградъ, да четатъ по язикътъ си и ржкоположила имъ особенъ български архиерей при тѣзи църква. Нѣ тѣзи нейни грижи и устапки нѣмали никакво дѣйствиe при непрестаннитѣ подбуждения на развратнитѣ учители и на политическитѣ и религиозни агенти, нѣ пакъ, освѣнъ тѣзи двѣ три мѣста, всичкитѣ българе за сега били благодарни отъ патриаршията, както свидѣтелствуватъ и прощенията на Кюстендилската, Видинската и на Пиротската епархии, на които жителитѣ ако и да били първо увлечени въ това заблуждение, обаче, скоро познали своята погрѣшка. Въ края на тѣзи глава сж изложени най-силнитѣ обвинения върху българския народъ, особно жестоки нападения и ядовити клѣвети сж хвърлени върху Илариона Макарополский. Нѣ патриаршията като чадолубива майка, всичко е претърпѣла. Въ втората глава се опровергаватъ оплакванията на българетѣ като противозаконни и неумѣстни, и че българскитѣ патриаршества никога не били припознавани отъ вселенската патриаршия, търпѣни волно и най-послѣ уничтожени. Архиереитѣ, никои пакъ не гонили българския язикъ изъ църкви и училища, нѣ напротивъ трудили се да се задържи въ нѣкои църкви гдѣто се виждало нужно. Въ третата глава за народноститѣ се казва, че църквата нито е правила нито може да прави нѣкое различие по народностъ, както искатъ българетѣ. Въ четвъртата глава за управлението казва, че православнитѣ народи не се дѣлятъ по язикъ или по происхождение, нѣ по вѣроисповѣданне; слѣдователно, Цариградский патриархъ билъ признатъ за началникъ на всичкитѣ православни народи подъ общото име *Румъ мин.летн.* Въ петата глава се опровергавахъ осемтъ точки като противоканонически.

Това изложение което бѣ написано отъ една ожесточена и съ особни стрѣмления, желанья и интереси партия, която

се водила по разни брошури издавани отъ най-распалени гръцки мозъци срещу праведнитѣ искания на българския народъ, не бѣше друго освѣнъ единъ обвинителенъ актъ противъ българетѣ, а защитителна рѣчь въ полза на великата църква.

Слѣдъ прочитание изложението, събранието рѣши да се напечата и раздаде на всичкитѣ членове, за да може всякой единъ да обмисли върху него и да си даде мнѣнието.

Българскитѣ народни владци Иларионъ и Авксентий, които тъкмо преди три години бѣхж испратени на заточение въ Принципитѣ острови, а послѣ за по-голъмо наказание, раздѣлени и испратени първия въ Кютая и Бруса, втория за Воло и Измитъ, а Паисий за Св. Гора, Чанакъ-Кале и Халки; а пакъ другитѣ трима — Софийски Доротей, Пловдивски Панаретъ и Видински Антимъ, ако и да бѣхж се вече обявили противници на патриаршескитѣ взглядове по църковния въпросъ, и открити защитници на народнитѣ си правдини, особно Доротей съ изложението си до патриарха отъ 5-й Мартъ, обаче не се рѣшихж не само да служатъ по Въскрѣсение въ българската църква, нъ даже и да се яватъ, а прѣснахж се по гръцкитѣ. Доротей служилъ на Влахъ Сарай, Панаретъ въ църквата на Галата, Антимъ въ Хаскою, а службата въ българската народна църква се извърши само отъ свѣщенникитѣ. На втора пасха, свѣщенникътъ Тодоръ по обичая почна да чете евангелието и по гръцки, българетѣ обаче не го оставихж като му извикахж да мълкне. На втория редъ той пакъ почна, нъ тогава се спузнахж нѣколцина, грабнахж книгата изъ рѣцѣтъ му и я захвърлихж.

Великото събрание въ второто си засѣдание на 12-й Априль като бѣ рѣшило да се напечата изложението на комисията и раздаде на членоветѣ, на 17-й Май въ недѣля на Самарянката държа третото си засѣдание, въ което преждившии Цариградски патриархъ Григорий 6-й предложи единъ проектъ, който се отнасяше само до първата и втората отъ осъмѣтъ точки т. е. за избиранието на патриарха и за съставатъ на синода, като прибави, че заплатата на владциитѣ била вече предвидена въ уставътъ, а останалитѣ точки понеже не сж съгласни съ правдинитѣ на великата църква, та не трѣбвало и да се разискватъ. Всичкитѣ патриарси и гръцки владци заявихж че сж съгласни съ това мнѣние, само българскитѣ владци Пловдивски Панаретъ, Преславски Антимъ

и Софийски Доротей възразихъ, че тѣ си съставили особни мнения, които изложили всякой отдѣлно и помолихъ събранието да дозволи да се прочетатъ. Мненията на Пловдивски и Преславски се прочетохъ, а на Софийски, което бѣше дадено на 5-й Мартъ на патриарха, не можѣ да се прочете, защото, секретаритѣ не можѣ ушѣ да го намѣратъ. Мнението на Пловдивскій се отнасяше почти върху точката за състава на св. синодъ, тѣй като другитѣ още не бѣхъ разгледани. Той казваше, че желанието на българскій народъ е, да се намиратъ въ синода не двама или четирма български владици, нѣ съгласно съ числеността на населението въ епархиитѣ. Мнението на Пловдивски се удостои съ едно гласно „нечестиво“ изрѣчено отъ одного изъ събранието, комуто патриархътъ не направи никаква белѣжка. Преславскій казваше че този въпросъ въ разстояние на четири години е взималъ споредъ обстоятелствата разни направления, и много пѣти вмѣсто да се даде по-добъръ ходъ на работата, тя се е повече заплитала, както и сега отъ изложението на комисията, а народа страда отъ кѣмъ религиозна точка и прч.

Предложения въ това събрание отъ преждебившии патриархъ Григория 6-й проектъ като бѣ одобренъ отъ всички патриарси и гръцки владици, сега се одобри и отъ ученитѣ богословци, съ измѣнение, да не се казва *български архиереи*, *българе*, нѣ православни, защото, църката не дѣли народностъ, а за членоветѣ въ смѣсенія съвѣтъ, за които Григорий казваше да бждатъ дванадесетъ а не осъмъ, и четирмата да бждатъ българе, между мпрскитѣ членове се породи несъгласие, понеже едни казвахъ, че смѣсенія съвѣтъ като се считалъ *Цариградска димогеронтия*, небивало да се приематъ четирма членове българе, тѣй като и въ даденитѣ презъ 1861 год. отъ патриарха Иоакима 15 *устѣпки*, нѣмало означено подобно нѣщо и, безъ да се дойде до едно окончателно заключение, трѣбваше да се държи още едно засѣдание, което се назначи за 22-й.

Въ това четвърто засѣдание което се мислеше и за послѣдно, Софийски Доротей настоя да се прочете и неговото изложение, въ което той казваше: „Всесвятѣйшии владико! Призовавъ отъ Ваше Всесвятѣйшество за общото събрание което имаше за предметъ разгледаннето на българскія църковенъ юсъ, и като ми се заповѣда да размисля зрѣло и да дамъ

мнѣнието си по него, както и другитѣ членове, прося спиехождението гдѣто предварямъ очакваното освѣтление отъ новосъставената комисия и моля, като вземете предъ видъ моята дѣломъ показана къмъ църквата преданность, бждете увѣрени, че това, което излагамъ не е увлечение и заблуждение, нѣ произведение на едно дълбоко разсеждане, основано на многогодишенъ опитъ и наблюдения. Сега нѣма да говорж за другитѣ осемъ точки, освѣнъ за втората, която ще олесни рѣшението и на другитѣ. Най-първо, като отхвърлямъ предложението за съставяние нова комисия, осждамъ отлаганието срокътъ за рѣшението на тѣзи точка, като считамъ за глупость печелението по този начинъ врѣме, за да се ползова църквата. Срамотно е да казваме предъ свѣта, че сега съставяме комисия да ни просвѣти по въпроса. Признавамъ и исповѣдвамъ праведното и безпристрастното предложение на правителството за рѣшението на втората точка. Ако наистина църквата не прави разлика между народность, защо се противимъ да се рѣши тѣзи точка споредъ безпристрастното предложение на правителството? Какъ можеме да казваме че несществува разлика между народность, когато глѣдаме че управлението на църковнитѣ работи се намира исклучително въ ржцѣтѣ на човѣци принадлежъщи на гръцка народность! Ако това става вслѣдствие бератитѣ на Цариградскитѣ патриарси, тогава трѣбва да се поглѣдне на бератитѣ и на онѣзи български самостоятелни архиепископи. Стига вече да се колебаемъ и да даваме на плевелитѣ да проникватъ и да забикалятъ църквата. Църквата не е нито гръцка нито българска, а е Христѣва и не е исклучително наслѣдие на гръцкый народъ, нѣ на всички вѣрющии въ ней. . . .“

Това изложение не се вмѣсти въ протоколитѣ, защото, гръцитѣ го намѣрихъ докачително не само за църквата нѣ и за самото правителство, обаче всички останахъ дълбоко замислени отъ него.

Слѣдъ разискванието на повдигнатитѣ въ миналото засѣдание въпроси, избра се една комисия която да състави проектъ за рѣшението съ препоржка, по общо съгласие, да се заменява думата *устжики* съ *нужда на православието* а думата *българинъ, гркъж*, да не се употрѣбява.

Въ петото засѣдание на 29-й Май слѣдѣ като се прочете изложението на избраната въ миналото засѣдание комисия,

възникнахъ силни прения върху различието на народностъ и безъ да се даде край, засѣданието се отложи за 5-й Юний.

Въ засѣданието на 5-й Юний, препирнитѣ бѣхъ още по-силни, като че нарочно скроени само за протакание. Едни казвахъ, че църквата не познава народи (етни) а само людие (лай) и споредъ това българский народъ трѣбва да се нарича *людство* а не народъ. Други пакъ, въ числото на които бѣше и патриархътъ, настоявахъ, че било противно на църковнитѣ канони, българската църква въ Цариградъ да се нарича *българска*. Слѣдъ дълги прения, останали съгласни върху слѣдующето: 1) Смѣсеній съвѣтъ който искатъ българетѣ, като ималъ по-голъма власть отъ колкото сегашния смѣсенъ съвѣтъ на патриаршията, то, да се пита правителството, ако разширява властта на този послѣдния, тогава да се премисли, какво участие могатъ взе въ него и епархиитѣ въобще; 2) Когато ще се избира владика за нѣкоя епархия, ако тя да е препорѣчила нѣкой кандидатъ, този кандидатъ да се предпочита, нъ не непременно той да се назначи владика, нъ да се вреди въ числото на тримата кандидати отъ които синодътъ ще избере едного.

Въ послѣдното на 12-й Юний засѣдание и едничкия между мирянетѣ членове българинъ Г. Кръстовичъ, изложи писмено своето мнение. Той наведе примѣри отъ евангелието, отъ апостолскитѣ и църковнитѣ правила, съ които доказваше онеправданията на българския народъ отъ страна на гръцитѣ. Той посочи и на истритата белѣжка че „църквата не припознавала народности“, която се прави съ цѣль за да може да се ползова отъ властта на църквата, само гръцката народностъ.

Слѣдъ това прочете се рѣшението на събранието, на което по-главнитѣ точки бѣхъ: 1) Исканията на българетѣ, щото половината отъ членоветѣ въ синода да бждатъ архиереи българе, като се намѣрило раздѣленнето на синодалнитѣ столове между шесть гръци и шесть българе противоканоническо, а мисълта да влиза всякой архиерей въ св. Синодъ по-рано или по-късно съответствено съ множеството на всяка епархия, като било ново нѣщо въ православната църква, не било възможно и да се приеме; 2) Сѣщо било неприемливо и исканието на независимъ съвѣтъ отъ архиереи и миряни, подъ председателството на единъ архиепископъ, защото е противно на църковнитѣ канони, въ които никакъ не се позволявало

да властвуватъ въ една и съща епископия двама съвършено единавѣрни религиозни началници; 3) При избиране патриархъ, освѣнъ опредѣления отъ устава начинъ, ще се призоваватъ и нѣкои църковни епитропи изъ Цариградъ; 4) При разглѣждането осемтъ точки, събранieto съ скърбъ забетѣжи исклучителния духъ който господствува въ него.

Тримата българе владици и Г. Кръстевичъ както и нѣкои отъ гръцитѣ неискаха да подпишатъ това рѣшение и силно упорствувахъ, обаче, високата порта като настояваше да ѝ се представи рѣшението, тѣ бидоха заставени и на 5-й Юлий подписаха, а на 1-й Августъ то биде представено отъ патриарха на високата порта. Нѣ българетѣ владици съ едно дълго изложение до Али паша искаха своитѣ мнѣния, които събранieto бѣ отхвърлило.

Софийски Доротей, слѣдъ като подписа рѣшението замина да посѣти епархията си, отъ която ако и да бѣ изгоненъ съ голѣмъ позоръ, нѣ патриаршията го считае пакъ за Софийски митрополитъ. Доротей като помнеше какъ го посрещнаха Софийци презъ 1861 год. какъ се отнесоха съ него и какъ го изгониха, той не се рѣши да отиде право въ София нѣ замина за Берковецъ, гдѣто билъ приетъ съ крайно хладнокрѣвие, обаче като служилъ на 26-й Юлий и неспоменжлъ името на патриарха, българетѣ го обиколили и не го оставяли да си отиде. Софийци щомъ се извѣстили за това, направили събрание и рѣшили да испрататъ въ Берковецъ хора, за да узнаятъ ако е вѣрно и тѣ да го призоватъ. Нѣ Вратчани, които преди нѣколко години кански пищѣли отъ него, сега прибѣрзали да го повикатъ и на 9-й Августъ билъ посрещнатъ отъ цѣлото българско население въ града и приетъ съ голѣма радость.

Слѣдъ заминаването на Доротеа изъ Цариградъ, нѣкои отъ българскитѣ представители се споразумѣли съ патриарха за да се испрати Преславский Антимъ въ епархията си и на 24-й Юлий писали на Шуменци да приематъ владиката си Антима или да му испрацатъ по 1500 гроша на мѣсецъ, въ противенъ случай патриаршията щѣла да имъ испрати гркъв владика. На 22-й Августъ Шуменци получили и друго увѣщателно писмо за приемването на Антима, нѣ както на първото тѣй и на това и не отговорили даже.

На 11-й Августъ по настояванието на патриаршията, портата издаде едно ираде (султанска заповѣдь) за расхвъргане върху православното население патриаршеския дългъ, който възлизаше тогава на $13\frac{1}{2}$ милиона гроша и споредъ *нофусъ тевтери* (списъкътъ на семействата), когото патриаршията изиска отъ правителството, указа се, че на всяко вѣнчило се падатъ, по 18 гр. тъй щото нѣкои семейства трѣбваше да заплататъ повече отъ 100 гр. особенъ данѣкъ, а слѣдъ издаване ирадето великия везиръ испрати и окръжно до валиитѣ съ заповѣдь, да се расхвърли дългътъ между православното население безъ разлика на народностъ.

Този дългъ както е извѣстно, патриарситѣ сж правили не за друго, освѣнъ за раскошъ, за удовлетворение на своитѣ страсти и за да се крѣпятъ на престола. Въ патриаршията сж харчени такива сумми, каквито и въ султанския палатъ и цѣль *харемъ* е живѣлъ вѣтрѣ. Патриарситѣ съ богатство сж обсишвали своитѣ любовници а на нѣкои сж построявали и великолѣпни палати. Иоакимъ II за да се крѣпи по-задълго врѣме на престола, той често пкти испращатъ на жената на великия везиръ Али паша скжпоцѣнни подарѣци. Съ такъвъ развратъ и Иерусалимскитѣ патриарси бѣхж въскачили дългътъ на патриаршията на 20 милиона гр. която презъ 1830 год. се обяви несъстоятелна и издѣйствова отъ султанъ Махмуда Ферманъ за това. Послѣ влезна въ споразумѣние съ кредиторитѣ си да заплати 15% съ уничтожението и на 7-годишната лихва, която не била плащана, нѣ и тѣзи сумма трѣбвало да се расхвърли между населението. Самия султанъ Махмудъ далъ 3 милиона гроша, разумѣва се, като е мислилъ, че този дългъ е направенъ за благотворителна цѣль.

По расхвърганието дългътъ на Цариградската патриаршия, най-първо французская вѣстникъ *Courrier d'Orient* се показва силенъ защитникъ на българетѣ въ това. Той каза, че този дългъ трѣбва да се исплати само отъ грѣцкото население, защото, грѣци управлявали, грѣци заплати давали, грѣци узаконявали да се заплати дългътъ, грѣци ще събиратъ паритѣ и пакъ грѣци ще се наплащатъ.

Българското население силно възнегодова противъ расхвърганието на този дългъ, и по единъ или по другъ начинъ *отхвърли* отъ себе задълженнето да плаща каквито и да били

дългове и искания на патриаршията, така щото, този въпрос скоро изгасна.

Патриархът като не сподучи въ расхвърганиято дългът между народа, както и въ събиранieto своята и на владичитѣ заплата, той посѣгна на приходитѣ на аямата въ Влахерна, построена презъ 1839 г. отъ кожухарския еснафъ. За тѣзи произволна постѣпка на патриарха, еснафа протестира и силно упорствува, за което нѣкои отъ еснафа бидохъ запрѣни. Слѣдъ това, той наедно съ синодалнитѣ владичи, тайно отъ смѣсенитѣ съвѣтъ, убѣдили правителството, щото, всяки три мѣсеци патриаршията да получава $2\frac{1}{2}$ мил. гр. отъ държавний ковчегъ, а пакъ правителството да събира тѣзи сумми отъ населението наедно съ другитѣ даждия. Освѣнъ това, патриарха вмѣсто 500,000 гр. да получава 600,000, а владичитѣ по 120,000, други 96,000 и трети 72,000 гр. а не както бѣ опредѣлено въ устава. Обаче, щомъ се извѣстихъ членоветѣ отъ смѣсенитѣ съвѣтъ и първенцитѣ между гръцкия народъ, не оставихъ да се осъществи това и да се наруши устава.

Пристиганиято на владичитѣ. Народнитѣ български представители въ Цариградъ, както и народа изъ вѣнъ, въ всяко едно прошение до високата порта, не пропускахъ безъ да споменатъ и за завръщанieto на народнитѣ владичи отъ заточение. Най-послѣ въ средата на м. Септемврий се прѣсна слухъ за тѣхното завръщание, който въ сжщото врѣме се и потвърди съ издаденото царско ираде. Българетѣ въ Цариградъ слѣдъ като извѣстихъ това телографически на владичитѣ и казахъ имъ да се приготвятъ, съобщихъ радостното извѣстие изъ цѣла България и въ всяки единъ градъ се извършвахъ молебствия за здравето на султана. Въ сжщото врѣме нѣкои отъ Цариградскитѣ българе събрахъ помежду си 150 лири, наехъ единъ параходъ за 100 лири и испратихъ депутация отъ 60—70 души за Измитъ, — Бруса да занесе царската заповѣдъ на владичитѣ и да ги доведе въ Цариградъ. Живущитѣ тогава въ Цариградъ отъ разни страни българе възлизали на 35,530 д. отъ които 8,000 д. абаджии, 5,000 д. търговци, 4,000 хлѣбари, 3,500 градинари, 2,000 сеизи, 2,530 риболовци, 600 мутавчи, 500 кожухари, 400 тютюнджии, 1,500 д. овчари и говедари, 3,000 души, ратаи по чифтлици и 1,500 д. слуги и готвачи. Мнозина отъ тѣзи българе, като се извѣстили за пристиганиято на народнитѣ владичи

бѣха се стекли на моста въ Галата и съ нетърпѣние чакахъ да ги посрещнатъ. Патриархътъ Софроний за да въспреша-ствова на това тържествено посрещане, убѣдилъ портата, да заповѣда, щото парахода да спрѣ на Сарай-Бурну, инакъ щѣло да стане сблъскване между гръци и българе. Нѣкои отъ българскитѣ първенци, помолехъ Али паша, който отиѣни това рѣшение, съ условие, парахода да не спира на моста и владичитѣ да излѣзатъ отъ него слѣдъ като се стъмни. Когато наближи парахода, той се заобиколи отъ безбройни канци, нѣ никому не се позволи да се качи на парахода, освѣнъ онѣзи които можихъ да се провратъ презъ навалицата. Около два часа слѣдъ мръкнувание, владичитѣ излезохъ изъ парахода, придружени отъ многочисленъ народъ, отправихъ се за българската църква на Фенеръ, гдѣто цѣлата нѣщъ се прекара съ радостъ и веселие.

Не се измина нито една седмица отъ пристиганieto на владичитѣ, патриархътъ Софроний съ двамина отъ синодалнитѣ владичи заяви предъ Али паша, че отлжченитѣ за непокорство владичи, щомъ пристигнали въ столицата, турили се на чело на една отдѣлна църковна община и тжичали правдинитѣ на великата църква. Волята на патриарха и въ този случай биде изпълнена. По заповѣдъ на Али паша, владичитѣ се премѣстихъ на Орта-Кюй, и позволи имъ се, само да се черкуватъ въ българската църква а не и да священнодѣйствуватъ, а пакъ патриархътъ силно настоявалъ да имъ се запрети, щото и въ църквата да не стжпватъ.

Патриархътъ, който на 1-й Августъ бѣше представилъ на високата порта рѣшението на великото събрание, отъ което Али паша даде преписъ на народнитѣ български представители за да направатъ своитѣ белѣжки върху него, презъ м. Октомврий представителитѣ подадохъ на Али паша отговорътъ си, съ който като опровергавахъ всичкитѣ възражения на събранието срещу българскитѣ искания и въ заключение искавахъ надѣжда, че правителството ще вникне и неще да остави да го излже патриаршията съ думи безъ значение и като се увѣри че българетѣ неискатъ привилегии за изключително господство, а равни правдини съ гръцкитѣ, ще прибѣрза да удовлетвори тѣхното желание и прч. Този отговоръ се прочете на 5-й Ноемврий въ патриаршията, който отъ събранието се осжди за строгъ и съ *софнами* ушъ накиченъ.

1865 год. Горчивата патриаршеска подигравка съ мъртвото тѣло на народния пастиръ преждебивши Велескии Аѳксентий. Издаденитѣ презъ миналата година султански емирнамета за събиране заплатата на владичитѣ и за расхвъргание патриаршеския дългъ върху населението; отстраняването българскитѣ владичи отъ народната българска църква; осждителната постѣпка на патриарха за прибирането всяки три мѣсеци отъ държавния ковчегъ по 2¹/₂ мил. гроша, твърдѣ неприятни впечатления направихъ на българскитѣ представители, нѣ надѣждата която имъ даваше Али паша, че слѣдъ като се происнесе великото събрание върху тѣхнитѣ искания, портата сама ще рѣши въпроса, тѣ сж имали дълбоко търпѣние. Обаче една беззаконна и безчеловѣчна патриаршеска постѣпка при смъртний часъ, както и при погрѣбението на преосвященный Аѳксентия, застави представителитѣ, които, при всичко че помнехъ грубитѣ нападения на Къбрѣзли Мехмедъ паша, когато бѣхъ поискали независима иерархия, пакъ да настоятъ на това.

Патриаршията като се извѣстила че Аѳксентий се намира смъртно болѣнъ, прикани го чрѣвъ одного отъ своитѣ владичи да иска отъ нея прошка за да му възвърне санѣтъ и ако умрѣ да бжде погрѣбенъ съ архиерейска почеть. Аѳксентий слѣдъ като осждилъ несправедливитѣ патриаршески дѣйствиа къмъ него лично и къмъ българския народъ изобщо, отказалъ и на предложението.

Аѳксентий бѣше изъ г. Самоковъ и приелъ иночески чинъ въ Рилскій мѣнастиръ. Той билъ високъ, снаженъ, приличенъ, гласовитъ и остроуменъ човѣкъ. По желанието на преждебивши Александрийски патриархъ и Кюстендилски митрополитъ Артемий, около 1833 г. произведенъ епископъ, когото Артемий оставилъ свой намѣстникъ, а той заминалъ за Цариградъ. Слѣдъ нѣколко врѣме, Аѳксентий билъ испратенъ митрополитъ въ г. Мостаръ (Босна), а послѣ назначенъ на Велеската епархия и намѣстникъ на Кюстендилската. Той бѣше извънредно строгъ, силенъ защитникъ на християнитѣ и ужасенъ гонителъ на онѣзи бейове, аги и чорбаджий, които правехъ злоупотрѣбления и притѣвнявахъ сиромаситѣ. На такива хора само, той не е билъ по угодата. Тѣ често пѣти го клѣветили предъ великия везиръ, предъ патриаршията и разни слухове прѣскали противъ него, въ народа го силно защищавалъ. Слѣдъ назначаваннето му на Кюстендилската епархия намѣстникъ, гражданитѣ като бляко-

дарать на патриарха за това, между друго казватъ: „а ако нѣкои смутители со сатанинска цѣль, или за своето си намѣреніе, или отъ своята си естествена злоба побуждаеми дерзвали би да пишатъ нѣщо противно за негово Високопреосвященство, молимъ смиренно да не ги послушате . . .“ А пакъ патриархътъ въ едно дълго писмо до Кюстендилци, казва и това: „Понеже нѣкои любомятежници, немирници, и лукави побуждаеми отъ свои придобивки и зависти, разсѣяватъ противъ Н. Високопреосвященство различни и секаквы безмѣстны думы, защото е божемъ со заплава, и като е со заплава, не брежи, и не мари за управленіето ваше, и радатъ да вносятъ блазны и студенило помежду васъ, и плевелы душепагубны и вредителны . . .“ Авксентий като титуляренъ митрополитъ на Велеската епархия, повечето врѣме прекарвалъ въ Велесъ, а въ Кюстендилъ ималъ свой намѣстникъ, който билъ задълженъ да му съобщава всяка една случка, особно пакъ злоупотрѣбленията на бейоветъ, и тои малодушенъ неговъ намѣстникъ, при първъ случай му пише:

Високопреосвященнѣйшій Владыко!

„Понеже сте ми архіерейски завѣщали и отечески совѣтували, да Ви възвѣщавамъ за всичко нѣщо, що се стори отъ забитска страна, или зло или добро, имами за неизбежна должностъ да слѣдвамъ непогрѣшно вашите архіерейски завѣщанія и отечески совѣты, и ако нѣкога въ нѣщо и да ви отягчимъ, надамсе да ме опростите, а най, защото никога нѣщо безмѣстно, или дажовно нещемъ ви възвѣсти, но все право и истинно и трѣбующее исправленія: тѣмже и по должности моеи възвѣщавамъ ви сія: отъ двадесетъ и петъ дни големи неправды почнаха да се праватъ въ забитскіяа конакъ. О . . . А . . . и И . . . почвахъ многу да си пружаватъ рацете на грабленіе и жеремета: за нищо кабахате зематъ по 200 и 500 гр. не по правда за да исправатъ кабахато, но за грабленіе болхата камила праватъ, человекы се всекій день плачатъ, чудимсе, какво да ги утѣшавамъ. Не знамъ да ли знае това каймакамъ бей: ако го намѣрувате благословно отпишете до каймакамъ беа едно писмо турско, думаяуще, защото се научавамъ да се праватъ такъвій и такъвій дѣла, или каквото Вы знаете, само моето име да нема на средъ, и така да не се сепнатъ и престанатъ отъ това грабленіе“. Авксентий никои пѣтъ неоставяне и да се *поторчи нѣкое* християнче. Облѣчената въ фередже мома, тои

го свалеше отъ грѣбѣтъ ѿ вѣтрѣ въ свѣта и испрачаше я въ митрополията, безъ да му се въспротиви нѣкой. Каймакаминъ, кадия и други бейове треперахъ предъ него. Тѣ като го обвинявахъ въ нещо предъ великия везиръ, пишехъ по такъвъ начинъ, както е писалъ и неговия намѣстникъ изъ Кюстендилъ: „само моето име на нема на средъ“. Бейоветѣ въ Велесъ слѣдъ като употрѣбиди разни средства за неговото вдигане отъ Велесъ а не сполучиди, тѣ постигнади това чрѣзъ една измама¹⁾. Авксентий остана управитель на Кюстендилската епархия, за което Кюстендилци крайно благодарятъ на св. синодъ. Въ писмото си между друго, тѣ казватъ: „Тѣмже и дерзаеме да речеме сички съ единъ гласъ и съ една уста по апостолу: Таковъ намъ подобаше архіерей кротокъ, незлобивъ и прч. и така е: защото Н. Преосвященство споредъ наставлението апостолско, не гледа само себе да угоди, но и всякому отъ насъ доброто желае, на сички се за ползата пече, и на сичките спасеніето иска, и непрестанно ради съ неговите къмъ насъ отечески совѣты и архіерейски увѣщанія да ны приведе въ миръ, любовъ же и согласіе. Прѣди нѣколко дни (не знаемъ за кой узрокъ) като чухме защо отпадна отъ Велеската епархія, много се опечалихме и смутихме, и въ сомнѣніе паднахме, да не бы да се отдалечи и отъ насъ: но буди благодареніе всеблагому Богу и общей нашей Величѣй церкви, не дини насъ отъ одного такового добраго пастыря. Надѣваме се и до послѣ ако го дарува съ нѣкоя друга епархія, пакъ да го не отдалечи отъ насъ . . .“

Авксентий щомъ като забелѣжвалъ че каймакамина не исполнява своитѣ обязанности или злоупотрѣблява, той веднага го вдигаше²⁾. Такъвъ единъ Кюстендилски каймакаминъ за отмъщение наклѣветилъ Авксентия предъ високата порта, а пакъ българетѣ съ едно прошение до великия везиръ го оправдаватъ,

¹⁾ К. е писалъ въ „Периодич. Списание“, че когато се намиралъ Авксентий на мѣнастирътъ Св. Архангелъ, отишли при него въоружени турци, които го заставили да поднише оставката си, обаче, това не ще да е вѣрно. Неговия тогава дяконъ Синесій, (преждебившии Охридски митрополитъ) казва, че се представилъ предъ Авксентия единъ влахъ който билъ сандѣкъ-емени (правителственъ ковчекникъ) и поднесълъ му да поднише едно прошение което било ушь за правителствени дѣла. Като нѣмало въ мѣнастира кой да прочете написаното по турски прошение, а пакъ и Авксентий като ималъ донегдѣ довѣрие въ влахътъ, подлисалъ и подпечаталъ съ собственъ си печатъ, нь въ прошеніето Авксентий се обвинявалъ въ нѣкои безаконни постѣпки, които и самъ той признавалъ че ги извършилъ отъ вражда къмъ нѣкои личности. И тѣй Авксентий билъ вдигнатъ безъ да се оправдае, а задоволилъ се само съ едно публично изобличаване безчестния влахъ въ прощаната си рѣчь.

²⁾ Може би съ съдѣйствието на Артемия.

като казватъ: „Долупоказывающесе смиренна рая и вѣрни поданници Высокаго Девлета мали и велики сѣдалци града и казы Кюстендилскія, извѣстившесе съ много голѣма наша печаль, защо ланскійо тука що бѣше Каймакамъ писалъ на высоката порта противо нашего Архіереа, между много други клѣвети, защото божемъ собралъ отъ насъ и неправедно безъ никаква причина 40,000 гр. и защото чува при себе и подозрителни и (шупелія) человекы, и други таквыя подобны, които отнюдъ несутъ и които, както заключаваме, ланскійо ни каймакаминъ прави по едно подозреніе противъ Н. Преосвященство, защото божемъ той е подошрилъ и возбудилъ ваше височество кога доходи тука, та го запрети отъ злоупотрѣбленія негови които правеше на вѣрната рая . . . .“ Кюстендилци пакъ съ прошение до великия везиръ противъ клѣветитѣ на каймакаминътъ имъ Мустафа бея, между друго пишеть; „Нашіо тува Каймакаминъ Мустафа бей имѣющи злоба и вражда противо Н. Преосвященство, защото му дума да не бывать золуме и обыды на сиромашката рая, която се непрестанно оплакува и ожалюва предъ Н. Преосвященство, реченныйо Каймакаминъ отъ душманякъ писалъ (каквото се научаваме отъ вонъ) гдѣто той знаеть, защото Н. Преосвященство божемъ заповѣдувалъ на чорбаджіите да развращавать хрістіанете да не работать и да покривать мадемыте да не можать да се юрутишеть, но това отнюдъ не е вѣрно молиме Ваше Височество, вашата рука е длга да заповѣдате да се испита, и ако излезе това нѣщо истинно, ніе да быдеме повинни, и осужденни на секаква царска и церковна казнь . . . .“ Отъ всичко това се вижда а пакъ и живи хора има, които знаеть, че Авксентій е водилъ постоянна борба съ турски чиновници и бейове за защита на бѣдното българско население, а не както нѣкои отъ днешнитѣ наши пастири да шпионствувать предъ властята, а паството ако ще би и вълци да го даватъ.

Презъ 1858 г. слѣдъ смъртъта на Артемия, когато споредъ обѣщанието на патриаршията, Авксентій трѣбваше да се опредѣли законенъ архіерей на Кюстендилската епархия, или пакъ по честитѣ заявленія на Самоковци да се назначи за Самоковската епархия, патриаршията го назначи чакъ въ Дурацо (Диррахійски), той обаче отказа и прибра се въ Рилскій мѣчастиръ, а презъ м. Декемврий 1859 год. патриаршията го повика въ Цариградъ.

Авксентий се престава на 1-й Февруарий настоящата 1865 год. Патриаршията, която, безъ да се умилистави на дълбоката му старостъ, съ най-голѣма жестокостъ го испраща два пхти на заточение. Жадна за отмъщение, за да се поругае и съ мъртвото тѣло на покойния, тя издѣйствова отъ високата порта, не само да не му се въздаде архиерейска почетъ при погрѣбението, нѣ и да неучаствуватъ другитѣ архиереи при погрѣбалния обрядъ, при това и да бѣде погрѣбенъ не като архиереа съ сако, епитрахиль и прч. нѣ като простъ калугеръ. На 2-й преди да стане погрѣбението, народа се распореди и насили, покойния да бѣде облѣченъ като архиереа и помоли високата порта, да дозволи на българскитѣ владици за да придружатъ мъртвеца. Портата разрѣши само на Илариона, нѣ да не бѣде облѣченъ въ архиерейски одѣжди. На тѣхния състрадалецъ Пловдивски Паисий, както и на другитѣ български владици и толкозъ не се позволи, когато на погрѣбението присѣтствовахъ разни религиозни началници.

Презъ 1857 г. когато Авксентий се намираше въ Кюстендилъ и ний като ученикъ на неговия секретаръ отца Аверкиа живѣхме въ митрополията, тогава той имаше 24 оки австрийски жълтици само, т. е. повече отъ 500,000 гр. Преди смъртта си той направилъ своето завѣщание и поставилъ шестима душеприказчици отъ Цариградъ, Самоковъ и Рилскій мѣнастиръ. Въ завѣщанието опредѣлилъ да се даде една часть въ Рилскій мѣнастиръ за подушие слѣдъ смъртта му, една часть да се раздаде на бѣднитѣ въ Самоковъ и около 360,000 гр. за построяването едно училище въ видъ на духовно въ Самоковъ и за поддържанieto му. Тази сума била попаднала въ ексархията и израсходвана за *по-благотворителна* цѣль, т. е. за нѣкакви си народни работи.

Патриаршията като се подигра тѣй немилостиво съ мъртвото тѣло на покойния Авксентий и направи тѣзи нова обίδα на българетѣ, народнитѣ представители слѣдъ погрѣбението на Авксентия, подадохъ едно прошение на Али паша, въ което осждахъ беззаконната патриаршеска постѣпка, казвахъ че патриаршията никой пхтъ неще да удовлетвори желанието на българския народъ и молахъ припознаването на една независима българска иерархия. Слѣдъ нѣколко врѣме, Али паша яви на представителитѣ, че това тѣхно желание не може да бѣде изпълнено, нѣ заповѣдалъ на патриарха да представи нѣкой

пò -удовлетворителенъ проектъ за българетѣ. Патриархътъ Софроний като не желасше да се занимава съ църковния въпросъ, намираще разни извинения за отлагание, а пакъ като се появи презъ м. Юлий и холерата, патриаршията се затвори и всякой се разбѣга кой на гдѣто можѣ.

Лѣтото се измина безъ да се спомене дума за въпроса. На 1-й Ноемврий въ събранието на метоухътъ се явихъ двамина отъ богатшитѣ и влиятелни гръци Г. Зарифи и Стефановичъ, които, слѣдъ като искавали съжаление че распрята между гръци и българе толкозъ врѣме се протака, изявили готовность да влезатъ въ споразумѣние и да направатъ нѣкоя спогодба. Въ кратко едно врѣме, като размѣнили нѣкоя мисли, обѣщали се пакъ да се срещнатъ. На 8-й придружени още отъ двамина първенци гръци Хр. Видовъ и Балтаджи отишли въ метоухъ, споразумѣли се въ нѣкоя отъ осѣмтъ точки, а на 12-й останали съгласни върху всичкитѣ точки съставени въ шесть, които за да бждатъ приети и отъ патриарха, българетѣ били поканени да подпишатъ станалото съгласие, което се и подписа отъ Никола и Хр. П. Тъпчилещови, Д-ра Ст. Чомакова, Д. Гешоглу, Ст. А. Камбуровъ, Зах. Х. Гюровъ и Д. Добровичъ. Исканията на българетѣ ако и да бѣхъ доста окастрени въ този случай, патриархътъ обаче остана непоколебимъ да приеме тѣзи спогодба.

Струмнишкий Иеротей. Този владика ако и да билъ единъ изъ между пò-развратнитѣ и безчестнитѣ гръцки владии, обаче, жителитѣ въ Струмнишката епархия неиздавали своя гласъ, та нищо не се чувало за него до тѣзи година. Той освѣнъ че държалъ въ митрополията двѣ красиви момичета едното Севасти изъ Малешево, а другото Ева Сантина сираче изъ града, нъ ходилъ като бикъ изъ града, безчестилъ момѣ и жени на които давалъ скъпи подаръци. Той билъ дотолкозъ безираственъ човѣкъ, щото, като вървелъ изъ улицата, носилъ върху си обеци, гривни или жълтици и когато срещалъ нѣкоя красива жена или мома, изваждалъ ги изъ джобътъ си и казвалъ: „Ела на митрополи, давамъ тебе.“ Веднѣшъ той срещналъ на улицата едно момиче Ена Митрева, което било слушало за него че закача момѣ и жени по улицитѣ и като взелъ да му показва владиката обещитѣ, момичето съзрѣло едно говеждо лайно, загрѣвало съ двѣтъ си рацѣ, хвър-

лило върху владиката, та не само дрѣхитѣ нѣ и цѣлото му лице украсило.

Перотей като небилъ толкозъ благодаренъ отъ момичето Севасти, което било и пѣ-голѣмичко, той рѣшилъ да го ожени и предложилъ на нѣкого си Хараламбий Галювъ абаджия, който работилъ въ Цариградъ абаджилъкъ и билъ се завърналъ въ отечеството си, нѣ Хараламбий неприелъ и сгодилъ се за друга мома. Когато поискалъ позволително за вѣнчание, владиката не му давалъ, та едвамъ съ помощта на нѣкои отъ гражданитѣ сполучилъ да извади позволително слѣдъ като заплатилъ седмъ лири. А пакъ Ева, която никакъ не била благодарна отъ животѣтъ си при владиката, намѣрила едно момче да се ожени, явили се предъ духовния съвѣтъ, нѣ владиката заповѣдалъ да заведжтъ Ева въ стаята му, защото това момче не било за нея. Ева го изобличила предъ събра-нието, за което той я испратилъ въ затвора за обида и при-нудилъ момчето да се откаже отъ нея. Ева като виждала че нѣма кой да я избави изъ рѣцѣтъ на владиката, тя намѣрила единъ турчинъ, оженила се за него и станала туркина.

1866 год. Второ велико събрание и свалянието на патриарха Софрония. Народнитѣ представители като гледа-хъ че патриархътъ съвършено напуста църковния въпросъ, оплакахъ се на високата порта, сѣщо и руския посланикъ въ Цариградъ като настояваше за пѣ-скорото негово рѣшение, ми-нистра на външнитѣ дѣла, даде на патриарха Софрония да разумѣе, че рѣшението на свиканото презъ м. Февруарий 1864 год. велико събрание освѣнъ че неудовлѣтвори исканията на българетѣ, нѣ смали и *устжжитъ* които патриаршията бѣше дала презъ м. Мартъ 1861 год. и че трѣбва да се даде окон-чателно рѣшение на църковния въпросъ. Патриархътъ и си-нода прибѣгнахъ до свикванието пакъ на велико събрание което се и откри на 22-й Априлъ и въ което участвовахъ само двамина българе — Пловдивский Панаретъ и Г. Кръ-тевичъ. Въ това събрание патриархътъ съобщи на членоветѣ преписъ отъ спогодбата станала на 12-й Ноември 1865 год. между четирмата грѣцки първенци и народнитѣ български пред-ставители. Въ начало събраието ако и да отхвърли тѣзи спогодба, нѣ по настояванието на прежебивши патриархъ *Григорий VI* прие се и биде предадена на една комисия за

изучаване, обаче, събранието недържа вече друго заседание и комисията не се яви.

Портата пакъ застави патриарха да даде единъ край на въпроса. Последний свика на 22-й Августъ едно събрание отъ духовни и миряне, и назначи се изново комисия за изучаване спогодбата. Въ това събрание патриархътъ биде нападнатъ и всичката вина за протакане на въпроса се приписваше върху него. Той заяви че ще си даде оставката, а събранието отговори че съ удовольствие ще я приеме. Обаче, Софроний като ненапускаше престола, на 5-й Декемврий биде сваленъ отъ синода като недостоенъ. А на 31-й комисията свърши последното си заседание, нъ и нейното рѣшение остана безъ слѣдствие.

1867 год Новия Проектъ на патриарха Григория VI по църковния въпросъ. На 10-й Февруарий като биде назначенъ за патриархъ Григорий, той изяви искрено желание да се помири съ българетѣ и подаде на високата порта слѣдующия отъ 18 точки проектъ: 1) Епархитѣ които ще се опредѣлятъ като български, ще съставляватъ окръгъ въ вселенската патриаршия, отъ която неще да се откъсва и ще носи название „Българский окръгъ.“ 2) Най горния въ иерархията митрополитъ отъ този окръгъ ще се припознае подъ титултъ: *Ексархъ всея Българии*, като канонически представител на вселенския патриархъ. 3) Ексарха и всичкитѣ митрополити на окръга ще поменуватъ името на вселенския патриархъ. 4) Подъ предсѣдателството на ексарха митрополититѣ ще си съставляватъ областенъ синодъ, който да надзирава църковнитѣ и християнскитѣ дѣла и неговитѣ рѣшения незадоволната страна може да обжалова предъ вселенския патриархъ. 5) Този синодъ ще записва въ одѣлна книга имената на ония лица които могатъ да бждатъ архиереи и всяка година ще испраща копие на великата църква. 6) Избиранията на архиереитѣ ще ставатъ отъ областния синодъ между лицата които се намѣратъ въ каталога на избираемитѣ, а утвърждението се оставя на патриарха. 7) Бератитѣ на ржколоженитѣ архиереи ще се изваждатъ отъ високата порта чрѣзъ патриарха. 8) Всячко онова отъ което има нужда областния синодъ ще иска отъ патриарха и за всяко съдѣйствие предъ високата порта ще се обръща къмъ него. 9) Областния синодъ ще се грижи да основе духовни училища за образование по-долното духовенство, а въ града гдѣто заседава синода и

едно богословско, което ще се поддържа отъ архиереитѣ на окръга. 10) Уставътъ по управленіето на синода ще се изработи по споразумѣние между великата църква и началницитѣ на българското духовенство и народъ. 11) Ставропигиалнитѣ мѣнастири на вселенскій престолъ ще си останатъ и за напредъ както сж били. 12) Въ онѣзи църкви гдѣто се е чело гръцки или славянски, може да се чете пакъ тѣй, освѣнъ ако жителитѣ изобщо поискатъ воля отъ митрополита за промѣнение на языка. 13) Духовенството въ българския окръгъ, както и вънъ отъ него ще бжде подчинено въ всичко на мѣстнитѣ владици. 14) При избиранието на вселенскій патриархъ, митрополититѣ отъ българския окръгъ иматъ сжщитѣ права каквито и митрополититѣ на вселенския престолъ. 15) Архиереитѣ отъ българския окръгъ които посѣщаватъ Цариградъ за каквато и да било работа, ще вардятъ иститѣ канонически форми каквито вардятъ и другитѣ архиереи. 16) На митрополититѣ отъ българския окръгъ които би се намѣрили въ Цариградъ ще се допуща да участвуватъ въ служението по църквитѣ и да засѣдаватъ въ синода по едно почетно приглашение на патриарха, сжщо както и другитѣ митрополити. 17) Ако се намиратъ въ Цариградъ свѣтски представители на българския окръгъ, тѣ ще се повикватъ да засѣдаватъ въ общитѣ засѣдания на патриаршията, както и другитѣ представители. 18) Великата църква ще освободи изверженитѣ владици отъ наказанието слѣдъ като признаатъ заблуждението си и се обѣщаватъ да се съобразаватъ съ исчисленитѣ горѣ постановления.

Патриархътъ Григорій вѣрваше че съ този проектъ ще се даде край на църковния въпросъ, обаче той не се погледна съ добро око отъ българетѣ за неопредѣленитѣ и еластичнитѣ въ него изражения, като: „онѣзи епархии, които бждатъ припознати за български“ и пр. Сжщо и въ лицето на самитѣ министри намѣри противници, а пакъ между гръцитѣ повдигна общо нагодование противъ Григория, че съ него се разширявалъ окръга на българетѣ, който трѣбвало да бжде ограниченъ съ линията на Балкана. Въ единъ разговоръ между русскій посланикъ въ Цариградъ генералъ Игнатиева и гръцкия Делиани, послѣдний казалъ, че за да се избѣгнатъ всевъзможни недоразумѣния, било необходимо да се ограничи България съ линията на Балкана, тѣй като политическата бждщностъ на *Гръция, зависяла отъ разрѣшеніето на този въпросъ. Въ*

сщото това време и гръцкия в. „Елписъ“ бѣше писалъ, че България която се простира между Дунава и Ст.-планина, населява се отъ 400,000 ж., а въ цѣла Тракия, Македония и Добруджа имало разпрѣснати тукъ-тамъ и распилени тоже до 400,000 ж. българе. А пакъ Лондонския в. «Daily News» съ удивление питаше: „Коя е тѣзи България съ такива претенции и гдѣ сж българетѣ? Европейцитѣ обикновенно наричатъ България тѣзи страна, която се простира отъ Ст.-планина до Дунава. А българетѣ говорятъ за България като да се простира отъ Цариградъ до Тесалия и до границитѣ на Албания и Сърбия — *таковозъ едно претендиране не е достойно за внимание и за изучаване.*

Мемоартъ отъ централния български комитетъ.

Презъ м. Мартъ като се появи брошурата на Фазлъ паша, въ която между друго казваше: „Първия наставникъ на народитѣ, който създава всички други и котото други не можтъ да замѣнятъ, е свободата“, за която брошура той биде изгоненъ изъ държавата, съврѣменно съ нейното появяване, Тайния централенъ български комитетъ отпрати до султана слѣдующия мемоаръ напечатанъ на франц. языкъ, състоящъ отъ 12 точки, отъ които 6-тѣ се отнасяхъ до политическото управление на българския народъ: 1) управление народно и конституционно. 2) България, съ всичкитѣ области населявани съ българе, ще образува държава подъ название „Българско царство“. 3) Това българско царство се туря подъ политическата зависимостъ на османската империя и ще има за всякога свой царъ Н. И. В. султанъ Абдулъ Азиса и наследницитѣ му, които ще приложатъ на титлата: „Султанъ на отоманцитѣ“ и тѣзи „царъ на българетѣ“. 5) Царството ще се управлява отъ подцаръ или царски намѣстникъ, избранъ отъ народното събрание и припознатъ отъ султана. 6) Царскій намѣстникъ ще управлява съ помощта на единъ съвѣтъ, на който членоветѣ ще бждатъ исклучително българе, избирани отъ народното събрание.

А другитѣ шестъ до църковното: 1) Българската църква ще се въстанови каквато е била въ древнитѣ времева, сир. самостоятелна и независима отъ всяка друга църква, подъ титлата: „Православна българска църква“. 2) Православната българска църква, като нѣма освѣтъ Иисуса Христа независимъ *началникъ*, ще има патриархъ българинъ и началникъ явенъ и *духовенъ*, който ще се избира отъ народното събрание. 3) на-

триарха ще управлява църквата съ съдѣйствието на единъ синодъ съставенъ отъ миряне и духовни избрани отъ събранието. 4) комисия, съставляема отъ миряне и духовни ще се опредѣля отъ правителството и събранието, за да изработва частнитѣ закони, които се касаятъ до избиранieto на патриарха, членоветѣ на синода и тѣхнитѣ власти правдини, както и управлението на църквата. 6) Сѣдалището на патриарха и на синода ще бжде всякога въ столицата на царството. 6) Всичкитѣ древни правдини и привилегии на българската църква ще ѝ се отдадатъ, както и епархитѣ които сж зависили отъ древнитѣ български патриаршии Търновска, Охридска и Ипекска. Властитѣ имъ ще се простиратъ върху всичкитѣ християнски народи въ тѣзи епархии. — Българския народъ преди да прибѣгне на всяко друго средство, като отправя настоящето напомняние на Н. И. В. направи което му налага най-священната му длъжностъ. Ако по злополучие гласътъ му не се послуша, отвѣтствеността на слѣдствията които могатъ да се случятъ, ще падне върху онѣзи, които нещжтъ да познаятъ законнитѣ желанія на единъ вѣренъ, благосклоненъ и предаденъ народъ.

Слѣдъ този мемоаръ турското правителство почна още по-враждебно да дѣйствува противъ българския народъ, съ цѣль, да го принуди за да приеме унията и съвършено да отстрани влиянието на Руссия, като вѣрваше че този мемоаръ е съставенъ по нейно внушение.

Народнитѣ представители подадохъ презъ сжщий м. Мартъ на високата порта двѣ едно слѣдъ друго прошения, съ които осжждахъ постѣлката на „самозванния комитетъ“ и силно настоявахъ за такива църковни правдини, каквито сж дадени на другитѣ народности, а пакъ министра на външнитѣ дѣла Фуадъ паша, като въ отговоръ на мемоара, презъ м. Май съ една нота до великитѣ сила казваше, че турското правителство при всичкото му доброжелание да удовлетвори справедливитѣ исканія на българския народъ, обаче, неможило да направи това нѣщо, защото нерачило да наруши нѣкакси патриаршескитѣ привилегии припознати отъ толкозъ години.

По поводъ на подаденитѣ отъ народнитѣ представители до високата порта прошения, наскоро почнахъ да пристигатъ такива и съ подобно съдържание изъ цѣла България, а пакъ презъ м. Юлий когато се завръщаше султанъ Азисъ изъ Европа, подаде му се лично едно прошение въ Руссе за независима иерархия,

въ което се и казваше, че това е единственното средство за рѣшението распрята между българския и гръцкия народъ, понеже въ продължение на 10 години гръцката патриаршия никоѣ пътъ не е остала и нѣма да остане съгласна, да се дадѣтъ законнитѣ права на българския народъ.

Въ това врѣме приходѣтъ на патриаршията бѣше се намалилъ на 27,000 гр. въ мѣсець, а разноснитѣ възлизахъ на 70,000, още, и за двѣтъ гръцки училища се изисквахъ 20,000 гр. та всякой мѣсець недостигахъ 63,000 гр. Патриаршията въ едно събрание рѣши и поиска отъ правителството расхвърлениѣ за патриаршеския дългъ пари, които патриаршията вѣрваше, че сж събрани, обаче, нито тя биде удовлетворена, нито пакъ и българетѣ въ своитѣ искания, тѣй като прошенията имъ до високата порта, както и онова до султана не се взехъ подъ внимание, само, по поводъ на оплакванията изъ Одринско и Македония, гдѣто гръцкитѣ владци прешатствовахъ на българетѣ да си отварятъ първоначални училища, на 27-й Септемврий се издаде емирнаме, за свободното отваряние на такива, обаче, владцитѣ пакъ прешатствовахъ.

Изгонванието на Търновскій Григория. Търновскитѣ българе, наедно съ Пловдивскитѣ сж водили най-жива борба по църковния въпросъ. И тѣ по-рано, още въ 1840 г. сж почнали да гонятъ гръцкитѣ владци, нѣ като имали помежду си нѣкои продажни души — *чорбаджии*, които защитаваха владцитѣ само за *кокалъ*, цѣли деветъ години сж търпѣли натрапенія имъ Григория, и тогава когато вече отъ много мѣста бѣхъ изгонили гръцкитѣ владци.

Григорий е замѣстилъ Неофита презъ м. Мартъ 1858 г. и когато е влезналъ въ Търново, той не е посрещнатъ, населението глѣдало на него не като на свой пастиръ, отказало да му заплати и владчината. Презъ м. Септемврий с. г. той се оплакалъ въ патриаршията, че отъ нигдѣ петъ пари не му давали и отъ гладъ щѣлъ да умрѣ. Съ съдѣйствието на патриаршията можилъ да събере отъ край-дунавската часть на епархията си 30,000 гр. а съ помощта на своитѣ привърженици въ нѣкои мѣста и воитята събралъ.

Презъ м. Февруарий 1859 г. той отишелъ въ Ст. Загора да събере владчината си по 12 гр. на вѣнчило, нѣ гражда-
нитѣ освѣнъ че му отказали, не го пустинали и по селата. Цѣли два мѣсеци сѣделъ въ Ст. Загора, молилъ се, общаваха по-

вината отъ каквото събере да отстъпи за училището, а като видѣлъ че гражданитѣ оставатъ непреклонни, почналъ да ги заплашва, че отъ както се появила дядо Николовата чета въ Габрово, правителството вдигнало довѣрието си отъ българския народъ, нъ владицитѣ го покровителствovali, обаче, ако не му заплатили, той щѣлъ да ги остави на Божието провидѣние. Ст. Загорскитѣ първенци го изобличили и изгонили.

На 25 Октомврий с. г. той осветилъ новопостроената въ Търново църква Възнесение Христово. Населението не било съгласно да се освати отъ грѣкъ владика. То искало да чака когато се сдобие съ българинъ владика, та тогава да се освати нъ привърженицитѣ на Григория побѣдили. При освящаванието нѣкои моми отъ любопитство влезнали въ олтара. Григорий и дяконътъ му Мелетий като видѣли момитѣ запнали въ тѣхъ, а нѣкои отъ младежитѣ въсползовани отъ случая, докопали книгата за освящението. Служащитѣ слѣдъ като я дирили на всякадѣ изъ олтара и не се намѣрила, Григорий се спрѣлъ на дверитѣ и извикалъ къмъ народа: „Евлогимени християни, китапъ няма, шинди какво права, анатема кой краде.“

Въ недѣля на 6-й Априлий 1860 г. нѣкои отъ младежитѣ пакъ сполучили да откраднатъ грѣцкия му служебникъ когато служилъ, нъ нищо не казалъ, защото първо му се бѣхъхъ подсмѣвали.

Преди изработванието на новитѣ наредби, като не се удало на Григория да събере воитията си отъ всѣду, той се споразумѣлъ съ каймакамина Феимъ паша и послѣдния тръгналъ да заплашва българетѣ да внесѣтъ този си дългъ. На 15-й Декемврий 1860 г. Феимъ паша отишелъ въ Габрово, събралъ първенцитѣ и казалъ имъ, непремѣнно да внесѣтъ тѣзи пари, за да не го заставятъ самъ да ги прибира, нъ гражданитѣ се показали доста опорити. На 19-й той заминалъ съ същата цѣль за Трѣвна, нъ и тамо посрещналъ подобно упорство.

При всяко едно политическо движение между българския народъ, грѣцкитѣ владици сж дирили случай да се въсползоватъ. Григорий отъ когото населението въ цѣлата епархия се било вече отказало, като се появи на 12-й Юний 1862 год. Х. Ставревата чета, на 25-й с. м. Григорий испрати окръжно съ подписѣтъ на секретаря си Галиносъ и на Григориносъ Папа Симеонъ, което гласило, че по заповѣдта на управителя Хасанъ Тахсинъ паша, Търновскитѣ първенци наедно съ священниците, отишли при Григория, цалували му ръка, искали

прошка и при днешнитѣ обстоятелства той ги взелъ подъ своя защита. За това всяка една община, трѣбовало писмено да яви че припознава Григория за свой пастиръ, комуто и за напредъ ще плаща законния си дългъ. Търновци, щомъ се научихъ за тѣзи измама, извѣстихъ по селата че Григорий ги лаже.

Въ 8-й Ноемврий с. г. на църковището св. Архангелъ въ Свищовъ, гдѣто всяка година ставало сборъ, учителя Т. Т. Хрулевъ държалъ рѣчь, съ която раскривалъ лукавствата и хитроститѣ на гръцкото духовенство, увѣщавалъ народа въ постоянство и ако да посѣти владиката градътъ, никой да нѣма сношение съ него. Григорий като се извѣстилъ за това, наклѣветилъ предъ властѣта Хрулева че бунтувалъ населението, за което билъ испратенъ въ Руссенския затворъ и едвамъ презъ м. Априль 1864 год. освободенъ, безъ да бѣде поне единъ пѣтъ ислѣдванъ. Лице, веднашь за прѣно като бунтовникъ, било е вече въ очитѣ на властѣта сѣщински *комиѣ*. Тѣй и Хрулевъ, за нѣкои испратени до него книги, прегледани отъ правителственния цензоръ Д. Цавкова, ако и да не съдържали нищо противно на държавата, обаче на 11-й Августъ с. год. билъ испратенъ на заточение въ Днаръбекиръ, гдѣто и умрѣлъ презъ 1866 год.

Свищовскитѣ първенци, при всичко че бѣхъ извѣстили по селата да не приематъ вече афоресания Григория, той обаче, чрѣзъ своитѣ привърженици убѣдилъ жителитѣ на с. Кара-Есенъ да освяти църквата имъ за 2,000 гр. Испратили се покани по селата, също и въ Свищовъ за 26-й Октомвр:й 1863 год. Гражданитѣ въ Свищовъ, слѣдъ едно съвѣщание, писали на селянитѣ да отидатъ въ опредѣления день въ Кара-Есенъ, нѣ каквото имъ кажатъ испратенитѣ отъ Свищовъ хора, това да вършатъ. Тѣ били рѣшили, щомъ влезе Григорий въ църквата, преди да се почне освящението, да се каже на селянитѣ отъ това село, че ако оставатъ афоресанъ владика да освяти църквата имъ, събрания народъ ще се разотиде. Нѣ единъ немирникъ нѣмалъ търпѣние да чака изпълнението на това рѣшение. Той, който стоялъ до самитѣ църковни врати, като видѣлъ че Григорий приближава да влезе въ църквата, излезналъ на вѣнь и извикалъ: „Бѣгайте, братя, вѣлкъ влиза въ църквата.“ Веднага нѣкои взели да викатъ, други да подсыриватъ, да се смѣятъ и такъвъ шумъ се вдигналъ, щото за Григория не оставало друго, освѣнъ да напустне часъ по-скоро селото.

През м. Февруарий 1864 г. съ помощта на окръжното издадено отъ патриарха Софрония и емирнамето отъ високата порта за заплатата на владичитѣ, Григорий сполучилъ да сидаши нѣкои отъ гражданитѣ въ Търново, които наедно съ неговитѣ привърженици задължили се писмено че за напредъ ще го припознаватъ и ще му заплащатъ онова което му се стои. Населението обаче отъ цѣлата епархия подало общъ протестъ срещу това задължение и го отхвърлило. Презъ м. Септемврий с. г. и Дол.-Махленци които до това врѣме се черкували въ митрополията и цѣлували ржка на Григория, съвършено се отказали отъ него, като заповѣдали и на священниците да не отиватъ вече въ митрополията, да служатъ по славянски, а владиката ако желае да дохажда въ църква да не му забраняватъ, нѣ да стои като просто лице.

На 25-й Януарий настоящата 1867 год. около 100 души граждани отишли въ митрополията да кажътъ на Григория за да опраздни митрополията въ тоѣ се скрилъ. На другия день се събрали още повече, тоѣ пакъ не се явилъ. Слѣдъ това обадилъ на властѣта че българетѣ нападали митрополията за да го убиятъ. Властѣта запрѣла нѣколцина въ населението ги освободило и още по-строги мѣрки взело противъ Григория. Презъ м. Февруарий то го заставило да даде писмено задължение предъ мездѣна, че въ разстояние на 30 дни ще опраздни митрополията. По поводъ на това, тоѣ явилъ въ патриаршията, че една панславистическа пропаганда убѣдила и раздражила българетѣ срещу него, та искали по мятежнически начинъ да го вдигнатъ. Въ сѣщото врѣме гръцкитѣ вѣстници „Византия“ и „Анатоликосъ Астиръ“ изсипахъ ужасни худи противъ Търновци. Турцитѣ като глѣдали българското население така развълнувано и тѣ подали заявление на управителя да се отстрани владиката и да се умиратъ духоветѣ. Слѣдъ това заявление, на 18-й Мартъ тоѣ билъ изваденъ изъ митрополията, която гражданитѣ запечатали, а Григорий отишелъ въ конака на управителя. Слѣдъ една седмица заминалъ за Арбанаси нѣ като дошелъ Митхадъ паша въ Търново, убѣдилъ го да отиде въ Цариградъ.

Вратчанский Паисий. Вратца е първия градъ, въ който, слѣдъ унищожението на Търновската патриаршия, българетѣ се чули евангелска проповѣдь на матерний си языкъ отъ своя епископъ Софрония. Стойко Владославовъ (Софроний) е роденъ

презъ 1739 год. въ г. Котелъ, гдѣто се училъ на български и гръцки. Въ 1757 год. Стойко се оженилъ и на 1-й Септемврий 1762 год., Котленци заплатили на владиката та го ржкоположилъ. Отъ завистьта противъ него на другитѣ священници, отишелъ да живѣе въ Анхилската околия гдѣто владиката го приелъ доста добрѣ, нѣ нѣкой си султанъ живуць въ с. Шехларе искалъ да го убие, защото вѣнчалъ едно момиче което той щѣлъ да вземе за себе, та погь Стойко избѣгналъ въ Арбанаси и поселилъ се въ единъ мѣнастирь, слѣдъ като била умрѣла съпругата му. Наскоро пристигналъ въ мѣнастира и Вратчанския епископъ Серафимъ който билъ боленъ и умрѣлъ. Търновский владика Матей, който познавалъ погь Стойка като честенъ, кроткъ, любезенъ и способенъ човѣкъ, въ съвѣта си отъ четирма епископи било рѣшено и на 13-й Септемврий 1794 год. ржкоположенъ за Вратчанский епископъ. Слѣдъ като му пристигналъ беретътъ изъ Цариградъ, на 15-й Декемврий потеглилъ презъ Плѣвенъ за Вратца, гдѣто щомъ стигналъ, гражданитѣ почнали да го викатъ по къщата да имъ святи вода, а като челъ по славянски, трѣбвало да посѣти и най-бѣдното семейство, а пакъ проповѣдъта му съ възхищение се слушала отъ народа. Обстоятелствата обаче, не позволили по-задълго врѣме да се радватъ Вратчани на своя пастирь, тѣй като въ войната между Руссия и Турция, както и борбата между Названтоглу и войската на султана, много пкти щѣлъ да бжде убитъ, та около 1800 год. отишелъ въ Видинъ а слѣдъ три години заминалъ въ Букурещъ гдѣто и умрѣлъ около 1816 година.

Софроний отъ кого е замѣстенъ не знаемъ, нѣ презъ 1833 г. билъ назначенъ Агапий, човѣкъ честенъ, благороденъ, защитникъ на българетѣ, съвѣтвалъ ги да си праватъ църкви, настоявалъ да си отварятъ училища и да се учатъ по матерний си языкъ. Агапий е убитъ презъ 1849 г. отъ единъ турчинъ и замѣстенъ отъ Партения. Нѣкои отъ старитѣ граждани казватъ, че този послѣдния като билъ нетърпимъ, Вратчани похарчили около 300,000 гр. и снабдили се презъ 1853 г. съ българинъ владика — Доротеа. Доротей щомъ стѣпилъ въ епархията си за да потвърди българската поговорка: „Да пази Господь отъ петурченъ грѣкъ и отъ погрѣченъ българинъ,“ показалъ се по-точенъ изпълнител на Фенерскитѣ заповѣди отъ колкото самитѣ гръцки владии. Той съ подаръци и подкупъ привлечълъ на своя страна нѣкои отъ първенцитѣ въ Вратца, също и въ

Плѣвеш. Въ Вратца му били най-преданни Кръстенияцитѣ. Съ такава една партия на чело, той почналъ да граби, да притѣснява населението, да гони своитѣ противници, а когато оплакванията противъ него се усилили, той още повече се ожесточилъ, захваналъ да гони учители, да клѣвети невинни граждани и разни злодѣяния да върши. Плѣвенския учител П. В. Оджаконъ, защото осмѣждалъ безчестнитѣ постѣпки на Доротеа, той настроилъ своитѣ привѣрженици противъ учителя, които направили единъ печатъ, представили го на мюдюрина, комуто казали, че този печатъ билъ испратенъ на учителя имъ изъ Руссия и че учителя билъ русски шпионинъ. На 19-й Септемврий 1859 г. презъ нѣщта, нѣколко жандарми грабнали учителя и закарали го при мюдюрина. Послѣдния извадилъ печата, показалъ го на учителя и го попиталъ какъвъ е този печатъ и за какво го употрѣблява. Догдѣто учителя да отговори че нѣма извѣстие и сега за пръвъ нжтъ вижда този печатъ, владишкитѣ привѣрженици въ единъ гласъ извикали: „Този даскалъ е русски шпионинъ, нека отидемъ въ стаята му да видимъ какви книги има.“ Мюдюринъ испратилъ около 30 д. жандарми, отишли въ стаята, гдѣто владишкитѣ привѣрженици почнали да роватъ книгата, писмата, дрѣхитѣ, между които навтикали нѣколко писма написани предварително отъ тѣхъ съ съдържание противно на правителството и подпечатани съ сѣщия печатъ. Слѣдъ това всичкитѣ книжа били занесени въ митрополията а учителя отпратенъ въ затвора. Въ сѣщата нѣщъ задрѣли и училищнитѣ настоятели Станчева и Н. Горанова, които били отъ противницитѣ на Доротеа, а слѣдъ три дни испратени въ Видинския затворъ. Гражданитѣ молили Доротеа сѣщо и мюдюринъ да освободатъ задренитѣ, нъ като били испждени, тѣ испратили единъ махзаръ и писмо отъ Търновския паша до Видинския управителъ. Въ денътъ въ който се разглеждали джжливитѣ писма въ мезлиша и задренитѣ щѣли да бѣдатъ осждени на заточение, пристигналъ Саидъ паша, обяснилъ истината и тѣ били освободени.

Въ сѣщата година Доротей наклѣветилъ Тод. Хинковъ, Конст. Иордановъ, Д-ра Мжсжрловъ, Симеона Табаковъ, Авраамъ Матеевъ, Бояджи Тонча и учителя Оджаконъ, че получавали вѣстникъ изъ Букурещъ, които били закарани въ Видинския затворъ и едвамъ слѣдъ 3 1/2 мѣсеци освободени, а Авраамъ Матеевъ умрѣлъ въ затвора. Презъ 1860 г. българетѣ нап्रा-

правили прошение до Видинския управителъ отъ цѣлата епархия противъ Доротея и съ голѣми усилия сполучили да се избавятъ отъ него.

Паисий или **Палисвѣтъ**. Той бѣше родомъ отъ Пловдивското село Дермендере (Фердинандово). тоже българинъ като предшественикътъ си нѣ по-лошъ отъ него, даже и отъ най-разваленитѣ гръцки владци. За неговитѣ беззакония, свирѣпства, грабителства и предателства които не сж имали граница, той е билъ нарѣченъ отъ епархиотитѣ си *Палисвѣтъ* и тъй се вече именувахе отъ цѣлъ български народъ. На 8-й Декемврий 1861 г. когато посѣтилъ Плѣвенъ, гражданитѣ освѣтѣ че не го посрещнали, нѣ и вратитѣ на митрополията заковали, та билъ прибранъ въ къщата на Хицо чорбаджи, който, още се гръчелъ. За това тѣжко престѣпление отъ страна на гражданитѣ, Паисий въ сжщата минута отправилъ заповѣдъ до священникитѣ, за да не влизатъ въ църква. Тѣ не го послушали. На 15-й слѣдъ църковния отпускъ, мжетѣ си излѣзнали, а останали само жени и дѣца, отъ които едни се причащавали, други дѣца кръщавали, трети придружавали младоженцитѣ които се вѣнчавали. Въ това врѣме се показалъ въ църквата ясакчията на Паисия вѣорженъ съ дългия си ножъ и пищови, почналъ да тика женитѣ и да си поправа пѣтъ. Една отъ тѣхъ която немогла да се удържи на силното му блѣскание, паднала съ дѣтето си наедно, извикала, всички се испоплашили, особно като гледали по между си вѣорженъ турчинъ, едни взели да викатъ съ гласъ, други бѣгали, трети падали една върху друга като се надварвали коя по напредъ да се измъкне на вѣнь. Само священникътъ Тодоръ който вѣнчавалъ въ това врѣме и който познавалъ ясакчията не се уплашилъ и казалъ на младоженцитѣ да бждатъ спокойни. Ясакчията се приближилъ до священникътъ, грабналъ книгата изъ рѣцѣтъ му, блѣсналъ свѣщъта и безъ да обърне внимание на женския страхъ и викъ, нито пакъ че священника извършва едно църковно таинство, почналъ да го тласка на вѣнь и да го закара при Паисия. Священникътъ се съпротивилъ, за което ясакчията го ударилъ два пѣти по главата съ тоягата си. Епитропа К. Юрдановъ и учителя П. В. Оджаковъ притѣрчали на помощ на священника и отстранили ясакчията. Паисий наклѣветилъ епитропа и учителя предъ мюдюрина, че били ясакчията, за което ги хвърлили въ затвора, нѣ гражданитѣ като доказали въ що състои дѣлото, мюдюрина ги освободилъ.

Слѣдъ вѣстанието презъ м. Юлій 1862 г. въ Лѣсковския мѣнастиръ, като бидоух изловени нѣкои отъ вѣстанниците, Паисій наклѣвети Вратчанскитѣ граждани, че имали скрито оружие и баруть и били готови да вѣстанатъ. Самъ Видинския управитель отишелъ въ Вратца за да испита, нѣ когато се доказало че е проста клѣвета, управителя, по просбата на гражданитѣ, заповѣдалъ на Паисия да напустне Вратца и да отиде въ Орѣхово да живѣе.

Въ разстояние на една година, Паисій дотолкозъ се прославилъ съ своитѣ безчестни дѣла, особно пакъ въ Плѣвенъ, щото, никоя жена не се рѣшавала да замине край митрополията а пакъ и на улицата ако го срещали, тѣ бѣгали отъ него, защото освѣнъ че говорилъ най-безобразнитѣ думи нѣ и съ рѣчка посѣгали. Гражданитѣ излезнали изъ търпѣние.

На 26 Декември 1862 г. тѣ заповѣдали да се удари клепалото, събрало се цѣлото българско население и потѣглило къмъ митрополията да изгони Паисия. Той като видѣлъ, че дворътъ се изпълнилъ съ народъ, заключилъ се въ една стая. Народа нѣколко пкти го поканилъ да слезе, да отиде другадѣ и че съ пѣръстъ нѣма да го досѣгне нѣкой. Слѣдъ нѣколко минути като не слезналъ, нито отговорилъ, щомъ се чулъ между варода единъ гласъ: „А бе що чакате, митрополията не е ли наша? ние сме я правили, ние можемъ и да я развалимъ, и този който живѣе въ нея, та безчести нашитѣ жени и чада, да прогонимъ“, изведнѣжъ каменѣтѣ захвучали и стѣклата на прозорцитѣ били испочюпени. Силно движение станало между на- народа. Едни почнали да крѣтятъ вратитѣ, други се вѣвирали по доланитѣ да диржтъ Паисия, трети викали, тропали, слизали, качвали се, нѣ до гдѣто да го намѣратъ, любезния му приятель Хицо чорбаджи извѣстилъ на властѣта, пристигнали жандарми и башибозуци, прогонили народа и завардили митрополията. Въ това врѣме Паисій отправилъ една телеграмма до Видинския управитель, че българетѣ въ Плѣвенъ били вѣстанали и убили 14 д. жандарми. Управителя испратилъ военния командантъ Исмайлъ паша съ едно отдѣление войска, а на мюдюрината телеграфиралъ да вземе мѣрки за да се изловатъ поглавнитѣ вѣстанници и да се испроводатъ въ Видинъ подъ конвой. И въ схщата нѣщъ били испратени З. Ивановъ, Т. Вацовъ, Х. К. Х. Пековъ, М. Петровъ, Аганий Икономовъ и бояджитѣ Цвѣтанъ, Тончо и Димитръ, а други 43 души били

запръвни въ Плъвенския затворъ. Военния командантъ Исмаилъ паша когато пристигналъ въ Плъвенъ за да лови и убива възставници, турцитѣ му доказали че въ града и дума за възстание не се слуша, а българетѣ просто не искатъ владиката. Исмаилъ паша изобличилъ Паисия като лжеецъ, заставилъ го да заплати пжтнитѣ разноски на войската и завърналъ се въ Видинъ. Испратенитѣ въ Видинския затворъ осемъ души слѣдъ 20-дневенъ затворъ били освобождени, като дали записъ че ако пострада нѣщо Паисий, тѣ ще отговарятъ. Само А. Икономовъ, който отказалъ да подпише записа, излежалъ деветъ мѣсеци въ затвора. Запръвнитѣ въ градския затворъ 43 души, били освобождени слѣдъ 40 дни.

На 11-й Май 1863 г. въ деньтъ на св. Кирилъ и Методий, учителятъ Ковачевъ въ Вратца, държалъ рѣчь въ църквата, която се отнасяла до народнитѣ просвѣтители. Паисий го прекъсналъ като извикалъ: „Мълчи бре, недѣй лъга народа; Кирилъ и Методий не бѣхж българе нѣ латини.“ Учителя се обърналъ къмъ него, доказалъ му че той е лжеецъ и изобличилъ го предъ всичкия народъ. Слѣдъ това, Паисий наклѣветилъ учителя и нѣкой отъ гражданитѣ като бунтовници, нѣ каймакамина не обърналъ внимание на Паисиевитѣ думи, защото познавалъ и учителя, и гражданитѣ, на и Паисиевитѣ лъжи. Като не постигналъ Паисий своята цѣль въ Вратца, една нѣщъ заминналъ за Видинъ. Сутрешята, едни отъ гражданитѣ казвали че той е отишелъ въ Видинъ да ги клѣвети, други увѣрявали че е избѣгналъ и нѣма вече да се завърне. Нѣ и тѣ испратили едно лице въ Видинъ съ махзаръ, подписанъ и отъ каймакамина противъ Паисия. А пакъ онѣзи които имали да зиматъ отъ него, като бакали, касани, кръчмари и прч. и слушали че той нѣма да се завърне, отишли да си искатъ паритѣ. Нѣкой си Петръ Ивановъ отъ с. Раково, който лѣжалъ боленъ цѣла година, Паисий излѣгалъ жената му че той нѣма да оздраве, взелъ я при себе а послѣ я продалъ другиму за 2000 гр. Петръ като билъ оздравѣлъ и той отишелъ да иска жената си отъ Паисия. Когато влезналъ въ мезлиша и видѣлъ Паисия че сѣди, въспалилъ се отъ гнѣвъ, приближилъ къмъ него, уловилъ го за дрѣхата и съ всичката си сила извикалъ: „Ефендимъ, този продаде жената ми, искамъ да ми я намѣри.“ За тѣзи колкото дъраска, толкозъ и справедлива постѣпка, Петра истикали на възъ, а на Паисия

казали да си върви и за напредъ да се предпазва отъ подобни беззакония.

Гражданитѣ въ Вратца, нѣколко пѣти молили патриаршията съ прошение да ги избави отъ Паисия, нѣ като не ги удовлетворявала, принѣждали се да испрататъ въ Цариградъ Н. Занката съ единъ махзаръ подписанъ отъ цѣлата епархия, обаче патриаршията пакъ не обърнала внимание на просбата имъ.

Въ началото на м. Ноемврий Паисий отишелъ въ Плѣвенъ. Учителя П. В. Оджаконъ не го посрещналъ наедно съ ученицитѣ си вънъ изъ града, за което Паисий го наклѣветилъ предъ властѣта като безбожникъ и непокоренъ. Властѣта повикала учителя и го оправдала. На 9-й с. м. Паисий съобщилъ на мюдюринна, че успѣлъ да открие единъ таенъ заговоръ за въстание между Българетѣ въ града и единственния подстрѣкатель на това билъ учителтъ, който ако не се отстрани отъ града, ще развали спокойствието на мирното население и на властѣта. Учителя билъ пакъ повиканъ и мюдюринна му заповѣдалъ, въ разстояние на три дни да напустне града, въ противенъ случай, подъ конвой ще бѣде испратенъ. Гражданитѣ убѣдили мюдюринна, че казаното отъ Паисия е лѣжа и клѣвета, и като дали порѣчителство за учителя си подписано отъ всичкитѣ първенци въ града, мюдюринна оставилъ свободенъ учителя.

На 10-й въ недѣля Паисий служилъ въ църквата, нѣ бацитѣ били заповѣдали на своитѣ дѣца да не се обличятъ и държатъ свѣщитѣ при извършване службата отъ него. Той слѣдъ като извикалъ нѣколко пѣти на дѣцата да се облечатъ, а тѣ не престѣживали заповѣдѣта на бацитѣ си, почналъ да кълне вътрѣ въ църквата и да казва на дѣцата: „Мъртви да ви закопатъ, да не замръкнете до довечера, у земи да се неразсипете, да сте прокляти“ и прч.

Въ началото на м. Февруарий 1864 год. Паисий испѣдиль учителя П. В. Оджаконна и затворилъ училището. На 8-й ученицитѣ подали протестъ на Паисия, въ който казвали, че той като фанариотинъ и врагъ на българскій народъ, нѣма никакво право и не трѣбва да се мѣси въ училищнитѣ работи.

Слѣдъ това, той отишелъ въ Вратца съ живо намѣрение да затвори и тамошното училище. Съ разни заплашвания, принѣдиль священникитѣ да му се покорятъ и да се откажатъ отъ народа, въ което най-много способствовалъ икономна Х. Кота. На 23-й Февруарий умрѣло едно лице, първенцитѣ заповѣдали

да се удари клѣпалото, стекло се цѣлото българско население при мъртвеца, който билъ вдигнатъ тържественно съ пѣние отъ ученицитѣ.

Съгласнитѣ и единомыслии Вратчани, не само че не оставили Паисия да се располага съ тѣхнитѣ училища, нъ и съ позоръ го испратили на 11-й Май за Плѣвень.

Въ Плѣвень, освѣнъ Хицо чорбаджи, Паисий ималъ още 3—4-ма привѣрженици, съ които се събиралъ вечерь въ епископията, гдѣто яли, пили, хоро играли и по улицитѣ съ цигулки се расхождали.

Нѣкои отъ първенцитѣ наедно съ учителя П. В. Оджакова, които почнали да убѣждаватъ населението за да го изгонятъ изъ Плѣвецъ както го изгнали Вратчани, той ги наклѣветилъ предъ правителството че били подбуждали народа на въстание. Посоченитѣ отъ него лица се испратили въ Видинския затворъ, отъ гдѣто презъ м. Юний учителя билъ закаранъ въ Цариградский затворъ, едного освободили че си повредилъ умътъ, други умрѣлъ въ затвора, а останалитѣ дълго врѣме лѣжали безъ да бждатъ ислѣдвани.

Паисий ако и да бѣше съ позоръ изгоненъ изъ Вратца, той се пакъ завърналъ, а гражданитѣ като неможехъ вече да го търпатъ, презъ м. Ноемврий испратихъ до патриаршията хора, които да дѣйствуватъ за неговото отстраняване отъ епархията. Патриаршията обаче, като не взела подъ внимание просбата имъ, Вратчани сполучили да го изгонятъ за послѣденъ път и той се премѣстилъ въ Плѣвень, гдѣто презъ тѣзи 1867 г. никой вече нестѣжвалъ при него. Изгоненъ и отъ тамо, отишелъ въ Орѣхово нъ гражданитѣ не го припознавали и презъ 1869 год. напустналъ и този градъ.

1868 год. Отстраняването на Видинский Паисий.

Видинци слѣдъ като се избавихъ отъ Венедикта, който съ своитѣ грабителства ги застави да повдигнатъ въпроса за заплата на владичитѣ, на 23-й Февруарий 1852 г. патриархътъ имъ рѣкоположи Паисия.

Паисий не билъ младъ човѣкъ нъ ималъ разваленъ характеръ. Той довелъ брата си и братовчеда си при себе, отъ които послѣдния му билъ дяконъ. Често пакти почнали да праватъ угощения въ митрополията, гдѣто призѣвавали турци, арменци и други народности нъ българе никакъ и цѣли мѣщи

прекарвали съ музики, пѣсни и хора. А пакъ нѣкой пътъ повиквали само безчестни туркини, арменки и циганки.

Паисий подкупилъ двамина отъ първенцитѣ българе Цанка Х. Ангеловъ и Х. Цоня Тодоровъ, на които съ поддръжката вършилъ всички беззакония.

Оплакванията на Видинци предъ патриаршията противъ Паисия били непрекъснати. Най-послѣ презъ м. Ноемврий 1857 год. той билъ повиканъ въ Цариградъ нѣ патриаршията го оправдала и презъ м. Мартъ 1858 год. пакъ испратенъ за Видинъ, който почналъ да върши още по-големи злини.

Презъ 1863 год. дяконъ Кирилъ С. Берковский въ завърщаннето си отъ Българското училище, отбилъ се въ Видинъ, посѣтилъ училището и изобличилъ учителя С. Горский защото преподавалъ гръцкиятъ языкъ. Паисий щомъ се извѣстилъ за това, казалъ на управителя че дякона Кирилъ билъ испратенъ изъ Сърбия да повдига българетѣ на въстание. Полицията уловила Кирила, хвърлила го въ затвора а книгята му предала на владиката, между които се намирили нѣкои брошури по църковния въпросъ, нѣ Паисий увѣрилъ управителя че тѣ имали политическо съдържанне. Кирилъ безъ да бѣде распитанъ, направили такрирътъ, испратили го въ Цариградъ а на 28-й Септемврий 1864 год. осжденъ на тригодишно заточение въ Сивасъ.

Гражданитѣ дотолкозъ намразили Паисия, щото неискали нито да го чуятъ нито да го видатъ. Когато той отивалъ въ църква, тѣ излизали на вѣнъ. Даже и двамината му приятели Цанко и Х. Цанъ се отказали отъ него. Паисий за да си отмъсти на тѣхъ, а наедно съ това да сплани и гражданитѣ за да му се подчиняватъ, той доложилъ на управителя Сюлейманъ паша, че заточения дяконъ Кирилъ билъ опълномошилъ Цанка и Х. Цаня да приготвяватъ народа за въстание. Управителя се увѣрилъ въ думитѣ на Паисия и на 7-й Юний 1864 год. въ деньтъ на св. Троица, грабнали двамата граждани и безъ да бѣдатъ распитани, испратили ги въ Цариградския затворъ. Слѣдъ двѣ седмици гражданитѣ рѣшили да испрататъ въ Цариградъ двамина изъ между тѣхъ за да научатъ причината по която сж задрѣни тѣхнитѣ съотечественици. Единий отъ тѣхъ когато отишелъ да си извади тескере, той билъ задрѣнъ и никого не пускали при него.

През м. Септември Цанко се разболѣлъ въ тъмницата, отъ гдѣто униятската община сполучила да го премѣсти въ католическата болница, а слѣдъ като оздравѣлъ, на 2-й Октомври били испратени въ Аѳионъ Кара-Хасаръ на 5¹/₂-годишно заточение.

Слѣдъ тѣхното заточение Паисий станалъ неукротимъ звѣръ. Клѣветилъ, биялъ, псувалъ, въ безчестни каша влизалъ а пакъ митрополията на блуднически домъ преобърналъ. Много пѣти гражданитѣ му испращали анонимни писма да но се засрами, нъ той не искалъ и да знае. Почнали да лепятъ сатири, нъ и въ това не сполучили. А пакъ патриаршията при всяко тѣхно оплакване като ги застрашавала, че ако не се покоряватъ на владиката си ще намѣратъ Аѳионъ Кара Хисаръ, най-послѣ направили едно изложение, подписано отъ цѣлата епархия, въ което описали всичкитѣ беззакония Паисиеви и испратили го до синода. Патриаршията отъ нѣмайкадѣ испроводила презъ м. Юлий 1865 год. двама ексархи, които да изучатъ да ли сж вѣрни оплакванията противъ Паисия. Въ ислѣдваніята, тѣ открили още по-голѣми злодѣяния и всичко изложили въ патрїаршията. Слѣдъ това, вмѣсто да бжде вдигнатъ Паисий, патрїаршията, както други пѣтъ, тѣй и сега му писала да постоянствова.

На 1-й Августъ Паисий заповѣдалъ на одного отъ священницитѣ да се качи на анвона и да прочете писмото, нъ народа извикалъ да мълкне. Едно Паисиево мекере му заповѣдало да продължава, а че който не желае да слуша, той да излѣзе на вѣнь. Народа почналъ да излиза, нъ двамата владишки касаци, отъ които си купувалъ мѣсо, заловили вратитѣ и непускали никого да излиза, като казвали, че всякой е длъженъ да слуша патриаршеската заповѣдъ. Въ схщата минута се чулъ единъ гласъ „държете“ и върху касациитѣ се образувала грамада, а Паисий се измъкналъ и заловилъ пѣттѣ къмъ митрополията, нъ като съзрѣлъ, че слѣдъ себе влече върволица, промѣнилъ ешкиня. Обръща се втори пѣтъ, вижда че паството му го приближава и като че всякой единъ се стрѣми кой понапредъ да го пипне, той запретналъ дългитѣ поли и почналъ да тича като 15-годишно момче. Той бѣга, народа го гони, догдѣто успѣлъ да се мрѣдне въ митрополията и затворилъ се въ една стая. Въ разстояние на петъ минути, всичкия народъ отъ църквата, намѣрилъ се около митрополията, който

нѣколко пѣти поканилъ Паисия, да отиде въ частна къща да живее, за да нескверни митрополията, нѣ той като не се показвалъ, народа почналъ да чюпи врати, джамове, прозорци, които до освобождението не били поправени.

Военния командантъ Мехмедъ паша щомъ се извѣстилъ за това движение, пристигналъ съ войската си и заповѣдалъ на войницитѣ да нападнатъ и убиватъ. Народа като видѣлъ че Петръ Пуйо билъ прободенъ съ щикъ и други двама злѣ ранени и прострѣни на земята, прѣснѣлъ се по домоветѣ си, а войската останала да варди Паисия.

Въ това врѣме Мидхатъ паша билъ излезналъ по обиколка и като пристигналъ въ Видинъ, Паисий го увѣрилъ, че той одавна открилъ хора съ зли замисли противъ правителството, отъ които трима били испратени на заточение, а сега като успѣлъ да узнае и други подобни лица, тѣ повдигнали населението противъ него за да го убие, преди да яви на правителството което е научилъ. Мидхатъ паша, като гонителъ на българския народъ намѣрилъ случай да излови 24 души граждани които му посочилъ Паисия и хвърлилъ ги въ затвора. А когато тръгналъ за Руссе забралъ съ себе долгеръ Иосифа, Х. Спаса, Хр. Теодосиевъ, Евдокима-Каменовъ, Нв. Игнатовъ, Куюмджи Георгия, Пантелея Атанасовъ и Абаджи Кръста. Последния умрѣлъ въ затвора а другитѣ слѣдъ 105 дни освобождени, като въ нищо невинни, а просто наклѣветени.

Въ г. Ломъ се заселилъ нѣкой си Иванчо по прѣкоръ Х. Пишманъ, който се годилъ съ едно момиче на име Петкана отъ с. Мошинъ градъ. Когато да се вѣнчае, Паисий му поискалъ 20 минца за вула. Иванчо давалъ 10 а Паисий не склонилъ. Иванчо убѣдилъ одного отъ священниците който го вѣнчалъ подъ открито небе, за което Паисий афоресалъ и священника и младоженцитѣ. На 14-й Априль 1868 год. Иванчо умира. Паисий не позволявалъ на священниците да го погрѣбватъ а гражданитѣ като неможли да ги убѣдатъ, Иванчо билъ погрѣбенъ безъ священници.

Въ началото на м. Априль Видинци заявили въ патриаршията, че народа е така злѣ настроенъ противъ Паисия, щото, ако не вземе мѣрки за по-скорото му вдигане отъ Видинъ, ще се струпва цѣлото население отъ епархията, ще разори до основание митрополията, ще раскъса на части Паисия и тогава патриаршията ще бжде отговорна за всичко. Последната не-

намирала за благоразумно да постоянствова вече и за да задоволи нѣкакъ си Видинци, още въ сѣщия мѣсець Априль тя имъ испрати Преславскій Антима, когото гражданитѣ въ Шуменъ бѣхж отказали да приематъ.

Антимъ не билъ посрещнатъ въ Видинъ, не го оставили да влезне въ митрополията и отишелъ въ частна къща, нѣ гражданитѣ се отнасяли къмъ него любезно, обаче не и довѣрчиво. Антимъ почналъ да убѣждава нѣкои отъ първенцитѣ за да му позволятъ да влезе въ митрополията и посѣтилъ всичкитѣ голѣмци турци на които искалъ съдѣйствието въ това. Населението щомъ се извѣстило за тѣзи негови дѣйствия, въ едно събрание на 14-й Юний подписало слѣдующия актъ: „Защото гръцката Патриаршия, която съблече отъ църковната власть българския народъ съ днешното си упорство, даде ни необорими доказателства, че тя ни най-малко не намѣрва да оправи тая неправда, за това и Видинската епархия, като изгубва всяко търпѣние, рѣшава и отцѣпва се отъ тая чужда власть. Долуподписаннитѣ священници, старци и избранници народни, съ волята на цѣль български народъ, който обитава въ богоспасемата Видинска епархия, рѣшаватъ, никакъ да не признаятъ за свой пастиръ Н. П. Антима и друго, когото и да би проводила гръцката патриаршия.“ Антимъ е пуснатъ въ митрополията презъ 1870 год. когато се отказа отъ гръцката патриаршия.

Дописка отъ Пловдивскитѣ гръци и любопитната характеристика на българетѣ въ в. „Епталофосъ“. Презъ м. Юний се появи една дописка въ гръцкия вѣстникъ *Епталофосъ* отъ Пловдивскитѣ гръци въ която казвахж: „Този градъ е въ Тракия, далѣч много мили отъ България, населенъ съ 20,000 ж. турци, толкозъ и гръци, а българе едвамъ около 4—500 жители прищелци изъ селата и слуги по гръцкитѣ магазини, дюгени, къщи и по бостанитѣ. Ония българе които можтъ да се считатъ като граждани не сж пд-многотъ отъ 4—5 семейства беглигчи, на които преди 30—40 години, ако имъ кажеше нѣкои че сж българе, на дуелъ би го повикали. А пакъ църковния въпросъ който трѣбваше да се повдигне отъ България, тамо нестара никакъвъ шумъ и отъ цѣла България сж испратени двама представители, когато само отъ Пловдивъ сж двамина“. Най-послѣ дописката обръща вниманието на онѣзи които се интересуватъ въху дѣйствиата на

българиститѣ въ Пловдивъ, отъ които нѣкои били *руски подданици*, а други имали еродници въ руската война.

По поводъ на това, казаний вѣстникъ съ твърдѣ черни краски описваше българетѣ. Той казваше: „Въ историята на българетѣ нѣма ни една златна страница! история, която ни единъ юначески подвигъ непрославява; никое извършено дѣло необезсмъртява. Българетѣ не се показахъ великодѣловити. Не сж имали мѣдри праотци. Не сж обработили духътъ. Не сж показали никой великоумовитъ мжжъ. Предадени на веществото и него само обожающе; приятели на грабежитѣ и на плѣненията, тѣ никога не сж премислили да даджтъ твърди и плодовици основи на държавата си и за това ставахъ плячка на византийскитѣ императори и най-послѣ наведохъ вратъ подъ османското господствување, подъ което, за зла честь не се погрижихъ нито народността си да укрѣпатъ, нито просвѣщението да въведатъ въ тѣхнитѣ страни. Колкото се касае до умственото развитие, България остава Сахара (пустиня) суха и задушена, безъ ни единъ цвѣтущъ *оазъ*, безъ никакъвъ хълмъ засмѣнъ подъ пролѣтното врѣме, безъ ни една прозрачна ручейка която да шумоли съ течението си, най-послѣ безъ никакъвъ славей, който да е почуроликалъ за да въспѣе добринитѣ на просвѣщението. — Народи които пренебрѣгватъ духътъ, народи, които сж лишени отъ народно чувство и отъ народно сжществување; народи, които непоказватъ никакво честолюбие за да представятъ и тѣ какво да е лице въ всемирната люлка на напредъка и просвѣщението; народи, неводени отъ здрави и прави начала, таквизъ народи тлѣятъ, увѣхноватъ. схващатъ се вцѣпени, ненапреднуватъ, не процвѣтаватъ и всякога лѣдовитата и увѣнливата сѣнка на чехотката лѣти надъ тѣхъ изокколо. — На тѣзи народи се отнасятъ и българетѣ?

Двата правителствени проекти по църковния въпросъ и отказването на нѣкои българе владици отъ патриаршията. Слѣдъ издадения на 10-й Февруарий м. г. отъ патриарха Григория проектъ, който не се прие отъ българетѣ, небѣше по угодата и на гръцитѣ, не се поглѣдна съ добро око и отъ самитѣ турски министри, вече не стана почти никакво разискванне по църковния въпросъ. Нъ въ отпращанния до султана отъ тайния централенъ български комитетъ презъ м. *Мартъ* м. г. мемоаръ, като се казваше, че ако гласътъ му че

се послуша, отъгтвенността на слѣдствията ще падне върху онѣзи. . . . и като се появиха презъ лѣтото четитѣ на Панайотъ Хитовъ, на Филипъ Тотя, както и това лѣто четитѣ на Х. Димитра, на Тодора Харбоглу, портата на 3-й Октомврий издаде два проекта, изработени въ министерския съвѣтъ, които на 15-й съ едно писмо съобщиха на патриаршията и на българскитѣ представители, и отъ които било върху единия било върху другия да се съгласятъ и двѣтѣ страни. Единия състоеше отъ седмъ точки: 1) Въ всичката отоманска империя, българетѣ могатъ да си поставятъ свещеници знающа българския языкъ; 2) Митрополити и епископи ще се назначаватъ отъ такава народностъ отъ каквато е болшинството на населението; 3) Главний митрополитъ съ своя синодъ който ще се грижи за духовнитѣ нужди на българетѣ, ще има сѣдалището си въ Цариградъ; 4) Българскитѣ митрополити и епископи ще се назначаватъ съ султански бератъ; 5) Български митрополити и епископи ще се избиратъ отъ българския синодъ, нъ ще се утвърждаватъ отъ гръцкия патриархъ, на когото ще споменуватъ и името въ богослужението; 6) Църквитѣ въ които се е служило български ще си останатъ на българетѣ, а онѣзи въ които се е служило смѣсено ще се предадатъ на гръцитѣ и 7) Българскій синодъ е обязанъ да състави особенъ уставъ, който съ утвърдението на портата получава пълна законность.

Втория проектъ различава отъ първия въ слѣдующето: 1) На българетѣ се предоставя да иматъ въ всякой вилаетъ митрополитъ и въ всякой санджакъ епископъ. 2) Въ градоветѣ гдѣто гръцки митрополити и епископи сж имали сѣдалището си, сжщо ще иматъ и за напредъ, а българскитѣ трѣбва да си избератъ други градъ за пребивание и отъ тамо ще извличатъ име и титла. 3) Гръцитѣ оставатъ подъ началството на своитѣ духовни пастири.

Народнитѣ български представители приехъ първия проектъ, който удовлетворяваше донегдѣ народнитѣ желания и веднага съобщиха на народа радостното това извѣстие, отъ всякадѣ пристигахъ благодарителни телеграмми до великия везиръ и между народа ехтехъ думитѣ: „Българската църква се отдѣли и остава самостоятелна.“ Нъ патриархътъ на 11 Ноемврий отговори на високата порта че неприяема нито единия проектъ нито другия и като единствено средство за тѣхното *отхвъргание*, той повика на събрание висшето духовенство,

богословци, учени и влиятелни гръци, които намѣрихъ тѣзи проекти не само на църковнитѣ канони противни нѣ и на православната вѣра. Въ това събрание патриархътъ настоя да се свика вселенски съборъ и писа се до источнитѣ църкви, които и отговорихъ: Руския св. синодъ казваше, че признава трудното положение на патриаршията, нѣ не може и да не исповѣда истината, че желанията на българския народъ предъ вселенската патриаршия сѫ желанія най-благоразумни, най-основателни и законни, и въ името на правдата, въ интереса на православната църква и по собствена длъжностъ се призвава патриаршията, да удовлетвори колкото е възможно желанията на българския народъ. А за свикване вселенски съборъ св. синодъ се показва противенъ, защото, може би българетѣ да не се подчинятъ на съборнитѣ постановления и съ това да се предизвика расколъ. И както патриархътъ е припозналъ нѣкога независимостта на руската и гръцката църква, тѣй да припознае и на българската.

Въ отговорътъ си сърбския митрополитъ Михаилъ искаваше съжаление, че въ Божеско дѣло се намѣсили людски страсти и църковни въпросъ преминалъ на политическа почва. Нѣ за да се прекрати прискърбната распря, трѣбвало да се удовлетворятъ българскитѣ желанія, като имъ се дадѣтъ народни пастири.

Другитѣ источни патриарси въ отговорътъ си показахъ голѣмо нерасположение къмъ българетѣ. Иерусалимския патриархъ ги наричаше „дяволски орждия и вѣрни служители на мракътъ.“ Антиохийския казваше: „Ний не можемъ да търпимъ нарушението на църковнитѣ права и преимущества.“ Отговорътъ на Кипърския архиепископъ бѣ въ сѣщия смисълъ. Атинския синодъ намираше исканията на българетѣ не толкозь противни нѣ преувеличени. Той признаваше че българетѣ иматъ право да извършватъ богослужението си на славянскій языкъ, нѣ съжаляваше за отвращанието имъ отъ „царственний языкъ“, на който били говорили и писали първитѣ отци църковни. Освѣнъ руската и сърбската, всичкитѣ други църкви бѣхъ съгласни за свикването на вселенскій съборъ, нѣ българетѣ като предвиждахъ лошитѣ слѣдствия отъ това, пакъ и портата като нежелаше свикването на такъвъ единъ съборъ въ Цариградъ, тя подкрѣпваше домогванията на българетѣ и общаваше че ще имъ издаде ферманъ, за самостоятелна църква,

съгласно съ проектътъ щомъ българскитѣ архиереи наредатъ църковното устройство.

На основание на тѣзи обѣщания, народнитѣ представители повикахъ българскитѣ владци изъ вѣнь, и въ память на освобождението на българския народъ отъ гръцкото владичество, на 6-й Декемврий се извърши тържествена служба въ цѣла България.

Патриаршията щомъ се извѣсти че българскитѣ владци се готвятъ да тѣргнатъ отъ епархийтѣ си за Цариградъ, за нарежданieto устава по управлението на българската църква, тя отпрати окръжно да ги спрѣ, понеже проектитѣ като противни на святитѣ правила, не били приети отъ синода и въпроса още не билъ рѣшенъ, та като се свика вселенски съборъ и тѣ ще бждатъ призвъвани. При това да съобщатъ и на епархиотитѣ си, да не се лжятъ по думитѣ на тѣзи лжци и народни смутители, които се наричатъ представители на народа. Владциитѣ обаче, не обърнахъ внимание на това окръжно и противъ волята на патриарха, тѣ пристигнахъ въ Цариградъ. Тѣхното пристигане безъ съзволението на патриарха като се считало каноническо нарушение и безмѣрно непокорство, той подаде заявление на портата, издаде и окръжно обясняюще положението на въпроса, а на 16-й Декемврий пакъ писа до Иерусалимската патриаршия за свикване вселенски съборъ и послѣдната съ отговорътъ си отъ 29-й Януарий 1869 г. искаваше пълно съгласие въ това.

Българскитѣ владци слѣдъ като пристигнахъ въ Цариградъ, на 20-й Декемврий подадохъ едно изложение на патриарха въ което обяснявахъ, че положението на българския народъ е нетърпимо; че като не се приематъ гръцки владци изъ епархийтѣ, народа е останалъ безъ священници; че нѣма вече никаква надѣжда за примирие съ вселенската патриаршия и въ заключение казахъ, че тѣ не могатъ вече служи на вселенскитѣ престолъ и възвръщатъ се въ древнията православна, каноническа и автокефална българска църква, която припознава цѣлъ български народъ и която е била и вѣкъ ще бжде въ духовно единство съ великата църква. Патриархътъ възвърналъ изложението на владциитѣ съ едно смѣрване и съ заповѣдъ да отидатъ по епархийтѣ си, нѣ владциитѣ тѣзи патриаршеска заповѣдъ неиспълнихъ.

На 22-й Декемврий една комисия отъ първенцитѣ българе въ Цариградъ поднесе на патриарха писменната оставка на Пловдивски Панарета, Софийски Доротеа и Ловчански Илариона, които формално се вече отказахъ да припознаватъ неговия авторитетъ и ставатъ като дѣйствителни членове на българската самостоятелна църква. А на другия день, една депутация отъ народнитѣ представители отиде въ патриаршията и извѣсти, че българскитѣ представители ще пристѣпатъ въ нарежданieto на българския синодъ, съгласно съ дадения отъ високата порта проектъ.

На 24-й патриарха свика синода и членоветѣ на народния гръцки съвѣтъ въ извънредно заседание за да имъ съобщи тѣзи смѣла постѣпка на българетѣ. Събранieto рѣши, да се повърнатъ оставкитѣ на българскитѣ владци, съ увѣщание да си отидатъ по епархийтѣ и да се настои предъ портата да спрѣ противозаконната и противоканоническа постѣпка на тѣзи четирма души, които, сами сж се нарѣкли „народни представители.“

По силното настоявание на патриаршията и на нѣкои отъ гръцкитѣ бейове, правителството още въ сжщия день телеграфира до управителитѣ изъ провинцията, да не смятратъ църковния въпросъ рѣшенъ, нѣ пакъ да съдѣйствуватъ на владцитѣ въ всичко както и по-първо. Въ сжщото врѣме и патриаршията телеграфира до своитѣ владци и привърженици да разгласятъ между народа че църковния въпросъ си остая висящъ.

Събравшитѣ ся въ Цариградъ български владци Пловдивски Панаретъ, Пловдивски Пансий, Видински Антимъ, Софийски Доротей, Ловчански Иларионъ и Макариополски Иларионъ,¹⁾ сега вече открито се опълчихъ противъ патриаршията, съставихъ смѣсенъ съвѣтъ и съ едно заявление до високата порта, настоявахъ, както султанъ Мустафа по просбата на патриарха Самоила е унищожилъ презъ 1763 год. самостоятелността на Охридската и Инекската архиепископии, тѣй сжщо и султанъ Азиеъ, днесъ има право да ги възобнови безъ да прибѣгва къмъ вселенский съборъ.

¹⁾ Били сж повикани и митрополититѣ Босненски, Скопски, Кюстендилски и Пиротски, нѣ преди да тѣргнатъ като се испрати отъ високата порта телеграммата до валиитѣ, тѣ си останахъ на мѣстата.

1869 год. Новитѣ комисии, послѣдния проектъ по църковния въпросъ и останалитѣ гръцки владци изъ България. Тая година се отличава като една отъ най-значе-нититѣ колелца въ веригата на историята по църковния въпросъ. — Доходитѣ на гръцкото духовенство, които въ нѣкои мѣста съ измама и насилие събираше, съвършено се прекъснахъ още въ самото начало. Изработи се проекта по който се рѣши църковния въпросъ и отстранихъ се останалитѣ нѣколко владци изъ България.

Патриаршията която неприемаше правителственнитѣ проекти като възражаваше че нарушавали и самитѣ догми на църквата, въ началото на м. Януарий, високата порта опредѣли една шесточленна комисия отъ трима гръци Фотияди бей, Хр. Зографу, Ал. Каратодориди и трима българе Г. Кръстевичъ, Г. Стояновичъ и Ив. Х. Петровъ, която да размисли за неходния пакъ на въпроса и изложенieto си да представи на високата порта. Българетѣ предложихъ да се разгледатъ проектитѣ, да ли сж противни споредъ казванieto на патриарха въ духътъ на православната църква, нъ гръцитѣ отказахъ като възражихъ че това зависело исклучително отъ хора богословци, а настоявахъ да се споразумѣятъ върху раздѣленieto на епархитѣ и поискахъ да освоятъ не само Плов, дивската нъ и цѣла Македония. Обаче, българетѣ като настоявахъ на своето предложение, а пакъ и патриархътъ Григорий, който никакъ не бѣше задоволенъ отъ тѣзи комисия, защото била съставена само отъ мирски лица, вдъхналъ на членоветѣ гръци да напустнатъ събранието.

Събравшитѣ ся български владци въ Цариградъ, които знаехъ че патриархътъ пакъ ще протака дѣлото, тѣ подадохъ на великия везиръ Али паша едно опровержение противъ безосновнитѣ възражения на патриарха върху правителствения проектъ, като привождахъ и законни доказателства.

Въ това врѣме сърбското регенство писало на своя агентинъ въ Цариградъ, да заяви притезания на Ипекския както и на Охридския престолъ, въ случай че се отдѣлятъ отъ вселенската патриаршия, да се назначатъ въ тѣхъ владци отъ сърбския митрополитъ, като принадлежачи нѣкогашъ на Стара Сърбия, нъ генералъ Игнатиевъ заставилъ сърбското правителство да се откаже отъ този несвоеврѣменъ и неумѣстенъ въпросъ. Още, той убѣдилъ и Али паша, че комисията съ своитѣ бездѣйствия

ще принуди българетѣ да останатъ съгласни за свикването на вселенски съборъ, което портата никакъ нежелаше, при това и българетѣ комисари като се бѣхъ оплакали нѣколко пхти предъ Али паша, даже и предъ английския посланикъ, Али паша повикалъ комисаритѣ на които казалъ, часъ по-скоро да изработатъ своя проектъ, който билъ поднесенъ презъ страстната седмица и на патриарха. Последния като приелъ новия този проектъ, отговорилъ, че слѣдъ празниците ще го представи на синода и ако не се укаже противенъ на *канонитѣ на великата Христова църква*, може да се приеме; нъ преди всичко, ако правителството не испрати владицитѣ по епархитѣ имъ, нищо нѣмало да се извърши, даже и проектътъ нещѣлъ да бѣде преглѣданъ.

Патриархътъ при всичкитѣ си старания за отстраняване владицитѣ изъ Цариградъ като несполучи въ това, той имъ запрѣти да служатъ. На 17-й Априль Цариградскитѣ българе се отнесохъ съ просба до тѣхъ съ която ги молахъ да служатъ по Въскръсение, тѣ обаче не се рѣшавахъ, защото патриархътъ имъ бѣ казалъ че ще ги изверже. На 19-й въ великата схбота българетѣ подадохъ на Али паша едно прошение съ 280 подписа съ което се жаловахъ противъ тѣзи патриаршеска постѣпка и искавахъ народното намѣрение, че ще прикани владицитѣ да служатъ на Въскръсение, а въ случай на нѣкакви интриги отъ страна на грѣцитѣ, просехъ и защита. Али паша като далъ надѣжда за скорошното рѣшение на въпроса и приложилъ че служението на владицитѣ не ще да принесе никаква полза на дѣлото, българетѣ въ Цариградъ непоказахъ упорство въ това и службата на Въскръсение се извърши само отъ свещеницитѣ, обаче, народа изъ вѣнъ силно възнегодова, отъ всѣду пристигахъ писма и всички питахъ, защо да не служатъ българскитѣ владици въ Цариградъ, когато Пиротскій Партений служеше и свещеници рѣкополагаше въ Пловдивъ. Партений който бѣ повиканъ за съвѣта въ Цариградъ, на 14-й Януарий пристигна въ София, нъ по причина на правителственната телеграмма до валиитѣ за да несмотрятъ църковния въпросъ рѣшенъ и като се състави изново комисия която да нареди другъ проектъ, той се спрѣ въ София, отъ гдѣто ако и да го повика патриархътъ нѣколко пхти телеграфически нъ той и не отговаряше. А пакъ като пристигна на 7-й Априль въ Пловдивъ, тамо закачилъ котвата. Поканенъ

отъ българетѣ почна да служи и да ржкополага за онѣзи села священници, които отъ много врѣме бѣхж останали безъ таква. Гръцитѣ въ Пловдивѣ, още при първата му служба затварятъ дюгенитѣ си, събиратъ се всички наедно, отиватъ при управителя предъ когото настоявали да вдигне Партения изъ Пловдивѣ. Управителя съобщилъ на високата порта заявлението на гръцитѣ, а тѣ отъ своя страна на патриарха и най-послѣ пристигна правителствена заповѣдь, за завърщаннето на Партения въ епархията си, защото въ чужда епархия не може да священнодѣйствова. Тая заповѣдь като се съобщи на Партения, той отговори че отива за Цариградъ и не може да се връща назадъ; че неприпознава патриарха и че въ тѣзи епархия е дошелъ съ волята на каноническия ѣ владика Панарета. Слѣдъ това на 11-й Май Партений служи въ църквата св. Богородица съ голѣмо тържество и съ литания отиде на българското училище. Това още повече ожесточи и настрои гръцитѣ противъ Партения и още по-силно почнахж да интригуватъ, да клѣветатъ и лжжатъ, за което българетѣ отпразвихж на 20-й Май до великия везиръ единъ протестъ въ който казвахж, че Партений е задържанъ отъ българското население съ изволението на своя владика Панарета; че той не е ималъ работа съ гръцитѣ нито е стѣпилъ въ нѣкоя гръцка църква и прч.

Патриархътъ като неможилъ вече да слуша и да търпи *грубодѣяннията и беззаконията* на Партения, които били *преминали всякой предѣлъ на разсѣдливостъ и беззаконие*, които се билъ *впусналъ като венгръ или като дивъ вълкъ* *всредъ овцетъ на Пловдивската епархия*, и които не се *посвѣнявалъ отъ никое противозаконно дѣло и слово*, *нападалъ като бѣсенъ възъ гръцитѣ епархиоти*, и нито предъ синодални клѣтви *благоговѣялъ*, нито отъ човѣци се *срамувалъ*, нито отъ телеграмми и заповѣди на императорското правителство се *страхувалъ*, той (патриархътъ) придруженъ отъ Кизику и Дерконъ отишелъ на 1-й Юний при великия везиръ, при когото предварително испратилъ и Ал. Каратодориди, и като изложилъ *противоканоническитѣ* постѣпки на Партения, поискалъ *незабавното му вдиганне изъ Пловдивѣ*. При това, заявилъ, че изработения отъ комисията проектъ не може да се приеме, а за да бѣде приетъ, трѣбвало да се изработи отъ духовни лица, тѣй като и дѣлото било духовно. Въ отговоръ,

Али паша казалъ, че тоя проектъ е вече одобренъ отъ посланниците руский и гръцкый, отъ министерството на вѣтрѣшнитѣ дѣла и отъ комисията, слѣдователно, трѣбва да се приеме и отъ гръцитѣ както и отъ българетѣ. Патриархътъ се намираще въ трудно положение. Освѣнъ че не му бѣше по воля да наведе вратъ предъ натиска на великия везиръ, нѣ нѣкои и измежду гръцкия народъ, които правили смѣтка че единъ день когато се дѣли наслѣдството на турската империя, българетѣ ще се воспользватъ, силно настоявахъ предъ патриарха за да отхвърли този проектъ и окръгътъ на ексарха да се образува отъ епархитѣ находящи ся между Дунава и Ст.-Плавина; а за свикване вселенски съборъ, при всячко че на 2-й Май пакъ се отнесе до руския св. синодъ, обаче никаква надѣжда вече нехранеше, защото вѣрваше отговора ще бжде все сжщия: „Рѣшението на въпроса трѣбва да се дири въ принципитѣ и правата а не другадѣ,“ и като настояванието на високата порта се виждаше неизбѣжно, той повика на 7-и Юний народния съвѣтъ и съ едно живо потрясение изложи на събранието пб-главнитѣ причини които го принудили противъ собственната му воля да устъпи на усиленитѣ молби на високата порта (!) и на българетѣ отъ една страна, както и на силата на обстоятелствата отъ друга, та да напустне мисльта за вселенски съборъ и да приеме изработения отъ смѣсената комисия проектъ щомъ се измѣни и допълни отъ св. синодъ и представи на одобрене на народния съвѣтъ, който да нѣма право да го разисква и отхвърга, защото патриарха и синода сматратъ исклучително тѣмъ принадлежащъ предметътъ, като чисто църковенъ. При всичкитѣ възражения и доводи отъ страна на народния съвѣтъ, че този въпросъ е колкото църковенъ толкозъ и политически, патриархътъ обаче останалъ непреклоненъ, за което нѣкои отъ членоветѣ Ал. Каратодориди, Д. Аристархи и Г. Калиади подали оставка.

Въ събранието на 11-й Юний патриархътъ назначи четирма члена вмѣсто подавшитѣ оставка, породи се пренне за тѣхното назначаване, а послѣ между живи разисквания и размивления върху отговора, патриархътъ поиска, щото той да представлява българския народъ предъ високата порта и неотстъпваше въ това.

Али паша като бѣше убѣденъ че патриархътъ не желае, препятствова и никой пакъ нѣма да даде край на въпроса,

слѣдъ като му доказа безосновността на неговитѣ домогвания, постави се на чело на комисията и подъ негово предсѣдателство, въ кратко едно врѣме се изработи слѣдующия отъ 12 члена проектъ :

1. Ще се състави единъ особенъ Духовенъ Окръгъ (дайре) съ наименование *Българскій Екзархатъ*, който ще обѣма долуназначенитѣ Митрополии, Епископии и нѣкои други мѣста. Управлението на духовнитѣ религиозни работи на този Окръгъ ще бѣде напълно възложено на този Екзархатъ.

2. Най-големиятъ по чину отъ Българскитѣ Митрополити, които ще се намѣрватъ въ речениятъ Окръгъ, ще носи титлъ-тъ Екзархъ ; нему ще принадлежи каноническото предсѣдателство на Българскитѣ Синодъ, който постоянно ще се намѣрва при него.

3. Вжтрѣшното духовно управление на Екзархатътъ ще се опредѣли спорѣдъ основнитѣ канони и религиознитѣ наредби на православната черква въ единъ нароченъ за това уставъ (низамнаме), който ще се прѣдстави на потвърждението и възприеманието на Царското Наше Правительство. Този уставъ ще бѣде направенъ тѣй щото да оздравява да не става отъ страна на патриарха никакво, ни непосредствено нито посредствено намѣсване на управлението на духовнитѣ работи, и най вече въ избираннето на епископитѣ и на Екзарха, а щомъ ся избере екзархътъ, българскій синодъ ще явява това дѣло на патриарха, и той, часъ понапрѣдъ ще дава изискванитѣ споредъ вѣрата потвърдителни мисма.

4. Този екзархъ назначаванъ съ Мой Високославенъ бѣратъ, ще бѣде задълженъ съобразно съ черковното правило да споменува името на Цариградскитѣ патриархъ. Прѣди да ся провъзгласи духовното по религия избиране на лицето което ще ся намѣри достойно за екзархъ, ще става отнасяние до съизволението и приемванието на Високославното Ми Правительство.

5. На екзарха се позволява да се отнася направо до мѣстнитѣ началства за работи които се касаятъ до мѣстата що сж въ духовното му управление и за които (работи) е законно и канонически опълномощенъ да посредствува, а въ нужда (да се отнася) и до високата ни порта. А пакъ бѣратитѣ които ще се даватъ на духовнитѣ лица що ще се на-

миратъ подъ негово вѣдомство, ще се издаватъ съ негова *ижа* (увѣдомение).

6. За дѣла що се касаятъ до православното вѣроисповѣданіе и които изискуватъ задружно съвѣщаніе и взаимно спомаганіе, синодътъ на реченийтъ екзархатъ ще се отнася до вселенскій (умуми) патриархъ и неговийтъ митрополитскій съборъ. А тѣ отъ своя страна ще побързатъ да дадѣтъ по-трѣбната помощъ и да испращатъ нуждитѣ за туй отговори.

7. Синодътъ на Българскій екзархатъ, ще иска отъ Цариградскій патриархъ св. Миро, което се употрѣбѣва църковно.

8. Епископитѣ, архиепископитѣ и митрополититѣ, които сж подчинени на Цариградскійтъ патриархатъ, ще прѣминуватъ безпрѣпятствено презъ епархитѣ на Българскія екзархъ, така и българскитѣ епископи, архиепископи и митрополити (ще минуватъ) презъ епархитѣ на Цариградскія патриархатъ; а за работи що би имъ се случили могатъ и да прѣбиваватъ въ срѣдоточията на виллетитѣ и въ другитѣ правителствени мѣста, обаче вѣнъ отъ свойтъ духовенъ окръгъ тѣ не ще могатъ да събиратъ синодъ, и не ще могатъ да се месятъ въ работитѣ на християнитѣ, които не сж подъ тѣхното духовно вѣдомство, още на което мѣсто се намиратъ, безъ позволеніето на мѣстний епископъ, не ще могатъ да свещенодѣйствуватъ.

9. Както Иерусалимскій метохъ що е на Фенеръ е привързанъ на Иерусалимскій патриархатъ, и както той е подъ вѣдомството на Иерусалимскій патриархатъ, тѣй сжщо и българскій метохъ що се намира на сжщото мѣсто, заедно съ прилежащата българска черква ще бжде подчиненъ на българскій екзархъ. Речений този екзархъ кога какъ стане нужда ще му е позволено да дохожда въ Столичний Ми градъ и да прѣбивава въ речений метохъ, и споредъ както по-горѣ се каза, той, или когато по нужда да дойде тука или додѣто се намира тукъ, за да свещенодѣйствува ще се подчинява на черковнитѣ правила на които въ таквизъ обстоятелства сж подчинени Иерусалимскій, Александрийскій и Антиохийскій патриарси.

10. Духовния окръгъ на българската ексархия ще обѣма митрополитѣ: Руссенска, Силистренска, Шуменска, Търновска, Софійска, Вратчанска, Ловчанска, Видинска, Нишка, Пиротска, Кюстендилска, Самоковска, Скопска, Велеска, Могленска, *Воденска, Струмнишка, Полянска, Варненска* безъ градътъ.

Санджака Сливенски освѣтъ градоветѣ Анхиало и Месемврия.

Отъ епархията Созополска, казата Созополъ безъ крайбрежието.

Отъ епархията Одринска, казитѣ Чирменъ и М/папа.

Отъ Драмската епархия, казата Неврокопска.

Отъ Ксантійската епархия, казата Ахж-Челеби.

Отъ Пелагонийската епархия, казата Прилъпска.

Отъ Мѣлнишката епархия сѣверната часть освѣтъ града и южната часть на епархията.

Отъ Призренската епархия, казата Прищина.

Отъ Преспанската епархия, Охридъ и всичкитѣ мѣста които лѣжатъ вънъ отъ предѣлитѣ на нѣкогашната Преспанска епархия.

Пловдивската епархия освѣтъ градътъ Пловдивъ, Станимака и селата Кукленъ, Водинъ, Арнауткюй, Панагия, Новосело, Лѣсково, Ахланъ, Бачково, Бѣлащица и мѣнастиритѣ Бачковскій, Св. Безсребърници, Св. Петка и Св. Георгій. Махалата Свята Богородица, която е въ града Пловдивъ, ще влезе въ българската ексархия, нъ които отъ жителитѣ на рѣчената махала не би искали да се подчинятъ на българската църква и ексархия, ще бждатъ уволнени.

11. Понеже слѣдъ приспособлението на границитѣ на българската ексархия, ще останатъ българе подъ вѣдомството на вселенскій патриархъ, както и гръци на българската ексархия, ще се полага взаимно старание, за да се удовлетворяватъ съгласно съ божественнитѣ и свети правила справедливитѣ желанія и на българетѣ и на небългаретѣ, и да се несмущава никога желаемото, спокойствие и хармония.

12. Редътъ на ставропигиялнитѣ мѣнастири, които се намиратъ въ предѣлитѣ на българския ексархатъ и по вѣроисповѣднитѣ канони сж привързани на патриаршията, ще се варди както и напредъ.

Този проектъ съставенъ презъ м. Августъ, съ който се лишавахъ отъ окръга на ексархията 18 български градове, кази и нахии; цѣли епархии както Солунската, Дебърската, Костурската и други, и той не се понрави на патриаршията, и той нарушавалъ догмитѣ на православната велика църква, и противъ него възстанахъ нашитѣ едновѣрци гръци, тъй щото не се забелѣжваше ни най-малката надѣжда и за неговото

приемване. Българскитѣ владци въ Цариградъ, като виждахъ всичко това, тѣ съставихъ помежду си синодъ и на 16-й Декемврий испратихъ окръжно до епархиитѣ да си наредатъ църковни общини съ духовни началници и да водятъ преписка съ казаный синодъ.

Такива общини ако и да бѣхъ почнали да се съставляватъ още отъ 1860 год. когато народнитѣ български владци бидохъ за първъ пътъ испратени на заточение, обаче въ много градове, особно въ Одринско гдѣто народнитѣ водители както Г. Карамихалова благоговѣхъ предъ гръцкия владика, заставяхъ и народа да му се кланя, да му плаща и да не се дѣли отъ него, българска община съ духовенъ началникъ нигдѣ не се срещаше. А слѣдъ пристиганието на това окръжно, почти въ всякой единъ градъ се съставихъ общини, които почнахъ доста живо да работатъ.

На 23-й Декемврий и патриаршията испрати окръжно за да си избере всяка една епархия по двамина представители които да присѣтствувать въ разгледанието на изработенитѣ уставы. Тѣзи уставы ако и да бѣхъ изработени въ общото гръцко събрание и се отнасяхъ до общитѣ приходи на гръцитѣ, до преобразованието на патриаршията, до преустройванието управителната ѣ часть и д. п. нъ като въ едно събрание отъ 10-й Августъ бѣ рѣшено да се намали патриаршеската заплата отъ 40 на 30,000 гр. патриаршията се преструваше че има и сега тѣзи власть надъ българетѣ, както преди десетина години, та и тѣхъ не забрави съ окръжнитѣ си, обаче, българетѣ почти отъ нигдѣ неотговорихъ, въ нѣкои градове изгорихъ окръжнитѣ, а пакъ Самоковци писали въ патриаршията: „Не е прието, нъ ако патриаршията желае подобно нѣщо, нека си заръчи на дограмаджията за такова лице, понеже тукъ не се намира.“

Велесский Антимъ. На 350 страница е казано че гражданитѣ въ Велесъ. когато презъ 1860 год. бѣхъ заставили владиката си Антима да се откаже отъ патриаршията, той предпочете да напустне Велесъ и на 22-й Юлий даде оставката си и замина за Цариградъ. Въ това врѣме Битолския митрополитъ Венедиктъ билъ отишелъ въ Велесъ за да посрещне великия везиръ Къбръзли Мехмедъ паша, който пристигна въ този градъ на 10-й Септемврий, и като *цедърѣлъ учителитѣ* Иордана К. Джино и Икономова, че тѣ под-

будили гражданитѣ да заставятъ Антима за да се откаже отъ патриаршията, той ги наклѣветилъ като руски шпиони, които били испѣдѣли и владиката си Антима, щото да могатъ дѣйствова безпрепятсвенно въ постиганието на своитѣ планове. По заповѣдь на Кѣбрѣзлията станало претърсване въ къщата на учителитѣ. Въ библиотеката на Иордана се намѣрили нѣкои кнпки печатани въ Влашко, за което той билъ испратенъ на заточение въ Мала Азия. Презъ 1862 г. когато патриаршията съ своето окръжно насърдени владичитѣ да събиратъ владичината си, и Антимъ отиде въ Велесъ, нѣ гражданитѣ нито го посрещнали нито приближавалъ нѣкой при него. Той живѣлъ цѣла година като офоресанъ и заминалъ за Цариградъ. Презъ 1865 год. пакъ се завърналъ за Велесъ, нѣ сега и той самъ се чувствувалъ като натурникъ, обаче трѣбвало да постоянствова, за да не се каже че и отъ Велеската епархия е изгоненъ владиката. Презъ 1867 год. когато Исмаилъ паша отивалъ за Босна и спрѣлъ се въ Велесъ, Антимъ възползванъ отъ преминаваннето на Панайотъ Хитовата и Филипъ Тотювата чети, явилъ на Исмаилъ паша че и въ Велесъ ставали голѣми приготовления за едно общо възстание въ което и Сърбия щѣла да вземе участие. Исмаилъ паша слѣдъ като испиталъ и се увѣрилъ отъ самитѣ турци че това е просто клѣвета, строго изобличилъ Антима. А пакъ гражданитѣ до толкозъ били огорчени отъ тѣзи негова постѣпка, та не искали вече и въ улицата да го срещнатъ, обаче, когато презъ 1868 год. се рѣши отпразнованнето 6-й Декемврий изъ цѣла България, нѣкои отъ първенцитѣ предложили на Антима да служи въ този дѣнь, да спомене името на Илариона и да го иматъ за свой пастиръ, нѣ той като неостана съгласенъ, на 9-й му съобщихъ да опраздни митрополията. Антимъ се оплакалъ предъ каймакамина и като небилъ удовлетворенъ, той телеграфиралъ въ патриаршията, че нѣкои отъ гражданитѣ приготвили бунтъ, нападнали митрополията, станало кръвопролитие и градътъ се нампралъ въ опасность. Патриархътъ съобщилъ това на правителството, което заповѣдало на Солунския управитель Акпфъ паша да се распореди за потушване на възстанието. Последния предалъ тѣзи заповѣдь на Битолския Мютесарифинъ Ахмедъ паша, който на 5-й Януар. тѣзи 1869 г. пристигналъ въ Велесъ и като узналъ че Антимъ е наклѣ-

ветилъ гражданитѣ защото го неискать, той го заставилъ да подпише оставката си и Велешани се избавили отъ него.

Охридски Мелетий. Въ в. „Свѣтъникъ“, 4^а год. II брой 9-й е писано, че слѣдъ смъртъта на Калиника който умрѣлъ презъ 1843 год. и оставилъ едно владиче за домазлѣкъ, до 1859 год. се промѣняли трима единъ отъ други по-безчестни владичи. Първия, Иосифъ, нищо друго невършилъ и за нищо немислилъ освѣнъ за женички. Той държалъ въ митрополията една млада и красива жена на име Арса Митрайчина, която постоянно му прикарвала и други такива. Сжко и дяконътъ му прибралъ една на име Фаня Рибарчина. Когато и другитѣ народности почнали да се поругавать съ Иосифа, българетѣ излезнали изъ търпѣние и едвамъ слѣдъ четири години сполучили да се избавать отъ него. — Втория бивший Кюстендилски пияницата Дионисий, а третия Иоаникий, който умрѣлъ както сме споменжли, на 25-й Декемврий 1859 год. когато е казано за първъ пжтъ „Благословено царство“ по славянски, въ църквата св. Климентъ. Иоаникий билъ дотолкозъ нетърпимъ човѣкъ, щото гражданитѣ често пжти се отнасяли до патриаршията за неговото отстраняване, като молили да бжде замѣстенъ съ лице отъ българска народность. Патриаршията при всеичко че се обѣщавала да удовлетвори желанието на Охридчани, нъ щомъ умрѣлъ Иоаникий, тя назначила Мелетия за Охридската епархия.

Мелетий билъ протосингелъ при Дионисия и съ десетъ-годишнинъ си развратенъ животъ, станалъ за позоръ между населението. Когато се прѣсналъ слухъ че той ще бжде назначенъ за Охридъ, гражданитѣ писали въ патриаршията че не го искать, а тя прибързала да испрати ексархъ за неговото опредѣляване. При пристиганието на ексарха съ такава цѣль, българетѣ още повече възнегодовали. Граждани и селяни всеки день пълнили митрополията като казвали че този немилостивъ грабителъ, искусенъ разбойникъ, безсраменъ блудникъ и ужасенъ гонителъ на българския народъ нѣма да бжде приетъ отъ населението, което е настоявало и пакъ настоява за българинъ владика. Патриаршията обаче, освѣнъ че не взе подъ внимание заявлението на Охридското население, тя се подигра и съ народнитѣ български представители въ Цариградъ, предъ които се обѣщаваше, както сме казали да назначи българинъ владика за Охридъ, а тя назначи Мелетия. Въ на-

чалото на м. Мартъ 1860 год. гражданитѣ въ Охридъ въ едно събрание рѣшили, да се споменува името на Илариона и ако испрати патриаршията Мелетия, да го изгонятъ, нѣ това рѣшение не се изпълнило. Въ края на м. Мартъ Мелетий пристигналъ въ Охридъ и като подкупилъ нѣколко души отъ първенцитѣ, почналъ да притѣснява, пари съ насилие да събира и разни безобразия да върши. Той прибралъ въ митрополията една млада и красива жена, която се наричала икономка. Тя освѣнъ че била извѣстна като обща блудница, нѣ била и до-толкозъ безнравствена, щото, заповѣждала на дякона, на служащитѣ въ митрополията и на священницитѣ. Често пхти туряла на главата си калимавката на владиката и казвала че тя е владичица. Споменжли сме че Мелетий е семейни жени лжгалъ, вдовици безчестилъ, моми развалялъ, хубавата Катеринка изъ с. Влашко-Бѣлияца отъ мжжътъ ѝ грабналъ, още, когато вървелъ изъ улицата, онзи българинъ който неслизалъ отъ кадърмътъ долу, той го мушкалъ съ бастунътъ си. Презъ м. Ноемврий 1863 год. той наклѣветилъ 25 души отъ гражданитѣ, като ги обвинявалъ че въвели руски книги въ църквата и водили съ Руссия нѣкакви споразумѣния, за което били и запрѣни. Презъ 1864 год. той турилъ на рѣцѣ дъщерята на попъ Христя Джура и безчестнитѣ дѣла които вършилъ съ нея били извѣстни на цѣлия градъ. Единъ отъ гражданитѣ Тасе Лшка непуствалъ въ домътъ си Мелетия и послѣдний го афересалъ, нѣ Тасе за нищо не зачиталъ афорезмото, отишелъ въ църква, обаче като го съзрѣлъ Мелетий изгонилъ го чрѣзъ своитѣ ясакчи изъ църквата. Въ сщцото врѣме единъ ученикъ почналъ да чете апостола по славянски, а Мелетий слиза отъ стола, взима книгата на ученикътъ изъ рѣцѣтѣ и я захвърга. Презъ м. Декемврий 1867 год. Мелетий като служилъ въ църквата св. Климентъ, пѣвца казалъ по Славянски „Господи спаси благочестивия,“ а Мелетий п чналъ да вика, станало силно смущение въ църквата, нѣкой отъ гражданитѣ били наклѣветени предъ властѣта за нарушителни на църковното богослужение, които били и запрѣни нѣ народа ги избавилъ.

Нишкий Калиникъ. За този владика това само ще кажемъ, че той билъ ркоположенъ за Нишъ презъ м. Юний 1859 год. и едвамъ бѣ скючилъ една година, когато великия везиръ Кхбржзли Мехмедъ Али паша презъ м. Августъ 1860 г.

посѣти Нишъ, въ рапортътъ си до султана е казалъ: „Нишскія митрополитъ Калиникъ, споредъ дѣлата си заслужва обѣвание.“ При другитѣ безобразия които вършилъ, презъ 1862 год. наклѣветилъ като бунтовници Коце Бояджиски и священниците Станоя и Младена, които били закарани въ Цариградъ а послѣ испратени въ Азия на заточение, защото съвѣтвали населението да не му даватъ пари. Презъ 1863 г. гражданитѣ въ Нишъ се отказали отъ него и той заминалъ за Лѣсковецъ, отъ гдѣто сполучилъ пакъ да наклѣвети нѣколцина и да претърпатъ наказание.

Кюстендилскій Игнатий. Игнатий бѣше българинъ, заселенъ въ с. Карагачъ (Одринско) и замѣтилъ Дионисия. Послѣдния е билъ арнаутинъ. Той въ църква не отивалъ, постъ недържалъ, на мезлишъ никакъ не се явявалъ и никогашъ не истрезневалъ, а пакъ мюзевирликътъ и клѣветитѣ му нѣмали граница. За вторий пхтъ билъ назначенъ и пристигналъ въ Кюстендилъ на 24-й Декемврий 1858 год. На другия день служилъ, а слѣдъ отпускъ повикалъ пьренцитѣ въ митрополията и заповѣдалъ да му събератъ 50,000 гроша, защото ималъ твърдѣ голѣма нужда, а пакъ той тръгналъ по селата и почналъ да събира отъ всяка къща по 25 гр. Въ онова врѣме, владицитѣ, ако и да държехъ както турекитѣ паши по нѣколко конье за ѣздене и кочии (пайтони), Дионисий обаче, такъвъ салтанатъ никъкъ не обичаше. Той си имаше една скромна съ двѣ колелца количка — също като боклукчискитѣ и вмѣсто конье, тя се тѣглеше отъ единъ циганинъ на име Мехмедъ. Дионисий щомъ извикаше: „Мехмедъ, докарай колата,“ нѣмаше нужда нито отъ прекарвание ремици на конье, нито отъ впрегание, а като влезеше Мехмедъ между стржкитѣ, количката се намираще предъ Дионисия, въ която той сѣдваше кръстатъ съ дългъ чибукъ и шише ракия въ рацѣтъ, Мехмедъ повличаше количката, Дионисий запушеше чибукъ а тукъ-тамъ изъ улицата навдигаше и шишето. Когато пристигнеше Дионисий въ бихчията си която се намираще около два килом. вѣнъ изъ града, сѣдваше на трѣвата, испраздноваше шишето и слѣдъ една дрѣмка пакъ се вмжкваше въ количката. При замиванието му край кръчмата на Гребенара Алекса, напълноваше Мехмедъ шишето съ ракия и отправахъ се за митрополията. Единъ пхтъ пияния Дионисий заповѣдалъ на Мехмеда да *не тѣгли количката на горния етажъ въ митрополията, нѣ това*

било доста трудно, даже и невъзможно, особно, че Дионисий ако и какъ, бѣше доста дебелъ като зейтински кюпъ. нѣ заповѣдта му трѣбвало да се изпълни. Мехмедъ съ голѣми мѣки и напжвания истѣглилъ количката до половина на стѣлбитѣ, нѣ като се изхлзнала отъ тамо изъ рѣцѣтъ му, Дионисий се намѣрилъ прострѣнъ на плочитѣ. 1)

Дионисий билъ и ужасенъ грабителъ, нѣ когато нѣмали хората пари, той имъ правилъ улеснения като взималъ записи. Презъ 1860 г. той взелъ записи за позволително на второ вѣнчание отъ Въжара Гѣоше за 300 гр.; отъ Божичанитѣ Стояна Маринчевъ за 770 гр. а отъ Огняна Букоглавски 665 гр.; отъ Босиловградчанина Станоя Стаменовъ за 500 гр. Отъ Ваксавчани за църква ферманъ 2752 гр. За освящение на църквата въ с. Ямборено 1200 гр. и за антимиа особно 150 гр. за водоосвящението 400 гр. фамилиатика 200 гр. Презъ м. Юний с. г. гражданитѣ въ едно събрание рѣшили да изгонятъ Дионисия, нѣ щомъ се извѣстилъ той за това, почналъ да ги клевети и прѣдава като бунтовници и разни свирѣпства да върши, тѣй щото гражданитѣ на 7-й Септемврий съ прошение, молили каймакамина да не обръща внимание на Дионисиевитѣ клѣвети и да ги вземе подъ своя защита. На 4-й Декемврий по заповѣдъ на великия везиръ, Дионисий биде осѣденъ да повърне на българетѣ въ Кратовско 600 лири и толкозъ въ Щипско, които насилственно и несправедливо бѣ ограбилъ, и да се отстрани отъ епархията си.

Игнатий е назначенъ презъ мѣсець Мартъ 1861 година. Той се различаваше отъ своя предшественикъ само че небѣше такъвъ пияница. Презъ 1864 година той е испратилъ нѣколкомина отъ Кюстендилскитѣ първенци подъ конвой въ София защото му пречили въ събиранieto владичината. Презъ 1866 година той се готвилъ да служи въ деньтъ на храма св. Мина, а пакъ населението неискало и да го види. Сутрентъ църквата била пълна съ граждани и селяни,

1) Ако ми бѣше нѣкой казалъ за количката на Дионисия нѣжаше и да го слушахъ съ внимание а не и да пиша, та читателя да мисли че отъ злоба противъ грѣшитѣ владичи е писано. обаче, като съмъ виждалъ съ собственитѣ си очи и количката, и Дионисия съ шигето и чибукъ въ рѣцѣ когато първия пътъ живѣше въ Кюстендилъ; *па като има и живи хора които помнятъ това, особно, преждебивши Охридскій Митрополитъ Синесий, който може и да изрисува тѣзи картина, като приложи, че Дионисий съ женитѣ на свонтѣ мекерета, въ Колушкитѣ бахчи е по бѣла гаща и хоро игралъ, и боричкалъ, и . . . .*

Игнатий допадналъ, нъ тѣ го изгонили съ викове. На 20-й Януарий 1867 г. въ който день щѣлъ да ржкоположи едно лице изъ града, нѣкои отъ гражданитѣ се распоредили презъ нѣщъта още, и обвѣрзали владишкия столъ съ вериги, които заключили съ два катанци. Сутренъта когато църквата почнала да се пълни съ народъ, всички се трупали около владишкия столъ и съ удивление гледали на черната верига която висѣла на него. Едни казвали ако би да дойде Игнатий въ църквата и него щѣли да обвѣржатъ съ верига като разбойникъ; други казвали че по-добрѣ би било и стола да се исхвърли за сега изъ църквата, както Софийнци които го бѣхж исхвърлили едно врѣме; трети увѣривахж че самъ преподобний и Богоносний отецъ Евтимий Великий свързалъ стола, защото неприемалъ службата на Игнатия въ своя день. А пакъ владишкитѣ мекерета — нѣколцината цинцари, като слушали подигравкитѣ съ тѣхния святъ старецъ Игнатия, само пърсти превивали и сълзи ронили около стола. Игнатий не отишелъ въ църква и ржкополаганието не станало. Слѣдъ отпускъ когато църквата останала праздна, владишкитѣ мекерета заключили, занесли ключа на Игнатия, а той повикалъ каймакамина, отишли въ църквата, посочилъ му стола и казалъ: „Ефендимъ, или стола вѣрзали съ тѣзи верига или мене все едно значи, за това искамъ наказанието на първенцитѣ които сж извѣршили това.“ Послѣ счюпили катанцитѣ, смъкнали веригата, Игнатий заключилъ църквата, та неоставилъ даже и дѣцата да се кръстятъ, които били донесени за кръщение и отъ които едно умрѣло некръстено. На другия день испратилъ тримата свои привѣрженици въ София отъ гдѣто изискали едно отдѣление конница, почнали се преслѣдвания, гонения и запирания. Ако и да се намирали нѣкои изъ между гражданитѣ, които при всичко че неприпознавали Игнатия за свой пастиръ, нъ почитали го като владика, сега и тѣ почнали съ отвращение да гледатъ къмъ него. Наскоро той изгубилъ влиянието си и предъ властѣта. Патриаршията като виждала че съ сѣдението си въ Кюстендиль неможе да принесе вечъ никаква полза за Фенеръ, презъ м. Октомврий 1869 г. тя го повикала въ Цариградъ. Игнатий отказалъ да отиде въ Цариградъ, сжщо отказалъ и на българскитѣ владици когато го повикали презъ м. Декем. за народния съвѣтъ. Той се оттеглилъ и живѣялъ въ бахчията си въ с. Саволяно, гдѣто и умрѣлъ на 23-й Октомв. 1886 г.

1870 г. Рѣшението на църковния въпросъ и упорството на гръцитѣ въ приемванетоъ фермана. Миналата година ако и да се отличава отъ другитѣ, особно съ издаванетоъ на проекта който рѣши църковния въпросъ, обаче, настоящата остава като една отъ най-значимитѣ по този въпросъ, защото въ нея се облъче проекта съ султански ферманъ.

Гръцката патриаршия, която по никоѣ начинъ не приемаше този проектъ и избѣгваше всяка една спогодба която би задоволила отъ части българския народъ, високата порта рѣши да даде край на дълговрѣмнатата бълг.-гръцка распри, съ утвърдението проекта, на който двата члена десетий и единадесетий се слѣхъ въ единъ и измѣнихъ както слѣдва:

Чл. 10. Духовния окръгъ на тѣзи Българска Екзархия ще обѣма Митрополийтѣ: Русенска, Силистренска, Шуменска, Търновска, Софийска, Вратчанска, Ловчанска, Видинска, Нишска, Пиротска, Кюстендилска, Самоковска, Велеска и крайбрѣжието на Черно море отъ Варна до Кюстенджа — като се изключаватъ около двадесетъ села на които жителитѣ не би били Българи. — Сливенскій санджакъ, освѣтъ градътъ Варна и паланкитѣ Ахило и Месемврия, — Созополската каза, безъ селата по краймориеото — Филиппополската Митрополия безъ собственно (нефси ѱ κθ' αὐτοῦ) градътъ Филиппополъ и безъ паланката Станимака и селата Кукленъ, Водинъ, Арнауткѡй, Панагня, Ново-село, Лѣсково, Ахлянъ, Бачково, Бѣлащица, и мѣнастиритѣ Бачковскій, Св. Безсребърници, Св. Параскева, и Св. Георгій. Махалата Свята Богородица която е въ собственно градътъ Филиппополъ, ще влѣзе въ Българската Екзархия; но които отъ жителитѣ на речената махла не би искали да се подчинятъ на Българската Църква и Екзархия ще бѣдѣтъ уволнени. — Подробноститѣ на това ще се изравнятъ по между Патриархатѣтъ и Екзархатѣтъ споредъ религиозната наредба.

Освѣтъ изброенитѣ и име по име казаннитѣ мѣста православнитѣ жители отъ другитѣ мѣста ако би всички или поне двѣтъ третини да поискатъ, въ своитѣ духовни работи, да се подчиняватъ на Българскійтъ Екзархатъ, като се испита това ако излѣзе вѣрно и се докаже, ще да имъ се допрощава: *но понеже това ще става както се каза по-горѣ, съ желанието, и съгласието на всичкитѣ или поне на двѣтъ третини,*

за то онѣзи които за такъвази цѣль би се трудили да възбудатъ несъгласие и раздоръ между жителитѣ, ще бѣдѣтъ предъ законѣтъ подъ отговорностъ и ще се изобличаватъ.

Чл. 11-й. Редѣтъ на мѣнастиритѣ, които се намиратъ въ предѣлитѣ на Българекийтъ Екзархатъ, а по вѣроисповѣднитѣ канони сѣ привѣрзани на Патриархията, ще си слѣдува и ще се варди както и напредъ.

Горѣписаннитѣ точки като се видѣхъ достаточни за законнитѣ нужди и на двѣтъ страни и отстраняватъ станялитѣ прискърбни раздори, одобриха се отъ Нашето Високо Правителство за отъ сега на татъкъ да се държатъ като правило за поведение и ще се отбѣгнува нарушението му. Въ обявление прочее че това е съгласно съ Царската ми воля, издаде се настоящийтъ Мой *императорски ферманъ*. Писано въ осмиитѣ день отъ честитийтъ мѣсець Зилхидже, въ годината хиляда и двѣстѣ и осемдесетъ и шесть.

На 28 Февруарий великия везиръ Али наша повика четирма отъ членовѣтъ на комисията която бѣше изработила проекта — Г. Кръстевича, Х. Ив. Пенчовича, Хр. Заграфу, Ал. Каратодориди и даде на първитѣ единъ екз. отъ фермана сѣщо и на послѣднитѣ. Първитѣ го занесохъ въ сѣвѣта на Орга-кюй а послѣднитѣ въ патриаршията.

Гръцитѣ ако и да рѣшихъ по никой начинъ да не приематъ този ферманъ, нѣ като бѣхъ увѣрени че българетѣ съ радостъ ще го посрещнатъ и безпрепятствено ще почнатъ да уреждатъ църковнитѣ си дѣла, неможехъ да непочувствуватъ силния ударъ и гибелнитѣ слѣдствия за своя народъ отъ този ферманъ. Още въ сѣщия день се оплакахъ на представителитѣ на европейскитѣ сили. Всичкитѣ имъ вѣстници се пълнехъ съ нападения, осяждания и разни хули противъ българетѣ, а пакъ патриархътъ Григорий до 23-й Мартъ не стана отъ одърѣтъ си. И българетѣ твърдѣ добръ знаехъ че издадения безъ одобренieto на патриаршията ферманъ, нѣма да се приеме отъ гръцитѣ, нѣ като вѣрвахъ че и султанъ Азисъ може да възобнови българската иерархия, тѣй сѣщо както е уничтожилъ и султанъ Мустафа Охридската и Ипекската независими иерархии безъ одобренieto на тѣхнитѣ началници, народнитѣ владици и водители въ Цариградъ, безъ да губятъ врѣме, почнахъ, споредъ фермана да уреждатъ църковнитѣ дѣла, и като бѣхъ вече извѣстили телеграфически на народа

по вънъ за рѣшението на църковния въпросъ и всъду се правехъ тържества и молебствия за здравнето на султана, тѣ на 3-й Мартъ испратихъ и окръжно по всичкитѣ общини придружено съ единъ екз. отъ султанския ферманъ, а на 6-й високата порта издаде разрѣшение да се състави единъ привременъ български съвѣтъ, който да води народно-църковнитѣ дѣла на българския народъ. За членове на този съвѣтъ, който продължава до 1874 год. бидоха избрани:

Ловчанскій Иларионъ,	Д-ръ Ст. Чомаковъ,
Пловдивскій Панаретъ,	Д-ръ Стамболскій,
Пловдивскій Паисий	Д. Ив. Гешоглу,
Г. Кръстевичъ,	Х. Н. Д. Мпнчоглу,
Г. С. Чалжоглу,	Х. Ив. Пенчовичъ,
Стеф. Камбуровъ,	Дядо Вельо.

Четирма отъ тѣхъ, Пловдивскій Панаретъ, Д-ръ Чомаковъ, Г. С. Чалжоглу и Дядо Вельо били сж по устъпчиви къмъ патриаршията, повечето наклонни на примирие, често пжти сж искали да налагатъ волята си, както и при избиранieto Илариона за ексархъ показахъ се противни, а другитѣ осъмъ души сж държали всегда съ народа.

Благодарителнитѣ адреси които пристигахъ ежедневно, още повече развълновахъ гръцкото духовенство на Фенеръ. Патриархътъ като бѣше оздравѣлъ донегдѣ, повика на 23-й синода и народния гръцки съборъ, и слѣдъ дълги разисквания за да се спратъ *сблазнителнитѣ демонстрации и смутове* между българския народъ, отправихъ до великия везиръ единъ протестъ подписанъ отъ 11 владици, въ който се казваше, че съобщения на патриаршията чрѣзъ Хр. Заграфу и Ал. Каратодориди актъ, не може да се приеме, защото, той е политически ултиматумъ, а дѣлото е чисто църковенъ предметъ; че условията въ фермана сж явно противни на священнитѣ правила, на съществующия порядъкъ и на привележитѣ на църквата; че вмѣшательството на портата въ кръгътъ на вѣрата е противозаконно, и за да приеме патриаршията това рѣшение на портата, трѣбва да се свика вселенски съборъ.

Великия везиръ въ отговорътъ си отъ 28-й казваше, че ферманътъ издаденъ на основание *устѣжикитъ*, на които е билъ *съгласенъ* и патриархътъ, и по причина на дългото *протаканне* този въпросъ, е „неотмѣнимъ“ и че портата е длъжна

да варди правата на управляемитѣ отъ нея народи, а за свикване вселенски съборъ, тя неможе се съгласи.

Патриархътъ на 2-й Априлъ испрати окръжно, до *зъло възлюбленитѣ нейни чада българетѣ*, въ което казваше: 1) Че двигателитѣ на въпроса било дѣло, само на деветъ души миряне и трима именуеми архиереи, които възбуждатъ простия и незлобивия народъ и които портата има пълно право да накаже като сѣятели на раздори, смущения и възстания между вѣрнитѣ и подданици; 2) Българския въпросъ като е вѣроисповѣденъ, той неможе да се разгледва нито отъ политическа властъ, нито отъ комисия съставена изъ миряне; 3) Че вис. порта като политическо начало, не е компетентна да туря рѣжка на него; 4) Че рѣшението на въпроса принадлежи само на вселенскій съборъ; 5) Че и синода може да рѣши този въпросъ, нъ само въ предѣлитѣ показани въ патриаршеския проектъ отъ 1867 год.; 6) Че царския ферманъ не е приетъ защото е издаденъ безъ знанието на патриаршията; 7) Че устройването на българската църква е нововедение и 8) Че ако патриаршията нѣма право да свика вседенски съборъ, значи че нѣма сила да изпълнява длъжноститѣ си " При това патриархътъ като препоръчаше на владичитѣ и намѣстницитѣ по епархитѣ да считатъ въпроса нерѣшенъ законно, съвѣтваше ги, да убѣждаватъ християнитѣ, да останатъ траюци въ сжществующия редъ, знающаи че онѣзъ които останатъ въ църквата и стоятъ въ редътъ на нейнитѣ правила, ще бжде връзъ тѣхъ миръ и спасение отъ Бога. А на 7-й Априлий испрати до великия везиръ едно дълго изложение, пълно съ оправдания, протести, указания на незаконното издаване фермана, че казаната дума въ него „Българска църква,“ била противна на църковнитѣ постановления и въ заключение жарко молеше високото правителство да благоволи и разрѣши свикването вселенски съборъ.

Българетѣ въ Цариградъ като чувахъ че патриаршията прѣскаше разни слухове противъ народнитѣ владичи — че тѣ били отстъпници отъ вѣрата си, че приели ферманъ за ново устройство на църквата не отъ православна властъ нъ отъ турско правителство, че невинния български народъ единъ денъ щѣлъ да дири смѣтка отъ тѣзи които сж го лжгали, заблуждавали и прч. за да прекъснатъ тѣзи съблазнителни слухове, четирма отъ членоветѣ на съвѣта отидохъ на 16-й Май при патриарха и го помолихъ да приеме владичитѣ,

които да му цѣлунатъ дѣсницата, да приематъ благословеннето му, да се дойде до едно споразумение и тъй да се възстанови желаемий миръ и съгласие. Патриархътъ въ отговоръ казалъ, че той се удивлявалъ, като слушалъ, още да се продължава между българетѣ, думата „български представители, българска народност, българска църква,“ когато църквата е нераздѣлна, която неприпознава племенни различия и великото събрание на 22-й Май 1864 г. било се произнесло вече върху това. Владичитѣ само тогава можилъ да приеме, когато съ покорно прошение исповѣдатъ престѣпленнето си и се откажатъ отъ българетѣ и отъ исканията имъ. А по ферманътъ който билъ издаденъ противозаконно, неможе и да се пристѣпва до нѣкакво споразумѣние, защото нито го припознавалъ нито ще го припознае и въпросътъ можилъ да се счита рѣшенъ, само отъ единъ вселенски съборъ.

Слѣдъ този пѣленъ съ гнѣвъ патриаршески отговоръ, за българскитѣ владичи неоставаше друго, освѣнъ да се заловатъ още по-живо съ устройството на църквата и съ уреждане устава.

Патриаршията се чувствуваше като за първъ пѣтъ въ такава разстройство и безсилие. Българскитѣ владичи уреждаха своитѣ епархии, а тя не бѣ въ състояние да ги ограничи и правителството не имъ препятствоваше. Приходитѣ на патриаршията се прекратиха както никой други пѣтъ, а като поиска половината прихода на Иерусалимската патриаршия, на Св.-Горскитѣ мѣнастири, тѣ отказаха; също и князь Куза отказа да даде общаванитѣ по-преди 150 милиони гроша, които тогава патриаршията нерачи да приеме. А най-послѣ като не-получи и отговоръ отъ великия везиръ на дългото си отъ 7-й Априль изложение, съ което между друго молеше свикването на вселенскитѣ съборъ, патриарха Григорий на 20-й Августъ писмено настоя предъ високата порта да се приеме оставката му, защото, при такава една анархия, той неможилъ да управлява.

На 29-й великия везиръ му отговори, че правителството има пѣлно довѣрие, радва се на високий му постъ и нѣма причина за подаване оставка, та не я поднесълъ на султана, а причината че не му отговорилъ, е, защото много пѣти се казалъ, че нѣма защо да се свика вселенски съборъ, като *толкозь вѣкове* не е ставало подобно нѣщо.

На 5-й Септемврий патриархът пакъ заяви писмено на великия всиръ, че не може вече да търпи тъзи анархия по епархийтѣ, и ако високата порта не позволи свикването вселенски съборъ, то, да му се приеме оставката. И дѣйстви-телно въ очитѣ на Григория се въртеше цѣла анархия не само въ Цариградъ нъ и по вънъ. На 16-й Май се отказа отъ патриаршията Велеский Генадий. Видински Антимъ който билъ поканенъ отъ Григория да изпълни една мисия, той писмено отказалъ и заявилъ че не може вече да изпълнява заповѣдитѣ на лице което неприпознава. Вратчански Паисий ако и да не бѣше се присъединилъ къмъ българскитѣ владци, обаче, безъ позволенieto на патриаршията бѣ отишелъ въ Пловдивъ, служеше по гръцкитѣ църкви, а пакъ Софийски Доротей, бѣше се впусналъ въ Одринската епархия гдѣто църкви освящаваше, священници ржкополагаше, тѣй щото Одрин-ский митрополитъ Кирилъ ежедневно безпокоеше както па-триарха тѣй и правителството.

Али паша който настояваше за издаването на фермана, почна да се напада и осжда почти отъ всичкитѣ стари ми-нистри, че той е създакъ официално отдѣлна българска на-родность, за което той почна да разрушава зижданото отъ него сжция, като обѣщаваше на патриарха съдѣйствието си въ всичко, освѣнъ по свикването вселенски съборъ. А пакъ патриарха на това само настояваше, защото въ него намираше исходния пкъ. Когато той излагалъ на генерала Игнатиева това, разговорътъ свършилъ съ думитѣ: „Азъ неможъ да приемж този ферманъ издаденъ отъ политическа мусулманска власть, който опредѣля духовнитѣ отношения между мене и паството ми,“ и като заявилъ, че всичкитѣ църкви сж сжгласни за все-ленски съборъ освѣнъ руската, казалъ, ще испрати ново окръжно до руский св. синодъ както и до другитѣ църкви за вселенски съборъ.

Въ тѣзи година гръцката патриаршия претърпѣ и друго поражение отъ страна на власитѣ заселени въ юг.-западната часть на Македония. Нѣкой се влахъ, Апостолъ Маргаритъ отъ Влахо-Клисуга (Костурско), възпитанъ въ Букурещъ, като се завърналъ въ отечеството си, презъ м. Септемврий 1852 год. отворилъ румжнско училище и гръцкия языкъ исхвърлилъ съвършено. Патриаршията щомъ се извѣстила за това разни средства употребила за премахването на влашкия языкъ. От-

ворила се силна борба, която се продължила цѣли осемъ години. Най-послѣ А. Маргаритъ съ помощта на своитѣ съотечественници излѣзналъ побѣдителъ и отъ всичкитѣ румънски села билъ пехвърленъ гръцкия языкъ, а наедно съ това възникнало гонението и противъ гръцкото духовенство.

1871 год. Пристиганието на народнитѣ представители въ Цариградъ и безплоднитѣ дѣйствия за спогодба съ патриаршията. Десетъ-мѣсячното упорство на патриарха за неприемванието на фермана, никъкъ небезпокоеше българетѣ, защото, тѣ вѣрвахъ че фермана по никой начинъ неще може вече да бѣде унищоженъ, а пакъ за отмиъняване нѣкои членове, което се говореше и предполагаше, българетѣ освѣнъ че нѣмаше да се съгласятъ, нъ още, ако се отвореше таквъ въпросъ, тѣ се готвехъ да искатъ Варна, Битоля, Одринъ и други населени съ българе градове, които да влезатъ въ окръга на ексархътъ. Тѣзи слухове, които се носехъ между българетѣ, патриархътъ ги твърдѣ добръ знаеше. Той ако и да бѣше испратилъ презъ м. Септемвриѣ м. г. окръжно до другитѣ църкви безъ разрѣшение на високата порта, за свикване вселенски съборъ, сега на 20 Януарий отиде въ домътъ на великия везиръ и го помоли за званично позволение да свика съборъ, който да рѣши църковния въпросъ окончателно. Великия везиръ пакъ неостаналъ съгласенъ за вселенски съборъ и казалъ че ще направи нѣкои нуждни преиначения въ фермана, нъ патриархътъ отговорилъ, че великата църква е направила голѣми устъпки преди фермана, и повече отъ тѣхъ не може да устъпи нито една рѣзка, затова трѣбвало или да се свика вселенски съборъ, или пакъ да му се позволи да отиде въ собствената си къща като сложи отъ себе патриаршеската властъ. Великия везиръ като забелѣжилъ въ патриарха едно отчаянно упорство, увѣрилъ го, че ще представи исканието му на министерскій съвѣтъ и ще му съобщи рѣшеннето.

Приврѣмения съвѣтъ въ Цариградъ презъ миналий м. Ноемвриѣ поиска отъ високата порта и позволи се, да се повикатъ народни представители за да разгледатъ изработения проектъ за управлението на акзархията. Представителитѣ между които сега имаше нѣколцина и изъ Македония, пристигнаха презъ м. Февруарий и първото засѣданне държахъ на 23-й въ Орта кюй, а събраннето се нарѣче „Народно Събрание“.

Пристигането на народнитѣ представители на едно отдѣлно църковно управление, дълбоко наскърби патриарха Григория, а пакъ отъ отговорѣтъ на руския св. синодъ когото получилъ на 2-й Мартъ, съ който синода неодобрявалъ свикването на вселенски съборъ, той испалналъ въ крайно отчаяние. Патриархътъ по-одавна билъ получилъ отговорѣтъ отъ другитѣ църкви, които, освѣнъ сърбската, всички одобрявали свикването вселенски съборъ. Даже и Атинския синодъ който презъ 1868 г. отдаваше донегдѣ право на българетѣ, сега считаше за неотложно свикването вселенски съборъ, като наричаше българскитѣ искания *зablуждениа*. Антиохийския и Иерусалимския, между друго осждаха думата *народностъ* въ църковно отношение. А пакъ руския св. синодъ като неодобряваше свикването на вселенски съборъ, казваше: „Българетѣ неискать расколъ, а искать нѣщо законно и справедливо, което ако и да не имъ се даде отъ патриаршията, нѣ тѣ го сполучихъ. Рѣшеннето на въпроса при всичко че е въ кръга на патриаршията, нѣ тя дълго врѣме упорствува, а правителството неможеше вече да търпи, издаде ферманъ който никкъкъ и въ нищо не е противенъ на църковнитѣ правила.“

Патриархътъ за послѣденъ пѣтъ заяви на високата порта, която или да разрѣши свикването на вселенски съборъ, а въ краенъ случай и на помѣстенъ, или да приеме оставката му, и отговорѣтъ на това той искаше въ единъ петнадесетъ-дневенъ срокъ.

Али паша далъ обѣщание на патриарха, че ще назначи една комисия отъ гръци и българе миряни, които да дойдатъ до едно споразумение върху фермана, слѣдъ което той ще издаде допълнителенъ ферманъ, който да уравни всяко досегашно несъгласие. Неустяпчивия патриархъ останалъ съгласенъ на това и Али паша опредѣли една комисия, която почна да засѣдава тайно и дѣйствиата ѳ никому не били извѣстни.

Народното събрание като се извѣсти че отъ 2—3 седмици засѣдава една гръко-българска комисия, въ която били членове отъ българска страна Г. Кръстевичъ и Х. Иванчо Пенчовичъ, които сж членове и въ народното събрание а нищо не му съобщили, даже и за съществуването на тази комисия, то на 13-й Априлий подаде на Али паша едно прошение въ което излагаше, че догдѣто не се назначи и утвърди ексарха, или

Т. Г. Кусевичъ	предст. на	Пелагонийск. епархия,
К. Шулевъ	" "	Велешката "
Икономъ попъ Георги	" "	Скопската "
С. Костовъ	" "	" "
М. Манчевъ	" "	Охридската "
Георги Гоговъ	" "	Воденската "
Коста Сарафовъ	" "	Новрокопската "
Архимандритъ Дионисий	" "	Вранянски,
П. Т. Ил. Жилковъ	" "	Струмнишки.

Патриархътъ Григорий като неможилъ вече да търпи беззаконията на тѣзи *сбирцини* въ Цариградъ, повикалъ на 4-й Юний духовни и мирски лица на събрание, въ което нищо друго не се чувало освѣнъ хули и нападения едни противъ други. Нѣкои осждали патриарха. Други обвинявали висшето духовенство изобщо, а пакъ то приписвало всичкитѣ нещастия върху мирянитѣ че се мѣсили въ духовнитѣ работи. Най-послѣ намѣрили единственитѣ виновници на злото, нѣ не въ българския народъ а въ онѣзи бунтовници, размирници, безбожници и безвѣрници които го представлявали и които споредъ както пишехъ гръцкитѣ вѣстници били за обѣсване. Тѣ преди десеть години дошли въ Цариградъ да ходатайствуватъ за независимостъта на българската църква и намѣрили въпросътъ току повдигнатъ, нѣ скоро билъ удушень и погрѣбенъ. При първото си още идване, тѣ чули че не е възможно да имъ се даде друго повечъ, освѣнъ онова което била одобрила гръцката патриаршия, нѣ не се отчаяли тѣй лесно, постарали се да изроватъ този безъ врѣме заровень въпросъ, нѣ и тѣ неподдржани отъ епархитѣ си и нерѣшени да слѣдватъ по нататѣкъ, разотишли се. Една само епархия — Пловдивската се била рѣшила на жертвования за сполучване мнитѣ си народни правдини; единъ само представителъ — Пловдивския, наслонень на нейното поддръжане, насърдчаванъ отъ нейното усърдие, държалъ цѣли десеть години като запустилъ и домъ, и занаятъ, и печалба, и тѣзи епархия наедно съ своя представителъ взели длъжностъта на цѣлий народъ. Въ това събрание патриархътъ Григорий силно настоялъ на оставката си, която се приела и на 11-й биде отдалечень отъ престола.

По поводъ на честитѣ оплаквания които пристигахъ изъ *смѣсенитѣ епархии*, гдѣто владичитѣ наслѣвахъ за цари и

разни притѣснения вършеха, народнитѣ представители подадохъ на 19-й Августъ до великия везиръ прошение, съ което поискаха приспособлението на 10-й членъ отъ фермана, нѣ той отговорилъ да не бързатъ толкозъ съ това. На 24-й въ патриаршията стана събрание за избирание патриархъ. Споредъ устава, трѣбвало да се извѣсти и въ двѣ, отъ българскитѣ епархии за да взематъ и тѣ участие въ избора, нѣ синода ненампралъ за благословно да се извѣстива, защото, много пхти се писвало за подобни нѣща, обаче и отговоръ даже не се получавало. Най-послѣ като не било писвано одавна врѣме на Софийската и Видинската епархии, и при всичко че не било и извѣстно Софийски Доротей гдѣ се намира, а Видински Антимъ засѣдаваше въ народното събрание, синода телеграфиралъ до двѣтѣ тѣзи епархии и пристѣпили да разглѣдватъ гласоветѣ. На 23-й се испрати каталога до високата порта, на 6-й Септ. биде избранъ Антимъ Кутилианосъ и на 18-й назначенъ.

Антимъ щомъ стѣпи на престола, почналъ да дава голѣма надѣжда, че ще употрѣби всички срѣдства за да се дойде до едно споразумѣние и да се даде край на въпроса. Макариуполски Иларионъ и Д-ръ Чомаковъ когато отишли да го поздраватъ отъ страна на българетѣ, той обвинявалъ своя предшественикъ че довелъ работата до този край. Казалъ на Илариона че извержението му той не считалъ каноническо, а на другитѣ владци чрѣзъ своя първъ писаръ архимандрита Доситеа (сега Самоковски владика) писмено заявилъ, че тѣ могатъ свободно да служатъ въ коя да било Цариградска църква гдѣто ги повикатъ. Въ първата рѣчь която държалъ при грѣцкото народно събрание искавалъ се противенъ на всичко онова което извършилъ предшественикътъ му, както и за свикването вселенски съборъ, и въ сжщото врѣме отстранилъ изъ Цариградъ враждебнитѣ къмъ българския народъ митрополити Дерконскій, Казикскій и Кесарийскій.

На 25 Септемврий патриархътъ покани съ билети Г. Кръстевича, Х. Ив. Пенчовича, Д. Гешоглу, Ст. Чомакова, Х. Н. Х. Минчоглу и Г. Чалжоглу, съ които направи едно обличение и предложи да испрататъ и владцитѣ при него. На 29-й отидохъ при патриарха Макариуполски Иларионъ, Пловдивски Панаретъ и Ловчански Иларионъ, гдѣто, между друго станала дума за 10-й членъ и патриархътъ предложилъ да се направи една спогодба, а владцитѣ отговорихъ, че сж готови на това.

даже и съ нѣкои устъпки отъ фермана, нъ слѣдъ утвърдението на ексархийския уставъ и избиранieto на ексарха. А на другия день патриархътъ направи посѣщение на владичитѣ въ ексархийскій домъ на Орта-кюй.

На 2-й Октомврий комисаритѣ и двамина отъ владичитѣ ходиха при патриарха, размѣнихъ нѣкои думи по между си, безъ да дойдатъ до едно споразумѣние. Българетѣ въ Цариградъ като виждахъ че става сближение между народнитѣ водители и патриархътъ, протестирахъ срещу всяка една спогодба. Такива протести се подадохъ и отъ Пловдивския, Одринския представители и отъ много други градове се испратихъ.

На 8-й българскитѣ комисари съ Пловдивски Панарета, дълго врѣме работихъ въ патриаршията. Патриархътъ бѣше предложилъ: 1) да се устъпатъ още шесть епархии на българетѣ, за уничтожението 10-й членъ отъ фермана; 2) избиранieto на ексарха да става съ одобренieto на патриаршията; 3) българското население което ще дава по два гр. за ексархийската касса, да дава по единъ грошъ и за патриаршеската; 4) сѣществующій дългъ да се разхвърли изобицо между гръци и българе; 5) сѣдалището на ексарха да не бѣде въ Цариградъ.

На 18-й патриарха писмено покани членоветѣ на приврѣмненний свѣтъ, станахъ дълги разисквания, нъ неможи да се дойде до едно окончателно съгласие.

На 31-й се чете по гръцкитѣ църкви въ Цариградъ окръжно отъ патриарха, въ което се казваше, гръци и българе да живѣятъ въ миръ и любовъ и да се непрепиратъ вече, защото тѣзи седмица распята конечно ще се свърши и по 10-й членъ. Това окръжно се испрати и по смѣсенитѣ епархии.

Когато двѣтѣ страни бѣхъ дошли до едно окончателно съгласие, патриархътъ поднесе свой рапортъ на великия везиръ Махмудъ Недимъ паша, който виждаше въпроса уравненъ и готвеше се да издаде новия ферманъ съ измѣнение на 10-й членъ. Нѣкои отъ министритѣ за да поставатъ великия везиръ въ трудно положение, още и да можтъ го свали, тѣ нагласили нѣкои отъ българскитѣ представители да бѣдатъ неустѣпчиви. Вслѣдствие на това, Пловдивски Панаретъ поиска да влезе въ окръга на ексарха и Битоля, Чомаковъ поиска Пловдивъ и епархиятѣ Струмишка и Могленска, тѣй щото, при голѣмитѣ желанія на патриарха, неможи да се даде край на въпроса и на 20-й Декемврий представителитѣ подадохъ на великия

везиръ прошение за упорството на патриарха въ приемването фермана въ точностъ и за безуспѣшността на преговори.

1872 год. Службата на 6-й Януарий отъ българскитѣ владци въ Цариградъ, тѣхното извержение, заточение и завърщанне. Българския въпросъ, който бѣше станалъ вече главенъ въпросъ на деньтъ въ турската държава, слѣдъ като се изминахъ близо двѣ години отъ издаването на фермана и неможи да се дойде до едно окончателно споразумение, той стана и дневенъ розговоръ между всичкитѣ народности, особно между населението въ Цариградъ. При срещаннето на двамина приятели въ улицата, при събираннето въ кафене или въ кантора, при посѣщения, първата дума която се чуваше изъ устата на българина, бѣше — църковния въпросъ, на грѣка — то вулгариконъ зитима, на турчина — булгаръ меселлеси. А пакъ отъ мѣстния печатъ само французския в. *Курие д'Орианъ*, често пхти пишеше въ защита на църковнитѣ правдини на българския народъ, сега обаче и *Левантъ Хералдъ*, *Левантъ Таимсъ*, *Тюрки*, сящо и турскитѣ, и арменскитѣ вѣстници непропускахъ нито единъ брой безъ да споменжтъ нѣщо и да искажжтъ своето мнѣние въ полза на българския народъ въ многогодишната му борба съ патриаршията. Тѣ казвахъ че правителството одавна трѣбвало да удовлетвори желанието на българетѣ, тѣй като тѣхнитѣ правдини сж очевидни и необорими. Само грѣцкитѣ вѣстници пишехъ че българетѣ станали неправославни; че исканията имъ били неканонически; че споредъ законитѣ неможжтъ да иматъ своя църква; че портата нѣмала право да се мѣси въ църковнитѣ работи и прч.

Народнитѣ представители, които на 19-й Августъ м. г. бѣхж подали прошение до великий везиръ за приспособлението на 10-й чл. отъ фермана, като имъ бѣше казано да небързатъ въ това, тѣ вече ненапомнихъ, нѣ оплакванията противъ грѣцкитѣ владци въ смѣсенитѣ епархии като се усиливахъ постоянно, Пловдивски Панаретъ предложилъ да се дѣйствова вече по такъвъ начинъ, щото, българетѣ съвършено да се отдѣлятъ отъ грѣцката патриаршия. Това мнѣние се одобрило и на 1-й Януарий представителитѣ отъ смѣсенитѣ епархии *подадохъ* на великий везиръ прошение за приспособлението на 10-й членъ. Въ сжщия день и комисаритѣ бидохъ заставахъ

да подадхтѣ изложение за безуспѣшността въ преговоритѣ съ патриарха. А пакъ българското население въ Цариградъ съ прошение поиска прекъсването на всякакви преговори и заяви на българскитѣ владици, да се приготвятъ и на Богоявление да служатъ.

Патриархътъ Григорий, който въ началото на 1869 год. бѣ запретилъ на българскитѣ владици да служатъ, замѣстникътъ му Антимъ при своето въскъсване на престола, ако и да бѣше казалъ че сж свободни и могатъ служи въ коя и да било църква въ Цариградъ, обаче не се рѣшавахъ да служатъ въ българската. Българското население въ Цариградъ, слѣдъ като бѣ извѣстило на владицитѣ да се приготвятъ за служба на 6-й Януарий а тѣ не се явихъ, на 5-й вечертъ се испратихъ въ Орта-Кюй Д-ръ Чомаковъ, Христо П. Тапчилещовъ и П. Р. Славейковъ придружени отъ около 200 души българе, които взехъ владицитѣ и пристигнахъ на българската църква презъ нѣщъта, пречакани съ радостъ и въхищение отъ многочисления народъ, който бѣ изпълнилъ църковния дворъ и улицата предъ него. Нѣкои отъ старцитѣ предложихъ да се извѣсти и на патриарха. Народа остана съгласенъ, съ условие, че ако откаже патриархътъ, тѣ пакъ да служатъ и да не се иска вече позволение отъ него. Въ сжщата минута народа испрати при патриарха Ловчански Илариона, единъ священникъ и двама миряни, да му яватъ народното желание. Полунѣщъ приближаваше, народъ се стичаше а пратеницитѣ не се завръщахъ. Най-послѣ, направи се единъ протестъ противъ възможни нѣкои и неочаквани условия на Илариона съ патриарха и една петочленна депутация се отпрати при патриарха да му врѣчи протеста и да вземе Илариона. Патриарха наблаговоли да приеме послѣдната депутация, а на първата, слѣдъ едно съвѣщание съ свикания презъ нѣщъта синодъ, отговори, че нищо не може допусна и депутатитѣ около часътъ петъ по турски се завърнахъ. Въ сжщото врѣме патриархътъ явилъ на високата порта за да вземе мѣрки и да въспречятствова въ служението. Часътъ около седмъ, когато вече да се почне сутреното правило, министра на външнитѣ дѣла Серверъ паша, испрати мюхюрдарина си да събщи желанието на Н. Височество, за да неставатъ отъ страна на българетѣ никакви досаждения на патриарха. *Думата — досаждение на патриарха, като нѣмаше никаква*

свързка съ служението на владичитѣ, пригответитѣ за служба Ловчански Иларионъ, Пловдивски Панаретъ и Макариуполски Иларионъ, (Пловдивски Паисий бѣше болѣнъ) отслужихъ съ голѣмо тържество между многочисленъ народъ нѣ свършено тихо, мирно и безмълвно. Патриархътъ Антимъ, който още хранилъ надѣжда за една спогодба, слѣдъ тѣзи служба казалъ: „Станалата голѣма дързостъ отъ страна на българскитѣ архиереи, осуети всяка надѣжда за спогодба.“ И дѣйствително, тѣзи служба по-рано измѣни ходѣтъ на въпроса. На 7-й се испрати една депутация съ благодарителенъ адресъ до великия везиръ, който приелъ депутацията доста вѣжливо и искавалъ своето задоволство за мирната нѣ рѣшителна постѣпка на народа и владичитѣ.

На 8-й тримата владичи и трима отъ първенцитѣ Г. С. Чалгоглу, Хр. П. Тапчилещовъ и Д-ръ Чомаковъ посѣтихъ великия везиръ и обяснихъ причинитѣ на тѣзи постѣпка. Н. Височество казалъ, всичко да вършатъ безъ шумни заявления, нѣ да огидатъ още единъ пкътъ при патриарха и да го попитатъ, приема ли той фермана безъ никакъвъ ущърбъ и преиначения или го неприяма и отговара незабавно да съобщатъ на Н. Височество. Споредъ тѣзи заповѣдъ, приврѣмения съвѣтъ испрати Ловчански Илариона съ двама комисари при патриарха, нѣ той не ги и прие, а въ сѣщото врѣме подавъ такриръ на високата порта съ който искаше прогонването изъ Орта-Кюй на сбирщината и гражданското наказание на виновницитѣ.

На 9-й Ловчанскій Иларионъ служи и ржкоположи единъ дьяконъ. Въ сѣщия този день Пловдивски Панаретъ придруженъ отъ Д-ръ Чомакова и Г. С. Чалгоглу отидохъ при министра на въшнитѣ дѣла Серверъ паша, нѣ отправления на 8-й до високата порта пълненъ съ лжжливи доношения патриаршески такриръ като билъ повлиялъ донегдѣ, Серверъ паша направилъ строги забелѣжки за постѣпката съ служението на владичитѣ, нѣ слѣдъ подробнитѣ обяснения, той измѣнилъ тонѣтъ и препоръчалъ тишина и предназначение. Въ сѣщия день стана събрание въ ексархийския домъ на Орта-Кюй отъ около 30 души представители, отъ комисаритѣ Хр. П. Тапчилещовъ, Г. С. Чалгоглу, Д-ръ Чомаковъ, дядо Вельо, тримата владичи и въ засѣданието пристигна Зах. Х. Гюровъ, който бѣ испратенъ при великия везиръ да му яви, че владичитѣ, ведъ неговата заповѣдъ ходихъ при патриарха, нѣ той не

ги приелъ. Отговорътъ на великия везиръ, който билъ: „Той ако не ви приема, азъ ви приемамъ,“ въ събранието се посрещна съ извънредна радостъ, съ живи въсхищения и ржкоплекания, „да живѣе великия везиръ.“

Владицитѣ бѣхъ вече увѣрени че патриарха нѣма да ги приеме, нъ за да докажатъ предъ великия везиръ, че той ще остане непреклоненъ и до крайностъ ще упорствува, нѣкои отъ тѣхъ отишли на 10-й при него, който като не ги приелъ, тѣ съобщили на великия везиръ и въ сѣщия день получили позволение да поднесктъ такриръ за избирание ексархъ.

Въ това врѣме атинското правителство, което, при всичкото растройство на своитѣ финанции, било обѣщало на патриарха поддръжка, за да води борба съ българетѣ и да бжде неустѣпчивъ, предало му чрѣзъ гръцката миссия въ Цариградъ 1000 лири турски. Патриархътъ Антимъ щомъ получилъ тѣзи сума, придобилъ, както казватъ ума и дума, и въ сѣщата минута отишелъ при великия везиръ, когото така настроилъ противъ българскитѣ владици и народнитѣ водители, щото, когато му поднесли на 11-й такрира, той се показалъ доста строгъ, опоритъ и заповѣдалъ, безъ позволенieto на патриарха други пакъ да не служатъ. Въодушевения Антимъ, безъ да губи врѣме, повикалъ въ патриаршията синодалнитѣ владици, които рѣшили: 1) непосредственото распрѣсване на противоканоническото и противозаконно съборище, което засѣдава на Орта-кюй, подъ видъ на приврѣменъ смѣсенъ български съвѣтъ; 2) удалечението и наказанието на священнодѣйствовавшия чредникъ и другитѣ священници отъ българската на Балатъ църква св. Стефанъ, която презъ тѣзи дни стана центръ на хитродѣянiя; 3) църковното наказание на незаконнослужившитѣ владици, поради престѣпленieto на опредѣлени църковни правила; 4) съгласно сѣществующитѣ въ държавата закони, осжжданието и за насиждане ношно врѣме жилището на патриарха.

На 15-й патриархътъ повика великъ съборъ и изверже Пловдивски Панарета и Ловчански Илариона а Макаруполски Илариона подложи подъ анатема. При това другитѣ четирма бунтовни архиереи Софийски Доротеа, Видински Антима, Нишавски Партения и Велешки Генадия да се поканатъ на покаяние. А на 18-й издаде окръжно на гръцки и на български языкъ, подписано отъ 18 души владици, между които и Вратчански Паисий, Нишки Калиникъ и Търновски Сѣк-

горий, въ което казваше: „Както другитѣ патриарси, тъй и ний, който три пхти се установихме на патриаршеския престолъ, и като полагахме усилия за едно примирие между гръци и българе и слѣдваха преговоритѣ, *двама* Филипополски Панаретъ и Ловчански Иларионъ, които взехъ извержения Макариуполски Илариона, дърнахъ за допълнение на първитѣ си беззакония да направатъ страшно неслихано църковно съгрѣшение. Въ полунощъ на 5-й Януарий Иларионъ дойде да иска позволение да служатъ съ Панарета и извержения Илариона, нъ споредъ църковнитѣ правила това неможеше да се разрѣши, а тѣ служихъ, и на другия день Ловчанский като служи ржкоположи и дяконъ. За това престѣпление Пловдивски Панарета и Ловчански Илариона извержаваме отъ архиерейския санъ като недостойни и престѣпници, а Макариуполски Илариона подчиняваме на вѣчна анатема (проклетие) и пресича се съвсѣмъ отъ църквата като нечестий, мръсний и гнилий удѣ. Прочее, отъ нитѣ е афоресанъ (отлжченъ) и отсѣченъ отъ общото съпричастие на православното християнство, изобличенъ, проклятъ, непростенъ и подчиненъ на всичкитѣ праотечески клятви и тако да бжде рѣшително. Избранний народе Господень, тия човѣци тя мамятъ и лжжатъ тя като казватъ че се стараятъ за доброто ти. . .“

Това извержение слѣдъ като се чете по всичкитѣ гръцки църкви, патриархътъ поиска отъ портата да се испрататъ осждениитѣ владици на заточение. А на 19-й писалъ на Антима въ Видинъ да се отдѣли отъ другитѣ владици, да се откаже отъ народа и да прибѣгне въ патриаршията като му обѣщавалъ голѣма награда. Въ сжщия този день българетѣ въ Цариградъ подадохъ на великия везиръ Махмудъ Недимъ паша прошение противъ извержението и запрещението на българскитѣ владици да служатъ. Великия везиръ предложилъ на патриарха да направи едно примирие съ българетѣ, или пакъ ще тури фермана въ изпълнение. Патриархътъ обаче, като възразилъ че той има право да наказва владицитѣ църковно било съ извержение било съ отлжчение, а пакъ правителството има право да ги накаже граждански, силно настоялъ да се испрататъ на заточение, и българската църква да се затвори, догдѣто патриаршията се распореди и настани въ нея отъ своя страна святицици. Владичитѣ на 21-й се испраж на заточение въ Измитъ и българската църква се за-

твори, въ която на 23-й въ недѣля не се служи и бѣ покрита съ черно.

Съ отдалечаванieto на българскитѣ владци, патриархътъ считаше станалото до сега като нула, нѣ българетѣ въ схщиятъ този день събрани отъ разни страни на Цариградъ, направихъ едно прошение, взехъ съ себе и фермана, отидохъ вкупомъ при великия везиръ, подадохъ му прошенieto и устно заявихъ че искатъ изпълнението на фермана. Юсуфъ Изединъ синътъ на султана, който случайно минаваше отъ тамо, като видѣ такова едно множество, попита за причината и обѣща своето ходатайство, схщо и великия везиръ даде надѣжда на българетѣ че ще се погрижи за удовлетворение на тѣхното желание. На другия день той испратилъ мюстешарина си да попита патриарха, ще ли да припознае фермана или не, а на 25-й испрати трима отъ българетѣ, нѣ патриарха като отговаряше все отрицателно, великия везиръ каза: „Идете и нареждайте се както ви е угодно, кажете и на вашитѣ че и владцитѣ ви ще се завърнатъ. Днесъ ще се издаде буюрлтия за полагане фермана въ дѣйствие.“ Надвечеръ се испрати буюрлтията отъ три точки: 1) Приврѣменний българскій свѣтъ да почне както и понапредъ да слѣдва дѣлата си; 2) Приложението на царския ферманъ е неотложно; 3) Подадения на царското правителство уставъ наскоро ще се потвърди.

На 30-й се завърнахъ и владцитѣ отъ Измийтъ, а на 31-й патриархътъ подаде такриръ на високата порта относительно до бѣдѣщето направление на вселенската патриаршия спрямо българетѣ. Великия везиръ още вечерътъ отговори съ слѣдующето тескере: „Понеже вселенската патриаршия желае да докара въ раздѣление двата народа гръцкый и българскый, което високото правителство всякога се е трудило да въспрѣ, за това се полага въ дѣйствие императорския ферманъ и съставлява се българска ексархия. А отговорността за всичко това се оставя върху вселенската патриаршия, която докара работитѣ до тѣзи точка.“

Избирание о на българския ексархъ и буйствата по това на гръцката патриаршия. Като се бѣхъ изменили цѣли двѣ години отъ издаването на фермана, а високата порта неиздаваше тескерето за избирание ексархъ, защото често пхти се водехъ преговори между двѣтѣ страни, гръцитѣ почнахъ да разгласяватъ и увѣряватъ, че то никой пхтъ неще

да се издаде, ако патриаршията неостане съгласна на това. Обаче, слѣдъ като се указахъ всичкитѣ преговори безуспѣшни, великия везиръ, испрати на 11-й Февруарий съ единъ свой чиновникъ въ българското събрание на Орта-Кюй слѣдующето тескере: „До господа членоветѣ на приврѣмения български съвѣтъ, който преди врѣме е съставенъ съ царско ираде! Поднесеното тѣзи дни на В. Порта прошение, за да се позволи избиранието на ексарха, ся преглѣда. Отъ само себе си се разбира, че вече трѣбва да се тури въ дѣйствиe издадения преди нѣколко врѣме високославенъ императорски ферманъ, както и уставътъ, който се разглѣжда сега на В. Порта, ще се поднесе на удобрѣнието и потвърждението на Н. В. Султана. По съдържанието на високий ферманъ и по рѣшението, което се дава на Пловдивската работа съ мнението на В. Порта, църквата, която е въ рѣцѣтъ на българетѣ и кѣщята, които се намиратъ въ махалата на тѣзи църква, като ѝ се оставятъ споредъ фермана, тѣй ще зависятъ отъ поповетѣ на рѣченната църква съ тая само разлика, че понеже мѣстото остава подъ управлението на Пловдивския гръцки митрополитъ, отъ страна на църквата ще се дава на гръцкитѣ попове за тѣзи кѣщя прилична помощъ въ пари подъ името ембатику. Освѣтъ това въ расподѣлението на смѣсенитѣ епархии, рѣшено е да се постѣпи споредъ удобрѣнието на В. Порта. Прочее, споредъ това рѣшение и съ условие никакъ да се непреминатъ границитѣ на високия царски ферманъ за опредѣлението на ексарха въ този окръгъ, отъ петимата митрополити и епископи, на които имената повторително се представихъ на В. Порта, да изберете най-достоиния за православната вѣра измежду Антима Видински, Паисия Пловдивски и Илариона Ловчански и да го представите съ мазбата на В. Порта.“

14 Зилхидже 1288.

(Под.) **Махмудъ Недимъ.**

Комисаритѣ, които съ неискана радостъ посрещнахъ царското това тескере, което пакъ, за гръцитѣ бѣше единъ голѣмъ ударъ, въ същото засѣданне рѣшихъ избиранието на ексарха да стане на другия день, тѣй щото часъ поскоро да се утвърди българската ексархия въ лицето на своя ексархъ и да се пристѣпи до урежданieto на епархиитѣ. Единий отъ тримата кандидати — Пловдивски Паисий като гръкъ, самъ

се отказа отъ кандидатурата, а отъ останалитѣ двама, меншеството въ комисията което бѣше наклонно на едно примирие, бѣ рѣшило да се избере Антимъ, който, като не влизалъ въ стълкновение съ патриаршията и неотлжчаванъ, послѣдната ще приеме и Антимъ ще се съгласи на една спогодба, комуто меншеството било и извѣстило въ Видинъ, а пакъ множеството, съ което бѣше и народа, и което нежелаше никаква спогодба съ патриаршията, искаше Илариона, защото, той като заточаванъ и отлжчаванъ, никой пжтъ не ще склони на преговори. При всичкитѣ усилия на нѣколцината комисари, на които произволнитѣ дѣла се осждихж и отъ народа, Иларионъ биде избранъ за ексархъ. Противницитѣ като неможехж да кажатъ за избора че е станалъ неправилно, тѣ пуснахж слухъ че правителството никакъ не било задоволено отъ тѣзи избори, защото тѣ сж поставили на ексархийскій постъ лице извержено, което дава затруднения въ окончателното рѣшение на въпроса и въ изравнението на ексархийскитѣ отношения къмъ патриаршията, и силно настоявахж предъ свои другари и приятели да се пристъпи къмъ нови избори, а предъ Илариона да си подаде оставката, и съ тѣзи цѣль, два дни, на 13-й и 14-й се е тичало изъ Орта-Кюй.

На 15-й въ патриаршията станало събрание, което рѣшило: 1) щомъ се съобщи званично на патриарха избяриането на ексарха, да се пише на високата порта, че той не може да го припознае, защото е избранъ противоканонически, което да се съобщи и на българетѣ; 2) че патриаршията е готова да се спогоди съ българския народъ и да задоволи законнитѣ му искания, ако послѣдний се отпрати до великата църква и избобличи противозаконнитѣ дѣла на мнимитѣ си представители.

Комисаритѣ, които се бѣхж заловили да произведатъ нови избори, постигнахж своята цѣль и биде избранъ Антимъ, на когото се и съобщи не вече както напредъ тайно, нѣ отъ цѣлото събрание. По поводъ на неговия изборъ въ сжщия день станало народно гръцко събрание въ патриаршията отъ 60 д. мирски лица и 20 духовни. Едни предложили, щото патриаршията за напредъ да не припознава българския народъ за православенъ. Върху това предложение се породили силни прения и въ заключение се рѣшило: *патриаршията да не припознава новоизбрания ексархъ*. А гръцкитѣ вѣстници се

пълнехъ съ такива хули и укори противъ българетѣ, щото съ отвращение се четехъ и отъ самитѣ по-благоразумни гръци.

Слѣдъ избиранieto на Антима извѣсти се и на високата порта и когато нѣколцината комисари ликувахъ за сполуката си, като съ гръмъ бидохъ поразени отъ отговорътъ на Антима, който казваше, че не приема този постъ ако има въ комисията най-малко намѣрение да му налага да иска прошка отъ патриарха и да прави съ него преговори противъ фермана. Този неочакванъ отговоръ се посрещна съ голѣма радостъ отъ народа, който се увѣри че Антимъ е рѣшенъ както Авксентий и Пансий да умрѣ за правдинитѣ на народа.

На 26-й се издаде царското ираде за потвърждението на ексарха и на часътъ му се извѣсти телографически въ Видинъ, а на 28-й по царска заповѣдъ се испратихъ въ Видинъ трима комисари за да поднесатъ царското ираде на Н. Блаженство и да го повикатъ да дойде въ Цариградъ на постътъ си.

На 9-й Мартъ Н. Блаженство се качи на особенъ за него опредѣленъ отъ царското правителство параходъ. На 10-й пристигна въ Свищовъ и слѣдъ тържественната служба на 11-й замина за Цариградъ съпровожданъ, посрещанъ и испращанъ всѣду съ радостни викове: „Да живѣе Н. Блаженство Антимъ I български ексархъ.“

Великия везиръ Махмудъ Недимъ паша даде възможность на българетѣ да направатъ посрещанieto чудесно, и на 17-й той се посрещна отъ всичкитѣ българе живущи въ Цариградъ съ извънрѣдно тържество съпровожданъ до приготвения му домъ на Орта-кюй.

На 2-й Априль ексархътъ придруженъ отъ първенцитѣ българе и послѣдванъ отъ многочисленъ народъ отиде при великия везиръ, който го прие най-ласкаво, връчи му царския беретъ, като му каза: „Народа Ви избра за ексархъ. Султана повѣрва на Вашата личностъ тоя священь залогъ. Ако умѣете да го оцѣните и упазите, той ще приготви благополучieto на народа Ви“.

На 4-й придруженъ съ нѣколцина отъ народнитѣ священноначалници и други първенци, направи посѣщение на султана. Н. Величество, като прие ексарха, изрече: „Моето желание е да благоденствуватъ всичкитѣ народи въ държавата ми, а особно благоволение и грижа имамъ къмъ българския народъ.“ Слѣдъ това благоволи да се награди ексарха съ два

ордина: Меджидие първий классъ на лента окаченъ и другъ отъ вторий классъ Меджидие. Въ сѣщия този день, комисаритѣ Г. Кръстевичъ, Г. С. Чалкоглу и Х. Ив. Пенчовичъ ходихъ при патриарха да му извѣстятъ че ексархътъ желае да го посѣти. Патриархътъ ги приелъ съ голѣмо хладнокървие и казалъ, да се съвѣтва съ синода и ще му извѣсти. Слѣдъ това ексархътъ два пѣти още испраща депутации, проси и разрѣшение да служи по Въскръсение, нѣ патриархътъ все отказваше, като настояваше, щото, *самозванния* този ексархъ писмено да се откаже отъ всичко онова което е извършилъ; да се поднише не ексархъ нѣ Видински митрополитъ; да осжди онѣзи които е осждала великата църква и вмѣсто султанския ферманъ, да приеме безъ всяко измѣнение онзи проектъ въ който се опредѣляше титлата *Емосский ексархъ*.

На 15-й Ексархътъ писа два пѣти едно слѣдъ друго на патриарха и просеше разрѣшение за да служи по Въскръсение, нѣ писмата му въ които се подписахъ Видински Антимъ и ексархъ български, бидохъ повърнати назадъ и той не служи.

На 20-й съ друго писмо което му се повърна тоже назадъ, ексархътъ смѣло извѣстяваше че наложеното на архиереитѣ извержение и църковното наказание били незаконни и ако не ги унищожи патриархътъ, Антимъ ще ги провъзгласи безъ никакво значение.

На 21-й ексархътъ пакъ писа на патриархътъ да вдигне църковното наказание отъ тримата български владици и да имъ дозволи да принесжтъ оправдание за своята постѣпка, като обясняваше, че тѣхното осжждение е незаконно и по сжщество и по форма, нѣ патриархътъ като отхвърли и тази просба, Н. Блаженство съ дѣянieto си подписано отъ Скопский Доротеа, Пиротски Партения, Велески Генадия и съ мнението на низшето духовенство, на 22-й въ недѣля Томина, тържественно обяви незаконността на тия низвержения и заповѣда да се считатъ като да не сж.

Това неожидано явление силно развълнува грѣцитѣ. Тѣ като видѣхъ че изверженията имъ българетѣ за нищо не-счетохъ и въззванията имъ не намѣрихъ отзивъ, по поводъ на убийството на Стояна Пенева и самоубийството на А. Кнчева въ Руссе, почнахъ да упражняватъ разни клѣвети противъ българетѣ, като ги наричяхъ немирници, мятежници, бунтовници и че готвили въстание противъ тур-

кото правителство. Нъ всичко това като не имъ помогна тѣ почнахъ да плашатъ народа, да пишатъ по вѣстниците и да проповѣдватъ, че единъ отъ изверженитѣ владци умрѣлъ, други се тязко разболѣлъ, трети подлудѣлъ. а самъ ексархътъ *божиимъ попуцениемъ* исклччилъ си дѣсната рѣка за да неможе да благославя. Постѣ чрѣзъ анонимни писма се помъчихъ да отцѣпатъ народа отъ владциитѣ, а най-постѣ, прѣснахъ слухъ, че нѣкои паликарета щѣли да убиятъ ексарха ако служи въ църквата. А пакъ патриархътъ Антимъ безъ да губи врѣме, на 27-й отправи едно окръжно съ което обвиняваше българскитѣ владци че вселявали расколъ между православната църква, като правили различие на народъ. което било противно на евангелското учение, понеже апостолъ Павелъ, казвалъ : „Нѣма иудей нито еллинъ, нѣма робъ нито свободенъ, нѣма мъжскій полъ нито женскій, нъ всички сж едно въ Исуса Христа“, и съ тѣзи думи, Христосъ плѣменно и народно различие непознавалъ.

Лукавитѣ гръци като неможихъ по никоѣ начинъ. да сполучатъ за да расцѣпатъ българския народъ, тѣ пустнахъ и такъвъ слухъ, че въ борбата по църковния въпросъ, народнитѣ представители исхарчили 20 мил. гр. и този дългъ щѣлъ да се плаща само отъ онѣзи които припознаватъ ексархията, при всичко че никакъвъ дългъ не сжществуваше, защото Пловдивската община поддържаше своя представителъ Д-ръ Чомакова и владиката Паисия, сжщото правехъ и другитѣ, а пакъ нѣкои бѣха внесли и волни помощи въ ковчега, като :

Рилски мѣнастиръ	л. т. 110	Ст.-Загорската общ.	л. т. 25
Н. П. Парт. Нишавски	„ „ 100	Кюстендилската	„ „ „ 20
Софийската община	„ „ 100	Прилѣпската	„ „ „ 20
Тулчанската	„ „ 80	Костенск.	„ „ „ 20
Силистренската	„ „ 50	Пловдивската	„ „ „ 20
Руссенската	„ „ 50	Т.-Пазарджикс.	„ „ „ 15
Зографскій мѣнастиръ	„ „ 50	Кукушката	„ „ „ 10
Велеската община	„ „ 40	Хасковската	„ „ „ 10
Самоковската	„ „ 40	Дупнишката	„ „ „ 10
Шуменската	„ „ 30	Джумайската	„ „ „ 10
Битолската	„ „ 28	Троянскій мѣнаст.	„ „ 7
Пиротската	„ „ 25	Гложенскій	„ „ „ 2
Сливенската	„ „ 25		

Този слухъ който се пръсна отъ страна на гръцитѣ, доста развълнова българското население въ смѣсенитѣ епархии, нѣ и той измина като една вихрушка, безъ да принесе нѣкоя полза за онѣзи които го распространявахъ.

Ексархътъ слѣдъ като употрѣби всички средства да вземе позволенieto на патриарха за да служи и несполучи, той се видѣ заставенъ да се откаже отъ гръцката патриаршия и да дѣйствова самостоятелно. На 11-й Май наедно съ владичитѣ Пловдивски Панарета, Макариуполски Илариона и Ловчански Илариона той служи въ народната българска църква на Балатъ и прочете се акта за независимостта на българската църква. Слѣдъ това ексархътъ на 25-й Май ржкоположи Доситея за Самоковската епархия, на 27-й Виктор за Нишавскии а Макариуполски Илариона назначи за Търновската епархия, и при всичко че тѣзи епархии патриаршията не считаше за овдовѣли, нѣ портата издаде берати на българскитѣ владичи.

Провѣзгласяване схизмата отъ гръцкия патриархъ Антима. Антимъ който биде поставенъ на патриаршеския престолъ на 18-й Септемврий м. г. въ самото начало ако и да осждаше постыжкитѣ на своя предшественикъ по църковния въпросъ и общаваше твърдѣ голѣма надѣжда за неговото рѣшение, отпослѣ обаче, той отиде по-далечъ отъ всички други патриарси. Слѣдъ службата на 11-й Май, той заедно съ синода провѣзгласи ексархътъ Антима лишенъ отъ чинъ и изверженъ. Пловдивски Панаретъ и Ловчански Иларионъ които по-първо бѣхъ извержени, отлжчи отъ църквата а Макариуполски Иларионъ който бѣ отлжченъ, осжди на *вечна огненна и вѣчна анатема*. При това пригласи на помѣстенъ съборъ всичкитѣ други патриарси и пребивающето въ Цариградъ духовенство.

Патриарситѣ Иерусалимскій Кирилъ, Антиохийскій Иеротей¹⁾, Александрийскій Софроний и Кипърскій архиепископъ, щомъ пристигнахъ въ Цариградъ, като знаехъ важността на въпроса, за да прѣдваратъ едно разцѣпление между двата православни народи, почнахъ да дѣйствуватъ безпристрастно и примирително. Александрийскій казалъ, че нѣма даже и да

¹⁾ Иеротей бить огълюмошчалъ Калиника протосингела на Александрийскій патриархъ, комуто писалъ че ако събора не дѣйствова примирително, да не взима участие, а отъ послѣ пристигналъ и сѣдия Иеротей въ Цариградъ и билъ заставенъ да подпише.

подпише опредѣлението на събора, ако не се дойде до едно примирие. Въ атниския синодъ се произнесе съвсѣмъ враждебно къмъ българетѣ. Това се забелѣжаваше изобито и въ цѣлва гръцки народъ. Нѣкои паликарета почнаха да викатъ изъ Цариградскитѣ улици: „Да живѣе султана, да живѣе схизмата“.

Въ приготвителното засѣдание на събора за обмислюване върху схизмата, поради важността на дѣлото, всичкото почти духовенство искаша мнѣние, зрѣло да се обмисли и преди да се испитатъ всички срдѣства за примирие, да не се прибѣгва до тѣзи крайностъ. Въ едно свиждане на Г. Кръстевича и Х. Ив. Пенчовича съ патриарситѣ, послѣднитѣ предложили слѣдующитѣ двѣ условия, по които да се дойде до едно съглашение: 1) мѣстопребиванието на ексарха и синода да бжде вънъ изъ Цариградъ и 2) границитѣ на ексархатѣтъ да се опредѣлятъ за всегда на износни за гръцитѣ условия. Нъ щомъ се извѣстили нѣкои отъ първенцитѣ гръци въ Цариградъ, заявили на патриарситѣ да не прибѣгватъ до никакви условия съ българетѣ а да провъзгласятъ схизмата, въ противенъ случай съ насилне ще бждатъ заставени да извършатъ това. Също и на Цариградския патриархъ Антима се прѣдстави едно прошение съ много подписи съ което го молахъ да се провъзгласи схизмата и той се обѣща да изпълни желанието на просителитѣ.

На 18-й Юлий великия везиръ Махмудъ Недимъ паша биде замѣстенъ отъ Митхадъ паша, който съ удоволствие глѣдаше на раздора между двата християнски народи и показа се защитникъ на партията която настояваше да се провъзгласи схизмата, като заяви, че схизмата въ нищо нѣма да противорѣчи на интереситѣ на държавата.

На 29-й Августъ въ деньтъ на усѣкновение главата на св. Иоанна Кръстителя, когато православнитѣ народи прекарватъ въ постъ и молитва, стана първото църковно съборище. Иерусалимскій патриархъ Кирилъ като отиваль на събора, билъ посрещнатъ на улицата отъ една тълпа распалени гръци, които го наричали Юда, Канафа, русски шпионинъ и прч. и искали съ насилне да го закаратъ въ събора и да се провъзгласи схизмата. Въ събранието най-първо се испѣ молебень, послѣ *всичкиѣ подписахъ книгата за присѣтствието осѣвъ Иерусалимскій Кирилъ, на когото растрепераната рѣка не била въ съ-*

тояние и перо да държи, нъ съ волята му, остави се праздно мѣсто на редътъ. Кирилъ преди всичко, настоялъ да се отстранатъ мирянитѣ отъ събранието, а послѣ помолимъ събранието да бѣде острожно и да не поставя бездна между православни народи, обаче Цариградскій Антимъ се обявилъ съвършено противенъ на това мнение и настоявалъ схизмата да се провъзгласи немедлѣнно. Слѣдъ една кратка рѣчь казана отъ него, професора на богословието архимандритъ Никифоръ прочелъ и изложението на Антима. Между силнитѣ прения, събранието възложи на една десеточленна комисия, която да състави текстътъ отъ съборното опредѣление.

На 12-й Септемврий се прочете изложението на комисията по обвинението на българскитѣ владци, което се одобри отъ всички и опредѣли се една комисия, която да състави самото опредѣление на схизмата. Въ това засѣдание Иерусалимскій Кирилъ ако и да билъ повиканъ нѣколко пкти, не се явилъ, а за свое оправдание съ едно писмо отъ 11-й Септемврий казалъ, че не може да присѣтствува, защото, по висока заповѣдъ заминава за Иерусалимъ, гдѣто щомъ пристигне ще призове Иерусалимскія синодъ, ще размислятъ и ще извѣстятъ мнението на синода.

На 13-й се прочете и одобри отъ събора опредѣлението на комисията а на 14-й (на Кръстовденъ) когато се чете евангелието на спасителевитѣ страсти, подписа се нечестивия този актъ за схизмата, която била пд-отдавна предначъртана. Единъ гръцки календаръ печатанъ презъ 1871 г. въ Атина, за годината 1873 белѣжеше, че на 14-й Септемврий 1872 г. ще стане вѣроисповѣдна схизма. И съ тѣзи цѣль билъ испратенъ изъ Гръция Сирекия митрополитъ, който най-силно настоявалъ на схизмата. Иерусалимскій Кирилъ слѣдъ като писа на 11-й въ събора че ще замине за Иерусалимъ, той повторно заявилъ че нѣма вече да взима участие, и че не желае да присѣтствува и въ църквата, освѣнъ ако отиде само да се помоли на Бога, *за да озари съ своята свѣтлина заблужденитѣ въ мрактъ*, обаче щомъ се подписалъ актътъ на схизмата, наедно съ смисленницитѣ си потеглихъ за Иерусалимъ и на трѣгване, пакъ заявилъ че не може да подпише рѣшението на събора.

Въ сѣбота на 16-й се прочете акта на схизмата, който бѣ съставенъ въ „името на Святаго Духа“, подписанъ отъ

тридесѣтъ и дѣма патриарси и владци, въ който се постановяваше: Отхвъргатието и осъжданието плѣменнитѣ различия, народнитѣ распри, съперничества и раздори въ християнската църква, като противно на евангелското учение, и онѣзи, които приематъ плѣменнитѣ различия да бждатъ чужди отъ свѣтатата католическа и апостолеска църква, или все едно — схизматици. За такива се считатъ изверженитѣ по-първо и отлъчени отъ църквата бившитѣ митрополити Макариуполски Иларионъ, Пловдивски Панаретъ, Ловчански Иларионъ, Видински Антимъ, и сега изверженитѣ бивши епископи Софийски Доротей, Нишавски Партений, Велески Генадий и ржкоположенитѣ отъ нихъ архиереи, священници, дякони и всички тѣхни единомисленици и които приематъ тѣхното благословение и священнодѣйствие за дѣйствително и каноническо, били духовни или миряни, всички се считатъ схизматици и отчуждени отъ православната църква.

Този актъ слѣдъ като се прочете тържественно по всичкитѣ гръцки църкви въ Цариградъ, испрати се и до автокефалнитѣ. При това Цариградския патриархъ който е мислилъ че отлъчени и извержени ще останатъ само означенитѣ въ акта архиереи, а народа ще се откаже отъ тѣхъ, той испрати този актъ и въ ония градове гдѣто гръкъ никакъ не съществува, обаче ударѣтъ който нанесе събора на Цариградската патриаршия съ необмислената и тѣй легко произнесена схизма, още въ минутата се почувствува отъ цѣль гръцкый народъ, понеже българетѣ вмѣсто да се откажатъ отъ изверженитѣ владци, тѣ си останахъ привързани къмъ тѣхъ и схизмата за нищо не счетохъ, а пакъ ексархътъ заедно съ владцитѣ Пловдивски Панарета, Преславски Симеона, Самоковски Доситеа и Пелагонийски Евстатия на 20-й испратихъ окръжно до българския народъ, съ което като указвахъ на произнесената безъ никакви законни основи схизма, съжالياвахъ, че събора постъпи противъ интереситѣ на своя народъ. Също и Г. Кръстевичъ съ една брошура на гръцки языкъ, въ която съ примѣри отъ канонитѣ на православната църква, съвършено оборваше домогванята на събора въ произнесената схизма. Тъзи схизма не се одобри нито отъ руската църква нито отъ сърбската, както и нѣкои отъ автокефалнитѣ гръцки църкви се произнесохъ противъ нея. Митрополититѣ и епископитѣ отъ Антиохийския патриархатъ събрали въ Бейрутъ, обявили подписа на Антиохийския патриархъ

Иеротеа като изражение на неговата собствена воля а не мнение на Антиохийската църква и по тѣзи причина схизмата небила обнародвана нито въ катедралния съборъ въ Дамаскъ. Също и Иерусалимскій патриархъ Кирилъ, който цѣли 30 години управлявалъ Иерусалимския престолъ, предпочете да навлече върху си гнѣвътъ на всичкитѣ фанатици и враждебни къмъ българския народъ гръци и да стане жертва на тѣхния произволъ, нѣ съвѣстѣта му да бѣде чиста предъ свѣтътъ. Той щомъ пристигналъ въ Иерусалимъ биде сваленъ отъ престола като схизматикъ, испратенъ съ жандарми въ затвора въ Яфа, послѣ въ Цариградъ и презъ м. Декемвр. замѣтенъ отъ Прокопия Газийски, нѣ слѣдъ 2¹/₂ г. Иерусалимската църква проси извинение отъ него и призна го за православенъ.

Патриархътъ Антимъ който виждаше че схизмата си остана само на дума а не и на дѣло, той почналъ силно да настоява предъ високата порта за да се измѣни облѣклото на българското духовенство, което и да се нарича *схизматическо* а неговитѣ послѣдователи *схизматици*. Споредъ гръцитѣ, това е било единственното средство за расцѣпленieto на българския народъ, защото, тѣ вѣрвахъ че по-распаленитѣ българе ще предпочтатъ да приематъ унията и да иматъ духовенството си съ обикновенното облѣкло, отъ колкото да глѣдатъ на едно съ четирехълни калимавки схизматическо духовенство, а пакъ народа изобщо, особенно въ Тракия и Македония ще си остане подъ властѣта на гръцката патриаршия.

Великия везиръ Митхадъ паша, който, отъ самитѣ католици по-големъ усилия е полагалъ да вкара българския народъ въ обятията на папата, той се обѣщавалъ на патриарха че ще измѣни и облѣклото на българското духовенство, и фермана въ който българетѣ да се наричатъ схизматици. Митхадъ паша още въ слѣдующия день слѣдъ прогласяването схизмата, поздравилъ българскитѣ водители и изказалъ благодарение, че распрята между гръци и българе се вече прекратява; че фермана нѣма вече никакво значение; че българетѣ слѣдъ като измѣнятъ облѣклото на духовенството си, могатъ да си поставатъ и патриархъ. При това, Мидхадъ паша неискаше вече да утвърди и устава, нито да се издадѣтъ бератитѣ на петимата новорѣкоположени владѣици.

Българетѣ като неотстъпвахъ отъ фермана и прогласената отъ събора схизма неприянавахъ за нѣщо законно, ексархътъ

голямо упорство показа предъ високата порта противъ измѣняване на облѣклото. Най-послѣ той останалъ съгласенъ, за да се различава гръцкото духовенство отъ българското, както желае патриархътъ, да приеме облѣклото на руското духовенство, на което пакъ, Митхадъ паша никакъ не билъ съгласенъ. Българетъ съ едно скромно оплакване се отнесохъ и до всичкитъ автокефални църкви противъ гръцкия съборъ за произнесената схизма, както и по настояванието за измѣнението облѣклото на духовенството.

На 6-й Октомврий Митхадъ паша ако и да биде сваленъ, нъ министра на външнитъ дѣла Халилъ Шерифъ паша който водеше политиката на Митхадъ паша, силно застъпи да се измѣни облѣклото на българското духовенство, съ обѣщание да създаде и българска патриаршия. А пакъ слѣдъ обираието на пощата при Орхание, като се доказа че то е станало съ политическа цѣль, той още повече се ожесточи противъ българетъ. Нъ чрѣзъ настояванието на великия везиръ Мехмедъ Ружди паша издадохъ се бератитъ на българскитъ владци, които се и испратихъ за епархиитъ си,

Презъ м. Декемврий патриархътъ подаде на високата порта единъ такриръ, съ който искаше: 1) да се припознае официално българското духовенство и народа за схизматици; 2) да се измѣни облѣклото на българското духовенство; 3) да се унищожи фермана и да се издаде други, а въ сжщото врѣме да се измѣнятъ бератитъ на владцитъ сжщо и на ексарха; 4) Всички православни църкви и мѣнастири да останатъ гръцки а българетъ да си построятъ други и да се дадхтъ берати на гръци владци за всичкитъ български епархии.

Одринский владика Кирилъ. Кирилъ е назначенъ на тѣзи епархия презъ 1853 г. Българетъ въ Одринъ почнали да го безпокоятъ презъ 1857 г. само за четение по славянски въ църквата, и презъ 1859 г. за първъ пътъ Сливенци му заявили че нѣма вече да го припознаватъ и нещхтъ да му плащатъ владчина. Когато въ Одринъ почна да се проповѣдва унията и нейнитъ проповѣдници казвахъ на населението, че папата билъ Божий намѣстникъ на земята; че католическата вѣра била най-свата, и мнозина отъ българетъ за да слушаютъ *словото Божие* на славянски языкъ пригрѣщахъ унията, тогава и Кирилъ почна да държи проповѣдь, и като караманлия *родомъ*, той всегда говореше на турски. Неговата проповѣдь

състоеше въ думитѣ: „Християнларъ, стойте на вѣрата си, недѣйте слуша ония които ви лъжатъ че католическата вѣра била по-добра, защото и тѣ сами незнаятъ кое е доброто, кое е лошото а това само единъ Богъ знае: *акъ ъготъ, кара ъготъ гечидѣте бенли оладжакъ.*

Кирилъ не бѣше младъ човѣкъ, нѣ ималъ си една любовница гръкйна, която твърдѣ много обичалъ, често посѣщавалъ домътъ ѝ, а отъ послѣ и тя почнала да го посѣщава въ митрополията. Епископътъ му Хрисантъ, когото Одринци наричахъ *узунъ-сакаллията*, забелѣжилъ това и когато единъ пхтъ Кириловата любовница излизала изъ митрополията, той я послѣдилъ, отишелъ въ домътъ ѝ, тя го приела, *нагостила* и испратила. Хрисантъ почналъ по-честичко да си отива при нея, догдѣто единъ день се срещнали съ Кирила въ домътъ ѝ. Тъзи неприятна среща заставила Кирила да гони своя епископъ, и когато на 8-й Ноемврий 1862 г. Хрисантъ служилъ въ църквата св. Архангелъ, Кирилъ за отмъщение, счюпилъ ковчега му и взелъ 14,000 гр. които намѣрилъ вътрѣ. Хрисантъ се оплакалъ на управителя Кхбржали Мехмедъ Али паша, който повикалъ Кирила и заповѣдалъ му да повърне паритѣ на Хрисанта. Кирилъ обаче отказалъ, нѣ Хрисантъ като му наложилъ клятва, която той неприелъ, билъ заставенъ да брои паритѣ, и Хрисантъ както е казано, напустна Кирила и прие унията.

Кирилъ освѣнъ въ Сливенско, до 1867 г. е събиралъ владичината си безпрепятствено отъ цѣлата епархия. Тогава отказали Харманлийци да му заплататъ, испѣдили и прото-сингелтъ му, за което шестъ души отъ първенцитѣ били наклѣветени като бунтовници и на 30-й Мартъ закарани съ жандарми въ Хасково, запрѣни и застрашавани, отъ които единий Господинъ Василиевъ щомъ се завърналъ, умрѣлъ.

Презъ 1868 г. почнахъ да се отказватъ и другитѣ села, на което дадохъ поводъ двама распалени мъже Стайко и Господинъ Райкови отъ с. Оброклий съ учителятъ си Кръстя, и които много пхти сж закарвани съ жандарми въ Одринъ. Слѣдъ това Българетѣ въ цѣлата Одринска епархия почнахъ да исхвъргатъ и гръкия языкъ както изъ църквитѣ тѣй и изъ училищата, което, патриаршията като отдавала повече на неспособността на Кирила, тя го вдигна презъ *настоящата 1872 г. и замѣсти съ Дионисия.*

Полския фабрикантинъ въ София. Стѣдъ прогласяването на схизмата, гръцката патриаршия пакъ се повърна на примирие съ българетѣ, назначавахъ се комисии, съставлявахъ се нови проекти и до настѣпването на русско-турската война, често пакъ се водихъ преговори за спогодба, които, като се указаха безплодни, въ врѣме на окупацията, патриархътъ почна да исказва съжаление предъ руския св. синодъ, че рускиятъ священници служили наедно съ схизматическитѣ български, което било противно на църковнитѣ канони и просеше да се взематъ мѣрки противъ това беззаконие. Въ същото врѣме патриархътъ се оплака на високата порта че българското духовенство въ Тракия ужасно притѣснявало гръцкото население, лишавало го отъ религиозната свобода и произволно завладѣло мѣнастири, църкви и училища принадлежващи на гръцкия народъ. Портата съ една официална нота предаде на руския посланикъ въ Цариградъ патриаршеското прошение и въ самото начало това стана важенъ въпросъ. Императорския комисаръ въ България князь Дондуковъ Корсаковъ поиска да му се укажатъ завладѣнитѣ отъ българетѣ мѣнастири, църкви и училища и виновниците да бждатъ наказани, обаче, при всичкитѣ внимателни испити, подобно нѣщо на дѣло не се указа. А пакъ свиканото презъ 1880 год. по распореджанието на правителството гръцко народно събрание, безъ да глѣда на схизмата, рѣши, патриаршеския дългъ да бжде исплатенъ изобщо отъ гръци и българе, обаче българетѣ отказахъ.

По бълг.-гръцката распря отъ 1872 г. до днесъ имаме още шесть коли материялъ, нѣ като се отнася той повечето за въ Македония, и като тѣзи частъ на книгата излезе повечъ отъ колкото предполагахъ, този материялъ за сега остава не напечатанъ, и ще свършимъ съ *полския фабрикантинъ въ София*.

Гръцкитѣ владици които се стараехъ само злато да трупатъ и народа ни въ невѣжество да държатъ, тѣ ржкополагаха и такива лица за священници, които незнаехъ даже и да прочитатъ. Мнозина отъ тѣзи владици казвали: ке дносъ на йне гинете (и магаре да е бива — разумѣва се, щомъ е имало повечъ пари). Това същото ний виждаме и днесъ въ лицето на Софийски Партений. Той, отъ *както е стѣпилъ* въ София сума священника е ржкоположилъ — *само въ една година 56 души, отъ които мнозина не свър-*

шили нито първи класъ, и взималъ отъ кого каквото може. Въ насъ както е извѣстно, богатия българинъ не става священникъ, а пакъ ръкоположения като трѣбва най-първо да заплати 10 наполеона на нѣкое лице което е *двсната ржка* на владиката за приготвяване което и да го прѣпоръчи предъ владиката, 7 наполеона на испитателната комисия, 15 — 20 на владиката, на исповѣдника, за дрѣхи, за църквата, на священници, на дякона, на владшкитѣ прислужници, на пѣвцитѣ, на клисарѣтъ, на ханѣтъ, за ядене, пиене, черпене и прч. тѣй щото, той трѣбва или да продаде нѣкоя и друга нива или пакъ да се задължи на банката съ стотина наполеона. На послѣдъкъ сж станали нѣкои распорѣждания за ограничение на тѣзи беззакония, и по оплакванията, види се, на нѣкои лица, синода постановилъ, дѣлата на кандидатитѣ за священници да се испращатъ въ синода за одобрене, и на 13-тѣ души кандидати, които се намиратъ днесъ въ София, и готови сж даже безъ енория да бждатъ ръкоположени, дядо Партений неще може да удовлетвори желанието.

Дядо Партений — този фанариотски чиракъ, ако бѣ испратенъ отъ гръцката патриаршия въ София, гражданитѣ нѣмаше да го търпятъ нито три дни. Той вмѣсто да заповѣда на свойтѣ священници да му докладватъ какво върши протестантската пропаганда, която отъ неговото стхивание въ София твърдѣ голѣмъ успѣхъ е показала, поставилъ шпиони по църквитѣ да му съобщаватъ, кой какво говори за него.

Дядо Партений, вмѣсто да насърдчава священниците да проповѣдватъ, миналата година съ едно окръжно строго имъ запрѣщаваше проповѣдванието, а пакъ съ друго окръжно подъ № 944 отъ 22 Августъ н. г. казва: „Напослѣдъкъ отъ врѣдъ достигатъ до насъ оплаквания отъ страна на благочестивото население отъ Богоспасаемата ни епархия, че протестантската пропаганда трѣскаво продължавала да сѣе своитѣ лжеучения и да развращава християнскитѣ умове и сърдца...“ Дядо Партений като да незнае че се изминахъ онѣзи врѣмена, когато българина казваше; „ще идж на църква, да запала една свѣщница“. Сега той дири душевна храна и само това го задоволява. Той оставя великолѣпния и украсения православенъ храмъ, а отива въ стрѣчащата отъ четири голи стѣни протестантска църква, само за едничката проповѣдъ.

Дядо Партений като българинъ, никой пхть не трѣбваше да допуска, въ митрополийската църква въ столицата на Княжество България да се чете гръцки, а не да заплаща по 10 лева на пѣвецъ за това.

Дядо Партений, ако бѣше народенъ българинъ, преди да се почне построяването на гръцка църква въ столицата, той трѣбваше по-сериозно да погледне на това.

Дядо Партений ако бѣше сжщински пастиръ на народа който му заплаща по 900 л. на мѣсець, той трѣбваше да испълни народното желание и да отслужи молебень за синътъ на оно-гози който избави България отъ турското робство, безъ да се съвѣтва съ Ст. Стамболова.

Дядо Партений ако бѣше съвѣстенъ човѣкъ, той щѣше да бжде признателенъ и къмъ благодѣтелятъ си. Той като гръцко *мекере*, билъ испратенъ отъ Одринския владика Дионисия и въ Кръклиясия да прави спжнки на българетѣ въ народнитѣ имъ дѣла. Т. Милковъ за да отърве българетѣ въ Одринско отъ този погрѣченъ българинъ, на 17-й Януарий 1875 г. за-велъ го въ Цариградъ при ексарха Антима, който го ржко-положилъ за свой епископъ въ Видинъ. Нъ Партений не се задоволилъ съ това. Той поискалъ да изгони Антима, и да остане канонически архиерей на тѣзи епархия. Той убѣждавалъ гражданитѣ, че Антимъ като старъ човѣкъ, неще може вече да управлява епархията, нъ да му се опредѣли една пенсия и да се отстрани. Презъ 1885 г. когато Видинци предложили това на Антима и послѣдния като узналъ, че началникътъ на тѣзи бунтувания е Партений, заявилъ предъ ексарха, който вдигналъ Партения и назначилъ го ректоръ въ Петро-Павлов-ската духовна семинария. Презъ 1887 г. Партений пакъ потеглилъ за Видинъ и когато пристигналъ въ Никополъ, Антимъ се извѣстилъ и телеграфиралъ до властѣта да го повърне надирѣ, нъ той билъ заминалъ за Ломъ, гдѣто го спрѣли и по-върнали.

Най-послѣ дядо Партений, ако бѣше уменъ човѣкъ, никой пхть не трѣбваше да приеме Софийската катедра за позоръ на българския народъ, когато той не е достоенъ и за игуменъ на Драгалевския мнънастиръ и знаеше, че други, много по-достойни отъ него не се рѣшихъ и отъказахъ.

Дядо Партений за да не ме осжди въ пристрастие, трѣбва да кажа че и сегашния Видински Кирилъ е постяпилъ тѣй

сжщо съ старецътъ си Антима. Последния като бидѣ избранъ за ексархъ, ржкоположи Кирила и испрати го въ епархията си за свой епископъ. Слѣдъ малко врѣме, Кирилъ почналь да поощрява общинитѣ да се откажатъ отъ Антима, защото, като ексархъ, неможе да посѣщава епархията, а пакъ на Видинци обѣщаваль половината отъ прихода, само да изработатъ, щото той да остане титуляренъ архиерей на епархията и владичината която прибираль почналь да не я внася на надлѣжния архиерей. Антимъ като се извѣстява за това, повика го въ Цариградъ и отстрани го отъ епархията.

Нашитѣ духовни пастири, които държатъ Божий мечъ — кръстътъ въ ржцѣ, имали сж възможността да ограничатъ вспчкитѣ партизански страсти въ нашето свободно отечество и да го запазятъ отъ нещастията на които често пкти е излагано. Но вмѣсто да направятъ това, съ прискърбие ще исповѣдаме горчивата истина, че нѣкои отъ тѣхъ сж отивали, както се казва съ „духало на пожара“. И ако нашия народъ, нестѣсни крагътъ, изобщо на своето духовенство въ границитѣ, които изискватъ неговото духовно звание и чистоцърковнитѣ му длѣжности, което **арменогригориянитѣ направихж още презъ 1860 год.**, ний ще гледаме между насъ, не само да се развива католицизма и протестанизма, нъ ще почне открито да се проповѣдва и безбожието.

Такива пастири, за които въ Гл. 23 Иеремия казва: „Горко на пастиритѣ, които погубватъ и распрѣснуватъ овцитѣ на паствата ми! говори Господъ.“ А въ Гл. 34 Езекииль пише: „Горко на израилевитѣ пастири, които пакъть себе си! Пастиритѣ непасатъ ли стадата? Вий ядете тълстината, и се обличате съ вълната, колете тълститѣ, нъ не пасете стадата.“

Такива пастири, които навличятъ вълци и сѣятъ съблазнь между стадото, набожния и предання на православната църква българский народъ, нѣма да търпи за дълго врѣме. Той по примѣрътъ на арменогригориянитѣ, единъ день ще каже: „Пастири! или пасете стадото, или се махнете отъ него и не се подигравайте съ неговата честь.“

